

Національна академія наук України
Центр досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва

**НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
1918–2013**

ХРОНОЛОГІЯ

Київ
«Фенікс»
2013

УДК 001.32(477)»1918-2013
ББК 72.4(2)(4Укр)

Автори: **Г.А. Будзика, В.М. Гамалія, В.Г. Гармасар, А.М. Глебова, С.О. Жабін, Г.Л. Звонкова, Ок.Ю. Колтачихіна, Ол. Ю. Колтачихіна, О.М. Корнієнко, Г.Г. Костюк, А.С. Литвинко, О.Г. Луговський, Ю.І. Мушкало, Ю.В. Павленко, В.М. Палій, О.В. Романець, С.П. Руда, С.А. Хорошева, Ю.О. Храмов** (керівник авторського колективу)

Відповідальний редактор академік НАН України **В.Ф. Мачулін**

Рецензенти: **С.В. Кульчицький, О.С. Попович**

Затверджено до друку вченою радою Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва

Редактор *Е.І. Патола*
Коректор *І.В. Голованова*
Оператор *Н.В. Божко*
Комп'ютерна верстка і дизайн *О.О. Дороніна*

Національна академія наук України. 1918-2013. Хронологія. - К.: «Фенікс», 2013. - 528 с.

ISBN 978-966-136-030-2

Містить коротку історію НАН України за роки її існування (1918-2013) в датах, подіях, фактах та особистостях. Цей своєрідний звід найбільш значущих подій і фактів з життя НАН України та її науки, відібраних за певними критеріями і супроводжуваних подекуди короткими анотаціями та посиланнями на першоджерела, створено вперше. При цьому поєднання хронікального підходу з аналітичним дало можливість відійти від простої константації фактів. Книга супроводжується значною кількістю фотографій та бібліографією.

Розрахована на співробітників академічних установ, істориків науки і наукознавців, всіх, хто цікавиться історією України.

УДК 001.32(477)»1918-2013
ББК 72.4(2)(4Укр)

ISBN 978-966-136-030-2

©

Автори, 2013

ПЕРЕДМОВА

Кожне суспільство повинно знати та вивчати свою історію, причому об'єктивну, в усій її повноті й суперечливості, подекуди незручну, але правдиву і точну, щоб учитися у неї та робити з неї правильні висновки. Адже розумне, точне, копітке відтворення минулого, вживання в дух, атмосферу тих часів з метою їх адекватного віддзеркалення повинні «працювати» на день сьогоднішній, щоб історичний досвід у всій своїй багатогранності і суперечливості, історичні аналогії, паралелі стали своєрідним проблемним полем усвідомлення сучасності, закликали засвоювати уроки історії для кращого розуміння того, що і як необхідно робити сьогодні, аби не шкодувати завтра.

Забути історію або використати тільки якусь її «зручну» частину – означає завдати шкоди моральній атмосфері суспільства. Нині ми як ніколи виразно бачимо, що перекручування історії є неприпустимим антинауковим вчинком, більше того, злочинним актом. Необхідно об'єктивно, науково бачити минуле, осмислювати його у всій повноті й цілісності, не спрощувати правду історії, а поважати її, приймати такою, якою вона є. Ми повинні неупереджено читати історичні факти, не піддаючись кон'юнктурним міркуванням, не спотворюючи події. І адекватна реконструкція минулого, не викривлена різного роду ідеологічними нашаруваннями і збоченнями, – нагальна потреба сьогодення. Розкриваючи «білі плями» в історичних подіях, відроджуючи забуті імена діячів науки і культури та їх внесок, ми тим самим створюємо повну та об'єктивну історичну панораму.

Зростання історичної свідомості українського суспільства, повага до історичної пам'яті спонукають побудувати і нову, незаідеологізовану національну історію української науки і культури з широким використанням джерельної та архівної бази, нових і напівзабутих фактів, імен тощо. Не все гаразд і з історією Національної академії наук України, якій також було притаманне все те, чим грішить наша загальна громадянська історія: спотворення і замовчування багатьох фактів, заміна правди кривдою або напівправдою, беззмістовні абстракції, надумані схеми, викреслені події і прізвиська, декларування здебільшого уявних пріоритетів, неадекватність проголошених здобутків реальному станові і таке інше. Тому на порядку денному стоїть створення нової, об'єктивної академічної історії, чому в якійсь мірі і слугує дане видання.

За майже столітню свою історію НАН України нагромадила величезний фактологічний матеріал, який вимагає осмислення та систематизації з наступним його викладенням або у вигляді текстуального історичного дослідження, що робилося неодноразово до цього випуском великих за обсягом томів, або у вигляді її хронології, своєрідного літопису.

Зрозуміло, що написати якомога повну історію української академічної науки, її структур, персонального складу тощо – справа надзвичайно складна. Тому авторський колектив відділу історії науки Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України обрав альтернативний шлях – створити хронологію НАН України, яка була б короткою її історією в датах, фактах, подіях та особистостях.

При цьому, виходячи з певних критеріїв, було проведено їх селекцію та обрано ті ключові, які справили значний вплив на розвиток академічної науки та її структур. До реєстру таких подій і фактів потрапили фундаментальні ідеї, теорії, висунуті вченими Академії, їх відкриття, винаходи, видані монографії, створення академічних структур, вибори в Академію, нагородження академічних учених за їх наукові досягнення, постанови, що сприяли розвитку НАН України, або гальмували його, Загальні збори, академічні конференції тощо. Чимало подій і фактів хронології супроводжується короткими анотаціями і коментарями. Таке поєднання хронікального та аналітичного підходів дало можливість дещо відійти від простої константації подій і фактів та зробити хронологію більш «живою».

Подібне видання виходить в Україні вперше, хоч поодинокі спроби укласти хронологію НАН України робилися раніше. В 1969 Н.В. Крамаренко з Інституту історії АН УРСР у «Віснику Академії наук Української РСР» (№1, с. 86-101) опублікувала «Хроніку найважливіших подій в історії Академії наук УРСР», в 1987 в Москві вийшла книга «Наука і техніка СРСР. 1917-1987. Хроніка», в якій містився також хронологічний матеріал про здобутки АН УРСР. У 2000 в зв'язку з 80-річчям НАН України видано монографію С.В. Кульчицького, Ю.В. Павленка, С.П. Рудої та Ю.О. Храмова «Історія Національної академії наук України в суспільно-політичному контексті. 1918-1998», в якій академічну хронологію (хроніку) представлено окремим розділом. Звичайно, вона не була повним зібранням фактів академічного життя. До того ж матеріали, надіслані до неї від академічних інститутів, вдалося використати тільки частково, оскільки більшість з них виявилася звітами і не містила конкретних результатів, прив'язаних до певних дат.

Пропоновано видання значно повніше за наведені вище, крім того події та факти тут підкріплено посиланнями на літературні джерела та архівні матеріали, що збільшує довіру до якості текстів і робить його справжнім довідково-інформаційним виданням.

При створенні даної хронології НАН України широко використовувалися наукові статті та огляди, монографії, історичні матеріали, звіти НАН України, постанови, архівні джерела, академічна періодика та ін. Співробітникам відділу історії науки Центру допомагало також чимало академічних інститутів своїми пропозиціями, зокрема Інститути електрозварювання, проблем матеріалознавства, металофізики, літератури, історії, всесвітньої історії, української мови. Все це дало можливість позбутися багатьох спотворень і прогалин, що існували в попередніх дослідженнях історії Національної академії наук. У науковий обіг введено чимало нових фактів та імен, уточнено багато дат, дано новий погляд на низку подій і процесів.

Як свідчить матеріал книги, за роки своєї діяльності Академія досягла значних успіхів у багатьох галузях сучасної науки. Зроблено чимало відкриттів і винаходів, започатковано нові наукові й технічні напрями, висунуто багато теорій і концепцій, сформовано всесвітньовідомі наукові школи, побудовано унікальне обладнання і прилади. Створений потужний творчий кадровий потенціал Академії та матеріально-технічна база давали можливість проводити наукові дослідження і розробки в широкому тематичному спектрі.

Розпочавши свою діяльність з кількох інститутів і комісій, Академія нині налічує 169 наукових інститутів і установ, де працює 37,4 тисячі співробітників, з них 2,6 тисячі докторів і близько 8 тисяч кандидатів наук. У складі Академії 563 академіки і члени-кореспонденти.

Проте в академічній науці були не тільки здобутки і перемоги, а й сумні і навіть трагічні сторінки. Значних втрат вона зазнала за часів сталінщини. Згубний вплив Академія відчувала на собі і пізніше, особливо її суспільні і гуманітарні науки, які здебільшого орієнтувалися на ідеологічне забезпечення постанов правлячої партії. Однак все це позаду, і академічний корпус науки України разом з усім народом будує нову, незалежну і суверенну, Українську державу, щоправда, переборюючи труднощі вже перехідного періоду.

Звичайно, книга не вільна від критики, оскільки є першою спробою подати величезний різноманітний матеріал академічного життя у вузьких хронологічних рамках. Тому всі зауваження і пропозиції просимо надсилати до Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України.

Передісторія НАН України (друга половина XIX ст. – початок XX століття)

Будь-який історичний факт або подія мають свою передісторію, тобто той часовий проміжок, на якому формуються передумови для їх виникнення. Щодо НАН України, то таким відрізком часу був період другої половини XIX – початку XX ст., коли закладалися підвалини української науки, форми її організації, формувалися відповідні кадри.

Суттєві відмінності історичного розвитку України в складі Російської імперії від розвитку європейських країн, її провінційний статус, не сприяли проведенню в ній наукових досліджень і розбудові власної системи вищої освіти. Тому становлення фундаментальної науки в Україні з її базовими напрямками – математикою, фізикою, механікою, хімією та біологією розпочалося із запізненням більш ніж на два століття порівняно з Західною Європою, тобто тільки в другій половині XIX ст. Це стало можливим завдяки створенню Харківського (1805), Київського (1834) та Новоросійського в Одесі (1865) університетів. Їх професори і викладачі поряд з викладанням розпочали згодом на кафедрах і лабораторіях власне наукову діяльність.

Тому в другій половині XIX ст. розвиток науки в Україні, як і в Росії, був пов'язаний виключно з її вищою школою, передусім університетами (перші спеціалізовані наукові інститути в Росії та Україні створено тільки на початку XX ст.). Наукові дослідження тут відігравали другорядну роль, підпорядковувались навчальному процесу, і мали в основному несистематичний і фрагментарний характер. Наука розвивалася завдяки зусиллям окремих учених-одинаків, які однак зробили істотний внесок у світову скарбницю знань.

Наприкінці XIX ст. основними центрами наукової думки й проведення наукових досліджень на території Нинішньої України були Львівський [1], Чернігівський, Харківський [2], Київський [3] та Новоросійський університети [4], Ніжинський історико-філологічний інститут, Харківський технологічний інститут, Львівський і Київський політехнічні інститути, Новоолександрійський інститут сільського господарства і лісівництва та Катеринославське вище гірниче училище.

Неабияку роль відігравали і наукові товариства – один з найцікавіших і водночас найменш досліджених феноменів науки і культури. В першій половині XIX ст. вони являли собою окремі угруповання діячів науки та освіти, що прагнули взаємного спілкування, обговорення наукових питань, наукових дискусій. Одними з перших в Україні були Філотехнічне товариство у Харкові (засновано 1810) і Товариство наук при Харківському університеті з двома відділеннями – природничим і словесним (1812). Пізніше почали створюватися товариства з точніше визначеною спеціалізацією, наприклад Товариство сільського господарства Південної Росії в Одесі (1828). Першим науковим товариством медичного профілю стало Товариство київських лікарів (1840), згодом виникли Одеське товариство лікарів (1849) і Харківське медичне товариство (1861). Першим науково-технічним товариством було Одеське товариство інженерів і техніків (1864).

Новою формою організації науки в другій половині XIX ст. стали з'їзди природознавців і лікарів. На першому з'їзді у Петербурзі (1868) було вирішено створити товариства природознавців при університетах, чому сприяв новий університетський статут 1863, що надавав певну самостійність вищим навчальним закладам. Одними з перших було створено такі товариства у Харкові (1869), Києві (1869) та Одесі (1870). В 1879 засновано Харківське математичне товариство, 1889 – Київське фізико-математичне тощо.

У пореформений період створено також кілька товариств гуманітарного профілю – Історичне товариство Нестора літописця (1873) та Південно-західний відділ Російського географічного товариства (1873), у Києві продовжувало працювати

Товариство історії та старожитностей в Одесі. В 1873 у Львові засновано Товариство ім. Т.Шевченка, головним чином, літературознавчого напрямку. Але спираючись на досвід західних країн і Росії, що вже мали свої академії або товариства, які об'єднували гуманітарні й природничі напрями, в 1892 це товариство трансформувалося в Наукове товариство ім. Т.Шевченка (НТШ) в складі трьох секцій – філологічної, історично-філософської та математично-природописно-лікарської.

Пробудження на початку ХХ ст. (після 1905) демократичних тенденцій у різних верствах суспільства і підвищення інтересу до наукових знань зумовили появу значної кількості нових наукових товариств. Саме в цей час виникли Медичне товариство при Новоросійському університеті (1904), Київське хірургічне товариство (1908), Хімічне товариство при Київському університеті (1910). З'явилися товариства любителів природи у Миколаєві (1907), Києві (1907), Харкові (1911), до яких, крім професорів університетів та інших навчальних закладів, входили також учителі гімназій і взагалі всі бажаючі. У 1907 засновано Українське наукове товариство в Києві зі структурою, схожою на структуру НТШ [5, 6]. Ці два товариства М.С. Грушевський навіть називав «академіями в мініатюрі».

Наведена досить розгалужена мережа державних навчальних установ, а також самоврядних об'єднань стала базою для розвитку наукових досліджень в Україні. Чимало їх професорів збагатили тогочасну науку вагомими результатами.

Істотний внесок у математику і механіку зробили вчені Харківського університету [7, 8]. Так, В.Г. Імшенецький розробив 1881 метод знаходження раціональних розв'язків лінійного диференціального рівняння, К.А. Андреев став одним із засновників вітчизняної проективної геометрії, але особливо яскравими особистостями були О.М. Ляпунов та його учень В.А. Стеклов. О.М. Ляпунов працював у Харківському університеті протягом 1885–1902. Він створив тут строгу теорію стійкості рівноваги й руху механічних систем із скінченною кількістю параметрів, розвинув загальний метод розв'язання задач про стійкість, вперше довів існування фігур рівноваги однорідної і слабо неоднорідної рідини, близьких до сфери, а також фігур рівноваги повільно обертальної неоднорідної рідини при дуже загальних припущеннях щодо зміни густини з глибиною, довів нестійкість рівноваги грушовидних форм. У математичних працях О.М. Ляпунова (також А. Пуанкаре) містилися основи математичного апарату, який Л.І. Мандельштам та його школа використали в 20–30-х роках ХХ ст. школою при побудові загальної теорії нелінійних коливань.

Праці В.А. Стеклова стосувалися головним чином математичної фізики, зокрема розв'язання основних задач теорії потенціалу, теорії теплопровідності, теорії пружності й гідродинаміки. Він дав повне обґрунтування розв'язків задачі про поширення тепла в неоднорідному стержні при заданих початкових і граничних умовах на його кінцях, а також задачі про коливання неоднорідної струни або стержня, вивів диференціальні рівняння руху твердого тіла в рідині при досить загальних припущеннях, розв'язав низку задач теорії пружності, зокрема задачі про рівновагу нескінченного тонкого стержня, пружних циліндричних тіл тощо. В.А. Стеклов відомий також як організатор науки, який чимало зробив для її розвитку в Росії у 20-х роках.

Досить сильна група математиків і механіків була у Київському університеті – М.Є. Ващенко-Захарченко, В.П. Єрмаков, Г.К. Суслов, І.Рахманінов, Б.Я.Букреев та ін. [3]. У 1880 М.Є. Ващенко-Захарченко переклав і видав «Початки» Евкліда, 1883 опублікував монографію «Історія математики», був одним з перших у Росії популяризаторів неевклідової геометрії, реформував викладання математики в університеті. В.П. Єрмаков відкрив 1870 нову ознаку збіжності нескінченних рядів, подав загальний метод інтегрування деякого диференціального рівняння в

частинних похідних другого порядку, розробив теорію безпосереднього інтегрування системи канонічних рівнянь, розв'язав новим способом класичну задачу про брахістохрону. В галузі теорії функцій, геометрії, варіаційного числення плідно працював Б.Я. Букреев, який перший у Росії дослідив 1889 фуксові функції. Праці Г.К. Сулова стосувалися в основному аналітичної механіки. Він вивчав можливі переміщення для систем із зв'язками найзагальнішого вигляду, поширив принцип Гамільтона-Остроградського на неголономні системи. Свої дослідження узагальнив у двотомній праці «Основи аналітичної механіки» (1900-1902).

В галузі теоретичної і прикладної механіки фундаментальні результати одержав В.М. Лігін, який в 1873-1895 викладав у Новоросійському університеті [4]. Суттєвий внесок у механіку та організацію вищої технічної освіти зробив В.Л. Кирпичов, який був першим ректором Харківського технологічного (1885-1898) і Київського політехнічного (1898-1902) інститутів. Він створив учення про подібність, широко використовував теорему взаємності в опорі матеріалів, значно спростив метод розрахунку різних статично невизначених конструкцій [8].

Серед українських астрономів другої половини ХІХ ст. слід згадати професора Київського університету М.Ф. Хандрикова, що працював в галузі теоретичної астрономії, розробляючи теорію руху планет і комет [9].

Фізику в Київському університеті представляли М.П. Авенаріус і М.М. Шіллер [10, 11]. Саме від них почався новий етап в її розвитку в університеті – етап наукового дослідження. М.П. Авенаріус перший показав, що у критичній точці прихована теплота випаровування дорівнює нулеві, запропонував новий метод визначення критичної температури і одержав критичні температури для низки рідин. М.П. Авенаріус зі своїми учнями одержав важливі результати у галузі критичного стану речовини. Протягом 1875-1889 вони визначили багато критичних значень для великої кількості речовин, які ввійшли в основний фонд фізичних величин і надовго залишалися незмінними. Зокрема, в 1885 О.І. Надеждін новим методом (згодом названим його ім'ям) виконав пряме визначення критичної температури води.

Після М.П. Авенаріуса кафедрою фізики протягом 1890-1903 завідував М.М. Шіллер – фізик-теоретик широкого профілю. У 1874 він розробив метод визначення діелектричної проникності в змінних полях і перевіряв справедливість максвеллівського співвідношення між діелектричною проникністю і показником заломлення речовини. М.М. Шіллер один з перших вітчизняних фізиків застосував 1879 закони термодинаміки до вивчення стану пружного тіла. Вивчаючи пружність насичених газів, він теоретично довів, що кривина поверхні рідини відіграє роль додаткової сили, і пружність насиченої рідини змінюється залежно від характеру дії, додатково прикладеної до поверхні рідини, над якою досліджується пружність насиченої пари (закон Томсона – Шіллера). Поряд з оригінальними дослідженнями окремих наукових проблем М.Шіллер присвятив чимало праць аналізу основних понять і законів фізики, здебільшого термодинаміки.

Протягом 1871-1893 у Новоросійському університеті працював М.О. Умов [4, 11]. У 1873-1874 він запровадив поняття про швидкість і напрям руху енергії, про потік енергії та її густину (раніше за англійця Дж.Пойнтінга), подав диференціальні рівняння руху енергії в пружному твердому тілі й рідині, сформулював теорему, що пов'язує потік механічної енергії через площадку, тиск, якого вона зазнає, і швидкість її руху (теорема Умова). Він перший застосував закон збереження енергії до хвильових процесів, показавши, що поширення хвиль пов'язано з перенесенням енергії, і подавши його нове формулювання. Ці ідеї М.О. Умова випереджали рівень тогочасної науки і здавалися його сучасникам не тільки новими, але й спірними і навіть фантастичними; минуло чимало часу, поки вони стали загальновизнаними.

На кафедрі фізики Харківського університету в 1880-1894 працював фізик М.Д. Пильчиков, [2, 11]. Він підтвердив 1883 існування магнітних аномалій в районі Курська, відкритих 1874, і висловив правильні думки щодо їх природи. В 1892 експериментально підтвердив теорію розсіяння світла Релея. Перейшовши до Новоросійського університету, М.Д. Пильчиков висунув тут низку ідей у галузі бездротової телеграфії і радіозв'язку, зокрема розробив 1898 керовані по радіо механізми. Ці дослідження він продовжив у Харківському технологічному інституті [10].

Ф.Н. Шведов (Новоросійський університет) перший спостерігав 1889 пружність форми та аномалію в'язкості колоїдних розчинів, вивчав процес релаксації напруг у колоїдах, вивів рівняння в'язкопластичної течії речовини (рівняння Шведова). Він є засновником нового наукового напрямку - реології дисперсних систем [10, 11] та Фізико-хімічного інституту (1902) при університеті, а 1906 - і Фізичного

Ще в 1861 професор Львівського університету Ю.Планер фактично одержав рідкі кристали, однак не зрозумів явища, яке спостерігав, і подальших досліджень не проводив [12]. Перевідав рідкі кристали в 1888 австрійський ботанік Ф.Рейніцер. Слід сказати і про наукові розробки І.П. Пулжя, вихідця з України, який, працюючи у Відні та Празі, підтримував тісний зв'язок з Україною. Незалежно від В.К. Рентгена він відкрив X-промені (рентгенівські промені) і дослідив їх властивості [11, 13].

Значний внесок у розвиток хімії зробили вчені Харківського університету. Протягом 30 років (1855-1886) тут працював видатний учений і талановитий педагог М.М. Бекетов, який істотно змінив постановку хімічної освіти, зокрема ініціював 1865 організацію фізико-хімічного відділення та спеціалізацію з фізичної хімії, розпочавши в 1860 вперше викладання цієї дисципліни читанням курсу «Відношення фізичних і хімічних явищ між собою», що становив першу систематизацію фактів і законів фізичної хімії. Він видав 1886 перший підручник з фізичної хімії і був одним із засновників її як науки [14]. У праці «Дослідження над явищами витиснення одних елементів іншими» (1865) М.М. Бекетов розв'язав чимало питань, важливих для формування уявлень про хімічну спорідненість. Відкривши здатність алюмінію відновлювати метали з окислів, він започаткував алюмотермію - один з важливих методів одержання хімічно активних і високочистих металів. Останні дослідження близько підвели його до формулювання закону діючих мас. М.М. Бекетову належить ідея про зв'язок будови речовини з її властивостями. Важливе значення мали його термохімічні дослідження. Він виховав чимало талановитих хіміків, його діяльність стимулювала розвиток хімії в Україні.

У Харкові О.П. Ельтеков встановив 1877 правило, за яким спирти, що мають гідроксильну групу у вуглецю з подвійним зв'язком, необоротно перетворюються на ізомерні граничні альдегіди і кетони (правило Ельтекова), відкрив 1878 реакцію їх одержання [15].

Відомим ученим у галузі органічної хімії був професор Київського університету П.П. Алексеев [3, 16]. Основні його праці стосувалися хімії азосполук і сприяли виділенню останніх в окремий клас речовин. Він розробив 1867 метод відновлення нітросполук цинковим пилом у слабколужному спиртовому розчині, який широко використовувався для одержання гідроазосполук. Експериментальні дослідження П.П. Алексеева сприяли розвитку теорії хімічної будови органічних сполук Бутлерова, він був одним із засновників Російського фізико-хімічного товариства (1868).

Значний внесок у розвиток органічної хімії зробив також професор кафедри хімічної технології університету М.А. Бунге [3, 17]. Він започаткував 1868 дослідження нітросполук, запропонувавши для них найраціональнішу формулу й визначивши їх місце в ряді хімічних сполук; його монографія «Про

нітрозосполуки» мала велике значення для хімії азотвмісних сполук. М.А. Бунге перший довів 1870 тотожність електрохімічної поведінки при електролізі органічних і неорганічних аніонів. При лабораторії технічної хімії університету він 1873 заснував першу в Росії контрольну станцію для випробування світильного газу, а 1885 – лабораторію для випробування води.

Помітну роль у геологічній науці в цей період відіграли вчені Київського університету К.М. Феофілактів – засновник сучасної стратиграфії та його учень П.А. Тутковський, який застосував новий мікропалеонтологічний метод дослідження осадових порід. Новий етап у розвитку стратиграфії розпочався роботами М.І. Андрусова. Важливе теоретичне і практичне значення мали дослідження геологів Харківського університету. Н.Д. Борисяк перший обґрунтував можливість поширення кам'яного вугілля за межами Донбасу, І.Ф. Леваківський вивчав пермські відклади Донбасу і кристалічні породи вздовж Дніпра.

Розвиток біологічних наук кінця ХІХ ст. пов'язаний з рядом всесвітньовідомих учених, що працювали в Україні [18]. У Харківському університеті викладав О.Я. Данилевський, який сформулював тут оригінальну теорію будови білка і був одним з тих, хто закладав основи вітчизняної біохімії. Роботи В.І. Палладіна, проведені у цей період, лягли в основу створеної ним теорії дихання рослин як сукупності ферментативних процесів. Л.С. Ценковський організував першу в Росії мікробіологічну лабораторію і винайшов оригінальний метод виготовлення вакцини сибірки.

Фундаментальні дослідження в галузі мікробіології проводилися також у Київському університеті [3, 18]. Г.М. Мінх і В.К. Високович розробляли методи боротьби з холерою й чумою, О.Д. Павловський винайшов оригінальну протидифтерійну сироватку, В.В. Підвисоцький досліджував шляхи поширення інфекційних хвороб. У галузі ембріології рослин відкриття світового значення зробив С.Г. Навашин, який вперше описав 1898 явище подвійного запліднення у покритонасінних рослин. У Новоросійському університеті І.І. Мечников виконав дослідження внутрішньоклітинного травлення, що стали основою для створення теорії імунітету. Він і О.Я. Ковалевський довели єдність розвитку різних груп тваринного світу і стали засновниками еволюційної ембріології. У Новоросійському університеті також працював І.М. Сеченов. Ф.Каменський відкрив явище мікоризи, яка має велике значення в житті рослин [4, 18].

Плідно розвивалася на Україні в цей період сільськогосподарська наука. У Новоолександрійському інституті сільського господарства і лісівництва В.В. Докучаєв, який був протягом 1892–1895 його директором, відкрив першу в світі кафедру генетичного ґрунтознавства, де розроблялося вчення про ґрунт. Значний внесок у розвиток вітчизняного садівництва вніс Л.П. Смирєнко, який у Млієві на Київщині заклав 1887 перший в Європі помологічний розплідник і маточний сад [18].

Багато наукових біологічних розробок проводилось у товариствах, де наукова діяльність поєднувалась з науково-організаційною. Завдяки їх зусиллям відкрито Севастопольську біостанцію, пастерівські станції в Одесі, Харкові та Києві для проведення щеплень проти сказу, аналітичні лабораторії для перевірки якості харчових продуктів.

Розвиток промисловості в Україні у ХІХ ст. посилив вимоги до технічних наук. І.Рахманінов (Київський університет) досліджував питання теорії відносного руху, важливі для розрахунків гідравлічних машин, В.М. Лігін (Новоросійський університет) займався теоретичною та прикладною кінематикою механізмів, М.М. Бекетов започаткував металургію спеціальних сплавів. Після відкриття в кінці ХІХ ст. вищих технічних навчальних закладів стали активно розроблятися теоретичні основи технічних дисциплін. В.Л. Кирпичов, який

відіграв важливу роль в організації Київського політехнічного і Харківського технологічного інститутів, плідно працював у галузі будівельної механіки, опору матеріалів, теорії механізмів.

Прискорення розвитку промисловості в Росії стримувалося гострим дефіцитом металу, значна кількість якого ввозилася з-за кордону. В кінці 60-х років у Донецькому басейні знайдено значні поклади залізної руди, що сприяло виникненню у цьому регіоні низки металургійних підприємств. Наукові розробки в галузі чорної металургії почали проводитися в лабораторіях Харківського технологічного і Київського політехнічного інститутів. У Харківському технологічному інституті А.Мевіус розпочав систематичні дослідження в галузі ливарного виробництва, які мали значення для розвитку гірничо-металургійної промисловості Донбасу. В цьому ж інституті К.О. Зворикін закладав основи науки про різання металів, а П.Мухачов розробляв проблеми паровозобудування, техніки і технології ковальської справи [19]. В кінці 90-х років М.М. Бенардос розробив метод зварювання вугільним електродом і почав впроваджувати його у залізничних майстернях під Києвом [20]. Центром розвитку цукрової промисловості стало Київське відділення Російського технічного товариства, відкрите 1871. Воно створило спеціальну лабораторію для виконання досліджень за заявками заводів, відкрило перший вітчизняний середній технічний навчальний заклад для підготовки майстрів цукрового виробництва.

На початку ХХ ст. чимало українських учених стояли на передових рубежах світової науки. В галузі математики значну роль почала відігравати алгебраїчна школа Д.О. Граве (Київський університет), з якої вийшли О.Ю. Шмідт, Б.М. Делоне, М.Г. Чеботарьов та ін. [7]. Плідно працював у теорії алгебраїчних функцій і теорії інтегрування диференціальних рівнянь в частинних похідних професор Київського університету Г.В. Пфейффер. Він установив нову класифікацію простих точок алгебраїчних поверхонь, істотно розширив і удосконалив відомі методи інтегрування. У цьому ж університеті глибокі результати в галузі неголономної механіки та окремих проблем математики одержав П.В. Воронець, який запропонував новий метод побудови рівнянь руху неголономних систем, розробив методи безпосереднього інтегрування рівняння Лагранжа другого роду та інтегрування рівняння Гамільтона – Остроградського.

У Харківському університеті Д.М. Синцов розвинув теорію конексів, а С.Н. Бернштейн започаткував конструктивну теорію функцій і розгорнув широкі дослідження в галузі теорії ймовірностей, зокрема, запровадив 1911 нерівність, що дає можливість замінити степеневу оцінку ймовірності значних відхилень експоненційною спадною (нерівність Бернштейна) і виконав 1917 першу аксіоматичну побудову теорії ймовірностей.

В Новоросійському університеті І.В. Слешинський обґрунтував метод найменших квадратів і розпочав систематичне дослідження з порівняно нової тоді дисципліни – математичної логіки [4, 7]. Він виховав чимало математиків (В.Ф. Каган, В.Ціммерман, С.Й. Шатуновський та ін.), які невдовзі стали відомими. Питання механіки в цей період почали активно опрацьовуватися у технічних вузах [8]. Вагомі результати з опору матеріалів і теорії пружності одержав професор Київського політехнічного інституту С.П. Тимошенко, який викладав тут у 1907–1911 та 1918–1920 і розробив загальний метод визначення критичних стискувальних сил для тонких пластин з різними граничними умовами, що широко використовувався при проектуванні великих російських лінійних кораблів. У 1907–1910 він опублікував низку праць, присвячених застосуванню енергетичного методу в дослідженнях пружних деформацій однорідних і ґраткових стержнів, пластин і циліндричних оболонок. Значний цикл його праць присвячено проблемам коливань та удару деформованих стержнів. У теорію коливань увійшло поняття

«балка Тимошенка». Науковий авторитет С.П. Тимошенка у будівельній механіці був високий і його результати широко використовувалися при проектуванні різних інженерних споруд і в промислових розробках [21].

Ще один професор Київського політехнічного інституту К.К. Симінський був відомий своїми працями в галузі теорії міцності, стійкості і втоми металічних і дерев'яних конструкцій, а молодий викладач цього інституту О.М. Динник вперше визначив 1909 контактні напруги при зсуві [22]. Професор Катеринославського вищого гірничого училища Я.І. Грдина сформулював (1910–1912) основні теореми динаміки живих організмів, ставши засновником цього розділу теоретичної механіки, вперше звернувши увагу на аналогію між технічними і біологічними системами.

Фізичну науку представляли як вчені, про яких йшлося вище (М.М. Шіллер, М.Д. Пильчиков, Ф.Н. Шведов та ін.), так і нова генерація (М.Смолуховський, Д.А. Рожанський, Л.Й. Кордиш, Й.Й. Косоногов, Ч.Бялобжеський, Г.Г. Де-Метц та ін. [10, 11]).

У 1898–1913 у Львівському університеті М.Смолуховський виконав свої основоположні класичні праці з статистичної фізики. Його дослідження з броунівського руху та з питань межі застосування другого початку термодинаміки обґрунтовували й розвивали ідеї Л.Больцмана. Виходячи з кінетичного закону розподілу енергії, М.Смолуховський створив у 1905–1906 (незалежно від А.Ейнштейна) теорію броунівського руху, яка доводила справедливості кінетичної теорії теплоти та її висновків і сприяла її остаточному утвердженню. Встановив закони флуктуацій рівноважних станів у молекулярних системах, які використав для обґрунтування обмеженості трактування Р.Клазіусом другого початку термодинаміки. Його теорія дала можливість визначати час, через який настає новий аномальний стан системи, отже, завдала серйозного удару гіпотезі «теплової смерті» Всесвіту. В 1908 на основі теорії флуктуацій він побудував теорію критичної опалесценції. Ще в 1898 теоретично обґрунтував явище температурного стрибка на межі «газ – тверде тіло», що було досить сильним аргументом на користь молекулярної кінетики.

Ч.Бялобжеський, який закінчив Київський університет і працював у ньому до 1919, вивчаючи роль тиску випромінювання у внутрішній рівновазі зір, вперше висловив 1913 ідею про променисте перенесення енергії в зорях.

В 1881–1919 у Харківському університеті плідно працював О.П. Грузинцев, праці якого стосувалися електромагнетної теорії світла, радіофізики та термодинаміки. Йому належить пріоритет у дослідженні іскрового розряду при високих потенціалах. У Харківському університеті започаткував роботи з радіофізики і виховав перші кадри українських учених у цій галузі Д.А. Рожанський. В 1910 він розробив методи осцилографування швидкоплинних електричних процесів. Тут Д.А. Рожанський висунув ідею магнетронного генератора, реалізовану згодом його учнями А.О. Слуцкіним і Д.С. Штейнбергом [23].

Серед українських астрономів початку ХХ ст. слід згадати О.Я. Орлова (Одеська обсерваторія), який започаткував в Україні роботи, пов'язані з організацією спостережень за припливними деформаціями Землі, і заклав традиції класичних астрономічних досліджень, а також В.Г. Фесенкова (Харківський університет), який вперше 1914 виконав фотометричне дослідження зодіакального світла, одержавши дані щодо розподілу міжпланетного пилу [9].

Значним внеском у хімію стали роботи П.Г. Мелікішвілі та його учня Л.В. Писаржевського (Новоросійський університет) у галузі перекисів і надкислот. Вони знайшли, що перекисні неорганічні сполуки і надкислоти містять групу атомів кисню, характерну для перекису водню (1889), і встановили (1897)

будову перекисів металів. В Одесі Є.С. Бурксер створив 1910 першу в Росії радіологічну лабораторію і розпочав дослідження радіоактивності мінеральних вод і гірських порід. Винятково важливу роль в утвердженні й розвитку електронних уявлень в хімії відіграли дослідження Л.В. Писаржевським електропровідності водних і неводних розчинів, розпочаті ним 1914 у Катеринославському вищому гірничому училищі. Тут він заклав основи електронної теорії окисновідновлювальних реакцій, побудував теорію гальванічного елемента, що враховувала термодинамічну рівновагу між іонами та електронами в металі та їх сольватами в розчині й пояснювала походження електродних потенціалів і природу електролітичної пружності розчинення металів [14].

Електрохімією неводних розчинів займався В.О. Плотников у Київському політехнічному інституті, який пояснив 1908 іонізацію розчину електролітичною відповідністю між розчиною речовиною і розчинником, висунув 1913 оригінальну гіпотезу електрохімічного резонансу, довів 1916 існування комплексів у неводних розчинах [14].

А.В. Думанський організував 1904 у Київському політехнічному інституті першу в Україні лабораторію колоїдної хімії, де провів важливі дослідження в галузі неорганічних колоїдів, вперше застосував 1907 ультрацентрифугування для визначення розмірів колоїдних частинок. Пізніше він став засновником вітчизняної колоїдної хімії. У цьому ж інституті В.Г. Шапошников досліджував 1904 кольоровість, будову і таутометрію барвників.

В 1899–1906 професором хімії Київського політехнічного інституту і в 1902–1904 його ректором був М.І. Коновалов, що згуртував тут велику групу учнів, з якими встановив основні закономірності реакції нітрування. Він одержав численні нітросполуки й продукти їх відновлення в хімічно чистому вигляді і вивчив їх фізичні й хімічні властивості, зокрема запропонував метод відновлення нітросполук і синтезував понад 50 амінів, одержав оксини, розробив умови перетворення нітросполук в альдегіди й кетони, здобувши понад 200 нових солей і вивчивши їх фізико-хімічні властивості. Встановлені ним закономірності при нітруванні різних граничних вуглеводнів дали можливість розв'язати чимало проблем органічної хімії [16].

Чималий внесок в органічну хімію зробив професор Київського університету С.М. Реформатський. Він розробив метод синтезу α -оксикислот із застосуванням цинкорганічних сполук (реакція Реформатського), який значно розширив можливості синтезу складних природних сполук. С.М. Реформатський виховав багато вітчизняних учених, його підручник «Початковий курс органічної хімії» витримав 17 перевидань [16].

О.В. Сперанський (Київський університет) встановив, що закони, властиві поведінці рідких розчинів, поширюються і на тверді. Роботи В.Ф. Тимофеева (Харківський університет) по вивченню природи неводних розчинів сприяли підтвердженню їх хімічної теорії [14].

У геології вагомі дослідження провів М.І. Андрусов (Київський університет). Він розробив стратиграфічну схему неогенових морських відкладів, заклав основи вітчизняної палеоекології, встановив наявність сірководневого зараження глибинних водних зон Чорного моря [3]. Важливою рисою геології ХХ ст. стало розуміння необхідності її взаємодії з суміжними науками – фізикою, хімією, біологією. Перші кроки у досягненні такої інтеграції зробив В.І. Вернадський. У 1916, живучи в Україні під Полтавою, він почав систематизувати свої роздуми про роль живої речовини у геохімічних процесах і 1917 остаточно сформулював концепції живої речовини та біосфери, започаткувавши тим самим нову дисципліну – біогеохімію.

У розглядуваний період в Україні дістали поширення ідеї еволюціонізму [18]. В Київському університеті О.М. Северцов створив вчення про співвідношення онто- і філогенезу (1910), І.І. Шмальгаузен розробив оригінальні положення про шляхи і фактори еволюції. М.Г. Холодний – автор гормональної теорії тропізмів – підтвердив висновок Ч.Дарвіна про локалізацію геотропічної чутливості у кінчику кореня. Продовжуючи роботу, розпочату в Київському університеті, на кафедрі ботаніки Новоолександрійського інституту сільського господарства і лісівництва, М.В. Цингер провів перші вітчизняні дослідження з біосистематики, підтвердивши тезу Ч.Дарвіна щодо кореляції корисних і нейтральних ознак. У Харківському університеті В.С. Гулевич, вивчаючи склад м'язевої тканини, відкрив невідомі раніше екстрактивні речовини і встановив їх хімічний склад. У харківський період своєї діяльності А.М. Краснов заклав основи вітчизняної геоботаніки. На агрономічному факультеті Київського політехнічного інституту Є.П. Вотчал організував ботанічну лабораторію, де з учнями одержав низку вагомих результатів у галузі фізіології та анатомії рослин.

Чималий внесок у розвиток біологічних наук зробили наукові товариства. Завдяки зусиллям Київського товариства любителів природи відкрито 1908 Дніпровську біологічну станцію, а силами Товариства природознавців при Харківському університеті організовано 1914 Донецьку біологічну станцію. Активну природоохоронну діяльність розгорнув В.І. Талієв у заснованому ним Харківському товаристві любителів природи. Експедиції для вивчення рослинності різних районів України, організовані Й.К. Пачоським, фінансувало Київське товариство природознавців.

Дослідження в галузі технічних наук продовжували в цей період активно розвиватися в технічних вузах. У Київському політехнічному інституті працював В.П. Іжевський, роботи якого стосувалися доменного виробництва, електрометалургії, термічної обробки металів. У цьому ж інституті широко розгорнулися дослідження в галузі опору матеріалів (С.П. Тимошенко, К.К. Симінський) [22]. Праці Є.О. Патона в цей період були присвячені розв'язанню проблем мостобудування [24]. У Катеринославському вищому гірничому училищі працювали такі відомі спеціалісти, як М.О. Павлов, що розробляв теорію доменного процесу, і П.Г. Рубін, який досліджував металургію чавуну і технологію твердого палива. На Юзівському заводі розвивав доменну справу М.К. Курако [25].

У дореволюційній Росії існувало кілька авіаційних центрів, зокрема в Києві та Одесі. Для розвитку авіаційної справи чимало зробив М.Б. Делоне, який очолював повітроплавну секцію при механічному гуртку в Київському політехнічному інституті. Один з його учнів, згодом видатний авіаконструктор І.І. Сікорський, побудував 1913 перші багатомоторні літаки «Руський витязь» та «Ілля Муромець». Також у Києві свій моноплан побудував Ф.Ф. Терещенко. В Полтаві (1914-1915), а потім у Києві (1918-1919) почав розробляти теорію космічного польоту Ю.В. Кондратюк (Шаргей) – один з піонерів космонавтики [25].

На відміну від природничих наук розвиток суспільствознавства і гуманітарного знання в Україні гальмувався як царською цензурою, так і заборонаю українського друкованого слова Емським указом 1876. Центрами проведення досліджень в галузі гуманітарних наук були університети. Навколо їх провідних викладачів утворювалися різноманітні культурно-дослідницькі товариства, головним чином історико-етнографічного і краєзнавчого спрямування. Навіть за умов царату їх члени зробили чимало у справі вивчення народного життя й минулого українського народу, хоч друкувати свої розвідки могли тільки російською мовою.

Розвиток української гуманітарної науки з самого свого початку, ще від часів Кирило-Мефодіївського братства, був органічно пов'язаний з національним рухом, більше того, усвідомлювався як його невід'ємна частина. Тому не дивно, що на чолі останнього стояли такі видатні українські вчені-гуманітарії, як М.І. Костомаров, В.Б. Антонович, М.П. Драгоманов, І.Я. Франко і М.С. Грушевський. До того ж актуальність боротьби за національно-культурну спадщину, рідну мову і власну літературу стимулювала широкий громадський інтерес до українознавчих студій.

Розвиток українознавства в контексті боротьби за національно-культурне, а згодом і національно-державне самовизначення зумовлював особливо сумлінне ставлення дослідників до корпусу історичних, етнографічних і лінгвістично-літературознавчих дисциплін. Це випливало з необхідності обґрунтування окремішності українського народу в його попередньому розвитку, своєрідності його господарських, культурних, побутових рис, самотності й самостійного розвитку його мови та національної літератури. З цим, зрозуміло, пов'язувались дослідження в таких суміжних науках, як археологія, антропологія, історія права, всесвітня історія, історія культури.

Особливо значними були здобутки в галузі національної історії. Традиції української історіографії беруть початок ще з козацьких літописів, узагальнених (разом з іншими історичними документами українського, російського, польського походження) у першій половині XIX ст. у таких працях з історії України, як «Історія Русів» невідомого автора, «Історія Малої Росії» Д.М. Бантиша-Каменського та п'ятитомної «Історії Малоросії» М.А. Маркевича [26]. Подальший розвиток української історіографії пов'язується перш за все з іменем М.І. Костомарова, який у своїх численних працях подав історію України переважно у життєписах її провідних діячів.

Новий її етап розпочинається діяльністю В.Б. Антоновича, який завідував кафедрою історії Київського університету, та його численних учнів. Заслугою В.Б. Антоновича було використання в дослідницькій праці передових на той час методів джерелознавства, що відкривало можливість всебічно використовувати різноманітні архівні документи минулих часів, роботу по збору й публікації яких поставив на належний рівень ще М.І. Костомаров. У своїх численних працях з історії станів, міст, економіки, церкви в Україні В.Б. Антонович, як згодом і його учні, широко використовував комплексний метод, узагальнюючи дані писемних, археологічних, етнографічних та інших джерел [27]. Протягом останніх двох десятиліть XIX ст. учні В.Б. Антоновича обіймали майже всі історичні кафедри в українських університетах: Д.І. Багалій, відомий дослідник Слобожанщини [28] – у Харківському, П.В. Голубовський та М.В. Довнар-Запольський – у Київському, І.А. Линниченко – в Новоросійському, М.С. Грушевський – у Львівському [32]. Ученицею В.Б. Антоновича вважала себе О.Я. Єфіменко, авторка двотомної «Історії українського народу» (1906), в якій українська історія подавалася в аспекті органічного саморозвитку народного життя [22]. З близьких методологічних позицій, з урахуванням досягнень західноєвропейського позитивістського еволюціонізму написано і фундаментальну «Історію України-Руси» М.С. Грушевського, переважна більшість томів якої вийшла друком протягом 1898–1909 [30]. Видатним досягненням української науки кінця XIX ст. була і тритомна «Історія запорозьких козаків» Д.І. Яворницького (1892–1897) [31].

Крім власне історичних студій, в Україні на межі XIX–XX ст. значного розвитку набувають інші науки історичного циклу, насамперед археологія. Перш за все тут необхідно згадати узагальнююче дослідження «Давні мешканці Середнього Придніпров'я і їх культура у доісторичні часи» (1913) видатного київського археолога В.Хвойка, який відкрив основні культури первісного населення Лісостепової України [32]. У ній із засад еволюціонізму дається

широка панорама господарського і культурного поступу давнього населення зазначених територій від пізнього палеоліту до часів, що безпосередньо передували виникненню Київської Русі. Ця праця, разом з дослідженнями інших археологів, які вивчали культуру найдавнішого населення території України (І.Забелін, М.Веселовський, О.Спіцин, В.Фармаковський, В.Городцов), дозволяла реконструювати давнє, дописемне минуле історичних предків українського народу та їх найближчих сусідів. Чималий внесок у цю справу робили й дослідження провідного українського антрополога Ф.К. Вовка.

Завдяки плідній діяльності українських істориків, археологів та антропологів на початку ХХ ст. не тільки у цілому, а значною мірою навіть в деталях було відтворено історію українського народу, його культури й соціально-політичних інституцій в органічному зв'язку як з історією сусідніх народів, передусім російського і польського, так і з безпосередніми його історичними предками – русичами Київської Русі. Водночас було ретельно вивчено, переважно за даними писемних джерел, історію південних та південно-західних земель Київської Русі та на основі археологічних досліджень накреслено етапи розвитку давнього населення України від часів кам'яного віку.

В органічному зв'язку з блоком історичних дисциплін розвивалася також українська етнографія, започаткована ще в першій половині ХІХ ст., коли вийшли друком такі праці, як «Опис весільних українських простонародних обрядів» Г.Калиновського та «Записки про Малоросію, її жителів та виробництва» Я.М. Марковича, «Українські народні пісні» М.О. Максимовича. У другій половині ХІХ ст., особливо силами Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, в Україні проводяться широкі етнографічні дослідження й збирання пам'яток фольклору, в яких брали участь такі дослідники, як П.П. Чубинський, П.Г. Житецький, Т.Р. Рильський, а також В.Б. Антонович, М.П. Драгоманов, Ф.К. Вовк, Д.І. Яворницький та ін. Їхні праці свідчили про самобутність життя українського народу, його мови й творчості.

Особливу увагу українські гуманітарії приділяли вивченню народного фольклору й національної мови, яскравим прикладом цього є «Історичні пісні українського народу» В.Б. Антоновича та М.П. Драгоманова. Діапазон мовознавчих досліджень сягав від емпіричної історико-етнографічної фольклористики до справжньої філософії мови О.О. Потебні, лінгвістичні праці якого набагато випередили науковий рівень свого часу. Особливий інтерес становить його книга «Думка і мова» (1862), в якій він першим з вітчизняних дослідників дав аналіз зв'язку між мовою і мисленням [33]. Питання української мови висвітлювали в своїх працях також такі вчені, як П.Г. Житецький, К.П. Михальчук, І.Я. Франко, А.Ю. Кримський, В.Науменко, Є.К. Тимченко. Наслідком лексикографічних студій стала серія словників, зокрема «Словарь російсько-український» М. Уманця та А.Спілки (1893–1898) та «Словарь української мови» за редакцією В.Д. Грінченка (1907–1909).

Найтисніше з лінгвістикою було пов'язано українське літературознавство. Його проблемами цікавилися вже письменники першої половини ХІХ ст. – І.П. Котляревський, П.П. Гулак-Артемівський, Г.Ф. Квітка-Основ'яненко та ін., а пізніше, вже на вищому науково-професійному рівні такі діячі культури, як М.С. Шашкевич, Я.Ф. Головацький та І.М. Вагилевич у Галичині, М.О. Максимович, М.І. Костомаров і І.І. Срезневський у Подніпров'ї.

Починаючи від М.І. Драгоманова та І.Я. Франка, українське літературознавство сягає загальноєвропейського рівня, набуваючи дальшого поглиблення у працях таких вчених, як А.Ю. Кримський, М.С. Грушевський, М.П. Дашкевич, О.М. Огоновський, В.Науменко та ін. [34, 35]. Наслідками цих студій стали такі узагальнюючі праці, як «Нариси з історії української літератури ХVІІ–ХVІІІ

ст.» М.І. Петрова (1911), «Історія українського письменства» С.О. Єфремова (1913) та шеститомна «Історія української літератури» М.С. Грушевського, роботу над якою вчений розпочав у 1914 [36-38].

На початку ХХ ст. українознавчі студії охопили практично всі сфери гуманітарного й суспільного знання. Почалися дослідження з українського мистецтва, архітектури, економічного потенціалу українських губерній тощо.

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. було репрезентовано практично всі галузі гуманітарних і суспільних наук, а найкращі з їх діячів працювали на європейському рівні. Їхніми зусиллями було доведено не тільки існування українського народу як автохтона відповідної території, а й всебічно вивчено різні аспекти його культурного, соціального, політичного та економічного життя.

Водночас предметом вітчизняної суспільно-гуманітарної науки не тільки українознавчі дисципліни, а також історія й культура інших, як європейських, так і східних народів, що дістало відображення у працях М.П. Драгоманова, І.Я. Франка, О.О. Потебні, Д.І. Яворницького та багатьох інших учених. Особливо слід згадати фундаментальні орієнталістичні праці сходознавця світового рівня А.Ю. Кримського, зокрема такі, як тритомна «Історія арабів та арабської літератури, світської і духовної» (1914), тритомна «Історія Персії, її літератури та дервішської теософії» (1909-1917), двотомна «Історія Туреччини та її літератури» (1910) тощо [39-41].

Окремо слід сказати про розвиток філософської думки в Україні, яскраво відбитої в численних працях М.П. Драгоманова, М.І. Зібера, С.А. Подолинського, І.Я. Франка та інших. Усі вони стояли на засадах найпередовішого на той час еволюційного вчення, репрезентуючи здебільшого позитивістський ліберально-демократичний світогляд, не лишилися вони осторонь і захоплення соціалізмом, навіть марксизмом у його науковому, соціально-економічному аспекті, але врешті-решт поставилися до його революційно-політичної доктрини критично (М.П. Драгоманов та І.Я. Франко).

Наведений вище і схематичний нарис розвитку в Україні гуманітарних, природничих і технічних наук у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст. свідчить, що тут існувала досить розгалужена система вищих навчальних закладів підготовки національних кадрів для господарства, освіти, науки і культури, де проводилася також певна наукова робота, і їх учені зробили помітний внесок у розвиток світової науки, а піонерські досягнення окремих її представників висунули їх у передовий загін наукової еліти [42].

Тому можна стверджувати, що вже на початку ХХ ст. в Україні існували всі умови для створення найвищої наукової установи - Національної академії наук, яка б на якісно нових засадах, проте за допомогою держави, об'єднала провідних учених, забезпечивши їм успішну наукову діяльність, і організувала широку мережу науково-дослідних інститутів і установ найрізноманітнішого профілю.

Наведений короткий історичний нарис розвитку науки в Україні в другій половині ХІХ - початок ХХ століття є своєрідною прелюдією до власне історії української академічної науки з її найвищою інституцією - Національною академією наук України, створеною та організаційно оформленою в листопаді 1918, коли було започатковано ту її структуру, що збереглася дотепер - Спільне зібрання (нині - Загальні збори НАН України), голова-президент - тепер президент, неодмінний секретар Академії - головний вчений секретар НАН України, голови Відділів Академії - академіки-секретарі Відділень. Наступний матеріал являє собою історію НАН України в датах і ключових фактах її «життя», або хронологію її подій, поданих у часовій послідовності в рамках розробленої періодизаційної схеми, своєрідний літопис НАН України.

Заснування Української академії наук у Києві та її організаційне оформлення (1918-1926) 1918

22 січня - Українською Центральною Радою (УЦР), створеною в березні 1917 (голова - М.С. Грушевський), невдовзі після Лютневої революції в Петербурзі, видано IV Універсал, яким проголошено повну державну незалежність і самостійність Української Народної Республіки (УНР) [1].

В ньому, зокрема, йшлося: «...ми, Українська Центральна рада, оповіщаємо всіх громадян Укрїни: Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від нікого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу. Зо всіма сусідніми державами, як то: Россія, Польща, Австрія, Румунія, Туреччина та інші, ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя Самостійної Української Республіки. Власть в ній буде належати тільки народові України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі Збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представництво робочого народу, селян, робітників і солдатів, та наш виконуючий орган однині матиме назву Ради Народніх Міністрів» [2].

До цього I Універсал УЦР від 23 червня 1917 містив заклик до розбудови Української автономної республіки в межах Російської держави, II Універсал УЦР від 16 липня 1917 проголошував її місцевим автономним органом самоврядування України і III Універсал від 20 листопада 1917 проголосив створення Української народної республіки (УНР) у складі 9 губерній як автономної складової частини майбутньої демократичної Російської федерації [1-5].

25 грудня 1917 у Харкові проголошено Українську Радянську республіку у складі Російської Радянської Федеративної республіки зі столицею в Харкові. 27 грудня обрано і перший радянський Уряд в Україні, від імені якого червоні війська і почали наступ на Київ [1,6].

Грушевський Михайло Сергійович - видатний український історик, літературознавець, громадсько-політичний діяч. По закінченні 1890 Київського університету в 1894-1913 - професор, завідувач кафедри Львівського університету та в 1897-1913 - голова Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ), також у 1907-1918 - голова Українського наукового товариства (УНТ) у Києві, проводив активну наукову, публіцистичну та громадсько-політичну діяльність. Протягом березня 1917 - квітня 1918 був головою Української Центральної Ради. Наукові праці стосувалися історії, археографії, літературознавства, фольклористики. Автор десяти томної «Історії - України - Руси» (перший том вийшов 1898, останній - 1936), «Нарису історії українського народу (1904), «Короткої історії України» (1910), «Ілюстрованої історії України» (1911), п'ятитомної «Історії української літератури» (1923-1927), шеститомної «Всесвітньої історії», двотомної «Історії українського козацтва» та ін [7-9].

8 лютого - УЦР та її Уряд (Генеральний секретаріат як орган виконавчої влади) залишили Київ.

9 лютого - В Київ вступають червоні війська, початок першого (тритижневого) більшовицького панування в місті.

1 березня - Більшовики залишають Київ, у місто входять загони, вірні УЦР.

2 березня - До Києва повертається Українська Центральна Рада та її Уряд.

3 березня - За домовленістю з УЦР до Києва вступають німецькі війська.

29 квітня - Скасовується влада УЦР і проголошується гетьманом України генерал П.П. Скоропадський, початок періоду Гетьманату. М.С. Грушевський перейшов на нелегальне становище і відійшов від активної політичної діяльності.

Скоропадський Павло Петрович (1873-1945) - військовий та державний діяч. Походив з гетьманського роду Скоропадських, який належав до вищої аристократії Російської імперії. Закінчив Пажеський корпус у Петербурзі. Брав участь у бойових операціях, з 1912 - генерал-майор. З початком Першої світової війни бере участь у боях, за мужність і вмиле командування нагороджений вищою військовою нагородою - орденом св. Георгія IV ст. Невдовзі став командувачем 1-ї Гвардійської кавалерійської дивізії, 1916 отримав чин генерал-

лейтенанта, в січні 1917 призначений командиром 34 корпусу, що займав позиції на Південно-Західному фронті на Волині, на базі якого створив 1-й Український корпус у складі 8 полків з 60 тис. бійців. Активну діяльність та особисті якості П.П. Скоропадського сприяли швидкому зростанні його популярності, в жовтні 1917 обраний отаманом Вільного козацтва. В листопаді 1917 зі своїм корпусом здійснив операцію по розброєнню та депортації до Росії збільшовичених частин 2-го Гвардійського корпусу, який на чолі з комісаркою Є.В. Бош рухався на Київ для повалення УЦР. Соціалістичних лідерів в УЦР, зокрема С.В. Петлюру, лякав зростаючий авторитет генерала Скоропадського, і вони зробили все, щоб він подав у відставку, а його боездатний корпус був розпущений. Проте нездатність проводу Центральної Ради до державотворення, невміння організувати дієздатну владу, призвели врешті-решт до її повалення, коли 29 квітня 1918 в Києві, на Всеукраїнському з'їзді хліборобів, П.П. Скоропадського було проголошено гетьманом України – почався період Гетьманату, на певний час Україна стабілізувалася як держава, було забезпечено її економічне зростання та культурний розвиток. Але поміркований курс П.П. Скоропадського викликав опір з боку передусім національних радикалів (В.К. Винниченко М.Ю. Шаповал, С.В. Петлюра), які створили Директорію і розпочали підготовку збройного виступу проти П.П. Скоропадського, що стався 15 листопада 1918, і 15 грудня військові підрозділи Директорії ввійшли в Київ. В цей день П.П. Скоропадський зрікся влади і невдовзі виїхав до Німеччини. В 1920 він повертається до активного політичного життя, очолює Український союз хліборобів-державників, допомагає емігрованим українським діячам, які зазнавали репресій і переслідувань у фашистській Німеччині, пише книгу «Споминів» [6,10,11].

1918 (початок травня) – З ініціативи міністра освіти і мистецтва України М.П. Василенка при Міністерстві створено Комісію для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук у Києві, головою якої призначено видатного вченого-природознавця В.І. Вернадського з великим досвідом академічної роботи в Петербурзькій АН. [12].

Ідею створення Української академії наук (УАН) висунув ще у 80-х роках ХІХ ст. відомий український історик В.В. Антонович. Активним прихильником її став його учень М.С. Грушевський. В 1894 він був обраний на посаду професора Львівського університету, а в 1897 – головою Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ). У Львові М.С. Грушевський почав реалізовувати цю ідею в НТШ, намагаючись перевести його діяльність на академічні рейки. Вже наступного року він писав: «Наша задача – прийти з часом до українсько-руської Академії наук стоїть міцно». [9]. В 1904 М.С. Грушевський висловився конкретніше:

«Сьогодні Товариство ім. Т. Шевченка організовано цілком за типом західноєвропейських академії наук, йому бракує лише титулу академії»... [14, с.119].

Переїхавши до Києва, він створив тут 1907 Українське наукове товариство (УНТ) і намагався запровадити в ньому певні академічні традиції (водночас залишаючись головою НТШ) [15]. В Статуті УНТ було навіть записано, що воно є об'єднувальним центром, який стоїть «напередодні реального перетворення по суті у вільну Наукову Академію, філіали якої вкриють щільною мережею всю Україну» [16]. М.С. Грушевський вважав її «другою українською академією наук у мініатюрі» (першою була НТШ). Аналогічно до НТШ в УНТ було три Секції – історична, філологічна і природничо-лікарська та низка спеціальних комісій. 28 березня 1917 на загальних зборах УНТ за пропозицією М.С. Грушевського було порушено питання про необхідність вжити реальні дії по заснуванню Української академії наук (УАН), а 8 червня 1917 на об'єднаному засіданні секцій УНТ обрано Комісію по утворенню УАН (М.С. Грушевський, А.М. Лобода, Г.Г. Павлуцький, В.І. Луцицький, О.С. Грушевський, О.В. Корчак-Чепурківський та ін., всього 12 осіб). Комісія мала виробити статут майбутньої Академії та з'ясувати питання її фінансування. Проте складна політична ситуація в Україні, зокрема в Києві, унеможливила роботу Комісії. Тільки 3 квітня 1918 до Міністерства освіти УНР від УНТ подано пропозицію про необхідність її фінансування з метою реорганізації в УАН. Однак до кінця існування Центральної Ради залишалися лічені дні, і пропозиція товариства не розглядалася. Як зазначав часопис «Наше минуле» (1918, №2), УНТ перше поставило перед державою питання про створення УАН, але згаяло час. Отже, довести до кінця справу заснування Академії судилося іншим.

5 травня – Гетьман П.П. Скоропадський затвердив план роботи Міністерства освіти та мистецтва, який подав міністр М.П. Василенко. В плані, зокрема, передбачалися

українізація школи, заснування українських університетів, Української академії наук та Національної бібліотеки [17].

9 травня - В.І. Вернадський записав у своєму щоденнику пропозицію М.П. Василенка, очолити справу організації широкої культурної роботи в Україні, в тому числі по створенню Академії наук у Києві [17].

18 травня - В.І. Вернадський відправив з Полтави листа В.П. Василенку, в якому йшлося про конкретні міркування щодо організації Академії наук, пообіцявши підготувати і привезти в Київ відповідну записку.

У листі В.І. Вернадський надає конкретної форми своїм попереднім ідеям у галузі організації науки:

«Мені здається, що треба рішуче стати на новий шлях, на якому стоїть Петроградська академія наук, розширивши далі цю організацію, - писав він. - Академія наук - не просте товариство, що не має своїх інститутів (як застаріла щодо організації Паризька, яка, до речі, теж змінюється) - але Академія наук є об'єднання державних установ: Бібліотека, Архів, Геологічна і, якщо можливо, Географічна карта, національні музеї, інститути для дослідних і гуманітарних наук повинні бути об'єднані достатніми засобами... перш за все повинно бути створено добре обставлене відділення української мови, літератури і історії... і ті відділи інститутів, які пов'язані з практично важливими для держави інтересами - пов'язані з вивченням продуктивних сил країни і економіко-статистичним її обстеженням» [16].

8 червня - Міністерство освіти і мистецтв надіслало до Ради УНТ листа з пропозицією обрати представника товариства для участі в роботі Комісії по заснуванню УАН [17].

19 червня - УНТ сповістило Міністерство освіти і мистецтва, що надішле в Комісію по заснуванню УАН не одного, а чотирьох своїх представників, по одному від кожної з своїх секцій [18].

23 червня - Відбулися загальні збори УНТ, на яких озвучено позицію Міністерства освіти і мистецтва щодо майбутньої академії, - організація УАН є державною справою і нею повинно займатися Міністерство, а не наукове товариство, тобто УАН має бути державною установою.

Присутні на зборах не погодилися з цим і прийняли амбіційну постанову, в якій, зокрема, зазначалося:

«УНТ вважало, що як стара українська наукова установа воно повинне взяти найближчу участь в організації Академії наук. А між тим справа організації Комісії і запросини до неї відбуваються без участі і порозуміння з УНТ, від якого перейнято ініціативу утворення УАН. Висловлюючи свій жаль з приводу порушення законних громадських прав Української наукової інституції, загальні збори УНТ від 23 червня сподіваються, що міністр освіти, який разом з іншим є членом наукового товариства, в загальній праці над цією справою прийме до уваги значіння і ту роль, яку відіграло УНТ в науковій роботі, що надавало йому право перетворення в Національну академію наук» [19].

Обрана делегація у складі П.А. Тутковського, Г.Г. Павлуцького і О.В. Корчака-Чепурківського повинна була передати до Міністерства освіти і мистецтва цю постанову загальних зборів УНТ. На засіданні Ради товариства 30 червня 1918 П.А. Тутковський розповів про бесіду, що відбулася у Міністерстві. М.П. Василенко погодився ввести до складу Комісії чотирьох представників УНТ, але рішуче відмовився передати товариству всю справу організації Академії.

Необхідно зазначити, що формування Комісії відбувалося з певними труднощами, зокрема, з огляду на позицію УНТ. В.І. Вернадським було запрошено до роботи в Комісії М.С. Грушевського, але той категорично відмовився від цієї пропозиції, хоч через свого брата Олександра запросив В.І. Вернадського до себе, щоб пояснити свою позицію. Додержуючись всіх правил конспірації, В. І. Вернадський прийшов на квартиру, де переховувався від «чорної сотні» вчорашній голова Центральної Ради УНР. І тут відбулася розмова, яка остаточно з'ясувала протилежність їх позицій щодо статусу і структури майбутньої Української академії наук.

За моделлю М.С. Грушевського помітна перевага надавалася розвитку історико-філологічних наук, що дають змогу вивчати національні особливості України. При цьому він виходив із структури деяких західноєвропейських академій, а також структури і практики керованих ним наукових товариств – Наукового товариства ім. Шевченка у Львові та Українського наукового товариства в Києві. В обох товариствах було добре поставлено роботу з українознавства, але зовсім недостатньо розвивалися природознавство і прикладні науки. Крім того, М.С. Грушевський вважав, що Академія наук – це самоврядна громадська організація, в заснування і функціонування якої не може втручатися держава.

Остаточо до складу Комісії ввійшли: професор Харківського університету Д.І. Багалій, професор Київського політехнічного інституту М.Ф. Кашенко, ректор Київського університету Є.В. Спекторський та професори університету В.О. Кістяківський, Й.Й. Косоногов, О.В. Сперанський і М.І. Туган-Барановський, а також Г.Г. Павлуцький і П.А. Тутковський (представники УНТ), професор Петроградського інституту шляхів С.П. Тимошенко, професор Лазаревського інституту східних мов у Москві А.Ю. Кримський, професор Донського університету Є.К. Тимченко (представник УНТ) та завідувач дослідними полями і центральною дослідною станцією Всеросійського товариства цукрозаводчиків професор С.Л. Франкфурт. Запрошено також академіка Петербурзької АН В.М. Перетца, але він не брав участі в роботі Комісії, не відповіли на запрошення члени Наукового товариства ім. Т. Шевченка, не змогли приїхати В.С. Іконников, В.О. Палладін і М.Ф. Сумцов, по дорозі з Петрограда до Києва помер Ф.К. Вовк. Секретарем Комісії обрали голову Архівно-бібліотечного відділу Головного управління мистецтва та національної культури В.Л. Модзалевського. Роботу Комісії обслуговували технічні працівники цього відділу, в його приміщенні по Бібіковському бульвару, 14 (нині – бульвар Т. Шевченка, 14), тут проходили і засідання Комісії [20].

30 червня – На засіданні Ради УНТ М.П. Василенко погодився ввести до складу Комісії чотирьох представників товариства, але рішуче відмовився передати товариству справу організації Академії [21].

7 липня – М.П. Василенко надіслав В.І. Вернадському листа, в якому навів перелік першочергових питань, якими має займатися Комісія для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук [22].

1. Про придбання та обладнання друкарні Академії наук;
2. Про вибір приміщення, де могла б почати роботу Академія, а також місця майбутнього спорудження її приміщень;
3. Питання про Національну бібліотеку та Національний музей, тісно пов'язані з Академією наук;
4. Обговорення питання про придбання книг та експонатів, які мають наукову цінність.

Серед інших питань, кількість яких доходила до 30, були такі [23]:

1. Мова видань Академії;
2. Офіційна мова Академії;
3. Академія як установа, що складається з академіків;
4. Самоврядування Академії;
5. Академія як дослідницький орган;
6. Склад Відділень Академії;

.....
16. Питання про початковий склад академіків;

.....
20. Український національний архів;

.....
22. Навчальний характер Академії;

.....
24. Про семінарії;

.....
25. Керування УАН тощо.

9 липня – О 6 годині вечора у кабінеті М.П. Василенка в Міністерстві освіти і мистецтва України (Бібіковський бульвар 14; нині-бульвар Т. Шевченка), відбулося перше засідання Комісії.

На засіданні були присутні: М.П. Василенко, В.І. Вернадський, Д.І. Багалій, М.Ф. Кашенко, Й.Й. Косоногов, Г.Г. Павлуцький, О.В. Сперанський, С.П. Тимошенко, Є.К.

Тимченко, П.А. Тутковський, В.Л. Модзалевський. Відкриваючи засідання, М.П. Василенко зазначив, що до цього часу розвиток української науки і українське відродження стримувався багатьма перешкодами. Нині виникли сприятливі обставини, і утворення в Києві Української академії наук бере на себе Українська держава. Таке завдання не здатне вирішити самоврядне товариство, і тільки участь держави може найшвидше і найповніше розв'язати його. Зокрема, він сказав:

«Утворення Української Академії наук має і велике національне значення, бо ще й досі є багато людей, які скептично і з насмішкою відносяться до українського руху та відродження, не мають віри в життєві сили українського народу, не вважають можливим розвиток української мови і науки. Для тих же, хто вірить в життєздатність українського народу..., утворення Академії наук має величезну вагу, являється національною потребою і черговим питанням» [24, с. 3].

Після М. П. Василенка з програмною промовою виступив В. І. Вернадський, який виклав свій погляд на завдання і структуру Української академії наук. На його думку, в ній мають бути чотири відділи:

1. історично-філологічний
(з українською класою);
2. фізично-математичний;
3. економічно-юридичний;
4. відділ прикладного природознавства.

До складу цих відділів мають входити такі наукові установи:

1. національна бібліотека;
2. фізичний інститут;
3. інститут дослідчий біологічний
(з прикладним відділом);
4. хімічна лабораторія
(з прикладним відділом);
5. інститут мінералогічний
(з прикладним відділом);
6. національний музей з відділами
археологічним, мінералогічним,
передісторичної археології,
етнографії, ботаніки, зоології,
антропології, палеонтології;
7. історичний український музей;
8. астрономічна обсерваторія;
9. комісія для видання словника
української мови.

Необхідно передбачити також створення таких установ, як Археографічна комісія, Археологічний дослідний інститут тощо. При Академії мають бути створені постійні комісії, що дозволить залучити до творчої роботи всі наукові сили України, в першу чергу Комісія для дослідження продуктивних сил України, Комісія для дослідження економічно-статистичного життя та ресурсів України, Комісія для видання пам'яток українського письменства і мови. Статут Академії наук має бути складений так, щоб у ній могли закладатися нові дослідні заклади, коли в цьому виникатиме потреба. Хоч В. І. Вернадський і уявляв Академію наук як державну установу, він вважав, що після заснування вона повинна користуватися повною автономією і «бути поставленою поза всякі впливи на її внутрішнє життя од органів державного урядування, які можуть мінятися... Її статут повинен дати їй широкі спромоги на вільну наукову працю та бути... гнучким, щоб вона могла йти слідом за вимогами життя» [24, с. 8].

20 липня – Комісія висловила побажання, щоб вищі школи України могли направляти до неї талановитих молодих людей, а не відряджати їх за кордон. З цією метою в академічних науково-дослідних інститутах повинні залишатися місця для молодих учених, щоб вони працювали там під керівництвом академіків. Організація при Українській академії наук навчальних семінарій стала характерною рисою її структури. На черговому засіданні Комісії В.І. Вернадський зачитав проект закону про Національну бібліотеку і фонд для неї [25].

24 липня - Комісія порушила питання про асигнування коштів на початкові роботи по створенню Академії наук та на утримання самої Комісії [26].

- Оголошено доповідну записку, подану В.І. Вернадським 23 липня гетьману П.П. Скоропадському про необхідність виділення приміщень для новостворюваних академічних установ. Доповідалося, що законопроект про утворення фонду Національної бібліотеки успішно пройшов у Раді Міністрів України, і наступне завдання Комісії - розробити положення про тимчасовий комітет фонду і забезпечити його з 1 січня 1919 р. коштами; 26 липня Рада Міністрів України ухвалила відповідний законопроект з даного питання. [26]

26 липня - Гетьман П.П. Скоропадський затвердив «Закон Української держави про асигнування 200 тис. крб. на початкові видатки на організацію УАН» [27].

27 липня - На черговому засіданні Комісії В. І. Вернадський сповістив, що надійшла записка про Геологічний комітет, а незабаром буде надіслано записку про Геодезичний інститут, і висловив побажання передати ці обидва документи на попередній розгляд фізично-математичній підкомісії [28].

- М.І. Туган-Барановський повідомив Комісію, що підкомісія державно-економічних наук пропонує назвати III Відділ УАН «Відділом соціальних наук», який поділятиметься на два розряди - юридичний та економічний [28].

31 липня - Голова Комісії оголосив зміст листа Міністра освіти і мистецтва від України 29 липня, в якому йшлося про якнайшвидше створення Комісії по розробці положення про Національну бібліотеку [29].

3 серпня - На восьмому засіданні більшість членів Комісії підтримали пропозицію В.І. Вернадського та погодилися з назвою «Українська академія наук у Києві» [30].

7 серпня - На засіданні Комісії Д.І. Багалій виклав проект Статуту Академії наук. Комісія в цілому схвалила його, внівши до нього деякі зміни, зокрема Академії надавалося право створювати нові установи, прибутки від видань повинні йти на її користь, до наукових установ слід віднести так звані семінарії для підготовки майбутніх професорів [31].

- На засіданні Комісії прийнято рішення про видання «Збірника праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві» обсягом близько 8 друк. аркушів у кількості 600 примірників [24].

- На засіданні Комісії В. І. Вернадський виклав постанову фізично-математичної підкомісії про необхідність організації Геодезичного інституту, що викликано державними інтересами України і дістало підтримку з боку військового відомства.

12 серпня - На четвертому засіданні підкомісії професор фізики Київського університету Й.Й. Косоногов зачитав записку «Про заснування Фізичного інституту Української академії наук у Києві».

Серед усіх інституцій, що мають бути відкриті при УАН, вважав він, в першу чергу (крім Національної бібліотеки) повинен бути Фізичний інститут.

«Необхідність відчинення в першу чергу Фізичного інституту, - писав він, диктується... тим, що фізика... є підставою всього сучасного природознавства... І ще ясніше виступає ця необхідність, коли згадаємо, що з трьох старих університетів, котрі є на території України, лишень один Одеський має хоч і невеличкий, але все-таки уміщений в спеціально для нього збудованому будинку Фізичний інститут... Честь Української Держави вимагає, щоб для фундаменту природознавства - фізики було збудовано палац і обзаведено його всім необхідним для наукової праці. Сучасні фізичні інститути вимагають спеціального улаштування, як наприклад поміщення для оптичної праці, поміщення постійної температури, холодної лабораторії, спеціального

забезпечення приміщень газом, водою, електричним током, тощо. Все це можна уладити лишень в будинку спеціально проєктованим для цієї мети... Будучий академік на кафедрі фізики і будучий будівничий-архітектор повинні бути післані за границю, щоб докладно ознайомитися з уладженням великих фізичних інститутів і спеціальних лабораторій» [24, с. 14].

14 серпня - На засіданні Комісії створено підкомісію у складі В.І. Вернадського, Д.І. Багалія, Г.Г. Павлуцького, С.П. Тимошенка і М.І. Тугана-Барановського для вирішення питання про тимчасове приміщення і постійне місце для Академії наук та її установ. За пропозицією Д.І. Багалія, підкомісія мала визначити необхідний мінімум першочергових приміщень, для чого оглянути Звіринець, Будівлі Кадетського корпусу і Комерційного інституту [32].

15 серпня - До Міністра закордонних справ надіслано листа за підписом В.І. Вернадського з низкою питань, спрямованих на полегшення перевезення з-за кордону українських книг [33].

- Прийнято закон про заснування Національної бібліотеки Української держави в Києві. 21 грудня 1918 Спільне зібрання УАН затвердило її статут. Керували Бібліотекою Комітет на чолі з В.О. Кордтом та Рада Бібліотеки - з Ю.О. Меженком. Бібліотека швидко розвивалася і нараховувала в 1921 понад один мільйон книжок. 3 травня 1919 - перейменована на Всенародну бібліотеку України, в січні 1928 їй повернено стару назву [34].

24 серпня - В одному з листів А.Ю. Кримського згадується, коли він прийшов до М.С. Грушевського за дорученням товаришів по Комісії з проханням взяти участь у створенні Академії наук, той зустрів його дуже привітно і широко, але сказав, що через власні переконання не може вступити до Академії по призначенню. Це може статися лише згодом, коли Академія остаточно організується і її члени обиратимуться «академічною колегією» [35]. Так М.С. Грушевський вдруге рішуче відмовився взяти безпосередню участь у створенні УАН.

31 серпня - На своєму засіданні Комісія вирішила питання про вибір місця під Ботанічний сад передати в підкомісію по добору приміщень для Академії, передбачивши необхідність виходу з Ботанічного саду до Дніпра. [36]

4 вересня - Після доробки та обговорення Статуту майбутньої Академії наук всіма членами Комісії ухвалено обрати підкомісію у складі В.І. Вернадського, А.Ю. Кримського і М.І. Тугана-Барановського для остаточного редагування першого, загального розділу Статуту [37].

- Підкомісія заслухала і обговорила записку М.О. Медзвєцького «Про Геодезичний інститут і Геодезичну раду при ньому».

«Щоб планово поставити і одноманітно виконувати всі ці завдання, при Українській академії наук треба утворити Державний геодезичний інститут, як найвищу наукову інституцію краю, відповідним чином збудовану й обладнану докладними вимірними приладами, яка володіла би площею землі до 50 десятин..., - йшлося в записці - Щоб із всіх боків використати для цілей науки сили українських військових геодезистів та співробітників Межевого Департаменту, необхідно поставити Український Геодезичний Інститут зв'язуючим звеном між Академією Наук, яка стремить до чисто наукових цілей, й згаданими колективами, що ставлять собі практичні завдання, але поруч з цими завданнями можуть принести безсумнівну користь науці шляхом зібрання необхідних матеріалів та їх первісного оброблення; а для того, щоб погодити оба ці напрямки, треба заснувати Геодезичну Раду, що на неї треба би було покласти обов'язок координувати наукові завдання, не порушуючи тих практичних цілей, які ставитимуться» [24, с. 35].

- М.І. Туган-Барановський доповів про розроблену ним та його колегами структуру Відділу соціальних наук УАН [37].

13 вересня - Згідно з матеріалами, поданими підкомісіями кожного з трьох Відділів, на Комісії пройшло обговорення штатів Академії та її кошторису по 1 січня 1920 [38].

17 вересня - Підкомісії по остаточному редагуванню Статуту було доручено доопрацювати штати, кошторис і пояснювальні записки до них.

- Відбулося останнє засідання Комісії по утворенню Української академії наук та її підкомісій.

Загалом проведено 23 засідання, два вересневі тижні стали найбільш насиченими, оскільки засідання проводилися подекуди щодня. 24 рази засідали підкомісії: по організації Історично-філологічного відділу - 7 разів; Фізично-математичного - 9; Соціальних наук - 3; антропологічна підкомісія - 2; підкомісія по придбанню друкарні - 3. У роботі підкомісій разом з членами Комісії брали участь запрошені особи: О.Г. Алешо, І.Т. Волянський, Є.П. Вотчал, Г.М. Висоцький, О.С. Грушевський, К.Є. Добровольський, В.А. Косинський, А.М. Лобода, В.І. Лучицький, І.І. Огієнко, О.В. Фомін, М.П. Чубинський, В.Г. Шапошников, А.А. Ярошевич, М.О. Медзевцький, М.М. Могиланський, А.З. Носов. Комісія розробила законопроект про заснування УАН у Києві, проект Статуту і штатів Академії, розрахунок її витрат на жовтень - грудень 1918. Остаточне редагування цих документів було доручено В.І. Вернадському, А.Ю. Кримському і М.І. Туган-Барановському. Вони звернулися до міністра освіти та мистецтва з проханням продовжити їх повноваження, оскільки термін роботи Комісії закінчився. Дозвіл було одержано. Пояснювальні записки до проектів організації трьох Відділів, а також низки інститутів, лабораторій, комісій, музеїв тощо, які обговорювалися на засіданнях, було видано окремою збіркою. У «Пояснючій записці до законопроекту про заснування Української академії наук у Києві», підписаній міністром народної освіти і мистецтва М.П. Василенком до Ради Міністрів України, ще раз наголошувалося на значенні створення Академії наук для України і розкривалися причини, що зумовлювали це.

«Коли в Києві закладається Українська академія наук, то це викликається не самісінькими науковими інтересами, - зазначалося в записці. - З цим зв'язуються міркування величезної національної та державно-економічної ваги... Викликає Академію до життя, з одного боку, зріст та поглиблення національної свідомості українського громадянства, а з другого, необхідність швидко підняти виробливість та трудову міць українського народу та й використати в як найвищій мірі виробливі сили... Українська національна самосвідомість давно вже підійшла до питання про необхідність закласти Українську академію наук» [39, с.3].

«Академія наук повинна... бути великою установою, міцнішою для наукової праці, ніж осередки наукової праці, які вже існують на Україні, - писав М.Василенко. - Тільки велика Академія наук, наділена усіма знаряддями для наукової роботи ХХ століття, зможе поробити ту працю, що їй ставлять часи, які ми переживаємо» [39, с.10].

23 вересня - Надіслано доповідну записку голови Комісії В.І. Вернадського міністру народної освіти та мистецтва М.П. Василенку, в якій зазначалося, що останнє її засідання відбулося. Після чого М.П. Василенко до Ради Міністрів України передав «Пояснючу записку до законопроекту про заснування Української академії наук у Києві» [40].

13 листопада - На таємній нараді радикальні сили України (соціал-демократи, соціалісти-революціонери та соціалісти-самостійники) висловилися за збройну боротьбу проти гетьмана П.П. Скоропадського і обрали для керівництва повстанням Директорію в складі В.К. Винниченка (голова) та членів - С.В. Петлюри, Ф.П. Швеця, А.Г. Макаренка та П.М. Андрієвського. Це відбулося через два дні після капітуляції Німеччини, і коли керівники Росії анулювали Брестський мирний договір та розпочали наступ на Україну [41, с. 109-110].

- Прийнято постанову Ради Міністрів України, згідно з якою у розпорядження Міністерства народної освіти та мистецтва України для УАН та її установ на період з 1 листопада 1918 по 1 січня 1919 виділялося 869 216 крб. 69 коп. [42, с.21].

14 листопада – В Білій Церкві, де стояли галицькі Січові Стрільці, Директорія розпочала повстання проти влади гетьмана П.П. Скоропадського. З цього дня в Україні розпочалася Громадянська війна.

– Гетьман затвердив закон про заснування УАН, який було надруковано у «Державному віснику» [44]:

**ЗАКОН УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
ПРО ЗАСНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК В м. КИЄВІ**

1. Ухвалити докладені до цього Статут та штати Української академії наук в м.Києві та її установ і закон цей перевести в життя з 1 листопаду 1918 року.

2. З поміж перелічених у Статуті наукових установ Академії, окрім постійних комісій, витворюються в біжучому році: Фізичний Інститут, Геодезичний Інститут, Лабораторія для спроб над матеріялами при Інституті прикладної механіки, Ботанічний Сад, Акліматизаційний Сад, Демографічний Інститут, Інститут для виучування економічної кон'юнктури та народного господарства України.

3. Академії Наук дається доручення розробити й подати на затвердження законодавчим порядком штати та обрахунок словянської кляси при історично-філологічному Відділі Академії згідно з приміткою третьою § 6 Статуту Академії.

4. Всі інші установи, які перелічені в Статуті Академії, закладаються в виробленій нею послідовності. При тому їх діяльність зазначається Статутом, що його вона сама затверджує, а штати подаються од Академії на затвердження встановленим порядком.

5. Первісний склад Академії становлять дванадцяттеро академіків, що на подання од Міністра Народної освіти та Мистецтва, призначає Пан Гетьман, по чотири на кожен Відділ, з посеред таких осіб, яких місце їх побуту дає спромогу негайно приступити до діяльності в Києві. Ці дванадцяттеро академіків творять Спільне Зібрання та Відділи Академії Наук.

6. Складені таким способом Спільне зібрання та три Зібрання відділів Академії Наук негайно приступають до обрання з поміж себе Голови-Президента Академії, її Неодмінного Секретаря та всіх інших виборних осіб, показаних Статутом, у порядку, який зазначено Статутом. Перше Спільне Зібрання Академії та перше Зібрання Відділів скликають найстарші літами академики, і вони ж на тих Зібраннях головують і подають на затвердження вибраних на них службових осіб Академії, згідно з порядком, показаним у Статуті. Ці перші Зібрання скликаються тільки для обрання службових осіб.

7. Коли Пан Гетьман затвердить Голову-Президента Академії, її Неодмінного Секретаря та інших виборних службових осіб, котрі показано у Статуті, тоді Спільне Зібрання та Зібрання Відділів уважаються зорганізованими та й можуть, скликаючись тим порядком, що показано в Статуті, приступити до обрання дальших академиків та до вирішення других справ, які підлягають їхньому віданню.

8. Уповноваження обраного таким способом першого Голови-Президента Академії та її Неодмінного Секретаря мають силу аж доти, доки число академиків у Спільному Зібранні не досягне 24 академиків; тоді призначаються нові вибори Голови-Президента та Неодмінного секретаря, згідно з Статутом Академії, на трьох-річчя. Так само, перші Голови Відділів задержують свої уповноваження доти, доки число академиків на Відділах не досягне: на Відділі історично-філологічних наук семерох академиків; на Відділі Фізично-математичних наук десятерох академиків і на Відділі соціальних наук семерох академиків.

9. Надати право Академії Наук визначати обрахунковим порядком ті суми, що потрібні кожного року на господарські та організаційні трати, та вносити їх на затвердження встановленим у Статуті порядком, аж доки Академія Наук остаточно зорганізується і буде спромога ввести господарські трати в обрахунок.

В.о. Голови Ради Міністрів А. Ржепецький
Міністр Народної Освіти та Мистецтва
П. Стебницький

– Видано наказ гетьмана по Міністерству народної освіти та мистецтва України №322 про призначення перших дійсних членів (академіків) УАН.

Ними стали Д.І. Вагалій, А.Ю. Кримський, М.І. Петров, С.Й. Смаль-Стоцький (по Відділу історично-філологічних наук); В.І. Вернадський, С.П. Тимошенко, М.Ф. Кашенко,

П.А. Тутковський (по Відділу фізично-математичних наук); М.І. Туган-Барановський, Ф.В. Тарановський, В.А. Косинський, О.І. Левицький (по Відділу соціальних наук) [44]. Кандидатури академіків першого складу було рекомендовано Комісією. Як згадував А.Ю. Кримський, однією з бажаних кандидатур був М.С. Грушевський. Вільш того, і члени Комісії, і гетьман П.П. Скоропадський хотіли б бачити М.С. Грушевського на посту президента УАН. У спогадах П.П. Скоропадський писав:

«Перед тим, як відкрити Українську Академію Наук, ми довго обмірковували, хто мав бути її головою. Я був такої думки – та й усі зо мною погоджувалися – що це високе і почесне місце належить в Україні тільки Грушевському. Грушевського я завжди високо цинив як найбільшого нашого історика, поважав за його хоробрість, про яку мені доводилося не раз чути... Думалося мені, що коли б він зайняв місце голови Академії, то зміг би принести величезну користь українській науці... Тому я прохав позондувати ґрунт, як би він до такої пропозиції поставився. Відповідь була категорично негативна» [44, с. 15-16].

20 листопада – Рада Міністрів Української держави ухвалила закон про можливість бути міністром і одночасно позаштатним академіком (без оплати).

26 листопада – Опубліковано «Статут Української Академії наук у Києві» [45].

Складався з 7 розділів. У першому розділі вказувався статус Академії, напрямки її діяльності, склад, штати; в другому – права УАН; в третьому йшлося про самоврядування Академії; в четвертому – про права та обов'язки членів Академії (дійсних, почесних, членів-кореспондентів); в п'ятому – про Спільне зібрання (загальні збори) і зібрання відділів; в шостому – про наукові установи – УАН і ті, що мають з нею зв'язки; в сьомому – про фінансування Академії.

– Створено Постійну комісію для складання словника українських діячів науки, історії, мистецтва та громадського руху (пізніше – Комісія для складання біографічного словника діячів України (керівник – **Д.І. Багалій**, керівничий – В.Л. Модзалевський). В 1923–1926 головою Комісії був **С.О. Єфремов**, керівничим – М.М. Могилянський (після смерті в 1923 П.Я. Стебницького), з 1926 він керував Комісією. 11 лютого 1924 постановою Спільного зібрання ВУАН Комісію приєднано до установ Історично-філологічного відділу ВУАН, 8 квітня 1931 ввійшла до установ при Президії Соціально-економічного відділу ВУАН. Ліквідована 13 лютого 1934 постановою Президії ВУАН.

Комісія складала списки осіб, біографії яких повинні ввійти до словника, опрацьовувала джерела й готувала до них бібліографічні покажчики, складала біографічні довідки на перші літери алфавіту. Це мав бути біобібліографічний довідник, до якого вміщено біографії: українських діячів, починаючи від Київської Русі; польських, єврейських, російських та ін. діячів, які жили в Україні та своєю діяльністю впливали на її історію; іноземних діячів, які ніколи не жили в Україні, але їхні праці стосувалися українознавства; українці за походженням, якщо їхня діяльність присвячена Україні; українці за місцем народження та за походженням, діяльність яких важлива для науки і культури. У 1921 головою Комісії був **М.П. Василенко**, керівничим – П.Я. Стебницький, штатних співробітників – 9, були також кореспонденти на місцях. Комісія збирала матеріали й складала картки для словника (з біографічними даними було зібрано 37500 та додатково 450 рукописів). До 1921 вийшли такі біобібліографічні твори: «М.М. Коцюбинський. До біографії письменника» М.М. Могилянського; «Академік Богдан Олександрович Кістяківський. Некролог та оцінка діяльності» М.П. Василенка; «Ворис Грінченко. Про життя його та діла», «Іван Франко. Про життя його та діла» С.О. Єфремова. Тривала робота зі складання карток (накопичено 10945 карток). Зібраний матеріал розміщувався за абеткою. В 1923 прийнято рішення складати біографії живих діячів. У 1922–1923 вийшли «Академік Орест Іванович Левицький» М.П. Василенка, «Коцюбинський. Критично-біографічний нарис» С.О. Єфремова та ін. В 1924 Комісія мала одного штатного і чотирьох позаштатних співробітників. Протягом року картотека збільшилася на 39785 нових карток, інформація надходила з Чернігова, Полтави, Катеринослава, Одеси, Вінниці та ін. міст. Вийшли в світ дослідження співробітників Комісії: «Карпенко-Карий. Критично-біографічний нарис», «Перед судом власної совісті. Громадська й політична робота В.В. Антоновича» С.О. Єфремова, «Шевченко і кирило-

мефодіївці. Історично-літературна розвідка» Д.І. Багалія, «Друкар Іван Федоров» В.О. Романовського та ін. В 1925 до біографічного змісту додалося 30107 карток. Через рік картотека збільшилася на 12510 карток. Побачили світ наукові дослідження біографічного та бібліографічного характеру, зокрема «Бібліографічний покажчик писань акад. А.Ю. Кримського», «Про українську наукову бібліографію» В.Г. Дубровського, «Теоретичні передумови організації української бібліографічної роботи» Ю.О. Меженка та інші праці. Чимало зібрано біографічного матеріалу в 1927. Підготовлено до друку перший том словника, додалося 14978 нових карток. У 1928-1929 Комісія продовжувала процес відбору імен з біобібліографічними відомостями, 1928 розпочато складання некрологів діячів України. Оплату за свою працю співробітники Комісії майже не отримували, що значно гальмувало процес складання біографій діячів. Кожному з редакторів Комісії було поставлено завдання якомога більше опрацювати біографій на літери А - Б і намагатися закінчити їх до 1929. До 1932 Комісія, маючи в штаті старшого наукового співробітника М.М. Могилянського, наукового співробітника М.О. Тарасенка і лаборанта М.О. Кульчицького, опрацювала реєстр прізвищ політичних, громадських, наукових та мистецьких діячів України, збрала близько 200 тис. карток. Бібліографічний словник на літеру А був готовий до друку, але не вийшов у зв'язку з політичними репресіями. Великого удару зазнала Комісія під час «чисток» і «викриття змови СВУ», розпочатих 1928. Репресовано С.О. Єфремова, М.М. Могилянського, М.О. Тарасенка та ін.

27 листопада - У приміщенні УНТ по вул. Велика Підвальна, 36 (нині-Яро-славів Вал, 36) відбулося перше Спільне зібрання УАН.

Головував на ньому найстаріший літами О.І. Левицький, секретарем був наймолодший - С.П. Тимошенко. Крім них, були присутні В.І. Вернадський, М.Ф. Кащенко, В.А. Косинський, А.Ю. Кримський, П.А. Тутковський і М.І. Туган-Барановський, тобто всього 8 з 12 академіків, призначених наказом гетьмана. М.І. Петров надіслав листа з проханням передати його голос О.І. Левицькому, оскільки через хворобу не може бути присутнім на зібранні. Збори ухвалили цю передачу права голосу як законну, зазначивши, що можуть бути подібні прецеденти в подальшому житті Академії наук, однак ніхто не може мати більше двох голосів - свій та довірених. Через збіг обставин (не одержали вчасно повідомлення) не змогли прибути на засідання Д.І. Багалій, С.Й. Смаль-Стоцький і Ф.В. Тарановський. В.І. Вернадський пропонував відкласти вибори з огляду на відсутність 1/3 академіків, але решта присутніх була за їх проведення. Закритим голосуванням одноголосно обрали головою-президентом Академії наук В. І. Вернадського, який запропонував колегам на посаду неодмінного секретаря Академії А. Ю. Кримського. Ця пропозиція також пройшла одноголосно при закритому голосуванні. Цього ж дня відбулися засідання II та III Відділів УАН. Головою II Відділу обрали **М.Ф. Кащенко**, III - **М.І. Туган-Барановського** [46].

28 листопада - Наказом гетьмана затверджено обрання голів II та III Відділів і неодмінного секретаря УАН [47].

29 листопада - Створено Комісію з організації Фізичного інституту на чолі з С.П. Тимошенком, до складу якої увійшли всі члени II Відділу [48]. Ще однією установою II Відділу, затвердженою Спільним зібранням УАН, стала заснована під головуванням президента В.І. Вернадського Міжвідомча комісія для координації діяльності всіх інституцій, що проводили геологічні дослідження в Україні.

30 листопада - Наказом гетьмана затверджено обрання голови-президента УАН В.І. Вернадського [49].

- Першим рішенням, ухваленим на другому Спільному зібранні, було винесення подяки колишнім міністрам народної освіти і мистецтва України М.П. Василенку та П.Я. Стебницькому, завдяки яким справу утворення Академії вдалося довести до бажаного кінця. М.П. Василенко одержав листа такого змісту [50]:

Високоповажаний Миколо Прокоповичу!

Спільне Зібрання Української Академії наук у Києві 30 листопада 1918 року, вперше зійшовшись на ділову працю після виборів свого президіума, одноголосно постановило заслати Вам, Високоповажаний Миколо Прокоповичу, своє шире привітання та гарячу подяку, що, буди Міністром Народної Освіти, Ви всією душею поклопоталися про

заснування Української Академії наук та й записали нестертими буквами своє ім'я в історію Академії.

*Голова-Президент Академії В.І. Вернадський
Неодмінний секретар А.Ю. Кримський.*

- Спільне зібрання УАН затвердило рішення Фізично-математичного відділу УАН від 29 листопада про створення на базі Кафедри опору матеріалів Київського політехнічного інституту Інституту технічної механіки (директор - **С.П. Тимошенко**, з 1921 - **К.К. Симінський**).

15 червня 1929 Інститут поділено на Інститут будівельної механіки ВУАН та Кабінет транспортної механіки ВУАН. За рішенням Президії ВУАН 8 квітня 1931 усі установи при Інституті будівельної механіки та Кабінет транспортної механіки ввійшли до складу Технічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН. 13 лютого 1934 за постановою Президії ці установи об'єднано в Інститут будівельної механіки ВУАН (1960 - Інститут механіки АН УРСР, з 1993 - Інститут механіки ім. С.П. Тимошенка АН України).

Основне завдання Інституту - розробка питань прикладної та будівельної механіки для інженерних проблем, розрахунки та конструювання машин і споруд, дослідження їх експлуатації. Перші роботи Інституту було присвячено дослідженням по відбудові зруйнованих залізничних і шосейних мостів і матеріалів для промисловості. З 1926 Інститут налагодив систематичні експериментальні дослідження кам'яних будівельних матеріалів та деревини, почав проводити металографічні дослідження заліза, залізничних мостів у зв'язку з раціоналізацією використання мостового господарства залізниць, започаткував збірник праць Інституту. Протягом 1927-1928 устатковано лабораторії та майстерні Інституту. Восени 1928 йому надано приміщення в новому будинку ВУАН. В 1928 лабораторна база Інституту складалася з лабораторій механічної, металографічної і транспортної механіки, будівельних матеріалів і конструкцій механічної майстерні. В 1927-1928 Інститут почав виконувати науково-дослідні роботи за конкретними завданнями промисловості, будівництва та транспорту. Розроблено методику спрощеного випробування міцності деревини в конструкціях, безпеки їх використання в дерев'яних мостах, копальних кріпленнях і т. ін [51].

- Спільне зібрання УАН прийняло постанову про включення Акліматизаційного саду, створеного **М.Ф. Кашенком** у 1915, до складу установ Академії (директор - М.Ф. Кашенко).

12 квітня 1919 заслухало питання про заснування позаміського відділу Акліматизаційного саду біля залізничної станції Немішаєво та тимчасове використання для нього садиби Київського політехнічного інституту, доручивши М.Ф. Кашенку погодити з інститутом умови користування садибою. В 1922 Акліматизаційний сад за рішенням Наукового комітету Укрголовпрофосвіти передано до науково-дослідних кафедр Наркомосу УСРР, а у ВУАН створено Кабінет акліматизації (з 1929 - Музей акліматизації), який 8 квітня 1931 переданий до установ Біоботанічного циклу Природничо-технічного відділу, 13 лютого 1934 ввійшов до складу Інституту ботаніки ВУАН. Акліматизаційний сад постачав насіння та посадковий матеріал, особливо персики, абрикоси, чортове дерево, флорентійські півники, казанлицьку троянду, чорну розу, валер'яну та ін., багатьом аптекоуправлінням, дослідним станціям, науковим установам, колгоспам, сільськогосподарським школам та широким колам селянства. Селекційне насіння Саду було відомо у СРСР [52].

1918 (листопад)-Організовано Українську академію наук у Києві, що, безумовно, стало винятковою і важливою подією в історії культури і науки України. Понад 60 наукових напрямів мали розробляти 72 дійсних члена Академії (22 - по I Відділу, 30 - по II і 20 - по III). За статутом в Академії наук мало бути три Відділи: історично-філологічний, фізично-математичний та соціальних наук.

При I Відділі мали створити кабінети експериментальної фонетики та експериментальної психології, а також цілу низку постійних комісій як окремих самостійних структур: для видання пам'яток мови, письменства та історії; для складання історично-географічного словника української землі; діалектологічну; для обслідування пам'яток українського мистецтва; для складання словника живої української мови; для складання історичного словника української мови; орфографічно-термінологічну; для збирання та видання фольклорного матеріалу; для видання пам'яток новітньої української літератури; для

присудження премій за наукові твори. Як писав М.Василенко, «велике число постійних комісій, що статут уже визначив їх як окремі організації, являється взагалі оригінальною рисою відділу. Кожна з комісій є установка самостійна, наділена засобами. Комісії ці головним чином пристосовано до наук, зв'язаних з досліджуванням українського народу» [39, с.13].

За статутом в УАН намічалось створити 45 структур: 15 інститутів, 14 постійних комісій, 6 музеїв, 2 кабінети, 2 лабораторії, ботанічний та акліматизаційний сади, астрономічну обсерваторію, біологічну станцію, друкарню та бібліотеку. Ми не випадково не називаємо у структурі Академії кафедри («катедри»), про які тривалий час писали майже всі дослідники її історії. Цей термін можна зустріти в багатьох документах з історії Академії, але він не означає реальні академічні структурні утворення. Терміном «катедри» тоді визначали галузь науки, спеціальність, по якій обиралися академіки.

7 грудня – На третьому Спільному зібранні УАН неодмінний секретар УАН А.Ю. Кримський запропонував проект малої печатки Академії, який було затверджено з двома доповненнями: на знакові держави Св. Володимира повинен бути хрестик, а під тим знаком слід зазначити дату заснування УАН: 14.XI.1918 [53].

– Голова Соціально-економічного відділу УАН М.І. Туган-Барановський повідомив Спільне зібрання УАН про підготовчу роботу Відділу по створенню Демографічного інституту, який невдовзі було створено. 25 січня 1919 Спільне зібрання УАН його директором обрало **М.В. Птуху**. 8 квітня 1931 Інститут увійшов до Статистично-економічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН перейменований на Інститут демографії та санітарної статистики ВУАН, 1936 увійшов до Інституту економіки АН УРСР.

– Постановою Соціально-економічного відділу УАН, затвердженою Спільним зібранням УАН, створено Комісію для виучування звичаєвого права (голова – **О.І. Левицький**). 14 березня 1920 постановою Спільного зібрання УАН затверджено нову назву – Комісія для виучування народного права, у лютому 1925 повернено попередню.

Комісія займалася вивченням цивільного права взагалі та українського, зокрема, і порівняльно-історичним дослідженням розвитку цивільного права. Протягом 1925–1928 надруковано три випуски «Праць Комісії для виучування звичаєвого права» накладом 1000 (вип. 1) та 1200 (вип. 2, 3) примірників, до яких увійшло понад 70 наукових статей. 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН, увійшла до складу Кабінету радянського будівництва і права ВУАН [54].

– Голова Соціально-економічного відділу УАН поінформував Спільне зібрання УАН про відкриття при Відділі Інституту економічної кон'юнктури. Після смерті його директора М.І. Туган-Барановського директором Інституту Спільне зібрання 24 травня 1919 обрало **К.Г. Воблого**, на цьому ж засіданні установу перейменовано на Інститут для виучування економічної кон'юнктури та народного господарства УАН. Наприкінці вересня фігурує в документах як Комісія для виучування економічної кон'юнктури, 1922 у зв'язку зі скороченням штатів УАН припинила діяльність [55].

– М.І. Туган-Барановський повідомив Спільне зібрання УАН про початок робіт по заснуванню Комісії для виучування соціального питання. 23 січня 1919 Спільне зібрання УАН затвердило рішення Третього відділу про обрання керівником Комісії М.О. Рейтлінгера, головою Комісії був М.І. Туган-Барановський. Після його смерті Спільне зібрання УАН 24 травня 1919 обрало тимчасово Б.О. Кістяківського головою Комісії, змінивши її назву на Постійну комісію для виучування соціального питання. У листопаді 1919 Комісія припинила свою діяльність [55].

8 грудня – Відбулося перше засідання I Відділу, на якому його головою обрано **Д. І. Багалія** [56].

10 грудня - Наказом гетьмана затверджено обрання голови III Відділу УАН [42, с. 64].

13 грудня - Відбулося перше засідання Правління ВУАН. Головою правління обрано **П.А. Тутковського**. Заслухано питання про фінансове і матеріальне становище УАН [57].

14 грудня - Гетьман П.П. Скоропадський відмовився від влади, до Києва вступили війська Директорії, початок її шеститижневого правління в місті (до 2 лютого 1919, коли в зв'язку з наступом більшовицьких військ вони переїхали до Вінниці).

16 грудня - П.А. Тутковський повідомив Спільне зібрання про склад Правління УАН: голова - П.А. Тутковський; член Правління від I Відділу - А.Ю. Кримський, його заступник - С.П. Тимошенко; член від III Відділу Ф.В. Тарановський, заступник - В.А. Косинський [58]. Зібрання прийняло цей склад до відома, доручивши О.І. Левицькому бути другим кандидатом-заступником від III Відділу. Віднині всі фінансові документи мав підписувати вже не голова президент Академії наук, а голова Правління. На першому ж засіданні Правління, після доповіді П.А. Тутковського про фінансове становище УАН, було ухвалено просити В.І. Вернадського звернутися до міністра народної освіти і мистецтва В.П. Науменка з проханням залишок суми з кредиту 200 000 крб., асигнованого за законом від 26 липня 1918 на першочергові видатки Академії, а також кредит на суму 869 216 крб. 69 коп. (за законом 12 листопада 1918), відпущений в обрахунковому порядку на 1918, перевести в розпорядження президента Академії наук. Такого листа було відправлено [59, с.3]. На цьому ж засіданні заслухали доповідь П.А. Тутковського про витрати на ремонт - 40 000 крб. за кошторисом на 1918, а також про кошторис Правління в сумі 240 000 крб. на 1919 [60]. Ще одне подання (від 24 жовтня 1918) містить обґрунтування доцільності передачі УАН частини Голосіївського лісу площею 430 десятин [61].

- Відбулося засідання Комісії з організації фізичного інституту УАН. Затверджено кошторис і запропоновано обрати його директором проф. Петербурзького політехнічного інституту А.Ф. Йоффе. Проте Інститут в найближчі роки так і не було створено [62].

- Згідно з постановою Спільного зібрання УАН, створено Комісію для складання історично-географічного словника української землі.

Її метою було комплексне вивчення історичної географії України та укладання Історично-географічного словника українських земель. 29 березня 1919 Спільне зібрання УАН обрало директором Комісії **О.С. Грушевського**, секретарем - Й.Ю. Гермайзе. Штатними співробітниками в різний час працювали О.І. Баранович, І.М. Каманін, К.О. Лазаревська, М.М. Ткаченко, Г.С. Шамрай, нештатними - О.М. Андріяшев, С.В. Глушко, О.О. Грушевська, В.С. Євфимовський, М. Жданович, С.В. Шамрай, В.Д. Юркевич та ін. Члени Комісії збирали матеріали історично-географічного змісту, складали статті словникового характеру, вивчали історію заселення України та готували історично-географічні описи окремих регіонів, зокрема Полтавщини, Чернігівщини, Донбасу, Холмщини, Галичини. Комісія видавала «Історично-географічний збірник» (1927-1931, 4 т.). 9 квітня 1930 Історично-філологічний відділ УАН прийняв рішення про закриття Комісії [63].

- Згідно з постановою Спільного зібрання УАН, створено Комісію для складання історичного словника української мови.

4 січня 1919 Спільне зібрання УАН обрало директором Комісії **Є.К. Тимченка**. У різні роки в ній працювали 3-6 позаштатних співробітників. До кінця 20-х років було накопичено значний лінгвістичний матеріал з історії української мови, на основі якого складено «Історичний словник української мови» (т. 1, літери А-Ж). 22 лютого 1930,

згідно з постановою Президії ВУАН, об'єднана з Інститутом української наукової мови ВУАН.

16 грудня – Згідно з постановою Спільного зібрання УАН, створено Комісію для складання словника української живої мови.

Комісією керував **А.Ю. Кримський**, постійними членами-редакторами були В.М. Ганцов (керівничий справами), Г.К. Голоскевич, М.М. Грінченко, О.Н. Синявський, учений-діловод О.Т. Андрієвська, постійними співробітниками – М.П. Гармашівна, В.П. Тутковський, С.О. Буда, М.Г. Гнатевич, І.О. Селецький, І.І. Рудницький. Словник робився на базі Словника української мови Грінченка і мав містити діалектичні відмінності кожного поданого слова, граматичні форми, тлумачення слова, літературні й народні приклади, вирази й звороти спеціального метафоричного і локального характеру. Було складено понад 700 карток. Протягом шести років випущено три томи «Російсько-українського словника» за редакцією С.О. Єфремова та А.Ю. Кримського. 22 лютого 1930 за постановою Президії ВУАН Комісію об'єднано з Інститутом української наукової мови ВУАН.

21 грудня – Спільне зібрання УАН заслухало і затвердило проект статуту Національної бібліотеки, вироблений Тимчасовим комітетом у складі 8 осіб на чолі з В.І. Вернадським.

У статуті, зокрема, зазначалося, що:

§ 1. Національна бібліотека ставить своїм завданням згуртувати як найновішу літературу геть по всім наукам, мистецтву, красному письменству, техніці та громадським і державним справам.

§ 2. Національна бібліотека так само має зібрати до купи в як найповнішій мірі всенюку літературу, писану українською мовою, та все, що писано про Україну й український народ чи то українською, чи то іншими мовами, а для того в ній з'організовано спеціальний відділ «Ucrainica».

§ 5. Національна бібліотека перебуває при Українській Академії Наук і складається з семи відділів та читальної зали. Відділи ось які: 1) Український Відділ (§ 2), 2) Загальний Відділ, 3) Відділ газетно-графічний, 4) Відділ рукописів (і інкунабулів) та старих українських друків, 5) Східний Відділ, 6) Підручний Відділ з читальною залю (§ 2), 7) Каталогний Відділ [64, с.102].

Національна бібліотека мала право видавати українською мовою свої звідомлення, каталоги та наукові описи книжок, рукописів та колекцій і наукові твори, що стосуються різних напрямів бібліотекознавства.

28 грудня – Делегати до Директорії В.І. Вернадський, А.Ю. Кримський, П.А. Тутковський та додатково запрошений ними голова I Відділу Д.І. Багалій доповіли про результати своєї місії до голови Директорії В.К. Винниченка. Уряд Директорії пообіцяв задовольнити всі прохання УАН: надати їй Піхотну школу з 100 десятинами гаю і Голосіївський ліс, в центрі міста – Комерційний інститут, Педагогічний музей (вул. Велика Володимирська, нині – Володимирська 57, Будинок учителя) та Левашовський пансіон (вул. Велика Володимирська, нині – Володимирська, 54, будинок Президії НАН України) [65].

– За постановою Спільного зібрання УАН створено Постійну комісію для видання пам'яток мови, письменства та історії (Археографічна комісія).

У 1921 переведена до установ при Спільному зібранні. 18 квітня 1921 Спільне зібрання УАН прийняло постанову про об'єднання Археографічної комісії УАН та Київської комісії для розбору древніх актів. Головою комісії в 1918–1919 був **Д.І. Багалій**, 1921–1923 – **В.С. Іконников** та 1924–1931 – **М.С. Грушевський**. На початку 1924 передана до Кафедри історії українського народу, очолювану М.С. Грушевським, Історично-філологічного відділу ВУАН. В роботі Археографічної комісії ВУАН брали участь О.І. Левицький, М.П. Василенко, В.Л. Модзалевський, О.С. Грушевський, С.І. Маслов, К.О. Лазаревська, В.О. Романовський, М.В. Довнар-Запольський, Й.Ю. Гермайзе, В.М. Перетц та ін. Комісія (1926) розробила перші в українські археографії методичні принципи видання джерел. З початку 30-х рр. замість корпусних видань з давньої і нової історії та культури України у планах Археологічної комісії провідне місце посіли тематичні публікації з історії

соціально-економічного розвитку, класової боротьби та соціалістичного будівництва. Комісія підготувала і видала «Український археографічний збірник» (1926–1930, 3 томи) та «Український архів» (1926–1931, 4 томи). У квітні 1931 переведена до установ Історичного циклу Соціально-економічного відділу. 13 лютого 1934 ліквідована, згідно з рішенням Президії ВУАН [66].

29 грудня 1918 та 2 січня 1919 – М.С. Грушевський ставив питання на засіданнях ради УНТ про ліквідацію УАН як установи, заснованої гетьманським урядом. Вважаючи, статут УАН, вироблений Комісією Міністерства освіти за участю М.П. Василенка, шкідливим з точки зору національних інтересів України, УНТ створило комісію для його перегляду і зміни. У засіданнях ради взяли участь О.С. Грушевський, О.І. Левицький, П.А. Тутковський, А.Ю. Кримський, Г.Г. Павлуцький, Д.І. Дорошенко, Д.В. Антонович. З протестом проти пропозицій М.С. Грушевського виступили Б.О. Кістяківський, А.Ю. Кримський, В.Л. Модзалевський [67].

1918 (грудень) – У Відділах УАН було започатковано низку структур. У I Відділі це були Комісії: для складання історично-географічного словника української землі (голова – **Д.І. Багалій**); для складання історичного словника української мови (директор – **Є.К. Тимченко**); для складання словника живої української мови (головний редактор і директор – **А.Ю. Кримський**); для видання пам'яток новітнього українського письменства (голова і керівничий – **С.О. Ефремов**); археографічна – для видання пам'яток мови, письменства та історії (керівничий **В.Ю. Данилевич**). По II Відділу за цей період було засновано Акліматизаційний сад (директор – **М.Ф. Каченко**), Інститут технічної механіки (директор – **С.П. Тимошенко**) та Раду при Лабораторії спроб над будівельними матеріалами, для якої складено кошторис на 1919.

– У III Відділі УАН створено Інститут економічної кон'юнктури та народного господарства України (директор – **М.І. Туган-Барановський**).

– Соціально-економічний відділ УАН прийняв рішення про створення Комісії для виучування західноруського та українського права. 22 лютого 1919 Спільне зібрання затвердило головою Комісії **І.М. Каманіна**.

Її основним завданням була розробка проблем історії держави і права, головним чином, у період XVI–XVIII ст. Тому в працях Комісії висвітлювалися питання історії Литовського статуту, магдебурзького права, луцького трибуналу 1578 року, центральних державних установ гетьманської України тощо. Результати досліджень публікувалися в збірниках «Праць Комісії для виучування історії західноруського та українського права», які виходили друком протягом 1925–1930 накладом 1000 (вип. 1) та 1200 (вип. 2–6, 8) примірників. Сьомий випуск було знищено, оскільки в ньому передбачалося опублікувати статтю засудженого в справі СБУ М.Є. Слабченка. Не дійшов до друкарні й запланований дев'ятий випуск. Значну увагу Комісія приділяла археографічній діяльності, виявленню та систематичній публікації юридичних пам'яток України литовсько-польської та козацької доби. Збиралися документи Військового генерального суду Гетьманщини, готувалися до друку акти Луцького трибуналу другої половини XVI ст. та акти Полкових судів (насамперед Полтавського). Однак Комісії не вдалося здійснити свої плани про багатотомне видання пам'яток українського права, вийшов друком у 1929 тільки перший том «Матеріалів до історії українського права» за редакцією М.П. Василенка. Назавжди було втрачено матеріали до словника-енциклопедії української юридичної старовини, що збиралися Комісією з 1925. У березні 1930 ліквідована.

1918 (грудень) – Спільне зібрання УАН ухвалило рішення про видання щорічного звідомлення – «Річника Академії наук».

1918 (кінець) – В.М. Ханенко подарувала свій художньо-археологічний музей УАН. В 1919 уряд націоналізував його і назвав другим Державним музеєм. 7 листопада 1920 декретом уряду УСРР музей передано УАН, 5 лютого 1921 затверджено назву – Музей ім. Б.І. та В.М. Ханенків при УАН. 7 березня 1921

директором Музею обрано М.О. Макаренка. Керував Музеєм Комітет, обраний ВУАН, головою якого був Ф.І. Шміт. 31 грудня 1923 з назви Музею вилучено ім'я його засновників, а Спільним зібранням ВУАН прийнято постанову про перейменування його на Музей мистецтв ім. Т.Г. Шевченка. У 1923–1928 усі музеї ВУАН називалися кабінетами і в цей період він називався Кабінетом мистецтв ВУАН ім. Т.Г. Шевченка. 1931 підпорядкувався президії Соціально-ек-ономічного відділу ВУАН. 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН переданий НКО УСРР, 1 вересня 1934 увійшов до складу установ НКО УСРР як державний Київський музей західного та східного мистецтва, з 1995 – Музей мистецтв ім. Богдана і Варвари Ханенків) [68].

1918 – Вийшла в світ стаття «Гравітація та інерція» Л. Й. Кордиша – перша публікація з загальної теорії відносності в Росії та Україні [69].

– Вийшло в світ одне з перших видань УАН – дослідження з історії українського театру «Український вертеп» О.Г. Кисіля [70].

1919

1919 (початок) – Створено Комісію для вивчення флори України. Припинила діяльність 1922 з організацією Ботанічного кабінету (музею) та Гербарію [71].

1 січня – Засновано Постійну комісію з вивчення звичаєвого права (голова – **О.І. Левицький**).

2 січня – Перероблений комісією УНТ статут УАН подано до Директорії.

3 січня – Директорією видано закон щодо статуту Української академії наук у Києві з внесеними до нього низкою змін.

Доповнено § 21 відносно друкування праць Академії українською та іноземними мовами (французькою, німецькою, англійською, італійською, латинською) за бажанням автора. При цьому обсяг видань іноземними мовами не повинен перевищувати 1/4 кількості тиражу, друкованого українською мовою. Параграфи 47 і 57 доповнювалися тим, що всі службові особи повинні вільно володіти українською мовою, а параграф 62, – що всі дійсні члени Академії наук при своєму затвердженні повинні присягати на вірність Українській Народній Республіці. Так, 18 січня не відбулось обрання В.І. Липського, оскільки Академія наук не мала його згоди з зазначеними вище параграфами. Обрано його на посаду академіка лише 17 січня, після одержання від нього письмової заяви такого змісту: «§ 21, 47, 57 і 62 статуту Академії наук мені відомі і я обов'язуюся їх виконувати». Такі ж письмові заяви подавали майбутні академіки та директори академічних установ, зокрема Б.О. Кістяківський, М.Ф. Сумцов, М.В. Птуха (25 січня 1919), В.О. Кістяківський (1 березня 1919) і т.д [72].

3 січня – Директорія видала закон про державну українську мову в УНР та про обов'язкове вживання української мови у діловодстві УАН.

4 січня – На черговому засіданні УАН її неодмінний секретар А.Ю. Кримський повідомив, що з Державної канцелярії через Департамент законодавчих справ надійшло звітлення №25, про закон Директорії, виданий на зміну статуту УАН, і надіслано копію цього закону за підписом В.К. Винниченка, С.В. Петлюри та ін. Спільне зібрання УАН прийняло закон до виконання і до 1921 Українська Академія наук керувалася у своїй діяльності статутом, скоригованим за часів Директорії. Видання статуту 1919 містить всі зазначені вище доповнення [73].

На жаль, дослідники історії Академії тривалий час вважали, що це початковий варіант статуту, затверджений П.П. Скоропадським. Цій думці сприяла вноска на першій сторінці, що текст статуту подано за газетою «Державний вісник» № 75 від 26 листопада 1918, де його було вперше надруковано. Насправді, вміщений у брошурі текст академічного статуту є не першоджерелом, а його другою редакцією, що враховує ті доповнення до нього, про які йшлося вище (можливо, їх було внесено у коректурі). Отже,

виноска на першій сторінці згаданої брошури ввела в оману навіть таких відомих істориків, як Д.І. Дорошенко та Н.Д. Полонська-Василенко, які в своїх працях не розрізняли цих двох редакцій статуту [74, с.93].

27 січня – Засновано Комісію з вивчення історії західноруського та українського права (голова – **Ф.В. Тарановський**; з 1920 – **М.П. Василенко**). В 1932 Президія ВУАН прийняла рішення про закриття Комісії, остаточно припинила діяльність у лютому 1934.

1919 (січень) – Розпочато роботу Демографічного інституту в складі Соціально-економічного відділу УАН (директор – **М.В. Птуха**).

1 лютого – Спільне зібрання УАН обрало директором Ботанічного саду УАН **В.І. Липського**. 17 травня 1919 доручило йому клопотатися перед НКО УСРР про передачу під Ботанічний сад Голосіївського лісу. 21 червня 1921 Київський губвиконком видав мандат на користування ВУАН Голосіївським лісом. Проте територію лісу так і не було використано під сад. Питання про територію під новий Ботанічний сад було порушено Академією в 1933 [75].

5 лютого – До Києва вступили війська Червоної армії під командуванням М.О. Щорса та В.Н. Боженка (14 лютого сюди з Харкова переїхав і уряд Української Радянської Республіки на чолі з Х.Г. Раковським). Початок другого, майже шестимісячного, більшовицького панування в місті.

8 лютого – Спільне зібрання УАН затвердило постанову Історично-філологічного відділу УАН про заснування Комісії для присуду премій ім. М.І. Костомарова, О.О. Потебні, В.В. Антоновича, М.П. Драгоманова. В 1923 припинила діяльність через відсутність коштів [76].

10 лютого – В.І. Вернадський і А.Ю. Кримський були на прийомі у наркома освіти В.П. Затонського, з яким вони обговорили чимало питань, пов'язаних з реальним функціонуванням Української академії наук, зокрема, щодо фінансування, штатів, приміщень тощо [77].

11 лютого – Оpubліковано наказ В.П. Затонського про виділення УАН у власність приміщення-садиби, де містився пансіон графині Левашової (Велика Володимирська, 54) [78].

12 лютого – Відбулися Загальні збори УАН, на яких було заслухано цей наказ наркома освіти В.П. Затонського.

Збори доручили комісії з членів Правління та представників трьох Відділів оглянути будинок пансіону і розробити порядок передачі його приміщень Академії наук. Цей день, 12 лютого 1919, радянська історіографія тривалий час вважала датою заснування Академії наук України всупереч даті 14 листопада 1918, коли її справді було започатковано. Як стверджувалося протягом багатьох десятиліть, тільки перемога радянської влади відкрила широкі й небачені можливості для бурхливого розвитку науки і культури в країні, розбудови її інститутів і установ. Спроби переглянути справжню дату заснування Академії наук виникли вже наприкінці 20-х років, коли святкування 10-річчя Академії у 1928, що спочатку мало бути офіційно відзначено, було, як кажуть, «спущено на гальмах», а ювілейний збірник не побачив світ. Виявлені нами документи свідчать, що 31 січня 1929 відбулося засідання Комісії Політбюро ЦК КП(б)У під головуванням П.П. Любченка, на якому розглядалося питання про святкування 10-річчя Української академії наук. Було вирішено провести його на початку липня 1929. Це стало першим кроком на шляху фальсифікації справжньої дати її заснування. В офіційних виданнях заснування Академії наук України почали датувати 1919. А вперше в академічному виданні дата 12 лютого 1919 як дата заснування Академії наук України з'явилась у праці О.В. Палладіна «Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки. 1919–1944», Київ, 1944, виданій на відзначення її 25-річчя [79].

20 лютого – Керівничий над працями Постійної комісії для видання пам'яток новітнього письменства С.О. Єфремов зробив доповідь про завдання Комісії та план її роботи.

23 лютого – Відбулося перше засідання Постійної комісії для складання біографічного словника діячів української землі. Головою її обрано Д.І. Багалія, керівничим над працями – В.Л. Модзалевського. До кінця 1919 відбулося 8 засідань комісії, на яких вирішувалися питання архітекτονіки майбутнього біографічного словника та низка організаційних питань – про розподіл роботи між членами Комісії, оплату їх праці тощо.

27 лютого – Відповідно до постанови Соціально-економічного відділу, засновано Правничо-термінологічну комісію УАН. 1 березня 1919 затверджена Спільним зібранням УАН (голова Комісії – **О.І. Левицький**). В 1919 була окремою секцією Правописно-термінологічної комісії Історично-філологічного відділу УАН, 1921–1925 – правничим відділом Ін-ту української наукової мови ВУАН, з 1926 – знову в складі Соціально-економічного відділу ВУАН.

Основним завданням Комісії було видання Словника правничої термінології. Водночас Комісія мала консультувати з правильності вживання юридичних термінів. Систематично переглядала словники української мови, пам'ятки українського права, актові книги української судових установ XIX–XVIII ст., ін. письмові, рукописні та усні джерела з метою виявлення юридичних термінів. З серпня 1922 Комісію очолював **В.І. Крижановський**, з листопада 1923 – **І.Ю. Черкаський**. В листопаді 1923 Комісія закінчила збирання термінологічних матеріалів і приступила до редагування словника, яке в основному було завершено до червня 1924. Остаточне редагування тексту здійснив А.Ю. Кримський. У серпні 1926 вийшов друком «Російсько-український словник правничої мови (понад 67 000 слів)». Упродовж 1926–1928 Комісія працювала над його другим виданням, надавала консультаційну допомогу в практичній законопідготовчій роботі, здійснювала переклад і редагування низки праць Соціально-економічного відділу ВУАН, зокрема «Короткої банківської й комерційної енциклопедії» Ю. Ясинського (1926). 7 березня 1930 Комісію передано до складу Інституту української наукової мови, де вона припинила свою діяльність через згорання українізації, зниження інтересу партійно-державних органів до проблем української юридичної термінології, до того ж багатьох членів Комісії було репресовано [80].

8 березня – А.Ю. Кримський повідомив присутніх про необґрунтований арешт П.Я. Стебницького.

З архівних документів випливає, що П.Я. Стебницького було заарештовано «на предмет знищення» як колишнього сенатора і міністра освіти в уряді П.П. Скоропадського. Зібрання ухвалило клопотатися перед властями про його визволення:

«Спільне Зібрання Української академії наук у Києві звертається до Вас з клопотанням, щоб одзволено було заарештованого Петра Януаровича Стебницького – редактора Біографічного Словника діячів української землі, що видає Академія наук. До Словника увіходять життєписи всіх діячів, які жили на Україні, незалежно од їх національності, релігії та політичних переконань. Академія наук доручила редакторування П.Я. Стебницькому, вважаючи як раз на те, що для такої праці потрібна людина абсолютно об'єктивна. Клопочучись про одзволення П.Я.Стебницького, Спільне Зібрання Академії наук висловлює своє непохитне переконання, що арешт його викликаний тільки якимсь непорозумінням» [81, с.105].

– Спільне зібрання УАН заслухало повідомлення секретаря Фізично-математичного відділу УАН про створення Комісії для вивчення продуктивних сил України. Головою Комісії було обрано **В.І. Вернадського**.

3 травня 1919 за згодою НКО УСРР до УАН передано Гідрологічний комітет та гідрологічний відділ Міністерства земельних справ, яких постановою Спільного зібрання УАН приєднано до Комісії, після чого вона змінила назву на Комісію для виучування природних багатств України (утримувалася на окремому бюджеті), 1922 приєднана до Геологічного кабінету. В 1927 відновила діяльність як Тимчасова комісія для виучування природних багатств України під керівництвом Л.М. Яснопольського, 1931 передана до установ Економічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН [82].

8 березня – Постановою Спільного зібрання УАН створено Комісію для вивчення продукційних сил України у складі установ при Спільному зібранні УАН. 1921 припинила діяльність за винятком гідрологічної секції, яка продовжила роботу під керівництвом М.І. Максимовича.

16 березня – Організовано Орфографічно-термінологічну комісію при Історично-філологічному Відділі УАН (голова – **А.Ю. Кримський**, керівник – **Г.К. Голоскевич**) [83,84].

17 березня – Фізично-математичним відділом УАН прийнято рішення про заснування Лабораторії фізичної хімії. 22 березня 1919 Спільне зібрання УАН затвердило рішення Відділу та доручило В.О. Кістяківському підготувати обґрунтування та штати Лабораторії. 1919 Лабораторія почала деякі дослідження над будівельними матеріалами, проте розгорнути діяльності не змогла, 1921 припинила роботу [85].

22 березня – Постановою Спільного зібрання УАН створено Комітет для виучування фауни України на чолі з **М.Ф. Кащенком**. Члени комітету зібрали чимало цікавих матеріалів з різних груп тварин. Тоді ж Комітетом було доручено М.Ф. Кащенку зайнятися організацією Зоологічного музею. Комітету вдалося одержати кошти на обладнання Зоологічного музею, а також чотирьох залів для розміщення його експонатів. Працювати музей почав у квітні 1919. Першим консерватором музею був В.О. Караваєв, з 1920 – М.В. Шарлемань. В 1922 до Музею приєднано Зоологічну секцію ВУАН, а його назву змінено на Зоологічний кабінет, у 1931 ввійшов до установ Біозоологічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, а 13 лютого 1934 за постановою Президії – до Інституту мікробіології та епідеміології ВУАН [86].

26 березня – Голова-президент УАН В.І. Вернадський і неодмінний секретар УАН А.Ю. Кримський на надзвичайному Спільному зібранні УАН доповіли про те, що від імені Академії наук вони надіслали до Надзвичайної комісії для боротьби з контрреволюцією, до комісара освіти та військового комісара аналогічне клопотання про академіка С.О. Єфремова та П.Я. Стебницького [87].

26 березня – На надзвичайному Спільному зібранні УАН винесено спеціальну постанову про охорону прав співробітників УАН:

«а) клопотатися про осіб, що належать до наукового складу Академії з її установами, Спільне зібрання вважає своїм моральним обов'язком; б) щодо клопотання про вчених, сторонніх для Академії наук, то Спільне зібрання має кожен раз розглядати й рішати справу зокрема» [81, с.106]. Отже, в захисті діячів науки від несправедливих переслідувань Академія наук вбачала свій моральний обов'язок [88].

5 квітня – А.Ю. Кримський повідомив, що С.О. Єфремова та П.Я. Стебницького випущено з-під арешту [89].

29 квітня – Радянська влада націоналізувала музей імені Ханенків.

3 травня – Прийнято рішення Спільного зібрання УАН про перейменування Національної бібліотеки Української Держави у Всенародну національну бібліотеку України при УАН [90].

4 травня – На засіданні Загальних зборів УАН заслухано доповідь О.Є. Ферсмана про стан наукової роботи в Росії.

– Видано Декрет Раднаркому УСРР про охоронні грамоти для академіків і директорів УАН: не дозволялася реквізиція приміщень, які займали академіки і директори академічних інститутів та їх родини. Президенту УАН надавалося право видавати членам Академії і директорам академічних інститутів охоронні грамоти на їх приміщення [91].

10 травня - На Спільному зібранні УАН В.І. Вернадський нагадав, що Академія ще не сповістила інші європейські Академії про своє заснування 14 листопада 1918 [92].

17 травня - Після повалення влади Директорії, Спільне зібрання УАН внесло доповнення до § 21, Статуту УАН дещо нейтралізуючи його «антиросійську» спрямованість [93].

24 травня - Постановою Спільного зібрання УАН утворено Інститут для вивчення економічної кон'юнктури та народного господарства (директор - **Р.М. Орженцький**). У 1922 в зв'язку зі скороченням штатів Академії припинив діяльність 94.

1919 (травень) - Постановою Фізично-математичного відділу створено Біологічну секцію (згодом Комісія для вивчення біології тварин), головою обрано **М.Ф. Кащенко**. За 8 місяців було вивчено біологію багатьох груп тварин, а результати спостережень передано в Секцію для узагальнення. В 1922 у зв'язку зі скороченням штатів Академії припинила діяльність.

4 червня - Голова Ради Народних Комісарів України Х.Г. Раковський видав таку постанову [96]:

ОБОВ'ЯЗКОВА ПОСТАНОВА

З огляду на першорядне значіння виниклої з Великої Революції Української академії наук для розвитку науки взагалі й української наукової культури зокрема, доводиться до загального відома слідуюче розпорядження:

I. Помешкання, які займаються дійсними членами Академії і директорами академічних інститутів і їх родинами, а також їх речі, здобуті за трудовий заробіток, реквізиції не належать.

II. Голові-Президенту Української Академії Наук дається право видавати членам Академії і директорам академічних інститутів охоронні грамоти на їх помешкання і речі по зразку, який додається при цьому.

13 червня - Голова Раднаркому Х.Г. Раковський підписав мандат, за яким В. А. Косинському повернено право виконувати обов'язки штатного члена УАН, професора Київського політехнічного інституту та інші.

17 червня - Розпочала роботу Правописно-термінологічна комісія (голова - **А. Ю. Кримський**, керівничий над працями - **А.В. Ніковський**), її секції - юридична, технічна, природничої термінології і правописна, збиралися щовівторка та проводили свої окремі засідання, у 1921 на її основі створено Інститут української наукової мови, 1930 за постановою Президії ВУАН припинив діяльність у зв'язку з передачею до ВУАН Інституту мовознавства НКО УСРР.

21 червня - В.І. Липський повідомив спільне зібрання УАН, що він одержав мандат від виконкому Київської ради селянських і робітничих депутатів про передачу більш як 1000 гектарів на околиці Києва (Голосіївського лісу) Академії наук [91].

1919 (червень) - Створено Жидівську історично-археографічну комісію (Гebraїстична історично-археографічна комісія, Єврейська історично-археографічна комісія) (керівник - **А.Ю. Кримський**, керівничий - І.В. Галант).

Почала роботу влітку 1920 в складі двох штатних і двох позаштатних співробітників, збирала архівні матеріали з історії євреїв в Україні. 26 серпня 1929 ЦК КП(б)У прийняв постанову про ліквідацію Комісії. Припинила діяльність 1 жовтня 1929, згідно з постановою НКО УСРР, у зв'язку з утворенням Інституту єврейської культури ВУАН [98].

9 липня - До комісару народної освіти надіслано листа за підписом В.І. Вернадського і А.Ю. Кримського з проханням вжити заходів для звільнення

В.П. Науменка, що був міністром народної освіти і мистецтва в уряді П.П. Скоропадського. На жаль, це клопотання спізнилося, оскільки В.П. Науменка, заарештованого 7 липня, вже наступного дня було розстріляно.

26 липня – Постановою Фізично-математичного відділу УАН засновано Геологічний кабінет (директор – **П.А. Тутковський**).

1 серпня 1921 при ньому організовано семінар з мікропалеонтології. В 1927 при Геологічному кабінеті відкрито Геологічний музей ВУАН, колекції до якого купували, діставали шляхом обміну, пожертви та збирання під час польових дослідів. Науково-дослідна робота Геологічного кабінету ВУАН полягала в збиранні, упорядкуванні та опрацюванні колекцій мінералогічних, петрографічних, палеонтологічних і корисних копалин, а також матеріалів зі свердловин УСРР. Штатні й нештатні співробітники Кабінету провели низку геологічних експедицій у різні райони УСРР, досліджувалися родовища вапняків у різних місцевостях УСРР, проведено роботи по виявленню цементової сировини на Донбасі, вивчалися родовища манганових руд на Нікопільщині, родовища бурштину на Київщині та ін. 27 квітня 1930 Геологічний кабінет приєднано до Національного геологічного музею ВУАН.

29 серпня – Частини Червоної армії після боїв з військами Директорії залишили Київ.

30 серпня – Спільне зібрання УАН розглянуло питання про створення Комітету охорони пам'яток історії та мистецтва (Комітет охорони пам'яток старовини). 7 вересня 1919 на нього виділено кошти у сумі 10 тис. крб., однак у зв'язку з нестабільною політичною обстановкою Комітет не розпочав регулярної роботи. 27 грудня 1919 ліквідований постановою Спільного зібрання УАН, 12 липня 1920 остаточно припинив діяльність [101].

30–31 серпня – До Києва вступили війська Директорії та денікінські війська Добровольчої армії, початок правління в місті білих офіцерів.

З першого ж дня було оголошено про скасування всіх законів, прийнятих Центральною Радою, Радянською владою, гетьманом та Директорією. Денікінці почали боротьбу з усіма українськими інституціями, з українською культурою взагалі. Особливих утисків зазнала за часів їх панування Українська академія наук, що була для них:

«... однією з найненавидніших твердинь ненавидної для них української культури. Припинено було видачу державної допомоги для Академії наук, зачинено було її Спільне зібрання, робилися усілякі знущання над співробітниками Академії, наукові установи випирались на вулицю... Коли перед приходом денікінської «добрармії» число співробітників Академії досягало цифри 1 000, то після її одходу виявилось, що ця цифра зменшилася у два рази» [81, с.117].

13 вересня – Б.О. Кістяківський, один з делегатів УАН, що їздив до Ростова і повернувся раніше від інших, доповів Спільному зібранню УАН про результати візиту до «Особого Сопещання» при ставці Денікіна. Там було вирішено, що Українська академія наук може існувати і далі, навіть з грошовою державною допомогою, але тимчасово вона має бути установою приватною, а не державною.

17 вересня – Намагаючись зберегти УАН, В.І. Вернадський, перебуваючи в Ростові, звернувся з доповідною запискою до генерала А.І. Денікіна.

В ній він, зокрема, зазначив, що за 9 місяців важкої роботи вдалося створити наукову установу, яка має всі дані для розвитку і яку було створено не тільки для розв'язання культурного відродження України, але й для вирішення загальнолюдських і державних потреб, в тому числі, відбудови національного господарства й державної могутності Росії, чому мала сприяти правильна державна організація наукової роботи й наукових установ Академії [102]. Невдовзі після повернення делегатів до Києва Академія одержала вказівку з відділу законів при ставці А.І. Денікіна: «Для завідування справами і охорони майна колишньої Української Академії наук заснувати Тимчасовий комітет по керуванню справами у складі голови і двох членів з числа колишніх академіків» [103, с.162]. До комітету ввійшли В.І. Вернадський, С.П. Тимошенко і О.І. Левицький, що мали наглядати за майном

Академії до остаточного вирішення її долі, яка залежатиме від обговорення цього питання у вищих Радах університетів півдня Росії.

16 грудня - Академії наук було повернуто статус державної установи та відновлено регулярні засідання Спільного зібрання, Правління та Відділів УАН, після того, як війська Червоної армії зайняли Київ, змусивши відступити денікінські війська. Початок третього більшовицького панування в місті.

- Спільне зібрання УАН затвердило постанову Історично-філологічного відділу УАН про утворення Комісії для видання пам'яток новітнього українського письменства (Комісія для видавання пам'ятників нової української літератури). 8 березня 1931 переведена до складу установ Соціально-економічного відділу УАН. Припинила діяльність 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН [104].

19 грудня - На надзвичайному Спільному зібранні УАН (в зв'язку з відсутністю В.І. Вернадського), після відмови М.Ф. Кашенка, який за § 40 Статуту автоматично мав взяти на себе обов'язки відсутнього голови-президента, заступником голови-президента одностайно обрано найстаршого літами О. І. Левицького, який від цього часу і до липня 1921 фактично виконував обов'язки президента Академії наук. Голова Правління П.А. Тутковський доповів про скрутне становище членів і співробітників УАН, які за часів денікінщини протягом трьох місяців не отримували платні. Було ухвалено негайно виплатити всім гроші за жовтень, листопад і грудень з спеціальних фондів Академії [105].

1919 (грудень) - Постановою Соціально-економічного відділу УАН засновано Комісію для дослідів над бюджетами. Через відсутність коштів 1 липня 1921 Комісію закрито [106].

1919 - Вийшов у світ «Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві» - перше видання з історії створення УАН [107].

В збірнику вміщено Промову міністра освіти і мистецтва України при відкритті роботи Комісії 9 липня 1918 та Записки членів Комісії щодо створення в УАН різних структур: про Національний мінералогічний музей В.І. Вернадського, Національну бібліотеку Української держави В.О. Кордта; заснування Фізичного інституту Й.Й. Косоногова; організацію Хімічної лабораторії з відділом прикладної хімії О.В. Сперанського; Музею антропології та етнографії та Антропологічний інститут імені Ф.К. Вовка О.Г. Алеші; утворення Кафедри географії П.А. Тутковського; про Геодезичний інститут і Геодезичну раду при ньому М.А. Медзвєцького; Лабораторію експериментальної зоології, організацію Зоологічного музею, Акліматизаційного саду М.Т. Кашенка, Ботанічного музею та Ботанічного саду О.В. Фоміна; про завдання медичних кафедр УАН М. Дітерікса, Пояснювальну записку до проекту організації Історично-філологічного відділу УАН, укладену Д.І. Багалієм, А.Ю. Кримським, Г.Г. Павлуцьким та Є.К. Тимченком; Записки про Відділи фізико-математичних і соціальних наук.

- Започатковано видання «Збірника праць Інституту технічної механіки УАН» (№ 2 вийшов у 1926, № 3 - 1928, № 4,5 - 1929).

- Започатковано «Труди Акліматизаційного саду».

1919 - Обрано нових членів УАН [108]

Обрані дійсними членами:

М.І. Андрусов (палеонтологія, 24 травня);

М.Ф. Біляшівський (археологія України, 31 травня);

К.Г. Воблий (економіка торгівлі та промисловості, 17 травня);

О.О. Ейхенвальд (фізика, 14 червня);

С.О. Єфремов (літературознавство, 25 січня);

В.О. Кістяківський (соціологія, 25 січня);

В.О. Кістяківський (хімія, 1 березня);
В.І. Липський (ботаніка, 17 травня);
Р.М. Орженцький (статистика,
14 червня);
О.Я. Орлов (астрономія, 21 червня);
О.М. Нікольський (зоологія, 3 травня);
В.М. Перетц (історія української мови, 31 травня);
М.Ф. Сумцов (українська народна словесність, 25 січня);
К.В. Харлампович (історія української церкви, 7 жовтня).

- Створено Зоологічний музей УАН (з 1930 - Зообіологічний інститут ВУАН, з 1939 - Інститут зоології АН УРСР, з 1981 - Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена АН УРСР).

- Створено Постійну комісію для складання історично-географічного словника української землі, згодом (після 1924) - Історико-географічна комісія (голова - **О.С. Грушевський**).

- При першому відділі засновано премії: ім. М.О. Максимовича (історія України), В.Б. Антоновича (археології), О.О. Потебні (мова), І.Я. Франка (історія літератури), М.П. Драгоманова (народна словесність), М.І. Костомарова (історична географія та етнографія), П.Могили (історія української церкви), М.В. Лисенка (історія українського мистецтва).

- Вийшла в світ брошура «Перший піврік існування УАН та начерк її праці до кінця 1919» [110].

- Видано низку монографічних праць: «Українська історіографія» Д.І. Багалія, «Стародавній Київ в історично-топографічному розвитку» М.І. Петрова, «Історія Ірану та його культури з найдавніших часів» А.Ю. Кримського, «Начерки української філософії» М.Ф. Сумцова.

- Підготовлено до друку рукопис Литовського статуту 1588 р., збірник рішень Луцького трибуналу кінця XVI ст., протоколи Полтавського суду кінця XVII ст.

- Засновано «Записки Історично-філологічного відділу» [111].

- Вийшов «Книжний вісник».

- Вийшла з друку праця Д.М. Ревуцького «Українські думи та пісні історичні» [112].

1920

1920 (січень) - Історично-філологічний відділ УАН створив Комісію для складання археологічної мапи України (голова - **М.Ф. Біляшівський**). Ліквідована в січні 1921 в зв'язку з утворенням Археологічного комітету при Історично-філологічному відділі УАН [113].

9 лютого - На Спільному зібранні УАН заслухано заяву Комітету співробітників УАН про необхідність переглянути штати Академії наук та номенклатуру окремих посад [114].

23 лютого - А.Ю. Кримський повідомляв НКО УСРР у Харкові: «Академія наук ніяких грошей з казни не отримує... Співробітники Академії буквально помирають з голоду. Тварини дохнуть. Ботанічний сад вимерзає» [115].

4 березня - Засновано Товариство економістів в складі Соціально-економічного відділу ВУАН (голова - **Р.М. Орженцький**; з 1923 - **К.Г. Воблій**). У 1929 за постановою Президії ВУАН Товариство припинило діяльність [116].

19 квітня - На внесення П.А. Тутковського Спільне зібрання УАН постановило звернути увагу народного комісаріата освіти на ненормальне грошове становище

членів і співробітників Академії наук, що їм Київський губнаросвіти не дозволяє одержувати з губернської скарбниці більше 6000 крб. щомісячно (замість повної встановленої платні 10800 крб.), а також забороняє одержувати платню за лекції у вищих навчальних закладах [117].

8 травня - До Києва вступили польська армія та українські частини С.В. Петлюри, початок місячного перебування в місті польських військ.

19 травня - Постановою Спільного зібрання УАН засновано Комісію для дослідів над історією політично-громадських течій в Україні (голова - **С.О. Єфремов**) [118].

26 травня - Видано наказ Головного комісара уряду «Про передачу будинку бувшої 1-ї Київської Олександрівської гімназії по Бібіковському бульвару (нині - бульвар Т.Шевченка, 14) у власність Української Академії наук» [119].

Згідно з ним:

а) Садиба був. Київської 1-ої Олександрівської гімназії з будинком на ній передається з дня видання цього наказу на власність Української Академії Наук під її наукові установи з Національною Всенародною бібліотекою включно.

б) Рухоме майно, що знаходиться в будинку б.гімназії, передається Академії наук під охорону, аж доки окрема комісія, складена з представників Української Академії Наук і губернського комісаріату освіти вирішить, які саме з речей повинні перейти на власність Академії Наук, а які до інших державних установ.

Головний Комісар Уряду Української Народної Республіки К. Лоський.

26 травня - Видано наказ головного комісара уряду про передачу УАН друкарні Києво-Печерської лаври, розташованої на її території [119].

Друкарня Київської Печерської Лаври з усіма будинками і знаряддям негайно передається на власність Української Академії Наук, яка частину, що відноситься до мистецтва, повинна передати Українській Академії мистецтва. Подробиці останньої передачі повинні бути вироблені на спільному засіданні Рад Академії і підлягають затвердженню Ради Народних Міністрів.

Головний Комісар Уряду УНР К. Лоський.

31 травня - Спільне зібрання УАН постановило негайно зайняти приміщення Олександрівської гімназії, а справу з друкарнею відкласти [120].

1920 (травень) - Засновано Український комітет громадських організацій (голова - **С.О. Єфремов**). Основним завданням Комітету було надання допомоги уряду в налагодженні громадського життя [121].

8 червня - С.О. Єфремов передав в дар УАН власну бібліотеку [122].

11 червня - Червона армія заволоділа Києвом, утвердження в місті влади більшовиків, четвертої та остаточної за часів Громадянської війни.

19 червня - Видано наказ Київського губернського революційного комітету про передачу будинку колишньої 1-ї Київської Олександрівської гімназії в розпорядження УАН [123].

1920 (червень-липень) - Створено Комісію (голова - **А.Ю. Кримський**) для видання творів Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, В.Б. Антоновича та М.П. Драгоманова. Переіменована 1929 на Редакційний комітет для видання творів Т.Г. Шевченка. 8 березня 1931 переведена до установ Соціально-економічного відділу, в червні 1933 припинила діяльність [124].

31 липня - Відкрито читальний зал Всенародної бібліотеки [125].

31 серпня - Раднарком УСРР прийняв декрет «Про поліпшення становища вчених спеціалістів та заслужених працівників літератури та мистецтва», згідно з яким, надавалися збільшені норми постачання науковцям та працівникам

літератури і мистецтва та їхнім сім'ям, звільнялися від повинностей, заборонялася реквізиція приміщень [115].

1920 (серпень) – Вийшов у світ перший номер «Записок Відділів УАН» – перший друкований орган Академії.

21 вересня – Київський губнаросвіти видав наказ № 380: «... надати Українській Академії Наук половину будинку, де розміщується губнаросвіта» [126].

1 листопада – Спільному зібранні УАН А.Ю. Кримський доповів, що Наркомос відкрив кредит Академії у 10000 крб [127].

– Д.О. Граве висловив думку, що УАН повинна мати власну астрономічну обсерваторію, тому необхідно треба клопотатися про передачу їй університетської обсерваторії (по вул. Обсерваторній, 3) [127].

7 листопада – Вийшов декрет про передачу музею імені Ханенків Академії наук. Виконував обов'язки директора музею керівничий Археологічного комітету М.О. Макаренко.

29 листопада – На Спільному зібранні УАН вирішено повідомити відповідні інстанції про те, що до співробітників Академії, які мають право на продовольчий пайок, слід віднести академіків та директорів установ, завідуючих відділами (керівничих) та секретарів – всього близько 50 осіб [128].

28 грудня – Прийнято рішення про перейменування Всенародної національної бібліотеки України при УАН у Всенародну бібліотеку України при УАН.

1920 – Постало питання про обрання до УАН іноземних членів, відповідно до § 62 статуту (перших іноземних членів обрано лише в 1924).

– Обрано нових членів УАН [129]

Обрані дійсними членами:

М.П. Василенко (правознавство, 26 -липня);

Д.О. Граве (математика, 8 березня);

Ф.І. Міщенко (історія церкви, 23 лютого);

В.О. Плотников (хімія, 23 лютого);

М.В. Птуха (статистика, 5 квітня);

Г.В. Пфейффер (математика, вересень);

Б.І. Срезневський (прикладна фізика, 19 квітня).

– УАН дозволено присвоювати наукові ступені (1924 це право перебрала на себе Головпрофосвіта Наркомосу УСРР).

– Створено Постійну комісію для складання історичного словника української мови (голова – **Є.К. Тимченко**) [130].

– Створено Комітет для видання творів О.О. Потебні. Припинив діяльність 15 січня 1923 [131].

– Створено Софійську комісію на пропозицію Ф.І. Шміта.

21 січня 1921 за постановою Спільного зібрання УАН, в зв'язку з наказом РНК УСРР щодо скорочення штатів Академії, припинила діяльність. Ф.І. Шміту доручено продовжувати роботи як спеціальному досліднику в Софійському соборі Києва та керувати всіма мистецькими, археологічними та історичними дослідженнями. 21 червня 1924 Комісія відновила діяльність, з 1926 працювала в складі Всеукраїнсько-археологічного комітету (ВУАК).

– Вийшов перший том тритомної «Історії української літератури» М.С. Возняка (видання завершено 1924) [125].

1920 (кінець) – сформовано Комісію для складання енциклопедичного словника (голова – П.Я. Стебницький, керівничий – М.С. Синицький) [132].

- Громадянська війна на території України закінчилася поразкою національно-патріотичних сил. Не маючи підтримки ззовні і опинившись в оточенні ворожих сил, друга Українська Народна Республіка (Директорія) не мала змоги вистояти в цій жорстокій боротьбі, тим більше, що і в самому її проводі не було єдності. Над всією Україною східніше р. Збруч утвердилася більшовицька влада. Але, разом з тим, процес стрімкого зростання національної самосвідомості і факт наявності власної державності протягом 1917-1919 не міг бути просто проігнорований більшовиками. Борючись з урядами Центральної Ради, Гетьманату та Директорії, вони змушені були роботи наголос на соціально-еко-номічних питаннях, декларативно - визнаючи право української нації на власну державність і водночас протиставляючи названим політичним структурам свій варіант української державності - УСРР, яка після перемоги більшовиків перетворюється на хоч і залежну від Москви, але все ж, особливо до кінця 20-х років, відносно автономну адміністративно-політичну систему з власним культурним і науковим життям.

1921

2 січня - Спільне зібрання УАН утворило Археологічний комітет. 5 лютого 1921 затвердило його головою **М.О. Макаренка**, секретарем - І.В. Моргилевського [133].

9 січня - Створено Комісію для вивчення історії громадсько-політичних рухів в Україні. 16 травня обрано склад Комісії (голова - **С.О. Єфремов**, постійні члени - П.Я. Стебницький, В.В. Міяківський та О.Ю. Гермайзе) [134].

17 січня - Спільне зібрання УАН прийняло рішення про створення Науково-контрольної комісії на чолі з **Г.В. Пфейффером**, до складу якої входили також М.С. Синицький, М.В. Шарлемань та В.Ф. Іваницький. Було розроблено робочу інструкцію з обривізування наукових установ Академії. По наслідках роботи Комісії підготовлено доповідь Спільному зібранню про діяльність наукових установ Академії у 1920 [135].

24 січня - Створено Комісію енциклопедичного словника.

В ньому мали вміщуватися матеріали з українознавства. 14 березня затверджено склад Комісії: голова - **П.Я. Стебницький**, керівничий - П.С. Синицький, секретар - С.П. Пастернак, представники від Відділів - А.Ю. Кримський, В.І. Липський і М.П. Василенко. У Комісії працювали вчені-редактори, кожен з яких вів свій напрям: філософію - О.М. Гіляров, соціальні науки - В.І. Синайський, економічні науки - Р.М. Орженцький, філологію - А.Ю. Кримський, літературу - А.М. Лобода, фізично-математичні науки - В.О. Плотников, геологію - П.А. Тутковський; біологію - О.Ф. Фомін, прикладні науки - О.П. Котельников, медицину - О.І. Сонкевич, мистецтво - Ф.І. Шміт, історію - М.П. Василенко, географію - В.О. Кістяківський та М.І. Лучицький. Було підготовлено статей приблизно на два перших томи. Планувалося видати том «Україна». Головне редагування доручалося С.О. Єфремову. 27 вересня 1921 Комісію передано з Історично-філологічного відділу ВУАН до складу установ при Спільному зібранні ВУАН. В 1922 припинила діяльність через відсутність коштів, 10 травня 1926 частково поновила діяльність у складі Першого відділу ВУАН. 19 листопада 1929 Президія ВУАН запропонувала Відділам Комісії подати пропозиції щодо видання Українського радянського енциклопедичного словника, 1930 припинила діяльність [136].

25 січня - Раднарком України прийняв декрет «Про Українську академію наук».

Згідно з ним, за УАН закріплювалося приміщення 1-ї Київської гімназії і колишнього пансіону Левашової, передбачалася передача друкарні, встановлювався академічний пайок для дійсних членів УАН, для «співробітників для окремих наукових доручень», а також членів їх сімей, для найвидатніших працівників УАН передбачалася позакатегорійна платня, Наркомосу доручалося розробити новий статут УАН, а до його розробки й затвердження загальне керівництво Академією покладалося на А. Ю.Кримського [137].

26 січня – Л.М. Левицький сповістив наркома освіти Г.Ф. Гринька про те, що призначена Наркомосом України академічна комісія завершила роботу по скороченню штатів, зменшивши штатний розклад Академії вдвічі.

Проте, на його думку, цього ще замало. «Я певен в тому, – писав він, – що й частину академіків доведеться ссадити з їх стільців за невідповідністю їх званню. Серйозної ділової праці, яка нам дуже зараз була б потрібна, в Академії немає» [138]. Нарком освіти направив цього листа своєму заступникові Я. П. Ряппо, і той вже через два дні подав свої зауваження щодо кошторису і штатного розкладу ВУАН на перше півріччя 1922. На його думку, кошторис та особовий склад Академії занадто роздуті, скороченню підлягає також штат управління справами та технічний персонал.

31 січня – Створено Археологічну комісію (голова – **Ф.І. Шміт**). Реорганізована 1923 в Археологічний комітет, 1924 – у Всеукраїнський археологічний комітет (голова – **О.П. Новицький**). В 1924 до його складу ввійшла Софійська комісія ВУАН. Існував до 1933 [139].

1921 (січень) – Створено Комісію вищої математики ВУАН, 1930 перейменована на Комісію чистої математики і приєднана до Кафедри чистої математики Г.В. Пфейффера, 8 квітня 1931 ввійшла до складу установ Математичного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії – до Інституту математики ВУАН.

Основні напрями Комісії: інтегрування рівнянь та систем рівнянь з частинними похідними першого й другого порядків, інтегральні інваріанти, звичайні диференціальні рівняння, гідродинаміка, рівняння зовнішньої балістики [140].

1 лютого – Нарком освіти України Г.Ф. Гринько надіслав листа до Українського наукового товариства, в якому йшлося про те, що розгортається робота по реорганізації УАН і УНТ [141].

– До Академії наук передано Центральний архів давніх актів (керівничий – **В.О. Романовський**) [142]

5 лютого – Раднарком УСРР прийняв постанову «Про науку та вищі школи», в якій, зокрема, зазначалося:

«...Вища школа та наукові заклади України, які пережили разом з цілою державою часту зміну влади, та ще не встигли остаточно злучитися з робітничою і селянською масами, відстали від цього загального поступу російської науки. Тепер, коли перед всією Радянською Республікою ставиться практичне завдання найскорішою ходом поставити господарство на раціональних господарчих підвалинах, Українська Вища школа і всі наукові установи повинні зайняти відповідаюче їм положення. Рада Народних Комісарів, беручи до уваги важливість цієї задачі, доручає Народному Комісаріату Освіти представити звіт про стан Вищої школи та взагалі наукової праці на Україні й про ті технічні засоби, яких треба вжити, щоб утворити їх раціональну організацію та щоб поставити їх в умови, котрі повинні, і вищу школу й всю наукову працю зробити посередником для визволення пролетарських та селянських мас від темноти і нужди» [143]. Широ вважачи, що українська Академія «... не могла в цілості досягти відповідаючих їй завданням результатів не тільки із-за відсутності матеріальних засобів, а ще й із-за деяких хиб в її організації праці», Наркомос УСРР завзято взявся виправляти ці хиби на власний розсуд, не дуже рахуючись з точкою зору самої Академії.

15 лютого – Г.Ф. Гринько звернувся до А.Ю. Кримського з листом, в якому повідомлялося, що для розробки нового статуту Академії Наук він призначив комісію у складі А.Ю. Кримського (голова) та членів – Є.Ларика (співробітник НКО), К.С. Тараненка, П.А. Тутковського і О.А. Янати, а також вказав на необхідність залучити до роботи по розробці статуту членів УНТ.

У цьому листі нарком пропонував звернути увагу на те, що «... УАН має розглядатися як Всеукраїнська єдина наукова установа, до якої мають влитися УНТ і всі місцеві наукові організації на Україні» [144].

28 лютого – На засіданні колегії Наркомосу України (витяг з протоколу № 7) пунктом 1 «Про Київську Академію наук» прийнято таке рішення [145]:

«Визнати Київську АН Всеукраїнською державною науковою установою. Київська Академія наук повинна розгорнути свої відділи у всіх галузях знання, особливо у господарській. Академія наук перебуває у віданні наукової вертикалі Головнопрофосвіти. У місячний строк повинна бути завершена розробка нового положення про Академію наук. Розробка Статуту доручається спеціальній комісії, організованій в Харкові або Києві наказом народного комісара освіти. При розробці Статуту мати на увазі створення філіального відділення у Харкові.»

3 березня – Відбулися організаційні збори Правничого товариства при УАН (Товариство правників). 11 квітня 1921 Спільне зібрання УАН затвердило статут Товариства, головою обрало **О.І. Левицького**. Припинило діяльність за рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН.

4 березня – А.Ю. Кримський звернувся з листом до Ради УНТ з проханням взяти участь у роботі «спільної комісії, яка виробила б новий Статут УАН у дусі об'єднання всіх наукових організацій на Україні і план найближчої діяльності тієї зорганізованої Академії наук», і до того ж підкреслив, що Наркомос України висловив побажання, щоб усю працю було завершено протягом місяця [146].

7 березня – Рішенням НКО УСРР Центральний архів давніх актів при Київському університеті передано до УАН (керівник – **І.М. Каманін**, після його смерті в 1921 – **В.О. Романовський**). Архів мав 6093 актових книг та 402 327 документів. 25 вересня 1924 Спільне зібрання ВУАН на підставі декрету РНК УСРР від 31 жовтня 1923 прийняло постанову про передачу його Головархіву УСРР [147].

– На Спільному зібранні УАН голова Фізично-математичного відділу повідомив про створення Геометричного інституту. 14 березня 1921 його директором обрано М.О. Столярова. Розгорнути діяльність Інститут не зміг через відсутність коштів, у 1922 припинив діяльність [148].

11 березня – Відбулося Спільне зібрання УАН, присвячене підсумкам її діяльності в 1920. Звідомлення про діяльність УАН прочитав неодмінний секретар УАН А.Ю. Кримський [149].

22 березня – Спільне зібрання УАН затвердило постанову Соціально-економічного відділу про створення наукового семінару для виучування цивільного та народного права (16 травня 1921 прийняло рішення про розробку «Загальних правил про наукові семінари при УАН»). 18 липня 1921 керівником Семінару затверджено В.І. Синайського. Припинив діяльність за рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН [150].

27 березня – О.І. Левицького обрано виконуючим обов'язки голови – президента УАН.

29 березня – Спільне зібрання УАН прийняло постанову про заснування Музею антропології та етнології ім. Ф.К. Вовка у безпосередньому віданні Спільного зібрання.

Його основні фонди – музейні колекції та бібліотека Ф. К. Вовка, які він заповітом передав Академії. З великими труднощами ці скарби перевіз з Ленінграда до Києва його учень О.Г. Алешо. До цієї частини приєднано музей Українського наукового товариства, частково теж зібраний Ф.К. Вовком. Керівничий музею – О.Г. Алешо завідував відділом етнології, А.З. Носів – відділом антропології. Містився музей в будинку ВУАН на бульварі Шевченка, 12. 8 квітня 1931 Музей передано до установ при Президії Природничо-технічного відділу ВУАН, 1932 розділено на Музей етнології та Музей антропології. За рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 Музей етнології передано у відання НКО УСРР, Музей антропології перейменовано на Музей докапіталістичних форм, пізніше Музей археології. 13 лютого 1934 за рішенням Президії ВУАН увійшов до складу Інституту історії матеріальної культури ВУАН [151].

23 квітня - В.І. Вернадський надіслав до Спільного зібрання УАН листа, в якому відмовився від посади президента Академії наук.

9 травня - Спільне зібрання УАН задовольнило прохання В.І. Вернадського про звільнення його з поста президента УАН.

- Спільне зібрання УАН прийняло рішення про створення Комісії для дослідів над історією громадсько-політичних течій на Україні (Комісія для вивчення революційних рухів на Україні, Комісія реврухів). 16 травня Спільне зібрання головою Комісії обрало **С.О. Єфремова**. У зв'язку з реорганізацією ВУАН перетворена на Комісію для вивчення революційних рухів в Україні. В квітні 1931 переведена до установ Соціально-економічного відділу, 1933 передана до Історико-археографічного інституту ВУАН.

- Спільне зібрання затвердило рішення Історично-філологічного відділу УАН про створення Фольклорно-етнографічної комісії (Фольклорна комісія, Етнографічна комісія) та обрало її головою **А.М. Лободу**. З 1922 перейменована на Етнографічно-фольклорну комісію.

Основні завдання Комісії: визначити місце етнографії (етнології) у системі наук, її взаємовідносини з палеонтологією, соціологією, фольклором; вивчити досвід етнографічних досліджень зарубіжних колег; інтегрувати українську етнографію у світовий науковий простір; проводити дослідження з історії української етнографії; досліджувати давні форми народного життя та мистецтва; перевидавати малодоступні збірки етнографічних матеріалів; виявляти фальсифіковані в минулому матеріали та вилучати їх з наукового обігу; започаткувати практику проведення етнографічних з'їздів; вивчати народну творчість. Проводила збирання етнографічно-фольклорного матеріалу в Україні, зокрема пам'яток народної творчості, 1927 відрядила етнографічну експедицію на Дніпрельстан. Для збирання матеріалів Комісія залучала місцеве населення, створивши понад 200 пунктів збирання, чисельність кореспондентів зросла від 400 постійних (1926) до 1200 постійних і 11000 непостійних (1928). Проведено 154 засідання, на яких заслухано 164 доповіді. Було розпочато складання Бібліографічного покажчика українського фольклору, в 1925-1929 випущено 8 випусків «Етнографічного вісника» тощо. 8 квітня 1931 Комісію переведено до установ Етнографічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, у лютому 1932 передано до Секції історії матеріальної культури. Припинила діяльність, згідно з постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934.

14 травня - Д.І. Багалій як представник Академії наук у Харкові надіслав до УАН проект Статуту, розроблений Наркомосом України на основі проекту, поданого комісією трьох - А.Ю. Кримського, О.А. Янати та К.С. Тараненка [153].

16 травня - Спільне зібрання УАН затвердило рішення Фізично-математичного відділу про утворення Інституту експериментальної медицини та епідеміології (директор - **О.В. Корчак-Чепурківський**). Основний напрям досліджень - вивчення санітарного стану в Україні. Розпочав роботу в листопаді 1921, в 1922 припинив діяльність в результаті скорочення штатів Академії [154].

- Спільне зібрання УАН, заслухавши заяву Товариства Нестора літописця, зачитану М.П. Василенком, про приєднання його до УАН, прийняло рішення про передачу Товариства до складу установ Історично-філологічного відділу УАН (створене ще в 1895). Займалося історією середньовіччя, культури, історіографією, бібліографією, в 1920 нараховувало 212 членів, у 1920-1928 вони прочитали бл. 300 наукових доповідей. Припинило діяльність за рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН.

30 травня - За рішенням загальних зборів УАН створено Археологічну комісію у результаті об'єднання секцій археології, мистецтв та матеріальної етнографії Українського наукового товариства в Києві, громадського археологічного

комітету при ВУАН та Комісії зі складання археологічної мапи України при ВУАН.

Являла собою науково-дослідну установу з охорони пам'яток історії та культури, координувала та організувала дослідження з археології, історії мистецтва та архітектури, етнографії, музеєзнавства, здійснювала реєстрацію пам'яток історії та культури й розробляла наукові засади їх охорони. Мала 6 секцій: археології, матеріальної етнографії, архітектурно-монументальну, історії мистецтва, музеєзнавства та пам'яток природи. Нараховувала 33 дійсних члени, у ній, зокрема, працювали **Ф.І. Шміт** (голова президії), М.Т. Біляшівський (заступник голови), Ф.Л. Ернст (секретар), М.П. Василенко, М.О. Макаренко, Д.М. Щербаківський, В.І. Щербина, О.С. Грушевський, В.Є. Козловська, Г.Г. Павлуцький, А.Х. Серeda. В лютому 1922 її реорганізовано в Археологічний комітет, 1924 - у Всеукраїнський археологічний комітет (ВУАК) [155].

31 травня - Спільне зібрання УАН прийняло постанову про склад Комісії для виучування народного господарства (голова - **К.Г. Воблий**). 1922 припинила діяльність через брак коштів.

1921 (травень) - Розпочав роботу семінар з вивчення цивільного та народного права (керівник - В.І. Синайський).

1 червня - Розпочато об'єднання УАН та Українського наукового товариства. [156]

- До складу установ Фізично-математичного відділу ВУАН перейшла Геологічна секція УНТ, організована 1918, в 1922 приєднана до Геологічного комітету ВУАН. 25 квітня 1925 поновила самостійну діяльність як Геологічне товариство при ВУАН, проте невдовзі припинила роботу.

- Відновила діяльність у складі Фізично-математичного відділу ВУАН як окрема установа Зоологічна секція, що перейшла від УНТ. Заснована в УНТ 23 квітня 1920, очолював її **М.В. Шарлемань**. Секція займалася фауністичними дослідженнями, збирала колекцію, видавала Український зоологічний журнал, 1922 у зв'язку зі скороченням штатів ВУАН припинила діяльність як окрема установа, була приєднана до Зоологічного музею ВУАН.

- До УАН з НТУ перейшло Бюро наочного приладдя, яке складалося з майстерні природничо-історичних колекцій, майстерні мікроскопічних препаратів та складу (завідувач - **О.А. Яната**) [157].

- До Зоологічного кабінету УАН увійшли заклади Українського наукового товариства (Мікробіологічний інститут, заснований 1919 проф. **Ф.З. Омельченком**, та Зоологічна секція (голова - **І.І. Шмальгаузен**). В 1930 р. Зоологічний музей і Мікробіологічний інститут об'єднано в Інститут зоології та біології (Зообіологічний інститут ВУАН).

- Розпочала діяльність Науково-педагогічна комісія (голова - **О.В. Корчак-Чепурківський**).

14 червня - Постановою Раднаркому УСРР «Про Статут Всеукраїнської академії наук» затверджено новий статут Академії, яка проголошувалася вищою науковою установою УСРР і підпорядковувалася НКО УСРР.

На неї покладалося завдання підтримки, координації та організації наукової діяльності всіх наукових організацій і окремих громадян УСРР, згідно з вказівками НКО УСРР, а саме: стеження за досягненнями закордонної науки, об'єднуючи працю установ і громадян УСРР з цими досягненнями; сприяння розвитку досягнень науки і техніки. Всі наукові установи звітували про науково-дослідну роботу відповідним науковим відділам УАН, а УАН мала допомагати їм в роботі. Академії надавалося право скликати всеукраїнські з'їзди, конференції, наради з наукових питань, видавати науковий бюлетень, в якому мали друкуватися працівники всіх наукових установ УСРР. Академія поділялась на 5 відділів: природничо-математичних наук, суспільно-історичних наук, народного господарства, педагогіки, медицини. Кількість наукових і технічних

співробітники визначалася штатами. До складу Академії входили дійсні члени, члени-кореспонденти і члени-співробітники, які поділялися на позаштатних і нештатних. Створювалася Рада Академії, що заміняла Спільне зібрання – загальний керівний орган. Президія – виконавчий орган. Рада складалася з дійсних членів і представників НКО УСРР, обирала нових академіків, затверджувала щорічні плани, штати і кошторис, звіти. Президія УАН складалася з президента, товариша президента та вченого секретаря, обиралася на три роки з правом перевибору і затверджувалася НКО. Президія виконувала всі господарські справи. постанови Ради, керувала науковими, науково-організаційними справами. Права та обов'язки органів правління регулювалися інструкціями, затверджуваними НКО [158].

– УАН, згідно з новим Статутом, стала називатися Всеукраїнською академією наук (ВУАН). Проте в своїй практичній діяльності Академія в основному продовжувала керуватися старим статутом, що було зафіксовано 8 серпня у постанові її Спільного зібрання (Ради).

«3-4. У зв'язку з відсутністю у новому статуті подробиць внутрішнього життя УАН постановлено тимчасово користуватися всіма правилами давнішого статуту і постановами Спільного зібрання, якщо вони не суперечать новому статуту. Ухвалено, що весь канцелярський апарат дотеперішнього Правління цілком переходить до Президії як «Управа Академії наук». Через потайне голосування постановлено, що троє членів Президії за виконання функцій членів господарського правління мають одержувати додаткову платню в тому ж розмірі, як і члени теперішнього Правління.

5. На подання Неодмінного секретаря А.Ю. Кримського ухвалено, що Президія проводитиме засідання двох типів: «широка колегія Президії» для вирішення питань організаційного та принципового характеру і для справ приналежних до цілої Академії наук (запрошення на такі колегії з правом вирішального голосу розсилатимуться всім дійсним академікам), а також засідання малої колегії, щоб виконувати постанови Спільного зібрання (Ради), широкої колегії та відділів, полагоджувати біжучі господарські справи» [159].

– Прийнято інструкцію Наркомосу про порядок реєстрації, фінансування і звітування наукових установ УАН [160].

– У зв'язку з передачею до УАН термінологічних комісій Українського наукового товариства Історично-філологічний відділ УАН прийняв рішення створити Інститут української наукової мови. Директором Інституту обрано **А.Ю. Кримського**, керівничий – Г.Г. Холодний.

30 січня 1922 Спільне зібрання ВУАН розглянуло статут Інституту української наукової мови. За ним, «Інститут має собі за мету всіма способами сприяти нормальному й організованому розвитку української наукової мови (термінології) у всіх галузях знання, кладучи в її основу народну мову й вимоги науки». Структура Інституту змінювалася протягом років. Він складався з п'яти відділів: природничого, технічного, сільськогосподарського, соціально-економічного, мистецького, 33 секцій, де працювало 11 редакторів, 2 філологи, 3 науково-технічні співробітники, 21 позаштатний співробітник та 250 членів-співробітників. Протягом 1926–1929 колектив Інституту підготував 34 термінологічні словники, 15 з яких було видано. За рішенням березневої 1930 сесії Ради ВУАН до складу Інституту передано мовні установи Академії. Припинив діяльність 26 червня 1931 у зв'язку з постановою НКО УСРР про передачу до ВУАН Інституту мовознавства [161].

4 липня – Спільне зібрання ВУАН затвердило постанову Фізично-математичного відділу про створення Комісії геофізики ВУАН (директор – **Б.І. Срезневський**). 27 квітня 1930 за рішенням Президії приєднана до Кафедри геофізики. 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН припинила діяльність.

Наукова робота Комісії полягала в дослідженні посухи в усіх її проявах, випаровування, сонячної радіації, атмосферної електрики, земного магнетизму, клімату УСРР, аномалій погоди, впливу сонячних плям на земні явища, питань сільськогосподарської метеорології, сейсмології, аерології, курортної справи тощо. В 1924 Комісія виробила програму комплексного дослідження посух і заходів для боротьби з ними. Зокрема, Б.І. Срезневський

розробив метод знаходження так званих характеристик посушності, картограму кліматичного районування УСРР, одержав формули для меж рослинних районів [160].

– Рішенням Спільного зібрання ВУАН затверджено постанову Другого відділу ВУАН про створення Геодезичного інституту. Директором Інституту обрано **Б.І. Срезневського**. Інститут працював при Київському університеті. 4 вересня 1922 Спільне зібрання ВУАН звернулося до НКО УСРР з проханням про переведення Інституту разом з Обсерваторією до складу науково-дослідних кафедр НКО УСРР [163].

18 липня – В зв'язку з відмовою В.І. Вернадського від посади президента Академії наук більшістю голосів (проти три) президентом її обрано М.П. Василенка, а його заступником – О.І. Левицького, якому «принесено щирю подяку за дуже тактовне, чисто академічне двохлітнє виконання посади Голови-Президента Академії наук» [164].

– Спільне зібрання ВУАН затвердило постанову Фізично-математичного відділу ВУАН про приєднання Інституту мікробіології ім. Ф.З. Омельченка до установ Відділу. У січні 1924 Ф.З. Омельченко дарчим актом заповів Інститут Академії наук. 2 жовтня 1925 Інститут змінив назву на Інститут біології ім. Ф.З. Омельченка, 8 квітня 1931 переданий до складу Біозоологічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН [165].

23 липня – Спільне зібрання ВУАН затвердило рішення Соціально – економічного відділу ВУАН про відкриття Статистично-економічного семінару (керівник – Р.М. Орженцький). Припинив діяльність в травні 1923.

1 серпня – В складі Першого відділу ВУАН створено Археологічну комісію (голова – **Ф.І. Шміт**).

Згідно з розробленим Ф.І. Шмітом проектом, вона мала складатися з п'яти секцій: археологічної, етнографічної, музеєзнавства, архітектурно-монументальної та мистецтв. За складних матеріальних обставин Комісія не змогла розгорнути роботу.

8 серпня – Спільне зібрання УАН розглянуло надісланий від голови РНК УСРР Х. Г. Раковського новий статут Академії, затверджений РНК 14 червня 1921 [166].

Статут Всеукраїнської академії наук

I. Всеукраїнська Академія Наук є вищою науковою установою УСРР

II. Завдання Всеукраїнської Академії Наук

ВУАН має на меті:

а) підтримувати, координувати й організовувати науково-творчу діяльність всіх наукових інститутів, відділів, об'єднань, студій і лябораторій, а також окремих громадян УСРР, на користь комуністичного суспільства, згідно з загальними вказівками НКО;

б) стежити за прогресом міжнародної наукової творчості і об'єднувати з її досягненнями працю установ і громадян УСРР,

в) сприяти розвитку досягнень і здобуття техніки, відповідно завдання творимого комуністичного суспільства і зокрема народнього господарства.

III. Організація ВУАН

§ 1. Всеукраїнська Академія Наук поділяється на такі основні відділи: а) природничо-математичних наук; б) суспільно-історичних; в) народнього господарства; г) педагогіки; д) медицини.

Увага: В разі потреби можуть бути організовані й інші відділи.

§ 2. Кожний відділ поділяється на секції і бюро відповідно змісту тої чи инчої наукової галузі.

§ 3. Окремо функціонує секція прикладної науки й техніки.

§ 4. Кількість наукових і технічних співробітників Академії визначається штатами Академії.

§ 5. По всій території України відповідно з її природничими і економічними районами Академія має свої форми, які підлягають в своїй діяльності відповідним її відділам, підвідділам, секціям і установам Академії.

IV. Відношення всеукраїнської академії наук до інших наукових установ УСРР

§ 1. Всі наукові установи дають періодичні звіти-доклади про хід науково-дослідчої праці відповідним науковим відділам Академії.

§ 2. Всі наукові установи УСРР зобов'язані повідомляти відповідні наукові відділи Академії про всі найбільш важливі наукові відкриття й досягнення.

§ 3. Академія зобов'язана допомагати всім науковим установам УСРР в їхніх дослідчих працях.

§ 4. Академія скликає періодичні Всеукраїнські з'їзди, конференції, наради по тих або інших наукових питаннях з участю представників наукових інститутів, відділів, об'єднань, студій і т.д.

§ 5. ВУАН способом об'єднання науково-творчої праці всіх організацій і установ УСРР постійно підготовлює матер'ял для вироблення загального плану організованої наукової праці у всіх галузях знання.

§ 6. ВУАН видає центральний науковий бюлетень, в якому мають право вміщати свої матеріали всі наукові установи УСРР.

V. Склад Академії

§ 1. До складу Академії входять дійсні члени Академії, члени-кореспонденти й члени-співробітники.

§ 2. Всі категорії членів Академії поділяються на штатних, що займають певні штатні посади, і не штатних, кількість яких не обмежена.

§ 3. Дійсні члени Академії затверджуються Наркомосом.

§ 4. Дійсні члени Академії користуються правами, які надаються вищою науковою ступінню й можуть виконувати інші обов'язки лише з дозволу Академії.

VI. Управління справами Академії

§ 1. Академія безпосередньо підлягає Наркомосвіті УСРР.

§ 2. Рада Академії - орган загально-керуючий, президія Академії - орган виконавчо-керуючий. Обидва мають місцем перебування м.Київ.

§ 3. Рада Академії складається з усіх її дійсних членів і представників Наркомосвіти.

§ 4. Рада вибирає на внесення відділів нових членів Академії. Президія Академії затверджує плани щорічні праці Академії, її штати й кошторис, щорічні звіти і взагалі всі принципіві питання організації й діяльності Академії.

§ 5. Президія Академії складається з Президента Академії, товариша президента й ученого секретаря; вона обирається на трьохріччя з правом перевибору і затверджується НКО.

§ 6. Президія Академії виконує постанови Ради, керує всіми її загальними справами як наукового і науково-організаційного, так і господарчого характеру.

§ 7. Права, обов'язки і порядок діяльності органів Правління Академії і її частин означається окремими інструкціями, затвердженими Наркомосом.

§ 8. Академія користується правами розпорядителя кредитів 2-го ступеня.

VII. Особливі права Академії

§ 1. Академія має право нагороди вищими вченими званнями за видатну наукову діяльність.

§ 2. Академія одержує через відповідні державні органи по 12 примірників всіх друкованих виробів, що виходять на Україні і по за нею, якщо вони розповсюджуються по Україні державними органами.

8 серпня - У постанові Спільного зібрання Академії наук зафіксовано наступне:

«3-4. У зв'язку з відсутністю у новому статуті подробиць внутрішнього життя УАН постановлено тимчасово користуватися всіми правилами давнішого статуту і постановами Спільного зібрання, якщо вони не суперечать новому статуту. Ухвалено, що весь канцелярський апарат дотеперішнього Правління цілком переходить до Президії як «Управа Академії наук». Через потайне голосування постановлено, що троє членів Президії за виконання функцій членів господарського правління мають одержувати додаткову платню в тому ж розмірі, як і члени теперішнього Правління. 5. На подання Неодмінного секретаря А. Кримського ухвалено, що Президія провадитиметь засідання двох типів: «широка колегія Президії» для вирішення питань організаційного та принципового характеру і для справ приналежних до цілої Академії наук установ. (Запрошення на такі колегії з правом вирішального голосу розсилатимуться всім дійсним академікам); а також засідання малої колегії, щоб виконувати постанови Спільного зібрання («Ради»), широкої колегії та відділів, полагоджувати біжучі господарські справи» [167].

30 серпня – Раднарком УСРР прийняв постанову «Про поліпшення побуту наукових працівників».

Встановлювався порядок забезпечення наукових працівників і їх сімей академічним пайком. Спеціальними комісіями склалися щомісячні списки, які передавалися в спеціальні розподільники. Заборонялося виселення наукових працівників з їхніх приміщень [168].

13 вересня – Прийнято постанову Раднаркому УСРР «Про соціальне забезпечення заслужених робітників науки».

Враховуючи заслуги А.Ю. Кримського, П.А.Тутковського, Д.І. Багалія, В.П. Єрмакова і Ч.І. Кларка, запропоновано НКО УСРР видати праці цих учених, Південному бюро ВЦРПС розробити спеціальну позакатегорійну ставку, яка б дала змогу прожити на це утримання їм і їхнім сім'ям, Наркомпроду забезпечити сім'ї довічним пайком, звільнити від реквізицій і ущільнення житла, несення повинностей і сплати податків [169].

19 вересня – Складено доповідну записку до Наркомосу УСРР про стан і потреби Академії, в якій зазначалося, що «... праця академічних установ провадиться в дуже трудних умовах, що все гірше відбиваються на її інтенсивності і наслідках» [170].

30 вересня – Наркомосом УСРР розроблено інструкцію для Всеукраїнської академії наук, в якій, зокрема, визначався порядок одержання наукових ступенів при ВУАН. Її було розглянуто Спільним зібранням ВУАН і з незначними змінами затверджено [171].

1921 (вересень) – Раднаркому УСРР надіслано меморандум ВУАН про невідкладні потреби Академії (клопотання про невідкладні асигнування та безпосереднє підпорядкування Академії верховній владі країни) [172].

– Створено Ботанічний кабінет (музей) та Гербарій ВУАН (з 1931 – Інститут ботаніки ВУАН, з 1971 – Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР) [173].

14 жовтня – До ВУАН надіслано листа, підписаного Г.Ф. Гриньком та С.Ю. Семковським, головою Наукового комітету, створеного у квітні 1921 у Наркомосі УСРР як структурного підрозділу Українського головного управління професійної освіти, у відання якого передано УАН (що, до речі, порушувало її юридичний статус та статут). Вважаємо за доцільне навести частину його тексту:

«Народній Комісаріят Освіти з задоволенням прийняв до відома Вашу докладну записку, яка свідчить про повільний, але невпинний зріст Академії і її установ за три тяжкі роки соціальної боротьби на Україні. Тепер, коли після трьох років тяжкої боротьби Радянська Україна нарешті перейшла до мирного будівництва, Робітниче-Селянська Влада зробить все можливе, щоб Вищу Наукову Установу Республіки поставить в умови, які відповідають її значінню. І в першу чергу будуть розглянені в Наркомосвіті ті вимоги Академії, про які сповіщає вона в своїй записці. Для задоволення цих вимог будуть вжиті всі заходи» [174].

17 жовтня – Спільне зібрання (Рада) ВУАН ухвалило вживати назву Всеукраїнська академія наук, відповідно до декрету РНК УСРР [175].

– Остаточне прийнято інструкцію для ВУАН як офіційний документ для використання в практичній роботі.

– На Спільному зібранні таємним голосуванням на посаду голови-президента більшістю голосів (проти два) знов обрано **М.П. Василенка**, товаришем президента (більшістю голосів – проти три) – **В.І. Липського**, неодмінним секретарем одногосно – **А.Ю. Кримського**, заступником товариша президента – **С.О. Єфремова**. Було ухвалено, що з часу їх обрання Спільне зібрання всіх академіків дістає, згідно з постановою РНК УСРР, титул «Рада ВУАН», а М.П. Василенко, В.І. Липський та А.Ю. Кримський становлять Президію ВУАН [176].

24 жовтня – Для розгортання та координування робіт з обліку, наукового вивчення та реставрації музейних цінностей створено Музейний комітет при ВУАН на чолі з

Ф.І. Шмітом. 20 лютого 1922 затверджено статут Комітету. У січні 1923 Комітет переведено до складу Музею мистецтва ВУАН. У травні 1924, згідно з постановою НКО УСРР, припинив діяльність.

31 жовтня – Постановою Раднаркому УСРР при Раднаркомі створювався Всеукраїнський комітет допомоги вченим. Мета Комітету – проведення в життя заходів уряду по забезпеченню матеріального й правового статусу наукових працівників, їх соціального забезпечення по інвалідності, старості та родин в разі смерті, допомога науковим працівникам і їх родинам у випадках хвороби тощо. Комітет мав право входити з ініціативами до всіх вищих центральних установ і стежити за виконанням постанов і заходів в межах своєї компетентності. Президія Комітету в складі голови та двох його заступників призначалася Раднаркомом. Фінансувалася діяльність Комітету Раднаркомом УСРР [177].

1921 (жовтень) – Розпочато роботу Статистично-економічного семінару (керівник – Р.М. Орженцький).

1 листопада – Постановою Раднаркому УСРР затверджено склад Всеукраїнського комітету допомоги вченим у кількості 21. Головою Комітету став **Д.З. Мануїльський**, заступниками голови – М.К. Владимиров та Г.Ф. Гринько. Серед обраних представники ВУАН – Д.І. Багалій, Д.О. Граве, А.Ю. Кримський.

23 грудня – Постановою Спільного зібрання ВУАН прийнято у власність ВУАН Прісноводну біологічну станцію на Дніпрі (на Трухановому острові), організовану ще 1907 Київським товариством любителів природи.

Стала називатися Дніпровською біологічною станцією. В 1922 переведена до Фізично-математичного відділу (з 1934 – Гідробіологічна станція ВУАН, з 1939 – Інститут гідробіології АН УРСР). Базу для роботи Станція одержала в Києві тільки в 1928, а на Дніпрі, в будинках Старосільського лісництва, – в 1929. Директором Станції був **Д.О. Белінг**, керівником ботанічного відділу М.Г. Холодний. Станція мала вивчати життя не тільки р. Дніпра з його допливами, а також інших річок УСРР, його загальний характер, склад тваринного та рослинного населення в цілому. Станція розпочала вивчати річні біотики, їхнє населення, фіто- і зоопланктон, нектон, бентос, населення берегової зони тощо. Ці роботи дали можливість порівняти характер життя різних річок, показали, що характер населення наших річок у різних їх ділянках не однаковий, виявити в складі населення нижньої, частково і середньої течії р. Дніпра й Південного Буга, елементи різного походження, характер тваринного й рослинного населення порожистої частини Дніпра. 8 квітня 1931 Станцію передано до складу установ Біозоологічного циклу Природничо-технічного відділу, 13 лютого 1934 – до установ при Президії, як Гідробіологічну станцію ВУАН [178].

1921 (грудень) – До Академії комісаром призначено Л.М. Левицького, який мав наглядати за її внутрішнім життям.

Вже 26 січня він сповістив наркома освіти УСРР Г.Ф. Гринька про те, що призначена Наркомосом УССР академічна комісія закінчила роботу по скороченню штатів, зменшивши штатний розклад Академії вдвічі. Проте, на його думку, цього замало. Нарком освіти направив цього листа своєму заступнику Я.В. Ряппо, і той вже через два дні подав свої зауваження щодо кошторису і штатного розкладу ВУАН на перше півріччя 1922. На його думку, кошторис та особовий склад Академії занадто роздуті, скороченню підлягає також штат управління справами та технічний персонал. Незрозумілою була для заступника наркома і роль у житті Академії і наукової канцелярії. В результаті РНК УСРР прийняв постанову про скорочення штатів ВУАН з 606 одиниць до 149.

1921 – В Києві створено Науково-дослідну кафедру фізики Наркомосу УСРР (керівник – **О.Г. Гольдман**), на базі якої 1929 організовано Інститут фізики (з 1932 – у ВУАН, 1936 – перейменований в Інститут фізики АН УРСР).

– При Інституті сільського господарства створено кафедру хімічної фізіології (керівник – **О.В. Палладін**).

- Почав видаватися «Зоологічний журнал України» (існував до 1924).
- В Києві створено Інститут української наукової мови ВУАН (директор - **А.Ю. Кримський**) [179].
- Наркомос УСРР видав спеціальну інструкцію для ВУАН про порядок реєстрації фінансування та звітування наукових установ, зокрема, згідно з нею, наукові установи двічі на рік повинні подавати до Академії короткі звіти про свій стан і діяльність.
- Обрано нових членів ВУАН

Обрані дійсними членами:

- Є.П. Вотчал** (сільськогосподарська біологія, 5 грудня);
- В.С. Іконников** (російська історія, 14 березня);
- О.В. Корчак-Чепурківський** (народне здоров'я, 7 березня);
- А.В. Старков** (анатомія, 7 березня);
- О.В. Фомін** (ботаніка, 3 березня);
- Ф.І. Шміт** (мистецтво, 13 червня).

- Створено Видавничу комісію (Редакційно-видавничу комісію).

До 1923 працювала при Першому Відділі, обслуговуючи всі відділи ВУАН. Голова Комісії - А.Ю. Кримський. В 1923 передана до установ при Спільному зібранні ВУАН, 1927 перетворена на Редакційну колегію, 13 лютого 1934 за рішенням Президії Академії на Редакційно-видавничу раду в безпосередньому підпорядкуванні Президії [180].

- Розпочалася і проходила швидкими темпами організація науково-дослідних кафедр як самостійних структур в Києві, Одесі, Харкові, Катеринославі, Кам'янці-Подільському, Миколаєві, Ніжині; на кінець 1922 їх вже було 90. Працювали вони здебільшого при вузах, користуючись їх лабораторіями.

- Створено Фотографічну лабораторію як установу при Спільному зібранні ВУАН.

До 1925 працювала нерегулярно, 1927 Лабораторії виділено перші штатні одиниці, 1928 передана до установ Фізично-математичного відділу ВУАН, 27 квітня 1930, згідно з рішенням Президії ВУАН, передана до установ при президії Природничо-технічного відділу ВУАН. Постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 переведена в безпосереднє підпорядкування Президії.

- Організовано Фізико-географічний інститут та Комісія з питань геофізики (керівник - **Б.І. Срезневський**).

- Розпочала роботу кафедра сільськогосподарських рослин, яку очолив **Є.П. Вотчал**.

- Створено Кафедру санітарії та гігієни з кабінетами Санітарної статистики, Профілактичної медицини, Шкільної гігієни і Санітарно-гігієнічним музеєм (керівник - **О.В. Корчак-Чепурківський**).

Основне завдання Кафедри - вивчення санітарного стану здоров'я населення УСРР, виявлення захворюваності й смертності методами соціологічного дослідження, з'ясування стану організації санітарно-профілактичних засобів боротьби з інфекційними хворобами. Кабінет профілактичної медицини та епідеміології досліджував інфекційні хвороби, зокрема дитячих епідемій. Кабінет санітарної статистики (штатний науковий співробітник Ю.О. Корчак-Чепурківський) засновано на початку 1929. Робота Кабінету протягом 1929-1930 зосереджувалася на вивчення смертності в УСРР, зокрема в чотирьох найбільших містах УСРР, та дослідження шлюбного побуту й генеративної діяльності жінки. В 1929 при Кафедрі створено Музей гігієни та санітарії, де зосереджено санітарно-гігієнічні матеріали, 1930 - Кабінет шкільної гігієни.

- До складу Археографічної комісії з УАН (голова - **В.С. Іконников**) увійшли Тимчасова комісія для вивчення давніх актів та Товариство Нестора літописця.

- Створено Науково-педагогічну комісію ВУАН (голова - **О.В. Корчак-Чепурківський**, секретар - О.К. Дорошкевич). Була секцією УНТ, мала 5 штатних та 10 нештатних членів.

- Засновано Музей антропології та етнології ім. Ф.К. Вовка.

Наукова спадщина Вовка складалася з книгозбірні з антропології, етнології, археології т.ін., численних наукових антропологічних, етнографічних і палеоетнологічних матеріалів - антропометричних карток, рукописних матеріалів, малюнків, фотографій і численних палеоетнологічних колекцій. Музей розпочав роботу в складі трьох відділів: антропології, передісторії та етнології [181].

- Розпочато видання «Українського ботанічного журналу».

- Видано «Найголовніші правила українського правопису» [182].

1922

1 січня - В Харкові відбулася нарада науково-технічних діячів УСРР.

Було розглянуто такі питання: про проведення науково-технічних дослідів; про науково-технічну експертизу; про встановлення наукових зв'язків з чужоземними науковими і технічними установами та товариствами; про придбання та виробництво науково-технічних приладів; про організацію нових науково-технічних установ; про науково-технічне видавництво; про працю у галузі професійної освіти [183].

18 лютого - Термінове засідання колегії Наркомосвіти УСРР ухвалило провести подальше скорочення технічного персоналу Академії, залишивши у штаті тільки дійсних членів, Президію і секретаріат у мінімальному складі [184].

10 березня - Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене підсумкам її діяльності в 1921. Доповідь про роботу ВУАН в 1921 зробив неодмінний секретар ВУАН А.Ю. Кримський [185].

20 березня - Постановою Раднаркому УСРР «Про обов'язкову безплатну присилку Українській академії наук всіх друкованих видань» відомства, установи і видавництва, як кооперативні, так і приватні України повинні безкоштовно пересилати ВУАН по два примірники своїх друкованих видань.

27 березня - Спільне зібрання УАН з двох кандидатів (О.І. Левицького та П.А. Тутковського) більшістю голосів (16 проти 4) обрало її головою президентом **О.І. Левицького** [186].

Левицький Орест Іванович (1848-1922) - історик, археолог, етнограф. Народився на Полтавщині. По закінченні Київського університету (1874) - член-секретар Комісії з розбору давніх актів, академік першого складу УАН (1918), з 1918 - також голова Комісії звичаєвого права УАН, з грудня 1919 до липня 1921 виконував обов'язки голови - президента Академії наук. Помер 9 травня 1922.

Наукові праці стосуються історії України XVI-XIX ст., історії права, історіографії, етнографії. Перший дослідив і видав «Літопис Самовидця».

1922 (березень) - Засновано Історично-літературне товариство у складі установ Історично-філологічного відділу ВУАН (голова - **С.О. Ефремов**, заступник голови - А.М. Лобода, секретар - О.К. Дорошкевич). Припинило діяльність за рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН [87, с.501].

25 травня - 1 червня - Відбувся III Менделєєвський з'їзд російських хіміків. Були присутні 403 делегата, представлено 144 наукових доповіді.

1-13 червня - Перший з'їзд геологів відбувся в Петрограді і зібрав 300 учасників, у тому числі 72 іноземних. До складу оргкомітету входили: В.І. Вернадський, А.П. Карпінський, О.Є. Вебер, О.П. Ферсман, А.П. Павлов та інші відомі російські учені-геологи.

12 червня - В.І. Липський обраний президентом ВУАН [188].

Липський Володимир Іполитович (1863-1937) - ботанік, академік УАН (1919), в 1921-1922 - віце-президент. Народився на Рівненщині. Закінчив Київський університет (1886)

і працював на кафедрі ботаніки та в університетському ботанічному саду, в 1894-1917 – в Ботанічному саду в Петербурзі. Повернувся в Україну, мешкав у Києві, потім в Одесі, де в 1928-1937 – директор Ботанічного саду.

Наукові праці присвячено флористиці, систематиці рослин, географії вищих рослин, гербарній справі, організації ботанічних садів, історії вітчизняної ботаніки. Брав участь в експедиціях у Середню Азію, на Кавказ, Молдову. Описав понад 200 нових видів рослин, з яких 45 названо його ім'ям.

14 червня – За постановою Головпрофобра, з підпорядкування ВУАН переведено на утримання різних управлінь Всенародну бібліотеку, Центральний архів давніх актів, Акліматизаційний сад, Мікробіологічну комісію, Картинну галерею та Історичний музей. Невдовзі Всенародну бібліотеку та Центральний архів давніх актів було знову повернено ВУАН.

10 жовтня – Розпочав роботу Музично-етнографічний кабінет ВУАН (керівник – **К. В. Квітка**).

Зроблено записи 160 українських, 8 білоруських, 110 болгарських, 12 кабардинських, 26 айсорських та ін. народних мелодій; отримано від кореспондентів близько 400 нових записів українських народних пісень. В 1927 проведено 5 експедицій на Київщину Поділля, Чернігівщину, в 1928 – 7 експедицій. Члени Комітету займалися систематизацією зібраного матеріалу, досліджували вплив західної народної музики та музики східних слов'ян на українську, збирали матеріали про діяльність професійних народних співаків та музик в Україні, розпочали складати бібліографію музичної етнографії. 8 квітня 1931 переведений до установ Етнографічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, 19 лютого 1932 переданий Секції історії матеріальної культури, 1934 – Інституту матеріальної культури ВУАН [187, с.500].

18 жовтня – Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене пам'яті президента Академії О.І. Левицького, який помер 9 травня 1922. М.П. Василенко виступив з доповіддю «Життєпис покійного голови-президента Академії наук О.І. Левицького і огляд його наукової діяльності», С.О. Єфремов зробив доповідь «О.І. Левицький як письменник-белетрист».

22 жовтня – Створено Комісію з розробки й дослідженню коштовностей, вилучених із церков та молитовних будинків (голова – **О.П. Новицький**).

3 листопада – Науковці УРСР звернулися з листом до наукових працівників Західної України, в якому містився заклик сприяти оволодінню трудящими «всіма досягненнями науки, мистецтва і культури» та «рішуче боротися з агентурою польських панів, буржуазних націоналістів».

6 листопада – Спільне зібрання ВУАН затвердило проект Всеукраїнської спілки зоологів при ВУАН [189].

12 листопада – Під орудою ВУАН відкрилася Київська картинна галерея. Основою колекції стали націоналізовані художні цінності, зібрані в 1919 до спеціального Музейного фонду, значна частина яких надійшла з колекції київських промисловців, зокрема Терещенків. Первинна експозиція музею складалася майже з 200 творів, в 1928 у її постійній експозиції налічувалося вже близько 300. Випустила «Каталог картин» А.С. Дахновича та власний бюллетень. В 1934 перейшла до Управління в справах мистецтв при РНК УСРР, отримавши назву Київського державного музею російського мистецтва [187, с.488].

20 листопада – За постановою Спільного зібрання ВУАН створено організаційний комітет для заснування Комітету краєзнавства при ВУАН.

Перше засідання Комітету краєзнавства відбулося 22 грудня 1922, на якому прийнято рішення про перетворення його на Комісію краєзнавства при Спільному зібранні ВУАН (голова – **А.М. Лобода**). Комісія працювала як орган, що координував діяльність краєзнавчих установ в Україні. За період її діяльності створено низку краєзнавчих комісій в різних регіонах країни, вона об'єднувала та координувала діяльність близько 200 краєзнавчих інституцій на

території України та за її межами. Припинила діяльність, згідно з постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 [187 с.489-490].

24 листопада – Політбюро ЦК КП(б)У розглянуло постанову оргбюро ЦК РКП(б) від 20 листопада 1921 про висилку українських професорів за кордони ухвалило звернутися до Політбюро ЦК РКП(б) з клопотанням переглянути цю постанову.

1922 (листопад) – За постановою Раднаркому України у відання ВУАН передано друкарню Києво-Печерської лаври. Проте до початку 1923 вона перебувала у розпорядженні видавництва Товариства «Друкар», з квітня 1923 – видавництва «Путь просвещения», в 1924-1934 – Державного видавництва України. Постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 передана у безпосереднє підпорядкування Президії [187, с.490].

12 грудня – Спільне зібрання ВУАН надало посвідчення В.О. Кістяківському для читання лекцій і доповідей в Англії та Швейцарії на запрошення Нобелівського інституту Шведської академії наук [191].

1922 (грудень) – У Харкові створено Науково-дослідний інститут історії української культури (керівник – **Д.І. Багалій**).

– В Києві у складі Видавничо-редакційної комісії ВУАН створено видавництво ВУАН (нині – видавництво «Наукова думка»).

1922 – Проведено вибори до ВУАН

Обрані дійсними членами:

О.М. Гіляров (філософія, 27 березня);

Д.К. Заболотний (експериментальна медицина, 6 лютого);

Й.Й. Косоногов (фізика, 27 березня);

М.М. Крилов (математична фізика, 2 січня);

А.М. Лобода (етнографія і фольклор, 13 лютого);

О.П. Новицький (історія українського мистецтва, 26 червня);

В.Г. Шапошников (технічна хімія, 26 червня);

І.І. Шмальгаузен (зоологія, 17 липня) [192-198].

– Засновано Кафедру математичної фізики ВУАН на чолі з **М.М. Криловим**. 8 квітня 1931 передана до Індустріально-технічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії ввійшла до Інституту технічної механіки ВУАН. Досліджувала проблеми, пов'язані з практичними застосуваннями математичної фізики в різних галузях та інженерних науках. При Кафедрі працював семінар, 1928 на Кафедрі прийнято науковим співробітником М.М. Боголюбова [187, с.507].

– **Є.В. Оппоков** ініціював створення при Київському політехнічному інституті Науково-дослідної кафедри гідрології, чим започаткував в Україні систематичні дослідження з питань водного господарства [199].

– У Катеринославському гірничому інституті (тепер – Національна гірнична академія, Дніпропетровськ) **О.М. Динник** започаткував новий науковий напрям – застосування методів теорії пружності до розв'язання прикладних задач міцності в гірничій промисловості.

– У Харкові організовано Кафедру гідротехніки та авіації (керівник – **Г.Ф. Проскура**), на базі якої 1944 створено Лабораторію проблем швидкохідних машин і механізмів АН УРСР. Реорганізована 1964 у Харківський філіал Інституту механіки АН УРСР у складі відділів динаміки і міцності машин, гідродинаміки гідромашин, проблем теплових машин. Основний науковий напрям – дослідження процесів у теплових і гідравлічних машинах [200].

- Розпочала роботу Київська кафедра будівельного мистецтва (керівник - **К.К. Симінський**). Дослідження кафедри стосувалися задач розрахунку міцності різних типів споруд.

- Д.К. Заболотний розробив вчення про природні вогнища чуми.

- Створено Ботанічний кабінет (директор - **В.І. Липський**), до якого ввійшли Гербарій і Ботанічна бібліотека. В 1928 на базі Кабінету відкрито Ботанічний музей. У квітні 1930 за постановою Президії ВУАН Музей приєднано до Кафедри квіткових рослин, 8 квітня 1931 їх передано до установ Біоботанічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН. За постановою НКО УСРР від 1 квітня 1931 Кабінет (музей) та Гербарій об'єднано з Інститутом ботаніки, який став називатися Науково-дослідним інститутом ботаніки при ВУАН з філіями в Харкові та Одесі (в Одесі - на базі Одеського ботанічного саду) [187, с.509].

- Засновано Золотарську комісію УАН для вивчення пам'яток українського золотарства та музейних речей, вилучених у церков і молитовних будинків України (голова - **О.П. Новицький**).

- Почала працювати Секція мистецтв ВУАН. У 1923 при Секції створено: комісію для дослідження художніх цінностей вилучених з церков, монастирів, молитовних домів України (пізніше - Монастирська комісія); комісію термінологічних словників з мистецтва; комісію для реєстрації пам'яток мистецтва; видавничу комісію. В 1924 Секцію з комісіями передано Всеукраїнському археологічному комітету (ВУАК) [187, с.500].

- Створено Науково-дослідну кафедру мистецтвознавства (голова - **Ф.І. Шміт**, з 1924 - **О.П. Новицький**).

Передбачалося, що вона складатиметься з 8 секцій, але фактично повноцінно функціонувала тільки секція українського мистецтва (завідувач - О.П. Новицький). При Кафедрі було створено Кабінет мистецтв з Музеєм дитячої творчості (згодом Кабінет дослідження дитячої творчості), а також Музей видатних діячів української науки та мистецтва (керівник - **Є.Я. Рудинська**), Український театральний музей (керівник - **П.І. Рупін**). При Кабінеті українського мистецтва працював гурток «Студіо», який після закриття в 1924 Київського археологічного інституту став основним місцем підготовки мистецтвознавців [201].

- В Ленінграді засновано Товариство дослідників української історії, письменства та мови. Постановою Президії ВУАН 1929 припинило свою діяльність [187, с.501].

- Видано монографію Б.М. Горбунова та О.А. Уманського «Статика просторових систем».

- О.В. Палладін опублікував працю «Біохімія головного мозку й психохімія» - першу роботу з біохімії нервової системи в Україні, що заклала основи нейрохімії.

- Опубліковано перші праці з природно-географічного районування України (П.А. Тутковський, Б.Л. Лічков; Кафедра геології України).

- Засновано журнал «Радянське право».

- Опубліковано дослідження І.Я. Айзенштока «Шевченкознавство - сучасна проблема».

- Вийшла в світ праця М. Грінченка «Історія української музики» [202].

1922-1926 - Г.В. Пфейффер побудував теорію інтегрування диференціальних рівнянь з частинними похідними першого порядку з однією невідомою функцією [203].

1923

10 березня – Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене підсумкам її діяльності в 1922. Доповідь зробив неодмінний секретар ВУАН А.Ю. Кримський.

7 липня – Спільне зібрання ВУАН затвердило постанову Соціально-економічного відділу ВУАН про організацію з 1 вересня 1923 семінару для виучування суспільного життя (керівник – О.М. Гіляров). На семінарі розглядалися питання загальної та соціальної філософії, соціальної психології, соціальної педагогіки. Припинив діяльність за рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН [204].

1923 (літо) – Розпочалися арешти, пов'язані з фальсифікованою справою «Київського обласного центру дій» – першого політичного процесу в Україні, жертвами якого поряд з представниками інших кіл стали науковці.

Судове засідання розпочалося весною 1924. Проходило відкрито, у Купецькому зібранні, куди впускали за спеціально виданими квитками робітників, членів профспілок та ін. Обвинувачених було 18, здебільшого викладачі вузів та співробітники ВУАН, зокрема академік М.П. Василенко. Показовий процес тривав три тижні, вирок вразив своєю жорстокістю: чотирьох засудили до страти, решту (і серед них М.П. Василенка) – до 10 років ув'язнення з конфіскацією майна. Врешті-решт, надійшла вказівка з Москви призупинити виконання вироку. Його було змінено для всіх заарештованих: смертну кару замінили десятима роками ув'язнення, десять років в'язниці – п'ятьма. Державні органи вимагали виключення М.П. Василенка з дійсних членів Академії, але його колеги не пішли на це і продовжували наполягати на пом'якшенні вироку. Нарешті, через 8 місяців після закінчення процесу, ув'язнення для М.П. Василенка замінили висилкою за межі України. Академія знов виступила з клопотанням, в результаті М.П. Василенка було повністю амністовано.

1923 (грудень) – Відповідно до постанови Спільного зібрання ВУАН, створено Кафедру історії українського народу. За рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН перейменована на Кафедру історії України доби торговельного капіталу. 13 лютого 1934 передана до Інституту історії України ВУАН [187, с.495].

1923 – На основі експонатів театру «Березіль» створено Театральний музей. В 1926 в зв'язку з переїздом до Харкова «Березіль» передав зібрану колекцію ВУАН, на базі якої організовано Український театральний музей (керівник – театрознавець **П.І. Рулін**), відкрився в листопаді 1927.

Він був багатий на цінні збірки, найціннішою з яких – Сокиринський вертеп з комплектом ляльок. Музей включав чотири відділи: шкільний театр, театр підготовчої доби, театр побутовий та міжреволюційний. У період розбудови Музею під егідою ВУАН (1926–1934) справу було поставлено на наукові засади, колекція поповнилася численними цінними експонатами, які з часом стали музейними реліквіями. Серед них вертепи XVIII–XIX ст., рукописні афіші мандрівних труп початку XIX ст., речі та рукописний фонд корифеїв українського театру, ескізи та макети декорацій до театральних вистав відомих художників та багато іншого. В 1927 Музей розмістився на території Києво-Печерської лаври, де перебуває і нині. В 1930 він налічував близько 30 000 експонатів, його друкованим органом був «Річник українського театального музею». У квітні 1930 переданий до складу установ Циклу мистецтв Соціально-економічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 – у відання НКО УСРР [205].

– Проведено вибори до ВУАН.

Дійсними членами обрано:

М.С. Грушевський (історія українського народу, 31 грудня);

Гуляев О.М. (цивільне право, 25 травня); [206,207]

– У розпорядженні ВУАН перебувало чотири будинки, де розміщувалися її установи, два з яких – №54 по вул. Короленка (нині – Володимирська) та №14 по бульвару Т.Шевченка закріплено за нею відповідним декретом Раднаркому УСРР ще у січні 1921. Інші два – №23 по вул. Жертв Революції (нині –

Трьохсвятительська) та №15 по вул. Чудновського (нині - Терещенківська) перебували в комунальній власності, ВУАН неодноразово зверталася до Укрголовпрофобру з проханням посприяти закріпленню за нею і цих приміщень.

- Центральний архів давніх актів ВУАН передано Головному архівному управлінню.

- На кафедрі математичної фізики М.М. Крилов розпочав роботу в галузі теорії нелінійних коливань [208].

- В Інституті технічної механіки ВУАН К.К. Симінський розробив методи розрахунку несучої здатності відновлюваних конструкцій.

- Під керівництвом В.І. Лучицького створено першу мапу корисних копалин України [209].

- У Києві створено Комісію з експериментальної біології та генетики ВУАН (керівник - **І.І. Шмальгаузен**). В її складі працював М.І. Вавилов.

- Академії передано бібліотеку колишньої Київської духовної академії разом з її будинком.

- М.В. Поляков запропонував гетерогенно-гомогенний механізм каталізу.

- Почали видаватися «Записки Соціально-економічного відділу» ВУАН.

- Видано монографію І.І. Шмальгаузена «Основи порівняльної анатомії хребетних» [210].

- Вийшла праця Д.І. Багалія «Нарис української історіографії. Літописи» (т. I, вип. 1).

- Вийшов перший том «Історії української літератури» М.С. Грушевського (до 1927 видано ще чотири томи) [211].

- Видано «Замітки до історії українського письменства XVII-XVIII вв.» П.М. Попова [212].

- Опубліковано працю О.І. Вілецького «Старовинний театр у Росії».

1924

28 січня - За рішенням Спільного зібрання ВУАН поновила діяльність у складі установ її Історично-філологічного відділу Історична секція УНТ. 24 вересня 1929 Президія ВУАН визначила її як Наукове історичне товариство при ВУАН. Фактично припинило діяльність 1931 в зв'язку з утворенням Секції історії матеріальної культури у складі Історичного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, на основі якої 1933 за рішенням Відділу створено ВУАН Історико-археографічний інститут [187, с.495].

11 лютого - Створено Музей діячів науки та мистецтва України (Музей діячів українського мистецтва) на основі фондів музею УНТ і нових надходжень (керівник - **О.П. Новицький**).

Музей збирав матеріали про життя і діяльність видатних осіб, зокрема у його фондах зберігалися архіви Б.Д. Грінченка, О.Г. Сластьона, Д.М. Щербаківського. Влаштовувалися виставки, виходив «Збірник музею». Містився спочатку на вул. Героїв Революції, потім в Києво-Печерській лаврі. 27 квітня 1930 переданий до складу установ Циклу мистецтв Історично-філологічного відділу ВУАН, у квітні 1931 - до установ Соціально-економічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 - у відання НКО УСРР [187, с.500].

11 березня - Відбулося урочисте Спільне зібрання ВУАН, присвячене підсумкам її діяльності за п'ять років існування. З доповіддю виступив неодмінний секретар ВУАН А.Ю. Кримський [213].

26 квітня - Згідно з рішенням Історично-філологічного відділу ВУАН створено Комісію для виучування візантійського письменства та його впливу на Україну (Візантологічна комісія). Заснована з метою вивчення візантійського та поствізантійського впливу на Україну.

Було підготовлено до друку перший випуск «Візантійського збірника», який, однак, не побачив світ. Крім того, укладено бібліографічний покажчик візантійської літератури і зведений каталог візантійських творів та грецьких рукописних матеріалів, що зберігалися на території України і Росії. 1 січня 1930 Візантологічну комісію рішенням Історично-філологічного відділу ВУАН перетворено на Комісію з вивчення Близького сходу та Візантії, а невдовзі реорганізовано у Комісію сходознавства. 8 квітня 1931 ввійшла до складу установ Соціально-еко-номічного відділу ВУАН. За рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 припинила існування [187, с.493].

1924 (квітень) - Створено Кабінет арабо-іранської філології (директор - **А.Ю. Кримський**). Розробляв переважно питання з історії Туреччини У лютому 1932 за постановою Президії ВУАН переданий до складу Секції історії матеріальної культури, 13 лютого 1934 ввійшов до Комісії літератури та мистецтва ВУАН [187, с.492].

21 липня - Спільне зібрання ВУАН затвердило постанову Історично-філологічного відділу ВУАН про заснування Культурно-історичної комісії (Комісія для дослідження примітивної культури та її пережитків в українському побуті та фольклорі).

Комісією проводилися історично-культурні дослідження окремих районів України, вивчалися найстаріші соціальні форми, не освітлені історичними пам'ятками. Спільно з Асоціацією культурно-історичного досліду вона видавала протягом 1926-1929 часопис «Первісне громадянство та його пережитки на Україні». 27 квітня 1930 до Комісії приєднано Комісію історичної пісенності та Кабінет примітивної культури, що існував при Науково-дослідній кафедрі історії України. Комісія припинила діяльність за постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 [187, с.495].

- Спільне зібрання ВУАН затвердило постанову Історично-філологічного відділу ВУАН про заснування Комісії історичної пісенності (Комісія для видавання і досліду творів народної історичної пісенності). 27 квітня 1930 ввійшла до складу Культурно-історичної комісії [187, с.495].

12 вересня - Згідно з постановою Спільного зібрання ВУАН, створено Комісію Старого Києва і Правобережжя (Комісія Старого Києва). Діяла в 1924-1934 (до 1929 - Комісія старого Києва і Правобережжя).

Займалася дослідженням історії Києва, його пам'ятників і сучасного стану, топографії міста. Керував Комісією (до 1931) киевознавець **В.І. Щербина**. Комісія видала дві збірки з історії Києва (1926, 1930), брала участь у підготовці путівника «Київ» (1930), проводила відкриті публічні засідання з залученням широкої громадськості, консультувала адміністративні органи з планування та районування міста, виступала з пропозиціями про встановлення меморіальних дошок, про перетворення в заповідні низку історичних будівель, розшукувала на кладовищах і вивчала пам'ятники видатним діячам, пропагувала знання про Київ серед населення. В 1929 Комісію розділено на Комісію Правобережжя та Комісію Києва. 7 березня 1930 Комісію Правобережжя ліквідовано, діяльність Комісії Старого Києва була обмежена вивченням території міста, вона фактично припинила діяльність влітку 1933 і за постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 була ліквідована [187, с.496].

24 жовтня - Науково-дослідну кафедру історії України (керівник - **М.С. Грушевський**), згідно з постановою Укрголовпрофосвіти, введено до складу установ Історично-філологічного відділу ВУАН.

Кафедра проводила науково-дослідну роботу з історії України в зв'язку з загальною історією культури і соціального розвитку, готувала наукових дослідників і викладачів для вищих шкіл з цієї спеціальності. Складалася з секцій: методології і соціологічного обґрунтування історії (керівник - Й.Ю. Гермайзе); соціально-еко-номічної та політичної історії України (керівник - М.С. Грушевський); історико-культурної (керівник - М.С. Грушевський). В жовтні 1925 на кафедрі організовано Кабінет примітивної культури під

керівництвом К.М. Грушевської. У березні 1930 Кафедру ліквідовано, а Кабінет передано до Культурно-історичної комісії ВУАН.

9 грудня – НКО УСРР прийняв постанову про створення при ВУАН Всеукраїнського археологічного комітету (ВУАК), який мав очолювати і координувати археологічну діяльність в Україні.

На ВУАК покладено охорону пам'яток археології від різноманітних руйнувань та самовільних любительських і грабіжницьких розкопок. ВУАКу було доручено видачу «відкритих листів» на право проведення археологічних досліджень на території республіки. 12 січня 1925 Спільне зібрання ВУАН затвердило Президію ВУАК: голова – **О.П. Новицький**, заступник голови – Д.М. Шербаківський, вчений секретар – М.Я. Рудинський. З ініціативи Д.М. Шербаківського в структурі ВУАК створено Мистецький відділ з двома комісіями – вивчення пам'яток монументального мистецтва та архівних джерел з історії українського мистецтва. Крім того, в складі ВУАК працювали комісії Софіївська (охорона та дослідження Софіївського собору), Трипільська (розкопки та вивчення пам'яток трипільської культури) й Золотарська (вивчення пам'яток, вилучених з храмів і молитовних будинків України у фонд боротьби з голодом). 8 квітня 1931 ВУАК увійшов до складу Соціально-економічного відділу ВУАН, з 1932 – до Секції історії матеріальної культури (СІМК) того ж Відділу. 13 лютого 1934 установи СІМК, згідно з постановою Президії ВУАН, увійшли до складу Інституту історії матеріальної культури ВУАН (з 1936 – Інститут археології АН УРСР) [187, с.488].

15 грудня – Спільне зібрання ВУАН обрало перших членів-кореспондентів ВУАН: **Д.І. Яворницького** (історія), **Я.П. Новицького** (етнографія) та **В.І. Щербину** (історія, етнографія) [214].

1924 – Проведено вибори до ВУАН.

Обрані дійсними членами:

В.М. Гнатюк (українська народна словесність, 7 квітня);

С.Г. Навашин (ботаніка, 7 квітня);

М.В. Павлова (палеонтологія, 7 квітня);

К.Й. Студинський (українське письменство, 24 червня);

О. Брок (слов'янська філологія, 24 червня);

А. Мейе (порівняльна філологія, 24 червня);

І. Полівка (етнографія і фольклор, українське письменство, 24 червня).

Вперше в історії ВУАН до її складу обрано іноземних учених. Ними стали **О.Брок** з Норвегії, **А.Мейе** з Франції та **І.Полівка** з Чехословаччини. Щоправда, колегія Наркомосвіти не затвердила ці кандидатури [215,216].

– Спільне зібрання ВУАН затвердило «Примірний статут наукового товариства при ВУАН», на основі якого встановлювалися творчі взаємовідносини між ВУАН та місцевими науковими товариствами (надавалися консультації та координувалася їх робота).

– Створено Комісію краєзнавства ВУАН, яку 1929 постановою Ради ВУАН перетворено на Комісію природничо-географічного краєзнавства. Координувала роботу периферійних краєзнавчих установ (понад 200).

1924 (кінець) – Наркомос УСРР відмінив перевибори Президії ВУАН і взявся котрий раз за реорганізацію Академії.

«ВУАН в Радянській Україні – не зовсім радянська установа по своєму характеру і напрямку праці, – вважали на горі, – а ізольована від сучасного тертя та ще й з деякою закраскою кастовності, інстанція старого революційного типу. Щоб поставити працю ВУАН – молодій українській центральній науковій установи на належну їй висоту, необхідно в найближчому часі провести деякі реорганізаційні зміни». У доповідній записці Я.П. Ряппо секретареві ЦК КП(б)У В.П. Затонському докладно викладалися основні напрямки майбутньої перебудови академічної науки, як їх бачив Наркомос УСРР. «Старий, університетський, поділ на три Відділи: історично-філологічний, фізично-математичний та соціально-економічний слід відмінити. Як варіант запропоновано зробити два таких

Відділи: природничо-технічний та соціально-історичний. Це має бути відображено у Статуті, головне завдання якого – сприяти послідовній революційній перебудові наукової праці. Необхідно ввести до складу співробітників і членів Академії комуністів. Треба терміново провести перевибори Президії, але кандидатури слід добре підібрати. А.Ю. Кримського залишити неодмінним секретарем, але його вплив повинен стримуватиме комуніст віце-президент. Комуністи повинні бути в кожному Відділі. Перевірка тих, хто працює у Відділах, секціях і комісіях, покаже, кого саме слід замінити молодими партійними силами».

1924 – Розроблено метод фізичної діагностики захворювань органів черевної порожнини (М.Д. Стражеско).

– О.О. Богомолец висунув ідею, що рак може розвиватися в організмі тільки за умов зниження його опору.

– Під керівництвом О.В. Фоміна вперше створено мапу ботаніко-географічного районування території України.

– В.П. Філатов розробив метод трансплантації рогівки ока.

– У Харкові відбувся I Всеукраїнський з'їзд з вивчення продуктивних сил народного господарства України.

– Розпочато видання «Наукового збірника».

– Оpubліковано монографію Г.А. Левитського «Матеріальні основи спадковості», в якій висвітлено питання класичної генетики [217].

– Оpubліковано працю М.А. Плевак «Шевченко й критика. Еволюція поглядів на Шевченка» [218].

– Видано «Початки друкарства у слов'ян» П.М. Попова.

1924 – Видано наукові розвідки К.В. Квітки «Професіональні народні співці і музиканти на Україні».

1925

1925 (січень) – За постановою Спільного зібрання ВУАН для координації наукової діяльності академічних установ ВУАН та АН СРСР створено Комісію для встановлення зв'язків між науковими установами ВУАН та АН СРСР (керівник–**Б.І. Срезневский**). В 1926 припинила діяльність [187, с.490].

1–2 лютого – Відбувся перший Всеукраїнський з'їзд наукових працівників, скликаний профспілкою працівників освіти Робос. Порядок денний: про науку і завдання радянської влади; про роль і завдання науки в УСРР; про науку і вищу школу; про завдання секції наукових працівників.

1925 (лютий) – А.Ю. Кримський поставив на обговорення Спільного зібрання ВУАН «Основні положення реорганізації ВУАН», маючи на меті дійти якоїсь згоди з Наркомосом УСРР хоча б у частині структури Відділів, поки реформу не провели зверху в її найгіршій редакції. Спільне зібрання поставилося до «Основних положень» досить опозиційно, і ситуація стала напруженою. Особливо негативне ставлення Наркомосу викликали такі положення: існування в Академії трьох Відділів підпорядкування її безпосередньо Уряду, проведення виборів у члени Академії таємним голосуванням. До згоди так і не дійшли [219].

3 березня – Відбулося Спільне зібрання ВУАН в зв'язку з підсумками роботи Комісії по обслідуванню ВУАН. На зібранні були директори установ ВУАН, уповноважений НКО УСРР Л.М. Левитський, члени ревізійної комісії, співробітники Академії. Висновки обслідування Комісії оголосив заступник голови Укрголова науки М.І. Яворський. [220]

11 березня - Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене підсумкам її діяльності в 1924. Звіт про діяльність ВУАН зачитав неодмінний секретар ВУАН А.Ю. Кримський.

26 березня - Ревізійна комісія, яка працювала у ВУАН, подала свої висновки до Наркомосу УСРР. Серед негативів у роботі ВУАН названо відсутність організаційного оформлення ВУАН та планування роботи, було запропоновано розробити проект нового Статуту [221].

7 квітня - В Уманському окрузі Київської губернії під час археологічних розкопок знайдено предмети давньогрецької культури.

10 квітня - Політбюро ЦК КП(б)У прийняло до виконання постанову ЦК РКП(б) по справі Київського обласного центру дії. Зауважено про неприпустимість вирішення питання застосуванням вищої міри покарання без узгодження з ЦК РКП(б). Згідно з рішенням ЦК РКП(б), ухвалено вжити заходів по заміні вищої міри покарання для чотирьох засуджених.

15 квітня - РНК УСРР асигнував 12 тис. 500 крб. на поліпшення матеріального становища наукових працівників ВУАН та ще 10 тис. крб. для працівників дослідницьких кафедр.

24-26 квітня - В Харкові відкрилася II Всесоюзна нарада Головнауки з порядком денним: про стан і перспективи наукової роботи в союзних республіках; про підготовку наукових працівників; про організацію наукових експедицій; про стан музейної справи і охорони пам'яток; про наукові зв'язки з закордоном; про бібліографічну роботу; про наукові видавництва; про організацію секцій наукових працівників при професійній спілці працівників освіти.

27 квітня - Спільне засідання ВУАН затвердило статuti товариств при ВУАН: Педагогічного, Ботанічного (колишньої Ботанічної секції), Геологічного (колишньої Біологічної секції) [222].

6 травня - До ВУАН надійшла пропозиція Американської ради наукових товариств про постачання найбільших бібліотек і наукових закладів УСРР новітньою науковою літературою.

16 травня - ВУАН подала до Укрголовнауки НКО УСРР проект нового статуту Академії.

Він викликав чимало зауважень, тому в подальшому тривала робота по його узгодженню між Академією та державними структурами. Його двічі розглядав пленум Укрголовнауки. Нарешті, 6 червня 1926 варіант, розроблений Академією, затверджено і передано на розгляд Раднаркому, де знову виникли запитання. Тільки на початку травня 1927 статут повернувся до ВУАН, але основні конфліктні пункти залишилися у формулюванні Наркомосу (поділ ВУАН на два Відділи замість трьох, вибори відкритим голосуванням замість таємного, обов'язкове одержання дозволу на друкування праць). Спільне зібрання 9 травня 1927 знову подало до Укрнауки свою редакцію статуту, Президія якої знову висловила ним своє незадоволення, про що доповіла РНК УСРР. В результаті, розгляд статуту було припинено. Оскільки план реорганізації Академії статутним шляхом не вдався, партія і уряд перейшли до директивного, відвертого втручання в її внутрішнє життя [223].

- В Харкові відбулася перша Всеукраїнська конференція фізиків. Порядок денний: про організацію науково-дослідної діяльності в УСРР; про підготовку викладачів вузів; про зв'язок між наукою і технікою.

1925 (червень) - На пропозицію Адміністративно-фінансової комісії РНК УСРР створено Комісію Західної України ВУАН. Основне завдання її - налагодження зв'язків і координація співпраці науковців Радянської України, Галичини, Закарпаття та Буковини.

Мету Комісії було сформульовано так: «Під керівництвом ВУАН організувати тісний науковий і культурний зв'язок із Західною Україною, утворити планове вивчення й дослідження історії соціального, економічного і політичного розвитку всіх українських земель по іншій бік кордону». Починаючи з 1925, Комісія плідно співпрацювала з членами НТШ у Львові, зокрема його головою К.Й. Студинським. Результатом стало видання двох спеціальних випусків «України» (1926, кн. 2, кн. 6), присвячених ювілеям М.П. Драгоманова та І.Я. Франка. У 1928 вийшов перший том «Матеріалів для культурної і громадської історії Західної України» зі збіркою листування І.Я. Франка і М.П. Драгоманова (347 листів). У 1930 вийшли друком, підготовлені К.Й. Студинським «Матеріали до історії української культури в Галичині та її зв'язків з Україною». Користуючись приїздом у Радянську Україну вчених з Західної України на різні наукові заходи – ювілеї, конференції тощо, Комісія проводила засідання, на яких заслуговувала їх доповіді, що сприяло пошвавленню і зміцненню наукових і персональних зв'язків вчених. Так, у травні 1927 на засіданнях Комісії виступали: голова НТШ К.Й. Студинський «Про наукове життя на Західній Україні», директор Національного музею у Львові І.С. Свенцицький «Про галицьке малярство XIV–XVI ст.», ректор Українського вищого педагогічного інституту ім. М.П. Драгоманова в Празі проф. В.Симович «Про становище українців Буковини». 4 січня 1930 Комісію передано до установ при президії Соціально-економічного відділу ВУАН, за рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 ввійшла до Інституту історії України ВУАН [187,с.496].

1925 (літо) – Згідно з рішенням Історично-філологічного відділу ВУАН, створено Комісію Заходо знавства та американознавства. Керівничий – Ф.Я. Савченко. В 1926 підготувала «Збірник заходознавства», який вийшов 1928. Ліквідована за рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН [187,с.497].

1925 – Проведено вибори до ВУАН

Обрані дійсними членами:

- С.Н. Бернштейн** (механіка, 9 лютого);
- І.П. Бородін** (ботаніка, 15 липня);
- В.П. Бузескул** (всесвітня історія, 13 липня);
- І.Я. Горбачевський** (біохімія, 6 квітня);
- В.М. Гордон** (цивільне право, 9 березня);
- О.П. Карпінський** (геологія, 15 липня);
- В.Ф. Левитський** (історія народного господарства, 9 березня);
- О.О. Малиновський** (народне право, 6 квітня);
- С.Ф. Ольденбург** (східна філологія, 13 липня);
- Л.В. Писаржевський** (хімія, 15 липня);
- О.П. Северцов** (зоологія, 15 липня);
- В.А. Стеклов** (математика, 15 липня);
- Л.О. Тарасевич** (біологія, 9 березня);
- Л.М. Яснопольський** (фінансові справи, 29 червня).

Обрані членами-кореспондентами

- Є.С. Бурксер** (хімія, 18 травня);
- В.К. Залеський** (ботаніка, 6 липня);
- П.В. Іванов** (етнографія, 6 квітня);
- О.П. Косач (Олена Пчілка)** (літературознавство, 6 квітня);
- П.М. Крилов** (ботаніка, 6 липня);
- М.О. Максимейко** (історія права, 21 грудня);
- С.Ю. Семковський** (філософія, 6 квітня);
- М.Г. Холодний** (ботаніка, 6 липня).

– Запропоновано профілактичний препарат проти дифтерії у вигляді суміші токсина з антитоксином (С.В. Коршун).

– Відбулася перша Всеукраїнська конференція з краєзнавства.

- Вийшов у світ «Словник математичної термінології», укладений Ф.П. Калиновичем.
- Почав видаватися «Український хімічний журнал».
- Видано монографію А.О. Сапегіна «Загальна методика селекції сільськогосподарських рослин».
- Видано працю М.В. Птухи «Статистична наука на Заході» [225].
- Видано працю Д.І. Багалія «Нарис української історіографії. Джерелознавство» (т. I, вип. 2).
- Засновано «Етнографічний вісник» (з 1957- журнал «Народна творчість та етнографія», з 2010 «Народна творчість та етнологія»).
- Започатковано видання «Праць Комісії для виучування західноруського та українського права» (виходили до 1929).
- Видано етнографічні праці А.М. Лободи «Сучасний стан і чергові завдання української етнографії» та В. Петрова «Місце фольклору в краєзнавстві».

1925 (грудень) - Президією Укрголовнауки розглянуто питання про створення на базі Науково-дослідної кафедри гідрології при Київському політехнічному інституті. Українського науково-дослідного інституту водного господарства, затверджено програму його роботи. Розпочав роботу (червень 1926) у складі відділів гідрології, водних шляхів і водяної енергії, 1928 додалися відділи меліорації та гідробіології. Першим директором інституту став **Є.В. Оппоков**. У 1930 при інституті засновано Службу гідрологічних повідомлень (керівник - **О.В. Огієвський**) - перший в Україні науковий центр, де розроблялися методики довго- і короткострокових гідрологічних прогнозів стосовно р. Дніпра. У 1934 Інститут підпорядковано ВУАН [226, с. 448-449].

1925-1926 - Проведено дослідження низки важливих археологічних пам'яток: слов'янського городища «Монастирище» в Ромнах (М.О. Макаренко), давньоруського міста-фортеці в Райках поблизу Бердичева (Т.М. Мовчанівський), стародавнього Києва (С.С. Гамченко), поселень і могильників трипільської культури в різних районах України (М.Т. Віляшівський, М.Ф. Волтенко та ін.).

1926

8-11 березня - Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене підсумкам її роботи в 1925. Академічний звіт оголосив неодмінний секретар ВУАН А.Ю. Кримський [227,228].

1926 - Проведено вибори нових членів ВУАН.

Обрані дійсними членами:

- В.Е. Грабар** (правознавство, 22 листопада);
- В.Я. Данилевський** (фізіологія, 12 квітня);
- М.С. Курнаков** (хімія, 10 травня);
- К.К. Симінський** (технічна механіка, 22 листопада).
- К. Стьормер** (прикладна математика, 4 січня), Швеція.

Обрані членами-кореспондентами:

- В.П. Адріанова-Перетц** (історія літератури, 4 січня);
- К.А. Красуський** (хімія, 12 квітня);
- А.І. Лященко** (історія літератури, 4 січня);
- О.В. Палладін** (біологія, 10 травня).

1926 (березень) - Засновано Комісію для виучування фінансових справ (голова - **Л.М. Яснопольський**).

26 квітня - Спільне зібрання ВУАН затвердило постанову Соціально-економічного відділу ВУАН про створення Комісії для виучування фінансових і банкових справ. У 1929 ввійшла до складу Інституту економіки промисловості, в квітні 1931 - до Статистично-економічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії Академії - до Бюро економічних досліджень при Президії ВУАН [187, с.516].

30 вересня - 6 жовтня - В Києві відбувся II Всесоюзний з'їзд геологів за участю В.І. Вернадського, П.А. Тутковського, В.В. Резниченка, Д.Н. Соболева та ін. Головним організатором з'їзду був Б.Л. Лічков. Одним з найважливіших його рішень була постанова про організацію Всеросійської асоціації геологів. Для учасників з'їзду було організовано геологічну екскурсію по Дніпру до Каніва для вивчення Канівських гляціодислокацій.

31 жовтня - Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене вшануванню померлого у Львові В.М. Гнатюка.

Заслухано доповіді: М.С. Грушевського «Пам'яті академіка В.М. Гнатюка», Л.П. Шевченка «В.М. Гнатюк - учитель молодих етнографів», А.М. Лободи «Заклик В.М. Гнатюка записувати етнографічні матеріали», В.П. Петрова «В.М. Гнатюк у порівняльних студіях».

6 грудня - Прийнято рішення Спільного зібрання ВУАН про створення тимчасової Комісії з підготовки II Всесоюзного з'їзду по виучуванню продуктивних сил на базі Комісії для виучування природних багатств України

1926 (кінець) - Створено Бібліографічну комісію ВУАН.

18 квітня 1927 Спільне зібрання ВУАН затвердило її головою - М.В. Птуху. Завданням Комісії було створення всеукраїнського бібліографічного репертуару. У 1931 переведена до складу установ Соціально-економічного відділу ВУАН, за постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 припинила діяльність.

- Почала роботу Комісія найновішої історії України. Її завданням стало дослідження історії українського національного відродження в культурному, громадському та політичному житті. За два наступні роки видано три томи збірника «За сто літ».

1926 - При ВУАН створено Науково-дослідну кафедру марксизму-ленінізму. Починаючи з 1928 при кафедрі працювала Комісія з історії партії та Жовтневої революції та постійно діючі курси для відповідальних партійних працівників. На базі кафедри створено сектор історії партії в складі діючого з лютого по листопад 1934 Історично-археографічного інституту [187, с.532].

- Створено Комісію підсоочки та її впливу на дерево (директор - **Є.П. Вотчал**). В 1929 за постановою Президії ВУАН приєднана до Кафедри біології сільськогосподарських рослин, 8 квітня 1931 передана до складу установ Біоботанічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 ввійшла до Інституту ботаніки ВУАН [187, с.510].

- Створено Кабінет радянського будівництва для збору законодавчих матеріалів уряду та центральних установ. Постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 підпорядкований Президії [187, с.516].

- С.Н. Бернштейн довів основну теорему про аналітичність розв'язків нелінійних аналітичних диференціальних рівнянь другого порядку еліптичного типу з двома змінними та запропонував першу аксіоматичну теорію ймовірностей.

- Б.М. Горбунов розробив методи розрахунку металевих конструкцій мостів [229].

- Присуджено премію ім. В.І. Леніна М.І. Вавилову за дослідження численних рас культурних рослин і походження культурних рослин.

- Вийшов перший номер «Українського біохімічного журналу» (до 1934 виходив під назвою «Наукові записки Українського біохімічного інституту»).

1926–1928 - М.Г. Холодний створив фітогормональну теорію тропізмів рослин (теорія Холодного-Вента).

1926 - Вийшов перший том «Українського археографічного збірника».

- Вийшов збірник «Київ та його околиці в історії і пам'ятках» Комісії Києва і Правобережної України, який містив 17 нарисів 14 авторів з політичної та економічної історії, історії культури Києва.

- Вийшов перший том літопису С. Величка «Сказання про війну козацьку з поляками» [230].

- Всеукраїнським археологічним комітетом видано збірник «Трипільська культура на Україні».

- Розпочато видання серії книг С.І. Маслова «Етюди з історії українських стародруків». Протягом 1926–1928 вийшло в світ 12 випусків.

- Вийшов «Практичний російсько-український словник».

1926–1929 – Видано працю М.І. Ясинського «Головні моменти з історії української бібліографії».

Становлення фундаментальної академічної науки (1927–1941)

1927

11 березня – Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене підсумкам її діяльності в 1926.

З вступним словом про річну діяльність ВУАН виступив президент ВУАН В.І. Липський, загальний огляд діяльності ВУАН за минулий рік зробив неодмінний секретар ВУАН А.Ю. Кримський. Із звітами про діяльність Історично-філологічного відділу, Фізично-математичного відділу і Соціально-економічного відділу виступили відповідно С.О. Єфремов, К.К. Симінський і М.В. Птуха; про економічне становище ВУАН у 1926 – голова Управи ВУАН С.О. Єфремов. Доповідь «Українська академія наук і техніка» зробив К.К. Симінський [1].

1927 (квітень) – Організовано постійну Комісію по вивченню продуктивних сил України, яку 1934 перетворено на Раду по вивченню продуктивних сил УСРР.

1927 (травень) – За вказівкою партпарату розгляд Статуту ВУАН було припинено. Оскільки план реорганізації Академії статутним шляхом не вдався, партія і уряд перейшли до ди-рективного, відвертого втручання у її внутрішнє життя.

– Прийнято рішення Спільного зібрання ВУАН про перетворення тимчасової Комісії з підготовки II Всесоюзного з'їзду по вивченню продуктивних сил на постійну Комісію ВУАН для виучування продуктивних сил України [2].

1927 (весна) – Організовано Комісію для виучування народного господарства (голова – **К.Г. Воблій**).

Її завданням було вивчати: виробничі та продуктивні сили народного господарства України; можливості, форми та вагу участі України у світовому господарстві; умови, процес та наслідки переходу України від давнього до нового ладу; різні перспективні плани з окремих галузей економіки України та їх узгодженість.

31 жовтня – Згідно з постановою Історично-філологічного відділу ВУАН, створено Комісію для дослідження історії української мови. 7 березня 1931 передана до складу Інституту української наукової мови ВУАН [3].

– За постановою Історично-філологічного відділу ВУАН створено Діа-лектологічну комісію (керівник – **А.Ю. Кримський**).

Координувала діалектологічні дослідження в Україні. Вивчалися проблеми діалектологічної диференціації української мови, було підготовлено низку питальників, понад 10 анкет і порадишників дослідникам для обстеження говірок, здійснено експедиції та опубліковано описи окремих говірок. Комісія видавала «Український діалектологічний збірник» (1928, кн. 1; 1929, кн. 2). У ньому містилося описання говірок, огляд праць з української діалектології. У 30-х рр. багато її членів було репресовано. В 1930 об'єднана з ін. Комісіями у межах новоутвореного Інституту мовознавства ВУАН, 7 березня 1931 передана до складу Інституту української наукової мови ВУАН [3].

– Згідно з постановою Історично-філологічного відділу ВУАН, створено Комісію старої історії України. За рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН реорганізована в Комісію історії України часів феодалізму. Діяльність не розгорнула, ліквідована у січні 1930 за рішенням Президії ВУАН. Натомість створено Комісію соціально-економічної історії України доби торговельного капіталу. За рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 передана до Інституту історії України ВУАН [4, с.497].

1927 (жовтень) – Створено Комісію для виучування радянського права (організатор, потім голова – **А.Е. Кристер**). В 1930 перейменована в Комісію для вивчення радянського права і будівництва. Видала 1929 перший випуск збірника «Наукові дослідження та розвідки Комісії радянського права». 8 квітня 1931, відповідно до нової структури ВУАН, передана до Філософсько-соціологічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, за постановою

Президії Академії від 13 лютого 1934 ввійшла до Кабінету радянського будівництва при Президії ВУАН [4, с.516].

- Створено Соціологічну комісію (керівник - **А.Е. Кристер**). 8 квітня 1931 передана до складу Філософсько-соціологічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, за постановою Президії Академії від 13 лютого 1934 ввійшла до Філософської комісії ВУАН.

28 листопада - Спільне зібрання ВУАН прийняло рішення про утворення Української асоціація фізиків. За рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН припинила діяльність [4, с.506].

- Згідно з постановою Спільного зібрання ВУАН, створено Комісію старого українського письменства (Комісія давнього українського письменства) (керівник - **В.М. Перетц**).

Головну увагу він зосередив на давній українській літературі, українських рукописах та стародруках, планував скласти реєстр рукописів українського походження, котрі зберігалися в бібліотеках та музеях Петрограда, досліджував характер українсько-польських та українсько-російських взаємин, оприлюднив у Києві українською мовою монографію «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку», запропонував створити Комісію давнього українського письменства. У виданнях Комісії («Пам'ятки мови та письменства давньої України» за редакцією В.М. Перетца) надруковано низку досліджень і текстів пам'яток XI-XVIII ст. Було підготовлено розвідки про «Слово про Ігорів похід» (В.М. Перетц), давню українську драму (В.І. Резанов), творчість Г. Сковороди (Д.І. Багалій, В.П. Петров та ін.), історію стародруків (С.І. Маслов), про зв'язки творчості С. Полоцького з українським письменством (О.І. Білецький) та ін. В 1929 Комісією перейменовано на Комісію для видавання та вивчення пам'яток українського письменства часів феодалізму та торговельного капіталу, 1931 ввійшла до складу установ Циклу літератури Соціально-економічного відділу ВУАН, 1933 припинила діяльність.

2-19 грудня - Відбувся XV з'їзд ВКП(б), який проголосив курс на прискорену індустріалізацію в поєднанні з розгортанням колективізації селянських господарств.

Суцільна колективізація полягала в конфіскації приватних селянських господарств і націоналізації самої селянської праці. Стрімкі темпи індустріалізації на тлі колективізації, розкуркулення та голодомору 1933-1934 в лічені роки призвели в Україні до найістотніших етно-професійно-демографічних наслідків. Кількість населення в республіці до 1934 скоротилася на 4-5 мільйонів. Майже всі жертви припали на селянство, яке в більшості своїй у лісостеповій зоні складалося з українців. При цьому населення промислових міст і робітничих селищ зростало надзвичайно швидко і тільки за 1926-1930 збільшилося вдвічі. Радянські керівники добре усвідомлювали, що функціонування індустріального суспільства, до побудови якого вони прагнули, неможливе без широкого проширарку кваліфікованих інженерно-технічних кадрів. Але ці кадри, як і суспільство в цілому, вони хотіли бачити «ідейно свідомим», таким, що сприйняло ленінсько-сталінську ідеологію. Цьому завданню і було підпорядковано «культурну революцію».

31 грудня - Політбюро ЦК КП(б)У, заслухавши доповідь наркома освіти УСРР М.О. Скрипника про справи ВУАН, вирішило усунути С.О. Єфремова та А.Ю. Кримського від керівництва Академією та обрати на пост президента Д. К. Заболотного, ввести до складу президії ВУАН нових членів, «лояльних до партії і радянської влади» [5].

Було доручено Наркомосу УСРР переглянути склад обраних протягом останніх п'яти років членів Академії з метою вилучення «усіх явно ворожих елементів», а також докладно ознайомитися зі станом справ у ВУАН, залучивши до перевірки представників громадських та професійних організацій.

- Відбулося засідання колегії Наркомосу УСРР, на якому обговорювалося питання про стан ВУАН, вирішено створити спеціальну комісію для її обстеження під головуванням завідувача Укр-головнауки Ю.І. Озерського [6].

1927 – Проведено вибори до ВУАН.

Обрані дійсними членами:

С.С. Дністрянський (цивільне право, 3 травня);

П.К. Козлов (географія, 3 травня);

М.Ф. Мельников-Разведенков (патологічна анатомія, 3 травня);

С.І. Солнцев (політична економія, 6 червня);

Ф.Г. Яновський (медицина, 6 червня).

Обрані членами-кореспондентами:

М.Д. Зуєв (хімічна технологія, 10 січня);

В.О., Поггенполь (географія, 21 лютого).

– Початок формування фундаментальної академічної науки України.

Замість комісій, кафедр і кабінетів у ВУАН основною структурною одиницею стає науково-дослідний інститут.

Протягом першого десятиліття існування Академії наук в ній, незважаючи на чималі ускладнення соціального та економічного характеру, була проведена певна наукова робота. Як писав академік М.Птуха, «ідея Академії та її ім'я стимулювали і стимулюють людей до наукової роботи, сама приналежність до неї поклала і покладає такі моральні обов'язки на людей науки, яких не можна порівняти ні з якими іншими. Це і є головний чинник, що рухає і стимулює нашу роботу» [7].

Працями першого, Історично-філологічного відділу, саме в цей період було створено суттєву джерельну базу для подальшого розвитку українознавства. Цінним внеском стали розробка української орфографії та створення цілої низки загальних і спеціальних словників. Дістала визнання історична школа М.Грушевського. В установах другого, Фізично-математичного відділу, наукова робота ледве животіла. Давались взнаки нестача обладнання, реактивів, виробничих площ. Праці третього, Соціально-економічного відділу, були прикладом наукового підходу до розкриття процесів функціонування економічних законів у нових, постійно змінюваних, умовах.

Важкий стан, у якому перебувала ВУАН, визнавали і владні структури. «Внаслідок відсутності живих сил, років голоду й повної відсутності бюджету, – писав у доповідній записці наркомові освіти УСРР В.П. Затонському завідувач Управлінням наукових установ Наркомосу Я.П. Ряппо, – у 1921-1923 рр. Академія перебувала у згорнутому стані (на консервації). Таку лінію було прийнято Наркомосом відповідно до вказівок директивних органів, і вона була єдино правильною. Радянська влада не мала ще ні відповідних матеріальних ресурсів, ні живих сил, щоб проводити активне будівництво Академії наук. У 1923-1924 рр. Академія одержує перший скромний бюджет і невелику друкарню (у Лаврі) для друкування наукових праць. Внаслідок мізерних коштів (академіки мали ставку в 55 крб.) про пожвавлення говорити ще не доводиться» [8].

Проте такий стан науки в Академії тривав недовго. Перелом настав наприкінці 20-х років, коли керівництво республіки зрозуміло, що сучасна наука вимагає належного фінансування і конче потрібна для розвитку промисловості, транспорту, сільського господарства, військової техніки, і основною науковою структурою в Україні повинен стати науково-дослідний інститут.

7 листопада – У Дніпропетровську на базі Науково-дослідної кафедри електронної хімії засновано Інститут фізичної хімії Наркомату освіти УСРР (директор – **Л.В. Писаржевський**). В 1934 передано Академії, 1938 йому присвоєно ім'я **Л.В. Писаржевського**.

В перші роки основним завданням Інституту була розробка нових електронних уявлень в хімічній будові речовин, енергетиці хімічних реакцій, каталізі, в електродних процесах. Невдовзі започатковано дослідження з теорій гетерогенного та гетерогенно-гомогенного каталізу, електрохімії розчинів, фотохімії, з фізико-хімічних методів аналізу [9].

– Створено Інститут ботаніки при Наркомосвіти УСРР, 1931 перетворено на Ботанічний інститут Академії наук, з 1934 – Інститут ботаніки АН УСРР (директор – О.В. Фомін), в 1971 інституту присвоєно ім'я М. Г. Холодного [10].

1927 – Зро-сла кількість академічних приміщень. За рішенням уряду Київський окрвиконком та міськрада виділили для потреб ВУАН три будинки. Так, Академія отримала великий будинок на розі вулиць Ленінської (нині –

Б.Хме-ль-ницького) та Короленка, де ще перед Першою світовою війною почали будувати Ольгинську жіночу гімназію (тепер – Володимирська, 55). Хоч це був великий двоповерховий будинок, до нього прибудували ще поверх та башту. Значну суму асигнували і на устаткування академічних лабораторій. Крім лабораторій, тут вирішили розмістити Геологічний і Зоологічний музеї, а також Музей акліматизації, що досі містилися у тісних, зовсім непридатних приміщеннях, та інші установи другого Відділу – Дні-провську біологічну станцію, Патолого-анатомічну комісію, Інститут технічної механіки.

Історичні установи отримали окремий будинок на розі Малої Підвальної і Короленка (нині – Володимирська, 35). Будівлі колишньої Києво-Печерської лаври перетворено у своєрідне «Музейне містечко», де вже розміщувалися академічна друкарня та філія Всенародної бібліотеки, а з 1927 – також кілька музеїв ВУАН: Теа-тральний, Антропологічно-ет-но-ло-гічний, Нумізматичний, Діячів Укра-їни та ін.

– Створено Комісію для дослідження нової української історіографії. У квітні 1930 перейменована на Комісію історії козаччини й козацької доби, в квітня 1931 передана до установ Історичного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934, згідно з рішенням Президії ВУАН, увійшла до складу Інституту історії України ВУАН.

– Створено Комісію для вивчення проблем патології (голова – **М.Ф. Мельников-Разведенков**).

– У Харківському політехнічному інституті під керівництвом Г.Ф. Проскури побудовано першу в Україні аеродинамічну трубу.

– Вчені Полтавської гравіметричної обсерваторії провели першу гравіметричну зйомку України.

– Встановлено, що вміст креатинфосфату в м'язах залежить від їх функціонального стану (Д.Л. Фердман, О.І. Файн-шміт, Інститут біо-хімії) [11].

– Присуджено премію ім. В.І. Леніна: **В.П. Воробйову** – за праці в галузі анатомії та **К.К. Гедройцу** – за праці з агрономічної хімії і ґрунтознавства.

– Комісією історії української мови підготовлено перший том «Пам'яток і студій з історії української мови», що являв собою збірку українських грамот XIV-XV ст.

– Розпочато видання «Журналу бібліотекознавства та бібліографії» (існував до 1930).

– Побачили світ праці Д.М. Щербаківського «Український килим», Є.Ю. Спаської «Кахлі Чернігівщини», Г.Г. Павлуцького «Історія українського орнаменту».

– Видано «Нарис історії української мови» П.П. Бузука та «Курс історії українського язика» Є.К. Тимченка.

1927 – Видано перший том «Українських народних дум» (1933 вийшов другий том).

1928

28 лютого – А.Ф. Йоффе, директор Ленінградського фізико-технічного інституту, надіслав голові колегії Науково-технічного управління Вищої ради народного господарства (НТУ ВРНГ) СРСР листа, в якому порушив питання про доцільність організації у Харкові Фізико-технічного інституту. Зокрема в ньому йшлося:

«У Харкові є досить сильна група фізиків, які працюють також у напрямку використання цієї науки і беруть активну участь в господарській діяльності України. Ленінградська фізико-технічна лабораторія вже має зв'язок з цією групою через одного з наших

працівників - Д.А. Рожанського, який раніше був професором у Харкові. Д.А. Рожанський двічі на рік буває у Харкові, де консультує і частково керує роботою харківських фізиків. Ми вважаємо абсолютно необхідним розвинути харківський фізико-технічний центр до розмірів, які відповідали би промислового і культурного значенню цього міста... Здійснення цього завдання можливо таким чином. Організувати в Харкові науково-технічний інститут, який об'єднав би місцеві сили, розпоршені нині, і дозволив би забезпечити матеріальне постачання робіт... Підсилити харківську групу особами інших фізичних спеціальностей, їх можна було б запросити, наприклад, з моєї лабораторії. Підсилити зв'язок Харківського інституту з нашим з метою передачі досвіду, набуття якого без нашої допомоги займе багато років... Пов'язати розвиток Харківського інституту з розвитком харківської промисловості...» [12].

5 березня - Розглянуто і затверджено президією Укрголовнауки складені Ревізійною комісією «Висновки та пропозиції по обстеженню ВУАН».

У них зокрема, зазначалося, що Академія від початку свого існування залишалася притулком і осередком консолідації, з одного боку, збанкрутілих соціальних груп української буржуазно-націоналістичної інтелігенції, а з другого - кадетсько-монархістських та проросійських кіл колишньої університетської професури, об'єднаних під гаслом «академічної свободи», а насправді під гаслом протиставлення радянській владі [13].

9 березня - Розширена колегія НКО УСРР заслухала доповідь Комісії в справі обслідування ВУАН і констатувала, що Укрголовнаука не змогла забезпечити виконання Академією наук затвердженого Урядом її Статуту.

ВУАН, перебуваючи протягом 1924-1928 у віданні Укрголовпрофосвіти (потім Укрголовнауки) НКО УСРР, у своєму внутрішньому житті керувалася статутом 1918, прагнучи залишатися самоврядною державною вищою науковою установою. На чолі Академії наук стояв ко-легіальний орган - Спільне зібрання всіх її дійсних членів, який вирішував всі основні питання. Виконавчим органом при ньому була Управа. Всі ці роки головою-президентом ВУАН був В.І. Липський, віце-президентом - С.О. Єфремов, неодмінним секретарем - А.Ю. Кримський. Політ-бюро ЦК КП(б)У та НКО УСРР визнали неприпустимим «панування в Академії групи Єфремова - Кримського», що цей тандем неухильно підтримував політику її незалежного самоврядування. Для налагодження подальшої роботи у бажаному напрямку було визнано за необхідне розширити склад Президії ВУАН до п'яти осіб, скасувати Управу, переглянути мережу установ ВУАН, звертаючи особливу увагу на розвиток індустріально-технічних і сільськогосподарських наук. На цьому ж засіданні затверджено «Інструкцію про перевибори Президії ВУАН», «Проект положення про роботу Ради ВУАН», «Проект про роботу відділів ВУАН», а також затверджений Укрголовнаукою список дійсних членів ВУАН, обраних з 1918 по 1927 у кількості 47 осіб. Затвердження кандидатур п'яти закордонних вчених (О.Брока, А. Мейє, І.Я. Горбачевського, І.Полівки, К.Стюрмера) і тих учених, що перебували на території СРСР (В.Е. Грабаря, В.О. Кістяківського, М.В. Павлової, С.І. Солнцева, П.К. Козлова) відклали під приводом відсутності всіх необхідних даних про них. Кандидатури О.О. Ейхенвальда, В.А. Косинського, Ф.В. Тарановського та С.П. Тимошенка не затверджувалися «до одержання даних про те, чи зазначені громадяни, поїхавши за кордон, не вибули зі складу академіків». Щодо К.В. Харламповича та Ф.Г. Міщенка вирок був остаточним і відвертим: визнати неможливим їх затвердження як осіб, неприйнятних з «політичного і ідеологічного боку та за недостатньою їх кваліфікацією».

19 березня - Ідею А.Ф. Йоффе щодо необхідності створення в Харкові Фізико-технічного інституту підтримав начальник НТУ ВРНГ УСРР, надіславши відповідного листа до НТУ ВРНГ СРСР, вважаючи, що організацію інституту слід доручити ВРНГ УСРР та Наркомосу УСРР.

21 квітня - Політбюро ЦК КП(б)У, заслухавши доповідь секретаря ЦК КП(б)У П.П. Любченка про завершення організаційної роботи по підготовці виборів у ВУАН, відзначило задовільну роботу міністра освіти УСРР М.О. Скрипника та доручило йому і П.П. Любченку намітити 15 кандидатур нових академіків, у тому числі кількох комуністів. Підготовку громадської думки щодо академічних виборів було покладено на бюро Київського обкому партії [15].

24 квітня – Колегія НКО УСРР затвердила дату проведення виборів Президії ВУАН – 3 травня та список своїх представників до Ради ВУАН із 7 осіб: М.О. Скрипник, Ю.І. Озерський, Л.М. Левицький, Ю.О. Войцехівський, М.М. Попов, О.М. Камишан, В.О. Юринєць. Вибори проходили у будинку по вулиці Короленка, 54. Вперше вони були прилюдними. Семеро партійців – М.О. Скрипник, С.Ю.Семковський, Ю.І. Озерський, Ю.П. Мазуренко, О.М. Камишан, Л.М. Левицький та В.П. Затонський – брали участь у голосуванні разом з академіками. Головою зборів обрали В.І. Вернадського, але раптом П.А. Тутковський висунув також кандидатуру М.О. Скрипника. Довелося проводити голосування ще раз, більшість присутніх підтримала кандидатуру В.І. Вернадського, а за М.О. Скрипника проголосували тільки П.А. Тутковський та 7 партійців. Це відразу порушило намічений сценарій. Обрання президентом Д.К. Заболотного та віце-президентом **К.Г. Воблого** пройшло спокійно, але коли на посаду неодмінного секретаря обрали **А.Ю. Кримського** і залишалося обрати ще двох членів Президії, М.О. Скрипник, а за ним і всі партійці залишили зал. Вибори було припинено [16].

1928 (квітень) – Проголошено курс на боротьбу з «внутрішнім ворогом». Це швидко вдарило і по українській національній інтелігенції, особливо по тих її представниках старої генерації, які колись конфронтували з більшовиками. Першим значним процесом, у якому звинувачення в антирадянській діяльності пов'язувалися зі звинуваченнями у націоналізмі, була заздальгідь сфабрикована справа «Спілки визволення України» (СВУ), «спілки», яка ніколи не існувала, так само як і «Промпартія» або «Селянська партія». Арешти провідних українських учених, яким інкримінувалася приналежність до цієї організації, почалися 1929. Серед 45 заарештованих відомих представників національної інтелігенції були такі постаті, як С.О. Єфремов, В.М. Чехівський, А.М. Ніковський, Л.М. Старицька-Черняхівська та ін.

3 травня – Відбулися вибори Президії ВУАН та Ради ВУАН (повторно). Було обрано **Д.К. Заболотного** (президентом), **К.Г. Воблого** (віце-президентом), **А.Ю. Кримського** (неодмінним секретарем). Проте кандидатуру А.Ю. Кримського не було затверджено НКО УСРР, замість нього тимчасово на цю посаду призначено **О.В. Корчака-Чепурківського** (працював до 1939). Через деякий час було призначено (не обрано) до Президії ВУАН **О.В. Фоміна** та **К.К. Симінського** [16].

15 травня – Колегія НКО УСРР затвердила обрання Д.К. Заболотного президентом ВУАН та віце-президентом ВУАН К.Г. Воблого, а щодо А.Ю. Кримського зазначила, що оскільки «за неправильну шкідливу для розвитку Української Радянської науки лінію керівництва попередньої Президії ВУАН відповідає вся попередня Президія в цілому і її фактичний керівник, бувший неодмінний секретар ВУАН академік А.Кримський», слід визнати за неможливе затвердження його на посаді неодмінного секретаря ВУАН. Замість нього на цю посаду призначили тимчасово О.В. Корчака-Чепурківського, який залишався на ній до 1939. Через деякий час було також призначено (а не обрано) ще двох членів Президії – О.В. Фоміна та К.К. Симінського. Реорганізація керівництва Ака-демії стала початком активного втручання влади в її життя. В подальшому це втручання набирало все нових форм [17].

16 травня – Відбулося засідання колегії Науково-технічного управління ВРНГ УСРР, на якому розглядалися стан і перспективи участі науки в технічному переозброєнні промисловості та питання про необхідність створення в Україні інституту нового типу.

Основним доповідачем був академік А.Ф. Йоффе, який у своєму виступі підкреслив, що «на Україні з її потужними промисловими центрами розвиток науково-дослідної роботи набуває особливо важливого значення. Таку роботу має проводити фізико-технічний інститут, що організовується на Україні, який вивчатиме питання, що мають не лише теоретичне, але, головним чином, практичне значення для промисловості. Інститут залучить до своєї роботи

наукові сили України і встановить тісний зв'язок із заводами, науковими установами і вищими учбовими закладами» [18].

На думку А.Ф. Йоффе, в перші 10 років радянської влади відбувався процес концентрації фізичних досліджень в Москві і Ленінграді, який «викачав» з країни усі таланти. Тепер настав час децентралізації фізики, час створення фізичних інститутів на периферії. Саме у Харкові доцільно створити фізико-технічний інститут і лабораторію низьких температур, яка буде єдиною в країні і зробить Харків потужним «центром тяжіння» для фізиків усього Союзу. Після тривалої дискусії колегія НТУ ВРНГ УСРР прийняла розгорнуту постанову, в якій було визнано необхідним організувати в Харкові фізико-технічний інститут і виділити для цієї мети в найближчі два роки 300-400 тис. крб. Зокрема, в ній зазначалося: «Для проведення всієї підготовчої роботи по організації фізико-технічного інституту затвердити Оргбюро на чолі з професором Обреїмовим у складі професорів Штейнберга, Желеховського, Рожанського, Перевозного, а також представників від НТУ України і Укрголовнауки». Утворене Оргбюро і колегія НТУ ВРНГ УСРР надіслали листа до Президії ВРНГ СРСР з пропозицією створити в Харкові Український фізико-технічний інститут.

31 травня 1928 – У Києві засновано Інститут мікробіології та епідеміології Наркомату УСРР (з 1930 – ім. Д.К. Заболотного). В 1931 переданий Академії наук, з 1944 – Інститут мікробіології ім. Д.К. Заболотного, з 1963 – Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР [21].

1928 (травень) – Після скасування Спільного зібрання ВУАН створено Президію та Раду ВУАН.

18 червня – Прийнято постанову колегії Науково-технічного управління ВРНГ СРСР про організацію в Харкові Фізико-технічної лабораторії з фінансуванням її з бюджетів УСРР і СРСР в обсязі планових завдань.

26 червня – На закритому засіданні Політбюро ЦК КП(б)У йшлося про політичну тактику щодо української інтелігенції, зокрема, стосовно ВУАН, для розробки якої було створено спеці-альну комісію з п'яти осіб – Л.М. Кагановича, В.Я. Чубаря, О.Я. Шумського, Г.Ф. Гринька, В.А. Балицького. Введення до складу комісії В.А. Балицького – голови НКВС УСРР означало початок відкритих репресивних заходів щодо науковців ВУАН [20].

5 липня – На засідання Ради ВУАН І.О. Малиновський виступив з доповіддю про необхідність створення у ВУАН Комісії з історії знань аналогічно до Комісії в АН СРСР, організацію якої 1921 ініціював В.І. Вернадський. Було прийнято рішення «заснувати при ВУАН спеціальну комісію для проведення систематичної регулярної роботи по вивченню розвитку наукової думки на Україні». 6 липня 1928 рішенням Ради ВУАН було створено комісію для виучування розвитку наукової думки на Україні [21].

5-6 липня – На засіданні ради ВУАН оголошено про включення Академії до виконання п'ятирічного плану країни. Від-повідні плани мали скласти всі академічні установи і передати їх до Відділів для узгодження та об'єднання. Загальний план Академії на основі планів Відділів складала плано-ва комісія у складі одного академіка та одного молодшого наукового співробітника від кожного Відділу, представника Наркомосу та представника місцевому Академії [21].

1928 (вересень) – В м. Болонья (Італія) пройшов VIII Міжнародний конгрес математиків, в якому взяли участь українські математики: С.Н. Бернштейн (Харків), М.П. Кравчук (Київ), М.М. Крилов (Київ), Г.В. Пфейффер (Київ), Д.М. Синцов (Харків). М.П. Кравчук прочитав доповідь про наближене інтегрування диференціальних рівнянь.

30 жовтня – Постановою Раднаркому УСРР затверджено «Положення про Український науково-дослідний фізико-технічний інститут при Вишій Раді народного господарства УСРР».

Зокрема, в ньому було визначено завдання Інституту: «Здійснення наукових досліджень по різних галузях як теоретичної, так і прикладної фізики; обслуговування промисловості відносно постановки різних фізико-технічних досліджень і випробувань і «консультації з цих питань»... [22, с.450].

5 листопада - Рада ВУАН ухвалила створення Ювілейної комісії з нагоди 10-річчя наукової діяльності Академії наук.

- Відбулося засідання Ради ВУАН з питань підготовки п'ятирічного плану наукової діяльності ВУАН. З доповіддю «Про методи та тематику п'ятирічного плану наукової діяльності ВУАН» виступив віце-президент ВУАН К.Г. Воблий [21].

14 листопада - Президія ВУАН разом з представниками Відділів затвердила склад комісії по відзначенню 10-річчя ВУАН, а також перелік ювілейних видань: збірник «10 літ наукової діяльності ВУАН» українською мовою; скорочене видання «Збірника» російською, англійською, німецькою та французькою мовами; популярна листівка «Роля ВУАН в культурній революції» українською та російською мовами; популярний ювілейний «Провідник ВУАН»; «Матеріали» до основного збірника [13].

27 грудня - Згідно з постановою Історично-філологічного відділу ВУАН, створено Кабінет наукової творчості при Етнографічній комісії. У січні 1929 за рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 ввійшов до складу Інституту матеріальної культури ВУАН [4, с.499].

1928 - Обрано дійсним членом ВУАН **М.М. Волковича** (біологія, медицина).

- До ВУАН переведено Лабораторію технічної хімії, організовану в 1925.

Мала відділи: неорганічної хімії, органічної хімії, точних приладів, машинотехнічний, рентенографічний, фотометричний, довідковий, музейний. 8 квітня 1931 передана до Індустріально-технічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН ввійшла до складу Інституту хімічної технології ВУАН. В Лабораторії працювали 1 науковий співробітник та 3 лаборанти. Основні завдання Лабораторії - експериментальне опрацювання питань хімічної технології та хімічної промисловості в інтересах народного господарства, вивчення текстильної сировини, розробка способів вироблення штучного волокна та виробничих процесів за завданнями промислових підприємств, питань утилізації й регенерації [4, с.505].

- Для координації планів установ та відділів Академії з загально-державним планом наукової роботи в УСРР створено Планову комісію ВУАН. 13 лютого 1934 у зв'язку з реорганізацією структури Академії її підпорядковано Президії ВУАН.

- За ініціативою К.К. Симінського дослідження Інституту технічної механіки спрямовано на вивчення міцності матеріалів будівель і машин, особлива увага приділялася проблемам будівельної механіки, і з цього часу його перейменовано на Інститут будівельної механіки. Протягом 1929-1936 тут проводилися дослідження основних характеристик міцності різних типів для України будівельних матеріалів (К.К. Симінський, С.В. Серенсен) [23].

- Присуджено премію ім. В.І. Леніна академіку ВУАН **М.С. Курнакову** за праці в галузі хімії.

- Розпочато видання загальноакадемічного журналу «Вісті Всеукраїнської Академії наук», з 1947 - «Вісник Академії наук УРСР», з 1994 - «Вісник НАН України».

- Вийшов перший том праць учених Українського науково-дослідного інституту водного господарства - «Вісті Науково-дослідного інституту водного господарства України».

- Видано перший географічний атлас України.

- Видано «Словник ботанічної номенклатури», що вміщував понад 25 000 назв рослин України (Інститут ботаніки ВУАН).
- Кабінетом антропології видано перший том праці «Антропология» (останній, четвертий, том вийшов 1931).
- І.М. Поляков опублікував книгу «Сучасна еволюційна теорія. Популярний нарис», у якій викладено принципи класичного дарвінізму як теорії, що пояснює механізм еволюції.
- Видано працю М.В. Птухи «Смертність у Росії й на Україні» [24].
- Видано «Український правопис», який діяв до 1933.
- Почала працювати Комісія старої історії України. Її основними завданнями було визначено: дослідження історії колонізації, організації суспільних верств та українського літописання [4, с.497].
- Розпочала свою діяльність Комісія для вивчення радянського права (**А.Е. Кристер**), при якій засновано секцію кримінального радянського права під головуванням І.О. Малиновського. Комісія об'єднала науковців та практиків в галузі радянського права [4, с.516].
- Вийшов у світ перший том «Пам'яток мови і письменства», підготовлений до друку Комісією давнього українського письменства.
- А.Ю. Кримський опублікував збірник праць з історії української літератури «Розвідки, статті та замітки».

1928–1935 - В.Ю. Чаговцем разом з колегами фізіологами досліджено коливання виявленого у шлунку струму, зумовленого секреторною діяльністю шлункових залоз, і розроблено метод реєстрації електрогастрограми людини.

1928 - А.О. Сапегін в селекції вперше застосував методи експериментального мутагенезу та одержав під дією рентгенівських променів спадкові зміни у пшениці, ячменю та інших рослин.

1929

28 січня - Згідно з постановою Історично-філологічного відділу ВУАН, при Етнографічній комісії створено Кабінет національних меншин.

Готував спеціалізовані програми, анкети, інструкції для дослідження національних меншин. 19 лютого 1932 Президія ВУАН прийняла рішення про створення Інституту національного питання, до якого передано Кабінет [4, с.500].

23 квітня - Згідно з постановою Історично-філологічного відділу ВУАН, створено Комісію по вивченню революційної боротьби у другій половині XVIII-XIX ст., з 14 травня 1929 - Комісія соціально-економічної історії України. У березні 1931 передана Соціально-економічного відділу ВУАН, у квітні 1931 ввійшла до складу Секції історії матеріальної культури ВУАН. Припинила діяльність за рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934.

1929 (квітень) - В складі ВРНГ СРСР створено Всесоюзний автогенний комітет, що планував розвиток зварювальної техніки в СРСР.

16 травня - Раднарком УСРР запровадив новий порядок виборів до ВУАН та прийняв постанову про обрання 30 нових дійсних членів. За нею на кожному етапі виборів беруть участь «широкі кола наукових робітників, наукової суспільності та широкі робітничо-селянські маси», висувати кандидатів мають право всі наукові, навчальні та громадські організації, трудові колективи, прізвища кандидатів повинні публікуватися в пресі для широкого обговорення. В Академії почала працювати спеціальна «Популяризаційна комісія» під

головуванням Д.О. Граве, завданням якої було популярне висвітлення роботи ВУАН у доповідях, статтях, діапозитивах тощо. Спеціальне бюро на чолі з М.П. Кравчуком приймало робіт-ничі делегації і знайомило їх з роботою ВУАН. Газети друкували списки кандидатів у дійсні члени ВУАН з докладною характеристикою кожного. Щоб запобігти детальнішого розслідування та уникнути можливих доносів і наклепів, чимало відомих вчених зняли свої кандидатури. Так зробили К.В. Квітка, Л.Й. Кордиш, С.І. Златогоров, М.В. Воскобойников, В.Ю. Чаговець та ін.

19–25 травня – У Харкові проведено першу в СРСР конференцію з теоретичної фізики, одним з ініціаторів якої був Д.Д. Іваненко – перший керівник теоретичної бригади (відділу) УФТІ. Серед учасників конференції були Г.А. Гамов, Л.Д. Ландау, В.С. Горський (СРСР), П. Йордан, В. Гайтлер (Німеччина) та ін.

31 травня – Раднарком УСРР заслухав доповідь НКО УСРР і президента ВУАН Д.К. Заболотного з приводу десятиріччя Академії і закликав її в подальшому виконувати «ще більшу роботу з метою соціалістичної перебудови країни». ВУАН було підготовлено збірник на честь ювілею (як відомо, справжня дата заснування Академії – 14 листопада 1918) як звіт за десятирічну роботу, але він не побачив світ, досі зберігаючись у вигляді рукопису в Національній бібліотеці України. Академія втратила не тільки радість святкування, а й справжню дату свого народження»: ювілей було перенесено на 1929. Це свідчило, що уряд визнає роком її заснування 1919, хоч спочатку планувалося відмічати його широко саме в 1928, уряд навіть виділив на це кошти. Саме з цього і почалася офіційна фальсифікація дати заснування Української Академії наук. В 1944 відзначено її 25-річчя. В ювілейному виданні президент Академії О.В. Палладін писав: «Академія наук в 1918 фактично не існувала. Заснування Академії наук наприкінці 1918 року було лише декларацією, яка не мала під собою ніякої матеріальної бази. Справжнє існування Української академії наук почалося лише в 1919 році, після встановлення радянської влади в Києві» [25]. Тільки наприкінці 80-х років було відновлено справжню дату заснування УАН і в 1993 офіційно відзначено її 75-річчя.

1929 (травень) – Органи ДПУ за-арештували групу молоді, від якої вони намагалися одержати компро-мат на С.О. Єфремова, одного з найавторитетніших членів ВУАН. Черга самого академіка Єфремова настала 24 липня, взагалі ж арешти по «спра-ві» тривали до 19 січня 1930. Усього до слідства було залучено 474 особи, до кримінальної відповідальності притягалося 45, серед них 24 співробітники Академії, зокрема академіки С.О. Єфремов і М.Є. Слабченко [26].

– Інститут технічної механіки ВУАН реорганізовано в Інститут будівельної механіки ВУАН (директор – **К.К. Симінський**). До складу інституту ввійшли: секція сільськогосподарської механіки (керівник – А.О. Василенко), на базі якої 1945 створено Лабораторію сільськогосподарської механіки АН УРСР, реорганізовану 1957 в Інститут машинобудування і сільськогосподарської механіки АН УРСР; секція з теорії й практики електрозварювання (керівник – Є.О. Патон), яка того ж року ввійшла до складу Електрозварювального комітету при АН УРСР, реорганізованого 1934 в Інститут електрозварювання АН УРСР; секція транспортної механіки (керівник – П.М. Супруненко), на основі якої створено Кабінет транспортної механіки АН УРСР, перетворений 1934 в Інститут транспортної механіки АН УРСР.

15 червня – Прийнято Постанову Президії ВУАН про перейменування Інституту технічної механіки ВУАН в Інститут будівельної механіки ВУАН [27].

- На базі Секції транспортної механіки Інституту технічної механіки створено Кабінет транспортної механіки (директор - **П.М. Супруненко**). При Кабінеті були лабораторії: тягових розрахунків; паровозо-динамічна; поздовжніх коливань поїздних систем; опору рухові [4, с.502].

- Прийнято постанову Президії ВУАН про підпорядкування заповідника Максимовичева гора Академії, 13 лютого 1934 його передано Інституту ботаніки ВУАН [27].

29 червня - У конференц-залі ВУАН в присутності 30 академіків і 30 представників НКО УСРР та наукових установ Києва, Харкова, Одеси, Дніпропетровська відбулися вибори до ВУАН.

За новою процедурою вони проводилися не на Спільному зібранні, а на розширеному засіданні Ради ВУАН за участю представників Наркомосу УССР. Перший і останній раз за все існування Академії голосування було відкритим замість таємного, а результати вирішувалися більшістю голосів, а не 2/3 від загальної кількості. Було обрано 34 нових академіки (вперше за всю історію Академії затверджених НКО), більшість із них - по II Відділу, а всі 5, обраних по III Відділу, були комуністами. Це стало початком «партизації» Академії, у якій нові партійні академіки мали посісти керівні пости.

Обрані дійсними членами:

- О.О. Богомолець (біолого-медичні науки);
- М.І. Вавилов (сільськогосподарські науки);
- М.С. Возняк (мова і література);
- О.Г. Гольдман (фізико-математичні науки);
- О.М. Динник О.М. (технічні науки);
- В.П. Затонський (хімічні науки);
- В.М. Ігнатівський В.М. (історичні науки);
- Ф.М. Колесса (мова і література);
- М.П. Кравчук (фізико-математичні науки);
- Г.М. Крижановський (економічні науки);
- О.В. Леонтович (сільськогосподарські науки);
- І.Д. Луцевич (Янка Купала) (мова і література);
- В.М. Любименко (сільськогосподарські науки);
- Є.В. Оппоков (геологія, гідрологія, географія);
- Є.І. Орлов (хімічні науки);
- О.В. Палладін (хімічні науки);
- Є.О. Патон (технічні науки);
- Г.Ф. Проскура (технічні науки);
- В.В. Різниченко (геологія, гідрологія, географія);
- А.О. Сапегін (сільськогосподарські науки);
- С.Л. Рудницький** (географія, картографія);
- С.Ю. Семковський (філософія, соціологія, право);
- М.О. Скрипник (філософія, соціологія, право);
- М.Є. Слабченко (історичні науки);
- О.Н. Соколовський (сільськогосподарські науки);
- П.Г. Тичина (мова і література);
- Д.К. Третьяков (сільськогосподарські науки);
- М.М. Федоров (технічні науки);
- М.Г. Холодний (сільськогосподарські науки);
- О.Г. Шліхтер (економічні науки);

В.Г. Шураг (мова і література);
В.О. Юринець (філософія, соціологія, право);
Д.І. Яворницький (історичні науки);
М.І. Яворський (історичні науки)

I Відділ очолив **Д.І. Багалій**, секретарем став М.І. Яворський. На чолі II Відділу став **П.А. Тутковський**, секретарем – М.П. Кравчук. Головою III Відділу обрали **О.Г. Шліх-тера**, секретарем – В.О. Юринця.

1929 (червень) – Створено Комісію вивчення математичних проблем ВУАН (Комісія математичної статистики, Комісія для вивчення математичних проблем у статистиці та економіці) (голова – **М.П. Кравчук**).

В 1930 за постановою Президії ВУАН при-єднана до Кафедри математичної статистики, 8 квітня 1931 ввійшла до складу Математичного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 – до Інституту математики ВУАН. Проводила дослідження з математичної статистики і суміжних математичних дисциплін, застосовувала математичну статистику в фізиці, біології та соціології, обслуговувала науково-дослідні, державно-планові і господарські установи та інституції ВУАН [4, с.507].

1929 (червень–липень) – Створено Лабораторію гірничої механіки ВУАН. 1 вересня 1930 постановою Президії для Лабораторії було виділено приміщення, 8 квітня 1931 передана до установ Технічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 – Інституту гірничої механіки ВУАН.

1929 (липень) – В складі Фізично-математичного відділу ВУАН створено Кафедру теорії пружності та гірничої механіки на чолі **О.М. Динником**. 8 квітня 1931 передана до Технічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії ввійшла до Інституту гірничої механіки Академії.

Основне завдання Кафедри – розробка питань теорії пружності стосовно потреб гірничої справи. Вивчався поздовжній вигин стержнів змінного перерізу, одержані результати застосовувалися до розрахунків стоек змінного перерізу (опірні наги, надшахтні копри тощо), досліджувалися бетони з металургійних шлаків, міцність спайок в підйомних мотузах, визначалися модуль Юнга та стала Пуассона для гірничих порід. За дорученням Наркомпраці СРСР розроблено нові правила безпеки мотузів підйому і спуску людей, інструкція для мотузно-випробувальних станцій, з'ясувалися причини катастроф на копальнях і заводах УСРР [4, с.503].

– Створено Кафедру технічної аерогідродинаміки на чолі з **Г.Ф. Проскурою**. 8 квітня 1931 передана до Технічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 – у безпосереднє підпорядкування Президії Академії. На кафедрі Г.Ф. Проскурою розроблено теорію лопастного колеса та вихрову теорію відосередкових смоків.

– Створено Комісію для вивчення української хімічної промисловості. 8 квітня 1931 передана до складу установ Фізично-хімічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії ввійшла до Інституту хімії ВУАН.

– Створено Комісію для вивчення четвертинного періоду в УСРР. 8 квітня 1931 ввійшла до складу установ Географічно-геологічного циклу, 13 лютого 1934 – до Інституту геології ВУАН.

Проводила вивчення четвертинних відкладів, їх фауни, флори, викопних ґрунтів, решток культури доісторичної людини. Зокрема, В.В. Різниченко дослідив стратиграфію та тектоніку Середнього Придніпров'я, особливо Канівських гір, 1931 організував і очолив першу комплексну експедицію в район Дніпробуду, був одним з організаторів Другої міжнародної конференції по вивченню четвертинного періоду Європи (Ленінград) з екскурсією по території України.

1929 (липень–серпень) – Створено Філософську комісію ВУАН (керівник – **С.Ю. Семковський**). 8 квітня 1931 передана до Філософсько-соціологічного циклу

Соціально-економічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 - до Президії ВУАН [4, с.517].

11 серпня - Рада праці та оборони СРСР прийняла постанову «Про створення матеріально-технічної бази виробництва зварювального обладнання та матеріалів».

1 жовтня - За постановою НКО УСРР створено Інститут єврейської культури (Інститут єврейської пролетарської культури) ВУАН.

26 червня 1931 постановою НКО УСРР переданий до складу установ Соціально-еко-номічного відділу ВУАН, у лютому 1934, відповідно до нової структури Академії, - у підпорядкування Президії ВУАН. Невдовзі ліквідований, 1935 на його базі створено Кабінет по вивченню єврейської, радянської літератури, мови та фольклору [4, с.501].

28-30 листопада - На сесії Ради ВУАН ухвалено рішення щодо розробки нового статуту Академії. У тезах до нього зазначалося, що ВУАН є вищою науково-дослідною установою УСРР в системі інституцій Наркомосу УСРР і громадські наукові товариства не повинні входити до її складу. За пропозицією М.О. Скрипника сесія прийняла рішення про ліквідацію товариств як складової частини Академії. Це було виявом загальної тенденції спрямувати діяльність ВУАН виключно на науково-дослідну роботу. Розрив творчих зв'язків між Академією і науковими товариствами зруйнував «гармонічне співвідношення між периферійною наукою і науковими центрами, яке лише почало створюватися», порушило демократичні форми наукової діяльності, а натомість встановило «жорсткі зв'язки між адміністративними органами управління і науковими установами».

30 листопада - Створено Комісію для вивчення стосунків Західної Європи з Україною. Ліквідована, згідно з постановою Президії ВУАН, 13 лютого 1934.

1929 (листопад) - Згідно з постановою Історично-філологічного відділу ВУАН, створено Комісію історії Заходу. Затверджено Президією ВУАН 27 квітня 1930 (керівник - **В.П. Бузескул**). За постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 ввійшла до складу Інституту історії України ВУАН.

- За постановою Історично-філологічного відділу ВУАН створено Комісію історії Близького сходу (керівник - **В.П. Бузескул**). Затверджена Президією ВУАН 27 квітня 1930. За постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 передана до Інституту історії України ВУАН.

15 грудня - Помер президент ВУАН Д. К. Заболотний. Уряд влаштував громадянську панахиду у Великому конференц-залі ВУАН та перевезення тіла академіка до його рідного села Чоботарки, яке за постановою Президії ВУАН відтоді стало називатися За-болотне.

1929 - Створено Інститут економіки промисловості (директор - **Г.М. Кржижановський**). Об'єднав кафедри: соціалістичного планування (Г.М. Кржижановський); торгу й тран-спорту (К.Г. Воблій); економіки переходної доби; економіки світового господарства (В.Ф. Левицький); політичної економії (С.І. Солнцев); фінансових і банкових справ (Л.М. Яснопольський). При кафедрах були також Комісії. 8 квітня 1931 кафедри та установи, що входили до Інституту, перерозподілено між циклами Соціально-економічного відділу ВУАН.

- У ВУАН створено Адміністративно-фінансове управління.

- За рішенням Соціально-економічного відділу ВУАН створено Комісію національних питань (Комісія нацменшин) (керівник - **О.Г. Шліхтер**). 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН припинила діяльність [4, с.516].

- Є.О. Патон створив в Академії електрозварювальну лабораторію, відразу спрямувавши її роботу на розв'язання як наукових, так і практичних завдань [297].

- Створено Комісію і транспорту торгу (керівник - **К.Г. Воблий**). 8 квітня 1931 передана до Економічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН. За рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 ввійшла до складу Бюро економічних досліджень при Президії ВУАН.
- Створено Мікробіологічну комісію ВУАН. 8 квітня 1931 увійшла до Медичного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 - до складу Інституту мікробіології та епідеміології ВУАН [4, с.509].
- Створено Лабораторію фізичної фізіології рослин (Лабораторія фізіологічна). 8 квітня 1931 увійшла до складу установ Біоботанічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 - до Інституту ботаніки ВУАН [10].
- Створено Лабораторію фотосинтезу, тоді ж приєднана до Кафедри хімічної фізіології рослин **В.М. Любименка**. 8 квітня 1931 передана до складу Біоботанічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 ввійшла до складу Інституту ботаніки ВУАН. В Лабораторії В.М. Любименко з своїми учнями розпочав розробку питань підвищення врожайності сільськогосподарських культур.
- Створено Комісію вивчення сортів сільськогосподарських рослин та врожаю ВУАН на чолі **Є.П. Вотчалом**. У 1930 постановою Президії ВУАН приєднана до Кафедри ґрунтознавства, 8 квітня 1931 ввійшла Географічно-геологічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 - до Інституту ботаніки ВУАН.
- Створено Комісію історії та теорії художньої мови (керівник - **П.Г. Тичина**). 1931 ввійшла до Циклу літератури Соціально-економічного відділу ВУАН, за рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 - до складу Комісії літератури та мистецтва ВУАН.
- Створено Комісію соціологічних дослідів (керівник - **В.О. Юринець**). 8 квітня 1931 увійшла до складу Філософсько-соціологічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН. За рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 припинила діяльність.
- Засновано Меморіальний музей-садиба академіка Д.К. Заболотного у селі Заболотне (Крижопільський район Вінницької обл.) на території садиби, де він народився, та прилеглого саду.
- Присуджено премію ім. В.І. Леніна **О.В. Палладіну** за праці з біохімії.
- У Харкові засновано Київський філіал Українського інституту споруд, який у 1929-1932 очолював **К.К. Симінський**.
- Є.В. Оппоков розробив метод передбачення висот весняної повені та рівня Дніпра і річок його басейну, уточнив рівняння водного балансу (тепер - рівняння Пенка-Оппокова).
- М.П. Кравчук запропонував поліноми, які узагальнюють поліноми Ерміта (полі-номи Кравчука).
- Здійснено першу українську наукову експедицію на Центральний Тянь-Шань.
- О.І. Бродським розроблено теорію електролітів, встановлено кількісну залежність електродного потенціалу від діелектричної проникності розчинника.
- Створено вчення про фізіологічну роль системи сполучної тканини в реактивності організму та напруженості імунітету (О.О. Богомолец).
- Видано працю О.О. Богомольця «Артериальная гипертония».
- Вийшла в світ монографія О.О. Мигуліна «Визначник звірів України».

- Видано збірник документів XVIII - початку XIX ст. «До історії Степової України», підготовлений Д.І. Яворницьким.
- Вийшов перший том «Матеріалів до історії українського права».
- Видано працю Ф.Л. Ернста «Українське малярство XVII-XX ст.».
- Кабінетом антропології і етнології ім. Ф.К. Вовка розпочато видання «Матеріалів до етнології».

1929-1932 - С.В. Серенсен побудував раціональні методи розрахунку та конструювання артилерійських коліс і різних типів коліс для сільськогосподарського машинобудування [30].

1929-1933 - До ВУАН повернено переведені на загальнодержавний бюджет установи, зокрема Гідробіологічна станція (колишня Дніпровська гідробіологічна станція), Інститут зоології та біології ім. Ф.З. Омельченка, Акліматизаційний сад та ін.

1930

30-ті (початок) - СРСР перетворюється в тоталітарну державу на чолі з Сталіним. Внаслідок проведення індустріалізації та колективізації в руках номенклатури зосередилася майже вся власність, що була на території держави, до того ж всі підприємства, які будувалися, природно були також у державній власності. Інакше кажучи, від політичної диктатури над суспільством партійна номенклатура переходить до тоталітарного панування, яке ґрунтується на феномені неподільної влади-власності над всім народним надбанням, матеріальними та людськими ресурсами, з подальшим прагненням, таким чином, підпорядкувати собі також сферу духовно-культурного життя.

Отже, на межі 20-30 років у СРСР здійснено глобальну, не менш суттєву, ніж у 1917-1921, трансформацію всієї соціально-економічної системи. Вона полягала в тому, що пануюча партійна номенклатура на чолі з Сталіним поширила практично на все населення країни свою політичну та економічну владу. Але суть цієї трансформації, або «великого зламу», полягала в одержавленні не лише громадсько-політичного життя, але й будь-якої іншої, перш за все економічної життєдіяльності, яка ставала пре-рогативою партійної номенклатури. За умов бурхливого розвитку техніки і військової модернізації у багатьох арміях світу на основі останніх науково-технічних досягнень правляча верхівка цієї корпорації можновладців чудово розуміла, що для зростання військової потужності країни на тлі її прискороного промислового розвитку (індустріалізації) необхідна власна високорозвинена наука та відповідні висококваліфіковані кадри, але така наука і такі кадри, які б в ідейному, світоглядному і моральному відношеннях були цілком підпорядковані правлячій партії. Темпи індустріалізації на тлі колективізації, розкуркулення та голодомору в лічені роки призвели в Україні до найістотніших етно-професійно-демографічних наслідків. Кількість населення в республіці скоротилася до 1934 на 4-5 мільйонів.

- Вийшла постанова ЦК КП(б)У «Про завдання партії у галузі наукової роботи». В ній чітко визначалася наукова політика партії по відношенню до всіх форм наукової діяльності. В ній зокрема йшлося:

«Важливі завдання, що стоять перед партією в галузі наукової роботи, вимагають, щоб парткерівництво науковою роботою стало органічною складовою частиною у всій системі партійної роботи, щоб це керівництво організаційно оформилось знизу і доверху... Вважати необхідним: оформити фракції секцій наукових робітників, правлінь наукових товариств і будинків учених періодичною відчитністю перед парторганізацією та налагодження керівництва їхньою роботою; вибори керівних органів наукових товариств, організацій проводити під безпосереднім партійним керівництвом з призначенням парткомісії для керування перевиборними кампаніями» [31].

Ця постанова позбавляла змісту ідею наукового самоврядування і ставила науковців у товариствах, що завжди користувалися певною свободою, автономією, незалежністю від політичної кон'юнктури, в жорсткі рамки, сформовані ідеологічним пресом партії. Мабуть, саме це стало причиною саморозпуску в 1930 існуючих на той час наукових товариств.

1930 - В Інституті історії України ВУАН підготовлено історичну довідку про становище в сільському господарстві України, яку опубліковано лише у 1988 у вигляді статті в «Українському історичному журналі».

- В Україні розпочато так звані «чистки», в процесі яких обрані для цього мали публічно каятися в своїх «гріхах», а також неблагодійності родичів, сумнівному минулому тощо. Того ж року розгорнула роботу Комісія з чистки ВУАН.

Чистки проводилися з певною періодичністю і були чи не найголовнішим засобом переслідування та залякування, зокрема науковців. Кожен науковий заклад, не виключаючи й саму Академію наук, зобов'язаний був час від часу «сам себе чистити», виходячи з принципу - «робочий клас не буде миритися з чужим йому класовим характером тієї науки, що виступає під гаслом аполітичності так званої «чистої науки». Чистки склалися з «диспутів», на яких учені, котрих було вирішено піддати ганьбі, публічно обговорювалися й критикувалися за їхні політичні та ідеологічні «помилки», жодні

наукові заслуги чи звання при цьому не враховувалися. Ці галасливі публічні заходи супроводжувалися внутрішніми ревізіями, що їх проводили парткоми, партбюро та спеціально створені комісії. Однією з форм психологічного тиску на науковців були масові кампанії в пресі, спрямовані на дискредитацію й викриття вчених-«спеціалістів» як внутрішніх шкідників і саботажників (так званих «вредітелів»). Наочним прикладом таких показових заходів, спрямованих на публічний осуд, фізичне знищення та усунення провідних науковців, можуть служити партійна «чистка» Українського фізико-технічного інституту (1934) та «ревізія» Інституту фізики АН УРСР (1938). Аналогічні чистки та ревізії (під виглядом «обстеження» чи перевірки) відбулися також в інших наукових закладах України, зокрема в Академії – Інституті демографії, Інституті хімічної технології, Інституті транспортної механіки, Інституті водного господарства. Майже всі результати перевірок були негативними для тих наукових закладів, що перевірялися, незалежно від їх наукових досягнень. На підтвердження цього наведемо деякі відержки з доповідної записки інструктора відділу науки ЦК КП(б)У Білоцерківського від 7 травня 1937 секретареві ЦК КП(б)У М.М. Попову про результати перевірки роботи Інституту демографії АН УРСР.

«За Вашим дорученням Відділ науки ЦК провів перевірку роботи Інституту демографії. Інститут демографії існує з 1919, в 1934 його реорганізовано в Інститут демографії та санітарної статистики. Керує Інститутом акад. Птуха [М.В.]. Всього в Інституті 13 наукових робітників... За 17 років Інститут не підготував жодного наукового робітника. За час свого існування Інститут видав 11 томів праць. Друкована продукція Інституту має великий цифровий матеріал про рух населення України за десятки років. Проте, як визнає бригада, що була залучена Відділом науки до перевірки роботи Інституту, цей матеріал значно знецінюється в частині його висновків тим, що допущено цілий ряд політичних помилок та викривлень історичних фактів. Значна частина робіт Інституту, видана за редакцією акад. Птухи [М.В.], насичена ворожою тенденцією буржуазного об'єктивізму, антимарксистськими, а підчас фашистськими формулюваннями. Майже всі праці Інституту ігнорують класиків марксизму. Тематичний план робіт Інституту до 1937 року являє виключно строкату картину, що в значній частині не відповідає завданням Інституту. На перший план виставляються менш цінні та легко реалізуємі теми, які з успіхом могли бути виконані звичайним відомчим порядком. Потрібно:

1. Щоб партгрупа Президії Академії наук щільніше підійшла до роботи Інституту демографії.
2. Розкритикувати в пресі і допомогти в цьому самим працівникам Інституту, всю шкідливу продукцію, що дав Інститут за минулі роки.
3. Влити в Інститут нові кадри, особливо з числа комуністів» [32].

Аналіз цього та інших документів, що містять висновки перевірочних комісій, свідчить про упереджений характер таких перевірок, про їх очевидну спрямованість на вишукування всіляких недоліків начебто для поліпшення наукової роботи. У більшості випадків ця явна мета, що лежала на поверхні подій і служила приводом для здійснення подібних заходів, була тільки прикриттям для реалізації прихованої більш важливої мети – примусової політизації науки та посилення партійного контролю над діяльністю науковців. По суті, всі показові «чистки», обстеження та перевірки здійснювалися за вказівкою партійних органів за єдиним шаблоном і були одним із засобів «радянської» науки, її перетворення з науки «буржуазної» на науку «соціалістичну». Запроваджене у 20-ті роки поняття «соціалістичної науки» з часом розвивалося і наповнювалося новим змістом, вже на початку 30-х років воно по суті означало повний партійний контроль усіх сфер наукової діяльності.

23 січня – В Мінську підписано угоду про соціалістичне змагання між ВУАН і Білоруською АН.

16 лютого – Голова Уряду СРСР О.І. Риков, виступаючи в Москві на загально-міських зборах інженерно-технічних і наукових працівників, приділив чималу увагу засудженню контрреволюційної роботи у ВУАН.

3 березня – Підписано договір про соціалістичне змагання між Всесоюзною, Всеукраїнською та Білоруською академіями наук.

Проголошено принципи завдання соцзмагання: раціоналізація структури академій та академічних установ, запровадження плановості у науково-дослідній роботі, участь у соціалістичній перебудові народного господарства, прищеплення марксистського методу в

науково-дослідну роботу академій, підвищення кваліфікації співробітників академій і готування наукової зміни, звільнення з академії «малоцінних та антигромадських робітників», робота в царині «культурної революції та зв'язок з масами». Оприлюднено «Відозву академій наук до трудящого людства» із запевненням готовності науковців сприяти «утворенню нових форм життя».

7 березня – Створено постановою Президії ВУАН Науково-дослідний інститут мовознавства (Інститут мовознавства).

1 серпня 1930 РНК УРСР затвердив постанову НКО УРСР про утворення Інституту та його філій, до Інституту було також приєднано Київську і Харківську науково-дослідні кафедри мовознавства, Дніпропетровську мовознавчу секцію, лінгвістичні підрозділи Історично-філологічного відділу ВУАН. 26 червня 1931 постановою НКО УРСР Інститут передано до складу установ Соціально-економічного відділу ВУАН, у лютому 1934 – до Президії ВУАН. Інститут займався впорядкуванням термінології, створенням галузевих словників, дослідженням проблем прикладної і теоретичної лінгвістики. Першим директором Інституту був **Г.В. Ткаченко**, в 1931-1937 – **Н.А. Каганович**, 1937-1941 – **М.Я. Калинович**, у Інституті в 1931-1941 працював А.Ю. Кримський [4].

9 березня – У залі Харківського оперного театру відкрився процес по заздальгідь сфабрикованій ГПУ справі «Спілки визволення України» (СВУ) – спілки, яка ніколи не існувала.

Арешти провідних українських учених, яким інкримінувалася приналежність до цієї організації, почалися ще 1929. Серед 45 заарештованих, відомих представників національної інтелігенції, було 24 співробітника ВУАН, зокрема С.О. Єфремов, М.Є. Слабченко, Й.Ю. Гермайзе, В.М. Чехівський, А.В. Ніковський, Л.М. Старицька-Черняхівська та ін. Підсудні звинувачувалися в роботі, спрямованій на повалення в Україні радянської влади та відділення її від СРСР, а також у шкідництві, підбурюванні селян проти колективізації і навіть у терористичній діяльності проти більшовицьких лідерів. Головною фігурою на цьому процесі був видатний український літературознавець, один з провідних членів колишньої Української партії соціалістів-федералістів, відомий діяч Центральної Ради, а після Громадянської війни академік, віце-президент ВУАН С.О. Єфремов, заарештований 24 липня 1929. Його оголосили головою СВУ. Внаслідок процесу, що тривав до 19 квітня, звинуваченим було призначено різні терміни позбавлення волі. Зокрема, С.О. Єфремова у квітні 1930 засуджено до 10-річного ув'язнення з суворою ізоляцією, помер у тюрмі 31 березня 1939.

«Справа СВУ» мала подальші сумні наслідки. Вона стала своєрідним сигналом до початку масових репресій проти національно орієнтованої інтелігенції в усіх областях України. Всього в зв'язку зі справою СВУ було заарештовано близько 5 тис. чоловік, здебільшого наукових працівників, вузівських викладачів, вчителів, лікарів, студентів. Крім Харкова та Києва, «відділення» цієї організації було «виявлено» також в Одесі, Дніпропетровську, Полтаві, Чернігові, Вінниці, Миколаєві та інших містах. Після процесу СВУ, під час якого називалися імена багатьох членів ВУАН, значно жорстокішою стала цензура над науковими виданнями, а найактивніші секції Академії почали розформовуватися, зокрема в 1931 розпустили історичну секцію М.С. Грушевського. Цими жорстокими методами, як зазначає британський дослідник Р. Конквест, «стара українська інтелігенція була практично стерта з лиця землі».

У серпні 1989 р. Пленум Верховного суду УРСР визнав рішення суду необґрунтованим і припинив кримінальну справу стосовно всіх засуджених, а СВУ неіснуючою організацією [33].

21 березня – Створено Комісію економіки переходової доби (керівник – **О.Г. Шліхтер**). 8 квітня 1931 ввійшла до складу Філософсько-соціологічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, за рішенням Президії Академії від 13 лютого 1934 – до Бюро економічних досліджень при Президії ВУАН.

2 квітня – Уповноважений Укрнауки Л.М. Левицький доповів про результати обслідування роботи архівів ВУАН, зокрема виявлені недоліки: встановлено наявність в архівах оригіналів Універсалів Української Центральної Ради, архівів різноманітних українських партій, не більшовицьких пресових видань, а також золотих годинників, монет, грошових знаків УНР. Скомплектовано 200

архівних справ для передачі на постійне зберігання у державному архіві, розпочалося слідство по виявленню винних.

16 квітня - Відбулися збори ВУАН, присвячені заснуванню партосередку в Академії. Вони закликали докорінно винищити у колективі «націоналістичний чад, безсилу злобу і тупе просвітянство ефремовщини» [4].

22 квітня - Створено, згідно з постановою РНК УРСР, Інститут реконструкції сільського господарства (керівник - **О.Г. Шліхтер**). 8 квітня 1931 переданий до установ Статистично-економічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, за постановою Президії Академії від 13 лютого 1934 увійшов до складу Бюро економічних досліджень при Президії ВУАН.

28 травня - У Харкові відбувся IV Всесоюзний з'їзд фізіологів, у якому взяло участь представники ВУАН - О.В. Палладін, В.А. Данилевський та О.В. Леонтович.

7-11 червня - В Києві проходив з'їзд Української асоціації фізиків. Учасники обговорили форми організації наукової роботи, спрямовані на більш широке залучення спеціалістів-фізиків до вирішення завдань індустріалізації промисловості країни.

24-29 червня - У Харкові відбувся перший Всесоюзний математичний з'їзд. Були присутні 471 представників від 54 міст, в т.ч. 146 представників від 15 міст України.

12 липня - Прийнято постанову Президії ВУАН про створення Електрозварювальної лабораторії (з 1934 - Інститут електрозварювання ВУАН, з 1945 - Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона АН УРСР).

17 липня - В наслідок реорганізації структури ВУАН в ній залишено два Відділи: Природничо-технічний та Соціально-економічний.

18 липня - Сесією ВУАН затверджено її новий Статут. На ній президентом ВУАН обрано відомого патофізіолога академіка **О.О. Богомольця**. Сесія виключила зі складу ВУАН академіків С.О. Єфремова і М.Є. Слабченка [4].

1 серпня - Прийнято постанови Раднаркому та Колегії Наркомосу УРСР про створення на базі Зоологічного музею, окремих лабораторій Біологічного інституту ім. Ф.З. Омельченка та зоологічних кафедр ВУАН (експериментальної зоології в Києві, зоології в Харкові, морфології тварин та Приморської біологічної станції в Одесі) Зоолого-біологічного інституту ВУАН.

1 серпня - Раднарком УРСР затвердив постанову НКО УРСР про утворення Інституту мовознавства з філіями. 26 червня 1931 постановою НКО УРСР Інститут передано до складу установ Соціально-економічного відділу ВУАН [4, с.501].

28 вересня - Створено Електрозварювальний комітет ВУАН [4, с.503].

29 вересня - У Харків з Кембріджу на запрошення УФТІ прибув відомий російський фізик П.Л. Капіца.

3 жовтня - На запрошення Українського фізико-технічного інституту прибув відомий німецький фізик, один із засновників квантової механіки та електродинаміки професор П. Йордан, який зробив кілька доповідей.

11 жовтня - Відбулися Загальні збори співробітників ВУАН, де заслухано повідомлення голови Комісії з чистки апарату ВУАН.

Було відзначено, що «Історично-філологічний відділ ВУАН до 1929 був гніздом СВУ. В ньому вивчення історичної культури проводилося без марксо-ленінського аналізу. Комісія виявила також шкідницьку роботу в мовних установах при ВУАН. Так, в термінологічних словниках свідомо уникали революційної термінології». Зазначалося, що тільки в 1930

почалося громадське життя «в Академії». До цього часу громадська радянська думка була в запіллі ВУАН. Виробничих нарад не було, раціоналізаторських заходів не вживали. Комісія зняла з роботи 25 осіб, в тому числі 14, які не мали ніякої наукової кваліфікації і ніякої наукової праці [34].

28–30 жовтня – Відбулася сесія Ради ВУАН, яка обговорила і прийняла тематичний план ВУАН на 1931; ухвалила протест проти розгрому українських культурних організацій в Польщі. 30 жовтня обрала дійсними членами ВУАН:

К.К. Гедройця (ґрунтознавство);

М.І. Палієнка (право);

М.Г. Світальського (геологія).

29 жовтня – Завершено проведення «чистки» апарату ВУАН: звільнено з роботи 25 «чужих, бюрократичних, ідеологічно невитриманих елементів».

1930 (жовтень) – Керівництво ВУАН поінформувало громадськість про підсумки шефства ВУАН над Донбасом.

Кафедрами та інститутами ВУАН проведено значний обсяг науково-практичної роботи: Кафедрою гідрології та Інститутом водного господарства України збудовано земляні греблі на р. Вовча для Сталінського комбінату та на р. Кринці для Макіївського комбінату; Кафедрою теорії пружності складено «Довідник з технічної механіки для гірничих технікумів»; Кафедрою хімії знайдено спосіб добувати під високим тисненням метиловий (деревний) спирт; Кафедрою ботаніки розроблено план озеленення Сталінщини, відповідно до якого засаджено 205 га зелених рослин; Кафедрою гігієни і санітарії ВУАН опрацьовано статистичні матеріали про смертність у шахтарських селищах Донбасу та ін. 29 представників ВУАН у складі 6 бригад виступили у підшефних районах з 79 лекціями, 10 доповідями, охопивши 24 тис. осіб.

7 листопада – Відбулося офіційне відкриття УФТІ (1 вересня закінчено будівництво його корпусів, розпочате в червні 1929).

Відразу після цього інститут вступив у період монтажу устаткування, остаточного формування наукового колективу і напрямів наукових досліджень. У 1930–1931 основні зусилля співробітників УФТІ спрямовано на створення та освоєння експериментальної техніки у лабораторіях, 1932–1934 на основі цієї техніки вже велася науково-дослідна робота. Одночасно, починаючи з 1932, наукові співробітники Інституту працювали над створенням ще потужнішої експериментальної бази, в основу якої було покладено найновіші досягнення науки і техніки. Слід зазначити, що з перших днів існування УФТІ рівень технічного забезпечення в ньому наукових досліджень був достатньо високим і не поступався кращим світовим зразкам. Цьому сприяли значні кошти, виділювані урядами УРСР і СРСР на закупівлю закордонного устаткування. Організацію Інституту і розгортання в ньому наукових досліджень було реалізовано рекордними темпами, в надзвичайно короткі терміни. В 1932 УФТІ передано у відання Наркомату важкої промисловості СРСР [35].

9 листопада – Відбулося святкування з нагоди п'ятиріччя створення Українського біохімічного інституту. На урочистих зборах директор Інституту О.В. Палладін доповів про результати його роботи.

25 листопада – ВУЦВК і РНК УРСР видали постанову «Про аспірантуру».

Ухвалено відкрити при науково-дослідних установах аспірантуру з метою підготовки нових кадрів наукових працівників, викладачів вищих навчальних закладів та висококваліфікованих спеціалістів для різних галузей народного господарства, державного й культурного будівництва [36].

1930 – За постановою Президії ВУАН до складу Інституту української наукової мови ввійшли Комісія для складання історичного словника української мови та Комісія для складання словника живої української мови.

– Постановою ЦВК та РНК СРСР створено Секцію науки у складі Сектору науки і культури Держплану СРСР. На секцію покладено організацію планування науково-дослідних робіт у всесоюзному масштабі.

- Створено Комісію соціалістичного планування. 8 квітня 1931 передана до Економічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, за постановою Президії Академії від 13 лютого 1934 ввійшла до складу Бюро економічних досліджень при Президії ВУАН.

- Відкрито Кафедру генетики і селекції ВУАН на чолі з **А.О. Сапегіним**. 8 квітня 1931 ввійшла до Біоботанічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії - до Інституту ботаніки ВУАН.

- В.І. Лучицький та Б.Л. Лічков склали карту, на якій гідрогеологічне районування України вперше представлено на геоструктурній основі. Принцип районування, застосований при складанні карти, і досі залишається загальноновизнаним у гідрогеології.

- При Інституті зоології і біології ВУАН створено Сектор екології тварин, де почали розвиватися дослідження по вивченню масових розмножень шкідників сільськогосподарських рослин та розроблялися методи їх прогнозування.

- Відкрито гетерогенно-гомогенний механізм ланцюгових реакцій та розроблено основи теорії гетерогенно-гомогенного каталізу (М.В. Поляков та ін., Інститут фізичної хімії ВУАН).

- Присуджено премію ім. В.І. Леніна **Л.В. Писаржевському** за виняткові досягнення в розвитку фізичної хімії та значний внесок у створення науково-технічної бази нового суспільства.

- Вийшла в світ стаття «Фазова швидкість у кінематиці теорії релятивності» Л.Я. Штрума, в якій визначено концептуальні ідеї теорії надсвітлових рухів [37].

- Вийшов у світ перший номер газети «Радянська академія» (виходила щодаки). В 1930-1934 - орган Президії та райкому ВУАН, 1935-1936 - парткому, Президії та групкому ВУАН. №1-4 виходили під назвою «За радянську академію».

- Д.О. Граве видав монографію «Теоретична механіка на основі техніки» (в 1932 вийшло її друге видання).

- Вийшла в світ монографія Л.М. Делоне «Досліди з рентгенізації пшениць».

- Видано «Визначник риби України» О.М. Нікольського.

- Вийшла в світ монографія В.П. Рижкова «Проблема мутацій в сучасній генетиці».

- В.О. Плотников створив класичні основи теорії електрохімії неводних розчинів.

- Вийшов перший номер «Фізіологічного журналу».

- Створено теорію центрів походження культурних рослин (М.І. Вавилов).

- І.І. Шмальгаузен встановив загально-біологічний закон параболічного росту тварин.

- Видано працю М.І. Петровського «Нариси історії України XVII - початку XVIII століть».

- Вийшли «Етюди з шевченкознавства» О.К. Дорошкевича.

- Видано «Матеріали до краєзнавчої бібліографії України. 1847-1929» Ф.П. Максименка.

1930-1931 - Розгорнулася кампанія наклепів і звинувачень на М.С. Грушевського, навіть в контрреволюційній діяльності, зокрема у керівництві «Українським національним центром» - ще однією гіпотетичною терористичною

органі-зацією, нібито створеною 1924 в Україні, яка продовжувала ворожу соціалізму лінію СВУ.

М.С. Грушевського звинувачували в тому, що він «зосередив навколо своєї кафедри цілий гурт дрібнобуржуазної молоді, яка являла собою потрібний для Грушевського кадр, що за його допомогою провадив він активну буржуазно-реставраторську роботу як у галузі української історіографії, так і в цілій академії. В установах акад. Грушевського виявлялося обличчя старої академії» [38]. В результаті в березні 1931 його було заарештовано. Слідство проводилося працівниками ГПУ. Не витримавши дев'ятигодинного нічного допиту в присутності начальника ГПУ УРСР В.А. Балицького, 64-річний академік визнав себе винним у всьому, що йому інкримінували, проте у Москві, куди його перевезли, відмовився від попередніх показань. Московське ГПУ начебто розібралося в справі і звільнило М.С. Грушевського з-під варти (в квітні), але кримінальної справи не припинило. В Москві він продовжував деякий час працювати в російських архівах і біб-ліотеках, у жовтні 1934 виїхав на лікування до Кисловодська, де 25 листопада при загадкових обставинах помер. У Києві ж у цей час відбувалося його цькування у пресі та на так званих «диспутах», що проводила Академія наук за участю великої кількості слухачів.

- В.І. Липський дослідив та описав водорості Чорного моря, що сприяло організації першого в Україні заводу з виробництва йоду.

1930 - 1936 - В.М. Любименко розробив широку програму досліджень по підвищенню врожаю і якості рослин махорки.

- В УФТІ під керівництвом А.О. Слуцкіна проведено широкі дослідження магнетронного способу генерації радіохвиль та розроблено комплект приладів ДЦМ-діапазону неперервної та імпульсної дії, що стало основою створення імпульсної радіолокаційної системи (в 1924 у Харківському університеті А.О. Слуцкін і Д.С. Штейнберг розпочали дослідження процесів в електронних лампах під дією зовнішнього магнітного поля, що привело їх 1926 до створення магнетронного генератора).

В 1938 виготовлено дослідний екземпляр радіолокатора (з $\lambda=60$ см) і виконано перші досліди по виявленню літака. Ця лабораторна радіолокаційна установка «Зеніт» давала можливість визначати три координати літака в повітрі (дальність, азимут і кут місця). В її створенні брали участь А.О. Слуцкін, О.Я. Усиков, І.М. Вігдорчик, С.Я. Брауде, І.Д. Трутень та ін. В серпні 1941 «Зеніт» поставлено у Митищах на бойове чергування в системі ПВО Москви. В січні 1943 розроблено її удосконалений варіант («Рубін»), який в 1944-1945 використовувався на фронті в районі Мурманська [39].

1931

9 січня - Створено, згідно з постановою Президії ВУАН, видавництво ВУАН. 13 лютого 1934 переведено в безпосереднє підпорядкування Президії ВУАН.

26 березня - Прийнято постанову Президії ВУАН про передачу Науково-дослідного інституту ботаніки НКО УРСР в систему ВУАН та об'єднання його з Ботанічним кабінетом (музеєм) і Гербарієм в єдину наукову установу - Інститут ботаніки ВУАН.

8 квітня - Вирішено об'єднати споріднені установи Академії у цикли, які роз-поділялися по двох (замість трьох) Відділах: природничо-технічному та соціально-економічному.

Природничо-технічний відділ включав такі цикли: математичний, індустріально-технічний, фізично-хімічний, географічно-геологічний, біоботанічний, біозоологічний, медичний. Нова назва Відділу, виділення в ньому ін-дустріально-технічного циклу були свідченням того, що держава обрала курс на посилений розвиток технічних наук. До Соціально-економічного відділу, крім економічного та філософсько-соціологічного циклів, віднесено історичний цикл та цикл літератури, мови і мистецтва [40].

26 червня - До складу ВУАН передано створений 1 січня 1929 декретом РНК УРСР від 9 жовтня 1928 на базі Науково-дослідної кафедри фізики Наркомосвіти УРСР Науково-дослідний інститут фізики в Києві (директор - **О.Г. Гольдман**). Основні

напрями діяльності: дослідження з фізики напівпровідників, дифузійних процесів у твердих тілах, електронної оптики, теплофізики, фотолюмінесценції.

- До ВУАН переведено, відповідно до плану реорганізації мережі науково-дослідних установ УРСР та постанови Президії ВУАН, створений у Харкові 1929 Науково-дослідний інститут хімії (з 1945 - Інститут загальної та неорганічної хімії АН УРСР, з 1993 - Інститут загальної та неорганічної хімії ім. В.І. Вернадського АН України). До нього приєднано Хімічну лабораторію ВУАН, яка у 1919-1928 працювала на базі КПІ. В 1931-1941 директором Інституту хімії був **В.О. Плотников**. В Інституті розроблялася теорія електрохімії неводних розчинів, основи фізико-хімічного аналізу розчинів, проводилися дослідження з термохімії комплексних сполук, хімії й технології розсіяних, рідкісних і рідкісноземельних елементів.

- До ВУАН передано Український науково-дослідний геологічний інститут НКО УРСР, об'єднаний з Кафедрою та Кабінетом геології й Геологічним музеєм ВУАН (з 1938 - Інститут геологічних наук АН УРСР).

- За постановою НКО УРСР Інститут польської культури передано до складу ВУАН, за рішенням Президії ВУАН увійшов до установ Соціально-економічного відділу ВУАН. У лютому 1934 переданий до підпорядкований Президії ВУАН.

28 червня - У Харкові утворено Все-українську асоціацію марксистсько-ленінських інститутів (ВУАМЛІН).

Об'єднала науково-дослідні інститути історії, філософії і природознавства, економіки, аграрний, права, радянського будівництва і кадрів, створені на базі відділів колишнього Українського інституту марксизму-ленінізму. ВУАМЛІН мав свої філії в Києві, Одесі і Дніпропетровську і за п'ять років існування встиг помітно вплинути на ідеологізацію системи гуманітарного знання, замінивши його галузі дисциплінами, створеними на основі вульгаризованого марксизму [41, с.368-369].

12 листопада - Відбулося засідання комуністичної фракції Президії ВУАН з порядком денним «Про політичний стан в Академії».

Було, зокрема, зазначено: «Посилення ідеологічного наступу, що цілком правильно провела парторганізація ВУАН, організувавши низку дискусій, зокрема щодо наукової творчості академіків М.С. Грушевського, К.Г. Воблого, викликало значне зрушення в розстановці класових сил у стінах самої Академії наук. Це виявилось, з одного боку, в більш яскравих ознаках переходу на позиції радянської роботи і наближення до партколективу і керівництва Академії значної частини наукових робітників середньої і старшої генерації (зокрема відхід частини грушевнянців від М.С. Грушевського, що займали не зовсім ще визначені позиції). З другого боку, виявився цілком яскраво опір з боку реакційної частини академіків і наукових робітників, що позначився в спробах бойкотувати політичну лінію, яка проводиться в Академії наук - подача заяв по демісії, припинення наукової роботи, спроба перекваліфікуватися тощо (В.М. Перетц, О.П. Новицький, Л.М. Яснопольський, частина грушевнянців). Все це з усією особливістю підкреслює посилення наших позицій в Академії наук і досягнення в політичній і практичній роботі по радянізації ВУАН... Ідеологічну боротьбу потрібно вести в спосіб тематичної проробки концепції чи окремих поглядів вчених. В найближчий час слід зосередити увагу на критиці таких осіб: В.М. Перетц, М.В. Птуха, М.П. Василенко, М.С. Грушевський і його школа, К.Г. Воблий. Окремо проробити особово академіка А.Ю. Кримського» [42].

1931 (листопад) - Для полегшення керування роботою Академії склад її Президії збільшено до 7 осіб. Головою Президії залишався президент Академії **О.О. Богомолець**, до неї увійшли також віце-президенти **О.Г. Шліх-тер** та **К.К. Симінський**, члени Президії **Д.І. Багалій**, **О.Г. Гольдман**, **О.В. Палладін**, неодмінний секретар - **О.В. Корчак-Чепурківський** [40].

1931 - Комісія ВУАН для виучування продуктивних сил України припинила свою діяльність.

- Український біохімічний інститут НКО УРСР переведено з Харкова до Києва та включено до складу ВУАН як Інститут біохімії ВУАН (з 1973 - Інститут біохімії ім. О.В. Палладіна АН УРСР).
- За ініціативою О.І. Лейпунського почалися підготовчі роботи по створенню технічної бази для досліджень атомних ядер за допомогою частинок, прискорених електричним полем.
- Розпущено історичну секцію М.С. Грушевського, а його самого вислали до Росії.
- Б.І. Чернишов, виходячи з результатів своїх палеонтолого-стратиграфічних робіт, дійшов висновку про закономірне фаціальне розміщення фауни у кривлі вугільних пластів Донбасу. Це мало велике теоретичне та практичне значення, оскільки давало можливість розкрити закономірності формування вугільних пластів і вугленосних товщ.
- В Інституті хімії ВУАН активно почали розроблятися хімічні і фізико-хімічні методи аналізу. Значна кількість досліджень в галузі аналізу фармацевтичних об'єктів виконано Я.Н. Фіалковим із співробітниками.
- Результати дослідження азотистих екстрактивних речовин узагальнено О.В. Палладіним і Д.Л. Фердманом в огляді «Креатино-фосфорна кислота», першій роботі з цього питання у світовій літературі.
- В.О. Плотников із співробітниками методом електролізу неводних розчинів вперше одержав порошок цирконію (Інститут хімії ВУАН).
- В Харкові проведено другу Всесоюзну теоретичну конференцію.
- Вийшла в світ книга А.Я. Артемського «Що таке Всеукраїнська академія наук (ВУАН)» - перше науково-популярне видання про Академію наук [43].
- Вийшла в світ праця Д.О. Белінга «Дні-про та його життя».
- Складено і опубліковано у «Вістях ВУАН» перший тематичний план наукової діяльності установ Академії на 1932 рік.
- Вперше одержано металічний алюміній в процесі електролізу неводних розчинів при звичайній температурі (В.О. Плотников).
- Запропоновано використовувати кисневе дуття з метою інтенсифікації процесу виплавки чавуну і сталі (М.І. Мозговий, М.С. Фортунатов) (Інститут хімії ВУАН).
- М.С. Шатський висунув ідею про соляну тектоніку й можливу нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини (Інститут геологічних наук ВУАН).
- Видано «Матеріали до історії картографії України», підготовлені В.О. Кордтом.
- Розпочато видання «Українського ботанічного журналу».
- Видано бібліографічний покажчик «Демографія України за 1914-1928 рр.».
- Видано працю М.К. Грунського і П.К. Ковальова «Історія форм української мови».

1931-1932 - Вперше в СРСР одержано рідкі кисень та гелій (Л.В. Шубников, УФТІ) [44].

1932

1932 (січень) - Вийшов перший номер журналу «Совфіз» УФТІ, в якому статті друкувалися німецькою, французькою та англійською мовами.

25 лютого - Відбулася сесія Ради ВУАН. З доповіддю «Досягнення кам'яновугільної промисловості СРСР за 15 років радянської влади» виступив М.М. Федоров.

28–30 березня – Відбулася сесія Ради ВУАН з обговорення проблеми Великого Дніпра.

1932 – Організовано Секретаріат Президії ВУАН [45].

– Дні-пропетровським фізико-технічним інститутом розпочато фундаментальні дослідження в га-лузі фізики міцності та пластичності. Під керівництвом Г.В. Курджомова проведено рентгенографічні дослідження загартування та відпуску сталей, мартенситних перетворень у кольорових сплавах, що лягли в основу сучасної теорії термічної обробки сталей та сплавів.

– Є.О. Патон розробив комплексну програму розвитку зварювального виробництва.

10 жовтня 1932 – Розщеплено ядро літію штучно прискореними протонами (К.Д. Синельников, А.К. Вальтер, О.І. Лейпунський, Г.Д. Латишев; УФТИ) [39].

1932 – Г.В. Пфейффер узагальнив метод Якобі інтегрування диференціальних рівнянь з частинними похідними першого порядку з однією невідомою функцією.

– Є.О. Патон створив першу зварювальну головку для автоматичного зварювання відкритою дугою.

– К.К. Хренов здійснив дугове зварювання під водою.

– Вийшла монографія І.І. Шмальгаузена «Ріст організмів», що дістала світового визнання.

– Оpubліковано працю С.В. Серенсена «Інститут будівельної механіки ВУАН за 14 років свого існування».

– Вийшла в світ монографія М.П. Кравчука «Застосування способу моментів до розв'язання лінійних диференціальних та інтегральних рівнянь».

1932–1933 – За завданням Наркомзему СРСР флористи Інституту ботаніки ВУАН брали участь в роботах з інвентаризації природних угідь України. В результаті комплексних досліджень було складено ботанічні і ґрунтові мапи територій господарств з позначенням джерел будяків, розроблено рекомендації щодо покращання природних угідь та їх раціонального використання.

1933

2 лютого – Прийнято постанову ВУАН 1 січня 1934 – також РНК УРСР про створення на базі Електрозварювального комітету та Електрозварювальної лабораторії Інституту електрозварювання ВУАН (директор – **Є.О. Патон**) [41, с.347].

13 липня – На базі Кабінету транспортної механіки ВУАН, що функціонував з 1929, створено Інститут транспортної механіки ВУАН (директор – **М.П. Супруненко**).

В Інституті було п'ять лабораторій: тягових розрахунків; паровозодинамічна; вагонодинамічна; поздовжніх коливань поїздних систем; опору руху. Інститут зосередився на дослідженні питань тяги, технічного стану шляху та експлуатації залізниць. Було розроблено нові методи тягових розрахунків, для чого сконструйовано низку приладів. Вирішувалися завдання по встановленню коефіцієнта тертя колеса об рейку в різних умовах роботи. У 1934–1936 Інститут працював у таких напрямках: дослідження антифрикційних сплавів, методологія розрахунку коефіцієнта зчеплення коліс з рейками та коефіцієнта тертя; лабораторна перевірка поздовжніх коливань; дослідження коливань паровозів і вагонів; методологія вивчення взаємодії рухомого складу і колії; київський транспортний вузол та його реконструкція тощо. В 1937 на М.П. Супруненка та Інститут почало надходити чимало наклепницьких листів, через що розпочалися його численні перевірки. 23 липня 1937 Президія АН УРСР прийняла рішення про закриття Інституту, 5 серпня 1937 Раднарком УРСР затвердив цю постанову. Керівництво і чимало наукових співробітників Інституту було репресовано, зокрема М.П. Супруненка, якого заарештовано як «ворога народу» і 29 вересня 1938 розстріляно, реабілітований 1956 по смертю.

5 вересня - Наркомом освіти УРСР схвалено нову редакцію «Українського правопису», підготовленого Інститутом мовознавства ВУАН. З абетки вилучено букву ґ, а українську наукову термінологію переглянуто та узгоджено з російсько-українськими словниками.

1933 (листопад) - При Президії ВУАН на базі Редакційно-видавничої комісії створено Редакційно-видавничу раду, на яку покладено організацію, планування та координацію роботи Видавництва ВУАН, друкарні, бюро обміну і розповсюдження видань.

26 грудня - Прийнято постанову ЦК КП(б)У «Про створення Комітету завідування науковими закладами при Раднаркомі УРСР» (голова - **В.П. Затонський**). Згідно з постановою, до відання Комітету передано ВУАН та Всеукраїнську академію сільськогосподарських наук.

- Політбюро ЦК КП(б)У прийняло постанову «Про скликання січневої сесії ВУАН для затвердження заходів, пов'язаних з переходом на нову організаційну структуру Академії». Зокрема, передбачалося, «існуючі Перший і Другий Відділи ліквідувати, всі інститути та підсобні структурні одиниці підпорядкувати безпосередньо Президії ВУАН» [41, с.30-31].

1933 - Науково-дослідний інститут мікробіології та епідеміології ім. Д.К. Заболотного НКО УРСР передано у систему ВУАН (з 1944 - Інститут мікробіології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР, з 1962 - Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР).

- Ліквідовано Всеукраїнський археологічний комітет (ВУАК).

- В.П.Філатов розробив вчення про біогенні стимулятори, що стало основою методу тканинної терапії при багатьох захворюваннях людини і тварин [11].

- М.Г. Світальський та П.П. П'ятницький виконали дослідження генезису порід і руд залізорудної формації, що стали основою для створення схеми рудоутворення, яку пізніше було підтверджено докладними дослідженнями для багатьох покладів Криворізького басейну.

- О.Г. Лебедев виконав класичні роботи з вивчення біоценозів листяного лісу, йому ж належить пріоритет у теоретичному обґрунтуванні можливості застосування статевих заохочуючих речовин (аттрактантів) для боротьби з шкідливими комахами.

- Вийшло в світ четверте видання праці К.К. Гедройца - засновника колоїдної хімії ґрунтів «Вчення про поглинальну здатність ґрунтів» (перше видання, 1922), в якому об'єднано та систематизовано результати досліджень властивостей ґрунтів.

- Вийшла праця М.О. Макаренка «Маріупольський могильник», в якій описана приазовська скіфська культура, знайдена під час розкопок могильника епохи неоліту на території будівництва в 1930-1931 заводу «Азовсталь».

- Л.Я. Штрум зробив доповідь «Проблеми еволюції Всесвіту і діалектичний матеріалізм» - перша з космології в АН УРСР.

- Г.Й. Сухомел видав монографію «Гідравліка» (Інститут гідрологічної і гідротехніки ВУАН).

Містила основи теорії неусталеного руху у відкритих руслах, теорію і розрахунки руху газів у пічках, руху води з критичними глибинами у відкритих протоках.

- К.К. Симінський у монографії «Праці з питань будівельних матеріалів та конструкцій» заклав основи проектування інженерно-будівельних конструкцій.

- Вийшов «Курс загальної генетики» М.М. Гришка.

1933 - В.П. Філатов розробив вчення про біо-генні стимулятори.

9-12 січня - Відбулася сесія Ради ВУАН. 9 січня з доповіддю «Національно-культурне будівництво та боротьба з націоналізмом» виступив нарком освіти України В.П. Затонський, який, зокрема, сказав:

«ВУАН, коли утворювалася за гетьманських часів і в перші роки свого існування, скупчувала свою увагу переважно на так званій «україниці», - сказав він. - Треба, звичайно, вивчати процеси культурного життя, літературу, історію, етнографію тощо. Ми повинні вивчати всі ці явища і процеси, але ж треба відзначити, що це все у ВУАН провадилося, як я далі покажу, з ворожим нашій революції настановленням. Науки природничі, навпаки, були на останньому місці. Все, що ближче стосувалося розвитку нашої індустрії, затиалося, відпихалося на задній план. Тепер це змінилося. І Відділ у роботі ВУАН зайняв належне йому місце. Не буду перераховувати всіх робіт І Відділу - вони всім відомі. Досить пригадати роботи президента ВУАН О.О. Богомольця або роботи Є.О.Патона на спорудах і, особливо, в галузі електрозварювання, роботи ботаніка О.В.Фоміна, фізика О.Г. Гольдмана, хіміків В.О.Плотникова, О.В. Палладіна, В.Г. Шапошникова. Кожен за своїм фахом зробив чимало цінних внесків у розвиток нашої науки, що безпосередньо застосовується в практиці соціалістичного будівництва. Навіть коли взяти таку галузь «високої» теорії, як математичні дослідження М.М. Крилова (нелінійні функції коливання, нелінійні резонанси), вони також являють надзвичайно цінний вклад у розвиток нашої соціалістичної культури... Академія повинна бути гідна високої честі стояти на чолі наукової роботи в героїчну епоху другої п'ятирічки» [46].

10 січня О.Г. Шліхтер доповів про нову структуру ВУАН, а 11 січня О.В. Палладін виступив з організаційних питань: про нову структуру ВУАН; виключення з дійсних членів ВУАН В.О. Юринця, М.С. Возняка, Ф.М. Колесси, В.Г. Щурата, К.Й. Студинського, С.Л. Рудницького; утворення нових кафедр; скликання сесії Ради ВУАН в зв'язку з виборами нових дійсних членів і членів-кореспондентів ВУАН та порядок їх проведення. 12 січня - виступили В.М. Любименко, М.Г. Світацький, Д.К. Третьяков, Є.В. Оппоков, П.М. Супруненко, Д.О. Граве, О.Г. Гольдман, Є.П. Вотчал, М.М. Крилов, С.Ю. Семківський, М.М. Боголюбов, О.В. Фомін, М.М. Федоров та ін. На період сесії було припинено роботу наукових установ, щоб науковці могли взяти участь в сесійних засіданнях. Січнева сесія Ради ВУАН схвалила проект нової структури ВУАН, на сесії вирішено вважати основною структурною одиницею Академії науковий інститут. Крім тих небагатьох інститутів, що перебували в її віданні, їй було підзвітно в плані координації ще шість з інших відомств (фізики, ботаніки, мікробіології та епідеміології, біохімії, геології, водного господарства). В 1934 їх повністю перевели до ВУАН. Крім того, організовано шість нових академічних інститутів, геофізичну обсерваторію та Раду по вивченню продуктивних сил України. Процес інституціоналізації системи Академії продовжувався і в подальшому, в 1936 в ній вже налічувалось 26 інститутів, для яких будувалися нові приміщення, обладнувалися лабораторії та майстерні.

13 січня - Прийнято постанову ВУЦВК та РНК УРСР «Про почесні звання для працівників науки, техніки й мистецтва», згідно з якою, зокрема звання заслуженого діяча науки та техніки присвоюються за особливо цінні праці в галузі науки та техніки.

13 лютого - Рішенням Президії ВУАН засновано Комісію історії природознавства при Президії, яка проіснувала до 1942 [47].

- На базі Секції історії матеріальної культури (СІМК), до складу якої 1932 входили Всеукраїнський археологічний комітет (ВУАК), Кафедра передісторії України, Археологічний музей, Музей діячів науки і мистецтва, Музей етнології, Фольклорно-етнографічна комісія ВУАН, створено, згідно з постановою Президії ВУАН, Інститут історії матеріальної культури. Постановою РНК УРСР від 21 травня 1938 його реорганізовано в Інститут археології ВУАН.

Директорами Інституту були: **Ф.А. Козубовський** (1934-1938), **М.І. Ячменьов** (1938-1939), **Л.М. Славін** (1940-1941). До складу Інституту з 1938 входили Ольвійський та Вишгородський археологічні заповідники, 1940 створено Львівський відділ Інституту. Інститут проводив дослідження в галузі первісної, скіфо-античної та слов'янської археології.

- Постановою Президії ВУАН на базі трьох математичних Комісій Фізико-математичного відділу ВУАН - прикладної математики, теоретичної математики і математичної статистики створено Інститут математики ВУАН (директор - **Д.О. Граве**).

Наукові дослідження Інституту стосувалися: теорії диференціальних рівнянь, теорії нелінійних коливань, прикладної математики і механіки, математичної статистики.

- Постановою Президії ВУАН Інституту фізичної хімії НКО УРСР прийнято до ВУАН (з 1938 - Інститут фізичної хімії ім. Л.В. Писаржевського).

- Постановою Президії ВУАН створено Інститут хімічної технології ВУАН (директор - **В.О. Плотников**).

До складу Інституту ввійшли Кафедра хімічної технології, створена в Академії у 1919 (керівник - В.Г. Шапошников) та Хімічно-технологічна лабораторія (створена 1925 при Київському політехнічному інституті, керівник - В.Г. Шапошников, 1928 переведена до ВУАН). В 1934-1939 Інститут мав таку структуру: група технології води і палива з бригадами води, торфу, бурого вугілля, газового палива; група технології волокнистих та барвних речовин з бригадами текстилю, синтетики, пігментів і фарб, целюлози; група загальної технології з бригадами прикладної рентгенографії, аналітично-випробувальна, технології харчової промисловості. Основні напрями роботи Інституту: 1) технологія води і палива - поліпшення якості води для промислових і побутових потреб; використання місцевих видів палива (торфу та бурого вугілля) в зв'язку з питаннями газифікації; 2) технологія волокнистих та барвних речовин - вивчення сировини для текстильної промисловості, процесів сорбції у волокнистих матеріалах, раціоналізація контролю виробництва в хімічній переробці целюлози, підвищення якості продукції лакофарбової промисловості; раціоналізація технологічних процесів виробництва в хімічній промисловості; 3) технологія харчової промисловості - додаткові сировинні ресурси з сільськогосподарських відходів. Рішенням Президії АН УРСР від 1 липня 1939 Інститут реорганізовано в Інститут органічної хімії і хімічної технології АН УРСР [41, с.346].

- Постановою Президії ВУАН на базі Науково-дослідного інституту зообіології ім. Ф.З. Омельченка створено Інститут зоології та біології (Інститут зообіології) ВУАН.

Інститут зообіології подарований 1924 ВУАН Ф.З. Омельченком як Інститут мікробіології; 25 жовтня 1925 реорганізований в Інститут біології ім. Ф.З. Омельченка, 1 серпня 1930, відповідно до постанови РНК УРСР, Інститут об'єднано з Музеєм зоології ВУАН. Переведено на статус республіканської установи і названо Інститутом зообіології, тоді ж створено філії Інституту в Харкові та Одесі. В 1924-1941 Інститут очолював **І.І. Шмальгаузен**.

Інститут мав відділи: механіки розвитку; генетики; порівняльної морфології; екології; фауністики і систематики. Основні напрями роботи: закономірності індивідуального росту; детермінація та диференціювання частин в організмі; природа гена і мутації; взаємовідносини між формою і функцією еволюції організмів; коливання кількості тварин в біоценозах (зокрема вивчення осередків масових розмножень шкідників сільського та лісового господарства в природних умовах); фауна СРСР та УРСР - інвентаризація фауни, вивчення природних тваринних ресурсів; шкідливі тварини, їх значення в народному господарстві і боротьба з ними; історія фауни УРСР; проблема виду. В 1938 в Інституті утворено відділ паразитології.

В 1939 Інститут перейменовано в Інститут зоології АН УРСР та змінено його структуру, в складі якої були відділи: механіки розвитку; порівняльної морфології; генетики; екології; паразитології; зоомузей.

- Постановою Президії ВУАН на базі розгромлених історичних установ М.С. Грушевського, зокрема Археографічної комісії ВУАН, Комісії для вивчення соціально-економічної історії України та ін., створено Історично-археографічний інститут ВУАН.

В складі Інституту було п'ять секторів: історії України, історії Західної України, історії Росії і народів СРСР, історії Заходу та Сходу, історії партії. Головним завданням Інституту було створення архівно-документальної бази України та підготовка праць з соціально-економічної і політичної історії України різних епох. Широко розгорнути своєї діяльності не встиг. Постановою Президії ВУАН від 19 жовтня 1934 його розформовано.

- Постановою Президії ВУАН Всенародну бібліотеку України при ВУАН перейменовано у Бібліотеку ВУАН .

- Постановою Президії ВУАН створено Раду по вивченню виробничих сил УРСР.

Розпочала роботу 29 травня 1934. До складу президії Ради ввійшли: **О.Г. Шліхтер** (голова), **М.Г. Світальський** (заступник голови), **О.Г. Гольдман**, **Є.В. Оппоков**, **Є.О. Патон**, **С.Ю. Семковський**, **О.В. Фомін**. Постановою РНК УРСР від 28 березня 1935 затверджено «Положення про Раду по вивченню виробничих сил УРСР Президії Української Академії наук». На Раду було покладено загальне керівництво та організація комплексних досліджень з вивчення продуктивних сил України з залученням до цієї роботи наукових співробітників інститутів ВУАН, а також вузів і відомчих наукових установ України. Відповідно до постанови РНК УРСР від 21 травня 1938 і рішення Президії АН УРСР від 25 липня 1938, Раду передано до складу Інституту економіки АН УРСР. 14 березня 1939 Президія АН УРСР вирішила організувати Раду по вивченню продуктивних сил УРСР на нових засадах як орган, що координує відповідну науково-дослідну роботу установ Академії. Головою Ради знову затверджено **О.Г. Шліхтера**, а після його смерті (2 грудня 1940) виконання обов'язків голови покладено на **Є.С. Бурксеру**. Після значної перерви, викликаной війною, Президія АН УРСР постановою від 12 грудня 1947 відновила діяльність Ради. З травня 1963 до листопада 1966 Рада по вивченню продуктивних сил України підпорядковувалася Держплану УРСР.

1934 (лютий) - Створено Геофізичну обсерваторію ВУАН (директор - Б.І. Срезневський) .

До 1934 геофізичні дослідження у ВУАН проводили Кафедра геофізики, створена 1920 (керівник - **Б.І. Срезневський**), та Геофізична комісія, яка діяла з 1921. В 1936 Геофізичну обсерваторію об'єднано з Полтавською гравіметричною обсерваторією під назвою Геофізична і гравіметрична обсерваторія. В 1936-1937 - директор її **П.К. Нечипоренко**, 1937-1938 - **П.А. Степашко**. У складі Обсерваторії були сектори: магнітометрії, електрометрії та гравіметрії, фізики атмосфери, астрономічний. У 1938 Обсерваторія ввійшла до складу Інституту геології АН УРСР як Сектор геофізики. Основні напрями діяльності Обсерваторії - вивчення деформації твердої оболонки Землі; гравіметричні дослідження; магніто-електричні дослідження на потужних магнітних аномаліях, дослідження з фізики атмосфери.

- Рішенням Президії ВУАН в складі Академії затверджено такі інститути та установи: Інститут фізики (директор - **О.Г. Гольдман**); Інститут хімії (**В.О. Плотников**); Інститут геології - (**Є.В. Оппоков**); Інститут математики (**Д.О. Граве**); Інститут будівельної механіки (**С.В. Серенсен**); Інститут транспортної механіки (**П.М. Супруненко**); Інститут електрозварювання (**Є.О. Патон**); Гірничої механіки (**М.М. Федоров**); Інститут хімічної технології (**В.Г. Шапошников**); Інститут бізоології (**І.І. Шмальгаузен**); Інститут мікробіології та епідеміології (**Г.О. Ручко**); Інститут ботаніки (**О.В. Фомін**); Інститут по вивченню організму людини; Інститут біохімії (**О.В. Палладін**); Інститут фізичної хімії (**Л.В. Писаржевський**); Історико-археографічний (**Ф.А. Козубовський**); Історії матеріальної культури (**Ф.А. Козубовський**); Польської пролетарської культури (**А.В. Кліоц**); Єврейської пролетарської культури (**Й.І. Ліберберг**); Мовознавства (**П.С. Мустац**); Шевченкознавства; Демографії (**М.В. Птуха**); Фундаментальна бібліотека ВУАН (**В.М. Іванушкін**); Геофізична обсерваторія (**Б.І. Срезневський**) .

У безпосереднє підпорядкування Президії ВУАН переводилися: Бюро економічних досліджень, Комісія літератури й мистецтва, Кафедра аерогідродинаміки, Рада по вивченню виробничих сил УРСР, Кабінет радянського будівництва та права, Комісія

філософії, Комісія історії природознавства, Фундаментальна бібліотека, Комітет наукової консультації та пропаганди наукових досягнень, Редакційно-видавнича рада, Видавництво, Друкарня, Планова комісія, Сектор підготовки кадрів, Секретаріат Президії, Адміністративно-фінансове управління, Центральна фотолабораторія.

Музеї залежно від їх профілю, приєднувалися до відповідних інститутів: Музей зоології - до Інституту зоології та біології; Музей ім. Д.К. Заболотного - до Інституту мікробіології та епідеміології; Ботанічний (з Гербарієм) - до Інституту ботаніки; Санітарії та гігієни та Анатомічний - до Інституту по вивченню організму людини; Музей Шевченка - до Інституту шевченкознавства; Археологічний - до Інституту історії матеріальної культури; сади та заповідники приєднувалися (щодо наукової роботи) до Інституту ботаніки; Музей діячів науки і мистецтва, Музей етнології, Театральний та Музей мистецтва передавалися у відання НКО УРСР. Решта кафедр і установ мали бути ліквідовані.

На цьому ж засіданні Президії вперше в практиці діяльності Академії було призначено, а не обрано голосуванням директорів установ, їх заступників та учених секретарів.

- На базі правових установ, згідно з постановою Президії ВУАН, створено Кабінет радянського будівництва і права.

Наприкінці 1927 при Соціально-економічному відділі ВУАН засновано Комісію для вивчення радянського цивільного права (голова - **А.Е. Кристер**). У 1930 Комісію перейменовано на Комісію радянського права і будівництва, яка і стала основою створеного 1934 Кабінету. До нього ввійшла також Комісія для вивчення народного права (1919-1921 - Постійна комісія для вивчення звичаєвого права) під головуванням **О.О. Малиновського** та Постійна комісія для вивчення західноруського та українського права (1918-1930) під головуванням **М.П. Василенка**. В жовтні 1934 Кабінет ліквідовано.

13 лютого 1934 - Рішенням Президії ВУАН кафедри ліквідованих Природничо-технічного та Соціально-економічного відділів ВУАН приєднано до інститутів: до Інституту будівельної механіки - кафедру математичної фізики; до Інституту гірничої механіки - кафедру гірничої пружності та теорії пружності; Інституту хімічної технології - кафедру хімічної технології з лабораторією; Інституту хімії - кафедру хімії та хімії з вивчення хімічної промисловості; Інституту геології - кафедри геології та гідрології; Інституту математики - кафедри прикладної математики, чистої математики та математичної статистики; Інституту фізики - кафедру експериментальної фізики; Інституту біозоології - кафедри експериментальної зоології та морфології тварин; Інституту біохімії - кафедру біохімії; Інституту з вивчення організму людини - кафедру патофізіології, санітарії і гігієни, патологічної анатомії, загальної та застосовної фізіології; Інституту ботаніки - кафедру систематики морфології рослин, біології сільськогосподарських рослин, акліматизації, фізичної фізіології рослин, хімічної фізіології рослин, квіткових рослин, генетики і селекції та ґрунтознавства; Інституту історії матеріальної культури - кафедру передісторії України; Інституту демографії - кафедру статистики; Інституту історії України - кафедру історії України; Бюро економічних досліджень - кафедру соціалістичної реконструкції сільського господарства та політичної економії; Кабінету радянського будівництва і права - кафедри радянського права та будівництва та історії українського права; Філософської комісії - кафедри філософії та історії філософії; Комісії літератури і мистецтва - кафедри красного письменства, східного письменства, українського письменства та літератури феодальної доби [47].

21 березня - Прийнято постанову ВУЦВК та РНК УРСР про підготовку наукових і науково-педагогічних працівників та про вчені ступені й звання, пенсійне забезпечення наукових працівників і викладачів вищих шкільних закладів і робітничих факультетів [48].

31 березня - Прийнято постанову Політбюро ЦК КП(б)У про передачу ВУАН у відання РНК УРСР та про неодмінного секретаря ВУАН; 1 квітня прийнято аналогічну постанову ВУЦВК.

1934 (березень) - Президія ВУАН створила комісію на чолі з неодмінним секретарем ВУАН І.Й. Аголом для ґрунтового аналізу стану установ, внесених до нової структури ВУАН.

1 квітня - ВУАН безпосередньо підпорядковано Раднаркому УРСР з тим, «щоб досягти повнішого зв'язку Академії наук з практикою соціалістичного будівництва і встановити систематичне і щільне співробітництво Академії з Народними Комісаріатами та Державною Плановою Комісією УРСР» [49].

9 квітня - Прийнято постанову Раднаркому УРСР про розширення складу Академії через обрання нових членів.

11 квітня - Прийнято протокольну постанову Політбюро ЦК КП(б)У про проведення травневої сесії ВУАН.

1934 (квітень) - Сесією Ради ВУАН обрано новий склад її Президії: **О.О. Богомолець** (президент), **О.Г. Шліхтер**, **І.Й. Агол**, **О.В. Палладін**, **О.Г. Гольдман**, **О.В. Фомін**, **Є.О. Патон**.

9 травня - Прийнято постанову Президії ВУАН про створення на базі кафедр Патологічної фізіології, Клінічної медицини й Комісії патоморфології Природничо-технічного відділу Інституту клінічної фізіології ВУАН (з 1953 - Інститут фізіології ім. О.О. Богомольця АН УРСР).

19-23 травня - В Харкові відбулася організована УФТІ ІІІ Всесоюзна конференція з теоретичної фізики, на якій, зокрема, з доповіддю виступив Н. Бор.

Про своє враження від УФТІ він висловився 25 травня так:

«Я радий можливості висловити свої почуття надзвичайного захоплення і задоволення, з якими я оглянув чудовий новий фізико-технічний інститут у Харкові, де відмінні умови для експериментальної роботи в усіх галузях сучасної фізики використовуються з величезним і успіхом під видатним керівництвом і в тісному співробітництві з блискучим фізиком-теоретиком» [50].

27 травня - На сесії Ради ВУАН відбулися вибори в Академію за процедурою, подібною до виборів 1929, тобто з залученням широких кіл наукової спільноти та широкого загалу трудящих. Було обрано 9 академіків і 17 членів-кореспондентів.

Обрані дійсними членами:

І.Й. Агол (загальна біологія);
В.П. Воробйов (анатомія людини);
О.І. Лейпунський (фізика);
Т.Д. Лисенко (селекція і генетика);
М.Д. Стражеско (клінічна медицина);
П.М. Супруненко (транспортна механіка);
О.Ю. Шмідт (математика);
О.Г. Ющенко (психоневрологія);
В.П. Яворський (органічна хімія).

Обрані членами-кореспондентами:

Н.І. Ахієзер (математика);
О.П. Дзєсніс (радянське будівництво і право);
В.Є. Дяченко (математика);
Н.А. Каганович (мовознавство);
Й.І. Ліберберг (історія);
М.Х. Орлов (математика);
В.П. Протопопов (психоневрологія);
Г.О. Ручко (мікробіологія);

Д.О. Свіренко (ботаніка);
С.В. Серенсен (будівельна механіка);
М.І. Ситенко (ортопедія);
В.П. Філатов (офтальмологія);
В.С. Фінкельштейн (фізична хімія);
Г.В. Фольборт (фізіологія);
І.М. Францевич (фізична хімія);
Г.О. Хармадар'ян (рентгенологія);
Є.С. Шабліовський (літературознавство).

24 червня - О.В. Палладін взяв участь у Всесоюзному з'їзді фізіологів, біохіміків і фармакологів у Москві.

24-30 червня - Відбувся II Всесоюзний математичний з'їзд в Ленінграді, в якому взяла участь українська делегація на чолі з Д.О. Граве. На пленарному засіданні з доповіддю про наукові здобутки з математики у ВУАН та Київському університеті виступив М.П. Кравчук.

28 вересня - На виконання постанови Раднаркому УРСР «Про підготовку наукових і науково-педагогічних працівників та про вчені ступені і звання» Президія ВУАН створила Особливу кваліфікаційну комісію для присвоєння вчених ступенів без захисту дисертацій.

Їй підпорядковувалися підкомісії за спеціальностями: хімічні науки - В.П. Затонський (голова), В.Г. Шапошников, В.П. Яворський; фізико-математичні науки - О.Г. Гольдман (голова), М.П. Кравчук, Г.В. Пфейффер; геологічні науки - М.Г. Світальський (голова), Є.В. Оплоков, В.І. Крокос, В.М. Чирвінський; біологічні науки - І.Й. Агол (голова), І.І. Шмальгаузен, О.В. Фомін, О.В. Палладін; технічні науки - Є.О. Патон (голова), М.М. Крилов, П.М. Супруненко, М.М. Федоров, С.В. Серенсен; соціально-економічні - О.Г. Шліхтер (голова), С.Ю. Семковський, М.В. Птуха, Є.С. Шабліовський. Кваліфікаційні комісії присвоювали учені ступені кандидатів і докторів наук без захисту дисертацій. Протягом 1935-1936 ступінь доктора наук без захисту був присвоєний 35 особам. Серед них такі відомі вчені: геологи - В.І. Крокос, М.І. Безбородько; біологи - М.М. Воскобойников, В.О. Караваєв, В.І. Балінський, В.Г. Дроботько; хімік - В.С. Фінкельштейн; математики і фізики - Н.І. Ахієзер, Є.Я. Ремез, Ю.Д. Соколов, І.Я. Штаєрман, М.М. Боголюбов; технічні науки - С.В. Серенсен, П.П. Буштедт, О.А. Уманський, Б.М. Горбунов, А.В. Огієвський. На кінець 1937 ступінь кандидата наук присуджено 150 науковим співробітникам.

5 жовтня - Постановою Політбюро ЦК КП(б)У ліквідовано Інститут польської пролетарської культури УАН та ухвалено на його базі створити Кабінет з вивчення польської літератури, мистецтва та історії революційного руху в Польщі.

11 жовтня - Прийнято постанову Ради Народних Комісарів УРСР про закордонні наукові відрядження.

19 жовтня - Рішенням Секретаріату ЦК КП(б)У відмінено постанову Президії ВУАН про присвоєння кваліфікаційними комісіями наукових ступенів.

- Ліквідовано Комісію радянського будівництва і права, Комісію літератури і мистецтва, Бюро економічних досліджень, Історично-археографічний інститут.

1934 (жовтень) - Інститут електрозварювання ВУАН провів конференцію з питань підвищення якості зварної продукції.

В конференції взяли участь представники 30 підприємств, а також науково-дослідних установ СРСР. Основні доповіді було зроблено співробітниками Інституту електрозварювання ВУАН.

1934-1937 - Постановами РНК УРСР Академії наук передано: 1934 - Інститут водного господарства, Геофізичну обсерваторію, Інститут експериментальної медицини, Інститут мікробіології; 1935 - Інститут фізичної хімії; 1936 - Інститут шевченкознавства, Полтавську гравімет-ричну обсерваторію; 1937 - Карадазьку біологічну станцію.

1934 (листопад) – В.Г. Шапошников і В.О. Плотников взяли участь у Всесоюзній конференції з газифікації у Москві.

– Відбулася перша Всесоюзна конференція з проблеми неводних розчинів, організована Інститутом хімії ВУАН.

В її роботі взяли участь представники 49 науково-дослідних установ СРСР. На конференції було підбито підсумки наукових досягнень в розробці проблеми неводних розчинів в СРСР і за кордоном та намічено напрямки подальшої роботи в цій галузі.

1934 (осінь) – В УФТІ почала працювати Комісія з «чистки» його партійної організації. Завершальним її етапом стали загально-інститутські збори, на яких було озвучено результати роботи Комісія – «парторганізація УФТІ в цілому нездорова..., жодного партійного впливу на роботу УФТІ ... не справляє», відзначалися також «ідеологічно неправильні» виступи провідних науковців – О.І. Лейпунського, Л.Д. Ландау та ін [39].

1934 (грудень) – Інститут будівельної механіки ВУАН організував конференцію з проблем коливань і динаміки конструкцій, в якій взяли участь представники науково-дослідних інститутів АН УРСР.

1934 – С.Н. Бернштейн запропонував новий підхід доведення граничних теорем для сум випадкових величин, зв'язаних у ланцюг Маркова, що став основою для побудови теорії стохастичних диференціальних рівнянь.

– В Інституті хімічної технології ВУАН активно почали розроблятися методи очищення та знезараження води.

– Розпочато дослідження стаціонарно-комплексного характеру на першому в СРСР водоймищі, створеному після затоплення порожистої частини Дніпра.

– В Інституті мікробіології та епідеміології ВУАН розпочато вивчення бактеріальних фагів, що привело до розробки радикальних методів боротьби з рядом захворювань людини та шкідливою дією фагів у промисловості.

– В Інституті зоології та біології ВУАН започатовано дослідження з експериментального одержання мутацій у дрозофіли під дією рентгенівських променів.

– С.О. Лебедев одним із перших почав вивчати проблему стійкості та автоматизації енергетичних систем, створив теорію стійкості синхронних машин, ефективні конструкції регуляторів синхронних генераторів і двигунів.

– Вийшла в світ монографія М.М. Крилова і М.М. Боголюбова «Основні проблеми нелінійної механіки. Теорія і застосування у різних технічних і фізичних науках». [51]

– Започатковано видання довідкових посібників з будівельної механіки: «Формули і таблиці для розрахунку балок...» О.А.Уманського, «Покриття на двохшарнірних дерев'яних арках» М.Т. Кохана і П.Г. Бугайова. У видавництві ВУАН видано довідники: «Розрахунок багатоколінчастих валів» Л.С. Ямпольського; «Розрахунок динамічної міцності багатоопорного вала» С.В. Серенсена, М.Е. Гарфа та Л.С. Ямпольського; «Розрахунок простих рам при пластичних деформаціях» О.І. Стрельбицької.

– С.В. Серенсен видав навчальний посібник «Основи технічної теорії пружності стосовно розрахунків міцності в літакобудуванні».

– В Інституті зоології ВУАН під керівництвом І.Й. Агола створено відділ загальної біології, в якому проводилися дослідження з генетики мікроорганізмів, експерименти з індукції мутацій рентгенівськими променями у дрозофіли та ін.

- Вийшла книга Л.М. Делоне «Спадковість та мінливість сільськогосподарських рослин».

Описано основні закони і поняття спадковості, наведено приклади модифікаційної мінливості, показано значення генетичної теорії для практики виведення й розмноження сортів сільськогосподарських рослин.

- Н.Д. Моргуліс незалежно від А. Ансельма та Р. Гьорні розробив квантово-механічну теорію поверхневої іонізації.

- Л.Д. Ландау та Є.М. Ліфшиць побудували теорію утворення електронно-позитронних пар при зіткненні швидких заряджених частинок.

- Дано пряме доведення ідеального діамagnetизму надпровідників (Л.В. Шубников, Ю.М. Рябінін; УФТІ).

- Розпочато видання «Геологічного журналу».

- В.І. Данилов довів, що при плавленні металів і сплавів зберігається їх координаційне число.

- Г.Ф. Проскура заклав основи сучасної теорії осьових компресорів та насосів і створив гідродинамічну трубу для дослідження гідродинамічних ґраток профілів.

- М.Д. Стражеско висунув гіпотезу стрептококової етіології ревматизму.

- Вийшла в світ праця С.В. Серенсена «Основи технічної теорії пружності».

- Започатковано використання стабільних ізотопів у різних галузях науки і техніки (О.І. Бродський) [52].

- О.І. Бродський одержав 27 серпня важку воду.

- Вийшла друком праця В.І. Лучицького і П.І. Лебедева «Петрографія України».

- Розпочато видання «Українського біохімічного журналу» (у 1926–1933 – «Наукові записки» Українського біохімічного інституту).

- Розпочато видання «Мікробіологічного журналу».

1934–1935 – Виміряно в'язкість рідкого азоту, кисню, окису вуглецю, аргону, метану, етилену (Л.В. Шубников, А.К. Кікоїн; УФТІ).

- М.П. Кравчук запропонував метод побудови систем перестановочних матриць.

- Створено теорію розсіяння світла світлом і розсіяння фотонів ядрами (Л.Д. Ландау, О.І. Ахієзер, І.Я. Померанчук; УФТІ) [39].

1934–1936 – С.В. Серенсен розробив основи статистичної теорії руйнування матеріалів від втоми та експериментальні й розрахункові методи дослідження напружено-деформованого стану й міцності елементів конструкцій при статичному навантаженні, методи оцінки несучої здатності деталей машин при повторно-змінних навантаженнях, прийоми експериментального дослідження втоми матеріалів і конструкцій з урахуванням конструктивно-технологічних властивостей матеріалів і несучої здатності елементів машин при циклічному та імпульсному навантаженні.

- Відкрито новий клас надпровідників – надпровідники II роду (Л.В. Шубников зі співробітниками; УФТІ).

1934–1937 – М.М. Боголюбовим спільно з М.М. Криловим розроблено асимптотичну теорію нелінійних коливань [53].

1935

1 січня – В УФТІ розпочалася задача теоретичного мінімуму, розробленого Л.Д. Ландау.

Ще в 1933 він почав створювати програми того мінімуму знань з теоретичної фізики і з низки розділів математики, опанування якими є обов'язковим для молодих фізиків-теоретиків (теормінімум Ландау). Першими здали його учні в УФТІ – О.С. Компанєєв, Є.М. Ліфшиць, О.І. Ахієзер, І.Я. Померанчук, Л. Тісса [54].

1935 (січень) – Інститут біохімії ВУАН організував конференцію з біохімічних питань в харчовій промисловості.

23 березня – Протокольною постановою Політбюро ЦК КП(б)У ВУАН дозволено скликати сесії ВУАН та проводити зміни в складі Президії.

1935 (березень) – УФТІ доручено перші розробки з воєнної тематики (створення потужних генераторів коротких хвиль, робота над авіаційними двигунами на рідинно-водневому паливі тощо) [39].

– Інститут хімічної технології ВУАН провів конференцію з проблеми комплексного використання місцевих видів палива (торфу та бурого вугілля).

28 квітня – Президія ВУАН затвердила розподіл обов'язків між її ново-обраними членами.

Загальне керівництво ВУАН покладалося на Президента ВУАН, віце-президент на період відсутності Президента мав виконувати його обов'язки. До обов'язків Віце-президента входило керівництво Радою по вивченню виробничих сил України; неодмінний секретар ВУАН (І.Й. Агол, з 1935 – О.В. Палладін) видав науковою частиною Академії, від імені ВУАН вів листування з наукових питань з усіма установами, організаціями та особами як на території СРСР, так і за кордоном, без його візи не могло бути випущено жодне академічне видання, він керував роботою Видавництва і був відповідальним редактором загальних видань ВУАН, здійснював керівництво адміністративно-господарською та фінансовою частиною ВУАН; член Президії О.В. Палладін видав планово-організаційними питаннями Академії та керував роботою по добору і підготовки кадрів; обов'язки члена Президії О.В. Фомина не було визначено через його хворобу. У такому складі Президія працювала до березня 1939.

5 травня – Прийнято постанову Президії ВУАН про скасування Редакційно-видавничої ради Академії.

1935 (травень) – Відбулася Конференція з проблеми твердих випрямлячів та фотоелементів, організована Інститутом фізики ВУАН.

В ній взяли участь представники 32 установ, зокрема лєнінградських і московських інститутів. Роботам конференції присвячено два випуски «Українських фізичних записок».

1–2 червня – Прийнято постанову ЦК КП(б)У «Про скликання конференції молодих учених України», згідно з якою, у вересні 1935 мала відбутися конференція з секціями біологічних, фізичних, хімічних наук, історико-літературного і філософського циклів.

4 червня – Прийнято постанову Президії ВУАН з підготовки наукових кадрів.

16 червня – В Києві з ініціативи ВУАН, Наркомату освіти УРСР, Союзу радянських письменників України та Всеукраїнського товариства культурного зв'язку з закордоном в конференц – залі ВУАН відбулося засідання з нагоди 50-річчя від дня смерті французького письменника В. Гюґо.

23 червня – Рішенням Політбюро ЦК КП(б)У до Інституту Т.Г. Шевченка передано документи про Т.Г. Шевченка, знайдені старателями тресту «Міасзолото» (Урал) неподалеку від Орська.

27 червня – Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило рішення просити ЦК ВКП(б) дати дозвіл на закордонне наукове відрядження М.М. Крилову та М.М. Боголюбову, а також дозволити президенту ВУАН О.О. Богомольцю та його дружині виїхати до Італії на конференцію з питань переливання крові, що мала відбутися у вересні 1935 у Римі.

1935 (червень) – У Дніпропетровську Інститут фізичної хімії провів конференцію у питань властивостей розчинів.

На конференції були присутні понад 150 делегатів з різних міст СРСР і 4 делегати з-за кордону. Заслухано доповіді з питань: будова, електричні та оптичні властивості розчинів; сольватація, розчинність та об'ємні властивості розчинів; кінетика в розчинах.

22 вересня – Прийнято постанову РНК УРСР про організацію Ботанічного саду Інституту ботаніки ВУАН, генеральний план будівництва якого розроблено Інститутом раніше.

Під територію саду виділялося 117 гектарів площі на правому березі Дніпра.

Під час війни територія Ботанічного саду і зібрана колекція рослин (близько двох тис. видів і форм) були зруйновані. Постановою РНК УРСР від 22 березня 1944 відновлено діяльність саду як самостійної установи – Ботанічного саду АН УРСР, директором якого в 1944–1958 був видатний український ботанік М.М. Гришко. Головним завданням Ботсаду було проведення науково-дослідних робіт з вивчення світових колекцій дикоростучих і культурних трав'янистих і деревних рослин з метою використання їх у різних галузях народного господарства України, широка пропаганда ботанічних знань серед населення. З часу створення в Ботанічному саду АН УРСР працювали видатні вчені – А.М. Криштофович, П.С. Погребняк, А.О. Сапегін, М.Г. Холодний. За Постановою Президії АН УРСР від 7 грудня 1967 Ботсад отримав статус Центрального ботанічного саду АН УРСР, у 1991 йому присвоєно ім'я першого директора М.М. Гришка (нині – Національний ботанічний сад України ім. М.М. Гришка) [23].

1935 (листопад) – Інститут зоології і біології ВУАН організував першу в УРСР фауністичну конференцію, в якій взяли участь 105 зоологів-фауністів. Конференція розглянула план видання «Фауни УРСР».

11 грудня – Вийшла постанова Політбюро ЦК КП(б)У про необхідність перегляду статуту ВУАН.

1935 – Стала до ладу Дослідна станція глибокого охолодження Українського фізико-технічного інституту – прообраз дослідних заводів і інженерних центрів при інститутах науково-технічного профілю.

– У Києві проведено першу в СРСР математичну олімпіаду школярів. Натхненником та ініціатором її проведення був М.П. Кравчук, який виступив перед вчителями з доповіддю «Про завдання й методи математичних наук».

– При Інституті будівельної механіки ВУАН створено бібліотеку, фонд якої нараховував понад 5000 примірників науково-технічної літератури.

– О.А. Уманський провів розрахунки довгих і багатопрогінних пружн оопертих балок, що знайшло відображення в його монографіях – «Про розрахунок багатопрогінних пружно опертих балок за методом початкових параметрів» та «До розрахунку довгих і багатопрогінних балок на пружній основі».

– Інститут зоології АН УРСР розпочав випуск «Збірника праць з генетики».

– Є.Я. Ремез запропонував алгоритми побудови поліномів найкращого чебишевського наближення довільної неперервної функції, що дозволило розробити його загальні обчислювальні методи (Інститут математики ВУАН).

– Л.Д. Ландау та Є.М. Ліфшиць розвинули термодинамічну теорію доменної структури феромагнетиків і теорію дисперсії магнітної проникності феромагнетиків у змінному магнітному полі, встановили рівняння руху магнітного моменту домена в змінному полі (рівняння Ландау-Ліфшиця), побудували теорію феромагнітного резонансу. Цим покладено початок фізиці феромагнетиків (УФТІ).

- Л.В. Шубников і Ю.М. Рябінін відкрили існування в надпровідних сплавах двох критичних магнітних полів. Стан сплавів в інтервалі між ними називається «фазою Шубникова» (поряд з терміном «змішаний стан») (УФТІ).
 - М.О. Лаврентьевим запроваджено поняття квазікомформного відображення.
 - М.П. Барабашов і М.Г. Пономарьовим сконструювали перший вітчизняний спектрогеліоскоп (Харківська астрономічна обсерваторія).
 - М.В. Корноухов розпочав дослідження несучої здатності і міцності металевих конструкцій.
 - О.П. Чекмарьов розробив теорію і методи точної прокатки металів.
 - В.С. Горський виявив ефекти висхідної дифузії та дифузійної післядії, на основі яких пізніше побудував теорію ефекту сегрегації твердих розчинів (УФТІ).
 - Видано працю Є.І. Бордзиловського «Дикорослі лікарські рослини флори УРСР, їх описання, збирання і сушіння».
 - Видано монографію В.Ю. Чаговця «До питання про природу подразнюючої дії електричного струму на живі тканини».
 - Вийшла в світ монографія Є.С. Шабліовського «Шевченко і російська революційна демократія».
- 1935–1937** - Л.Д. Ландау розвинув термодинамічну теорію фазових переходів другого роду (УФТІ) [54].

1936

3 січня - На базі Дніпровської біологічної станції і Сектору біології водяних тварин Інституту біозоології АН УРСР постановою Президії АН УРСР створено Гідробіологічну станцію (директор - **Д.О. Белінг**).

Діяльність Станції спрямовувалася на дослідження біологічних особливостей заплавної водоймищ, пошук раціонального використання тваринних і рослинних ресурсів. Ввійшла до складу Гідробіологічного інституту АН УРСР, створеного 23 травня 1940 за постановою РНК УРСР.

20–26 січня - Прийнято постанову Президії АН УРСР про включення в систему Академії наук Полтавської гравіметричної обсерваторії, вивівши її зі складу Української головної палати мір та ваги УРСР.

1–4 лютого - В Києві відбулася Конференція з алергії, скликана Інститутом клінічної фізіології АН УРСР та Інститутом експериментальної медицини Наркомату охорони здоров'я УРСР. На конференції виступили: президент АН УРСР О.О. Богомолець з доповіддю «Сто питань з проблеми алергії в сучасній патології і клініці»; М.Д. Стражеско - «Місце і значення алергії у клініці»; М.Ф. Мельников-Разведенков і А.З. Цейтлін - «Патоморфологія алергічних процесів».

21 лютого - Раднарком УРСР затвердив новий Статут Академії, що зафіксував усі важливі зміни в її структурі та організації роботи. ВУАН було перейменовано на Академію наук УРСР.

У статуті зазначалося, що Академія наук - «вища наукова установа УРСР, що об'єднує найвидатніших учених країни. Академія наук підлягає безпосередньо Раді Народних Комісарів Української Соціалістичної Радянської Республіки, якій вона щороку подає звіт про свою діяльність» [56]. За новим статутом Академія знов поділялася на три Відділи: суспільних наук; математичних і природничих наук, технічних наук. Отже, технічні науки набули такої ваги, що потребували виділення в окремий відділ. Нововведенням був поділ Відділів на групи, відповідно до наукових спеціальностей, до складу яких входили академіки та члени-кореспонденти з даної спеціальності, директори академічних установ, представники інших установ та наукові співробітники. Групи мали повну президію - голову, заступника та

вченого секретаря. Всі голови груп Відділу входили до ради Відділу, на чолі якої стояв академік-секретар. Статут зафіксував, що основними органами науково-дослідної роботи Академії віднині стають її науково-дослідні інститути, яким надавалася цілковита оперативна і господарська самостійність, вони підпорядковувалися безпосередньо Президії Академії наук. Вищим органом Академії наук знов оголошено Загальні збори, а Раду Академії ліквідовано. Склад Президії, що мав усі повноваження по керівництву Академією у перервах між Загальними зборами, розширено до 9 осіб. Детально зафіксував Статут процедуру виборів до Академії. Відділи висували кандидатів на дійсних членів та членів-кореспондентів, але обирати мають право лише членів-кореспондентів. Загальні збори затверджують кандидатури членів-кореспондентів, а академіків обирають. Про вакансії дійсних членів та членів-кореспондентів Академія наук повинна сповіщати в «Известиях ЦИК СССР» та «Вістях ЦВК УРСР». Протягом двох місяців з дня публікації наукові установи, громадські організації та окремі особи мають право назвати імена кандидатів. Після попереднього обговорення висунутих кандидатур у групах відповідний Відділ розглядає їх та проводить балотування (не менше 2/3 голосів). На найближчому засіданні Загальних зборів АН УРСР проводиться обрання академіків звичайною більшістю голосів та затвердження членів-кореспондентів, вже обраних у Відділах [57].

28 лютого – Політбюро ЦК КП(б)У дозволило скликати сесію АН УРСР з нагоди 75-річчя від дня смерті Т.Г. Шевченка.

26 березня – В Києві відкрилася Перша конференція молодих учених України.

В її роботі взяло участь 400 молодих науковців, членів Академії наук, професорів багатьох навчальних закладів, представників АН СРСР і БСРР та Всесоюзної сільськогосподарської академії. Конференція працювала п'ять днів, з яких два дні було присвячено пленарним засіданням, три – роботі секцій. З 950 наукових доповідей і тез, що надійшли до Оргкомітету конференції, було відібрано і прочитано 165, зокрема 25 – на медичній, 25 – біологічній, 16 – геолого-географічній, 17 – на технічній секціях. Керували секціями відомі вчені: медичною – О.О. Богомолець, біологічною – О.В. Палладін, геолого-географічною – М.Г. Світальський, математичною – Д.О. Граве, фізичною – О.Г. Гольдман, хімічною – В.О. Плотников, літературною – П.Г. Тичина, соціально-економічною – О.П. Дзеніс, сільськогосподарською – Б.М. Рождественський, технічною – С.В. Серенсен. На прикінцевому пленарному засіданні заслухано доповіді керівників секцій про підсумки секційної роботи.

13 квітня – Вийшла постанова Ради Народних Комісарів УРСР про асигнування коштів Академії наук УРСР на археологічні дослідження.

15 квітня – На виконання положень Статуту АН УРСР Президія АН УРСР затвердила орієнтовний розподіл інститутів по Відділах, 27 червня прийнято протокольну постанову Президії АН УРСР про розподіл установ Відділів на групи.

4 травня – Прийнято рішення Політбюро ЦК КП(б)У про виділення коштів для АН УРСР на геолого-розвідувальні роботи.

7 травня – Замість ліквідованого Інституту єврейської пролетарської культури УАН УРСР створено Кабінет з вивчення єврейської радянської культури в складі лінгвістичної секції та музичного фольклору (директор – **Е.Г. Співак**). Значна частина наукових співробітників ліквідованої установи була заарештована і перебувала, в т.ч. її керівники, під слідством. У 1940 організовано літературну секцію.

У штаті Кабінету налічувалося 11 співробітників. У 1936–1940 провів значну роботу зі збирання рідкісних видань і фольклорних матеріалів. Його бібліотека поповнилася працями класиків єврейської літератури та мови і нараховувала близько 20 тис. книг з іудаїки, гебраїстики та германістики різними мовами. У фондах Кабінету було зосереджено фотокопії та негативи пам'яток єврейської літератури XVI–XIX ст.

У роки війни Кабінет у складі Інституту мови та літератури (на правах відділу) разом з Академією було евакуйовано до Уфи (1941–1943). Весною 1944 з поверненням до Києва Кабінет знов почав діяти як самостійна структура. Проте 1948, коли розгорнулася боротьба проти «безрідних космополітів», на адресу Кабінету висловлювалися «критичні зауваження». Той факт, що працівники Кабінету виконували праці на ідиш, оцінювався як

вияв єврейського націоналізму. На початку 1949 майже всі співробітників на чолі з директором було заарештовано, і Кабінет припинив своє існування [22].

19 червня – Секретаріат ЦК КП(б)У зобов'язав партгрупу АН УРСР переглянути рішення про присудження вчених ступенів без захисту дисертацій. З цього часу вчені ступені присуджувалися тільки після захисту дисертацій.

27 липня – Постановою Президії АН УРСР на базі кафедр і комісій АН УРСР та Інституту історії України ВУАМЛІН створено Інститут історії України АН УРСР.

Основні напрями діяльності Інституту в передвоєнні роки були: дослідження проблем історії України часів середньовіччя та нового часу, підготовка підручників з історії України для вищих навчальних закладів, середньої школи та громадськості республіки. Першим директором Інституту був А.Х. Сараджев, у 1936–1941 Інститут очолював С.М. Белоусов. В структурі Інституту було три відділи: історії феодалізму, історії капіталізму та історії радянського періоду. Працювало в ньому 16 науковців, у 1938 їх чисельність подвоїлася. Постановою Президії АН УРСР від 6 вересня 1952 Інститут перейменовано на Інститут історії АН УРСР, в листопаді 1990 – на Інститут історії України АН України.

– Постановою Президії АН УРСР на базі Науково-дослідного інституту Тараса Шевченка НКО УРСР та Літературної комісії ВУАМЛІН створено Інститут української літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР (з 1952 – Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР).

– Постановою Президії АН УРСР на базі Етнографічної комісії і Кабінету музики етнографії АН УРСР створено Інститут українського фольклору АН УРСР.

Постановою Президії АН УРСР від 8 серпня 1938 його перейменовано на Інститут етнографії та фольклору АН УРСР (з 1941 – Інститут народної творчості і мистецтв АН УРСР, з 1944 – Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, з 1994 – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського). Основна діяльність Інституту в довоєнні роки полягала у збиранні, обробці, зберіганні та вивченні творів усної і пісенної народної творчості. Директорами інституту були Ю.М. Соколов (1939–1941), М.О. Грінченко (1941–1942) [41].

– Постановою Президії АН УРСР на базі Інституту економіки Української асоціації марксистсько-ленінських інститутів і Інституту сільськогосподарської економіки Народного комісаріату землеробства УРСР створено Аграрно-економічний інститут АН УРСР.

Рішенням Президії АН УРСР від 13 грудня 1936 Інститут перейменовано на Інститут економіки АН УРСР, 1937 до нього приєднано Інститут демографії і санітарної статистики АН УРСР. Інститут займався науковим узагальненням досягнень в галузі державного будівництва і розвитку народного господарства України, розширенням і поглибленням економічних досліджень з теоретичних та прикладних проблем. У довоєнний період директорами Інституту були: О.М. Асаткін (1937), В.П. Теплицький (1937–1938), В.В. Рудницький (1938–1941).

1936 (жовтень) – Інститут мікробіології АН УРСР провів конференцію з бактеріофагії і мінливості мікробів.

– Інститут електрозварювання АН УРСР провів конференцію з проблеми автоматичного зварювання.

15–19 листопада – В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР та Інститутом експериментальної біології і патології Наркомату охорони здоров'я УРСР проведено Конференцію з медичної біології.

13 грудня – Президія АН УРСР прийняла рішення про зміну назви Аграрно-економічного інституту АН УРСР – на Інститут економіки АН УРСР.

21–23 грудня – В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР проведено конференцію з недостатності кровообігу.

1936–1938 – В Україні на тлі розкручування засобами масової інформації істерії щодо шкідництва, шпигунства та терористичної діяльності «ворогів народу» пройшли масові репресії.

Під час їх було безпідставно звинувачено та заарештовано кілька тисяч учених, серед них 19 дійсних членів і членів-кореспондентів АН УРСР, 14 керівників наукових закладів. Чимало заарештованих (А.Ю. Кримський, В.П. Затонський, Л.В. Шубников, М.П. Кравчук та ін.) потім були розстріляні, інші закінчили життя у засланні, в тюрмах і таборах і тільки деякі фізично вижили і повернулися до роботи – академіки О.Г. Гольдман, М.В. Птуха, Л.М. Яснопольський, член-кореспондент Є.С. Шабліовський. Це був справжній геноцид інтелекту української нації, остаточний баланс якого ще не підбито.

Причому знищувалися не просто окремі люди, руйнувались цілі установи з їх працівниками. Варто згадати деякі з них: Українська автокефальна православна церква з усім єпископатом, духовенством та багатьма вірними;

історична школа Грушевського, практично всі його учні та наукові установи, де вони працювали;

марксистська історична школа Яворського з заснованим ним Інститутом історії;

марксистська філософська школа Юринця;

Український фізико-технічний інститут [39];

Інститут транспортної механіки АН УРСР;

Сільськогосподарська академія;

школа Бойчука в образотворчому мистецтві на чолі з ним самим;

новаторський театр «Березіль» з його керівником Л.Курбасом;

майже весь професорський склад вищих навчальних закладів України тощо [58, с. 201–202].

При цьому посади, що звільнялися, починали швидко займатися молодими висуванцями. Нові керівники демонстрували виключну дисциплінованість і слухняність.

– Н.Д. Моргуліс (Інститут фізики АН УРСР) висунув ідею про напівпровідникову природу оксидного катода.

– Є.О. Патон і В.І. Дятлов в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше започаткували науковий розгляд зварювання з точки зору металургійних процесів.

1936 – Відбулася наукова конференція з питань дослідження родовищ корисних копалин УРСР та з питань геології УРСР, організована Інститутом геології ВУАН спільно з Радою по вивченню продуктивних сил УРСР.

– Колективом співробітників Інституту механіки АН УРСР в механічній лабораторії Київського політехнічного інституту виконано випробування на стійкість й міцність моделей колон головного каркасу Палацу Рад СРСР. Результати досліджень викладено в монографії М.Д. Жудіна «Випробування моделей колон Палацу Рад СРСР».

– Видано монографію А.В.Огієвського «Гідрологія суши (загальна та інженерна)». В 1941 перероблена і перевидана як підручник для гідромеліоративних навчальних закладів.

– Ф.П. Белянкін опублікував монографії «Міцність деревини під впливом повторного навантаження» та «Пластичні деформації й підтримуюча дія при згинанні дерев'яних балок», в яких викладено результати експериментальних досліджень міцності деревини за умов циклічного навантаження.

– М.Д. Жудін опублікував монографію у двох частинах «Пластичні деформації в сталевих конструкціях».

– С.В. Серенсен розробив статистичну теорію руйнування матеріалів від втоми (Інститут будівельної механіки АН УРСР).

– Л.Д. Ландау вивів кінетичне рівняння для плазми у випадку кулонівської взаємодії, яке лягло в основу теорії релаксаційних процесів у плазмі, встановив вигляд інтегралу зіткнень для заряджених частинок (УФТІ) [54].

- Л.Д. Ландау, О.І. Ахієзер і І.Я. Померанчук розв'язали задачу розсіяння світла світлом в області високих частот (УФТІ).
- Досліджено взаємодію нейтронів з речовиною при низьких температурах (Л.В. Шубников, І.В. Курчатова, О.І. Лейпунський, Л.В. Розенкевич) (УФТІ).
- Л.В. Шубников і М.Є. Алексеевський дали точне експериментальне доведення гіпотези Сільсбі (УФТІ).
- М.М. Корноухов детально дослідив стійкість за межами пружності центрально та нецентрально стиснутих стержнів та арок (Інститут будівельної механіки АН УРСР) [59].
- Видано фундаментальну працю М.М. Боголюбова і М.М. Крилова «Загальна теорія міри в нелінійній механіці» (Кафедра математичної фізики АН УРСР) [60].
- Вийшов перший том дванадцятитомної монографії «Флора УРСР» (останній видано 1965) (Інститут ботаніки АН УРСР).
- Видано «Визначник листяних мохів України» Д.К. Зерова (Інститут ботаніки АН УРСР).
- Складено «Основний фонд корисних копалин УРСР» (Рада по вивченню продуктивних сил України).
- Видавництво Академії наук УРСР видало останній, 10-й том, «Історії України-Руси» М.С. Грушевського (тт. 1-10, Львів - Київ). В 1991-1998 перевидано видавництвом «Наукова думка».
- Видано бібліографічний покажчик «Демографічні переписи. Теорія, методологія, організація».

1936-1937 - Видано праці Л.А. Булаховського «Порівняльно-історичні розвідки в ділянці українського наголосу» та «Історичний коментарій до російської літературної мови».

- Л.В. Шубников і Б.Г. Лазарев відкрили ядерний парамагнетизм твердого водню і виміряли за магнітною сприйнятливістю магнітний момент протона (УФТІ).

1936-1941 - Ю.Д. Соколов, досліджуючи проблему особливих траєкторій системи вільних матеріальних точок, одержав фундаментальні результати, які в значній мірі узагальнили класичну проблему n тіл (Інститут математики АН УРСР).

1936-1941 - І.М. Рапопорт одержав розв'язок оберненої задачі варіаційного числення.

1937

1937 (початок) - В УФТІ проведено першу Всесоюзну нараду з криогеніки.

15 червня - Прийнято протокольну постанову Політбюро ЦК КП(б)У про скликання чергової сесії АН УРСР.

27 червня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за керівництво дрейфуючою станцією «Північний полюс-1» О.Ю. Шмідту присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Шмідт Отто Юлійович (1891 - 1956) - математик, астроном, геофізик, акад. АН УРСР (1934). У 1913 закінчив Київський університет. У 1923-1956 - проф. Московського університету, 1930-1932 - директор Арктичного інституту, 1937-1949 - Геофізичного інституту АН СРСР, 1932-1939 - начальник Головного управління Північного морського шляху. Автор космогонічної гіпотези походження Сонячної системи (1943). Засновник московської алгебраїчної школи. Акад. АН СРСР (1935), її віце - президент (1939-1942). Ордени і медалі СРСР.

17 липня - Рішенням Президії АН УРСР Інститут водного господарства АН УРСР перейменовано на Інститут гідрології і гідрогеології АН УРСР.

29 липня - Прийнято постанову Ради Народних Комісарів УРСР про асигнування коштів АН УРСР на проведення Міжнародного геологічного конгресу.

1937 (липень) - Нищівного удару нанесено по ЦК ЛКСМУ, керівників якого проголошено ворогами народу. З цього в Україні почалася кампанія великого терору.

Він ще посилювався після прибуття до Києва у серпні 1937 комісії з Москви у складі В.М. Молотова, М.С. Хрушова та М.Єжова, яких супроводжували потужні сили НКВС.

- Протягом року в Україні заарештовано всіх членів Політбюро, Оргбюро та Секретаріату ЦК КП(б)У, за винятком одного Г.І. Петровського. Зі 102 членів українського ЦК, обраних на XIII з'їзді КП(б)У, живими залишилися лише троє. Заарештовано було всіх 17 членів українського уряду, всіх секретарів обкомів України, причому новопризначених. Терор пройшов по всіх республіканських установах, місцевим радам, промисловим підприємствам. Нанесено жорсткого удару Академії наук. Потяглася нескінченна низка арештів та заслань: В.П. Затонський, С.Ю. Семковський, М.П. Кравчук, М.Г. Світалський, П.М. Супруненко, Л.В. Шубников та багато інших. Руйнувалися долі, нищилися інститути, переривався розвиток перспективних напрямів науки. З іншого боку, зросло бюджетне фінансування Академії, збільшився обсяг публікацій, розвивалися творчі зв'язки з інститутами Академії наук СРСР та Білорусії. [22]

5 серпня - Заарештовано керівника Лабораторії низьких температур УФТІ Л.В. Шубникова ніби як учасника контрреволюційно-троцькистсько-шкідницької організації в УФТІ. 10 листопада 1937 розстріляний. Тоді ж, в листопаді, заарештовано і розстріляно відомих фізиків, співробітників УФТІ, - Л.В. Розенкевича та В.С. Горського [39].

Шубников Лев Васильович (1901-1937) - видатний фізик-експериментатор, один із засновників радянської фізики і техніки низьких температур і першої низькотемпературної школи. По закінченні Ленінградського політехнічного інституту (1926) посланий в наукове відродження у Лейденський університет, де опанував техніку роботи з низькими температурами. В 1931-1937 - керівник криогенної лабораторії УФТІ та 1935-1937 - завідувач кафедри Харківського університету. Дослідження стосуються фізики твердого тіла, фізики низьких температур, надпровідності магнетизму. В 1931 одержав рідкий водень, в 1932 - рідкий гелій, провів перші в СРСР роботи по вивченню фізичних властивостей зріджених газів. Перевідкрив 1934 ефект Мейсснера, встановив (1934-1937) основні особливості поведінки надпровідних сплавів у магнітному полі, відкрив існування в них двох критичних магнітних полів і фази Шубникова (виявлення надпровідників II роду), спостерігав 1935 антиферромагнетизм, виміряв 1936 ядерний магнітний момент твердого водню (з Б.Г. Лазаревим).

3 жовтня - Постановою Президії АН УРСР знято з посади директора Кабінету по вивченню єврейської радянської літератури, мови і фольклору Й.П. Львова.

10 жовтня - Постановою Президії АН УРСР знято з посади директора Бібліотеки АН УРСР З.М. Ільницьку

15 жовтня - Заарештовано за сфабрикованими звинуваченнями у контрреволюційних монархічних настроях та шпигунській діяльності на користь Німеччини та Польщі директор Українського науково-дослідного інституту водного господарства АН УРСР Є.В. Оппоков, 11 листопада страчений, реабілітований посмертно.

25-27 грудня - В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР, Інститутом експериментальної біології і патології та Інститутом експериментальної медицини Наркомату охорони здоров'я УРСР проведено Конференцію з проблеми шоку.

1937 - Г.Ф. Проскура очолив Харківську реактивну групу, організовану 1934 на громадських засадах для вивчення питань, пов'язаних зі створенням ракет на твердому паливі, та пропаганди ідей реактивного руху. Протягом 1937-1940 створено вертикальний пусковий пристрій, випробувальний стенд для перевірки

- реактивної тяги, пристрій для виготовлення порохових шашок. 19 вересня 1940 здійснено успішний пуск порохової ракети власного виробництва.
- Основні роботи, проведені в Україні у 20-30 роки в галузі морської геології, узагальнено О.Архангельським та М.Страховим у монографії «Геологічна будова та історія розвитку Чорного моря», яка містила великий масив даних з літології, біостратиграфії, історії розвитку Чорного моря у четвертинний період.
 - О.І. Бродський із співробітниками Інституту фізичної хімії АН УРСР вперше в СРСР одержав концентрати важкого ізотопу кисню.
 - Карадазька біологічна станція перейшла у підпорядкування АН УРСР (з 1963 - Карадазьке відділення Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського АН УРСР, з 1979 - Карадазький державний заповідник АН УРСР, з 1988 - Карадазький філіал Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського АН УРСР, з 1997 - Карадазький природний заповідник НАН України) [41].
 - Л.Д. Ландау розробив теорію проміжного стану надпровідників.
 - О.І. Ахієзер і І.Я. Померанчук розвинули якісну теорію розсіяння фотонів полем ядра (УФТІ).
 - Д.М. Синцов запровадив у геометрію монжевих рівнянь поняття асимптотичних ліній, ліній кривини першого і другого роду, геодезичних ліній першого і другого роду та вивів їх диференціальні рівняння.
 - Вийшла праця С.В. Серенсена «Міцність металу і розрахунок деталей машин».
 - Вийшла в світ монографія М.М. Крилова та М.М. Боголюбова «Вступ до нелінійної механіки».
 - Вийшла в світ стаття «Плоскополяризовані хвилі в загальній теорії відносності» Н. Розена, в якій вперше отримано узагальнення слабкої плоско поляризованої хвилі (Інститут фізики АН УРСР).
 - Л.В. Шубников і С.С. Шалит остаточно довели перехід речовин з парамагнітного стану у новий антиферромагнітний стан. Перші результати було одержано в 1934-1936 Л.В. Шубниковим, О.М. Трапезниковою і Г.А. Мілютіним (УФТІ).
 - Л.В. Шубников і М.Є. Алексеевський відкрили проміжний стан при руйнуванні надпровідності металів і сплавів електричним полем.
 - У Харкові став до ладу найбільший у Європі електростатичний прискорювач заряджених частинок на енергію 3,5 МеВ (К.Д. Синельников, А.К. Вальтер).
 - В спеціально організованій під керівництвом Л.А. Кульського Лабораторії хімії і технології води Інституту хімії АН УРСР розроблялися методи очищення та знезараження води.
 - М.В. Шарлемань опублікував монографію «Зоогеографія УРСР», в якій узагальнив роботи зоологів-фауністів, принципи історичної та екологічної зоогеографії, приділивши чималу увагу антропогенним факторам. Запропонований ним зоогеографічний поділ території України практично зберігся до нинішнього часу.
 - Під керівництвом С.М. Гершензона почалися вивчення генетичних процесів у природних популяціях тварин.
 - В Одесі відбувся II Український з'їзд фізіологів, біохіміків і фармакологів, організований Інститутом біохімії АН УРСР.

- С.М. Гершензон зі співробітниками встановив мутагенну дію ДНК [62] .
- А.І. Кіпріанов спільно з Г.Т. Пілюгіним відкрив гіпсохромні зміщення.
- В.Г. Бондарчук розробив метод структурно-геоморфологічного аналізу будови земної кори й пошуку соляних структур.
- Видано «Визначник лишайників УРСР» (Інститут ботаніки АН УРСР).

1937–1939 – В.О. Беліцер незалежно від американського біохіміка Г. Калькара відкрив та вивчив процес окислювального фосфорилування.

1937 – Видано «Російсько-український словник».

- Вийшов перший номер журналу «Український фольклор» (з 1939 – журнал «Народна творчість»).

1937–1941 – Інститутом історії України АН УРСР видано низку праць з циклу «Нариси з історії України». З 17 запланованих випусків світ побачили 7. Одночасно проводилася робота з підготовки збірників «Історія України в документах і матеріалах» (опубліковано два випуски) та «Хронології історії України» (вийшло два випуски).

1938

9 січня – Постановою Політбюро ЦК КП(б)У дозволено при інститутах АН УРСР створення аспірантури.

21 січня – Управління державної безпеки НКВС УРСР одержало з Москви телеграму, якою санкціонувався арешт директора Інституту фізики АН УРСР О.Г. Гольдмана. Наступного дня його було заарештовано.

Гольдман Олександр Генріхович (1884–1971) – видатний український фізик, акад. ВУАН (1929), голова Відділу ВУАН. Народився у Варшаві, закінчив Лейпцизький (1908) та Київський (1909) університети. В 1921–1930 – професор Київського політехнічного інституту та з 1923 – керівник Науково-дослідної кафедри фізики при КПІ, на базі якої 1929 організовано Науково дослідний інститут фізики, директором якого він був до січня 1938; також у 1929–1938 – професор Київського університету. В 1938 репресований і потім засланий, 1944–56 – професор педінститутів у Росії, з 1959 – завідувач лабораторії Інституту фізики АН УРСР. Помер 30.12.1971. Дослідження стосуються фотохімії, фізики діелектриків і напівпровідників, електролюмінесценції, історії фізики. Започаткував експериментальну фізику напівпровідників в Україні, одержавши тут низку фундаментальних результатів, та журнал «Фізичні записки».

Не дочекавшись завершення слідства і судового вироку, Президія АН УРСР 29 січня прийняла постанову про виключення О.Г. Гольдмана з дійсних членів Академії «як заарештованого органами НКВС», 2 липня її одностайно затвердили Загальні збори АН УРСР. Відразу після арешту О.Г. Гольдмана спеціальна комісія АН УРСР розпочала перевірку роботи Інституту фізики АН УРСР. До складу Комісії, очолюваною А.Ф. Йоффе, входили науковці з Москви, Ленінграда, Тбілісі, Баку, зокрема вихідці з України В.П. Линник, Б.М. Вул, М.О. Леонтович. Висновки Комісії (2 червня 1938) не мали нічого спільного з справжнім станом речей в Інституті і були явно сфабриковані з метою виправдати усунення О.Г. Гольдмана з посади директора Інституту і наступну його реорганізацію. В опублікованих у пресі коротких повідомленнях про роботу Комісії зазначалося, що «загальні підсумки наукової роботи Інституту за 9 років його існування незначні і практичні виходи цих робіт дуже малі», організація груп в Інституті нерациональна, тематика надзвичайно роздрібнена, причому більшість тем «не має актуального значення і не приводить до поглиблення фізичного розуміння явищ». Причина всіх цих надуманих звинувачень вбачалася в тому, що «Інститутом фізики керував ворог народу, який розвалював з шкідницькою метою роботу Інституту». Більш абсурдне обвинувачення на адресу О.Г. Гольдмана важко було вигадати, оскільки саме йому фізична наука в Радянській Україні завдячує своєму розвитку, а Інститут фізики – своїм заснуванням та існуванням [63].

25–27 січня – Інститут біохімії АН УРСР провів конференцію з питань біохімії нервової системи. На ній були вчені з наукових установ СРСР, які вивчають проблеми головного мозку і нервової системи.

28 лютого – Прийнято постанову РНК УРСР про приєднання до Інституту історії матеріальної культури АН УРСР Державного історико-археологічного заповідника «Ольвія».

28 квітня – В Москві заарештовано Л.Д. Ландау – завідувача теоретичним відділом Інституту фізичних проблем АН СРСР в зв'язку з справами заарештованих в УФТІ. 28 квітня 1939 звільнено завдяки клопотанню П.Л. Капиці та Н. Бора [39].

8 травня – Постановою Політбюро ЦК КП(б)У затверджено мережу наукових журналів АН УРСР.

16 травня – А. Ейнштейн надіслав листа Сталіну на захист співробітника УФТІ, начальника Станції глибокого охолодження, громадянина Австрії А.С. Вайсберга, заарештованого 1 березня 1937 органами НКВС. 31 грудня 1939 особлива нарада при НКВС СРСР вирішила вислати його з країни як «небажаного іноземця». На Заході А.С. Вайсберг видав книгу споминів про роботу в УФТІ та свої поневіряння по радянських в'язницях.

20 травня – Прийнято постанови ЦК КП(б)У та Президії АН УРСР про реорганізацію Геофізичної обсерваторії АН УРСР: геофізичну групу передано до Інституту геології АН УРСР, а Полтавську гравіметричну обсерваторію виділено в самостійну структуру АН УРСР.

– Постановами ЦК КП(б)У та Президії АН УРСР Інститут історії матеріальної культури АН УРСР реорганізовано в Інститут археології АН УРСР.

21 травня – Прийнято постанову РНК УРСР про передачу Ради по вивченню продуктивних сил України до Інституту економіки АН УРСР.

1938 (травень) – Український науково-дослідний інститут водного господарства АН УРСР реорганізовано в Інститут гідрології АН УРСР. До його складу ввійшли нові відділи – річкового стоку, річної гідравліки та річкової гідротехніки. В 1940 директором Інституту став **Г.Й. Сухомел**.

4 червня – На засіданні Президії АН УРСР виступив А.Ф. Йоффе, який як голова Комісії з обстеження Інституту фізики АН УРСР виклав її висновки.

Головними недоліками в роботі Інституту він назвав ізольованість Інституту від фізичних центрів СРСР, відсутність практичних зв'язків з виробництвом, а також публікацію наукових праць в українському журналі українською мовою за відсутності публікацій про результати наукових досягнень у союзних періодичних виданнях. На думку А.Ф. Йоффе, всі талановиті українські фізики (В.Є. Лашкар'єв, В.П. Линник, Д.М. Наследов, П.В. Шаравський, В.М. Тучкевич, А.П. Александров та ін.) усувалися з Києва, де не було створено відповідних умов для їх роботи. Свій виступ А.Ф. Йоффе закінчив пропозиціями про структурні зміни в Інституті, його реорганізацію та зміну директора. Не випадково стенограма доповіді А.Ф. Йоффе знайшла належне місце в матеріалах звинувачення О.Г. Гольдмана. Від імені фізиків країни А.Ф. Йоффе заявив, що Інститут фізики АН УРСР погано виконував свої завдання. Після такої заяви запропонована Президентом АН УРСР О.О. Богомольцем резолюція з формулюванням: «У минулому Інститутом фізики керували зі шкідницькою метою» вже ні в кого не викликала сумніву. «Доповідь про роботу Інституту фізики та перспективи його дальшого розвитку, зроблену акад. [А.Ф.] Йоффе, – зазначалося в рішенні Президії, – довести до відома голови Раднаркому УРСР та просити Раднарком УРСР допомогти перетворити в життя всі побажання комісії, що сприятиме розвитку фізичної науки на Україні та зв'язку цієї науки з промисловістю. Президія Академії наук виносить ширю подяку Комісії та голові цієї Комісії акад. [А.Ф.] Йоффе за таку серйозну увагу до Інституту фізики АН УРСР, оскільки мова йде не тільки про реконструкцію Інституту фізики [АН] УРСР як відірваної одиниці, а про

реконструкцію всієї роботи в галузі фізики на Україні». 2 липня цю постанову Президії АН УРСР було ухвалено Загальними зборами АН УРСР.

15 червня - Ірен і Фредерік Жоліо-Кюрі та Ф. Перрен - видатні французькі фізики звернулися до Генерального прокурора СРСР на захист іноземних учених, співробітників УФТІ Ф. Хоутерманса і А.С. Вайфсберга, заарештованих органами НКВС відповідно 1 грудня 1937 та 1 березня 1937. Невдовзі звільнений та висланий з СРСР Ф. Хоутерманс, як і А.С. Вайсберг, написав згодом книгу спільно з К. Штепою «Чистка в Росії» [66].

24 червня - Заарештовано директора УФТІ О.І. Лейпунського, якому було «пред'явлено звинувачення в тому, що він є агентом німецької та англійської розвідок, проводив шпигунську та диверсійну роботу». 8 серпня 1930 звільнений через відсутність доказів.

22 липня - Заарештовано І.В. Обреїмова - першого директора УФТІ (1929-1932) як «агента німецької та англійської розвідок і учасника протроцкістської організації». Звільнений 21 травня 1941. На його захист виступили академіки С.І. Вавилов, А.Ф. Йоффе, В.Л. Комаров та ін.

Обреїмов Іван Васильович (1894-1981) - видатний фізик-експериментатор, академік АН СРСР (1958). В 1929-1938 працював в Українському фізико-технічному інституті (в 1929-1932 - директор), започаткував тут теоретичну фізику та фізику низьких температурну 1938- 1941 перебував в ув'язненні по необґрунтованим звинуваченням, з 1942 працював в інститутах АН СРСР. Наукові дослідження стосуються фізики кристалів, молекулярної спектроскопії, оптики. Довів дискретність структури спектра молекулярного кристала при досить низьких температурах (1928). Перебуваючи у в'язниці, розробив (1941) чутливий вимірковальний метод (Державна премія СРСР, 1946).

В результаті необґрунтованих репресій в УФТІ в 1937-1938, коли 7 з 9 наукових його керівників заарештовано, дослідження в ньому практично припинилися, за винятком двох лабораторій - К.Д. Синельникова і А.О. Слущкіна, пов'язаних з воєнною тематикою. Було зруйновано один з провідних наукових центрів країни - УФТІ [39].

22 жовтня - Постановою Ради Народних Комісарів УРСР дозволено провести довибори дійсних членів та членів-кореспондентів АН УРСР.

15-16 грудня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені обговоренню проекту змін до Статуту АН УРСР і тематичного плану Академії на 1939. З доповіддю про проект змін до статуту АН УРСР виступив неодмінний секретар АН УРСР О.В. Палладін. Передбачалася ліквідація груп як зайвих проміжних ланок між науково-дослідними інститутами і Відділами Академії, що себе не виправдали; замість трьох існуючих створення чотирьох Відділів: суспільних наук, біологічних наук, фізико-хімічних і математичних наук, технічних наук; скасування посади неодмінного секретаря АН УРСР і збільшення кількості віцепрезидентів і членів Президії АН УРСР. Загальні збори ухвалили прийняти проект змін статуту і доручили Президії внести поправки до Статуту, зроблені під час обговорення, передати проект змін Статуту на затвердження Раднаркому УРСР. З доповідями про тематичний план Академії наук УРСР на 1939 виступили О.В. Палладін, Є.О. Патон і В.В. Рудницький.

17-19 грудня - В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР спільно з Інститутом експериментальної біології і патології та Інститутом експериментальної медицини Наркомату охорони здоров'я УРСР проведено Конференцію з проблеми старіння і профілактики передчасного старіння організму.

20-23 грудня - Інститут біохімії АН УРСР організував конференцію з питань біохімії мускульної діяльності.

1938 - Президія АН УРСР для забезпечення високого рівня роботи інститутів ухвалила організацію при інститутах учених рад. До вченої ради мали входити

дійсні члени Академії, провідні спеціалісти даного інституту та інститутів суміжних галузей. Учена рада розглядала плани та закінчені роботи, заслуховувала звіти, обговорювала питання про публікації та присудження вчених ступенів, отже, фактично керувала науковою роботою інституту.

- С.І. Пекар (Інститут фізики АН УРСР) побудував кількісну теорію випрямлячів із запірними шарами.

- М.М. Підоплічко створив перший в світі визначник грибів - шкідників культурних рослин, яким користувалося не одне покоління мікологів та фітопатологів країни.

- На заводі «Ленінська кузня» в Києві впроваджено перший у СРСР зварний трактор конструкції Інституту електрозварювання АН УРСР, що зварював метал відкритою дугою.

- Для подальшого розвитку методу застосування кисню у виробництві сталі шляхом вдування чистого кисню у розплавлений метал при Інституті хімії АН УРСР створено Сектор металургії під керівництвом М.І. Мозгового.

- Е.М. Натансон розробив метод одержання металічних порошоків колоїдної дисперсності.

- Р.Й. Гарбер відкрив явище пружного двійникування кристалів (УФТІ).

- О.І. Ахієзер побудував теорію поглинання звуку в діелектриках і металах («механізм Ахієзера»).

- Б.Г. Лазарев і А.К. Кікоїн встановили існування в гелії II рухливої пристінкової плівки та дослідили її властивості (УФТІ).

- Під керівництвом О.Я. Орлова завершено розробку гравіметричної мапи України.

- М.А. Ізмайлов запропонував метод тонкошарової хроматографії.

- Сформульовано концепцію багатоцентрових циклічних перехідних станів і проміжних комплексів, яка відіграла значну роль у розвитку сучасних уявлень про механізми органічних реакцій (Є.О. Шилов).

- В.П. Зосимович відкрив та описав аутотетраплоїд дикого буряку.

- І.І. Шмальгаузен сформулював теорію стабілізуючого відбору [67].

- Оpubліковано працю І.І. Шмальгаузена «Організм як ціле в індивідуальному та історичному розвитку».

- В Києві відбувся I з'їзд онкологів УРСР.

- М.М. Афанасьєв опублікував монографії: «Досліди з вібростійкості», «Вплив ударного навантаження на границю втоми нітрированих зразків» і «Причини виникнення тріщин у парових котлах».

- Оpubліковано «Трактат з алгебраїчного аналізу» Д.О. Граве в двох томах.

- Вийшла друком монографія Д.К. Зерова «Болота УРСР, рослинність і стратиграфія» (Інститут ботаніки АН УРСР).

- Видано перший том «Визначника прісноводних водоростей України» в 12 томах (останній том вийшов у 1993).

1938–1939 - У відділі генетики Інституту зоології АН УРСР виявлено мутагенну дію ДНК (С.М. Гершензон, М.Д. Тарнавський, П.О. Ситько, М.К. Скарбань).

1938–1941 - Сконструйовано дифузійні масляні насоси для потреб ядерної фізики (К.Д. Синельников, А.К. Вальтер та ін.).

1939

4 лютого – Вийшла постанова Ради Народних Комісарів УРСР про довибори дійсних членів та членів-кореспондентів АН УРСР [22].

22 лютого – Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені виборам дійсних членів і членів-кореспондентів. Загальні збори поновили в складі дійсних членів АН УРСР О.І. Лейпунського, заарештованого 28 червня 1938 і звільненого від арешту 8 серпня 1938. Обрано 30 академіків та 60 членів-кореспондентів.

Обрані дійсними членами:

О.І. Білецький (суспільні науки);
О.І. Бродський (математичні і природничі науки);
П.П. Будников (математичні і природничі науки);
Л.А. Булаховський (суспільні науки);
Є.С. Варга (суспільні науки);
Г.М. Висоцький (математичні і природничі науки);
М.М. Гришко (математичні і природничі науки);
М.М. Давиденков (технічні науки);
М.М. Доброхотов (технічні науки);
М.Я. Калинович (суспільні науки);
О.Є. Корнійчук (суспільні науки);
М.І. Кузнецов (математичні і природничі науки);
Г.В. Курдюмов (математичні і природничі науки);
М.О. Лаврентьев (математичні і природничі науки);
Б.С. Лисін (математичні і природничі науки);
М.В. Луговцов (технічні науки);
Г.І. Маркелов (математичні і природничі науки);
І.К. Мацуревич (математичні і природничі науки);
О.Я. Орлов (математичні і природничі науки);
В.Л. Поспелов (математичні і природничі науки);
В.М. Свечников (технічні науки);
В.О. Сельський (математичні і природничі науки);
С.В. Серенсен (технічні науки);
Д.М. Синцов (математичні і природничі науки);
Ю.М. Соколов (суспільні науки);
В.П. Філатов (математичні і природничі науки);
О.М. Фролов (технічні науки);
В.М. Хрущов (технічні науки);
В.Ю. Чаговец (математичні і природничі науки);
Б.І. Чернишов (математичні і природничі науки).

Обрані членами-кореспондентами:

М.А. Аганін (математичні і природничі науки);
Д.О. Адльперн (математичні і природничі науки);
Ф.П. Белянкін (технічні науки);
Д.І. Блохінцев (математичні і природничі науки);
М.М. Боголюбов (математичні і природничі науки);
Є.І. Бордзиловський (математичні і природничі науки);
І.М. Буланкін (математичні і природничі науки);
П.П. Бушtedт (технічні науки);
В.Ю. Васильев (технічні науки);
А.О. Василенко (технічні науки);
П.М. Василенко (технічні науки);
П.А. Власюк (математичні і природничі науки);
Д.С. Воронцов (математичні і природничі науки);
П.В. Головін (математичні і природничі науки);
Б.М. Горбунов (технічні науки);
Б.Д. Грозін (технічні науки);
В.Г. Дроботько (математичні і природничі науки);

О.А. Дубяньський (математичні і природничі науки);
П.Т. Ємельяненко (технічні науки);
Є.В. Зверезомб-Зубовський (математичні і природничі науки);
Д.К. Зеров (математичні і природничі науки);
В.О. Ізбеков (математичні і природничі науки);
П.П. Карпунін (математичні і природничі науки);
А.І. Кіпріанов (математичні і природничі науки);
М.С. Кондратьєв (математичні і природничі науки);
М.О. Короткевич (технічні науки);
М.В. Корноухов (технічні науки);
О.К. Котельников (технічні науки);
Л.П. Крамаренко (технічні науки);
М.Г. Крейн (математичні і природничі науки);
П.С. Кучеров (технічні науки);
О.Ю. Лур'є (математичні і природничі науки);
В.М. Майзель (технічні науки);
С.І. Маслов (суспільні науки);
Н.Б. Медведева (математичні і природничі науки);
Я.С. Модилевський (математичні і природничі науки);
Н.Д. Моргуліс (математичні і природничі науки);
П.М. Попов (суспільні науки);
Є.Я. Ремез (математичні і природничі науки);
Я.В. Ролл (математичні і природничі науки);
Л.Й. Рубенчик (математичні і природничі науки);
М.П. Семененко (математичні і природничі науки);
К.Д. Синельников (математичні і природничі науки);
М.М. Сиротинін (математичні і природничі науки);
Л.М. Славін (суспільні науки);
А.О. Слуцкін (математичні і природничі науки);
О.І. Смирнова-Замкова (математичні і природничі науки);
Ю.Д. Соколов (математичні і природничі науки);
Е.Г. Співак (суспільні науки);
Г.Й. Сухомел (технічні науки);
Є.О. Татаринів (математичні і природничі науки);
К.П. Татомір (технічні науки);
О.Д. Тимофеевський (математичні і природничі науки);
С.С. Уразовський (математичні і природничі науки);
А.М. Утевський (математичні і природничі науки);
Я.Г. Фейгін (суспільні науки);
Д.Л. Фердман (математичні і природничі науки);
П.О. Хромов (суспільні науки);
І.Я. Штаерман (математичні і природничі науки);
С.В. Юшков (суспільні науки).

5 березня – Постановою Президії АН УРСР Зоолого-біологічний інститут АН УРСР перейменовано в Інститут зоології АН УРСР.

14 березня – Постановою РНК УРСР в системі АН УРСР створено Раду по вивченню продуктивних сил УРСР як координаційний орган науково-дослідної роботи установ АН УРСР.

19 березня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, які діяли вже відповідно до оновленого її Статуту. Було ухвалено чотири Відділи АН УРСР: суспільних наук, фізико-хімічних і математичних наук (з 1952 – Відділ фізико-математичних і хімічних наук, з 1954 – Відділ фізико-математичних, хімічних і геологічних наук), біологічних наук та технічних наук. Проведено переобрання Президії АН УРСР. Президентом перебрано **О.О. Богомольця**, віце-президентами стали **О.В. Палладін, А.О. Сапегін і Б.І. Чернишов**.

– Рішенням Президії АН УРСР затверджено розподіл обов'язків між її членами.

Віце-президент О.В. Палладін, заміщує Президента під час його відсутності, керує фінансовими справами Академії на правах розпорядника кредитів, контролює заміщення керівних наукових посад в Академії і діяльність управління справами Академії; другий віце-президент А.О. Сапегін керує справами планування науково-дослідної роботи Академії і діяльністю Планової комісії; віце-президент Б.І. Чернишов – видавничою діяльністю Академії наук та очолює її Редакційно-видавничу раду; член Президії О.В. Леонтович – справами підготовки наукових кадрів (аспірантурою) Академії наук; член Президії В.П. Філатов є представником Президії Академії наук в Одесі і виконує окремі доручення Президії; член Президії Г.В. Курдюмов – представником Президії Академії наук в Дніпропетровську в справах інститутів Академії, які розміщено в Дніпропетровську, та виконує окремі доручення Президії; члени Президії – голови Відділів С.В. Серенсен, М.Я. Калинович, І.К. Мацуревич і В.П. Поспелов керують діяльністю відповідних Відділів і очолюють ради Відділів, які здійснюють наукове керівництво установами Відділів [68].

19 березня – Рішенням Загальних зборів АН УРСР Гідробіологічну станцію АН УРСР реорганізовано в Інститут гідробіології АН УРСР.

1939 (березень) – На конференції, організованій Центральним аерогідродинамічним інститутом по вібрації апаратури, з доповіддю «Методика випробування міцності при вібраційних навантаженнях» виступив директор Інституту будівельної механіки АН УРСР С.В. Серенсен.

27 квітня – Постановою Президії АН УРСР та Постановою РНК УРСР від 16 листопада 1939 створено Інститут чорної металургії АН УРСР.

Діяльність Інституту спрямовувалася на дослідження: проблем вилучення миш'яку з руд Керченського родовища та використання магнезійних шлаків у доменному процесі; статистичної теорії процесів, що відбуваються в доменних печах; впровадження у виробництво офлюсованого агломерату; теплотехніка мартенівських печей, виплавлення і розливання сталі. Першим директором Інституту був М.В. Луговцов (1939–1951). Інститут в системі АН УРСР функціонував до 1951, після чого перейшов у відання Міністерства чорної металургії СРСР. З 1992 Інститут знову в системі Академії наук України у Дніпропетровську (нині – Інститут чорної металургії ім. З.І. Некрасова НАН України) [22].

16–19 травня – Інститут геологічних наук АН УРСР організував розширену нараду з проблеми зсувів ґрунтів за участю представників наукових, проектних і виробничих організацій Москви, Ленінграда, Києва, Харкова, Одеси, Дніпропетровська та інших міст.

28 травня – 2 червня – В Дніпропетровську відбувся III Український з'їзд фізіологів, біохіміків і фармакологів, організований Інститутом біохімії АН УРСР.

1 липня – Постановою Президії АН УРСР на базі сектору органічної хімії Інституту хімії АН УРСР та Інституту хімічної технології АН УРСР створено Інститут органічної хімії та хімічної технології (нині – Інститут органічної хімії НАН України).

Першим директором Інституту (1939–1941) був **В.П. Яворський**. Основні напрями роботи Інституту: дослідження в галузі хімії магнійорганічних сполук; хімії й технології целюлози; вивчення природних ресурсів України (бавовни, бурого вугілля, торфу, нафти); удосконалення технології виробництва цукру.

15 серпня – Постановою Раднаркому УРСР вперше засновано премію імені Л.В. Писаржевського (повторно постановами Ради Міністрів УРСР від 12 червня 1964 та Президії АН УРСР від 17 липня 1964) за видатні наукові роботи в галузі хімії та хімічної технології.

Писаржевський Лев Володимирович (1874–1938) – видатний український хімік, академік ВУАН (1925), директор Інституту фізичної хімії АН УРСР (1927–1938), лауреат премії імені В.І. Леніна (1930). У 1913–1932 – проф. Дніпропетровського гірничого інституту, з 1927 – директор Інституту фізичної хімії АН України Наукові праці присвячено каталізу та електронній хімії. Заклав основи сучасної теорії гетерогенного каталізу, створив наукову школу.

1 вересня – Нападом Німеччини на Польщу розпочалася Друга світова війна, розв'язана гітлерівською верхівкою з метою переділу світу.

Їй передував «Пакт Молотова-Ріббентропа» – секретний додатковий протокол до договору про ненапад між СРСР і Німеччиною, підписаний у Москві 23 серпня 1939 наркомом закордонних справ СРСР В.М. Молотовим і міністром закордонних справ Німеччини Й. фон Ріббентропом, яким визначалися сфери взаємних інтересів обох держав у Східній Європі і який прискорив розв'язання Другої світової війни. 17 вересня 1939 радянські війська перейшли східний кордон з Польщею і невдовзі зайняли визначену Пактом територію Західної України та Західної Білорусії, здійснивши так званий визвольний похід, який завершився підписанням 28 вересня 1939 «Договору про дружбу і кордон між СРСР і Німеччиною». В результаті до УРСР перейшли нинішні Львівська, Волинська, Рівненська Івано-Франківська та Тернопільська області. Територію Радянської України було значно розширено у західному та південно-західному напрямках, вони охопила майже всі, за винятком Закарпаття (переданого німцями Угорщині після ліквідації Чехословацької республіки), етнічні українські землі. На середину 1940 УРСР майже набула сучасних державних кордонів (крім Криму та Закарпаття).

5 жовтня – О.Г. Гольдмана засуджено до заслання в Казахстан терміном на 5 років за «участь в антирадянській націоналістичній організації».

З цим вирокком його ознайомили тільки 28 жовтня 1939. У ході слідства О.Г. Гольдман категорично відкидав усі висунуті проти нього звинувачення і не дав ані найменшого приводу сфабрикувати на основі його свідчень «справи» проти інших учених, як того вимагали слідчі. Своїм безкомпромисним поведінням О.Г. Гольдман подавав приклад іншим, менш стійким ув'язненим. Так, В.К. Вернацький, його заступник по Інституту, який підтвердив спочатку під дією катувань висунуті проти нього безпідставні звинувачення, а потім відмовився від своїх свідчень, довідавшись, що О.Г. Гольдман назвав їх «наклепом на самого себе». Результатом річного перебування у в'язниці стали перенесений О.Г. Гольдманом інфаркт і значне погіршення стану здоров'я. На засланні О.Г. Гольдман відразу розпочав боротьбу за встановлення справедливості. Вже в квітні 1940 він надіслав першу апеляційну скаргу Генеральному прокурору СРСР, у вересні – ще кілька заяв, у жовтні продублював свої звернення до прокурора відкритим листом у газету «Правда», в якому, зокрема, писав:

«Я два з половиною року тому був вирваний з радянського суспільства, протриманий 23 місяці в попередньому ув'язненні і після того, як через 13 місяців після арешту, звинувачення, за яким видано ордер на арешт, було відмінено постановою слідчих органів, був все ж позасудовим порядком репресований і засланий у Казахстан. Під час очної ставки (1 вересня 1938) з моїм колишнім співробітником Є.Г. Миселюком з'ясувалося з його слів, що, починаючи з 1932, він спільно з небагатьма співробітниками Інституту писав на мене наклепницькі, ганебні заяви. Наскільки я можу судити, систематичні наклепи незначної групи співробітників Інституту – Гейхман Д.С., Миселюка Є.Г., Мюнстерлейдта, організовані для досягнення особистих цілей, створили ґрунт, на якій легковажність слідчих органів привела до мого арешту, утриманню у в'язниці і, нарешті, до природного завершення вчинених слідчих помилок – до заслання в Казахстан, а наклепникам дало можливість досягти своєї мети – призначення Миселюка директором Інституту фізики. В ув'язненні я направив понад 20 заяв в органи НКВС і Прокуратури і жодного разу не одержав відповіді по суті. За майже два роки перебування в ув'язненні я жодного разу не мав можливості переговорити з представником прокуратури, незважаючи на численні заяви на її адресу... Після 30 років наукової роботи, після 19-річної ініціативної, впертої, успішної роботи по розвитку радянської фізики я без найменшої провини з мого боку відірваний від своєї роботи і засланий у Казахстан, при цьому всі мої намагання досягти справедливості і відновити своє добре ім'я наштовхуються в глухе мовчання прокуратури» [69].

7-14 жовтня – В Москві проходила нарада з генетики та селекції, що ввійшла в історію як «дискусія 1939 року». Цей рік став фатальним для біології: хоч офіційно класична генетика ще не заборонялася, її позиції ставали дедалі хиткішими. Монополія Т.Д. Лисенка у біологічній науці підсилювалася репресіями 30-40-х років. Чимало відомих генетиків оголошувалося «ворогами народу». Головний удар було скеровано на таких, як М.К. Кольцов та М.І. Вавилов, перший з яких помер від інфаркту 1940, а другий того ж року був заарештований і засланий.

25 жовтня – Постановою Президії АН УРСР фізико-технічний інститут у Харкові включено до складу АН УРСР під назвою «Харківський фізико-технічний інститут». Директором Інституту тоді був А.І. Шпетний (1937–1944) (нині – Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут»).

1939 (жовтень) – До Львова виїхала бригада співробітників АН УРСР на чолі з О.В. Палладіним для ознайомлення на місці зі станом наукової роботи в Західній Україні.

Було вирішено ліквідувати НТШ і на основі його відділів створити нові інституції під загальною назвою «Львівський філіал Академії наук УРСР». Ці установи було визначено як регіональні відділи відповідних академічних інститутів – Інституту історії України, Інституту української літератури ім. Т.Г. Шевченка, Інституту мовознавства, Інституту фольклору, Інституту археології та Інституту економіки. В них поряд з колишніми членами НТШ та інших наукових установ Львова почали працювати кадрові співробітники АН УРСР, надіслані з Києва. Діячі НТШ, що голосували проти ліквідації товариства і переходу до відання Академії наук, зазнали репресій та звільнення. Ті ж, які проявили лояльність (К.Й. Студинський, М.С. Возняк, Ф.М. Колесса, В.Г. Шурат), були поновлені у званні дійсних членів Академії та одержали посади завідувачів новими відділами. Бібліотека НТШ стала філіалом академічної бібліотеки, Академії було передано друкарню НТШ та низку музеїв, експозиції яких перевірено, перебрано та перепрофільовано.

16 листопада – У Харкові постановою РНК УРСР створено Інститут енергетики АН УРСР.

Напрямок діяльності Інституту: дослідження передачі постійного струму на великі відстані та складних енергосистем; проблеми регулювання напруги синхронних генераторів і режимів електромереж; комплексне використання місцевих ресурсів енергії (торфу, бурого вугілля, енергії малих річок і вітру). В 1944 Інститут переведено в Київ, 5 травня 1947 постановою Ради Міністрів УРСР ліквідований і на його базі створений Інститут теплоенергетики АН УРСР (тепер – Інститут технічної теплофізики НАН України) та Інститут електротехніки АН УРСР (тепер – Інститут електродинаміки НАН України).

17–19 грудня – В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР спільно з Інститутом експериментальної біології і патології та Інститутом експериментальної медицини Наркомату охорони здоров'я УРСР проведено Конференцію з проблеми гіпертонії.

1939 – Прийнято постанову РНК УРСР про перейменування Українського науково-дослідного геологічного інституту АН УРСР в Інститут геологічних наук АН УРСР.

– У відділі фізичної електроніки Інституту фізики АН УРСР Н.Д. Моргуліс розробив іонний проектор – прообраз автоіонного мікроскопа, що дозволяв розглядіти поверхневу структуру торированого вольфраму.

– М.М. Боголюбів і М.М. Крилов заклали основи ергодичної теорії в загальних метричних просторах [70].

– В.М. Челомей завершив роботу з динамічної стійкості авіаційних конструкцій (Інститут математики АН УРСР) [55].

– Є.О. Патон розробив спосіб автоматичного зварювання під флюсом та його промислову технологію.

– В.І. Дятлов в Інституті електрозварювання АН УРСР створив дугове автоматичне зварювання під шаром флюсу [71].

– Вийшла в світ монографія М.Г. Холодного «Фітогормони» (Інститут ботаніки АН УРСР).

– Вийшла друком праця І.І. Шмальгаузена «Шляхи та закономірності еволюційного процесу».

- Вийшов перший номер журналу «Доповіді Академії наук УРСР».
- Видано «Календар-довідник Академії наук УРСР», в якому вміщено короткі довідки про установи та наукових працівників Академії.
- Опубліковано працю В.І. Лучицького «Докембрій УРСР».
- Розпочато видання багатотомної «Історії України в документах і матеріалах» (другий том не вийшов, третій том видано в 1941).
- Видано підготовлені Інститутом літератури перші два томи «Повного зібрання творів Т. Шевченка» у десяти томах (завершено в 1963).

1939–1941 - С.І. Пекар побудував теорію випрямлення на контакті «напівпровідник-метал».

1939–1941 - С.М. Гершензон провів серію досліджень щодо очікуваної ним мутагенної дії ДНК, які підтвердили, що екзогенна ДНК, введена в організм дрозофіли, викликає численні мутації. Це були перші в світі експерименти, що підтвердили участь ДНК у генетичних процесах. Проте подальший розвиток радянської генетики, як і раніше, гальмував, навіть руйнував її, Т.Д. Лисенко.

1940

2 січня - Постановою РНК УРСР у Львові створено на базі Природничого музею ім. Дідушицьких та Природничого музею НТШ Науково-природознавчий музей АН УРСР (з 1956 - Львівський науково-природознавчий музей АН УРСР, з 1969 - Державний природознавчий музей УРСР).

- Постановою РНК УРСР створено Львівську філію Бібліотеки АН УРСР на базі 84 бібліотек Львова і західного регіону України (з 1944 - Львівська бібліотека діяла на правах самостійної установи, з 1947 - Львівська наукова бібліотека АН УРСР, з 1971 - Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР, 1989 - отримала статус науково-дослідного інституту).

- Постановою РНК УРСР «Про організацію наукових установ в Західних областях УРСР» у Львові створено низку відділів (філій) академічних інститутів.

Львівський відділ Інституту української літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР (завідувач - М.С. Возняк). Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР 8 вересня 1944. Основні наукові напрями: дослідження творчості І. Франка, Лесі Українки, М.П. Драгоманова, П.О. Куліша, В.С. Стефаника; історія західноукраїнської преси; підготовка до друку зібрання творів І.Я. Франка в 36 томах, а також окремих розвідок про його творчість. Постановою Ради Міністрів УРСР від 28 жовтня 1946 Відділ ліквідовано.

Львівський відділ Інституту мовознавства АН УРСР (завідувач - К.Й. Студинський). Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР 8 вересня 1944 (завідувач - І.С. Свенцицький). Основні напрями наукової діяльності: дослідження з діалектології та історії літературної мови («Мова пам'яток староруського письма X-XII віків», «Словник українських синонімів»). У 1951 Відділ включено до складу Інституту суспільних наук АН УРСР.

Львівський відділ Інституту історії України АН УРСР (завідувач - І.П. Крип'якевич). Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР 8 вересня 1944. Завданням Відділу було дослідження історії Західної України. Постановою Ради Міністрів УРСР від 28 жовтня 1946 Відділ ліквідовано.

Львівський відділ Інституту економіки АН УРСР (завідувач - В.П. Огоновський). Відділ займався дослідженням актуальних проблем розвитку господарства Західної України. Припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944. Співробітники Відділу

працювали над питаннями відбудови народного господарства в західноукраїнських областях УРСР. Постановою Ради Міністрів УРСР від 28 жовтня 1946 Відділ ліквідовано.

Львівський відділ Інституту археології АН УРСР (завідувач - М.Ю. Смішко). Припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944. Відділ займався розкопками й вивченням добутого матеріалу, опрацюванням теми з археології Галичини, складанням археологічної мапи західноукраїнських земель. У 1951 Відділ включено до складу Інституту суспільних наук АН УРСР.

Львівський відділ Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (завідувач - Ф.М. Колесса). Співробітники Відділу працювали у таких напрямках: історія українського фольклору та фольклористики, історія української етнографії. Припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944. Робота проводилася в трьох секторах: словесного фольклору; музичного фольклору; етнографії. Словесний сектор нагромаджував й досліджував фольклор та його поєднання з літературою, збирав матеріали до історії революційного руху в Україні та фольклор Великої Вітчизняної війни. Музичний сектор записував і досліджував мелодії народних пісень і народної музики. Етнографічний сектор опрацьовував матеріали етнографічно-фольклорних архівів, а також зібрані матеріали у 1940-1941. У 1951 Відділ включено до складу Інституту суспільних наук АН УРСР.

Науково-природничий музей АН УРСР у Львові. Створений на базі Природознавчого (Природописного) музею НТШ (директор - Ю.І. Полянський). Припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами. З постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944 поновив свою діяльність. У 1945 до складу Музею входили: відділ наукових фондів та експозиції з лабораторіями зоології й ботаніки, спеціалізована бібліотека. В фондах Музею збереглося близько 300 тис. оригінальних зразків. В експозиційних залах представлено понад 9 тис. експонатів, які ввійшли до експозиції «Тваринний і рослинний світ України», «Походження людини» тощо. Музеєм тривалий час проводилася робота по вивченню видової різноманітності та екології окремих груп флори і фауни західних областей України. У 1954 отримав статус самостійної науково-дослідної установи АН УРСР, у 1963-1969 входив у структуру Міністерства культури УРСР, з 1970 підпорядкований АН УРСР (нині - Державний природознавчий музей НАН України, є одним з найстаріших і найбагатших за природничими збірками серед музеїв Європи).

Львівський відділ Інституту математики АН УРСР. Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944. Проводив дослідження в галузі функціонального аналізу, 1951 включений до складу Інституту суспільних наук АН УРСР [72].

25 січня - Розпорядженням РНК УРСР створено Центральні експериментально-виробничі майстерні при Фізико-технічному інституті АН УРСР.

3 лютого - Постановою РНК УРСР створено Інститут мінеральної сировини АН УРСР.

Основний напрям діяльності - вивчення баз сировинних ресурсів УРСР. Займався проблемами в галузі хімії силікатів і неорганічних матеріалів, здійснював пошуки мінеральної сировини на території України та вивчення їх фізико-хімічних властивостей. Припинив існування 1941, частину його функцій було передано Лабораторії з вивчення силікатів Інституту хімії АН УРСР.

1940 (березень) - Інститутом мово-знавства АН УРСР проведено конференцію з питань Російсько-українського словника.

15 квітня - Проведено загальні збори АН УРСР, присвячені пам'яті видатного ученого, засновника природознавства в Росії М.В. Ломоносова (1711-1765).

1940 (квітень) - Інститутом фольклору АН УРСР проведено конференцію по проекту підручника українського фольклору за участю фольклористів Львова, Москви та Ленінграда.

1940 (квітень–травень) - Відбулася Всесоюзна конференція з питань катодних явищ у вакуумі та розріджених газах.

7–10 травня - Відбулася розширена нарада Відділення фізико-хімічних наук АН УРСР та Інституту геологічних наук АН УРСР з проблем нафти.

23 травня - Постановою РНК УРСР Гідробіологічну станцію АН УРСР реорганізовано в Інститут гідробіології АН УРСР.

1940 (травень) - Радою по вивченню продуктивних сил УРСР, проведено конференцію з проблем видобутку, переробки та використання місцевих видів палива.

Розглянуто питання сучасного стану і використання бурого вугілля і торфу в СРСР і за кордоном та перспективи наукової і практичної роботи в цій галузі, зазначалося, що відсутність в АН УРСР відповідної експериментальної бази не дає можливості охопити всі науково-дослідні завдання з розглянутих проблем. Прийнято рішення організувати і розвинути лабораторно-експериментальні устаткування в інститутах АН УРСР: Інституту органічної хімії спорудити в Києві установку з газифікації і хімічної переробки бурого вугілля і торфу; Інституту гірничої механіки - установку з вивчення кровлі при підземній газифікації бурого вугілля; Інституту енергетики - спорудити в Харкові експериментальну гідроустановку та стенд для випробування вітродвигунів, а також установку для спалювання бурого вугілля.

3–8 червня - Відбулася нарада в Інституті будівельної механіки АН УРСР з питань вивчення властивостей сталей вітчизняного виробництва.

7–11 червня - У Львові проведено сесію Львівських філій низки інститутів АН УРСР.

1940 (жовтень) - У відділ винахідництва Наркомату оборони СРСР надійшла заявка від наукових працівників ХФТІ В.О. Маслова і В.С. Шпінеля «Про використання урану як вибухової та отруйної речовини», трохи пізніше - на метод виділення ізотопу урану-235 з природної суміші за допомогою центрифуги. Заявки було відхилено з огляду на їх нереальність. В 1946 (після вибуху американських атомних бомб у 1945) у відділі винахідництва Наркомату оборони згадали про харківську заявку і вручили винахідникам авторські свідоцтва на винахід атомної бомби.

12–15 листопада - Відбулася нарада з питань математичної статистики, організована АН СРСР, в роботі якої взяли участь представники АН УРСР.

16 листопада - Відбулася нарада з питань координації роботи Інституту будівельної механіки УРСР та Інституту машинознавства АН СРСР по проблемі «Розвиток теорії конструювання та розрахунку машин».

1–4 грудня - В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР спільно з Інститутом експериментальної біології і патології та Інститутом експериментальної медицини Наркомату охорони здоров'я УРСР проведено Конференцію з проблеми фізіологічної системи сполучної тканини.

1940 (грудень) - Оpubліковано підготовлене співробітниками Інституту історії України АН УРСР науково-популярне видання «Історія України. Короткий курс» українською та російською мовами. Започаткувало українську радянську історіографію.

1940 - На базі кількох етнографічних збірок Львова - Українського музею етнографії, музеїв В. Дідушицького, О. Прусевича та ін., і приватних колекцій створено Державний етнографічний музей УРСР. У 1945 Музей було підпорядковано АН УРСР (директор - **Ф.М. Колесса**). 11 серпня 1951, відповідно до постанови ЦК КП(б)У та Ради Міністрів УРСР, Державний музей етнографії АН УРСР та Державний музей художньої промисловості об'єднано у Державний музей

етнографії та художнього промислу АН УРСР. У 1982 на базі Музею створено Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР, 1992 постановою Президії АН України відділення реорганізовано в Інститут народознавства АН України, в складі якого функціонує Музей етнографії та художніх промислів – один з найбільших музеїв України (із фондом близько 100 тис. пам'яток).

– В Інституті електрозварювання АН УРСР завершено роботи по створенню автоматичного зварювання під флюсом (Є.О Патон). У грудні 1940 ЦК ВКП(б) та Раднарком СРСР прийняли постанову, згідно з якою, 20 великих заводів країни мали впровадити цей спосіб у виробництво. За активною участю науковців постанову було виконано, і протягом шестимісячного терміну Радянський Союз за обсягом і номенклатурою випущених виробів обігнав США, де подібну технологію було розроблено трьома роками раніше [71].

– Вчені Інституту енергетики АН УРСР спроектували велику газотурбінну установку замкненого циклу.

– В Інституті хімії АН УРСР під керівництвом В.О. Ізбекова розроблено методи аналізу індію, в результаті чого з промислових відходів заводу «Укрцинк» виділено металічний індію.

– П.Г. Борзяк (Інститут фізики АН УРСР) відкрив явище негативної та «замороженої» фотопровідності напівпровідників.

– Надруковано проект Російсько-українського словника (редактори – М.Я. Калинович, М.К. Грунський, І.М. Кириченко). Під час його обговорення виникли істотні суперечки щодо засад його побудови. Було створено спеціальну комісію для редагування словника під головуванням наркома освіти УРСР Ф.А. Редька, включаючи А.Ю. Кримського. Під час роботи комісії виявилася неможливість дійти спільної думки щодо засад укладання словника. На знак протесту А.Ю. Кримський вийшов зі складу комісії, зазначивши в заяві (4 травня 1941), що комісія грубо втручається в норми української мови і створює антинауковий і тенденційно-шкідливий «російсько-український» словник.

– Проведено Всесоюзну нараду з динамічної міцності, організовану за ініціативою Інституту будівельної механіки АН УРСР. На нараді представниками науково-дослідних організацій і заводів підкреслювалася провідна роль Інституту у вивченні міцності матеріалів і конструкцій.

– О.І. Лейпунський запропонував використовувати важку воду як уповільнювач нейтронів та передбачив можливість створення важководяного ядерного реактора на природному урані.

– Є.О. Патонем завершено комплексне дослідження експлуатаційних характеристик зварних конструкцій та технологічних особливостей дугового зварювання, встановлено закономірності плавлення електродів, протікання металургійних процесів у зоні зварювання та властивості металу швів [73].

– А.К. Бабко сформулював загальне положення ступінчастої дисоціації комплексних сполук у розчині (Інститут загальної та неорганічної хімії АН УРСР).

– Д.Л. Фердман встановив утворення фосфопіровиноградної кислоти при окисленні молочної кислоти в м'язах (Інститут біохімії АН УРСР).

– З м'язів тварин виділено в кристалічному вигляді глутамін (Д.Л. Фердман, Г.І. Силакова, С.Я. Френкель, Інститут біохімії АН УРСР).

– Видано підготовлені Інститутом археології АН УРСР перші томи «Трипільської культури» та «Ольвії».

- Видано «Вступ до мовознавства» М.Я. Калиновича (Інститут мовознавства АН УРСР).

1940–1941 - С.І. Пекар побудував теорію контакту напівпровідників з металом у випадку сильних струмів.

1940–1941 - В.М. Хрушов створив теорію дугового випрямляча та оригінальні конструкції дугових і механічних випрямлячів (Інститут енергетики АН УРСР).

1941

15 січня - В Академії наук УРСР відбулося урочисте святкування 70-річного ювілею видатного українського вченого та організатора науки А.Ю. Кримського. Влітку його було заарештовано, помер у в'язниці, ймовірно, до 25 січня 1941.

1941 (січень) - Інститут біохімії АН УРСР провів конференцію з біохімії каталізаторів.

14 лютого - Інститут історії України АН УРСР приступив до створення чотиритомної «Історії Києва». Комісію по збиранню матеріалів очолила Н.Д. Полонська-Василенко.

26 лютого - На Лисичанському скляному заводі завершили будівництво першої експериментальної печі для плавки флюсів при автоматичному зварюванні голим електродом за методом, розробленим в Інституті електрозварювання АН УРСР.

24–26 лютого - В сесії АН СРСР у Москві взяла участь делегація АН УРСР.

27 лютого - На засіданні Президії АН УРСР вперше офіційно повідомлено про новий швидкісний спосіб автоматичного зварювання голим електродом під шаром флюсу, розроблений в Інституті електрозварювання АН УРСР.

1941 (лютий) - Інститутом хімії АН УРСР проведено конференцію з корозії металів і способів боротьби з нею. В ній, крім інститутів АН УРСР, взяли участь представники інститутів АН СРСР, а також низки великих заводських підприємств.

11 березня - У Києві відбувся вечір з нагоди 80-річчя смерті Т.Г. Шевченка, організований АН УРСР і Спілкою радянських письменників України. З доповіддю виступили А.Ю. Кримський та Д.М. Косарик.

13 березня - Присуджено Державну премію СРСР:

О.О. Богомольцю - за тритомну наукову працю «Порадник з патологічної фізіології», розроблену під його керівництвом і опубліковану в 1935–1937;

О.Є. Корнійчуку - за п'єси «Платон Кречет» і «Богдан Хмельницький», поставлені в 1936 і 1939;

Купалі Янці (Луцевич І.Д.) - за збірник віршів «Від серця», опублікований 1940;

М.С. Курнакову - за наукові праці з фізичної хімії, що вийшли в світ у 1937–1939, і за публікацію «Вступу у фізико-хімічний аналіз», опублікований у 1940;

О.Ю. Лур'є - за наукові праці зі знеболювання пологів, введенні у практику пологодопоміжних установ у 1937–1939;

З.І. Некрасову - за винахід способу вдування колошникового пилу в доменній пічці;

Є.О. Патону - за розробку методу та апаратури для швидкісного автоматичного електрозварювання;

Л.М. Ревуцькому - за другу симфонію, виконану в 1940;

П.Г. Тичині - за збірник віршів «Чуття єдиної родини», опублікований 1938;

В.П. Філатову - за відкриття та розробку в 1933–1939 методу пересадки рогової оболонки ока та праці з лікувальної пересадки тканин;

О.П. Чекмарьову - за участь у винаході апарату для точної прокатки та прокатки з мінімальними допусками.

1941 - Інститутом мовознавства АН УРСР проведено конференцію з Російсько-українського словника.

- Створено експериментально-технічний відділу Інституту будівельної механіки АН УРСР (з 1960 - Експериментально-виробничі майстерні, з 1971 - Дослідне виробництво Інституту механіки АН УРСР)

- За ініціативою Відділу фізико-хімічних і математичних наук АН УРСР проведено конференцію з актуальних проблем хімії та визначення основних завдань на найближчі роки хімічним інститутам АН УРСР. В ній взяли участь працівники інститутів хімії, фізичної хімії, органічної хімічної і технології АН УРСР, хімічних інститутів АН СРСР і Білоруської Академії наук.

- Рада по вивченню продуктивних сил України АН УРСР провела конференцію з рідкісних і кольорових металів. У ній взяли участь, крім працівників Інституту геологічних наук, Інституту хімії, Інституту мінеральної сировини, Інституту металургії АН УРСР, співробітники АН СРСР, Державного інституту рідкісних металів, Народного комісаріату кольорових металів СРСР та ін.

2-5 квітня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені її роботі в 1940. З доповіддю виступив віце-президент А.О. Сапегін.

14 квітня - Опубліковано повідомлення про створення в Києві нового Ботанічного саду АН УРСР на території в 117 га.

16-21 квітня - Відбулася нарада з проблеми нафтоносності, організована Інститутом геологічних наук АН УРСР за участю представників АН СРСР, Ленінградського геолого-розвідувального нафтового інституту, Наркомату нафтової промисловості, на якій обговорювалися питання промислової нафти в Україні [72].

22 квітня - Прийнято постанову ЦК ВКП(б) та РНК СРСР, а 25 квітня 1941 відповідну постанову ЦК КП(б)У та РНК УРСР «Про будівництво циклотрона на Україні».

За постановою побудову циклотронної установки мав здійснити Харківський фізико-технічний інститут АН УРСР. Вартість будівництва визначалася у 1,5 млн. крб., завершення робіт - 1942. Однак проект у зв'язку з початком війни реалізувати не вдалося. Питання про відновлення будівництва циклотрона порушено АН УРСР у червні 1944. Прийнято рішення про його створення в Києві, в Інституті фізики АН УРСР, до кінця 1946. Проте циклотрон (У-120) введено в дію тільки 1954. Проведені на ньому дослідження прямих ядерних реакцій дозволили у 1956-1959 розробити теорію прямих ядерних реакцій за участю дейтронів та 1959-1963 - теорію прямих ядерних реакцій за участю поляризованих частинок. Нині в Інституті ядерних досліджень НАН України (створений 1970 на базі відділів Інституту фізики АН УРСР) працюють циклотрони У-120 та У-240.

17-22 травня - У Харкові проходив V з'їзд терапевтів України, на якому розглянуто питання переливання крові в клінічних польових умовах, проблеми авітамінозу. У його роботі брали участь О.О. Богомолець, М.Д. Стражеско (Київ), В.М. Шамов (Ленінград) та ін.

25 травня - У Києві відбулися урочисті заходи з нагоди 60-річчя з дня народження видатного українського вченого, президента АН УРСР О.О. Богомольця.

АН УРСР та Велика Вітчизняна війна (1941–1945)

1941

22 червня – Гітлерівська Німеччина без об'яви війни здійснила напад на Радянський Союз, не зважаючи на укладений 28 вересня 1939 «Договір про дружбу і кордон між СРСР і Німеччиною». Почалася Велика Вітчизняна війна радянського народу.

25 червня – На зборах колективу АН УРСР одногласно вирішено докласти всіх зусиль, щоб максимально допомогти Червоній Армії. Чимало науковців пішло на фронт, багато з них віддали своє життя, захищаючи Батьківщину в її боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками.

29 червня – РНК УРСР прийняла рішення про евакуацію наукових співробітників і майна Академії наук УРСР. Усього на схід країни було перебазовано 19 академічних інститутів.

30 червня – Відбулося засідання Президії АН УРСР, на якому вирішено змінити тематичні плани інститутів відповідно до потреб воєнного часу. Для керівництва цією роботою створено Науково-технічний комітет сприяння обороні на чолі з президентом Академії наук О.О. Богомольцем з хімічною, технічною та медичною секціями.

– ЦК КП(б)У ухвалив постанову про тимчасове призупинення випуску всіх українських журналів, за винятком «На допомогу агітатору», «Перець», «Червоний хрест».

1941 (червень) – Інститут етнографії і фольклору АН УРСР перейменовано в Інститут народної творчості і мистецтв АН УРСР [1].

– У внутрішньому дворі Бібліотеки АН УРСР спалено спецфонд, знищено близько 100 тисяч книжок.

1 липня – заарештовано ряд вчених і співробітників АН УРСР, у Києві – К.Й. Студинського, у Звенигородці – А.Ю. Кримського, обидва загинули. Серед заарештованих у цей час були також Л.М. Старицька-Черняхівська, О.М. Стешенко, І.Ю. Черкаський, А.І. Ярошевич.

28 липня – До Башкирської АРСР прибули евакуйовані колективи Академії наук УРСР, Спілки письменників УРСР, Київського академічного театру опери та балету ім. Т.Шевченка.

1941 (липень – вересень) – Більшість інститутів та керівництво АН УРСР зосередились в Уфі – столиці Башкирії. Ближче до сировинної бази, на Урал, перебазувалися Інститут електрозварювання (Нижній Тагіл), Інститут енергетики (Копейськ), Інститут чорної металургії (Свердловськ), до Алма-Ати переїхав Харківський фізико-технічний інститут, Полтавська гравіметрична обсерваторія – до Іркутська.

22 серпня – В Уфі відбулися перші в евакуації Загальні збори АН УРСР. Головну увагу було приділено тематиці наукової діяльності, в якій першочергове місце посіли науково-технічні розробки в галузі оборонної промисловості, методики лікування поранених і хворих воїнів Червоної Армії.

19 вересня – Червона Армія залишила Київ.

17 жовтня – Постановою Президії АН УРСР створено Науково-технічний комітет сприяння обороні.

До складу Комітету ввійшли: О.О. Богомолець (голова), О.В. Палладін (заступник), П.П. Будников (заступник), М.О. Лаврентьев, О.І. Бродський, М.В. Луговцов, О.М. Динник, Г.Ф. Проскура, А.О. Сапегін, В.М. Хрушов, Б.І. Чернишов, В.П. Яворський, Б.Д. Грозін, А.І. Кіпріанов та представники урядових установ Башкирської АРСР. У складі

Комітету були хімічна, суспільна, технічна та медична секції. Завданням його було встановлення зв'язків з установами, організаціями і підприємствами оборонної промисловості, сільського господарства, охорони здоров'я та різними соціальними установами з метою участі вчених Академії у швидкому розв'язанні проблем, пов'язаних з обороною СРСР, охороною здоров'я та ін. Комітет припинив діяльність у 1944.

29 листопада - У Києві відбулося засідання членів Академії наук УРСР, які залишилися в окупованому місті. Вони намагалися відновити діяльність академічних установ.

2 грудня - Відбулася сесія АН УРСР.

1941 - В.Є. Лашкар'єв розробив новий метод визначення знаку носіїв струму поблизу запірного шару в напівпровідниках (метод термозонду).

- Н.Д. Моргуліс та П.Зельцман вперше застосували для вивчення напівпровідникової природи оксидних катодів зондову методику.

- О.І. Ахієзер та І.Я. Померанчук розробили теорію пружного та непружного розсіювання повільних нейтронів, встановили функції розподілу повільних нейтронів у кристалах та дослідили рефракцію нейтронів у магнітному полі. Незалежно від Е.Фермі вони передбачили «холодні» нейтрони і запропонували спосіб їх одержання. Ці результати мали істотне значення при проектуванні ядерних реакторів.

- Б.Г. Лазарев і Б.Н. Єсельсон розробили метод одержання температур, нижчих 1 К, і сконструювали прилад, за допомогою якого досягнуто температуру 0,71 К [2].

- Започатковано високочастотні дослідження надпровідників (Б.Г. Лазарев, О.О. Галкін, В.Г. Хоткевич) [3].

1941 - Одержано лікувальну сироватку для боротьби з черевним тифом (С.С. Дяченко, Б.Я. Падалка).

1942

9 січня - Відбулася сесія АН УРСР в Уфі, яку відкрив її президент Академії О.О. Богомолець. В своєму виступі він висвітлив роботу українських учених України в дні Великої Вітчизняної війни. З доповідями виступили чимало відомих науковців.

1942 (січень) - Вийшов перший танк Т-34, корпус якого зроблено за допомогою автоматичного зварювання.

3 лютого - Опубліковано звіт О.О. Богомольця про роботу АН УРСР за перше півріччя Великої Вітчизняної війни [3].

19 лютого - В газеті «Правда» опубліковано повідомлення про допомогу АН УРСР в освоєнні виробництва в Башкирії цукрового буряку. З цієї нагоди на засіданні Президії АН УРСР заслухано доповіді М.М. Гришка і П.А. Власюка про діяльність в цьому напрямку Інституту ботаніки АН УРСР. Його співробітники вивчали місцеві кліматичні та ґрунтові умови, взяли участь в перепідготовці башкирських агрономів на сіяння цукрового буряку.

1942 (лютий) - За участю О.В. Палладіна на Уфимському вітамінному заводі налагоджено випуск синтетичного метилнафтохінону.

6 березня - У газеті «Советская Украина» опубліковано повідомлення академіків О.М. Динника, М.М. Гришка і М.Я. Калиновича про роботу інститутів АН УРСР в евакуації.

10 березня - В Уфі відбулися збори АН УРСР, Союзу радянських письменників України і Київського академічного театру опери і балету, присвячені пам'яті Т.Г. Шевченка. Сесію відкрив президент АН УРСР О.О. Богомолець.

5 квітня - П.П. Будникова проінформував про роботу інститутів Відділення фізико-хімічних і математичних наук АН УРСР, евакуйованих в Башкирську АРСР, зокрема, зазначив основні науково-практичні досягнення та винаходи співробітників цих інститутів.

10 квітня - Присуджено Державну премію СРСР:

С. Н. Бернштейну - за наукові роботи в галузі математики;

П.П. Будникову - за участь у розробці методу отримання ангідридового цементу;

В.С. Гутирі - за участь у розробці та впровадженні в промисловість методу збільшення виробництва авіабензину на діючих установках і заводах;

В.В. Данилевському - за книги «Історія гідросилових установок у Росії до XIX ст.» та «І.І. Ползунов. Праці та життя», опубліковані в 1940 і 1941;

А.І. Кіпріанову - за розробку та освоєння виробництва фотосенсибілізаторів для кінопромисловості;

О.Є. Корнійчуку - за п'єсу «В степах України».

16 квітня - Інститут енергетики АН УРСР звітував Раднаркому УРСР про науково-дослідну діяльність зокрема, відзначалася значна науково-дослідна робота з надання науково-технічної допомоги підприємствам оборонної промисловості та електростанціям системи Ураленерго.

28 квітня - Вийшло повідомлення про результати роботи вчених Українського відділення хімічного товариства ім. Д.І. Менделєєва з використання місцевих ресурсів Башкирії для виробництва різних хімічних і медичних препаратів. Відділення регулярно проводило наукові засідання, де заслуховувалися доповіді О.І. Бродського, О.В. Палладіна, Я.О. Парнаса та ін. відомих учених, що викликали значний інтерес серед хіміків Уфі [4].

9 травня - В Уфі відбулося урочисте засідання представників АН УРСР, Спілки радянських композиторів України, Спілки радянських письменників України, Київського державного академічного театру опери і балету ім. Т. Шевченка і башкирських державних театрів, присвячене 100-річчю з дня народження видатного українського композитора М.В. Лисенка.

19-20 червня - В Уфі відбулася Антифашистська сесія АН УРСР.

8 липня - В Уфі проходила сесія АН УРСР, на якій з доповіддю про роботу 18 науково-дослідних установ Академії наук за час війни і про основні напрямки їх діяльності в другому півріччі 1942 виступив віце-президент Академії А.О. Сапегін.

29 липня - Для подальшого поліпшення дослідницької роботи в галузі української культури Президія АН УРСР вирішила на базі Інституту суспільних наук АН УРСР створити чотири окремих інститути: економіки, історії та археології, мови і літератури, а також народної творчості і мистецтвознавства.

1 серпня - Опубліковано інформацію про роботу Інституту енергетики АН УРСР в Копейську Челябінської області над удосконаленням енергетичного господарства Уралу на електростанціях і на силових установках окремих підприємств.

6-8 серпня - В Уфі відбулася Сесія Відділу фізико-хімічних і математичних наук АН УРСР, де було заслухано 30 доповідей.

9 серпня - Видано масовим тиражем збірник «Боротьба українського народу проти німецьких загарбників».

24 вересня - Організовано Морську гідрофізичну лабораторію АН СРСР на базі відділу фізики моря Інституту теоретичної геофізики АН СРСР та Чорноморської гідрофізичної станції в селищі Кацівелі (з 1948 - Морський гідрофізичний інститут АН СРСР, з 1961 - Морський гідрофізичний інститут АН УРСР).

- На одному з уральських полігонів проведено випробування та обстріл Т-34. В результаті доведено виключну міцність швів, зварених автоматом під шаром флюсу. Новий метод було впроваджено на оборонних заводах Свердловська, Омська, Горького при консультації співробітників інституту.

1942 (жовтень) - АН УРСР звернулася до РНК УРСР з клопотанням затвердити рішення Президії АН УРСР про створення постійно діючої Комісії з історії Великої Вітчизняної війни на Україні. Затверджена 17 липня 1944 постановою РНК УРСР.

Завдання Комісії: досліджувати історію Великої Вітчизняної війни в Україні, збирати документи і матеріали про партизанський рух, окупаційний режим, економіку років Великої Вітчизняної війни, складання хроніки подій воєнного часу. За зібраними матеріалами Комісія мала публікувати монографії, статті, збірники документів. В Комісії були такі відділи: військово-партизанського; окупаційного режиму; економіки військового періоду; відділ персоналій героїв; хроніки і бібліографії; відділ архівних фондів та бібліотеки. У червні 1950 Комісію перетворено на воєнно-історичний відділ Інституту історії України АН УРСР, який 1952 припинив діяльність [4].

1942 - В.І. Дятлов і Б.О. Іванов в Інституті Електрозварювання АН УРСР вперше розробили технологію зварювання броньових сталей.

- В.І. Дятлов відкрив явище саморегулювання дугових зварювальних процесів.

- Є.О. Патон вперше розробив поточні лінії по виробництву танкових бронекорпусів [5].

- Г.М. Савін створив динамічну теорію шахтного підйомного канату, встановив критерії динамічних коефіцієнтів безпеки (Інститут гірничої механіки АН УРСР).

- Колективом вчених Інституту чорної металургії АН УРСР під керівництвом М.М. Доброхотова створено і впроваджено у виробництво принципово новий метод виготовлення броньованої сталі.

- П.П. Будников створив і впровадив у виробництво високоякісний ангідридно-глиноземний цемент [6].

- А.І. Кіпріанов одержав ефективні сенсibilізатори для кінофотоплівки.

- Вивчено застосування при кровотечах вітамінів, зокрема зумовлюючого ефективні результати вітаміну К₃, виробництво якого було налагоджено на Уфимському вітамінному заводі (колектив учених під керівництвом О.В. Палладіна).

- Створено антиретиккулярну цитотоксичну сироватку, яка широко застосовувалась у госпіталях для лікування поранень (О.О. Богомолець). В 1943 налагоджене її масове виробництво [7].

1942 - Опубліковано працю М.Я. Калиновича, С.І. Маслова і П.М. Попова «Слов'яни в боротьбі з німецьким фашизмом і його попередниками».

1943

29 січня - Колективи евакуйованих інститутів АН УРСР зібрали 780 тис. крб. на будівництво танкової колони «За Радянську Україну!».

3 березня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатний внесок в укріплення обороноздатності країни у складних умовах воєнного часу Є.О. Патону присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Патон Євген Оскарович (1870 - 1953) - видатний учений в галузі електрозварювання та мостобудування, акад. АН УРСР (1929), її віце президент (1945 - 1952). У 1904 - 1938 - зав. кафедри Київського політехнічного інституту, 1934 заснував Інститут електрозварювання АН УРСР і до 1953 був його директором.

Запропонував методи розрахунку раціональних конструктивних схем металевих прольотних будівель мостів. Спроектував низку унікальних мостів, у тому числі перший у світі суцільнозварний міст через Дніпро в Києві та керував їх будівництвом. Розробив спосіб і технологію автоматичного зварювання під флюсом, застосування якої дозволило в роки Великої Вітчизняної війни швидко збільшити обсяги виробництва танків. Створив наукову школу. Заслужений діяч науки України (1940). Державна премія СРСР (1941). Ордени та медалі СРСР. Його ім'я присвоєно Інституту електрозварювання НАН України. Президією НАН України засновано премію ім. Є.О. Патона.

10 березня – Відбулася сесія АН УРСР, присвячена пам'яті Т.Г. Шевченка.

22 березня – Присуджено Державну премію СРСР:

В.І. Вернадському – за багаторічні видатні праці в галузі науки і техніки;

М.М. Давиденкову – за багаторічні видатні праці в галузі науки і техніки;

П.Т. Смелянненку – за участь у докорінному вдосконаленні технології виробництва мінометних труб і деталей боєприпасів;

О.Є. Корнійчуку – за п'єсу «Фронт»;

Г.Ф. Проскурі – за багаторічні видатні праці у галузі науки і техніки;

М.Т. Рильському – за збірник віршів «Слово про матір-батьківщину», «Передсвітанкова зоря», «Світла зброя» і поему «Мандрівка в молодість».

9 травня – РНК СРСР прийняв постанову про переїзд установ АН УРСР до Москви.

27 березня – Постановою РНК УРСР на базі Центрального державного музею Т.Г. Шевченка, організованого 20 вересня 1940, який припинив діяльність в зв'язку з початком війни, створено Державний літературно-художній музей Т.Г. Шевченка при Інституті мови і літератури АН УРСР (з 1944 – Інститут української літератури імені Т.Г. Шевченка АН УРСР). В 1944 Музей реєвакуйовано у Харків, потім у Київ, того ж року підпорядковано НКО УРСР, 1949–1963 мав назву Державний музей Т.Г. Шевченка АН УРСР, нині – Національний музей Тараса Шевченка.

29 червня – В Уфі відбулася сесія АН УРСР, присвячена підсумкам діяльності Академії в Башкирській АРСР.

7 липня – До секретаріату Раднаркому УРСР подано клопотання про відновлення з 1 серпня 1943 роботи аспірантури в Інститутах АН УРСР.

29 липня – Відбулася остання сесія Академії наук УРСР на башкирській землі. На знак подяки О. О. Богомолец вручив голові РНК Башкирії дев'ятитомну збірку матеріалів з проблем розвитку продуктивних сил і мобілізації природних ресурсів Башкирії, підготовлену науковцями України.

17 серпня – З Уфи до Москви відправлено перший ешелон, яким виїхали разом з родинами вчені інститутів історії та археології України, економіки, мови і літератури, народної творчості та мистецтва, біохімії і фізичної хімії АН УРСР.

28 серпня – Правописною комісією, яку 1942 очолив Л.А. Булаховський, схвалено й передано на затвердження наркомату освіти України П.Г. Тичині проект Українського правопису.

30 жовтня – Відбулося засідання Президії АН УРСР, на якому затверджено план переїзду установ Академії наук УРСР з Москви в Україну, підготований комісією на чолі з президентом АН УРСР О.О. Богомольцем.

6 листопада – Від Німецько-фашистських загарбників звільнено столицю України – Київ, 11 листопада у Москві відбулося урочисте зібрання Академії наук УРСР, присвячене цій події.

1943 – В Уфі на базі відділу гідродинаміки Інституту енергетики АН УРСР створено Лабораторію проблем швидкохідних машин і механізмів як самостійну науково-дослідну установу АН УРСР.

- В.Є. Патон і А.М. Макара в Інституті електрозварювання АН УРСР дослідили процеси при зварюванні під флюсом і довели наявність дугового розряду [8].
- В посібнику М.І. Котова «Дикоростучі лікарські рослини Башкирської АРСР» відображено результати досліджень башкирської флори.
- О.В. Палладін синтезував новий водорозчинний аналог вітаміну К, пізніше названий вікасолем.
- Вийшов у світ перший том із чотирьох підручника з історії України (Інститут історії України АН УРСР).
- Опубліковано перший том з серії «Наукові записки Інституту історії України АН УРСР». До 1960 вийшло 13 тематичних випусків.

1944

4 лютого - Указом Президії Верховної Ради СРСР за створення цінних препаратів для лікування ран і переломів кісток О.О. Богомольцю присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Богомолець Олександр Олександрович (1883-1946) - видатний учений-патофізіолог і організатор науки, акад. ВУАН України (1929), її президент (1930-1946). З 1930 - директор Інституту експериментальної біології і патології, з 1934 - Інституту клінічної фізіології АН УРСР.

Наукові праці присвячено патофізіології, ендокринології, дослідженню вегетативної нервової системи, проблемам довголіття, онкології. Розробив антиретикулярну цитотоксичну сироватку. Створив школу патофізіологів. Заслужений діяч науки України (1943). Державна премія СРСР (1941). Ордени і медалі СРСР. Академік АН УРСР (1932). Президією НАН України засновано премію ім. О.О. Богомольця. Його ім'я присвоєно Інституту фізіології НАН України і Національному медичному університету [7].

6 лютого - Прийнято постанову РНК УРСР та ЦК КП(б)У, за якою всі установи АН УРСР зосереджуються в Києві, крім Харківського фізико-технічного інституту, Полтавської обсерваторії та Карадазької біологічної станції.

24 лютого - В Москві розпочалось засідання лютневої сесії АН УРСР під головуванням О.О. Богомольця.

9-10 березня - Відбулася сесія АН УРСР, присвячена пам'яті Т.Г. Шевченка.

23 березня - Постановою РНК УРСР Ботанічному саду Інституту ботаніки АН УРСР надано статус самостійної установи в складі АН УРСР.

7 липня - Постановою Президії АН УРСР (та 17 липня 1944 постановою РНК УРСР) створено Астрономічну обсерваторію АН УРСР у Києві, в Голосіївському лісі.

Основні наукові напрями діяльності Обсерваторії - здійснення широкого кола досліджень з астрометрії (створення каталогу слабких зір, визначення точних положень небесних тіл) та вивчення обертання Землі (обчислення координат полюсу). Обсерваторію очолювали **О.Я. Орлов** (1944-1948 та 1951-1952), **А.О. Яковкін** (1952-1959), **Є.П. Федоров** (1959-1973). З 1975 її директор - **Я.С. Яцків** (нині - Головна астрономічна обсерваторія НАН України).

- Постановою Президії АН УРСР (та 17 липня 1944 постановою РНК УРСР) створено Лабораторію проблем швидкісних машин і механізмів АН УРСР (директор - **Г.Ф. Проскура**, який очолював її до 1955).

У Лабораторії вивчалися проблеми підвищення потужності, економічності та надійності машин і механізмів, збільшення терміну їх експлуатації. Мала відділи: динаміки машин і механізмів, гідродинаміки, змащення тертьових частин і робочих процесів основних і допоміжних органів машин, зносу тертьових частин і механізмів. У 1955 реорганізована в Лабораторію гідравлічних машин АН УРСР.

- Постановою Президії АН УРСР на базі Науково-дослідного інституту мікробіології та епідеміології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР створено Інститут мікробіології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР.

13 липня - Прийнято постанову РНК УРСР про святкування 25-річчя АН УРСР [9].

14 липня - Прийнято постанови РНК УРСР та Президії АН УРСР про перейменування Інституту народної творчості і мистецтв АН УРСР в Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР.

17 липня - Вийшла постанова РНК УРСР «Про структуру Академії наук Української РСР», за якою проводилося розширення і відновлення її інститутів, поновлялася діяльність організацій, що існували до війни.

- Постановою РНК УРСР Інститут гідрології АН УРСР перейменовано в Інститут гідрології і гідротехніки АН УРСР.
- Постановою РНК УРСР Лабораторію проблем швидкохідних машин і механізмів АН УРСР переведено з Уфі до Києва.

21 липня - В Києві з Інституту історії та археології АН УРСР утворено два самостійні інститути - Інститут історії України АН УРСР та Інститут археології АН УРСР.

3 серпня - Відбулося урочисте засідання Відділу суспільних наук АН УРСР, присвячене 100-річчю з дня народження І.Ю. Репіна.

11 серпня - Президія Академії наук УРСР прийняла постанову про відновлення роботи відділів інститутів і установ АН УРСР у Львові. 13 серпня розпочав діяльність Львівський філіал АН УРСР з відділеннями інститутів економіки, історії України, української літератури, мовознавства.

14 серпня - Відбулися збори вчених м. Києва. З доповіддю «Вчені України у Вітчизняній війні» виступив віце-президент Академії О.В. Палладін. В рішеннях, прийнятих на зборах, вчені Києва накреслили найближчі завдання допомоги фронту та подальшої відбудови народного господарства [10].

29 серпня - Постановою РНК УРСР та ЦК КП(б)У призначено вибори до АН УРСР.

8 вересня - Прийнято постанову Президії АН УРСР, згідно з якою, Львівська бібліотека стала самостійною установою в складі АН УРСР.

- Постановами РНК УРСР та Президії АН УРСР організовано Харківський філіал Інституту енергетики АН УРСР (з 1947 - Харківський філіал Інституту теплоенергетики АН УРСР).

13 вересня - Спілка радянських письменників України та Відділ суспільних наук АН УРСР привели урочистий вечір, присвячений 175-річчю з дня народження класика української літератури І.П. Котляревського.

26 вересня - Відбулося урочисте засідання АН УРСР, присвячене її 25-річчю.

- Науковими працівниками Інституту геології АН УРСР складено карту мінеральних вод України.

1 жовтня - Президія Верховної Ради СРСР видала указ «Про нагородження орденами і медалями працівників Академії наук УРСР» у зв'язку з її 25-річчям.

13 жовтня - В Києві розпочала роботу республіканська конференція фольклористів, скликана Інститутом фольклору та етнографії АН УРСР.

31 жовтня - Прийнято постанову РНК УРСР про виділення додаткових коштів для відбудови установ АН УРСР.

1 листопада - У Києві, на Печерську, розпочалися роботи по створенню Ботанічного саду АН УРСР.

20 грудня – Відбулася сесія АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження Д.К. Заболотного – видатного мікробіолога, президента Академії в 1928–1929.

1944 (осінь) – В АН УРСР відновлено аспірантуру.

1944 – АН УРСР передано будинок по вул. Чкалова, 55^а (нині – О. Гончара), в якому розміщувалася низка академічних інститутів (зокрема, з 1969 – Інститут геологічних наук) [10].

– Г.В. Раєвський в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше розробив технологію виготовлення великогабаритних конструкцій методом згортання.

– Г.В. Карпенко виявив явище адсорбційної втоми металів.

– Б.Г. Лазарев і О.О. Галкін виявили зміну надпровідності під впливом неоднорідних деформацій.

– Завершено розробку методики досліджень в умовах високого тиску та низьких температур (метод «льодової бомби»), розпочату 1939 (Б.Г. Лазарев, Л.С. Кан-Лазарева).

– Вийшла друком монографія Д.К. Третьякова «Нариси з філогенії риб».

1944–1945 – Створено прилад радіолокаційної дії для дистанційного визначення місця і характеру пошкоджень у високовольтних лініях електропередач (О.Я. Усиков).

1944–1948 – Б.Г.Лазарев із співробітниками відкрив два типи поведінки надпровідників під тиском.

1945

1 січня – Розпорядженням Президії АН УРСР Центральні експериментальні майстерні Фізико-технічного інституту АН УРСР виділено в самостійну виробничу структуру і переведено на самостійний госпрозрахунковий баланс.

12 січня – Відбулося засідання Президії АН УРСР, яке розглянуло заходи щодо впорядкування стану академічної бібліотеки.

22 січня – Інститут археології АН УРСР розпочав роботу по виявленню, обліку й збереженню пам'ятників Стародавнього Києва.

5 лютого – За розпорядженням РНК СРСР Бібліотеку АН УРСР та її філію зараховано до бібліотек 1-ї категорії.

6 лютого – РНК УРСР прийняла постанову «Про затвердження статуту Академії наук УРСР». У Статуті відображалися: загальні положення; склад Академії наук УРСР; порядок обрання дійсних членів, почесних членів і членів-кореспондентів, загальні органи управління Академії наук УРСР; установи Академії наук УРСР.

9–13 лютого – В Києві відбулася сесія АН УРСР, на якій 12 лютого до складу АН УРСР обрано 15 дійсних членів і 18 членів-кореспондентів.

Обрані дійсними членами:

М.К. Гудзій (історія української літератури);

А.В. Думанський (неорганічна та аналітична хімія);

О.І. Душечкін (агрохімія насінництва);

П.П. Єфименко (археологія);

Б.Д. Ісаченко (мікробіологія);

А.І. Кіпріанов (органічна хімія);

А.М. Криштофович (палеоботаніка);

В.Є. Лашкар'єв (експериментальна фізика);

С.О. Лебедев (електротехніка);

В.І. Лучицький (петрографія);

П.І. Лященко (економіка сільського господарства);
Д.З. Мануїльський (історія України);
В.П. Протопопов (психіатрія);
К.К. Хренов (електрозварювання);
В.Я. Юр'єв (селекція та насінництво).

Обрані членами-кореспондентами:

В.О. Беліцер (біохімія);
Б.В. Гнеденко (прикладна математика);
В.І. Данилов (металознавство);
В.Я. Дашкевич (етнографія);
І.М. Іщенко (хірургія);
Р.Є. Кавецький (патофізіологія);
Б.О. Ларін (мовознавство);
Г.Д. Латишев (експериментальна фізика);
М.Н. Петровський (історія України);
П.С. Погребняк (екологія та географія рослин);
М.С. Поляков (гірничі машини та механізми);
М.Г. Попов (екологія та географія рослин);
Г.М. Савін (теорія пружності);
П.О. Свириденко (експериментальна зоологія);
В.Ф. Старченко (агрохімія);
Я.П. Фіалков (неорганічна хімія);
А.П. Філіппов (гідромеханіка);
Є.О. Шилів (органічна хімія).

13 лютого – Президія Верховної Ради УРСР видала Указ «Про присвоєння Інституту мовознавства АН УРСР імені професора-лінгвіста О.О. Потебні».

28 лютого – РНК УРСР і ЦК КП(Б)У прийняли постанову «Про увічнення пам'яті великого діяча української культури, поета-філософа Г. Сковороди». Постановою передбачалося встановити бронзовий бюст Г. Сковороди в Історичному музеї Києва і в бібліотеці АН УРСР, присвоїти ім'я Г. Сковороди Педагогічному інституту в Харкові, педагогічному училищу в Переяславі-Хмельницькому, встановити стипендію ім. Г. Сковороди в ряді вищих навчальних закладах.

9 березня – Постановою РНК УРСР та постановою Президії АН УРСР від 23 березня 1945 на базі лабораторії сільськогосподарської механіки Інституту будівельної механіки АН УРСР утворено Лабораторію машинобудування і проблем сільськогосподарської механіки АН УРСР як самостійну науково-дослідну установу (з 1950 – Інститут машинознавства і сільськогосподарської механіки АН УРСР, з 1958 – Інститут ливарного виробництва АН УРСР, з 1964 – Інститут проблем лиття АН УРСР, з 1996 – Фізико-технологічний інститут металів та сплавів НАН України).

Основні напрями науково-дослідних робіт: проблеми сільськогосподарського машинобудування і тракторобудування, розробка теорії сільськогосподарських машин і технологічних процесів сільськогосподарського виробництва, міцності конструкції, розробка процесів газифікації сільського господарства. Лабораторія включала відділи: сільськогосподарського машинобудування, тракторобудування, динаміки та міцності деталей сільськогосподарських машин і тракторів, газифікації. Першим директором Лабораторії був **А.О. Василенко**. Постановою Президії АН УРСР від 6 травня 1945 до складу Лабораторії передано відділ високоміцних чавунів Інституту чорної металургії АН УРСР. 10 лютого 1950 Лабораторію було реорганізовано в Інститут машинознавства і сільськогосподарської механіки АН УРСР.

16 березня – В Києві в АН УРСР відкрилася конференція, присвячена пам'яті видатного ученого-епідеміолога колишнього президента Академії Д.К. Заболотного (1866–1929).

17 березня - Відбулася сесія АН УРСР, присвячена 75-річчю Є.О. Патона - видатного вченого в галузі мостобудування та електрозварювання. Постановою РНК УРСР та ЦК КП(б)У Інституту електрозварювання АН УРСР присвоєно ім. Є.О. Патона [5].

20 березня - В Києві громадськість міста відзначила 50-річчя з дня народження і 35-річчя творчої діяльності поета і вченого М.Т. Рильського.

24 березня - Постановою РНК СРСР створено Раду з координації наукової діяльності академій наук союзних республік (голова - президент АН СРСР В.Л. Комаров).

До складу Ради входили президенти республіканських академій наук. Однією з основних форм її роботи були щорічні сесії, на яких обговорювалися найважливіші питання діяльності республіканських академій наук. За роки існування Радою проведено значну роботу з надання допомоги республіканським академіям наук у визначенні і розробці наукових напрямів та проблем загальносоюзного значення, зокрема щодо створення нових інститутів і лабораторій, зміцнення матеріально-технічної бази та підготовки наукових кадрів. Наприкінці 60-х рр. Радою організовано низку регіональних нарад. Так, у березні 1973 у Києві проведено нараду президентів Української, Білоруської і Молдавської академій наук, на якій визначено завдання проведення спільних досліджень проблем великого народногосподарського значення. У рамках співробітництва цих Академій у 1970-1980 проводилися спільні дослідження у галузі атомної енергетики, пошуків корисних копалин, раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища тощо. З 1990 Радою проводилася робота зі створення всесоюзної та республіканських програм наукового забезпечення робіт із ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС на 1991-1995. Результатом координації діяльності академій союзних республік стало також проведення спільних фундаментальних наукових досліджень у галузі ядерної фізики, кібернетики, астрономії, археології тощо. Розвитку творчих зв'язків між вченими сприяло проведення спільних експедицій та наукових форумів. У 1991 Рада трансформована у Міжнародну асоціацію академій наук (МААН) СНД, яку очолив Президент НАН України В.Є. Патон.

29 березня - РНК СРСР прийняла постанову про встановлення академічних звань.

28 квітня - В Києві відбувся урочистий вечір, організований АН УРСР і Спілкою радянських письменників України, присвячений 60-річчю з дня народження і 35-річчю наукової та педагогічної діяльності О.І. Вілецького.

2 травня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за мужність та героїзм, виявлені при виконанні бойових завдань командування у боротьбі проти німецько-фашистських загарбників в тилу ворога та за особисті заслуги у розвитку партизанського руху в Україні В.І. Клокову присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Клоков Всеволод Іванович (1917 - 2004) - історик, чл. - кор. НАН України (1978). З 1950 працював в Інституті історії НАН України (у 1963-1987 - зав. відділу, з 1987 - головний наук. співробітник). Наукові праці присвячено історії Другої світової війни. Заслужений діяч науки УРСР (1977). Державна премія УРСР (1970). Ордени та медалі СРСР.

5 травня - РНК УРСР схвалила проект Українського правопису, розроблений Інститутом мовознавства АН УРСР під керівництвом Л.А. Булаховського. Цього ж дня нарком освіти УРСР П.Г. Тичина підписав наказ про надання чинності цій, 3-й редакції, правопису.

9 травня - Німеччиною підписано Акт про повну капітуляцію. Велика Вітчизняна війна радянського народу 1941-1945 років була завершена. Цей день ввійшов у вітчизняну історію як День Перемоги над фашистською Німеччиною [12].

Післявоєнне десятиріччя в історії АН УРСР (1945–1955)

1945

12 травня – Відбулася сесія АН УРСР, присвячена 50-річчю винаходу радіо російським ученим О.С. Поповим.

17 травня – В Києві в конференц-залі АН УРСР відбулася наукова сесія, присвячена 100-річчю з дня народження видатного вченого-мікробіолога вихідця з України І.І. Мечникова.

5 червня – Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР підготував до друку першу збірку «Фольклор Великої Вітчизняної війни».

6 червня – 469 співробітників АН УРСР нагороджено медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр».

12 червня – На базі Інституту хімії АН УРСР, згідно з постановою РНК УРСР (та Президії АН УРСР від 28 вересня), створено Інститут загальної і неорганічної хімії АН УРСР.

2 липня – РНК УРСР і ЦК КП(б)У прийняли постанову «Про утворення відділів науково-дослідних інститутів АН УРСР в м. Львові». Згідно з постановою, створювалися відділи інститутів геології, математики, ботаніки, зоології, енергетики.

6 липня – Прийнято постанови РНК УРСР та Президії АН УРСР про організацію Львівського відділу Інституту геологічних наук АН УРСР (з 1951 – Інститут геології корисних копалин АН УРСР, з 1962 – Інститут геології горючих копалин АН УРСР, з 1964 – Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР) [1].

– Прийнято постанови РНК УРСР та Президії АН УРСР про організацію Львівського відділу Інституту математики АН УРСР (з 1972 – Львівський філіал математичної фізики Інституту математики АН УРСР, з 1978 – Інститут прикладних проблем механіки і математики АН УРСР, з 1990 – Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я.С. Підстригача АН УРСР).

26 липня – Відкрилася наукова конференція Інституту економіки АН УРСР, присвячена відбудові народного господарства України.

24 серпня – Прийнято постанову РНК УРСР і ЦК КП(б)У про організацію на базі відділу фізіології сільськогосподарських рослин і агрохімії Інституту ботаніки АН УРСР Інституту фізіології сільськогосподарських рослин і агрохімії АН УРСР (з 1956 – Український науково-дослідний інститут фізіології рослин Міністерства сільськогосподарства УРСР, з 1966 – Інститут фізіології рослин АН УРСР, з 1987 – Інститут фізіології рослин і генетики АН УРСР).

10 вересня – В Києві, у конференц-залі АН УРСР, відбулася ювілейна сесія Відділу суспільних наук АН УРСР, присвячена 100-річчю з дня народження українського драматурга і актора І.К. Карпенка-Карого (І.К. Тобілевича).

– В Києві постановою РНК УРСР у складі Відділення сільськогосподарських наук АН УРСР створено Інститут лісівництва, АН УРСР.

1945 (вересень) – В бібліотеці АН УРСР із закінченням ремонтних робіт відбувся перехід на двозмінне обслуговування читачів. Крім того, для прискорення виконання замовлень на літературу створено групу шифрування читацьких вимог.

20 жовтня – Прийнято постанову РНК УРСР про створення на базі окремих відділів і лабораторій академічних інститутів та установ Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР.

До Відділу ввійшли: створені Інститут фізіології сільськогосподарських рослин та агрохімії (на базі відділу фізіології сільськогосподарських рослин та агрохімії Інституту ботаніки), Інститут генетики і селекції (на базі відділів генетики і селекції інститутів зоології і ботаніки), Інститут ентомології і фітопатології (на базі відповідних відділів інститутів зоології і ботаніки); існуючі установи АН УРСР – Інститут лісівництва (на базі відділу екології рослин Ботанічного саду та дослідного лісівництва АН), Ботанічний сад, Лабораторія ґрунтознавства, Лабораторія машинобудування та проблем сільськогосподарської механіки. В грудні 1945 утворено Бюро Відділу та призначено директорів: Інституту фізіології рослин та агрохімії – О.І. Душечкіна, Інституту ентомології і фітопатології – В.П. Поспелова, Інституту генетики і селекції – В.Я. Юр'єва, Інституту лісівництва – П.С. Погребняка.

У такому складі Відділ проіснував до 1949, коли Ботанічний сад було передано до Відділу біологічних наук, 1950 у зв'язку з розширенням обсягу робіт Лабораторію сільськогосподарського машинобудування та проблем сільськогосподарської механіки реорганізовано в Інститут машинознавства і сільськогосподарської механіки. У 1956 установи Відділу передано у відання Міністерства сільського господарства УРСР, постановою Президії АН УРСР від 25 травня 1956 Відділ ліквідовано, його персональний склад передано Відділу біологічних наук АН УРСР.

15 листопада – У конференц-залі АН УРСР відбулося вручення медалей «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» науковим співробітникам АН УРСР. Всього медалі отримали 437 чоловік.

– Постановою РНК УРСР (та постановою 21 грудня 1945 Президії АН УРСР) на базі відділу металофізики Інституту чорної металургії АН УРСР, лабораторії кристалізації Дніпропетровського фізико-технічного інституту і відділу дифузійних процесів Інституту фізики АН УРСР створено Лабораторію металофізики АН УРСР (з 1955 – Інститут металофізики АН УРСР, з 1996 – Інститут металофізики ім. Г.В. Курдюмова НАН України).

Мала статус науково-дослідного інституту, складалася з відділів: фазових перетворень, кристалізації та дифузії. Вивчала основні фізичні явища, які відбуваються в процесі гартування та відпуску сталі, при дифузії і кристалізації металів і сплавів, питання кінетики, зародження центрів кристалізації на твердій поверхні та в переохолоджених розчинах. Директорами Лабораторії були: **Г.В. Курдюмов** (1945–1951), **В.І. Данилов** (1951–1954), **А.А. Смирнов** (1955).

1945 (листопад) – Рада Міністрів СРСР прийняла постанову про надання 26 бібліотекам найбільших академічних інститутів обов'язкового примірника друкованих видань СРСР.

20 грудня – В Закарпатську Україну виїхала комплексна експедиція, організована Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, з метою дослідження всього комплексу новорічного (різдвяного) циклу, матеріальної культури, обрядовості, запису фольклору Великої Вітчизняної війни.

22 грудня – У Києві відбулася розширена нарада представників філії Бібліотеки академії наук УРСР у Львові, а також Державного університету та Інституту літератури АН УРСР Києва щодо складання бібліографії української книги.

1945 – Інститут гідробіології АН УРСР розпочав комплексне вивчення пониззя Дунаю та придунайських лиманів (Я. В. Ролл та ін.).

– Б.Є. Патон вперше дослідив умови стабільного горіння дуги, її регулювання і створив теорію керування зварювальними процесами в системі усіх елементів зварювального ланцюга [2].

– М.М. Боголюбов побудував строгу теорію методу усереднення, який є одним з основних в нелінійній механіці [3].

– Вийшла друком праця М.Г. Холодного «Про повітряне живлення ґрунтових мікроорганізмів».

- Л.Г. Ткачук започаткував седиментолого-літологічний напрям у геології України.
- О.П. Чекмарьов розробив наукові основи технології прокатки металів на обжимних, сортових, листових і трубних станах.
- О.А. Шевченко запропонував технологію обробки тугоплавких металів і розробив наукові основи технологічних процесів безперервної прокатки труб.
- О.В. Квасницький запропонував метод міжпородної трансплантації зигот та впровадив у практику заходи штучного запліднення свиней.
- Вийшла друком перша частина праці Н.В. Морозової-Водяницької «Фітопланктон Чорного моря» (другу частину видано 1954).

1945-1946 - В.П. Комісаренко синтезував біологічно активний препарат спленін (інститут фізіології АН УРСР) [4].

1945-1952 - І.М. Ліфшиць створив послідовну теорію локальних збурень реального кристалу, зокрема вперше проаналізував фононний та електронний спектри кристалів з дефектами.

1946

16 січня - Раднарком УРСР і ЦК КП(б)У прийняли постанову «Про підготовку наукових працівників».

25 січня - Постановою Раднаркому УРСР засновано золоту медаль та премію імені І.І. Мечникова (повторно постановою Президії НАН України 12 липня 1995 засновано тільки премію імені І.І. Мечникова) за видатні наукові роботи в галузі мікробіології, імунології та геронтології.

Мечников Ілля Ілліч (1845-1916) - видатний біолог і патолог, один із основоположників еволюційної ембріології та порівняльної патології, лауреат Нобелівської премії з фізіології та медицини (1908). Народився в Україні, закінчив 1864 Харківський університет. У 1870-1882 - професор Новоросійського університету в Одесі, 1886 заснував першу в Росії бактеріологічну станцію в Одесі. В 1887 переїхав до Парижа, де завідував лабораторією в Пастерівському інституті.

Запропонував теорію походження багатоклітинних тварин. Виявив 1882 явище фагоцитозу та запропонував фагоцитарну теорію імунітету. Роботи з бактеріології присвячені епідеміології холери, черевного тифу, туберкульозу та іншим інфекційним захворюванням. Значне місце в його працях займали проблеми старіння. Запропонував низку профілактичних і гігієнічних засобів боротьби з самоотруєнням організму. Його ім'я присвоєно багатьом науково-дослідним і медичним установам.

26 січня - Присуджено Державну премію СРСР:

М.П. Бажану - за поему «Данило Галицький», вірш «Клятва» і цикл віршів «Сталінградський зошит»;

В.П. Бараннику - за участь у створенні та впровадженні в практику нових препаратів-інгібіторів, які захищають метал від дії кислот;

О.І. Бродському - за дослідження в галузі хімії ізотопів;

А.М. Криштофовичу - за наукову працю «Палеоботаніка», опубліковану в 1945;

М.О. Лаврентьеву - за розробку варіаційно-геометричного методу розв'язання нелінійних задач у теорії диференціальних рівнянь в частинних похідних, що має важливе значення для гідромеханіки та аеромеханіки;

П.І. Севбі - за участь у докорінному вдосконаленні технології та організації високопродуктивного поточного методу виробництва середніх танків при значній економії матеріалів, робочої сили та зниженні собівартості;

К.К. Хренову - за розробку та впровадження методів електрозварювання та різання металу під водою.

6 лютого - О.Г. Гольдман надіслав президенту АН СРСР академіку С.І. Вавилову листа, в якому просив «вжити необхідних заходів, щоб несправедливу оцінку»

Його діяльності та Інституту фізики АН УРСР «було знято», додавши як обґрунтування хибності висновків Комісії по обстеженню Інституту рукопис на 43 сторінках – «Спростування висновків Комісії фізичної групи АН СРСР з обстеження роботи Інституту фізики АН УРСР від 2 червня 1938».

В листі, зокрема, йшлося: «Восени 1945 я вперше мав можливість ознайомитися з висновками Комісії Фізичної групи Академії наук СРСР з обстеження роботи Інституту фізики АН УРСР, які є водночас і оцінкою моєї діяльності як керівника Інституту. Ці висновки опубліковано у «Відомостях АН СРСР». Вивчення цих висновків показало, що вони не правильні, грубо спотворюють факти справжнього життя Інституту і тому неправдиво інформували радянську громадськість. Я додаю доповідь, в якій точними фактами з посиланнями на матеріали і на осіб спростовую основні твердження та висновки Комісії» [5]. Додана до листа доповідь фактично була викладенням історії Інституту фізики за 1929–1938. С.І. Вавилов в реабілітації О.Г. Гольдмана взяв активну участь. Завдяки його клопотанню з нього було знято нагляд як за «українським націоналістом» і розпочато перемовини про його відновлення на роботі в Інституті фізики АН УРСР та в званні академіка АН УРСР. Проте це сталося тільки в 1956.

1 квітня – Постановою Ради Міністрів УРСР Державному історико-археологічному заповіднику «Ольвія» надано статус самостійної наукової установи у складі АН УРСР.

10 квітня – Розпорядженням Ради Міністрів СРСР парк «Олександрія» передано АН УРСР (з 1971 – Державний дендрологічний заповідник «Олександрія», з 1983 – Державний дендрологічний парк «Олександрія»).

25–28 квітня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких заслухано та обговорено доповідь віце-президента АН УРСР О.В. Палладіна про роботу АН УРСР в 1945; 28 квітня з доповіддю «Про п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР та завдання АН УРСР» виступив президент АН УРСР О.О. Богомолець. Обрано директорів академічних установ: Інститут клінічної фізіології очолив **О.О. Богомолець**, біохімії – **О.В. Палладін**, зоології – **Д.К. Третьяков**, Центральний ботанічний сад – **М.М. Гришко**, Інститут літератури – **О.І. Білецький**, мовознавства – **Д.А. Булаховський**, мистецтвознавства – **М.Т. Рильський**, економіки – **К.Г. Воблий**, Інститут електрозварювання – **Є.О. Патон**, чорної металургії – **М.В. Луговцов**, енергетики – **С.О. Лебедев**, фізики – **О.І. Лейпунський**, геології – **В.І. Лучицький**, фізичної хімії – **О.І. Бродський**, математики – **М.О. Лаврентьев**, неорганічної хімії – **А.В. Думанський**, органічної хімії – **А.І. Кіпріанов**.

15 травня – В Києві на базі відділу фізіології живлення рослин і агрохімії Інституту ботаніки АН УРСР створено Інститут фізіології і агрохімії рослин АН УРСР (постанова Президії АН УРСР від 12 листопада 1943 про створення Інституту не було підтримана РНК УРСР). У 1956 Інститут перейменовано на Інститут фізіології рослин АН УРСР. В 1956–1962 під назвою Український науково-дослідний інститут фізіології рослин входив до складу Української академії сільськогосподарських наук, 1962 переданий до системи АН УРСР (нині – Інститут фізіології рослин і генетики НАН України). Перший директор Інституту – **О.І. Душечкін**.

Основні напрями наукових досліджень: фізіологія, біохімія і біофізика фотосинтезу, фізіологія і біохімія кореневого живлення рослин, фізіологічні основи керування ростом і розвитком рослин, вивчення природи стійкості рослин до несприятливих факторів навколишнього середовища і природи дії на рослин іонізуючого випромінювання.

3 липня – Постановами Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У створено філософську комісію в складі Відділу суспільних наук АН УРСР (з листопада 1946 – Інститут філософії АН УРСР, з 1997 – Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України).

19 липня - На 66 році життя помер О.О. Богомолець, який керував Академією наук 16 років. При ньому вона стала системою науково-дослідних інститутів, об'єднаних у Відділи.

- Постановою Ради Міністрів СРСР (4 вересня 1953 - Президії АН УРСР) засновано премію імені О.О. Богомольця за видатні наукові роботи в галузі фізіології та патофізіології.

26 липня - ЦК ВКП(б) прийняв постанову «Про підготовку, добір та розподіл керівних партійних і радянських кадрів в українській партійній організації». ЦК КП(б)У було звинувачено в недостатній увазі до добору та ідеологічно-політичного виховання кадрів у галузі науки, літератури й мистецтва, де знайшла притулок ворожа буржуазно-націоналістична ідеологія. Розпочато нову хвилю терору проти української інтелігенції.

1946 (липень) - У Харкові розпочав роботу Інститут генетики і селекції АН УРСР (директор - **В.Я. Юр'єв**). У системі АН УРСР інститут залишався до 1956.

14 серпня - Прийнято постанову ЦК ВКП(б) про журнали «Звезда» і «Ленинград», що мала на меті виключити з радянського інтелектуального життя будь-які прояви прозахідних культурних впливів та лібералізму, незалежного від лінії партійної думки. Об'єктами цькування стали А.А. Ахматова, М.М. Зощенко, Д.Д. Шостакович. У республіках до стандартних звинувачень у формалізмі, відхиленні від марксизму-ленінізму, низькопоклонство перед Заходом тощо обов'язково додавалася ідеалізація національного минулого.

15-17 серпня - Серпневий пленум ЦК КП(б)У прийняв постанову про рішення ЦК ВКП(б) по звіту ЦК КП(б)У «Про підготовку, добір та розподіл керівних партійних і радянських кадрів в Українській партійній організації», яка вимагала посилити боротьбу на ідеологічному фронті проти будь-яких проявів буржуазно-націоналістичної ідеології, організувати роботу по написанню справді наукової історії України та української літератури і вжити заходів до докорінного поліпшення роботи інститутів суспільних наук АН УРСР.

24 серпня - Вийшла постанова ЦК КП(б)У зі звинуваченнями у методологічних прорахунках і пропаганді українського буржуазного націоналізму в книзі «Нарис історії української літератури», що вийшла друком 1945 за редакцією С.І. Маслова та Є.П. Кирилюка.

1946 (серпень - жовтень) - Ухвалено низку постанов ЦК КП(б)У, спрямованих на подальшу русифікацію та цілковите підпорядкування культури партійному апаратові, зокрема про перекручення і помилки у висвітленні історії української літератури у «Нарисі історії української літератури» (24 серпня), про журнал «Перець» (19 вересня), журнал «Вітчизна» (1 жовтня), про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи до його поліпшення (20 жовтня). Слідом за породженою партійними резолюціями хвилею критики й самокритики в пресі та на зборах у наукових і культурних інституціях протягом 1946-1947 відбулися масові арешти науковців, літераторів, діячів культури (близько 10 тис. осіб).

1946 (вересень) - Президія АН УРСР розглянула питання про роботу інститутів Відділу суспільних наук і прийняла рішення сконцентрувати у Києві всі сили установ гуманітарного профілю, для чого ліквідувати у Львові наукові відділи інститутів української літератури ім. Т.Шевченка, історії України та економіки. Основний склад цих наукових відділів (як правило, це були колишні кияни) підлягав переведенню в інститути Відділу суспільних наук АН УРСР у Києві.

15 листопада - Рада Міністрів УРСР постановила запровадити розроблений Інститутом мовознавства АН УРСР і схвалений постановою РНК УРСР від 8 травня

1945 «Український правопис» до обов'язкового вжитку на території УРСР з 1 грудня 1946.

20–21 листопада – На позачергових Загальних зборах АН УРСР президентом обрано **О.В. Палладіна**, який після смерті О.О. Богомольця виконував обов'язки президента. Загальні збори підтвердили повноваження віце-президентів – **Є.О. Патона** і **М.О. Лаврентьєва**, обраних 1945. Оскільки статут передбачав чотирьох віце-президентів, на ці посади додатково обрано **О.І. Білецького** та **А.І. Кіпріанова**.

Палладін Олександр Володимирович – видатний біохімік та організатор науки, академік АН УРСР (1929), 1935–1938 – неодмінний секретар Президії АН УРСР, 1939–1946 – віце-президент АН УРСР, з 1925 – директор Інституту біохімії АН УРСР. Наукові праці стосуються біохімії нервової системи та м'язової діяльності. Встановив біохімічну топографію нервової тканини. Заклав наукові основи біохімії нервової системи. Синтезував вікасол. Створив наукову школу. В 1929 йому присуджено премію ім. В.І. Леніна, з 1935 – заслужений діяч науки України, акад. АН СРСР (1942).

1946 (листопад) – Є.О. Патон звернувся до М.С. Хрущова з проханням підтримати заходи по пропаганді автоматичного зварювання. В результаті Рада Міністрів СРСР 9 червня 1947 видала постанову «Про розширення застосування у промисловості автоматичного зварювання під флюсом».

1946 – С.І. Пекар (Інститут фізики АН УРСР) побудував модель процесу взаємодії електрона з ґраткою іонного кристала, в рамках якої запровадив у розгляд стан кристала з поляризаційною потенціальною ямою, в якій локалізовано електрони (поляритони).

– В.Є. Лашкар'єв (Інститут фізики АН УРСР) спостерігав біполярну дифузію нерівноважних носіїв струму в напівпровідниках.

– Б.Є. Патон і С.Л. Мандельберг вперше дослідили магнітогідродинамічні явища і розробили технологію багатодугового швидкісного зварювання.

– Б.Є. Патон і Д.А. Дудко розробили обладнання і технологію напівавтоматичного шлангового зварювання.

– М.О. Лаврент'єв запропонував варіаційно-геометричний метод розв'язання нелінійних задач в теорії диференціальних рівнянь в частинних похідних і застосував його до розв'язання задач гідро- та аеромеханіки.

– М.Г. Крейн розробив загальний підхід до побудови розкладу за власними функціями самоспряжених операторів на основі загальної спектральної теореми (названий методом направляючих функціоналів) для операторів зі скінченнократним спектром.

– М.М. Боголюбов відкрив, що канонічні комутаційні співвідношення для квантових систем з нескінченним числом ступенів вільності припускають наявність унітарно нееквівалентних зображень за допомогою операторів у гільбертовому просторі, на цій основі пізніше створено мікроскопічні теорії надплинності і надпровідності [6].

– М.М. Боголюбов розробив метод наближеного вторинного квантування [7].

– А. Борщевський виявив і описав нову форму гіпертонії.

– М. Нечаєвська виділила новий збудник анаеробної інфекції.

– С.М. Гершензон зі співробітниками провів дослідження, які підтверджували уявлення про відносну роль домінуючих і рецесивних мутацій у мікроеволюції.

– А.Ф. Прихотько експериментально виявила колективний характер поглинання світла молекулярними кристалами.

- В.Є. Лашкар'єв спостерігав біполярну дифузію нерівноважних носіїв струму в напівпровідниках.
- Б.Я. Даїн виявив взаємозв'язок між спектральними характеристиками гідратованих катіонів й аніонів та їх окисно-відновлюваними властивостями (співвідношення Даїна).
- А.В. Опієвський визначив гідрологічні характеристики і гідрологічні норми поверхневого стоку річок України.
- В.Я. Юр'єв розробив ефективний метод випробування селекційного матеріалу та створив високоврожайні сорти пшениці (лютесценс 266) та ячменю (ювілейний).
- Оpubліковано книгу І.І. Шмальгаузена «Фактори еволюції (теорія стабілізуючого відбору)» [8].

- Вийшла в світ монографія М.М. Боголюбова «Проблеми динамічної теорії в статистичній фізиці».

Подано досить загальну форму теорії збурень для розв'язання різних проблем статистичної фізики, узагальнено її на квантово-механічні системи, розроблено метод одержання кінетичних рівнянь на основі механіки сукупності частинок, висунуто ідею про ієрархію часів релаксації в багаточастинковій системі, розвинуто метод ланцюжків рівнянь для функцій розподілу комплексів частинок. В результаті було закладено основи сучасної теорії кінетичних явищ.

1946–1948 - Розроблено екологічні основи інтенсивного вирощування коропових (В.А. Мовчан).

- С.І. Пекар висунув концепцію поляронів і побудував теорію поляронів у випадку сильного зв'язку, основою якої стали рівняння для визначення енергетичного спектру полярона (рівняння Пекаря) і формула для ефективної маси полярона (формула Пекаря-Ландау). Це відкрило новий напрям у теорії твердого тіла.

1946–1948 - М.О. Лаврент'єв заклав основи теорії квазіконформних відображень.

1947

23 січня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за значний особистий внесок у розвиток науки і клінічної медицини та в зв'язку з 70-річчям з дня народження М.Д. Стражеску присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Стражеско Микола Дмитрович (1876–1952) - видатний учений терапевт, акад. АН УРСР (1934). З 1922 - зав. кафедри Київського медичного інституту, з 1936 - директор Українського науково-дослідного інституту клінічної медицини (нині - Інститут кардіології ім. М.Д. Стражеска НАМН України). Наукові дослідження в галузі клінічної і теоретичної медицини. Вперше поставив прижиттєвий діагноз тромбозу вінцевих судин серця. Засновник терапевтичної наукової школи. Заслужений діяч науки України (1934). Орден та медалі СРСР. Акад. АН СРСР (1943) та АМН СРСР (1944).

8–14 квітня - Відбулася сесія АН УРСР, на якій заслухано та обговорено звіт голови Планової комісії АН УРСР, віце-президента АН УРСР О.І. Білецького про її роботу в 1946 і тематичний план науково-дослідних робіт установ Академії на 1947. З доповіддю «Постанови Пленумів ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У про заходи по піднесенню сільського господарства в післявоєнний період і завдання інститутів Академії наук Української РСР» виступив президент АН УРСР О.В. Палладін, зі співповіддю «Про селекцію, сорти і насінництво» - В.Я. Юр'єв. 9–11 квітня пройшли засідання Відділів АН УРСР, на яких заслухано понад 100 доповідей. 12–14 квітня відбулося їх обговорення [9].

5 травня - Рішенням Президії АН УРСР з Інституту енергетики АН УРСР виділено Інститут теплоенергетики АН УРСР.

6 червня - Присуджено Державну премію СРСР:

М.М. Боголюбову - за наукові праці в галузі статистичної фізики - «Про деякі статистичні методи у математичній фізиці» та «Проблеми динамічної теорії в статистичній фізиці» (1945, 1946);

О.С. Вялову - за участь у геологічних дослідженнях, що забезпечили відкриття та освоєння нових нафтових родовищ у Фергані;

Л.О. Шубенку-Шубіну - за участь у розробці конструкції та технології виготовлення машини для бойових кораблів;

В.Я. Юр'єву - за створення високоврожайних сортів пшениці Народної, Лютесценс 266 та ячменю Ювілейний.

П.Т. Шульману - за участь у вдосконаленні електропідйомних машин для глибоких шахт Донбасу.

29 серпня - ЦК КП(б)У прийняв постанову «Про політичні помилки і незадовільну роботу Інституту історії України Академії наук УРСР», яка кваліфікувала праці, підготовлені його співробітниками в попередні роки, як «антимарксистські» або такі, що мали «грубі політичні помилки та спотворення буржуазно-націоналістичного характеру». Після її публікації в республіці розгорнулася широка кампанія таврування Інституту історії України та його співробітників на численних нарадах та партійних зборах. М.Н. Петровського було звільнено з посади директора. В червні 1990 постановою ЦК КПУ її як «політично помилкову» було відмінено.

3-6 жовтня - Відбулася Всесоюзна конференція з автоматичного зварювання під флюсом, організована Інститутом електрозварювання АН УРСР.

17 жовтня - За вказівкою відділу науки ЦК КП(б)У Президія АН УРСР присвятила спеціальне засідання розгляду брошури Д.К. Третьякова «Правда і обман щодо людських рас». Її було визнано антимарксистською. Справу Третьякова розглянув також партійний комітет АН УРСР.

12 грудня - Постановою Президії АН УРСР поновлено роботу Ради по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР (з червня 1941 вона тимчасово припинила свою діяльність).

1947 (грудень) - 1948 (лютий) - У Москві за участю українських істориків під головуванням Б.В. Грекова відбулися дискусії щодо періодизації і плану-проспекту курсу історії України.

1947 - В Інституті електротехніки АН УРСР створено лабораторію моделювання та обчислювальної техніки, в якій під керівництвом С.О. Лебедева тут у 1948-1950 створено першу в континентальній Європі електронну обчислювальну машину - «МЕСМ» (мала електронна лічильна машина).

- За поданням І.В. Курчатова Мінвуз СРСР заснував на фізико-математичному факультеті Харківського університету навчання за спеціальністю «ядерна фізика», де основні курси читали провідні вчені Харківського фізико-технічного інституту, а практику студенти проходили в його лабораторіях. Це дозволяло щорічно поповнювати ХФТІ півсотнею молодих спеціалістів, здатних відразу включатися у розв'язання наукових задач.

- С.І. Пекар, М.Ф. Дейген і К.Б. Толпиго (Інститут фізики АН УРСР) розробили теорію домішкових електронних центрів.

- Н.Д. Моргуліс (Інститут фізики АН УРСР) побудував теорію автоелектронної емісії з напівпровідників.

- Є.О. Патон і Г.З. Волошкевич вперше розробили технологію автоматичного дугового зварювання з'єднань на вертикальній і стельовій площині з примусовим формуванням швів.

- Оpubліковано монографію А.В. Опієвського, В.І. Мокляка, М.В. Мялковського та ін. «Гідрологічні розрахунки для річок УРСР».

У ній узагальнено результати гідрологічних досліджень основних закономірностей процесів поверхневого стоку на річних басейнах, визначено гідрологічні характеристики і гідрологічні норми для річок України, крім Криму та Закарпаття. У 1962 вийшло її друге видання з відповідними розрахунками для річок Криму та Закарпаття.

- М.Г. Крейн описав у термінах граничних умов усі самоспряжені розширення мінімального диференціального оператора на основі побудованої ним теорії розширення операторів.

- Вийшла друком монографія Л.Й. Рубенчика «Сульфатредуцирующие бактерии».

- Вченими Інституту чорної металургії здійснено електрохімічний захист від корозії газопроводу «Дашава - Київ».

- А.Д. Нестеренко розвинув загальну теорію і методи розрахунку електровимірjuвальних схем зрівноважування (Інститут електротехніки АН УРСР).

- Вийшла друком монографія А.І. Кіпріанова «Вступ до електронної теорії органічної хімії».

- Розроблено теорію та досліджено механізм денатураційних перетворень глобулярних білків (В.О. Беліцер та ін.; Інститут біохімії АН УРСР) [10].

- О.Д. Тимофеевський встановив здатність злoякісних пухлин до диференціації та виявив вірусоподібні частини в культурі деяких пухлинних тканин людини.

- В.Г. Дроботько зі співробітниками в Інституті мікробіології та вірусології АН УРСР одержав високоефективний антибіотичний препарат рослинного походження - іманін.

- Видано колективу монографію «Палеоліт і неоліт України».

1947-1948 - М.М. Боголюбов розробив мікроскопічну теорію надплинності бозе-систем [11].

1947-1950 - Є.О. Шилов сформулював принцип донорно-акцепторного механізму, за яким у перехідному комплексі гетеролітичної реакції, крім молекули субстрату, беруть участь молекули або іони, що є донорами та акцепторами електронів (Інститут органічної хімії АН УРСР).

1947-1950 - Відкрито явища збагачення та збіднення напівпровідника носіями струму під впливом контактного поля (В.І. Ляшенко та А.М. Павленко). Об'рунтовано роль електронних станів на поверхні напівпровідників у явищах адсорбції та каталізу.

1948

9 січня - Прийнято постанову Президії АН УРСР про переведення Лабораторії проблем швидкохідних машин і механізмів АН УРСР з Києва до Харкова.

1948 (січень) - Вийшов у світ у Державному видавництві іншомовних і національних словників у Москві «Російсько-український словник», підготовлений Інститутом мовознавства АН УРСР (відповідальний редактор - **М.Я. Калинович**). Роботу по укладанню Словника розпочато М.Я. Калиновичем ще 1937, під час війни вона тривала також за участю Л.А. Булаховського і М.Т. Рильського.

21 лютого - Постановою Ради Міністрів СРСР та постановою Ради Міністрів УРСР від 29 березня 1948 у складі Інституту чорної металургії АН УРСР створено Експериментально-виробничі майстерні порошкової металургії.

У 1952 реорганізовані у відділ впровадження Лабораторії спецсплавів АН УРСР, на базі якої постановою Бюро Президії АН УРСР 1955 створено Інститут металокераміки і спецсплавів АН УРСР, з 1960 - Експериментально-виробничі майстерні цього Інституту. У 1964 рішенням Ради Міністрів СРСР на їх базі створено Дослідно-конструкторське бюро, а 1971 - Особливе конструкторсько-технологічне бюро Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР.

Основні завдання бюро - здійснення дослідно-промислової перевірки і впровадження у промисловість результатів науково-дослідних робіт Інституту; створення конструкторських розробок, виготовлення макетів і дослідних зразків нестандартного обладнання для порошкової металургії; розробка нових технологічних процесів на основі використання методів порошкової металургії; отримання порошків різних металів, сплавів і тугоплавких сполук та виробництво з них металокерамічних виробів; розробка засобів механізації та автоматизації технологічних процесів одержання нових металокерамічних матеріалів і впровадження їх у власному дослідному виробництві.

12-14 квітня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені підсумкам її роботи в 1947 і плану науково-дослідних робіт установ Академії на 1948. Зі звітною доповіддю виступив голова Планової комісії АН УРСР, віце-президент АН УРСР О.І. Білецький, про план науково-дослідних робіт установ Академії на 1948 - президент АН УРСР О.В. Палладін [12].

19 квітня - Прийнято постанову Ради Міністрів УРСР про об'єднання Лабораторії проблем швидкохідних машин і механізмів АН УРСР з Харківським філіалом Інституту енергетики АН УРСР.

29 травня - Присуджено Державні премії СРСР:

Г.З. Волошкевичу - за участь у докорінному вдосконаленні технології виробництва котлів залізничних цистерн;

О.Т. Гончару - за роман «Прапороносці»;

В.В. Данилевському - за дослідження з історії російської техніки, узагальнені в праці «Російська техніка» (1947);

О.Г. Івченку та В.О. Лотареву - за створення нових авіаційних моторів;

Г.М. Малахову - за участь у розробці та впровадженні високопродуктивної системи поверхнево-примусового обвалення в умовах Криворізького залізрудного басейну;

М.А. Силіну - за участь у докорінному вдосконаленні гідромеханізації кесонних робіт, що забезпечило різке зниження вартості робіт, покращення умов і підвищення продуктивності праці;

О.Д. Тимофєєвському - за наукові праці з вивчення злоякісних пухлин, що відкрили нові шляхи для боротьби з ними, узагальнені в монографії «Експлантація пухлин людини», опублікованій 1947;

К.Д. Синельникову - за роботи з ядерної фізики.

29-31 травня - Відбулася наукова сесія в Інституті історії України АН УРСР, присвячена 300-річчю визвольної війни українського народу 1648-1654.

30 травня - Сесія АН УРСР вдруге переобрала президентом АН УРСР **О.В. Палладіна**, віце-президентами обрано **Є.О. Патона** та **П.С. Погребняка**.

2 червня - В АН УРСР відкрилася друга Всесоюзна конференція з проблем електрохімії.

10 червня - Постановою Президії АН СРСР на базі Морської гідрофізичної лабораторії АН СРСР створено в Москві Морський гідрофізичний інститут АН СРСР (з 1961 - в системі АН УРСР).

29 червня - 2 липня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені виборам академіків і членів-кореспондентів АН УРСР та академіка-секретаря АН УРСР.

30 червня дійсними членами обрані:

Є.Б. Бабський (біологічні науки);
М.П. Барабашов (фізико-математичні і хімічні науки);
Ф.П. Белянкін (технічні науки);
М.М. Боголюбов (фізико-математичні і хімічні науки);
А.О. Василенко (сільськогосподарські науки);
П.А. Власюк (сільськогосподарські науки);
О.С. Вялов (фізико-математичні і хімічні науки);
Б.В. Гнеєденко (фізико-математичні і хімічні науки);
Л.К. Гребень (сільськогосподарські науки);
М.М. Губергріц (біологічні науки);
В.В. Данилевський (технічні науки);
В.Г. Дроботько (біологічні науки);
Д.К. Зеров (біологічні науки);
О.Ю. Ішлінський (технічні науки);
А.П. Комар (фізико-математичні і хімічні науки);
В.М. Корецький (суспільні науки);
М.Е. Омеляновський (суспільні науки);
П.М. Першин (суспільні науки);
П.С. Погребняк (сільськогосподарські науки);
Г.М. Савін (технічні науки);
П.О. Свириденко (біологічні науки);
М.П. Семененко (фізико-математичні і хімічні науки);
К.Д. Синельников (фізико-математичні і хімічні науки);
А.О. Слуцкін (фізико-математичні і хімічні науки);
О.П. Чекмарьов (технічні науки).

2 липня членами-кореспондентами обрані:

А.К. Бабко (фізико-математичні і хімічні науки);
А.С. Бережной (фізико-математичні і хімічні науки);
В.Г. Бондарчук (фізико-математичні і хімічні науки);
К.П. Бунін (технічні науки);
М.Ф. Гулий (біологічні науки);
В.П. Комісаренко (біологічні науки);
М.М. Кулешов (сільськогосподарські науки);
Б.Г. Лазарев (фізико-математичні і хімічні науки);
І.М. Ліфшиць (фізико-математичні і хімічні науки);
К.І. Маков (фізико-математичні і хімічні науки);
О.П. Маркевич (біологічні науки);
Ф.П. Мацков (сільськогосподарські науки);
О.В. Нагорний (біологічні науки);
П.П. Нестеров (технічні науки);
В.С. Пак (технічні науки);
В.О. Поварницин (біологічні науки);

І.М. Поляков (сільськогосподарські науки);
А.Ф. Прихотько (фізико-математичні
і хімічні науки);
М.П. Савчук (біологічні науки);
К.Ф. Стародубов (технічні науки);
Т.Д. Страхов (сільськогосподарські науки);
І.І. Стрелков (фізико-математичні
і хімічні науки);
С.І. Тетельбаум (технічні науки);
В.П. Тульчинська (біологічні науки);
М.О. Тюленев (сільськогосподарські
науки);
О.О. Харкевич (фізико-математичні
і хімічні науки);
В.П. Цесевич (фізико-математичні
і хімічні науки);
Й.З. Штокало (фізико-математичні
і хімічні науки).

Академіком-секретарем АН УРСР обрано **М.П. Семененка** [13].

7 серпня - Постановою Ради Міністрів УРСР перейменовано Бібліотеку АН УРСР у Державну публічну бібліотеку УРСР.

30 серпня - 2 вересня - У Києві проведено Республіканську нараду «Про підсумки роботи сесії Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна і про завдання подальшого розвитку мічурінської агробіології на Україні». Критиці було піддано роботи М.М. Гришка, Д.К. Третьякова, І.М. Полякова, Л.М. Делоне, С.М. Гершензона, П.О. Ситька, Я.С. Модилевського. Наслідком наради стало призупинення робіт у галузі класичної генетики в Україні та поширення псевдонаукових теорій Лисенка.

4-6 жовтня - Відбулося розширене засідання Президії АН УРСР, на якому розглядалося питання про стан і завдання біологічної науки в Академії.

9-12 жовтня - В Києві відбулась Конференція з проблеми кисневої недостатності організму, організована Інститутом клінічної фізіології АН УРСР.

29 грудня - Постановою Ради Міністрів УРСР створено Комісії з тваринництва і рослинництва у системі АН УРСР. 1 січня 1951 Президія АН УРСР прийняла рішення про ліквідацію Комісій як самостійних структурних одиниць у складі АН УРСР.

1948 (грудень) - До Президії АН УРСР звернувся В.В. Данилевський з пропозицією створити в АН УРСР Інститут історії техніки. Президія АН УРСР підтримала ідею Данилевського і звернулася до Ради Міністрів України дозволити створити такий інститут. Однак справа завершилася тільки створенням за постановою Президії АН УРСР від 11 березня 1949 відділу історії техніки в Інституті теплоенергетики АН УРСР.

1948 - В АН СРСР відкрилася докторантура, і з Києва до Москви відряджено першого докторанта - економіста В.В. Бондаренка. В 1949 московськими докторантами стали мовознавець І.К. Білодід, літературознавці - Є.П. Кирилук і Д.В. Чалий, історик М.І. Супруненко.

- В.С. Лашкар'єв (Інститут фізики АН УРСР) побудував загальну теорію фотоЕРС і біполярну дифузію в напівпровідниках [14].

- Б.Г. Лазарев і О.О. Галкін відкрили детекторні властивості надпровідників.

- І.М. Ліфшиць розвинув теорію двійникування (ХФТІ).

- Видавництво «Радянська школа» видало «Орфографічний словник української мови» І.М. Кириченка для середніх шкіл (понад 20 000 слів). Мав великий попит, був перевиданий 21 раз, востаннє в 1977.
- Б.А. Пишкін заклав основи нового наукового напрямку - динаміка берегів водосховищ і морів та висунув ідею про цілеспрямоване створення штучного пологого піщаного схилу як нового типу берегозахисної споруди (Інститут гідромеханіки АН УРСР).
- Г.С. Писаренко виконав розрахунки коливань механічних систем з урахуванням гістерезисних втрат у циклічно деформованому матеріалі в нелінійній постановці.
- С.О. Лебедев розробив загальні принципи побудови електронних обчислювальних машин.
- М.М. Боголюбов запропонував одночастотний метод дослідження нелінійних коливальних систем з багатьма ступенями вільності [15].
- Видано монографію О.В. Палладіна і Д.Л. Фердмана «Розвиток біохімії в Українській РСР за 30 років».
- Видано монографію Л.Й. Рубенчика «Мікроорганізми та мікробіальні процеси в соляних водоймах УРСР».
- М.О. Лаврентьев запропонував гідродинамічне трактування явища кумуляції і розробив основи теорії кумулятивних струмин та її застосувань.
- О.С. Давидовим побудовано теорію поглинання світла молекулярними кристалами, в якій закладено принципово новий підхід до розуміння спектрів кристалічних тіл з використанням концепції квазічастинок. У ній було передбачено розщеплення невироджених молекулярних термів у кристалах («давидовське розщеплення»). Пряме доведення ефекту «давидовського розщеплення» дав 1961 В.Л. Броуде. Завдяки цим результатам О.С. Давидова та відкриттю А.Ф. Прихотько колективного поглинання світла молекулярними кристалами було ідентифіковано екситон Френкеля як квазічастинку.
- Побудовано теорію резонансних ядерних реакцій (О.І. Ахієзер, І.Я. Померанчук) [16].
- Передбачено ефект пучкової нестійкості плазми (О.І. Ахієзер, Я.Б. Файнберг).
- Г.В. Курдюмов передбачив термoprужну рівновагу при фазових перетвореннях мартенситного типу (ефект Курдюмова), який відкрив 1949 спільно з Л.Г. Хандросом.
- Одержано високоміцний чавун з кулястим графітом (Інститут чорної металургії АН УРСР).
- О.Я. Орлов запропонував новий метод обчислення координат полюса (в системі середнього полюса), що дістав назву «в системі Орлова» (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР у Києві).
- Вийшов перший номер журналу «Автоматичне зварювання».
- А.О. Василенко та І.С. Григор'єв розробили технологію одержання високоміцного чавуну (Інститут проблем лиття АН УРСР).
- В.Г. Хоткевич і В.Р. Голик дослідили вплив сильних спотворень кристалічної ґратки металу на його надпровідні властивості, що за початкувало широкий цикл робіт з низькотемпературної міцності та пластичності.

- Створено нову прогресивну («енергетичну») теорію печей і нагріву металу, яка дозволила інтенсифікувати тепло- і масообмінні процеси, підвищити потужність печей і якість виплавленої сталі. Сформульовано основні фізико-хімічні положення швидкісного сталеваріння, розроблено математичний апарат нестационарних фізико-хімічних процесів у печах, закладено наукові основи швидкісної плавки і розливання сталі (М.М. Доброхотов).

1948-1950 - В Інституті електротехніки АН УРСР під керівництвом С.О. Лебедева розроблено першу в континентальній Європі електронну обчислювальну машину «МЕСМ» [17].

1948-1951 - В Інституті чорної металургії І.М. Францевич та І.Д. Радомисельський розробили нову технологію одержання залізного порошку.

1948-1951 - Й.І. Гіхман створив загальну теорію стохастичних диференціальних рівнянь [18].

1948-1952 - В.І. Данилов з учнями дослідив механізм кристалізації розплавів та з'ясував природу впливу розчинних і нерозчинних домішок на виникнення центрів кристалізації та формування структури злитків (Лабораторія металофізики АН УРСР).

1949

25-28 січня - Відбувся XVI з'їзд КП(б)У, який закликав «викорінити у творчості деяких працівників науки, літератури та мистецтва пережитки українського буржуазного націоналізму, безрідного космополітизму та низькопоклонства перед гнилою культурою буржуазного Заходу».

8 квітня - Присуджено Державну премію СРСР:

М.П. Бажану - за цикл віршів «Англійські враження»;

О.Т. Гончару - за роман «Злата Прага»;

О.Є. Корнійчуку - за п'єсу «Макар Діброва»;

Г.В. Курдюмову - за дослідження у галузі металознавства, що викладені в працях: «Бездифузійні (мартенситні) перетворення в сплавах», «Про природу бездифузійних (мартенситних) перетворень», «Про кінетику перетворень аустеніту в мартенсит при низьких температурах» (1948);

М.О. Лаврентьеву - за теоретичні дослідження з гідродинаміки, опубліковані 1948;

Г.Д. Латишеву - за експериментальні дослідження з фізики атомного ядра, викладені в статтях - «Внутрішня конверсія гамма-випромінювання», «Тонка структура гамма-ліній», «Монохроматичні позитрони внутрішньої конверсії», «Про радіоактивність берилію» (1948);

П.І. Лященку - за наукову працю «Історія народного господарства в СРСР» (1948);

В.А. Мовчану - за багаторічні праці з вивчення біології коропу, узагальнені в праці «Екологічні основи інтенсифікації росту коропу», опублікованій 1948;

В.Є. Патону та **М.А. Сердюку** - за участь у докорінному вдосконаленні методів будівництва магістральних газопроводів;

С.В. Серенсену - за участь у дослідженні динамічної міцності машин;

О.П. Чекмарьову - за участь у докорінному вдосконаленні методу холодної прокатки конструкційної листової сталі.

6 травня - Постановою Ради Міністрів УРСР створено Сектор держави і права АН УРСР.

Після завершення Великої Вітчизняної війни постала необхідність створення в АН УРСР правознавчої установи з метою теоретичного обґрунтування міжнародної правосуб'єктності УРСР, яка стала членом ООН, та консультування діяльності МЗС УРСР. 14 грудня 1948 Рада Міністрів УРСР прийняла постанову «Про організацію у складі науково-дослідних установ Академії наук УРСР Кабінету держави та права», але практичної реалізації вона не отримала. У квітні 1949 вийшло розпорядження Ради Міністрів СРСР, яке давало дозвіл на створення відповідного Сектору в складі АН УРСР, і 6 травня 1949 постановою Ради Міністрів УРСР було створено такий Сектор (завідувач - **В.М. Корецький**).

Основні напрями діяльності Сектору: розвиток теорії та історії держави і права УРСР, міжнародного права (зокрема, питань діяльності УРСР як члена ООН і суб'єкта

міжнародного права), питання державного права країн народної демократії, дослідження у галузі цивільного, трудового і кримінального права, кримінального процесу, правової охорони природи. Співробітники Сектору брали участь у підготовці законодавчих актів і матеріалів з питань міжнародного права для МЗС УРСР, зокрема, проектів Цивільного, Кримінального та інших кодексів УРСР. У 1969 на базі Сектору створено Інститут держави і права АН УРСР. Постановою Ради Міністрів УРСР від 15 лютого 1990 Інституту присвоєне ім'я його першого директора В.М. Корецького.

9–10 травня – Відбулася наукова сесія, присвячена 100-річчю від дня народження письменника Панаса Мирного, організована Інститутом української літератури імені Т.Г. Шевченка АН УРСР і Спілкою радянських письменників України.

27–28 травня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені підсумкам її роботи в 1948 і завданням по впровадженню наукових розробок в народне господарство. Зі звітною доповіддю про діяльність АН УРСР в 1948 виступив академік-секретар АН УРСР М.П. Семененко, з другого питання – президент АН УРСР О.В. Палладін [19].

31 травня – Відбулися Загальні збори АН УРСР спільно зі Спілкою радянських письменників України, присвячені 150-річчю від дня народження О.С. Пушкіна. З доповіддю «Великий російський національний поет» виступив президент АН УРСР О.В. Палладін [20].

11 липня – Постановою Ради Міністрів УРСР створено Інститут використання газу в комунальному господарстві та промисловості АН УРСР (нині інститут газу НАН України).

7 вересня – Вийшла постанова Ради Міністрів СРСР про виробництво залізних порошоків за технологією, розробленою в Інституті чорної металургії АН УРСР.

8 вересня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені 200-річчю від дня народження О.М. Радищева [21].

28 вересня – Відбулося засідання АН УРСР, присвячене пам'яті П.М. Нестерова (1887–1914) – першого льотчика, який виконав під час польоту «мертву петлю» [22].

1949 – Н.Д. Моргуліс і П.М. Марчук експериментально відкрили явище термемісійного перетворення теплової енергії в електричну.

– Д.М. Рабкін в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше розробив дугове зварювання по безкисневому флюсу.

– Ф.П. Белянкін запропонував теорію міцності деревини від втоми, сколювання, кручення з урахуванням фактору часу (Інститут будівельної механіки АН УРСР).

– М.В. Корноухов опублікував монографію «Міцність та стійкість стержневих систем», в якій дав розрахунок стержневих систем з урахуванням міцності та загальної стійкості споруд (Державна премія СРСР, 1950).

– Г.Й. Сухомел (Інститут гідрології і гідротехніки АН УРСР) опублікував працю «Питання гідравлики відкритих русел і споруд», де виклав розроблену теорію різнорозмірного руху рідини з вільною поверхнею у відкритих водотоках, встановив його фізичну суть, навів результати досліджень руху води крізь водозливи з широким порогом (Державна премія СРСР, 1951).

– Г.М. Савін розробив динамічну теорію розрахунку шахтного підйомного канату, встановив критерії динамічних коефіцієнтів безпеки, що знайшло відображення в його праці «Динамічна теорія розрахунку шахтних підйомних канатів» [23].

- М.О. Кільчевський видав монографію «Теорія зіткнень твердих тіл», де виклав теорію, що дозволила наближено розв'язувати динамічні задачі теорії співудару (Інститут будівельної механіки АН УРСР).

- Б.В. Гнеденко довів теореми про граничні розподіли для сум незалежних випадкових величин (Інститут математики АН УРСР).

- Опубліковано «Курс теорії ймовірностей» Б.В. Гнеденка.

- Почав виходити «Український математичний журнал».

- О.І. Лейпунський висунув ідею розширеного відтворення ядерного палива в ядерних реакторах на швидких нейтронах (Інститут фізики АН УРСР).

1948–1949 - Н.Д. Моргуліс та Я.П. Зінгерман розробили електронно-оптичну методику вивчення та визначення повного опору шару катода, яка дала можливість встановити наявність у нього особливого приповерхневого шару підвищеного опору, відповідального за його емісійні властивості.

1949 - О.І. Ахієзер та І.Я. Померанчук побудували теорію дифракційного розсіювання швидких заряджених частинок ядрами (модель Ахієзера-Померанчука).

- О.І. Бродський зі співробітниками одержав концентрати важкого азоту.

- Відкрито і вивчено ефект де Хааса-ван Альфена у широкого кола металів, чим доведено його загальнометалічну природу (Б.Г. Лазарев, В.І. Веркін, М.С. Руденко).

- Відкрито Шебелинське родовище природного газу в Україні (М.П. Балуховський та ін., Інститут геологічних наук АН УРСР).

- Г.Й. Сухомел розробив теорію різнорозмірного руху рідини з вільною поверхнею у відкритих водотоках.

- Розроблено наукові основи та технологію одержання спечених електроконтактних матеріалів (І.М. Францевич).

- М.А. Ізмайлов заклав основи теорії кислотно-основних реакцій.

- Відкрито реакцію алкілування метиленових основ бензотіазолу, тіазолу та нафтотіазолу під дією галогеноалкілів (Ф.С. Бабичев).

- Розроблено рекомендації щодо підвищення стійкості дубового шовкопряда до захворювань і несприятливих кліматичних умов (Інститут ботаніки АН УРСР).

- Вийшов перший том багатотомного видання «Археологічні пам'ятки УРСР».

1949–1951 - Б.Г. Лазарев і Є.С. Боровик виконали піонерські дослідження по розробці кріоадсорбційного методу одержання високого вакууму, на основі якого в 60-х рр. створено низку конденсаційних насосів, що забезпечували вакуум у 10-10 мм рт. ст.

- Я.Б. Лопатинський заклав основи загальної теорії крайових задач для лінійних систем еліптичного типу.

1949–1953 - С.І. Пекар з учнями виконав цикл досліджень з теорії домішкового поглинання світла, яким заклав основи теоретичної оптики кристалів з дефектами.

Зокрема, побудовано загальну теорію форми спектрів домішкового поглинання і люмінесценції, показано визначальну роль електрон-фононої взаємодії у формуванні спектрів і дано їх повну адіабатичну теорію, визначено форму асиметричної кривої спектрального розподілу електрон-фононного поглинання світла, що дістала назву «пекаріан» [24].

8 лютого - Постановою Президії АН УРСР створено Експериментально-виробничий відділ при Інституті фізики АН УРСР (з 1960 - Експериментально-виробничі майстерні Інституту фізики АН УРСР, з 1971 - Дослідне виробництво Інституту фізики АН УРСР, з 1980 - СКТВ фізичного приладобудування з Дослідним виробництвом Інституту фізики АН УРСР).

10 лютого - Розпорядженням Ради Міністрів СРСР та постановами Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР Лабораторію машинобудування і проблем сільськогосподарської механіки АН УРСР реорганізовано в Інститут машинознавства і сільськогосподарської механіки АН УРСР.

3 березня - Присуджено Державні премії СРСР:

О.О. Абіндеру, В.А. Розумовському та І.М. Францевичу - за участь у розробці та промислового освоєні виробництва контактних сплавів;

П.П. Будникову - за участь у розробці нового ізоляційного матеріалу та технології виробництва високоякісних запальних свічок;

А.О. Василенку та І.С. Григор'єву - за участь у розробці та освоєнні нової технології одержання надміцного чавуну;

А.А. Горшкову - за участь у докорінному вдосконаленні методів виробництва чавунних вагонних коліс;

П.Г. Гребельнику, Д.А. Дудку, Б.Є. Патону та І.М. Рублевському - за участь у розробці нового способу та створенні автоматів і напівавтоматів шлакового зварювання;

В.І. Данилову - за роботи з кристалізації рідини, узагальнені в статтях - «Деякі питання кінетики кристалізації рідин» та «Про зародження центрів кристалізації в переохолодженій рідині» (1949);

М.Д. Єліну - за участь у відкритті нових родовищ природного газу;

М.В. Корноухову - за наукову працю «Міцність та стійкість стержневих систем» (1949);

Р.І. Шашкевичу та Б.І. Медовару - за участь у розробці нового високопродуктивного способу дводугового автоматичного електрозварювання труб великого розміру;

С.О. Лебедєву та Л.В. Цукернику - за участь у розробці та впровадженні пристроїв компаундування генераторів електростанцій для збільшення стійкості енергосистем і поліпшення роботи електроустаткування;

Б.С. Лисіну та О.П. Черепову - за участь у розробці нових безолов'яних емалей;

С.П. Ничипоренку - за участь у розробці технології, організації масового виробництва та впровадженні в будівництво пустотілої будівельної та архітектурної кераміки;

О.В. Погорелову - за роботи з теорії опуклих поверхонь;

М.Т. Рильському - за переклад на українську поеми А. Міцкевича «Пан Тадеуш»;

В.С. Соболеву - за працю «Вступ до мінералогії силікатів», опубліковану 1949.

30 березня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені підсумкам її роботи в 1949 і плану на 1950. З доповіддю виступив президент АН УРСР О.В. Палладін [25].

19-22 квітня - У Львові відбулася наукова сесія Інституту історії України АН УРСР, присвячена підвищенню ідейно-теоретичного рівня праць істориків і завданням у галузі комуністичного виховання трудящих.

15 липня - Указом Президії Верховної Ради СРСР В.П. Філатову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Філатов Володимир Петрович (1875-1956) - видатний учений-офтальмолог і хірург, акад. АН УРСР (1939). З 1903 працював в Одеському університеті (з 1911 - проф., завідувач очної клініки та кафедри очних хвороб), в 1936-1950 - також директор Українського науково-дослідного інституту очних хвороб і тканинної терапії (нині - Інститут очної і тканинної терапії АМН України ім. В.П.Філатова НАМН України). Розробив метод відновлювальної хірургії та спеціальний інструментарій для пересадки рогівки. Засновник наукової школи.

Заслужений діяч науки України (1935). Державна премія СРСР (1941). Ордени та медалі СРСР.

1 жовтня - На трасу Південноукраїнського каналу виїхала експедиція Інституту археології АН УРСР під керівництвом М.Я. Рудинського для дослідження пам'яток стародавньої історії.

20 жовтня – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про організацію нових інститутів АН УРСР на базі існуючих львівських відділів та установ АН УРСР». Передбачалося організувати Інститут геології корисних копалин, Інститут суспільних наук, Інститут агробіології та Інститут машинознавства та автоматики. Наприкінці жовтня відбулося об'єднане засідання Президій АН СРСР і АН УРСР, на якому постало питання про утворення Львівського філіалу АН УРСР у складі чотирьох перелічених інститутів.

1–3 листопада – У Києві відбулася сесія Академії наук УРСР, присвячена розвитку фізіологічного вчення І.П. Павлова в Україні. Було заслухано та обговорено доповіді: О.В. Палладіна «Про підсумки наукової сесії АН СРСР, присвяченої проблемі фізіологічного вчення акад. І.П. Павлова», Г.В. Фольборта – «Про стан і завдання дальшого розвитку на Україні вчення І.П. Павлова», В.П. Протопопова – «Стан і шляхи подальшого розвитку на Україні вчення І.П. Павлова про фізіологію і патологію вищої нервової діяльності» [26].

29–30 листопада – Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені плану наукової діяльності АН УРСР на 1951 та виборам дійсного члена і віце-президента АН УРСР. Заслухано та обговорено доповідь головного вченого секретаря Президії АН УРСР І.Т. Швеця про плани науково-дослідної роботи, впровадження наукових досягнень у виробництво, плани видань, сесій і конференцій АН УРСР на 1951. 29 листопада дійсним членом АН УРСР зі спеціальності «теплоенергетика» обрано **І.Т. Швеця**, віце-президентом АН УРСР – **М.П. Семененка** [27].

30 листопада – 2 грудня в Києві відбулася наукова сесія АН УРСР, присвячена питанням мовознавства.

1950 (листопад) – При АН УРСР створено республіканське ентомологічне товариство з метою об'єднання наукових сил, в галузі захисту рослин.

1950 – Є.О. Патон, В.Р. Лашкевич і Б.Є. Патон вперше розробили принцип конструювання виробів, пристосованих для виготовлення суміжними збирально-зварювальними технологічними операціями, і відповідні автомати та поточкові лінії.

– Є.О. Патонем спроектовано конструкцію і розроблено технологію будівництва суцільнозварного найбільшого в Європі мосту через Дніпро в Києві (нині – міст ім. Є.О. Патона) [28].

– Б.Г. Лазарев та Б.Н. Єсельсон розробили ефективну методику виділення ізотопу гелію-3 з природного.

– І.М. Ліфшиць незалежно від Л. Онсагера показав, як квантується рух електрона зі складним законом дисперсії в магнітному полі (умова квантування Ліфшиця-Онсагера).

– В Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР розроблено удосконалені методи та апаратура для очищення питної води.

– В Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР розпочалося систематичне вивчення комплексних сполук рідкісних металів, зокрема хрому [29].

– А.Д. Коваленко (Інститут будівельної механіки АН УРСР) видав монографії «Теорія розрахунку на міцність коліс турбомашин» (1950) та «Пластини та оболонки в роторах турбомашин» (1955).

Розв'язано низку задач про теплові навантаження в дисках, пластинах, оболонках і тілах обертання, а також досліджено динамічні ефекти при нестационарних процесах навантаження та термомеханічні ефекти, зумовлені взаємодією полів деформацій і температури.

- М.Д. Габович розробив метод формування потужних іонних пучків (Інститут фізики АН УРСР).
 - Закладено основи загальної теорії електричних кіл (Г.Є. Пухов, О.М. Мілях, Б.І. Блажкевич та ін.).
 - Розроблено і впроваджено в експлуатацію пристрої компаундування генераторів електростанцій (С.О. Лебедев, Л.В. Цукерник).
 - О.В. Кірсанов відкрив фосфазореакцію - взаємодію п'ятихлористого фосфору і сполук з аміно- та амідогрупами, що приводить до утворення кратного зв'язку фосфор-азот.
 - Теоретично обґрунтовано концепцію належності ферментів до класу білків, чим зроблено суттєвий внесок у розробку концепції «білок-фермент» (В.О. Беліцер, Є.Л. Ходорова).
 - Інститутом ботаніки АН УРСР видано «Визначник рослин України».
 - Вийшов перший том творів І. Франка у двадцяти томах (останній видано 1956).
 - С.Я. Брауде зі співробітниками провів піонерські дослідження поширення гектаметрових і декаметрових хвиль над морською поверхнею (Державна премія СРСР, 1952).
- 1950–1952** - Розроблено метод вакуумної дистиляції, використаний для очищення берилію (К.Д. Синельников, В.Є. Іванов).
- 1950–1954** - Вперше виконано роботи зі стикового зварювання оплавлених труб великого діаметру (М.А. Остапенко, М.Д. Литвинчук та ін.).
- 1950–1956** - Г.Й. Сухомел зі співробітниками (Інститут гідромеханіки АН УРСР) розробив теорію руху суден за умов обмеженого фарватеру [30].

1951

- 13 лютого** - Інститут гірничої механіки реорганізовано в Інститут гірничої справи АН УРСР.
- 21 лютого** - Постановою Ради Міністрів СРСР (та постановою Ради Міністрів УРСР від 24 березня 1951) утворено Львівську філію АН УРСР у складі Інституту суспільних наук, Інституту корисних копалин, Інституту машинознавства та автоматики, Інституту агробіології. Філію очолив **Й.З. Штокало**. 11 травня 1971 прийнято Постанову ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР про реорганізацію Львівської філії у Західний науковий центр АН УРСР, який діє і нині.
- 14 березня** - Присуджено Державну премію СРСР:
- Я.М. Белевцеву** - за відкриття унікальних родовищ урану;
 - М.І. Гончаренку** - за участь у розробці та впровадженні нової технології виробництва рейкової сталі;
 - А.І. Задонцеву** - за виведення гібридів кукурудзи «Первісток» і «Вдача»;
 - В.М. Іванову** - за розробку нової конструкції томофлюорографа - апарата для діагностики захворювань внутрішніх органів;
 - О.Є. Корнійчуку** - за п'єсу «Калиновий гай»;
 - Б.Г. Лазареву** - за дослідження магнітних властивостей металів при низьких температурах і за новий метод збагачення гелію легким ізотопом;
 - А.Д. Нестеренку** - за участь у розробці та організації масового виробництва нових електровимірвальних приладів;
 - Г.П. Пономаренку** - за участь в океанографічних дослідженнях;
 - В.С. Попову** - за участь у створенні геолого-вуглекислотної мапи Донецького басейну;
 - М.П. Стельмаху** - за роман «Велика рідня»;

Г.Й. Сухомелу - за працю «Питання гідравліки відкритих русел та споруд», опубліковану 1949;

А.П. Комару - за участь у створенні електронних прискорювачів.

24 березня - Прийнято постанови Ради Міністрів СРСР та Ради Міністрів УРСР про створення на базі Львівського відділення Інституту геологічних наук АН УРСР Інституту геології корисних копалин АН УРСР.

- Постановами Ради Міністрів СРСР та Ради Міністрів УРСР на базі Львівських відділів археології Інституту археології АН УРСР, мовознавства Інституту мовознавства АН УРСР та Етнографічного музею створено у Львові Інститут суспільних наук АН УРСР (з 1993-інститут українознавства АН України).

- Постановами Ради Міністрів СРСР, Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР на базі Львівського відділу теорії пружності Інституту математики АН УРСР та Львівської групи Інституту автоматики і телемеханіки АН УРСР створено Інститут машинобудування та автоматики АН УРСР (з 1964 - Фізико-механічний інститут АН УРСР, з 1980 - Фізико-механічний інститут ім. Г.В. Карпенка АН УРСР).

17-23 травня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені звіту про роботу її установ у 1950 і виборам дійсних членів і членів-кореспондентів АН УРСР.

17 травня дійсними членами обрані:

М.П. Бажан (літературознавство;
українська література);

В.Г. Бондарчук (загальна геологія);

І.М. Буланкін (біохімія білка);

А.К. Вальтер (фізика; експериментальна);

В.І. Данилов (фізика; експериментальна);

Р.Є. Кавецький (патофізіологія);

В.Г. Касьяненко (порівняльна морфологія);

О.В. Квасницький (фізіологія
сільськогосподарських тварин);

В.П. Комісаренко (патофізіологія);

М.В. Корноухов (будівельна механіка;
теорія споруд);

М.М. Кулешов (рослинництво;
екологія сільськогосподарських культур);

Б.Г. Лазарев (фізика; експериментальна);

В.С. Пак (гірнична справа;
механізація гірничих робіт);

О.І. Смирнова-Замкова
(патологічна анатомія);

М.А. Стариков (гірнична справа;
механізація гірничих робіт);

Г.Й. Сухомел (гідравліка і гідротехніка; технічна механіка рідин; гідротехнічні споруди);

Г.В. Фольборг (нормальна фізіологія);

Є.О. Шилов (органічна хімія; механізм
органічних реакцій);

Й.З. Штокало (історія математики).

23 травня членами-кореспондентами обрані:

З.М. Аксентьева (астрономія);

Я.М. Белевцев (геологія рудних родовищ);

А.М. Воробйов (нормальна фізіологія);

С.З. Грижицький (біохімія
сільськогосподарських тварин);

О.С. Давидов (фізика; теоретична);

А.І. Задонцев (рослинництво; агробіологія);

М.О. Зайцев (гірнична справа);

механізація гірничих робіт);
І.М. Кириченко (мовознавство);
Г.С. Кияк (рослинництво; агробіологія);
О.В. Кірсанов (органічний синтез);
А.Д. Коваленко (теорія пружності;
теорія міцності в машинобудуванні);
С.М. Кожевников (механізація
металургійного виробництва);
І.Є. Коробчанський (теплоенергетика);
Є.К. Лазаренко (мінералогія);
Я.Б. Лопатинський (диференційні
рівняння);
В.А. Мовчан (іхтіологія (рибництво));
В.П. Муравйов (фітопатологія;
хвороби польових та лісових культур);
З.І. Некрасов (доменне виробництво);
А.Д. Нестеренко (електротехніка;
електрозварювання);
К.Й. Новик (палеонтологія);
Б.Є. Патон (електрозварювання);
О.М. Пеньков (гірничча механіка;
міцність гірничих машин та споруд);
О.В. Погорелов (геометрія);
В.Б. Порфір'єв (геологія нафти);
Є.К. Приходькова (нормальна фізіологія);
С.П. Родіонов (петрографія);
Я.І. Середа (нафтопереробка);
А.А. Смирнов (фізика металів);
В.С. Соболев (мінералогія);
В.І. Толубинський (теплоенергетика);
О.М. Фаворов (селекція і генетика);
Л.О. Шубенко-Шубін (парові турбіни);
А.О. Яковкін (астрономія) [31,32].

11–15 червня – В Києві відбулася Міжреспубліканська конференція з питань перспективного планування в колгоспах, організована Інститутом економіки АН УРСР спільно з Міністерством сільського господарства УРСР.

1951 (червень) – В Інституті електрозварювання АН УРСР створено спеціальний вагон-лабораторію, обладнаний зразками новітньої автозварювальної апаратури і наочними приладами, який як пересувну лабораторію відправлено на підприємства Уралу.

11 серпня – Постановою ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР у Львові на базі Музею етнографії УРСР та Музею художньої промисловості Комітету у справах мистецтв при Раді Міністрів УРСР створено Державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР (з 1982 – Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР, з 1992 – Інститут народознавства АН України)

15–18 листопада – В Краматорську відбулася виїзна наукова сесія Відділу технічних наук АН УРСР з питань машинобудування.

30 листопада – Постановами Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР Державний дендропарк «Тростянець» передано АН УРСР.

1951 – В АН УРСР відкрито докторантуру.

– П.Г. Борзяк (Інститут фізики АН УРСР) відкрив екситонне поглинання світла напівпровідниковими плівками та пов'язану з цим фотоелектронну емісію.

- С.І. Пекар і М.Ф. Дейген побудували теорію автолокалізації екситонів у неполярних кристалах та розробили метод деформаційного потенціалу.
- У Харківському фізико-технічному інституті запущено перший у країні лінійний прискорювач протонів на енергію 20 МеВ.
- Інститутом гідробіології АН УРСР розпочато гідробіологічні дослідження на Дніпрі.
Показано, що зарегульованість Дніпра Каховською ГЕС значно погіршує умови розмноження риб. Рекомендовані інститутом заходи для збереження запасів осетрових риб не було своєчасно здійснено внаслідок відсутності коштів на капітальні роботи.
- Б.Є. Патоном і Г.З. Волошкевичем в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше створено електрошлакове зварювання виробів практично необмеженої товщини за один прохід; розроблено зварно-литі, зварно-ковані і зварно-прокатні конструкції.
- М.М. Остапенко, В.К. Лебедев, С.І. Кучук-Яценко і В.А. Сахарнов в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше розробили спосіб стикового контактного зварювання оплавленням і відповідні машини для контактного зварювання рейок, трубопроводів та ін.
- Заповідник «Хомутівський степ» передано Інституту ботаніки АН УРСР як базу для проведення науково-дослідної роботи.
- Г.В. Карпенко заклав основи адсорбційно-електрохімічної теорії корозійно-втомної міцності металів і дослідив вплив поверхнево-активних і корозійних середовищ на втому конструкційних металів [33].
- Г.М. Савін видав монографію «Концентрація напружень навколо отворів», в якій викладено основи нового наукового напрямку – концентрація напружень в околі отворів і порожнин, розроблено низку аналітичних методів дослідження цієї проблеми, розв'язано широкий клас прикладних задач.
- 1951** - Б.Г. Лазарев, О.О. Галкін і Я.С. Кан виявили стрибкоподібний характер загасання струму в надпровідному кільці при плавній зміні температури. Відкритий ефект ліг в основу робіт по створенню В.Г. Лазаревим зі співробітниками надпровідних соленоїдів із сильними магнітними полями.
- Розроблено метод інтенсифікації доменного процесу шляхом застосування природного газу (З.І. Некрасов, М.І. Красавцев та ін., Інститут чорної металургії АН УРСР).
- Введено в експлуатацію першу в континентальній Європі цифрову електронну обчислювальну машину «МЕСМ» (С.О. Лебедев, Л.Н. Дашевський, К.О. Шкабара) [34].
- Створено теоретичні основи, розроблено і освоєно серійний випуск високоточних стрілкових приладів (О.О. Нестеренко).
- Сформульовано основні закономірності швидкісного місцевого нагріву виробів, що дозволило інтенсифікувати процеси обробки деталей у машинобудуванні (В.Ф. Копитов, П.В. Сорокін, Інститут газу АН УРСР).
- Є.О. Шилов сформулював принцип донорно-акцепторного механізму реакцій приєднання та заміщення (Інститут органічної хімії АН УРСР) [35].
- Розпочато видання творів Лесі Українки у п'яти томах (останній том вийшов у 1956).
- Видано двотомний «Курс сучасної української літературної мови» за редакцією Л.А. Булаховського.

- Видано монографію О.П. Маркевича «Паразитофауна пресноводних рыб УССР» (Інститут зоології АН УРСР).

1951–1953 - В.О. Марченком розроблено гармонічний аналіз для диференціального оператора Штурма-Ліувілля з детальним вивченням операторів перетворення.

1952

14–18 січня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені плану роботи АН УРСР на 1952 та виборам президента, віце-президента, головного вченого секретаря Президії АН УРСР, членів Президії - голів Відділів, членів Президії та затвердженню директорів інститутів АН УРСР.

Заслухано та обговорено доповіді президента АН УРСР О.В. Палладіна «Про план науково-дослідної роботи Академії наук Української РСР на 1952 рік» та головного вченого секретаря Президії АН УРСР І.Т. Швеця «Про стан і заходи поліпшення підготовки наукових кадрів через аспірантуру і докторантуру». Загальні збори обрали **17–18 січня О.В. Палладіна** президентом АН УРСР на новий термін, віце-президентом АН УРСР - **Г.М. Савіна**, головним ученим секретарем Президії АН УРСР - **І.Т. Швеця**. Головами Відділів АН УРСР обрано: Відділу фізико-математичних і хімічних наук - **А.І. Кіпріанова**; біологічних наук - **Р.Є. Кавецького**, сільськогосподарських наук - **П.А. Власюка**, технічних наук - **М.В. Корноужова**. Членами Президії АН УРСР обрано **Є.О. Патона**, **В.Г. Касьяненка**, **Л.А. Булаховського**, **Є.О. Шилова**, **Й.З. Штокала** та **К.Д. Синельникова** [36].

25–26 лютого - В Києві відбулася наукова сесія Відділу суспільних наук АН УРСР, в зв'язку з 100-літтям з дня смерті М.В. Гоголя [37].

12 березня - Присуджено Державну премію СРСР:

О.К. Антонову - за роботи у галузі літакобудування;

А.І. Барбаричу, **О.Д. Віскуній**, **М.В. Клокову** та **М.І. Котову** - за працю «Визначник рослин УРСР», опубліковану 1950;

В.Й. Білай, **М.Ф. Гулому**, **М.М. Підоплічку**, **Е.Т. Сореню** - за участь у створенні та впровадженні в медичну практику нового лікувального препарату;

Д.І. Блохінцеву - за підручник «Основи квантової механіки» (1949);

С.Я. Брауде, **І.Є. Островському**, **Ф.С. Саніну**, **І.С. Тургеневу**, **Я.Л. Шамфарову** - за дослідження поширення радіохвиль над морською поверхнею;

Є.І. Лейначуку та **В.В. Подгаєцькому** - за участь у розробці складу та широкому впровадженні серії флюсів для автоматичного електрозварювання;

В.А. Назаренку - за дослідження у галузі аналітичної хімії;

Г.М. Савіну - за працю «Концентрація напруг навколо отворів», опубліковану 1951;

П.П. Будникову - за роботи з хімії.

12–15 березня - У Львові відбулася конференція з питань розвитку продуктивних сил західних областей УРСР, організована Президією АН УРСР спільно з Держпланом УРСР та Міністерством сільського господарства УРСР.

20 березня - В Києві відкрито виставки робіт учених в галузі фізичних, механіко-математичних, технічних і хімічних наук.

14 квітня - Відбулася об'єднана сесія АН УРСР і Академії архітектури УРСР, присвячена 500-річчю від дня народження великого італійського художника і вченого Леонарда да Вінчі [38].

17–19 квітня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені підсумкам її роботи в 1951. Заслухано та обговорено доповідь президента АН УРСР О.В. Палладіна «Про роботу Академії наук Української РСР у 1951 році» [39].

20–23 квітня - В Києві відбулася I Шевченківська конференція, організована Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР.

21–24 травня – В Запоріжжі відбулася об'єднана сесія АН УРСР і Академії наук архітектури УРСР, присвячена питанням науково-технічної допомоги великим будовам на Дніпрі [40].

Липень (кінець) – 5 серпня – У Львові, в приміщенні спецфонду Львівської бібліотеки АН УРСР, бригада працівників Львівського обкому партії знищила більшість експонатів Музею українського мистецтва (картини, малюнки, скульптури) як «націоналістичних та антирадянських».

6 вересня – Постановою Президії АН УРСР Інститут історії України АН УРСР реорганізований в Інститут історії АН УРСР.

17–18 жовтня – В Києві відбулася нарада астрономів України, скликана Астрономічним комітетом і Головною астрономічною обсерваторією АН УРСР.

1952 – Державний історико-археологічний заповідник «Ольвія» приєднано до Інституту археології АН УРСР.

– На базі відділу фізико-хімії металургійних процесів Інституту чорної металургії АН УРСР створено Лабораторію спецсплавів АН УРСР (з 1954 – Інститут металокераміки і спецсплавів АН УРСР, з 1964 – Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР, з 1987 – Інститут проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича АН УРСР).

– Інститут української літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР перейменовано в Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР.

– Б.Є. Патон і В.І. Медовар в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше розробили електрошлаковий переплав по виготовленню металів високої якості.

– Д.А. Дудко, І.І. Заруба та А.Г. Потап'євський в Інституті електрозварювання АН УРСР (разом з ЦНДІТМаш) вперше створили дугове зварювання плавким електродом в захисному середовищі вуглекислого газу.

– Вийшла в світ монографія О.І. Бродського «Хімія ізотопів», яка була першим у світовій літературі підсумковим дослідженням в даній галузі.

– В АН УРСР розпочалася розробка методів очищення стічних вод хімічної промисловості.

– С.М. Гершензон розпочав на вірусах китайського дубового шовкопряда генетичні дослідження.

– М.Ф. Гулий почав розробляти проблему біосинтезу білка.

– Відбулася VI наукова конференція Інституту археології АН УРСР.

– Д.В. Вайнберг опублікував монографію «Напружений стан складових дисків і пластин».

– Оpubліковано монографію Т.В. Путяти і Б.Н. Фрадліна «Діяльність видатних механіків на Україні» [41].

– Побудовано загальну теорію інерціальних навігаційних систем (О.Ю. Ішлінський).

– Виявлено принципову можливість використання зварювальних джерел нагріву для одержання металу особливої чистоти шляхом електрошлакового переплаву, створено спеціальну установку для здійснення цього процесу, розроблено теорію одержання металу заданого складу (Б.Є. Патон, В.І. Медовар).

– П.Л. Шульга відкрив на Волино-Поділлі рифейську систему і обґрунтував її стратиграфічне розчленування (Інститут геологічних наук АН УРСР).

- Запропоновано двофазний механізм перетворення фібриногену у фібрин і спростовано денатураційну теорію полімеризації фібрину, сформульовано і експериментально обґрунтовано погляд на механізм полімеризації фібриногену, який висвітлив природу механізму, визначив подальший напрям досліджень його полімеризації (В.О. Беліцер, Є.Л. Ходорова, Я.В. Белік).

1952–1953 - Побудовано вакуумні прокатні стани і проведено дослідження по прокатці берилію, цирконію, урану та інших металів (К.Д. Синельников, В.Є. Іванов).

- Інститут літератури АН УРСР видав твори І.Котляревського у двох томах.

1952–1954 - У ХФТІ стали до ладу перші лінійні прискорювачі електронів на енергію відповідно 0,7 і 3,5 МеВ. Значну роль у створенні лінійних прискорювачів і проведенні на них досліджень відіграли роботи експериментаторів І.О. Гришаєва, В.Т. Толока, Л.Душина, а також теоретиків О.І. Ахієзера, Я.В. Файнберга, М.А. Хижняка, К.М. Степанова та ін.

1953

27 січня - На базі Інституту експериментальної біології і патології МОЗ УРСР та Інституту клінічної фізіології АН УРСР створено Інститут фізіології ім. О.О. Богомольця АН УРСР.

1953 (лютий) - В с. Снігурівка Миколаївської області Рада по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР та Інститут економіки АН УРСР провели виїзну сесію, присвячену питанням розвитку господарства колгоспів в умовах освоєння зрошувальних земель.

5 березня - Помер Й.В. Сталін (1879–1953) - засновник і керівник радянської тоталітарної держави (СРСР), створеної ним і його найближчим оточенням, в якій розбудова господарства, економіки, науки, культури, державних інститутів поєднувалася з масовими репресіями, гнобленням свобод і духовності, голодоморами, які призвели до загибелі мільйонів людей. В історії СРСР розпочався новий період - не простий і суперечливий, з його «хрущовською відлигою», «брежнєвським застоєм» та «горбачовською перебудовою», який наприкінці 1991 завершився розпадом Радянського Союзу з утворенням на його теренах незалежних держав, в тому числі, Незалежної держави Україна.

26 березня - В Києві проведено II Шевченківську конференцію, організовану Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР.

1953 (квітень - травень) - Вперше проведено аспірантські наукові конференції, в 29 інститутах з науковими доповідями виступили 42 аспіранти.

1 травня - В Києві проведено республіканську конференцію з вивчення рослинності УРСР. В її роботі взяли участь представники від 27 науково-дослідних установ, вузів і ботанічних садів УРСР, Ботанічного саду АН СРСР, Молдавського філіалу АН СРСР, Міністерства сільського господарства і Міністерства освіти УРСР.

20 травня - В Інституті електрозварювання АН УРСР продемонстрували машину, яка, рухаючись вздовж траси трубопроводу від стику до стику швидко і високоякісно зварювала труби методом контактного зварювання. Цей метод зварювання за своїми техніко-економічними показниками мав великі переваги перед усіма іншими методами, які застосовувалися у світовій техніці для зварювання труб магістральних трубопроводів.

23 червня - Постановою Ради Міністрів УРСР Інституту фізіології АН УРСР присвоєно ім'я О.О. Богомольця.

1953 (червень) - В Києві Відділ сільського господарства АН УРСР провів нараду з питань впровадження наслідків науково-дослідних робіт в практику сільського господарства республіки.

1-4 липня - Інститут фізіології АН УРСР спільно з Інститутом клінічної та експериментальної кардіології АН Грузинської РСР провів наукову сесію, присвячену проблемам гіпертонічної хвороби.

7 липня - Відбулася науково-технічна конференція, присвячена питанням автоматизації устаткування, технологічних процесів і контрольних операцій в машинобудуванні. В роботі конференції брали участь представники машинобудівних підприємств, науково-дослідних інститутів і технічних вузів 50 міст СРСР.

28 вересня - 2 жовтня - В Києві проходила III Всесоюзна нарада з питань теорії ймовірності та математичної статистики.

13 жовтня - В Києві відбулася Республіканська нарада з пропаганди і впровадження досягнень науки та передового досвіду в сільськогосподарське виробництво, скликана Міністерством сільського господарства і заготівель УРСР і АН УРСР.

15-17 жовтня - В Сталіно (нині - Донецьк) відбулася науково-технічна конференція з проблем, пов'язаних з глибокими шахтами.

22 жовтня - Поблизу Бахчисараю, в печері «Старосель» (Крим), археологи виявили залишки кістяка людини, кремінне знаряддя та кісткові залишки четвертинної епохи.

5 листопада - В Києві відбулося відкриття мосту через Дніпро, збудованого за проектом Є.О. Патона, який на той час був найбільший у світі суцільнозварний мостом завдовжки 1543 м (нині - міст ім. Є.О. Патона)

11-14 листопада - В Києві відбулося розширене засідання Президії АН СРСР спільно з Президією АН УРСР і вченою радою Міністерства охорони здоров'я УРСР.

1953 (листопад) - В Інституті геологічних наук АН УРСР започатковано так звані наукові геологічні «середи». Майже щосереди в Інституті збираються представники геологічної громадськості Києва, щоб заслухати доповідь з того чи іншого питання геології.

15-19 грудня - Інститут біохімії АН УРСР провів наукову конференцію та координаційну нараду з питань біохімії нервової системи. В роботі конференції брали участь близько 200 вчених - представники АН СРСР, АН УРСР, АН Білоруської РСР, АН Узбецької РСР та ін., а також вчені кафедр Московського, Ленінградського і Київського університетів.

1953 - Інститут чорної металургії АН УРСР переведено з Києва до Дніпропетровська.

- Присуджено Державну премію СРСР **М.М. Боголюбову** за дослідження з оборонної тематики.

- В АН УРСР відбулося обговорення першого видання підручника з політичної економії.

- Після багаторічної роботи та багаторазового обговорення макетів в Києві та Москві, рецензування та доопрацювання побачив світ підготовлений співробітниками Інституту історії АН УРСР перший том двотомника «Історії Української РСР» українською та російською мовами, другий том вийшов у 1956 [42].

- Співробітники Інституту історії АН УРСР спільно з вченими Інституту історії АН СРСР підготували тритомне документальне видання «Воз'єднання України з Росією».

- У дослідках з виділення ДНК з вірусу ядерного поліедру китайського дубового шовкопряда С.М. Гершензон виявив самозбирання (відтворення) патогенного вірусу з нуклеїнової кислоти і білка, показавши можливість трансдукції вірусами спадкових властивостей у багатоклітинного організму - тутового шовкопряда.

- М.М. Афанасьєв заклав основи статистичної теорії втомної міцності металів, що знайшло відображення в його монографії «Статистична теорія втомної міцності металів».

- Я.Б. Лопатинський сформулював і розв'язав загальну граничну задачу для систем диференціальних рівнянь еліптичного типу.

- С.І. Пекар спільно з М.О. Кривоглазом передбачив у спектрі домішкового поглинання в кристалах дуже вузьку безфонну лінію (оптичний аналог ефекту Мессбауера).

- Передбачено явище осциляцій термодинамічних і кінетичних властивостей плівок твердих тіл (експериментально підтверджено 1965).

- Запущено прецизійний прискорювач Ван де Граафа під тиском на енергію електронів 4 МеВ (А.К. Вальтер та ін.; ХФТІ).

- П.Г. Борзяк відкрив екситонне поглинання світла в напівпровідниках та фотоелектронну емісію, що виникає за рахунок цього поглинання.

1953-1954 - Розроблено спосіб одержання високоміцного чавуну подвійним модифікуванням (А.А. Горшков).

1954

23-26 лютого - У Львові відбулася республіканська етнографічна нарада, скликана Президією АН УРСР.

25 лютого - 1 березня - В Інституті геології корисних копалин АН УРСР проведено наукову дискусію з питань утворення та міграції нафти.

3 березня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені підсумкам її роботи в 1953 та завданням на 1954 [43].

16-20 березня - В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР проведено наукову конференцію з розробки в Українській РСР проблем вищої нервової діяльності і кортико-вісцеральних відносин в нормі і патології.

17-19 березня - В Києві відбулася нарада з філософських проблем сучасної фізики, організована Інститутом філософії, Інститутом фізики і Фізико-технічним інститутом АН УРСР. В ній взяло участь близько 400 чоловік.

6-7 квітня - Відбулася ювілейна сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена 300-річчю воз'єднання України з Росією.

Вчених України привітали вчені АН СРСР і Академій наук союзних республік. Президент АН СРСР передав у дар АН УРСР 70 тис. томів видань, випущених від дня заснування академії в 1725. Заслухано доповіді: «Історичне значення воз'єднання України з Росією» (О.К. Касименко), «Економічна співдружність українського і російського народів» (О.М. Румянцев), «Керівна роль передової російської науки в творчій співдружності російських і українських вчених» (М.П. Семененко), «Благотворний вплив російської літератури на розвиток української літератури» (М.П. Бажан) [44].

10 квітня - У Дніпропетровську постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР на базі відділу головного конструктора заводу № 586 (нині - Південний машинобудівний завод) створено Особливе конструкторське бюро №586 (ОКБ-586, п/с **В-2289**), що 1966 отримало назву КБ «Південне», з яким у інститутів АН УРСР встановилася плідна співпраця. Головним конструктором 9 липня призначено **М.К. Янгеля**, його першим заступником - **В.С. Будника**.

15 травня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги в галузі селекції і насінництва зернових культур В.Я. Юр'єву присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Юр'єв Василь Якович (1879-1962) - видатний селекціонер, акад. АН УРСР (1945). У 1909-1956 - працював на Харківській селекційній станції (з 1944 - директор), 1946-1956 - також директор Інституту генетики і селекції АН УРСР, 1956-1962 - Українського науково-дослідного інституту рослинництва, селекції і генетики. Вивів багато сортів зернових культур. Заслужений діяч науки УРСР (1949). Державна премія СРСР (1947). Державні нагороди СРСР.

1954 (червень) - В Сталіно (нині - Донецьк) Інститутом економіки АН УРСР проведено нараду з вивчення резервів виробництва на підприємствах вугільної, металургійної, харчової, легкої та місцевої промисловості Донбасу.

13-17 липня - В Оксфорді (Великобританія) відбувся міжнародний симпозиум з нейрохімії. Радянську делегацію на симпозиумі очолював О.В. Палладін.

21 липня - Розпорядженням Ради Міністрів УРСР створено Кафедру іноземних мов АН УРСР (з 1990 - Центр наукових досліджень та викладання іноземних мов АН УРСР).

1954 (липень) - Інститут електрозварювання АН УРСР провели конференцію з впровадження у народне господарство нових способів зварювання та наплавки металів.

3 серпня - Почалося спорудження Обчислювального центру АН УРСР [45].

12-13 жовтня - У Севастополі відбулася наукова сесія Відділу суспільних наук АН УРСР за участю представників АН СРСР, партійних і громадських організацій міста, Радянської армії і Військово-морського флоту, присвячена 100-річчю оборони Севастополя під час Кримської війни 1853-1854. Сесію вступним словом відкрив президент АН УРСР О.В. Палладін.

1954 (жовтень) - В колгоспі с. Летава Чемеровецького району Хмельницької області і відбулася виїзна наукова сесія АН УРСР, присвячена подальшому розвитку тваринництва в колгоспах і радгоспах республіки.

- Інститут теплоенергетики АН УРСР провів VI республіканську нараду з питань науково-дослідної роботи в галузі теплотехніки і загальної енергетики.

- В Кривому Розі Інститут геологічних наук АН УРСР, Відділ геолого-географічних наук АН СРСР та Міністерство чорної металургії УРСР провели спільну нараду з питань геології і генезису руд і порід Криворізького залізорудного басейну.

- Відбулася координаційна нарада з проблеми боротьби з шкідниками сільськогосподарських культур, організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР за участю інститутів АН УРСР, Всесоюзного науково-дослідного інституту цукрових буряків, Української сільськогосподарської академії, Міністерства сільського господарства УРСР, Миронівської селекційної станції.

1954 (листопад) - В Києві відбулася I Республіканська нарада з фізичної хімії.

1-4 грудня - В Києві відбувся розширений пленум Астрономічної ради АН СРСР з Відділом фізико-математичних, хімічних і геологічних наук АН УРСР.

12 грудня - Згідно з розпорядженням Ради Міністрів СРСР від 24 червня 1954, створено Кримський філіал АН УРСР.

20-24 грудня - В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР спільно з Інститутом клінічної фізіології АН СРСР проведено нараду з проблем фізіології і патології травлення.

24 грудня - Постановою Ради Міністрів УРСР на базі Лабораторії спецсплавів АН УРСР створено Інститут металокераміки і спецсплавів АН УРСР.

1954 (грудень) - В Києві на фабриці ім. І.Ф. Смирнова-Ласточкина Інститут економіки АН УРСР спільно з працівниками підприємств легкої промисловості провів нараду, присвячену вивченню резервів збільшення випуску продукції і зниженню її собівартості.

- Відділ технічних наук АН УРСР провів першу республіканську нараду з історії техніки.

1954 - Рада Міністрів СРСР прийняла постанову про створення в країні мережі обчислювальних центрів.

- Під керівництвом О.М. Міляха в Інституті електротехніки АН УРСР розпочалися роботи по перетворенню і стабілізації параметрів електроенергії.

- К.К. Хренов і П.І. Гурський вперше розробили технологію та інструмент для холодного зварювання металів [46].

- І.М. Ліфшиць та А.М. Косевич побудували повну теорію ефекту де Хааса-ван Альфена і встановили зв'язок осциляцій магнітних властивостей металів з формою їх поверхні Фермі (формула Ліфшиця-Косевича). Ця робота стала важливим етапом на шляху створення (1954-1965) І.М. Ліфшицем з учнями сучасної електронної теорії металів.

- О.М. Мілях розробив теорію індуктивно-ємкісних перетворювачів.

1954-1955 - Видано підготовлені Інститутом літератури АН УРСР твори Панаса Мирного у п'яти томах.

1955

1955 (лютий) - В Києві відбулася Міжреспубліканська наукова координаційна нарада з питань економіки машинно-тракторних станцій, організована Інститутом економіки АН УРСР.

9-11 березня - Відбулася IV Шевченківська конференція, організована, Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР. Заслухано 18 доповідей з актуальних проблем шевченкознавства.

14 березня - В Києві на базі Лабораторії металофізики АН УРСР та лабораторії металознавства Інституту чорної металургії АН УРСР створено Інститут металофізики АН УРСР [47].

18 квітня - Постановою Президії АН УРСР на основі постанови Ради Міністрів УРСР від 24 грудня 1954. Лабораторію спецсплавів АН УРСР реорганізовано в Інститут металокераміки і спецсплавів АН УРСР. 15 січня 1964 його перейменовано на Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР (нині - Інститут проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України).

9 травня - Відбулася нарада з питань використання водних ресурсів Дніпра, скликана Радою по вивченню продуктивних сил УРСР за участю вчених АН УРСР, представників АН СРСР, Інституту економіки та Інституту меліорації АН Латвійської РСР, Інституту меліорації АН Литовської РСР, Дніпровського пароплавства та ін. Заслухано та обговорено 10 доповідей з комплексу питань використання водних ресурсів Дніпра (схеми енергетичного і транспортного використання Дніпра, осушення Поліської низовини, зрошення в басейні Дніпра тощо).

10-13 травня - Відбулася конференція з питань розвитку продуктивних сил Полісся УРСР, організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР спільно з Держпланом УРСР та інститутами економіки, фізіології рослин і агрохімії АН УРСР за участю Академій наук Білоруської та Литовської РСР.

19-28 травня - В Києві відбувся VIII Всесоюзний з'їзд фізіологів, біохіміків та фармакологів.

11 червня - Постановою Президії АН УРСР Лабораторія проблем швидкохідних машин і механізмів АН УРСР перейменована у Лабораторію гідравлічних машин АН УРСР.

16-18 червня - В Києві відбулася скликана Інститутом гірничої справи ім. М.М. Федорова АН УРСР наукова конференція «Удосконалення методів і засобів підземної розробки вугільних і рудних покладів» за участю учених інститутів гірничої справи АН СРСР та УРСР, Академії вугільної промисловості, Всесоюзного вугільного інституту, Донецького вугільного інституту, Всесоюзного науково-дослідного інституту організації і механізації шахтного будівництва.

23-28 червня - В Києві відбулася Всесоюзна нарада з питань вивчення історичного епосу східних слов'ян, організована Інститутом мистецтва, фольклору та етнографії АН УРСР спільно з Інститутом світової літератури ім. М.В. Горького АН СРСР.

5-6 липня - Відбулася координаційна нарада з питань розвитку продуктивних сил Криму, організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР спільно з Кримським філіалом АН УРСР в Сімферополі.

8-20 серпня - Делегація УРСР на чолі з О.В. Палладіним взяла участь у роботі Міжнародної конференції по мирному використанню атомної енергії в Женеві.

30 вересня - Постановою Президії АН УРСР на базі радіофізичних відділів і експериментальних майстерень Харківського фізико-технічного інституту АН УРСР створено Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР (з 1996 - Інститут радіофізики і електроніки ім. О.Я. Усикова НАН України).

22 жовтня - Постановою Президії АН УРСР Центральні експериментальні майстерні Харківського фізико-технічного інституту реорганізовані в Експериментально-виробничий відділ Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР.

1955 (жовтень) - Рада по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР провела координаційну нараду представників установ, що проводять наукові дослідження з проблем комплексного використання водних ресурсів УРСР.

21 листопада - Відбулися Загальні збори АН УРСР з нагоди 50-річчя від дня смерті видатного фізіолога І.М. Сеченова.

21-24 листопада - В Києві Інститут клінічної фізіології АН УРСР спільно з Київським медичним інститутом та Українським науково-дослідним інститутом

клінічної медицини провели конференцію з фізіології та патології дихання, гіпо- і гіперокії і кисневої недостатності.

1955 (грудень) – В АН УРСР відбулася координаційна нарада з проблеми боротьби з шкідниками сільськогосподарських культур, скликана Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР спільно з Держпланом УРСР.

– У Львові Інститут агробіології та Сектор тваринництва АН УРСР провели конференцію «Чорноряба велика рогата худоба і шляхи її поліпшення».

1955 – В Інституті фізики АН УРСР розпочалося будівництво ядерного реактора, став до ладу в 1960 [48].

– В Мюнхені вийшла книга «Українська академія наук» (нарис історії) Н.Д. Полонської-Василенко.

– В.С. Королук і К.Л. Ющенко висунули ідею адресної мови програмування.

– Ю.О. Митропольський побудував теорію нестационарних процесів у нелінійних системах з однією і багатьма ступенями вільності з параметрами, які повільно змінюються.

– О.І. Ахієзер і О.Г. Ситенко передбачили дифракційне розщеплення дейтрона.

– Я.Б. Файнберг запропонував метод прискорення заряджених частинок хвилями густини заряду в плазмових хвилеводах і некомпенсованих електронних пучках.

– Видано монографію Ю.О. Митропольського «Нестационарні процеси в нелінійних коливальних системах».

– Вийшла друком монографія Г.С. Писаренка «Коливання пружних систем з урахуванням розсіяння енергії в матеріалі».

– Вийшов перший номер журналу «Прикладна механіка».

– Розроблено процес багатоелектродного електрошлакового зварювання.

– Створено теорію трансформаторів струму нульової послідовності (І.М. Сирота).

– Я.М. Белевцев розробив стратиграфічну схему Українського щита.

– Встановлено, що при денервації в скелетних м'язах розпад білків переважає їх синтез (Д.Л. Фердман, В.А. Григор'єва, О.Н. Медовар).

– Видано «Фізіологічний журнал».

1955–1956 – Видано підготовлені Інститутом літератури АН УРСР твори Марко Вовчок у шести томах [49].

1955–1957 – І.М. Ліфшиць започаткував теорію неупорядкованих систем, зокрема, запровадив 1956 термін «неупорядкована система», 1957 сформулював основні поняття теорії.

Період «відлиги» в історії АН УРСР (1956–1965)

1956

6–8 лютого – В Києві відбулася нарада з питань бактеріальних добрив, скликана Координаційною радою СРСР, у якій взяли участь близько 250 вчених з різних республік СРСР.

14–25 лютого – Відбувся XX з'їзд КПРС, на якому з доповіддю «Про культ особи та його наслідки» виступив перший секретар ЦК КПРС М.С. Хрущов, який вперше викрив культ особи Сталіна. В результаті було започатковано масові реабілітації та звільнення в'язнів з в'язниць та таборів, безпідставно звинувачених і заарештованих у попередні роки. Було звільнено сотні тисяч жертв тоталітарного режиму, в тому числі і науковців АН УРСР. Розпочався процес десталінізації, який дістав назву «відлиги», внаслідок чого дещо почала змінюватися морально-політична атмосфера в країні [1].

В історії Академії доба «відлиги» відіграла особливу роль. Вагоме збільшення бюджетних асигнувань на освіту і науку створило умови для її розвитку, особливо в галузі природничих і технічних наук. Так само сприятливо лібералізація суспільно-політичного життя позначилася і на розвитку соціогуманітарних наук. У стінах академічних інститутів сформувалося покоління шестидесятників, яке відіграло значну роль в національному відродженні. В першій половині 60-х роках Академія стала перетворюватися з майже київської на всеукраїнську організацію. Поряд з Львовом і Харковом центрами академічної науки стали Донецьк, Дніпропетровськ і Севастополь.

21–24 лютого – Інститут археології АН УРСР провів наукову конференцію, присвячену підсумкам польових досліджень, проведених на Україні в 1954 і 1955 роках.

5–8 березня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені використанню атомної енергії в мирних цілях.

Сесія підвела підсумки наукової діяльності установ Академії в галузі вивчення фізичних основ атомної енергії, фізики атомного ядра, використання радіоактивних ізотопів у наукових дослідженнях і різних галузях народного господарства та охорони здоров'я. Наголошувалася на необхідності інформування наукової громадськості та інженерно-технічних працівників про останні досягнення науки і техніки в галузі мирного використання атомної енергії. На пленарних засіданнях було заслухано доповіді: Д.І. Блохінцева «Фізичні і теоретичні основи атомної енергії»; О.В. Палладіна про застосування радіоактивних ізотопів для досліджень у галузі функціональної біохімії мозку; О.І. Бродського про вивчення механізму хімічних реакцій за допомогою ізотопів; П.А. Власюка про вплив ядерних випромінювань на рослини; О.О. Городецького про біологічну дію ядерних випромінювань і методи захисту від них [2].

14–16 березня – В Києві відбулася V наукова Шевченківська конференція, організована Відділом суспільних наук АН УРСР та Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР.

23 березня – Постановою Президії АН УРСР Науково-природознавчий музей АН УРСР перейменовано у Львівський науково-природознавчий музей АН УРСР.

29–30 березня – Відбулися Загальні збори Академії наук УРСР, присвячені підсумкам XX з'їзду КПРС і роботі АН УРСР в 1951–1955. Заслухано та обговорено доповідь «XX з'їзд КПРС і завдання наукових установ Академії наук УРСР на 1956–1960 рр.», з якою виступив президент АН УРСР О.В. Палладін. Обрано Комісію по перегляду старого і складання нового Статуту АН УРСР [3].

30–31 березня – Відбулася сесія АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження І.Я. Франка – видатного українського письменника і культурного діяча.

18 травня - Відбулися Загальні збори АН УРСР спільно з представниками Академії медичних наук СРСР і Міністерства охорони здоров'я УРСР, присвячені 75-річчю з дня народження О.О. Богомольця - видатного нейрофізіолога, президента Академії наук УРСР в 1929-1944 [4].

19 травня - Постановою ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР Інститут фізіології сільськогосподарських рослин і агрохімії АН УРСР реорганізовано в Український науково-дослідний інститут фізіології рослин Міністерства сільського господарства УРСР.

1 червня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за проектування, створення і ввід в експлуатацію швидкодіючих обчислювальних машин «БЕСМ» С.О. Лебедеву присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Лебедєв Сергій Олександрович (1902-1974) - видатний учений в галузі електротехніки, автоматики, обчислювальної техніки, акад. АН УРСР (1945). У 1946-1951 - директор Інституту електротехніки АН УРСР, 1953-1973 - Інституту точної механіки та обчислювальної техніки АН СРСР, з 1952 - також проф. Московського фізико-технічного інституту. Створив перше вітчизняну цифрову обчислювальну машину «МЕСМ» та серію електронних обчислювальних машин «БЕСМ».

Ленінська премія (1966). Державні премії СРСР (1950, 1969). Акад. АН СРСР (1953). Президією НАН України засновано премію ім. С.О. Лебедева.

27 червня - В Сімферополі на базі Кримського філіалу АН УРСР постановою Ради Міністрів УРСР створено Інститут мінеральних ресурсів АН УРСР.

Основні напрями діяльності: дослідження формування, розміщення та прогнозування твердих корисних копалин; дослідження режиму підземних вод.

27 червня - Рада Міністрів УРСР прийняла постанову про ліквідацію Львівського філіалу АН УРСР.

3-6 липня - Відбулася нарада з питань комплексного використання соляних ресурсів Сивашу й Перекопських озер.

4-7 липня - В Києві відбулася Всесоюзна нарада з питань використання змінного струму в пристроях релейного захисту, автоматики, телемеханіки й дистанційного управління. Організована АН СРСР спільно з АН УРСР.

16 липня - В Києві, згідно з рішенням Всесвітньої ради миру, Президія АН УРСР разом з Українським товариством культурних зв'язків із закордоном урочисто відзначила 350-річчя від дня народження великого голландського художника Г. Рембрандта (1606-1669).

25 липня - Президія АН УРСР разом з Спілкою письменників України провела урочисте святкування 100-річчя від дня народження видатного англійського письменника і драматурга Бернарда Шоу (1856-1950).

3-6 вересня - У Львові відбулася виїзна ювілейна наукова сесія Відділу суспільних наук АН УРСР, присвячена 100-річчю з дня народження І.Я. Франка (1856-1916).

17-18 вересня - У Москві відбулася наукова сесія, організована Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР та Інститутом світової літератури ім. М.Горького АН СРСР, присвячена 100-річчю з дня народження І.Я. Франка.

17-19 жовтня - Інститут мікробіології АН УРСР спільно з міністерствами промисловості продовольчих товарів та промисловості м'ясних і молочних продуктів УРСР провів нараду з питань мікробіології бродильних процесів. В ній взяли участь представники 23 наукових установ і виробничих організацій України, АН СРСР, всесоюзних інститутів спиртової, молочної і сироварної промисловості, зацікавлених міністерств і трестів, інженери й майстри виробництва.

12–15 листопада – У Львові проведено виїзну сесію бюро Відділу біологічних наук АН УРСР з проблем флори і фауни Карпат.

14 листопада – Інститут філософії АН УРСР разом з Українським товариством дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами провів збори вчених Києва з нагоди 125-річчя від дня смерті великого німецького філософа Г.Гегеля (1770–1831).

17–18 грудня – Відбулася наукова сесія Відділу суспільних наук АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження Г.В. Плеханова (1856–1918).

17–22 грудня – Відбулася друга Українська наукова конференція паразитологів, організована Інститутом зоології АН УРСР і Українським науковим товариством паразитологів.

1956 (грудень) – Відбулася організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР координаційна нарада представників 33 установ, які займаються дослідженнями з питань комплексного використання водних ресурсів УРСР.

1956 – На базі лабораторії моделювання та обчислювальної техніки Інституту електротехніки АН УРСР створено обчислювальний центр Інституту.

– А.В. Скороход побудував загальну теорію граничних теорем для випадкових процесів (Інститут математики АН УРСР) [5].

– О.І. Ахієзер, В.Г. Бар'яхтар та С.В. Пелетминський розробили теорію магнітопружних хвиль і відкрили магнітно-акустичний резонанс, що започаткувало новий науковий напрям – фізику магнітоакустичних явищ (ХФТІ АН УРСР) [6].

– І.М. Федорченко виявив основні закономірності спікання металічних порошоків і заклав основи порошкової металургії (Інститут металокераміки і спецсплавів АН УРСР).

– Під керівництвом В.М. Глушкова розпочато роботи по створенню універсальної обчислювальної машини «Київ». Стала до ладу 1959 (Обчислювальний центр АН УРСР).

– У галузі гідромеханіки судна видано праці Г.Й. Сухомела, В.М. Засса і Л.І. Янковського «Дослідження руху суден обмеженими фарватерами» та Г.Є. Павленка «Опір води руху суден».

Містять теорію та методи побудови спрощених форм судових поверхонь, які забезпечують добрі гідродинамічні якості суден і є найвигіднішими у технологічному та конструктивному відношеннях.

– В.М. Глушков побудував теорію локально-нілпотентних локально-бікомпактних груп у цілому [7].

– Ю.М. Березанський розвинув загальний підхід до теорії розкладу для самоспряжених операторів, діючих у функціональних гільбертових просторах (Інститут математики АН УРСР).

– Започатковано журнал «Автоматика».

– Г.Г. Максимович заклав основи теорії створення високотемпературної міцності конструкційних матеріалів, стійких в агресивних середовищах (Фізико-математичний інститут АН УРСР).

– Розпочато видання «Українського фізичного журналу».

– К.Б. Толпиго та З.І. Урицький передбачили генерацію ультразвуку в кристалах Інститут фізики АН УРСР).

- В Інституті фізики АН УРСР введено в дію циклотрон У-120 [8].
- М.Я. Азбель і Е.А. Канер передбачили новий тип циклотронного резонансу в металах (резонанс Азбеля-Канера) (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР) [9].
- О.Г. Ситенко і К.М. Степанов побудували кінетичну теорію коливань електронної плазми, що перебуває в постійному магнітному полі, і запровадили тензор діелектричної проникності плазми в магнітному полі з врахуванням просторово-часової дисперсії (ХФТІ). Це дало можливість сформулювати загальне дисперсійне рівняння для електромагнітних хвиль в рівноважній однорідній плазмі.
- Створено низку електронних приладів для електророзвідки корисних копалин наземними і аерометадами (К.Б. Карандеев, В.М. Михайловський, Л.Я. Мізюк та ін.; Фізико-механічний інститут АН УРСР).
- Розроблено теорію електродинамічних систем з трьома ступенями вільності обертання ротора. Це привело до створення нового наукового напрямку в електромеханіці і стало основою розробки унікальних пристроїв (О.М. Мілях, Інститут електротехніки АН УРСР).
- На моделі вірусу ядерного поліедроза здійснено реконструкцію інфекційного вірусу (С.М. Гершензон) [10].
- Створено нові форми і виведено сорти цукрових буряків з однонасінними плодами (В.П. Зосимович зі співробітниками) [11].
- Здійснено морфолого-філогенетичний аналіз групи безщелепних, розроблено нову концепцію їх походження (П.П. Балабай).
- Здійснено інвентаризацію теріофауни та систематичний аналіз даних про ссавців заходу України (К.А. Татаринів).
- Видано працю М.Е. Омеляновського «Філософські питання квантової механіки».
- Видано монографію М.Т. Рильського «Література і народна творчість» [12].
- Вийшла монографія Л.А. Булаховського «Питання походження української мови» [13].

1956–1957 - Видано двотомну працю Л.М. Яснопольського «Кам'яновугільна промисловість Донецького басейну» (Інститут економіки АН УРСР) [13].

1956–1960 - Побудовано теорію гальваноманітних явищ у металах у сильних магнітних полях (І.М. Ліфшиць, М.Я. Азбель, М.І. Каганов, В.Г. Песчанський) [15].

1956–1961 - Я.Б. Файнбергом зі співробітниками ХФТІ АН УРСР та групою вчених Інституту атомної енергії ім. І.В. Курчатова на чолі з Є.К. Завойським відкрито явища турбулентного нагрівання та аномально високого опору плазми. [15]

1957

8–11 січня - Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР в Києві провів республіканську нараду збирачів фольклору.

12 січня - В Інституті використання газу АН УРСР розроблено нагрівальні прилади для висушування інфрачервоними променями деталей з лакофарбованим і емальованим покриттям [16].

22–25 січня - Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена виборам академіків і членів-кореспондентів, Президії і директорів науково-дослідних інститутів. Було обрано 12 академіків і 22 члени-кореспонденти.

23 січня 1957 Обрані дійсними членами:

А.К. Бабко (аналітична хімія);
В.О. Беліцер (біохімія тварин);
І.К. Білодід (українське мовознавство);
Д.С. Воронцов (нормальна фізіологія);
М.Ф. Гулий (біохімія тварин);
Ю.К. Делімарський (електрохімія);
В.М. Іванов (терапія, клінічна фізіологія);
О.П. Маркевич (зоологія безхребетних);
В.Б. Порфир'єв (геологія нафтових родовищ);
О.Я. Усиков (радіофізика і електроніка);
К.Б. Яцимирський (неорганічна хімія);

Обрані членами-кореспондентами:

О.К. Антонов (літакобудування);
В.І. Атрощенко (неорганічна хімія);
А.Є. Бабинець (гідрогеологія);
Ю.М. Березанський (математика);
О.О. Богомолець (патофізіологія);
В.С. Будник (механіка);
П.О. Дмитренко (агрохімія);
Г.Н. Доленко (геологія горючих копалин);
В.Н. Єременко (хімія металокерамічних матеріалів);
А.Г. Колесников (фізика моря);
П.Г. Костюк (фізіологія);
О.І. Кухтенко (автоматика);
В.К. Лебедев (електротермія);
О.М. Мілях (фізика);
Б.О. Мовчан (фізико-хімія металів);
Я.Б. Файнберг (фізика);
П.Ф. Фільчаков (математика);
А.Т. Чеканюк (історія КПРС).

По Відділу фізико-математичних наук, а також по історії України, економіки та деяких інших спеціальностях вибори було перенесено на кінець року. Президентом АН УРСР переобрано **О.В. Палладіна**, віце-президентами АН УРСР обрано **М.П. Семененка**, **О.Н. Щербаня** та **М.Ф. Гулого**, головним ученим секретарем Президії АН УРСР – **І.М. Федорченка**.

25 січня – Встановлено щорічні премії Президії АН УРСР за кращі наукові праці з різних галузей наук з врученням дипломів і грошових премій: перші премії в розмірі 5000 крб. і другі премії – 2500 крб. 26 квітня 1957 президент АН УРСР О.В. Палладін вручив групі вчених дипломи за кращі наукові роботи, виконані в 1956.

12–16 лютого – Інститут біохімії АН УРСР провів Другу наукову конференцію з біохімії нервової системи.

18–21 лютого – В Києві, Харкові, Дніпропетровську та Львові пройшла Друга республіканська науково-технічна конференція молодих учених, організована АН УРСР та ЦК ЛКСМУ.

25 лютого – Рада Міністрів УРСР постановила прийняти пропозицію Президії АН УРСР про присудження Академією наук УРСР премії імені О.О. Богомольця за видатні роботи в галузі медичних наук один раз у три роки замість щорічного її присудження.

6–8 березня – В Києві пройшла VI Шевченківська конференція, організована Відділом суспільних наук АН УРСР та Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР.

26–27 березня – В Києві пройшла Всеукраїнська нарада представників наукових установ – учасників Міжнародного геофізичного року, організована АН УРСР.

26–30 березня – Відбулася наукова конференція з питань механізму дії гормонів, організована Інститутом фізіології АН УРСР за участю понад 300 вчених ендокринологів Києва, Москви, Ленінграда, Харкова, Львова та інших міст СРСР.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

Б.Є. Патону та **Г.З. Волошкевичу** – за створення та впровадження у важке машинобудування електрошлакового зварювання;

Д.І. Блохінцеву – за створення Обнінської АЕС;

В.Г. Сергєєву – за створення зразків нової техніки.

26 квітня – Відбулися Загальні збори АН УРСР. З вступним словом виступив президент АН УРСР О.В. Палладін, з доповіддю «Основні підсумки наукової діяльності установ Академії наук УРСР за 1956 та завдання на 1957» – віце-президент АН УРСР М.П. Семененко.

16–18 травня – У Києві відбулася перша нарада математиків України, організована Інститутом математики АН УРСР [17].

22 травня – Відбулася наукова конференція аспірантів інститутів Відділу суспільних наук АН УРСР.

14–15 червня – Інститут математики АН УРСР провів республіканську конференцію з питань статистичних методів аналізу й контролю виробництва [5].

19–21 червня – Інститут загальної і неорганічної хімії АН УРСР провів семінар з полярографії розтоплених солей за участю учених київських вишів.

22 червня – Відбувся перший успішний пуск ракети Р-12, розробленої в ОКБ-586, що свідчило про появу в СРСР ще однієї головної ракетної організації на чолі з М.К. Янгелем (поряд з ОКБ С.П. Корольова і В.М. Челомєя).

Р-12 являла собою ракету середньої дальності (200 км) на висококиплячих компонентах палива (азот і гас), що забезпечило їй перебування в заправленому стані 30 діб, з автономною системою керування і термоядерною боеголовкою. Вперше в світі було налагоджено промислове виробництво ракет Р-12, які перебували в експлуатації до 1989. Певну роль при цьому відіграли інститути АН УРСР – електрозварювання, проблем матеріалознавства, механіки, сектор проблем технічної механіки (нині – Інститут технічної механіки НАН України). Проте дальність Р-12 була недостатньою для розв'язання стратегічних задач. Тому наступним кроком стала розробка в ОКБ-586 першої в світі міжконтинентальної балістичної ракети Р-16 [18].

25–29 червня – У Києві відбулася перша Всесоюзна наукова конференція з питань гігієни застосування отрутохімікатів у сільському господарстві.

1957 (липень) – У Сімферополі Рада по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР провела наукову конференцію, присвячену проблемі сільових потоків у гірських районах України.

– В Парижі на XVI Міжнародному конгресі з теоретичної і прикладної хімії А.І. Кіпріанов виступив з доповіддю «Вплив просторових факторів на спектри поглинання ціанінових барвників».

1957 (серпень) – У с. Парутино Миколаївської області 10 наукових працівників Інституту історії матеріальної культури Польської АН на чолі з К.Маєвським

разом з вченими Інституту археології АН УРСР взяли участь в археологічних розкопках на території стародавнього міста Ольвії.

9–20 вересня – Делегація АН УРСР (О.В. Палладін, Р.Є. Кавецький, Є.О. Шилов і І.М. Францевич) взяла участь в Міжнародній конференції з використання радіоактивних ізотопів у наукових дослідженнях, організованій ЮНЕСКО, яка проходила в Парижі.

18–24 вересня – У Києві відбулася III науково-технічна конференція з питань підвищення зносостійкості та строку служби машин, організована Інститутом будівельної механіки АН УРСР.

1957 (жовтень) – До 10 раднаргоспів УРСР виїхали бригади вчених з членами Президії АН УРСР з метою розширення наукових зв'язків з підприємствами, а також для безпосереднього контакту з керівниками раднаргоспів.

26 листопада – У Києві завершила роботу Всесоюзна нарада з проблем фотоефекту в напівпровідниках.

26–27 листопада – Інститут економіки АН УРСР спільно з Міністерством вищої і спеціальної освіти УРСР провів координаційну нараду з питань історії економічної думки в Україні за участю інститутів Відділу суспільних наук АН УРСР, викладачів вузів Києва, Харкова, Одеси, Львова, Ужгорода.

1957 (листопад) – В Інституті математики АН УРСР під керівництвом О.С. Парасюка розпочав працювати семінар з квантової теорії поля [5].

– У Львові відбулася нарада з питань охорони природи і раціонального використання природних ресурсів західних областей УРСР, організована Львівським лісотехнічним інститутом, Львівським відділенням Українського товариства охорони природи і Львівським науково-природознавчим музеєм АН УРСР.

13 грудня – Постановою Президії АН УРСР на базі Лабораторії обчислювальної техніки Інституту математики АН УРСР створено Обчислювальний центр АН УРСР (директор – **В.М. Глушков**) (з 1962 – Інститут кібернетики АН УРСР, з 1982 – Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова АН УРСР).

16–17 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР. Зокрема заслухано доповідь «Завдання установ Академії наук Української РСР в галузі розвитку продуктивних сил економічних районів УРСР».

18 грудня – ЦК КП(б)У і Рада Міністрів УРСР прийняли постанову «Про видання Української Радянської Енциклопедії». При Президії АН УРСР на правах науково-дослідної установи створено Головну редакцію УРЕ (головний редактор – **М.П. Бажан**).

23 грудня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за заслуги в галузі енергетики та в зв'язку з 80-річчям з дня народження Г.М. Кржижановському присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Кржижановський Гліб Максиміліанович (1872–1959) – учений в галузі енергетики, державний і політичний діяч, акад. ВУАН (1929). В 1920 очолив ГОЕЛРО, в 1921–1931 – голова Держплану СРСР, з 1930 – директор Енергетичного інституту АН СРСР. Наукові праці стосуються проблем передачі електроенергії на великі відстані, створення єдиної енергосистеми. Акад. АН СРСР (1929). Ордени та медалі СРСР.

30 грудня – Відбувся перший випробувальний політ транспортного літака АН-12, створеного конструкторським бюро О.К. Антонова.

1957 – Українську філію Державного науково-дослідного інституту рідкісних і кольорових металів, створену 1932 на базі Українського науково-дослідного хімічного

інституту, включено в систему АН УРСР як Одеську лабораторію Інституту загальної і неорганічної хімії АН УРСР (з 1977 – Фізико-хімічний інститут АН УРСР, з 1983 – науково-технічний комплекс «Фізико-хімічний інститут АН УРСР», з 1984 – Фізико-хімічний інститут ім. О.В. Богатського АН УРСР) [19].

– Розпочато випуск «Українського історичного журналу» та журналів «Радянське літературознавство», «Радянське право», «Народна творчість та етнографія».

– Видано «Нариси стародавньої історії Української РСР» (Інститут археології АН УРСР).

Перша узагальнююча праця, що охоплювала період від становлення людських суспільств до Київської Русі включно. Написана в основному за археологічними джерелами, проте при характеристиці рабовласницького і феодального періодів широко використовувалися і писемні свідчення.

– Розпочато реєстрацію наукових відкриттів.

– В.С. Королук та К.Л. Юценко розробили адресну мову програмування високого рівня, що мала адреси другого рангу (Інститут математики АН УРСР) [5].

– Створено Словникову комісію АН УРСР (голова – **Й.З. Штокало**), сформовано авторські колективи та протягом 1959–1972 видано 23 російсько-українські термінологічні словники, які містили від 8 до 30 тисяч термінів з математичних, природничих і технічних наук [19].

– В Києві відбулася організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР конференція з проблем комплексного використання паливно-енергетичних ресурсів УРСР.

– Президія АН УРСР затвердила Тимчасове положення про Відділ АН УРСР, визначила функції і завдання бюро Відділу, його права.

– У Харківському фізико-технічному інституті АН УРСР організовано відділ фізики плазми та розпочато створення власної бази для проведення термоядерних досліджень [20].

– Узагальнено та уточнено дані щодо видової різноманітності, поширення та біологічних особливостей комах-шкідників деревних і чагарникових порід заходу України (І.К. Загайкевич, Львівський науково-природознавчий музей АН УРСР).

– О.С. Коломійченко вперше в країні здійснив мікрохірургічну внутрішньовушну слуховідновлювальну операцію і в подальшому успішно застосовував в отолярінгології протеолітичні ферменти, ультразвук, лазери і кріохірургічні методи лікування [21].

– Видано працю М.М. Біляшевського «Досвід будівництва та експлуатації покращених типів водозливних гребель з кам'яних накидів». Подано теоретичні та експериментальні дослідження, проведені в лабораторних і природних умовах, що дозволило розробити покращені типи водозливних гребель з кам'яного накиду, використовувати місцеві матеріали, в кілька разів здешевлювати будівництво і вартість споруд.

– Вийшла в світ монографія Г.С. Кияка «Ярова пшениця» [22].

Розглянуто шляхи підвищення її продуктивності, розробки агротехнічних заходів відповідно до місцевих умов для цієї культури, умови в західних областях України для вирощування ярової пшениці, намічено районування нових високоврожайних її сортів.

– В.М. Глушков розв'язав узагальнену п'яту проблему Гільберта.

– Запропоновано та обґрунтовано метод усереднення функціональних поправок (Ю.Д. Соколов, Інститут математики АН УРСР).

- Вступила в експлуатацію спеціалізована електронна обчислювальна машина (З.Л. Рабинович та ін.).
- Ю.М. Березанський і М.Г. Крейн побудували теорію комутативних гіперкомплексних систем з локально компактним базисом.
- В.М. Глушков заклав основи теорії цифрових автоматів [23].
- С.І. Пекар показав, що в кристалах на ділянці екситонного поглинання світла повинна істотно змінюватися класична кристалооптика, і передбачив додаткові електромагнітні хвилі (світлоекситони), а також дістав нові формули для відбиття і проходження світла. Одержані результати дали можливість доповнити та узагальнити кристалооптику.
- Е.Й. Рашба передбачив велетенські сили осциляторів домішкових екситонів у молекулярних кристалах (ефект Рашби).
- Розвинуто теорію поглинання ультразвуку в металах (О.І. Ахієзер, М.І. Каганов, Г.Я. Любарський; ХФТІ).
- В Інституті фізичної хімії АН УРСР синтезовано цеоліти – молекулярні сита, що є ефективними адсорбентами для глибокої сушки та тонкого очищення речовин.
- Розроблено алгоритм і програму розрахунку статичної стійкості складної електроенергетичної системи для ЕОМ «МЕСМ» (Л.В. Цукерник, Н.А. Качанова), чим започатковано розробку методів і алгоритмів розрахунку режимів електроенергетичних систем, орієнтованих на застосування цифрових електронних обчислювальних машин (Інститут електротехніки АН УРСР).
- О.Г. Івахненко розроблено екстремальний регулятор з вимірювальними зв'язками неперервної дії (Інститут електротехніки АН УРСР) [24].
- Побудовано турбіну типу ВКТ-100 потужністю 100 тис. кВт (Інститут теплоенергетики АН УРСР).
- Розпочато систематичні спостереження Сонця (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР).
- Колектив учених Інституту фізичної хімії АН УРСР під керівництвом В.А. Ройтера заклав основи макрокінетики гетерогенного каталізу.
- Видано працю В.М. Корецького «Загальні принципи права в міжнародному праві» [25].
- Інститутом мовознавства АН УРСР видано «Словник лінгвістичних термінів» [26].

1957–1958 – Створено технологічні основи високотемпературної міцності конструкційних матеріалів, стійких до агресивних середовищ, розроблено методи збільшення їх жароміцності (Г.Г. Максимович та ін.; Фізико-механічний інститут АН УРСР).

- Я.Б. Файнберг з учнями відкрив пучкову нестійкість плазми (ХФТІ).

1957–1958 – Колектив учених Інституту чорної металургії під керівництвом З.І. Некрасова створив та впровадив технологію інтенсифікації доменної плавки з застосуванням комбінованого дуття кисню і природного газу, яка набула широкого розповсюдження в практиці доменного виробництва.

1958

1958 (січень) – У Києві відбулася конференція з питань використання природних лікувальних ресурсів України, організована Радою по вивченню

продуктивних сил УРСР АН УРСР спільно з Держпланом УРСР, МОЗ УРСР та Українським науково-дослідним інститутом курортології і бальнеології.

3-4 лютого - В Інституті гідробіології АН УРСР відбулася нарада з питань акліматизації амурських риб у водоймах Європейської частини СРСР.

25-28 лютого - У Києві в Інституті археології АН УРСР відбулася IX наукова конференція, присвячена підсумкам археологічних досліджень в Україні за 40 років.

11-13 березня - В Києві пройшла VII Шевченківська конференція, організована Відділом суспільних наук АН УРСР та Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР.

25 березня - Президія АН УРСР створила комплексну експедицію з вивчення карстових вертикальних шахт і порожнин у гірському Криму.

25-27 березня - У Києві відбулася науково-технічна конференція і перша координаційна нарада з питань комплексного використання горючих газів України, організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР, Інститутом використання газу в комунальному господарстві і промисловості АН УРСР та Інститутом геологічних наук АН УРСР [27].

1958 (березень) - В Інституті загальної і неорганічної хімії АН УРСР завершено створення нової технології перероблення руд кольорових металів [28].

1958 (березень) - В Києві проведено координаційну нараду з проблеми вивчення водоймищ та розробки методів очищення питних і промислових стічних вод, організовану Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР спільно з Держпланом УРСР і Науково-технічним товариством санітарної техніки і міського господарства.

16-18 квітня - В Києві відбулася нарада з порошкової металургії, організована Інститутом металокераміки і спецсплавів АН УРСР.

20-26 квітня - В Кривому Розі проведено координаційну нараду з питань геології та генезису залізисто-кремністих формацій УРСР, організовану Відділом хімічних і геологічних наук АН УРСР разом з Головною геологією і Відділом геолого-географічних наук АН СРСР.

22 квітня - Присуджено Ленінську премію:

М.М. Боголюбову - за розробку нового методу в квантовій теорії поля та статистичній фізиці;

Г.В. Раєвському - за участь у розробці та впровадженні індустріального методу будівництва нафторезервуарів з плоских полотниць, що згортаються в рулони;

М.О. Лаврентьеву - за дослідження з гідродинаміки.

21-23 квітня - У Києві відбулася Республіканська науково-технічна конференція з питань застосування ультразвуку для дослідження, контролю якості та обробки металів і сплавів, організована Інститутом металофізики АН УРСР спільно з Українським науково-технічним товариством приладобудівної промисловості.

1958 (квітень) - В Києві проведено конференцію з проблеми комплексного використання водних ресурсів УРСР, організовану Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР за участю вчених Москви, Ленінграда, Києва, Харкова, Одеси, Ташкента, Алма-Ати, Баку, Новочеркаська та інших міст СРСР.

20-26 травня - У Києві відбулася перша науково-технічна конференція промислових підприємств міста з питань впровадження передової технології, поліпшення якості продукції, що випускається, та зниження її собівартості,

організована АН УРСР та Київським обласним відділенням Науково-технічного товариства машинобудівної промисловості.

23-24 травня - Відбулася організаційна нарада зі створення при Президії АН УРСР Українського відділення Радянського національного об'єднання істориків природознавства і техніки (голова - **К.К. Хренов**).

27-31 травня - Відбулася сесія Відділу суспільних наук АН УРСР, присвячена питанням розвитку гуманітарних наук в УРСР.

28 травня - У Донецьку створено філіал Інституту теплоенергетики АН УРСР [19].

5 червня - Постановами ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про дальше впровадження у виробництво зварювальної техніки» на Інститут електрозварювання АН УРСР поклалися обов'язки головної науково-дослідної установи по зварюванню в СРСР, яка мала здійснювати координацію науково-дослідних робіт у країні в галузі зварювальної техніки.

9-12 червня - В Києві проведено нараду з природних мінеральних сорбентів, організовану Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР, Відділом хімічних і геологічних наук АН УРСР, Інститутом загальної і неорганічної хімії АН УРСР та Інститутом фізичної хімії АН УРСР за участю 350 працівників АН СРСР, АН УРСР та інших союзних республік, галузевих інститутів і вузів.

9-13 червня - В Києві Інститут клінічної фізіології АН УРСР та Українське республіканське товариство рентгенологів і радіологів провели конференцію «Дія іонізуючих випромінювання на організм тварини».

23 липня - Постановою Президії АН УРСР на базі лабораторії високомолекулярних сполук Інституту органічної хімії АН УРСР створено Інститут хімії полімерів і мономерів АН УРСР (з 1964 - Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР).

Основні напрями діяльності - хімія та фізико-хімія композиційних полімерних матеріалів, фізико-хімія і технологія функціональних полімерів та композитів та їх основи Перший директор Інституту - **К.А. Корнев**.

1958 (серпень-вересень) - У Відні на IV Міжнародному конгресі біохіміків О.В. Палладін виступив з доповіддю «До вивчення білків нервової системи» та М.Ф. Гулий - з доповіддю «Роль інсуліну в лимоннокислому циклі тваринних тканин».

- У II Міжнародній конференції з питань мирного використання атомної енергії в Женеві взяла участь делегація провідних українських спеціалістів в галузі ядерної фізики - К.Д. Синельникова, М.В. Пасічника та ін., які виступили з доповідями.

1-12 вересня - В Москві відбувся IV міжнародний з'їзд славістів, на якому зроблено 14 доповідей і повідомлень українських вчених.

16-29 вересня - Відбувся IV з'їзд Карпато-Балканської геологічної асоціації.

22 вересня - Постановою Ради Міністрів УРСР створено Дослідне виробництво Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР [9].

10 жовтня - Постановою Президії АН УРСР Інститут машинознавства і сільськогосподарської механіки АН УРСР реорганізовано в Інститут ливарного виробництва АН УРСР (з 1963 - Інститут проблем лиття АН УРСР).

Основні напрями діяльності: створення нових литих матеріалів, зокрема нових марок сталі, високоміцного чавуну, тугоплавких жаростійких та ін. сплавів, композиційних матеріалів, розробка нових технологій ливарного виробництва, методів виготовлення ливарних форм, розливання сталі у великі зливки та відливки, плавлення чавуну в індукційних електричних печах, створення високопродуктивних ливарних машин, автоматичних ліній і систем. Перший директор Інституту - **А.А. Горшков**.

16–18 жовтня – Відбулася республіканська нарада з питань порошкової металургії, організована Державним науково-технічним комітетом УРСР та Інститутом металокераміки і спецсплавів АН УРСР.

12–13 листопада – Відбулася координаційна нарада з питань вищої нервової діяльності, організована Інститутом фізіології АН УРСР.

18 листопада – На Загальних зборах АН УРСР обрано нових дійсних членів і членів-кореспондентів АН УРСР.

Обрані дійсними членами:

І.П. Крип'якевич (історія України);

Б.Є. Патон (електрозварювання).

Обрані членами-кореспондентами:

О.І. Ахієзер (експериментальна ядерна фізика);

С.М. Бібіков (археологія);

С.Я. Брауде (радіофізика і електроніка);

В.М. Глушков (алгебра);

І.О. Гуржій (історія України періоду феодалізму);

Ю.О. Митропольський (математична фізика);

О.О. Нестеренко (економіка);

Л.М. Новиченко (історія української літератури);

О.С. Парасюк (математична фізика);

М.В. Пасічник (експериментальна ядерна фізика);

М.І. Супруненко (історія України радянського періоду);

О.Я. Усиков (радіофізика і електроніка);

М.З. Шамота (літературознавство, теорія соціалістичного реалізму).

19–25 листопада – У Києві відбулася сесія АН УРСР разом з Держпланом УРСР, Міністерством вищої і спеціальної освіти УРСР та Київським раднаргоспом з питань розвитку досліджень в галузі хімії.

12 грудня – Постановою Бюро Президії АН УРСР створено Дослідний завод зварювального обладнання Інституту електрозварювання АН УРСР.

1958 (грудень) – В газеті «Правда» надруковано статтю директора Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР М.Т. Рильського і головного редактора «Української Радянської Енциклопедії» М.П. Бажана, в якій вони рішуче виступили проти запровадження фактичної факультативності у викладанні української мови в Україні.

1958– Б.О. Мовчан, Д.М. Рабкін і О.К. Назаренко в Інституті електрозварювання АН УРСР розробили першу потужну електронно-променеву гармату і технологію зварювання електронним променем [29].

– О.В. Квасницький розробив фракційний метод штучного запліднення свиней.

– В.П. Зосимович теоретично обґрунтував можливість виведення нових поліплоїдних гібридів буряків [11].

– Вийшов перший том двотомного «Курсу історії української літературної мови» (т. 2 – у 1961) (Ін-т мовознавства АН УРСР, головний редактор – І.К. Білодід).

– Видано монографію та Ю.О. Митропольського М.М. Боголюбова «Асимптотичні методи в теорії нелінійних коливань» [30].

Книга присвячена наближеним асимптоматичним методам розв'язання задач теорії нелінійних коливань, які зустрічаються у багатьох галузях фізики і техніки.

- Видано монографію В.Г. Дроботька, Б.Є. Айзенман, М.О. Швайгер, М.І. Зелепухи і Т.П. Мандрик «Антимікробні речовини вищих рослин» [31].

- Ю.М. Березанський дав повний розв'язок оберненої задачі з частинними різницями в спектральній постановці.

- Видано монографію Й.З. Штокала «Нарис розвитку математики на Україні» [32].

- В.М. Глушков висунув ідею створення універсальної керуючої машини.

- О.С. Давидов спільно з Г.Ф. Філіпповим сформулював основні положення моделі жорсткого неаксіального ротатора (модель Давидова-Філіппова).

- О.Г. Ситенко розробив теорію дифракційних ядерних процесів, яка враховує ефекти багатократного розсіяння (теорія Ситенка-Глаубера).

- М.М. Боголюбовим створено послідовну мікроскопічну теорію надпровідності [33, 34].

- Експериментально доведено, що атоми одного металу конденсуються на атомарно чистій поверхні іншого металу з 100% імовірністю (Ю.Г. Птушинський, Інститут фізики АН УРСР).

- Е.А. Канер передбачив ефект відсікання циклотронних резонансів - перший з серії високочастотних розмірних ефектів.

- Побудовано лінійний резонансний прискорювач багатозарядних іонів типу Альвареса (ХФТІ).

- Виконано теоретичне дослідження спектрів ЕПР над малих частинок галоїдного металу (М.Ф. Дейген, М.Д. Глинчук).

- Здійснено перше теоретичне дослідження подвійного електронно-ядерного резонансу F-центрів і домішкових атомів у змішаних кристалах (М.Ф. Дейген, О.Б. Ройцин).

- Розраховано надтонку взаємодію та ЕПР у поляронах та екситонах (М.Ф. Дейген, С.І. Пекар).

- Встановлено явище зниження ефективної концентрації напружень при корозійній втомі металевих виробів із конструкційними концентраторами (Г.В. Карпенко, Ф.П. Янчишин).

- Видано монографію П.Г. Костюка «Двонейронна рефлекторна дуга».

Присвячена електрофізіологічному дослідженню центральних механізмів двонейронної рефлекторної дуги спинного мозку. Описано методи реєстрації електричної активності спинного мозку, особливості збудження в його рухомих клітинах мозку, дано характеристику клітинних процесів у рухомому і проміжному нейроні. Здійснено фізіологічний аналіз клітинних механізмів процесів збудження, гальмування та їх взаємодії [35].

- В.М. Власенко запропонував високоефективний та енергоекономічний адсорбційно-каталітичний метод очищення газів (Інститут фізичної хімії АН УРСР).

- Здійснено еколого-географічний аналіз видового складу, морфології, мінливості, біології та екології видів роду *Rosa* Східної Європи, Криму і Кавказу (В.Г. Хржановський). На основі таксономічної ревізії роду *Rosa* запропоновано оригінальні схеми класифікації і філогенезу троянд і ключ для визначення їх видів Східної Європи.

1958–1960 – Вперше в країні створені зварювальна електроно – променева гармата для електроно-променевої плавки і випарювання різних матеріалів (Інститут електрозварювання АН УРСР) [36].

1958–1960 – Розроблено наукові основи контактних явищ в металевих розплавах, а також промислові технології пайки і металізації неметалевих матеріалів (В.Н. Єременко, Ю.В. Найдич, Інститут металокераміки і спецсплавів АН УРСР).

1959

12–13 січня – У Львові відбулася науково-технічна конференція з перспектив розвитку продуктивних сил Львівського економічного району, організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР спільно з Львівським раднаргоспом, Держпланом УРСР, Інститутом геології корисних копалин АН УРСР, Інститутом металокераміки і спецсплавів АН УРСР, Інститутом економіки АН УРСР, Львівським університетом і Львівським політехнічним інститутом, Академією будівництва та архітектури УРСР. Заслухано та обговорено 47 доповідей з питань корисних копалин, палива і енергетики, машинобудування, порошкової металургії, будівництва і будівельних матеріалів.

21–22 січня – У Станіславі (нині – Івано-Франківськ) відбулася науково-технічна конференція з перспектив розвитку продуктивних сил Станіславського економічного району, організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР спільно з Станіславським раднаргоспом, Держпланом УРСР, Львівським університетом, Інститутом геології корисних копалин АН УРСР та Інститутом економіки АН УРСР. Заслухано і обговорено 41 доповідь з питань освоєння корисних копалин, хімічної промисловості, нафти і газу, лісівництва, лісової і деревообробної промисловості.

17 лютого – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про дальше розгортання досліджень у галузі філософських проблем сучасного природознавства».

3–5 березня – У Дніпропетровську відбулася VIII Шевченківська конференція, організована Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР та Дніпропетровським університетом за участю вчених Москви, Ленінграда, Києва, Тбілісі та ін. міст СРСР.

31 березня – 4 квітня – У Києві відбулася наукова конференція з питань фізіології і патології кровообігу, організована Інститутом фізіології АН УРСР спільно з Інститутом нормальної і патологічної фізіології АМН СРСР та Київським медичним інститутом за участю 300 вчених і практичних лікарів Москви, Ленінграда, Києва, Тбілісі, Львова, Ужгорода, Харкова, Вінниці, Воронежа, Риги та інших міст СРСР.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

М.П. Балуховському – за участь у відкритті та розвідці Шебелинського газового родовища в УРСР;

О.А. Дубянському – за участь у відкритті та розвідці багатих залізорудних родовищ Белгородського району Курської магнітної аномалії.

6 травня – Постановою бюро Президії АН УРСР створено ДКБ при Інституті електрозварювання АН УРСР.

14 травня – В Києві відбулася Міжреспубліканська наукова конференція з питань кодифікації законодавства УРСР, БРСР та Молдавської РСР. З доповіддю «Про наукові основи кодифікації законодавства союзних республік» виступив директор Інституту права АН СРСР П.С. Ромашкін.

21–23 травня – В Інституті металокераміки і спеціальних сплавів АН УРСР відбувся семінар з дослідження фізичних властивостей та електронної будови металоподібних

сполук за участю вчених Інституту металургії АН СРСР, Інституту фізики металів АН СРСР, Інституту металофізики АН УРСР, Харківського політехнічного інституту, Московського інституту сталі, Уральського політехнічного інституту, Одеського політехнічного інституту, Київського університету. Заслухано та обговорено 15 наукових доповідей, присвячених рентгеноспектральним дослідженням природи сил взаємодії у гідридах, карбідах і нітридах перехідних металів, фізичних властивостей тугоплавких сполук, теорії сполук перехідних металів з неперехідними [19].

26 травня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку оборонної техніки (за створення балістичної ракети Р-12) М.К. Янгелю присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Янгель Михайло Кузьмич – видатний учений і конструктор у галузі ракетно – космічної техніки, акад. АН УРСР (1961). До 1948 працював у конструкторському бюро М.М. Полікарпова, в 1950–1954 – начальник відділу Науково – дослідного інституту ракетної техніки, з 1954 – начальник і головний конструктор СКБ «Південне» у Дніпропетровському (нині – КБ «Південне» ім. М.К. Янгеля).

Наукові дослідження і конструкторські розробки в галузі теоретичної і прикладної механіки, авіаційної і ракетно-космічної техніки. Під його керівництвом і за участю створено кілька класів і поколінь стратегічних бойових ракет, зокрема Р-12, Р-16 (перша міжконтинентальна ракета важкого класу з дальністю польоту 13 тис. км), 15 А 14. При цьому під час проектування бойових ракет передбачалося використання їх і як носіїв космічних апаратів, що привело до появи носіїв «Космос», «Циклон», «Зеніт». Створив наукову школу. Акад. АН СРСР (1966). Ленінська премія (1960). Державна премія СРСР (1967). Державні нагороди СРСР. Радою Міністрів України засновано премію ім. М.К. Янгеля, його ім'я присвоєно конструкторському бюро «Південне».

1959 (травень) – М.С. Хрущов висунув пропозицію про реорганізацію АН СРСР шляхом її роздроблення на кілька академій.

Ця ідея не залишала його і в подальшому. Норовливість АН СРСР та її «неслухняність» по низці питань наприкінці квітня 1961 призвела до чергового конфлікту і черговій погрози М.С. Хрущова «розпустити» Академію. В результаті її президент О.М. Несмеянов вимушений був подати заяву про відставку, і 19 травня Загальні збори АН СРСР звільнили його з поста президента Академії. В квітні 1963 Хрущов до Президії ЦК КПРС надіслав проект записки «з питань подальшого розвитку науки». Проект було надіслано для зауважень і пропозицій президенту АН СРСР М.В. Келдишу, президенту АН УРСР Б.Є. Патону, голові Сибірського відділення АН СРСР М.О. Лаврентьеву та голові Державного комітету по координації науково-дослідних робіт К.М. Рудневу. Відповіді невдовзі було одержано, проаналізовано та враховано в новому варіанті «Записки». Проте наприкінці липня Хрущов вирішив питання «відкласти». 11 липня 1964, після нової «виходки» академіків, коли на Загальних зборах АН СРСР 26 червня 1964 завдяки виступам В.О. Енгельгарда, Д.А. Сахарова і І.Є. Тамма була забалотована в академіки кандидатура М.І. Нудзіна, палко підтримувана Т.Д. Лисенком, а його самого розкритиковано як винуватця в ганебному відставанні радянської біології, зокрема генетики, від світової, він виступив на Пленумі ЦК КПРС, хоч виступ його не передбачався, і не по порядку денному, а з питань сільського господарства і проблем науки, прийняття радикальних рішень по відношенню до Академії наук. Зокрема, він сказав:

«...Для політичного керівництва, я вважаю, у нас досить нашої партії та Центрального Комітету, а якщо Академія наук буде втручатися, ми розгонимо Академію наук до дідька, оскільки Академія наук, якщо так говорити, нам не потрібна, наука повинна бути в галузях виробництва, там вона з більшою користю йде, це необхідно було для буржуазної російської держави... Зараз, в соціалістичних умовах, це віджило своє, це додаток і проявляє він себе досить погано» [19].

Однак Академія наук вистояла як окрема структура і збагатила науку значною кількістю фундаментальних результатів. І, як не парадоксально, але в період перебування Хрущова на вищому щаблі влади фундаментальна наука в СРСР бурхливо розвивалася.

25 червня - Указом Президії Верховної Ради СРСР В.С. Буднику присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Будник Василь Сергійович (1913–2007) - видатний учений - механік і конструктор, акад. НАН України (1967). В 1954–1972 - заступник головного конструктора СКБ «Південне», з 1972 - зав. відділу Дніпропетровського відділення Інституту механіки АН УРСР, 1980–1988 - Інституту технічної механіки АН УРСР.

Наукові праці стосуються теоретичної і прикладної механіки літальних апаратів. Керував і брав безпосередню участь в розробці зразків ракетно-космічної техніки, зробив внесок у створення основ проектування бойових ракетно-космічних систем та їх елементів, зокрема ракет Р-12, Р-14, Р-36, Р-36М. Заслужений діяч науки України (1963). Ленінська премія (1960). Премія ім. М.К. Янгеля (1982). Ордени та медалі СРСР.

29 червня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за заслуги в розвитку сільськогосподарської науки **В.Я. Юр'єву** вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

9 липня - Постановою ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР Експериментально-виробничий відділ Інституту фізики АН УРСР перейменовано в Експериментально-виробничі майстерні Інституту.

24 липня - Постановою бюро Президії АН УРСР у складі Обчислювального центру АН УРСР створено Експериментально-виробничий відділ (з 1963 - комплексне госпрозрахункове СКБ електронних цифрових та аналогових машин при Інституті кібернетики АН УРСР, з 1970 - СКБ математичних машин і систем Інституту кібернетики АН УРСР, з 1992 - Інститут проблем математичних машин і систем НАН України).

29 вересня - Постановою Ради Міністрів УРСР Раду по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР перетворено у науково-дослідну установу на правах інституту.

10 грудня - В Державній публічній бібліотеці АН УРСР відкрилася велика книжкова виставка, присвячена Декаді угорської культури в Україні. Серед експонатів десятки видань угорської художньої літератури російською, українською і угорською мовами, статті і монографії про шляхи розвитку угорської літератури і мистецтва, нотна література.

1959 - Президія АН УРСР прийняла постанову про створення при АН УРСР Українського біохімічного товариства.

- І.І. Фрумін і І.К. Походня в Інституті електрозварювання АН УРСР розробили склад і технологію зварювання і наплавлення порошковим дротом.

- В.Є. Патон і В.І. Медовар відкрили явище автовакуумування, застосоване при зварюванні тиском і паянні.

- Почалася дослідна експлуатація ЕОМ «Київ», в якій вперше реалізували асинхронний спосіб керування та апаратну підтримку адрес вищих рангів (В.М. Глушков, Л.Н. Дашевський, С.Б. Погребинський, К.О. Шкабара, К.Л. Ющенко)

- К.Л. Ющенко зі співробітниками написала перший компілятор для мови програмування високого рівня.

- Г.Є. Пухов побудував теорію квазіаналогового моделювання, на основі якої створено серію нових типів моделюючих машин і електромоделюючих сіток (Обчислювальний центр АН УРСР).

- С.М. Гершензон розпочав біохімічні і фізико-хімічні дослідження ентомопатогенних вірусів (Лабораторія генетики Інституту зоології АН УРСР) [37].

- Складено першу тектонічну мапу УРСР масштабу 1:750 000 (В.Г. Бондарчук, М.П. Семененко та ін., Інститут геологічних наук АН УРСР).

- Видано монографію В.Г. Бондарчука «Геологія України».
- Описано геологічну будову території України, її платформеної та геосинклінальної зон. Дано характеристику території, тектонічне районування, опис окремих геоструктурних районів, стратиграфії, історію дослідження її геологічної будови, геологічного розвитку і закономірностей розміщення найголовніших видів мінеральної сировини [38].
- О.М. Голубенцев видав монографії «Динаміка перехідних процесів у машинах з багатьма масами» та «Пуск асинхронного двигуна шахтної підйомної машини».
- М.А. Ізмайлов вивів рівняння для константи іонного обміну, яке враховувало основність, природу розчинника, молекулярно-адсорбційні властивості матриці іонів.
- Оpubліковано монографію М.А. Ізмайлова «Електрохімія розчинів».
- Е.Й. Рашба передбачив явище комбінованого резонансу в кристалах [39].
- Колектив співробітників Інституту чорної металургії на чолі з О.П. Чекмарьовим розробив технологію подвійної прокатки зливків, що дозволило збільшити продуктивність обжимних станів на 15-30%.
- Г.І. Денисенко довів можливість передачі одночасно електроенергії постійного і змінного струмів.
- М.С. Полуєтков заклав теоретичні основи методу фотометрії полум'я.
- Досліджено структуру і динаміку біловусової формації в сучасному рослинному покриві карпатського високогір'я, походження біловусових асоціацій, екологію цієї формації і біологію розмноження рослин у біловусових ценозах (К.А. Малиновський).
- Вивчено біостратиграфічне розчленування відкладів крейди в межах Волино-Поділля, чим закладено фундамент для розробки детальних моделей історії геологічного розвитку регіону у крейдовому періоді (С.І. Пастернак).
- Вийшов перший том тритомної праці О.О. Нестеренка «Розвиток промисловості на Україні» (третій том видано в 1966) [40].
- Вийшов перший том 17-томної Української Радянської Енциклопедії. Видання завершено 1965, вмістило більше 50 тисяч термінів-статей, у його підготовці брали участь понад 5 тисяч авторів.

1959-1960 - виготовлено перші промислові печі електрошлакового переплаву (Дослідний завод Інституту електрозварювання АН УРСР).

- Д.В. Волков розробив узагальнені методи квантування релятивістських хвильових полів зі спіном.

1959-1961 - В.К. Дзядик розробив методи апроксимації абсолютно монотонних функцій.

1959-1965 - Створено і впроваджено методи одержання нових поліплоїдних сортів цукрових і кормових буряків (науковий керівник - **В.П. Зосимович**) [11].

1960

5 січня - Повідомлено, що співробітники Інституту геологічних наук АН УРСР під керівництвом В.Г. Бондарчука створили найбільший в СРСР палеографічний атлас територій УРСР і Молдавської РСР [27].

12 січня - Постановою Президії АН УРСР Інститут будівельної механіки АН УРСР перейменовано в Інститут механіки АН УРСР.

12 лютого - В Інституті фізики АН УРСР введено в дію дослідницький ядерний водододяний реактор ВВР-М [8].

9 березня - В Ленінграді відбулася ІХ Шевченківська конференція, організована Інститутом літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР, Інститутом російської літератури АН СРСР та Інститутом живопису, скульптури та архітектури ім. І.Ю. Рєпіна Академії мистецтв СРСР.

11 березня - Вийшло в світ друге, виправлене і доповнене, видання «Українського правопису», який став найповнішим зведенням правил орфографії та пунктуації української мови.

6-11 квітня - В Києві відбувся ІІІ з'їзд Всесоюзного астрономічного товариства.

22 квітня - Присуджено Ленінську премію:

О.І. Лейпунському - за участь у дослідженнях з фізики ядерних реакторів на швидких нейтронах;

З.І. Некрасову та **М.І. Красавцеву** - за участь у впровадженні природного газу в доменне виробництво;

М.К. Янгелю та **В.М. Ковтуненку** - за розробку та постановку на озброєння першої термоядерної головної частини міжконтинентальної балістичної ракети Р-7;

О.Г. Івченку, **В.О. Логареву**, **А.К. Пантелєєву**, **О.М. Зленку** та **О.І. Шведченку** - за створення двигуна АУ-20 до літака Іл-18;

М.Т. Рильському - за віршовані збірники «Далекі небосхили» (1959) і «Троянди й виноград» (1957);

В.П. Зосимовичу - за участь у створенні нової форми та виведення сортів сахарного буряку з одностиглими плодами;

О.Ю. Ішлінському - за дослідження з механіки;

О.Я. Усикову, **Є.М. Кулешову**, **Г.Я. Левіну**, **І.Д. Трутню**, **А.М. Чернецю** - за дослідження з радіофізики;

В.С. Буднику - за розробки в галузі ракетно-космічної техніки.

13 травня - Постановою Президії АН УРСР на базі відділів Харківського фізико-технічного інституту АН УРСР створено Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР (директор - **Б.І. Веркін**) (з 2003 - Фізико-технічний інститут низьких температур ім. Б.І. Веркіна АН України).

Основні напрями діяльності: дослідження з надпровідності, фізичного матеріалознавства, тепло і масообміну в криогенних системах, криогенної техніки, вивчення фізичних властивостей магнітовпорядкованих систем, нормальних металів, квантових кристалів і криокристалів, квантових рідин, біологічних макромолекул.

3 вересня - Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР від 7 жовтня) на базі відділів Інституту фізики АН УРСР створено Інститут напівпровідників АН УРСР (з 1992 - Інститут фізики напівпровідників АН України, з 2003 - Інститут фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарева НАН України).

Основні напрями діяльності: фундаментальні і прикладні дослідження та розробки в галузі фізики, техніки і технології напівпровідникових приладів, оптики та спектроскопії, оптоелектроніки, мікро- і наноелектроніки, сенсорики, діагностики та сертифікації напівпровідникових матеріалів. Перший директор інституту - **В.Є. Лашкарєв**.

23 грудня - На базі геофізичної лабораторії і магнітної станції Інституту геологічних наук АН УРСР, геофізичних відділів і магнітної станції Інституту геології корисних копалин АН УРСР та Сейсмічного сектору АН УРСР створено Інститут геофізики АН УРСР (директор - **С.І. Субботін**).

Основні напрями діяльності: тектоніка, структура і динамічні процеси континентальної та океанічної літосфери; теорія, методика, апаратне забезпечення та автоматизація геофізичних досліджень; геофізичні дослідження навколишнього середовища з метою вивчення сейсмічності, геодинаміки та екстремальних явищ на території України; побудова моделей геофізичних середовищ зі структурою та розробка на їх основі нових імпульсних технологій для інтенсифікації видобутку та переробки корисних копалин [41].

- Постановою Президії АН УРСР створено Львівський філіал Інституту геофізики АН УРСР (з 1972 - Львівський філіал математичної фізики Інституту математики АН УРСР, з 1978 - Інститут прикладних проблем механіки і математики АН УРСР).

1960 - У Києві став до ладу будинок, в якому розмістилися більшість інститутів Секції суспільних наук АН УРСР (нині - вул. Грушевського, 4).

- В Республіканському ботанічному саду АН УРСР створено відділ генетики (завідувач - В.П. Зосимович), в 1963 переведений до Інституту ботаніки АН УРСР [42].

- І.К. Походня і О.М. Суптель розробили самозахисний порошковий дріт для зварювання сталей

- Т.М. Слущька вперше розробила самозахисні активовані електродні матеріали для дугового зварювання.

- В.Є Патон і В.О. Мовчан в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше розробили технологію нанесення тонкоплівкових покриттів методом термічного випаровування і конденсації речовин.

- Відбулася конференція з вивчення флори і фауни Карпат і суміжних територій.

- О.П. Ключарьов відкрив ізотопний ефект у пружному розсіянні протонів ядрами на мішенях з розділених ізотопів (Харківський фізико-технічний інститут АН УРСР).

- С.І. Пекар завершив розробку нової кристалооптики (Інститут фізики АН УРСР) [43].

- П.Ф. Фільчаков заклав основи теорії фільтрації під гідротехнічними спорудами (Інститут математики АН УРСР).

- О.Я. Олійник та І.І. Ляшко започаткували розробку теорії та методів розрахунку просторової фільтрації, дренажного устаткування та підземного водозабору в неоднорідних середовищах (Інститут математики АН УРСР, Київський університет).

- О.В. Кірсанов та К.С. Левченко відкрили реакційну здатність тетраїодифосфінів до утворення зв'язків фосфор-вуглець у реакціях з галогеналканами (Інститут органічної хімії АН УРСР).

- К.Ф. Стародубов відкрив ефект зміцнення вуглецевої сталі під час відпуску і розробив його теорію (Інститут чорної металургії).

- Розпочато видання багатотомної колективної праці «Стратиграфія УРСР» (завершено 1975; Інститут геологічних наук АН УРСР).

- С.В. Малашенко запропонував і розробив методику та устаткування для дослідження руху підвішених на струні обертальних твердих тіл і тіл, що містяться в рідкому середовищі.

- Вийшла в світ монографія Г.В. Самсонова, Л.Я. Марковського, О.Ф. Жигана та М.Г. Валяшко «Бор, його сполуки та сплави».

Розглянуто основи геохімії бору, борну сировину та її переробку, одержання, властивості та застосування елементарного бору, гідридів і галогенідів бору, методи одержання, металознавство та кристалохімію його сплавів з металами і неметалами. Описано відомі системи за участю бору, розглянуто застосування сплавів бору у виробництві жароміцних сплавів, радіотехніці, електроніці, машинобудуванні, металургії, хімії [44].

- О.С. Давидов спільно з О.О. Чабаном розробив модель колективних збуджень з врахуванням деформованості форми ядра під час його обертання.

- С.І. Пекар і М.С. Бродин експериментально довели існування додаткових електромагнітних хвиль – світлоекситонів (Інститут фізики АН УРСР).
- Відкрито електропольові ефекти в електронному парамагнітному резонансі, розроблено новий метод дослідження твердих тіл – мультирезонансну магнітну томографію (М.Ф. Дейген, О.А. Бугай, О.Б. Ройцин та ін.).
- О.В. Погорелов розв'язав проблему нескінченно малих згинань загальних опуклих поверхонь.
- Відкрито анізотропію енергетичної щільності в надпровідному олові (О.О. Галкін, П.О. Везуглий, О.П. Королук).
- Під керівництвом О.В. Кірсанова розпочато дослідження сіркоорганічних сполук з подвійним зв'язком «сірка – азот», які привели до створення нового напрямку в хімії сіркоорганічних сполук (Інститут органічної хімії АН УРСР).
- Виготовлено перший зразок паротурбінного агрегату потужністю 300 тис. кВт для роботи на парі надкритичного тиску й температури.
- Б.І. Веркін зі співробітниками ініціював і розвинув новий науково-технічний напрям – імітацію умов космосу.
- Оpubліковано монографію Я.М. Белевцева «Принципи і методи металогенічних досліджень докембрійських щитів».
- Розпочато вивчення глибинної будови земної кори і верхньої мантії Землі геофізичними методами (В.Б. Соллогуб, Інститут геофізики АН УРСР).
- Одержано промислові партії напівспокійних сталей (Інститут чорної металургії).
- Вийшов у світ перший номер журналу «Хімічна технологія».
- Встановлено мікрогетерогенність фібриногену та з'ясовано властивості фібрин-мономеру (Т. Варецька, Інститут біохімії АН УРСР).
- П.Г. Костюк застосував методику мікроелектродного вивчення нервових клітин [35].
- Видано монографію М.В. Птухи «Нариси з статистики населення» [45].
- Видано підготовлені Інститутом літератури АН УРСР твори П.А. Грабовського у трьох томах [46].

1960–1962 – Запропоновано загальну алгоритмічну схему послідовного аналізу варіантів, що містить також обчислювальні методи динамічного програмування (В.С. Михалевич, Н.З. Шор).

1960–1965 – Розроблено теоретичні основи селекції рослин (Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР; Інститут ботаніки АН УРСР; науковий керівник – В.П. Зосимович) [39].

1961

21 лютого – Відбувся успішний пуск доробленої ракети Р-16 – першої стратегічної міжконтинентальної ракети важкого класу (дальність польоту – 13 000 км (М.К. Янгель та ін.).

Перший її пуск повинен був відбутися 24 жовтня 1960, але при підготовці до пуску вона вибухнула на старті, що призвело до значних людських жертв. Дороблену Р-16 у 1962 прийнято на озброєння. Ракети Р-12, Р-14 і Р-16, розроблені в ОКБ-586, були першими масовими стратегічними ракетами СРСР з ядерними зарядами [18].

3 квітня – Постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по поліпшенню координації науково-дослідних робіт в країні і діяльності Академії наук СРСР»

створено Державний комітет Ради Міністрів СРСР по координації науково-дослідних робіт, котрий невдовзі перетворився на своєрідне міністерство науки - Державний комітет Ради Міністрів СРСР по науці і техніці, на якого покладалося керівництво усіма науковими установами Радянського Союзу, в тому числі АН УРСР.

18 квітня - На загальних зборах АН УРСР обрано її нових членів:
академіками обрані:

М.К. Янгель (механіка);
Г.Є. Павленко (гідромеханіка);
А.Д. Коваленко (прикладна теорія пружності);
З.І. Некрасов (металургія чавуну);
І.М. Федорченко та **І.М. Францевич** (обидва - порошкова металургія);
С.І. Пекар (теоретична фізика);
Ю.О. Мітропольський (математична фізика);
В.М. Глушков (обчислювальна математика і техніка);
О.В. Погорелов (геометрія);
М.В. Пасічник (експериментальна ядерна фізика);
Ф.Д. Овчаренко (колоїдна хімія);
В.А. Ройтер (фізична хімія);
В.С. Гутиря (хімія нафти);
О.В. Кірсанов (органічна хімія);
С.І. Субботін (геофізика);
О.Ф. Макаrenchенко (нейрофізіологія).

Членами-кореспондентами обрані:

О.Г. Івахненко та **В.М. Михайловський** (обидва зі спеціальності автоматика);
Г.В. Карпенко (механіка матеріалів);
М.О. Кільчевський (прикладна теорія пружності);
К.С. Борисенко (гірнична механіка);
Ю.М. Даденков (гідравліка);
І.Л. Повх (аерогазодинаміка);
Г.В. Самсонов (металургія рідкісних металів);
Г.Є. Пухов (обчислювальна математика і техніка);
В.О. Марченко (математичний аналіз); **В.Є. Іванов** (фізика металів);
Є.С. Боровик (фізика низьких температур);
Б.І. Веркін (фізика напівпровідників); **О.О. Галкін** (радіоспектроскопія);
Є.П. Федоров (астрономія);
П.Г. Борзьяк (фізична електроніка);
К.А. Корнев (хімія високомолекулярних сполук);
Л.А. Кульський (хімія і технологія очистки води);
К.Б. Яцимирський (хімія комплексних сполук);
І.Г. Підоплічко (палеозоологія);
В.Й. Білай (антибіотики);
О.В. Топачевський (гідробіологія);
В.П. Зосимович (генетика і селекція рослин);
О.С. Короїд (політекономія).

22 квітня - Присуджено Ленінську премію:

М.М. Амосову - за участь у розробці та впровадженні у широку медичну практику оригінальних методів хірургічного лікування захворювань легенів;

М.П. Стельмаху - за трилогію «Хліб і сіль» (1959), «Кров людська - не водиця» (1957), «Велика рідня» (1949-1950);

О.А. Шевченку - за роботи з обробки металів тиском.

22 травня - У Каневі у музеї Кобзаря розпочалася Х Шевченківська конференція, організована АН УРСР, спілками радянських письменників, художників і композиторів України.

12-14 червня - Відбулася Всесоюзна нарада наукових працівників, на якій обговорено питання планування і координації наукових досліджень, науково-організаційної діяльності АН СРСР і Академій наук союзних республік, звернено

увагу на необхідність розгортання досліджень у галузі кібернетики, вказувалося на відставання у вивченні низки найважливіших проблем біології та економіки, підкреслювалася недопустимість багатотемності, необхідність правильного визначення актуальних проблем, важливість в організації науково-дослідних робіт планування і координації [19].

17 червня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі успіхи в розвитку ракетної промисловості, науки і техніки, успішне здійснення першого у світі польоту радянської людини в космічний простір на кораблі-супутнику «ВОСТОК» **М.К. Янгелю** вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі успіхи в розвитку ракетної промисловості, науки і техніки, успішне здійснення першого у світі польоту радянської людини в космічний простір на кораблі-супутнику «ВОСТОК» **М.Ф. Герасюти** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Герасюта Микола Федорович (1919–1987) – видатний учений-механік і конструктор, чл.-кор. АН УРСР (1967). З 1954 працював у КБ «Південне» (з 1966 – заст. головного конструктора), водночас з 1955 – у Дніпропетровському університеті (з 1962 – проф.). Наукові праці в галузі прикладної механіки, машинобудування, ракетно-космічної техніки. Створив науково-технічну школу. Ленінська премія (1972). Державна премія СРСР (1967). Пр. ім. М.К. Янгеля (1982). Державні нагороди СРСР.

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі успіхи в розвитку ракетної промисловості, науки і техніки, успішне здійснення першого у світі польоту радянської людини в космічний простір на кораблі-супутнику «ВОСТОК» **В.М. Ковтуненко** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Ковтуненко В'ячеслав Михайлович (1921–1995) – видатний учений-механік, чл. кор. АН УРСР (1972). У 1953–1977 працював у КБ «Південне» (з 1967 – головний конструктор), одночасно – у Дніпропетровському університеті (з 1964 – зав. кафедри) та в 1966–1977 – у Дніпропетровському відділенні Інституту механіки АН УРСР; з 1977 – у НВО ім. С.О. Лавочкина у Москві (з 1987 – генеральний конструктор).

Наукові праці в галузі прикладної механіки, аерогазодинаміки, ракетно-космічної техніки, космічних досліджень. Керував створенням космічного апарата ДС-1 («Дніпропетровський супутник»), першого з серії «Космос». Ленінська премія (1960). Державна премія СРСР (1978). Чл.-кор. АН СРСР (1984). Державні нагороди СРСР.

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі успіхи в розвитку ракетної промисловості, науки і техніки, успішне здійснення першого у світі польоту радянської людини в космічний простір на кораблі-супутнику «ВОСТОК» **О.Ю. Ішлінському** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Ішлінський Олександр Юлійович (1913–2003) – учений-механік, акад. АН УРСР (1948). У 1948–1955 – директор Інституту математики АН УРСР, з 1955 – Інституту механіки при Московському університеті, 1965–1989 – Інституту проблем механіки АН СРСР.

Наукові праці присвячено теорії коливань, загальній механіці, теорії пружності і пластичності, теорії тертя. Побудував теорію просторового гіроскопічного компаса та загальні теорії інерціальної навігації і автономного керування. Акад. АН СРСР (1960). Ленінська премія (1960). Державна премія СРСР (1981). Ордени і медалі СРСР. Премії ім. О.М. Динника (1981) та пр. ім. М.О. Лаврентьєва (2002).

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі успіхи в розвитку ракетної промисловості, науки і техніки, успішне здійснення першого у світі польоту радянської людини в космічний простір на кораблі – супутнику «Восток» **В.Г. Сергєєву** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Сергєєв Володимир Григорович (1914–2009) – видатний учений в галузі радіотехніки, електроніки та автоматики, акад. АН УРСР (1982). З 1947 працював у ракетно – космічній галузі (з 1978 – генеральний директор і головний конструктор, з 1986 – головний наук. співробітник, з 1992 – радник при дирекції НВО «Хартрон» у Харкові).

Наукова діяльність стосується динаміки систем з дискретним керуванням. Під його керівництвом і при особистій участі розроблено системи керування радянських ракет наземного

базування стратегічного призначення, ракет-носіїв «Космос», «Циклон», «Енергія» та космічних апаратів «Квант», «Квант-2», «Кристал». Ленінська премія (1957). Державна премія СРСР (1967). Державна премія УРСР (1981). Ордени України та СРСР. Премія ім. М.К. Янгеля (1981).

3 липня – Постановою Президії АН УРСР Морський гідрофізичний інститут АН СРСР, заснований 1948 у складі Московської гідрофізичної лабораторії та Гідрофізичної станції у селищі Кацівелі (Крим), передано у підпорядкування АН УРСР. У 1963 Інститут перебазовано з Москви до Севастополя.

15 липня – Постановою Ради Міністрів УРСР на базі заповідників – Хомутівський степ, Стрільцівський степ, Михайлівська цілина та Кам'яні могили створено Український державний степовий заповідник АН УРСР.

6 липня 1961 – Постановою Ради Міністрів СРСР на базі Центрального конструкторсько-технологічного бюро твердосплавних інструментів у Києві створено Інститут синтетичних надтвердих матеріалів та інструменту Держплану УРСР з СКТВ і дослідним заводом.

Основні напрями діяльності Інституту: дослідження фізико-хімічних процесів одержання монокристалічних, дисперсних, плівкових надтвердих матеріалів у широкому діапазоні температур і тисків; створення нових технологій одержання керамічних і композиційних матеріалів і виробів на їх основі; розвиток наукових основ створення новітніх технологій обробки металів і неметалів інструментом із надтвердих матеріалів; розробка методів і технологій застосування надтвердих матеріалів у базових галузях промисловості.

23 грудня – Вийшла постанова Ради Міністрів УРСР (11 травня 1962 Президії АН УРСР) про створення на базі Обчислювального центру АН УРСР Інституту кібернетики АН УРСР.

1961 – Херсонська база Чорноморського флоту отримала статус Гідробіологічної станції АН УРСР (з 1963 – відділ Інституту гідробіології АН УРСР, з 2002 – Херсонська гідробіологічна станція НАН України).

– В Києві відбулася нарада з проблеми «Використання атомної енергії».

– Створено апарат «штучне серце – легені» і впроваджено у практику метод штучного кровообігу (М.М.Амосов).

– Видано двотомник творів Г.Сковороди (Інститут філософії АН УРСР).

До першого тому ввійшли переважно філософські праці Г.Сковороди: проповіді, діалоги, трактати та філософські притчі, які є основним джерелом вивчення його світогляду і певною мірою характеризують суспільно-демократичну думку того часу. Більшість творів подано за автографами, а в разі їх відсутності – за найбільш авторитетними списками. Наводяться також різночитання найважливіших списків. Другий том включає переважно твори прозові та віршовані переклади, значне місце займає епістолярна спадщина.

– Вийшла в світ монографія І.М. Федорченка та Р.О. Андрієвського «Основи порошкової металургії».

Викладено теоретичні та практичні відомості щодо технологічних процесів порошкової металургії. Описано методи одержання металевих порошоків та їх властивості, узагальнено закономірності пресування й спікання металокерамічних тіл, розглянуто питання додаткової обробки спечених виробів і техніки безпеки в металокерамічному виробництві [47].

– Видано монографію П.В. Копніна «Діалектика як логіка» [48].

– Г.М. Савін та В.В. Георгієвська видали одну з перших праць з історії механіки в Україні – «Розвиток механіки на Україні за роки Радянської влади».

– Передано у серійне виробництво керуючу машину широкого призначення «Дніпро» (колектив учених і виробничників на чолі з В.М. Глушковим і Б.М. Малиновським).

- М.В. Пасічник зі співробітниками виявив ізотопний ефект у кутовому розподілі поляризованих протонів.
- Розроблено фізичні основи моделювання умов космосу та створено комплекс високовакуумного криогенного випробувального обладнання для імітації в лабораторних умовах факторів космічного простору, випромінювання Сонця, радіаційних поясів Землі, умов на поверхні Місяця і Марса (Б.І. Веркін та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР). На цьому обладнанні проходили випробування вузли «місяцеходу» та «марсоходу», численні елементи космічної техніки.
- Я.Б. Файнберг передбачив новий тип розряду - плазмово-пучковий. Відкрив зі співробітниками в 1967.
- Здійснено пряме доведення ефекту «давидовського розщеплення» (В.Л. Броуде).
- Введено в дію перший український радіотелескоп і Д-1 (А.В. Мень та ін.).
- Створено і впроваджено новий метод зварювання - плазмовий (Б.Є. Патон, Д.А. Дудко та ін.) [36].
- Почав виходити журнал «Порошкова металургія».
- Створено першу вітчизняну промислову технологію та обладнання для синтезу алмазів, одержано перші партії штучних алмазів (В.М. Бакуль зі співробітниками; Український науково-дослідний конструкторсько-технологічний інститут синтетичних надтвердих матеріалів та інструменту Держплану УРСР, з 1972 - Інститут надтвердих матеріалів НАН України) [49].
- С.М. Гершензон одержав дані про можливість зворотної передачі генетичної інформації від РНК до ДНК.
- Р.Є. Кавецький показав, що тип нервової системи впливає на характер компенсаторних і захисних реакцій організму.
- О.П. Маркевич зі співробітниками розробив методику комплексного вивчення паразитологічної ситуації і боротьби з паразитами сільськогосподарських тварин (Інститут зоології АН УРСР) [42].
- Видано підготовлений Інститутом мовознавства АН УРСР «Російсько-український технічний словник».
- Розпочато видання Повного зібрання творів Т.Г. Шевченка в 10 томах, у яких подано його художню спадщину (завершено в 1964).

1961-1964 - В Інституті кібернетики створено і впроваджено систему автоматизації аеродинамічних випробувань сучасної техніки (Б.М. Малиновський) [39].

1962

12 лютого - Постановою Президії АН УРСР Інститут геології корисних копалин АН УРСР реорганізовано в Інститут геології горючих копалин АН УРСР (Львів).

27 лютого - Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких обрано новий склад її Президії. Президентом став представник молодшого покоління українських вчених, 43-річний академік АН УРСР **Б.Є. Патон**, який вже мав досвід науково-організаційної роботи, працюючи з 1950 заступником директора, а з 1953 - директором Інституту електрозварювання АН УРСР.

Віце-президентами АН УРСР обрано **В.М. Глушкова**, **О.Ф. Макаrenchенка** і **М.П. Семененка**, головним ученим секретарем Президії АН УРСР став **Г.С. Писаренко**.

2 березня - Постановою Президії АН УРСР на базі Відділу комплексної механізації Інституту чорної металургії АН УРСР у Дніпропетровську створено Відділення гірничих

проблем, яке тимчасово підпорядковувалося Інституту електротехніки АН УРСР (з 1964 – філія Інституту механіки АН УРСР, з 1966 – Інститут геотехнічної механіки АН УРСР, з 2002 – Інститут геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України) [19].

16 березня – Ракетою-носієм «Космос», створеної на базі Р-12 в ОКБ-586, виведено на орбіту штучного супутника Землі космічний апарат ДС-1 («Дніпропетровський супутник») – перший з серії «Космос» (керівник – **В.М. Ковтуненко**). Тим самим розпочато програму планомірного дослідження навколосемного космічного простору спеціалізованими штучними супутниками Землі.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

В.О. Марченку – за цикл праць з обернених задач спектрального аналізу диференціальних операторів;

О.В. Погорелову – за дослідження з геометрії «в цілому»;

О.К. Антонову – за роботи в галузі літакобудування;

І.М. Чиженку – за участь в розробці, дослідженні та впровадженні компенсаційних ртутно-випрямних агрегатів.

29 червня – На Загальних зборах АН СРСР **Б.Є. Патона** обрано академіком АН СРСР зі спеціальності «металургія і технологія металів».

26 липня – В Інституті електрозварювання АН УРСР створено зварювальну машину, що працює автоматично за програмою, яка задається залежно від профілю та товщини металу [36].

3 грудня – Постановою Ради Міністрів УРСР у Миколаєві створено Проектно-конструкторське бюро електрогідравліки (з 1972 – в системі АН УРСР).

29 грудня – Постановою Президії АН УРСР Інститут мікробіології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР перейменовано в Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР.

1962 – Український науково-дослідний інститут фізіології рослин Української академії сільськогосподарських наук передано в систему АН УРСР і названо Інститут фізіології рослин.

– К.К. Хренов та Е.М. Есібян розробили повітряно-плазмове різання.

– Започатковано періодичний збірник «Нариси історії природознавства і техніки» (в 2012 вийшов 46 випуск).

– Видано монографію Г.Н. Доленка «Геологія нафти і газу Карпат».

Докладно характеризує умови нафтагазоносності Г. Віденського і Трансільванського басейнів і передгірських прогибів Західних Карпат, Східних Карпат Румунії і Українських Східних Карпат.

– Видано монографію С.Б. Кримського «Генезис форм і законів мислення» (Інституту філософії АН УРСР).

Розглядається низка маловивчених проблем діалектичної логіки. Аналізуються основні етапи еволюції логічних форм і законів у процесі антропогенезу та розвитку суспільно-історичної практики, питання про єдність логіки, гносеології та діалектики, про перетворення «практичного» в «логічне» та ін.

– Ю.О. Митропольський строго обґрунтував одночастотний метод Боголюбова.

– Впроваджено у виробництво електронну обчислювальну машину для інженерних та проектно-конструкторських розрахунків «Промінь» (Інститут кібернетики АН УРСР) [50].

– Вийшла книга В.М. Глушкова «Синтез цифрових автоматів», в якій викладено основи розробленої ним теорії ЕОМ [51].

- Передбачено електромагнітні сплески в провідному середовищі (М.Я. Азбель, Е.А. Канер; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).
- Розроблено теорію процесів в складній енергосистемі (С.О. Лебедев, Л.В. Цукерник).
- Розпочато систематичні поляриметричні спостереження Марса (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР).
- Введено в дію радіотелескоп ІД-2 (А.В. Мень та ін.).
- М.О. Кільчевський заклав основи аналітичної механіки оболонок, розробив загальний метод зведення тривимірних задач теорії пружності до двовимірних.
- Обґрунтовано можливість одержання генерації на електронно-коливальних переходах органічних молекул у всьому оптичному діапазоні (А.Ф. Прихотько, В.Л. Броуде, В.С. Машкевич, М.С. Соскін; Інститут фізики АН УРСР) [43].
- Створено ефективні методи розв'язання обернених задач теорії розсіювання та спектрального аналізу (колектив вчених під керівництвом В.О. Марченка; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).
- Е.А. Канер відкрив явище аномального проникнення височастотного електромагнітного поля у середовище на відстань, яка значно перевищує товщину скін-шару (ефект Гантмахера-Канера).
- Відкрито ізобар-аналогові стани і резонанси в ділянці середньоважких ядер (О.П. Ключарьов).
- Розвинуто дифузійну теорію проходження світла в середовищах (Л.Е. Паргаманик та ін.; Інститут монокристалів).
- Розроблено принципово новий безполум'яний атомно-абсорбційний метод визначення ртуті (метод холодної пари), що знайшов широке застосування в екологічних дослідженнях (М.С. Полуєтков та ін.; Одеська лабораторія Інституту загальної і неорганічної хімії АН УРСР).
- П.В. Копнін в Інституті філософії започаткував новий напрям - логіки наукового пізнання, логіки й філософії науки [48].
- Видано монографію В.М. Корецького «Декларації прав і обов'язків держав» [25].

1962–1964 - В.М. Глушков зі співробітниками розробив передескізний проект єдиної державної мережі обчислювальних центрів [23].

1963

4 січня - Постановою Президії АН УРСР для «забезпечення розвитку і належного наукового рівня досліджень в галузі історії природознавства і техніки в Україні» в складі Інституту історії АН УРСР створено Сектор історії техніки і природознавства.

1963 (лютий) - В Києві проведено наукову конференцію з питань культури української мови, в якій взяло участь понад 800 науковців і гостей. Керівники Інституту мовознавства АН УРСР і Київського університету, які готували програму, не передбачили того, що сталося: конференція перетворилася на прилюдний осуд існуючої мовної політики. Доповідачі вказували на принижений стан української мови в Україні, вимагали зняття існуючих для неї обмежень в державному і суспільно-політичному житті, засудили теорію двомовності української нації.

11 квітня - ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли постанову «Про заходи по поліпшенню діяльності Академії наук СРСР і академій наук союзних республік».

В ній зазначалося, що Академія наук СРСР ще не стала в повній мірі центром керівництва дослідженнями в галузі природничих і суспільних наук у СРСР, зверталася увага на недостатню координацію проблем наукових досліджень АН СРСР і академіями наук союзних республік, особливо, коли останні намагалися проводити дослідження з усіх напрямів науки на шкоду концентрації зусиль на розробці найважливіших, що призводило до розпорошення наукових сил, матеріальних коштів, невиправданого паралелізму і дублювання досліджень. Зазначалося, що деякі інститути академії наук союзних республік не дають цінних для науки і народного господарства результатів, слабко пов'язані з виробництвом.

Постанова надавала Президії АН СРСР право загального наукового керівництва дослідженнями в інститутах академії наук союзних республік, вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах відомчого профілю. АН СРСР здобувала право контролю за тематикою і плануванням наукових досліджень, здійсненням міжнародних наукових зв'язків. У розгляді в АН СРСР цих питань президенти академії наук союзних республік могли брати участь з правом дорадчого голосу. За АН СРСР залишалося вирішальне слово і при визначенні вакансій у виборах академіків і членів-кореспондентів АН УРСР. Щоправда, відповідні відділення АН СРСР майже автоматично схвалювали те, що готувала Президія АН УРСР. Без санкції відділень АН СРСР не можна було проводити і виборів директорів інститутів АН УРСР.

11 квітня - Постановою Ради Міністрів СРСР Раду по вивченню продуктивних сил виведено із системи АН УРСР та підпорядковано Держплану УРСР.

22 квітня - Присуджено Ленінську премію:

Д.А. Дудку, А.Г. Потап'євському - за участь у розробці та впровадженні в промисловість нового процесу автоматичного та напівавтоматичного зварювання у вуглекислому газі;

В.Я. Дубовецькому - за участь у комплексному розв'язанні проблеми буріння та експлуатації газових і газоконденсатних родовищ;

Б.І. Медовару, Ю.В. Латашу, Б.І. Максимовичу, Ю.А. Шульге - за участь у розробці та впровадженні в промисловість принципово нового високоефективного способу підвищення якості спеціальних сталей і сплавів електрошлакового переплаву.

- Указом Президії Верховної Ради за великі заслуги у створенні і виробництві нових типів ракетного озброєння О.Г. Івченку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Івченко Олександр Георгійович (1903-1968) - видатний учений-конструктор авіадвигунів, акад. АН УРСР (1964). З 1945 - головний конструктор дослідно-конструкторського бюро, з 1963 - генеральний конструктор Запорізького машинобудівного бюро «Прогрес». Розробив серію поршневих, газотурбінних та турбо-гвинтових двигунів, зокрема АИ-20, АИ-20М, АИ-24, АИ-25.

Ленінська премія (1960). Державна премія СРСР (1948). Ордени і медалі СРСР.

28 квітня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги у створенні і виробництві нових типів ракетного озброєння О.І. Лейпунському присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Лейпунський Олександр Ілліч (1903-1972) - видатний фізик-експериментатор, акад. АН УРСР (1934). В 1929-1941 працював у Харківському фізико-технічному інституті (1933-1938 - директор), 1941-1952 - Інституті фізики АН України (1944-1949 - директор), з 1950 - зав. відділу, з 1959 - науковий керівник фізико-енергетичного інституту в Обнінську (Росія, нині - інститут його імені).

Наукові праці в галузі атомної, ядерної, нейтронної і реакторної фізики, ядерної енергетики. Спільно з ін. вперше в СРСР здійснив розщеплення ядра атома літію штучно прискореними протонами (1932). Показав можливість розширеного відтворення ядерного палива в ядерних реакторах на швидких нейтронах, очолював у СРСР роботи з створення таких реакторів. Розробив ядерні установки для ядерних підводних човнів та космічні ядерно-енергетичні установки. Ленінська премія (1960). Ордени СРСР. Президією НАН України засновано премію ім. О.І. Лейпунського.

14 травня - Постановою ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР при Інституті кібернетики АН УРСР створено комплексне госпрозрахункове Спеціальне конструкторське бюро математичних машин і систем.

14-15 травня - Відбулися Загальні збори Академії наук СРСР. На них з доповіддю «Про заходи по поліпшенню діяльності Академії наук СРСР та академії»

наук союзних республік» виступив її президент академік М.В. Келдиш, який наголосив на необхідності перегляду ролі АН СРСР та республіканських академій наук у загальному розвитку науки в країні.

«Академія наук СРСР та академії наук союзних республік повинні розробляти великі проблеми наук, що мають велике значення для розвитку багатьох галузей народного господарства, - сказав він. - До них відносяться розробка нових математичних методів і математичних машин, що відіграють тепер дуже важливу роль по суті в усіх галузях народного господарства і культури, розвиток таких напрямів, як фізика твердого тіла, ядерна фізика, загальні питання хімії, теорія будови Землі, наукові основи створення нових матеріалів, теоретичні дослідження в галузі економіки та низці інших важливих напрямів сучасної науки, без яких неможливий подальший прогрес... Ми повинні будувати роботу Академії наук СРСР і академій наук союзних республік так, щоб наша наука могла цілеспрямовано і швидко розв'язувати важливі проблеми сучасності в галузі природничих і гуманітарних наук, що є базою всього науково-технічного прогресу... В багатьох союзних республіках пішли по шляху розвитку науки вширши..., вважаючи необхідним розвивати... все або майже всі галузі науки. Але неможна вважати, щоб кожна академія наук була подібною до Академії наук СРСР... Зокрема, необхідно переглянути Статут і внести до нього певні зміни. В попередніх бесідах з керівниками республіканських академій з'ясувалося, що їх структура може бути скоригована для зручнішого здійснення взаємодії з АН СРСР при новій її структурі».

23 травня - ЦК КПУ і Рада Міністрів УРСР на виконання постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по поліпшенню діяльності Академії наук СРСР та академій союзних республік» прийняли постанову «Про заходи по поліпшенню діяльності Академії наук УРСР», за якою вона підпорядковувалася АН СРСР.

Управління наукою в масштабах СРСР стало таким самим, як і управління будь-якою іншою галуззю життя. Треба зазначити, що повноваження центру в керівництві українською наукою не змінилися. Республіка й раніше була цілком підпорядкована Москві, але по партійній лінії. Тепер же будувалася ще одна владна вертикаль - по академічній лінії.

28 травня - Постановою ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР Державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР і Львівський науково-природознавчий музей АН УРСР передано Міністерству культури УРСР.

11 червня - Теоретично відкрито явище флукування валентності атомів рідкісноземельних елементів у сполуках, експериментально підтверджено 20 липня 1965 (Е.Є. Вайнштейн, Ю.Б. Падерно, С.М. Блохін, Ф.А. Кузнецов; Інститут проблем матеріалознавства НАН України, Інститут неорганічної хімії Сибірського відділення РАН).

12-13 червня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені організаційній перебудові Академії.

Прийнято її новий Статут, який враховував нову роль Академії наук у республіці та її підпорядкованість АН СРСР. Тепер АН УРСР повинна була подавати щорічні звіти про свою діяльність Раді Міністрів УРСР та Президії АН СРСР. Відповідно до Статуту в її структурі затверджено: Секція фізико-технічних і математичних наук; Секція хіміко-технологічних і біологічних наук; Секція суспільних наук (нині - Секції фізико-технічних і математичних наук; хімічних і біологічних наук; суспільних і гуманітарних наук). Дев'ять Відділів (з 1971 - Відділення): математики, механіки і кібернетики (нині - Відділення математики); фізики (з 1979 - Відділення фізики та астрономії); наук про Землю і Космос (з 1972 - Відділення наук про Землю); фізико-технічних проблем матеріалознавства; хімії та хімічної технології (з 1991 - Відділення хімії); біохімії, біофізики і фізіології (нині - Відділення біохімії, фізіології та молекулярної біології); загальної біології; економіки, історії, філософії та права (1976 поділено на два Відділення: економіки; історії, філософії та права); літератури, мови та мистецтвознавства.

25 липня – Президія АН УРСР на базі Севастопольської, Карадазької та Одеської біологічних станцій створила Інститут біології південних морів ім. О.О. Ковалевського АН УРСР (директор – **В.А. Водяницький**).

Наукові напрями: вивчення біорізноманіття екосистем Світового океану; комплексні дослідження структури і функціонування морських екосистем та їх компонентів; вивчення антропогенного впливу на морські екосистеми з метою створення наукових основ моніторингу і прогнозування їхнього стану, створення наукових основ раціональної експлуатації та охорони живих ресурсів моря [19].

17 серпня – Постановою Ради Міністрів УРСР затверджено нова редакція Статуту АН УРСР.

28 грудня – Рада Міністрів УРСР прийняла постанову «Про реорганізацію наукових установ Академії наук УРСР», згідно з якою, реорганізовано 10 академічних інститутів та в багатьох здійснено структурні зміни.

Інститут гідрології і гідротехніки АН УРСР реорганізовано в Інститут гідромеханіки АН УРСР; Інститут машинознавства і автоматики АН УРСР – у Фізико-механічний інститут АН УРСР; Інститут теплоенергетики АН УРСР – в Інститут технічної теплофізики АН УРСР; Інститут електротехніки АН УРСР – в Інститут електродинаміки АН УРСР; Інститут металокераміки і спеціальних сплавів АН УРСР – в Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР; Інститут ливарного виробництва АН УРСР – в Інститут проблем лиття АН УРСР; Інститут хімії полімерів і мономерів АН УРСР – в Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР; Інститут використання газу в промисловості і комунальному господарстві АН УРСР – в Інститут газу АН УРСР, Інститут геології горючих копалин АН УРСР – в Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР; Інститут мікробіології АН УРСР – в Інститут мікробіології і вірусології АН УРСР.

– Постановою Ради Міністрів УРСР Лабораторію гідравлічних машин АН УРСР реорганізовано у Харківський філіал Інституту механіки АН УРСР.

1963 – Указом Президії Верховної Ради СРСР за успіхи в створенні промислового виробництва синтетичних алмазів Інститут надтвердих матеріалів АН УРСР (нинішня назва) нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

– Зі складу АН УРСР міністерствам, галузевим комітетам та іншим відомствам передано низку академічних інститутів та установ.

Інститут гірничої справи, Інститут чорної металургії, Інститут радіотехнічних проблем, Інститут мінеральних ресурсів, Інститут фізіології та біохімії сільськогосподарських тварин, філіали Інституту гірничої справи в Кривому Розі та Інституту теплоенергетики в Донецьку, Львівську бібліотеку, Український державний музей етнографії і художнього промислу, Канівський державний музей Т.Шевченка, Літературно-меморіальний музей Т.Шевченка в с. Шевченкове Черкаської області, Державний музей Т.Шевченка, Науково-природознавчий музей у Львові, а також 56 відділів та структурних підрозділів інших наукових установ АН УРСР.

У багатьох інститутах змінювався або уточнювався науковий профіль. Реорганізовано, подекуди із зміною назви, 14 академічних інститутів. Інститут гідрології і гідротехніки став Інститутом гідромеханіки, Інститут теплоенергетики – Інститутом технічної теплофізики, Інститут електротехніки – Інститутом електродинаміки, Інститут металокераміки і спеціальних сплавів – Інститутом проблем матеріалознавства. Інститут ливарного виробництва перейменували в Інститут проблем лиття, Інститут полімерів і мономерів – в Інститут хімії високомолекулярних сполук, Інститут використання газу – в Інститут газу, Інститут геології горючих копалин – в Інститут геології і геохімії горючих копалин, Інститут мікробіології – в Інститут мікробіології і вірусології.

– П.Г. Борзяк, О.Г. Сарбей і Р.Д. Федорович відкрили явище холодної електронної емісії при проходженні струму через острівкові металічні шари.

– Учені Інституту кібернетики АН УРСР під керівництвом В.М. Глушкова висунули концепцію створення мереж ЕОМ, ієрархічних автоматизованих систем управління народним господарством, загальнодержавної автоматизованої системи. З 1964

почалися роботи по створенню автоматизованих систем управління підприємствами [50].

- Б.Є. Патон і Ю.В. Латаш розробили обладнання і технологію плазмового переплаву металів.

- Б.Є. Патон, В.І. Медовар і І.В. Кирдо відкрили явище спонтанного очищення металевих поверхонь від оксидної плівки та іржі під час високотемпературного нагрівання металу без доступу повітря.

- Б.Є. Патон розробив програму і започаткував дослідження зварювання і споріднених технологій в умовах, що імітують космічні.

- Видано колективну монографію «Удосконалення господарського розрахунку і економічне стимулювання виробництва на промислових підприємствах» (Інститут економіки АН УРСР).

- Видано монографію М.Ф. Гулого «Біосинтез білка».

Висвітлено проблеми біосинтезу білків, роль протеолітичних ферментів у синтезі білковоподібних речовин - пластеїнів, розглянуто питання про ферментативний синтез білків під високою напругою і транспептидазні функції протеаз. Описано ферментативні системи процесу активації амінокислот, поліпептидів і аміаку, а також структура і роль в цьому процесі розчинної РНК [57].

- Видано монографію М.П. Семененка «Метаморфізм рухомих зон».

Висвітлено основні процеси метаморфізму й закономірності утворення метаморфічних порід, теорії метаморфізму рухомих зон земної кори [53].

- Видано монографію П.І. Гнипа «Розвиток газифікації України».

Наведено історико-технічний розвиток газової техніки на території України у зв'язку з загальним розвитком цієї галузі в СРСР і за кордоном. Особливу увагу приділено історії техніки добування і використання природних, нафтопопутних і зріджених горючих газів, газифікації промисловості й побуту, а також виробництву штучних горючих газів [54].

- Видано монографію М.К. Михайловського «Міжнародний арбітраж».

Висвітлюється історія зародження і розвитку арбітража, його роль у врегулюванні міжнародних юридичних питань [55].

- Вийшов у світ довідник Г.В. Самсонова «Тугоплавкі сполуки».

Систематизовано відомості щодо кристалохімічних, термічних, термодинамічних, електричних, магнітних, оптичних, механічних, хімічних, вогнетривких властивостей тугоплавких сполук - боридів, карбідів, нітридів, силіцидів, фосфідів, сульфідів, алюмінідів, берилідів. Дано класифікацію тугоплавких сполук, відомості про їх використання в техніці високих температур, металургії, машинобудуванні, хімічній промисловості, електроніці, енергетиці, автоматичній, електротехніці.

- Вийшла монографія С.О. Добролеж, С.М. Зубкової, В.А. Кравця, В.З. Смушкевича, К.Б. Топлиго, І.М. Францевича «Карбід кремнію».

Дано огляд відомих робіт з фізико-хімічних властивостей, технології виготовлення та технічного застосування полі- та монокристалічного карбіду кремнію. Особливу увагу приділено його використанню як напівпровідникового матеріалу в приладах, що працюють при температурі 500-600 °С.

- В Інституті мікробіології і вірусології АН УРСР створено відділ генетики мікроорганізмів (завідувач - **Б.П. Мацелюх**).

Основні наукові напрями: розробка фундаментальних і прикладних проблем генетики стрептоміцетів, генетичної рекомбінації при трансформачії, кон'югації і злитті протопластів; картування хромосоми; генетичного контролю біосинтезу первинних і вторинних метаболітів; позахромосомної спадковості, репарації і рестрикції ДНК [42].

- Оpubліковано книгу Я.С. Модилевського «Цитоембріологія вищих рослин».

Висвітлено основні питання ембріології в зв'язку з дослідженнями в галузі цитології, цитофізіології та біохімії вищих рослин. Розглянуто відповідні тлумачення окремих

цитоембіологічних процесів, що стосуються точок росту, гаметофітів, опилення-запліднення, апоміксису, розвитку зародка та ендосперму, поліембріонії.

- М.М. Боголюбов запровадив фундаментальне поняття квазісередніх, що дало йому можливість побудувати нову теорію фазових переходів [43].

- В.П. Гаврилук і А.Г. Наумовець виявили дрейф адсорбованих частинок у неоднорідному електричному полі.

- Відкрито явище локалізації термалізованих позитронів у дефектах кристалічної ґратки (І.Я. Дехтяр, Інститут металофізики АН УРСР).

- Введено в дію комплекс важких захисних блоків для роботи з високорадіоактивними зразками. Це дало можливість виконати регламентні роботи по визначенню впливу радіаційних навантажень на фізичні властивості конструкційних матеріалів діючих ядерних реакторів за замовленнями АЕС України та відбору перспективних матеріалів для ядерного реакторобудування (Інститут фізики АН УРСР).

- І.М. Ліфшиць розробив «базову» модель для структури енергетичного спектру домішкових зон, ефективний метод знаходження густини станів та модель структурного хаосу (модель Ліфшиця).

- Відкрито явище переорієнтації (передвійникування) мартенситних кристалів у процесі перетворення й під час докладання зовнішніх напруг (Л.Г. Хандрос).

- Розпочато вивчення будови земної кори методом глибинного сейсмічного зондування (Інститут геофізики АН УРСР).

- Встановлено, що при дії світла на розчини комплексів перехідних металів в органічних середовищах можуть утворюватися вільні радикали з молекул розчинника. Результатами систематичних досліджень фотохімічних перетворень координаційних сполук і комплексів з переносом заряду закладено основи процесів ініціювання фотохімічних органічних реакцій (Б.Я. Даїн та ін.; Інститут фізичної хімії АН УРСР).

- Проведено інвентаризацію орнітофауни та визначено повний видовий склад птахів заходу України (Ф.Й. Страутман; Державний природознавчий музей).

1963–1964 - Розроблено способи одержання високоякісних збагачених кварцових пісків із відходів гірничо-збагачувальних комбінатів (О.М. Цибрик та ін.; Інститут проблем лиття АН УРСР).

1963–1965 - Розроблено ідеї інтерпретації мов високого рівня (Інститут кібернетики АН УРСР, науковий керівник - В.М. Глушков) [49].

1964

15 січня - Прийнято постанову Президії АН УРСР «Про реорганізацію наукових установ Академії наук УРСР».

24 березня - Постановою Ради Міністрів СРСР на базі експериментально-виробничих майстерень Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР створено Дослідницько-конструкторське бюро інституту.

22 квітня - Присуджено Ленінську премію:

В.М. Глушкову - за цикл праць з теорії цифрових автоматів (1960-1962);

Є.П. Кирилюку, Є.С. Шабліовському - за цикл теоретичних досліджень літературної, історичної та філософської спадщини Т.Г. Шевченка;

О.Т. Гончару - за роман «Тронка» (1963);

О.С. Коломійченку - за участь у вдосконаленні та широкому впровадженні в лікувальну практику операцій з відновлення слуху у хворих отосклерозом;

В.Ф. Уткіну, І.І. Іванову - за розробки в галузі ракетно-космічної техніки.

11–21 травня – В Україні перебувала делегація Академії наук СРСР на чолі з її президентом М.В. Келдишем.

До складу делегації входили відомі радянські вчені – академіки А.М. Федосєєв, Б.П. Константинов, Б.М. Петров, Г.І. Петров, О.П. Виноградов, М.М. Жаворонков, А.М. Белозерський, члени-кореспонденти АН СРСР С.В. Вонсовський, М.М. Емануель, М.П. Федоренко, К.А. Андріанов. Першим з українських міст на шляху делегації був Харків, де вчені докладно ознайомилися з роботою Фізико-технічного інституту, Фізико-технічного інституту низьких температур, Інституту радіо-фізики та електроніки АН УРСР, відвідали Харківський політехнічний інститут.

15 травня – Делегація вчених АН СРСР прибула до Києва.

Делегати протягом кількох днів знайомилися з роботою розміщених тут академічних інститутів, зокрема М.В. Келдиш відвідав Інститути фізики, напівпровідників, електрозварювання, кібернетики, проблем матеріалознавства, гідромеханіки, механіки, електродинаміки, фізичної хімії, Центральний науково-природознавчий музей.

21 травня – Відбулося розширене засідання Президії Академії наук УРСР, на якому члени делегації АН УРСР поділилися враженнями про діяльність інститутів АН УРСР, висловили критичні зауваження, та пропозиції про дальший розвиток наукових досліджень в академічних установах, зміцнення зв'язків науки з виробництвом і посилення координації наукових робіт Академії, вузів республіки і галузевих інститутів. Про результати візиту делегації АН СРСР в Україну М.В. Келдиш, зокрема, сказав:

«Кожний інститут Академії наук УРСР у тій чи іншій галузі знання має бути провідним центром у країні. Було багато суперечок про те, де повинна розроблятися наука. Висловлювались думки, що її треба розробляти в держкомітетах, а не в академіях. Але це неправильно. В академіях повинні розроблятися проблеми, які впливають на розвиток країни в цілому. Треба створити інститути цілеспрямовані, досить сильні і мати в Академії такі, які б визначали загальний рівень науки країни і від яких залежав би розвиток багатьох інших галузей. Найголовніше і позитивне в наших враженнях є те, що в Академії наук УРСР створено низку таких інститутів, які є великими центрами і у відповідних галузях впливають на все наукове і практичне життя в країні. Треба і надалі йти цим шляхом і нам, і на Україні, і в союзних республіках. Інститутами всесоюзного значення є інститути електрозварювання, проблем матеріалознавства, кібернетики, фізико-технічний інститут низьких температур» [19].

24–26 травня – В Публічній бібліотеці АН УРСР сталася пожежа. Найбільше постраждав відділ «Україніка», згоріло тисячі томів. Частина вдалося відновити за рахунок обмінно-резервного фонду. Однак близько 50 тис. томів (архівні українські документи, кілька рукописних середньовічних книжок, перші примірники українських часописів, багато раритетів українською мовою) втрачено безповоротно.

10 червня – Відбулися вибори в АН УРСР.

Обрані дійсними членами:

- О.І. Ахієзер (теоретична фізика);
- В.Д. Васильєв (ентомологія);
- О.С. Давидов (теоретична фізика);
- О.Г. Івченко (двигунобудування);
- В.О. Кононенко (механіка, теорія коливань)
- О.С. Парасюк (математична фізика);
- Г.С. Писаренко (механіка, міцність у машинобудуванні);
- А.Ф. Прихотько (фізика твердого тіла);
- В.І. Толубинський (технічна теплофізика, теплоенергетика);
- О.Я. Усиков (радіофізика і електроніка);
- К.Б. Яцимирський (неорганічна хімія).

Обрані членами-кореспондентами:

- О.К. Антонов (літакобудування);

В.І. Атрощенко (неорганічна хімія);
А.Є. Бабинець (гідрогеологія);
Ю.М. Березанський (математика);
О.О. Богомолець (патофізіологія);
В.С. Будник (механіка);
П.О. Дмитренко (агрохімія);
Г.Н. Доленко (геологія горючих копалин);
В.Н. Єременко (хімія металокерамічних матеріалів);
А.Г. Колесников (фізика моря);
П.Г. Костюк (фізіологія);
О.І. Кухтенко (автоматика);
В.К. Лебедев (електротермія);
О.М. Мілях (фізика);
Б.О. Мовчан (фізико-хімія металів);
Я.Б. Файнберг (фізика);
П.Ф. Фільчаков (математика);
А.Т. Чеканюк (історія КПРС).

12 червня – Постановою Ради Міністрів УРСР (17 липня 1964 – Президії АН УРСР) засновано премію імені М.М. Крилова за видатні наукові роботи в галузі нелінійної механіки та прикладної математики.

Крилов Микола Митрофанович (1879–1955) – видатний український математик, академік ВУАН (1922) та АН СРСР (1929), заслужений діяч науки України (1939). У 1922–1943 – керівник Кафедри математичної фізики АН УРСР. Наукові праці присвячено математичній фізиці, варіаційному численню, операційному численню. Розробив низку нових методів розв'язання задач математичної фізики. Спільно з М.М. Боголюбовим розробив асимптотичну теорію нелінійних коливань (нелінійну механіку).

– Постановою Ради Міністрів УРСР (17 липня 1964 – Президії АН УРСР) засновано премію імені Є.О. Патона за видатні наукові роботи в галузі створення нових металевих матеріалів і методів їх обробки.

– Постановою Ради Міністрів УРСР (17 липня 1964 – Президії АН УРСР) засновано премію імені В.Я. Юр'єва за видатні наукові роботи в галузі генетики і створення нових методів акліматизації, більш високоврожайних сортів сільськогосподарських культур та високопродуктивних порід тварин.

14 жовтня 1964 – Внаслідок фактично державного перевороту М.С. Хрущова усунуто з усіх посад. Замість нього вже наступного дня Президія Верховної Ради СРСР призначила головою Ради Міністрів СРСР О.М. Косигіна, тоді ж, на жовтневому 1964 пленумі ЦК КПРС, першим секретарем ЦК КПРС обрано Л.І. Брежнєва. Посаду голови Верховної Ради СРСР замість звільненого А.І. Мікояна обійняв М. В. Підгорний. В результаті, на кінець 1965 у Москві склався тріумвірат у складі Л.І. Брежнєва, О.М. Косигіна та М.В. Підгорного, який визначав політичний курс СРСР впродовж низки наступних років.

В економічному, соціальному і культурному житті радянського суспільства складався такий стан, який: характеризувався наростанням кризових явищ, дістав назву періоду «застою» (1966–1984). Проте для Академії наук це був етап її активного розвитку, позначеного фундаментальними науковими відкриттями і технічними винаходами, зростанням її наукового потенціалу та матеріально-технічної бази, появою нової генерації вчених у галузі фундаментальних і соціогуманітарних наук.

1964 – Розпочалося спорудження радіотелескопа УТР-2 Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР, тривало шість років.

На порівняно невеликих радіотелескопах перших трьох поколінь відпрацьовувалися оптимальні принципи побудови широкосмугових електрично керованих систем. Так, ІД-1 (інтерферометр декаметровий, 1961), ІД-2 (1962) і УТР-1 (український Т-подібний

- радіотелескоп, 1964) дали необхідні вихідні дані для розробки технічної документації і налагодження роботи велетенського радіотелескопа УТР-2.
- Фізико-механічний інститут АН УРСР став головним у СРСР з проблеми «Фізико-хімічна механіка матеріалів».
 - Започатковано дослідження в галузі хімії й фізико-хімії поліуретанів.
 - Є.О. Патон, В.Є. Патон, Д.А. Дудко, В.С. Гвоздецький, С.П. Лакіза і О.М. Корнієнко в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше розробили плазмове і мікроплазмове зварювання на змінному струмі різнополярними імпульсами.
 - Введено в експлуатацію першу інтегровану систему проектування і виготовлення суднокорпусних деталей «Авангард», в якій вперше застосовано промислові роботи (В.І. Скурихін, Інститут кібернетики АН УРСР).
 - Здійснено комплекс техніко-економічних розрахунків з оптимального керування будівництвом Бурштинської ГРЕС і моста метро через Дніпро, потокового будівництва теплових електростанцій (В.С. Михалевич, Н.З. Шор, Г.П. Донець; Інститут кібернетики АН УРСР).
 - Видано «Словник мови Шевченка» в двох томах (Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченки АН УРСР).
 - Вийшла книга І.І. Шмальгаузена «Регуляція формоутворення в індивідуальному розвитку», в якій розглянуто проблему органічних регуляцій у світлі загальної теорії регулюючих пристроїв.
 - Видано монографію Г.Г. Полікарпова «Радіоекологія морських організмів».
 - Першими систематизовани виклад проблеми взаємодії морських організмів з радіоактивним середовищем. Наведено повне зведення за коефіцієнтами накопичення морськими рослинами і тваринами штучних радіоактивних ізотопів восьми груп періодичної системи хімічних елементів, а також матеріали з радіорезистентності підробіонтів.
 - Створено першу систему автоматизації проектування вузлів та блоків цифрової обчислювальної техніки (В.М. Глушков, Ю.В. Капітонова, О.А. Летичевський).
 - Вийшла монографія В.М. Глушкова «Вступ до кібернетики» [23].
 - С.М. Черніков висунув ідею нескінченних підгруп, на основі якої виділив та докладно описав багато конкретних видів нескінченних груп, що визначаються властивостями нескінченних власних підгруп.
 - Введено в дію електростатичний генератор ЕСГ-5 (ХФТІ).
 - Виявлено принципово новий тип осциляційних явищ у металах - осциляції хімічного потенціалу (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).
 - Відкрито генерацію електромагнітного випромінювання в нестационарному ефекті Джозефсона (І.М. Дмитренко, І.К. Янсон, В.І. Свистунов; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).
 - Відкрито явище виникнення в п'єзоелектричних напівпровідниках різниці потенціалів, поперечної щодо напрямку поширення звуку та магнітного поля, та квантових осциляцій цієї різниці потенціалів (О.П. Корольок, В.Ф. Рой та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).
 - Став до ладу Т-подібний радіотелескоп УТР-1 (С.Я. Брауде, А.В. Мень та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).
 - Став до ладу теларатор «Сиріус» (В.Т. Толок та ін.; ХФТІ).
 - І.М. Ліфшиць сформулював програму аналізу спектра елементарних збуджень в неупорядкованих системах, яку реалізував спільно з учнями в 70-ті роки.

- Запропоновано та експериментально обґрунтовано використання локального вибуху як методу зміцнення обробки з'єднань великогабаритних конструкцій (В.І. Труфяков).
 - Створено і впроваджено у виробництво технологію повітряно-плазмового різання металів (Інститут електро-зварювання АН УРСР).
 - Створено пластичні високоміцні сплави на основі тугоплавких металів (В.І. Трефілов із співробітниками; Інститут металофізики АН УРСР).
 - Створено новий сцинтиляційний матеріал CsI(Na), на основі якого розроблено широкий асортимент високоефективних сцинтиляційних детекторів (Інститут монокристалів).
 - Розроблено принципово нову технологію одержання методом гарячого пресування з порошку на повітрі прозорої у середньому інфрачервоному діапазоні кераміки з фториду магнію (Я.Є. Гегузін, Л.Я. Лівшиць, І.В. Смушков та ін.; Інститут монокристалів). На базі цієї технології організовано промислове виробництво кераміки для великогабаритних пристроїв інфрачервоної техніки.
 - Вийшла друком монографія В.О. Кононенка «Коливання систем з обмеженим збудженням» [57].
 - Розроблено основи теорії та технічні засоби перетворення, розподілу та споживання електричної енергії на основі систем стабілізованого струму, визначено принципи побудови таких систем (О.М. Мілях та ін.).
 - Започатковано новий науковий напрям - хімію сульфолена (В.С. Гутиря).
 - Видано працю «Розвиток нафтової і газової промисловості та ефективність капітальних вкладень» [58].
 - Вийшов однотомний «Українсько-російський словник».
 - Видано працю К.Г. Гуслистого «До питання про етногенез і початковий етап етнічного розвитку української народності» [59].
- 1964-1965** - Створено лазери, перестроювані за частотою (В.Л. Броуде, М.С. Бродин, М.Т. Шпак, М.С. Соскін).
- М.Г. Крейном створено теорію цілих операторів з нескінченними дефектними числами.
- 1964-1966** - В.С. Ткалич та М.В. Салтанов одержали розв'язки нестационарних задач магнітної гідродинаміки.

1965

- 4 січня** - На Виставці досягнень народного господарства УРСР відкрито павільйон «Наука» АН УРСР (нині - Експоцентр «Наука» НАН України).
- 20 березня** - Постановою Президії АН УРСР створено Сектор нафтохімії при Інституті хімії високомолекулярних сполук АН УРСР.
- 16 квітня** - Відбулася сесія Академії, присвячена М.В. Ломоносову.
- 22 квітня** - Присуджено Ленінську премію **Ю.О. Митропольському** за цикл праць з теорії нелінійних диференціальних рівнянь і теорії нелінійних коливань.
- 21 травня** - Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР від 8 серпня створено Донецький фізико-технічний інститут АН УРСР (директор - **О.О. Галкін**)
- Основні напрями діяльності: фундаментальні і прикладні дослідження, конструкторські розробки в галузі фізики твердого тіла, фізики магнітних явищ, фізика міцності й пластичності.

4 вересня - Під час прем'єрного показу фільму «Тіні забутих предків» у київському кінотеатрі «Україна» аспіранти Інституту літератури АН УРСР І.М. Дзюба та В.С. Стус, а слідом за ними Ю.В. Бадзьо і В.М. Чорновіл заявили, що в республіці почалися таємні політичні арешти. В залі зчинилося заворушення, терміново припинене прибулими працівниками КДБ. Свавільля властей викликало протест з боку відомих у республіці людей. Із запитом про долю заарештованих до ЦК Компартії України звернувся відомий авіаконструктор О.К. Антонов.

23 жовтня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги в розвитку силікатної і хімічної промисловості, підготовці інженерних і наукових кадрів і в зв'язку з 80-річчям з дня народження **П.П. Будникову** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Будников Петро Петрович (1885-1968) - учений-хімік, акад. АН УРСР (1939). В 1926-1941 - завідувач кафедри Харківського хіміко-технологічного інституту, 1944-1968 - Московського хіміко-технологічного інституту.

Наукові праці присвячені хімії і технології силікатів. Заслужений. діяч науки і техніки України (1943). Державна премія СРСР (1942, 1950, 1952). Ордени і медалі.

1965 (кінець) - І.М. Дзюба надіслав до ЦК Компартії України листа з протестом проти арештів серед інтелігенції в Україні. До листа було додано статтю під назвою «Інтернаціоналізм чи русифікація?», яка відіграла значну роль у формуванні ідейної основи українського національно-визвольного руху доби «застоя». У статті всебічно висвітлювалася дискримінація українського народу в економічній, політичній, культурній і мовній сферах. Вона почала швидко поширюватися у самвидаві.

1965 - Під керівництвом В.М. Бакуля одержано кубічну модифікацію нітриду бору - кубаніт.

- А.Є. Аснїс і І.М. Савич в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше розробили обладнання, порошковий дріт і технологію механізованого зварювання мокрим способом під водою.

- Відбувся 1-й Київський симпозиум з наукознавства (нині має статус міжнародного і називається Київським міжнародним симпозиумом з наукознавства та історії науки, в 2012 пройшов 25 симпозиум).

- Створено першу в країні систему збору та оперативної обробки результатів океанографічних спостережень для науково-дослідного судна «Михайло Ломоносов» (В.І. Скуріхін).

- І.М. Коваленко побудував теорію кусково-лінійних агрегатів для синтезу і вивчення складних систем.

- Видано монографію А.П. Філіппова «Коливання механічних систем».

Розглянуто питання коливань механічних систем, наведено методи їх розрахунку з широким використанням ЕОМ. Докладно розглянуто перехідні процеси в механічних системах, дію рухомого навантаження на балки скінченної довжини та нескінченно довгі. Досліджено непружкий удар по балках і плитах, а також пружкий удар в місці контакту [60].

- Передано у виробництво електронну обчислювальну машину «МИР-1» (колектив учених на чолі з В.М. Глушковим і А.О. Стогнієм).

- Вийшов перший номер журналу «Кибернетика».

- О.М. Гузь заклав основи загальної тривимірної теорії стійкості деформованих тіл.

- М.М. Боголюбов, А.Н. Тавхелідзе і Б.В. Струмінський незалежно від М.Хана і Й.Намбу запровадили в теорію елементарних частинок нове квантове число -

«колір» і побудували схему сильних взаємодій, засновану на трьох триплетах кварків з цілими зарядами.

- С.М. Гершензон описав явище вірусної трансдукції у тутового шовкопряда.
- Відкрито електронно-топологічний фазовий перехід $2^{1/2}$ -го роду (Б.Г. Лазарев із співробітниками), передбачений 1960 І.М. Ліфшицем.
- Засновано новий науковий напрям – дистанційне зондування природного середовища Землі з аерокосмічних носіїв (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).
- Став до ладу лінійний прискорювач електронів на 2 ГеВ (А.К. Вальтер, В.Т. Толоч, І.О. Гришаєв, Н.Хижняк та ін.; ХФТИ).
- Створено вакуумну високотемпературну камеру (В.А. Калужний, Інститут гео-хімії і фізики мінералів АН УРСР).
- Виконано комплекс досліджень процесів зварювання в умовах, імітуючих умови космічного простору, визначено вимоги до технології та обладнання, розроблено універсальну установку «Вулкан», за допомогою якої 16 жовтня 1969 на борту космічного корабля «Союз-6» здійснено зварювання металів в умовах космосу (колектив вчених під керівництвом Б.Є. Патона).
- Почав виходити журнал «Фізико-хімічна механіка матеріалів».
- А.І. Кіпріанов спільно з І.Л. Мушкалом відкрив явище взаємодії хромофорів у складних органічних барвниках.
- В.П. Кухар розробив методи синтезу і вивчив хімічні властивості трихлорметиламінів та фосфорорганічних їх похідних (Інститут органічної хімії АН УРСР).
- Розроблено методологію створення ароматичних і гетероциклічних сполук з фторовмісними заміниками, в яких фторовмісні угруповання з'єднано з ароматичним кільцем або відокремлено від нього гетероатомами. Визначено електронну природу понад 60 нових фторовмісних заміників, виявлено їх вплив на силу органічних кислот та основ (Л.М. Ягупольський, Інститут органічної хімії АН УРСР).
- Одержано безкліткові азотофіксуючі екстракти з бактероїдів люпину жовтого (А.В. Манорик та ін.; Інститут фізіології рослин АН УРСР).
- Вийшов «Гідробіологічний журнал».
- Вийшли колективні монографії «Логіка наукового дослідження» та «Побудова наукової теорії», підготовлені Інститутом філософії АН УРСР.
- Видано монографію В.Д. Дяченка «Антропологічний склад українського народу». На основі нових матеріалів дано характеристику антропологічного складу українців та інших народів УРСР і суміжних територій. Аналіз цих даних дає можливість висвітлити деякі питання походження українського народу, показати його близькість до сусідніх народів, передусім до росіян і білорусів.
- Видано монографію Є.І. Данилової «Еволюція руки».

1965–1967 – Розроблені теорія і методи фізико-хімічної механіки термосолестійких дисперсій глинистих матеріалів (Інститут загальної і неорганічної хімії АН УРСР).

1965–1969 – Побудовано мікроскопічну теорію тунельних контактів Джозефсона (І.О. Кулик).

Період активного розвитку АН УРСР (1966–1991)

1966

5 січня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (10 січня) створено Інститут теоретичної фізики АН УРСР [1].

Основні напрями досліджень: теорія атомного ядра, статистична механіка, елементарні частинки та їх взаємодії при високих енергіях. Першим директором Інституту (1966–1972) був **М.М. Боголюбов**, у 1992 Інституту присвоєно його ім'я. В 1973–1988 Інститут очолював **О.С. Давидов**, 1988–2002 – **О.Г. Ситенко**, з 2002 директор – **А.Г. Загородній**.

21 січня – Постановою Президії АН УРСР на базі лабораторій Донецького фізико-технічного інституту АН УРСР створено Сектор хімії (з грудня 1966 – Донецьке відділення фізико-органічної хімії Інституту фізичної хімії АН УРСР, на базі якого 1975 організовано Інститут фізико-органічної хімії і вуглекімії АН УРСР) [2].

5 лютого – Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі успіхи у конструюванні нової авіаційної техніки і в зв'язку з 60-річчям з дня народження О.К. Антонову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Антонов Олег Костянтинович (1906–1984) – видатний учений-авіаконструктор, акад. АН УРСР (1967). В 1962–1984 – генеральний конструктор, керівник конструкторського бюро літакобудування у Києві (нині – Київський науково-технічний комплекс ім. О.К. Антонова). Проводив науково-технічні розробки в галузі планеризму та літакобудування. Під його керівництвом створено поршневі літаки Ан-2 і Ан-14, турбогвинтові Ан-10, Ан-12, Ан-22 «Антей», Ан-24, Ан-26, Ан-28, Ан-30, реактивний Ан-72. Засновник науково-технічної школи. Засл. діяч науки України (1976). Ленін. пр. (1962). Держ. пр. СРСР (1952). Держ. пр. України (1976). Ордени і медалі СРСР. Президією НАН України засновано премію ім. О.К. Антонова.

22 березня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за досягнуті успіхи в розвитку тваринництва, збільшення виробництва і заготівлі м'яса, молока, яєць, вовни та ін. продукції О.В. Квасницькому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Квасницький Олексій Володимирович (1900–1989) – учений-фізіолог, акад. АН УРСР (1951). З 1931 працював у Полтав. науково-дослідному ін-ті свинарства, в 1936–1971 – також зав. кафедри Полтав. сільськогосподарського ін-ту. Наук. дослідження стосуються фізіології сільськогосподарських тварин і розробки методів підвищення їх продуктивності. Засл. діяч науки України (1960). Держ. пр. України (1974). Ордени і медалі СРСР.

24 березня – Розпорядженням Ради Міністрів УРСР та розпорядженням Президії АН УРСР (5 квітня) Український науково-дослідний інститут фізіології рослин АН УРСР перейменовано в Інститут фізіології рослин АН УРСР [3].

14 квітня – Постановою Президії АН УРСР створено Експериментально-виробничі майстерні при Секторі проблем технічної механіки у складі Дніпропетровської філії Інституту механіки АН УРСР (з 1973 – Дослідне виробництво при Дніпропетровському відділенні Інституту механіки АН УРСР) [4].

18 квітня – Розпорядженням Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (13 липня) створено Дослідне конструкторське бюро з Дослідним виробництвом Інституту металофізики АН УРСР [5].

20–21 квітня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких президент АН УРСР Б.Є. Патон виступив з доповіддю про перспективи розвитку наукових досліджень у АН УРСР. На них також президентом АН УРСР переобрано **Б.Є. Патона**, віце-президентами стали **М.П. Семененко**, **В.М. Глушков**, **В.С. Гутиря**, **І.К. Білодід**. Членами Президії АН УРСР обрані **М.М. Боголюбов**, **О.О. Галкін**, **Г.С. Писаренко**,

Р.Є. Кавецький, О.Я. Усиков, академіками-секретарями – Ю.О. Митропольський, О.С. Парасюк, С.І. Субботін, І.М. Федорченко, К.Б. Яцимирський, І.Г. Підоплічко, Р.В. Чаговець, І.О. Гуржій, М.З. Шамота.

Затверджені директорами інститутів: **Г.В. Логвинович** (Інститут гідромеханіки), **І.І. Данилюк** (Донецький обчислювальний центр), **М.М. Боголюбов** (Інститут теоретичної фізики), **О.О. Галкін** (Донецький фізико-технічний інститут), **А.Ф. Прихотько** (Інститут фізики), **В.О. Єфімов** (Інститут проблем лиття), **Ю.С. Ліпатов** (Інститут хімії високомолекулярних сполук), **С.М. Московець** (Інститут мікробіології і вірусології), **М.Л. Рева** (Центральний республіканський ботанічний сад), **С.М. Ямпольський** (Інститут економіки), **М.З. Шамота** (Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка) [6].

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

О.С. Давидову, А.Ф. Прихотько, В.Л. Броуде, А.Ф. Лубченку, М.С. Бродину, Е.Й. Рашбі – за теоретичне та експериментальне дослідження екситонів у кристалах;

В.К. Лебедеву, В.О. Сахарнову, С.І. Кучуку-Яценку, С.О. Солодовникову – за участь у розробці технології та устаткування для зварювання рейок у польових умовах під час ремонту та будівництва залізничних колій;

С.О. Лебедеву – за дослідження в галузі спеціального точного приладобудування [7].

8 червня – Постановою Ради Міністрів УРСР створено Центральний науково-природничий музей АН УРСР в складі Зоологічного, Ботанічного, Геологічного, Палеонтологічного та Археологічного музеїв [8].

18 червня – В Інституті південних морів АН УРСР у Севастополі відкрито для загального огляду найбільший в СРСР акваріум [9].

30 липня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (14 вересня) на базі сектору міцності Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР створено Інститут проблем міцності [10].

Основні напрями досліджень: критерії міцності і несучої здатності матеріалів і елементів конструкцій та підвищення їх міцності, реальні режими силового і теплового навантаження у широкому діапазоні температур. Перший директор Інституту (1966–1988) – **Г.С. Писаренко**, в 2002 Інституту присвоєно його ім'я; в 1988–2011 Інститут очолював **В.Т. Троценко**, з 2011 директор – **В.В. Харченко**.

18 листопада – Постановою Ради Міністрів УРСР Раду по вивченню продуктивних сил УРСР підпорядковано Президії АН УРСР [2].

8 грудня – Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР 18 січня 1967) створено Спеціальне дослідно-конструкторське бюро з інтенсифікації тепломасообмінних процесів Інституту технічної теплофізики АН УРСР [2, с 162].

– Постановою Президії АН УРСР на базі Дніпропетровської філії Інституту механіки АН УРСР створено Інститут геотехнічної механіки АН УРСР [11].

Основні напрями досліджень: фізико-механічні властивості та параметри гірських порід; динамічні явища у масивах; розробка нових методів руйнування гірських порід та керування вибухом; рудникова аерогазодинаміка і розробка методів провітрювання шахт на значних глибинах. Директором Інституту до 1975 був **М.С. Поляков**, з 2002 Інститут носить його ім'я; в 1975–1992 Інститут очолював **В.М. Потураєв**, з 1992 – **А.Ф. Булат**.

20 грудня – відбулися Загальні збори Академії, присвячені 100-річчю з дня народження видатного мікробіолога та епідеміолога Д.К. Заболотного – президента ВУАН у 1928–1929 [2].

1966 (літо) – Почала поширюватися у самвидаві стаття М.Ю. Брайчевського «Приєднання чи возз'єднання?», в якій йшлося про те, як оцінювати входження України в Російську державу за Переяславським актом 1954 (її не було надруковано в «Українському історичному журналі», який її замовив). Розкриваючи обставини виникнення терміну «возз'єднання», М.Ю. Брайчевський показав його невідповідність попередній радянській історіографії, а найголовніше – фактичному стану справ. У 1972 стаття потрапила за кордон і

була опублікована видавництвом «Нові дні» в Торонто (Канада). М.Ю. Брайчевський після цього втратив роботу в АН УРСР і протягом шести років не міг влаштуватися за фахом [12].

1966 (грудень) – Завершено видання Української Радянської Енциклопедії в 17 томах – універсальної першої республіканської енциклопедії в СРСР.

1966–1967 – А.В. Скороход дослідив локальну структуру неперервних і таких, що не мають розривів другого роду, марківських процесів у загальних просторах [13].

– Одержано генерацію світла на розчинах поліметинових барвників (Є.О. Тихонов, М.Т. Шпак; Інститут фізики АН УРСР).

1966 – Запропоновано ідею схемної реалізації мов високого рівня (В.М. Глушков, З.Л. Рабінович, А.О. Стогній та ін.; Інститут кібернетики АН УРСР) [15].

– Теоретично встановлено утворення сильно деформованих ядер у квазістаціонарному стані (В.М. Струтинський) [16].

– Відкрито явище стимулювання надпровідності високочастотним електромагнітним полем (В.М. Дмитрієв, Е.В. Христенко; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР) [17].

– К.К. Хреновим і Є.Есибяном розроблено повітряно-плазмове різання [18].

– Е.Й. Рашба побудував теорію вібронних спектрів молекулярних кристалів з вузькими екситонними зонами.

– Видано працю В.Г. Бондарчука «Геологія родовищ корисних копалин України».

– К.Б. Яцимирський запропонував метод визначення констант стійкості комплексних сполук (Інститут фізичної хімії АН УРСР) [20].

1966 – Засновано «Журнал органічної та фармацевтичної хімії».

– Теоретично обґрунтовано та експериментально доведено механізм хімічної участі поверхні дисперсних оксидів з великою шириною забороненої зони в процесах радіолізу та радіаційно-хімічного синтезу в гетерогенних системах на їх основі (В.В. Стрелко та ін.; Інститут фізичної хімії АН УРСР) [21].

– Видано монографію Г.М. Добрава «Наука о науке» (в 1970 вийшло її друге видання, 1989 – третє), перевидана в 17 країнах світу [22].

– Опубліковано «Нарис історії філософії на Україні», підготовлений колективом Інституту філософії АН УРСР [23].

– Вийшла в світ праця співробітників Інституту мовознавства АН УРСР «Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов» [24].

– Видано перший том шеститомної «Історії українського мистецтва» (завершено 1968) [25].

В семи книгах подано в хронологічному порядку з найдавніших часів до 1967 докладний аналіз української архітектури, живопису, графіки, скульптури, народного зодчества й різьби по дереву, декоративного розпису, кераміки й гутного скла, ткацтва і вишивки, художньої промисловості.

– Вийшов перший том «Українського радянського енциклопедичного словника» (другий – у 1967, третій – у 1968).

1966–1970 – Здійснено випуск чотиритомної «Історії вітчизняної математики» (відповідальний редактор – Й.З. Штокало) (медаль ім. А.Койре Міжнародної академії історії науки, 1972) [26].

1966 - В.М. Глушков і З.Л. Рабинович опублікували працю «Про деякі проблеми розвитку алгоритмічних структур обчислювальних машин», що відкрила новий напрям досліджень - розвиток структур та архітектур ЕОМ [27].

- Вийшла монографія А.С. Оканенка «Фізіологічні основи підвищення цукристості цукрових буряків» (Інститут фізіології рослин АН УРСР) (Державна премія СРСР, 1968) [28].

- Видано монографію С.С. Харкевича «Корисні рослини природної флори Кавказу та їх інтродукція на Україні» (Ботанічний сад АН УРСР) [29].

Подано оригінальну схему інтродукційного процесу і запропоновано новий метод визначення ефективності інтродукції рослин за коефіцієнтами насіннеутворення.

- Видано монографію П.М. Мажуги «Функціональна морфологія кровеносних судин кінцівок людини і тварин» (Інститут зоології АН УРСР) [30].

1967

14 лютого - Постановою Президії АН УРСР Сектор географії Інституту геологічних наук АН УРСР підпорядковано Раді по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР [31].

23 лютого - Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги в розвитку радянської культури та плідну громадську діяльність О.Є. Корнійчуку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Корнійчук Олександр Євдокимович (1905-1972) - драматург, акад. АН УРСР (1939). У 1939-1941 і 1946-1953 - голова Спілки письменників України. Автор творів «Загибель ескадри», «Платон Кречет», «Правда», «Вогдан Хмельницький», «В степах України», «Фронт», «Макар Діброва», «Калиновий гай», «Крила», «Пам'ять серця» та ін. Держ. пр. СРСР (1941-1943, 1949, 1951). Акад. АН СРСР (1943). Держ. пр. України ім. Т.Г. Шевченка (1971). Ордени і медалі СРСР.

16 березня 1967 - Ракета-носіє «Космос» вивела на навколосемну орбіту космічний апарат «Космос-148» розробки КБ «Південне».

20 квітня - Видано указ Президії Верховної Ради СРСР про нагородження орденом Леніна Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона АН УРСР і Фізико-технічного інституту АН УРСР.

22 квітня - Присуджено Ленінську премію І.М. Ліфшицю за дослідження електронного енергетичного спектру металів [32].

29 квітня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги у розвитку науки та організації Сибірського Відділення АН СРСР (СВ РАН) М.О. Лаврентьєву присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Лаврентьєв Михайло Олексійович (1900-1980) - видатний учений-математик і механік, організатор науки, акад. АН УРСР (1939), її віце-президент (1945-1949). Один із організаторів і голова Сибір. відділення АН СРСР (1957-1975). У 1939-1941 і 1945-1948 - директор Ін-ту математики АН УРСР, з 1957 - Ін-ту гідродинаміки АН СРСР (Новосибірськ). Наукові праці присвячено теорії множин, теорії функцій, теорії відображень, теорії диференціальних рівнянь, механіці суспільного середовища. Заклав основи теорії квазіконформних відображень, розвинув теорію спрямованого вибуху. Акад. АН СРСР (1946). Ленін. пр. (1958). Держ. пр. СРСР (1946-1948). Пр. ім. С.О. Лебедева (1977). Держ. нагороди СРСР. Президією НАН України засновано премію імені М.О. Лаврентьєва.

5 травня - Розпорядженням Президії АН УРСР створено Експериментально-виробничі майстерні при Інституті проблем лиття АН УРСР [33].

7 травня - Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені Д.К. Заболотного (16 червня 1967 - Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі мікробіології, вірусології та епідеміології.

Заболотний Данило Кирилович (1866–1929) – видатний мікробіолог та епідеміолог, акад. ВУАН (1922), її президент (1928–1929). В 1928–1929 – директор Інституту мікробіології та епідеміології ВУАН. Наукові праці присвячено вивченню чуми, холери та сифілісу. Докладно дослідив збудника і переносників чуми, працював над виготовленням протичумних вакцин і сироваток. Один із засновників вітчизняної епідеміології.

23–27 травня – В Києві відбувся Другий Всесоюзний симпозиум з фізіолого-біологічних основ формування (фітоценозів) [34].

8–9 червня – В Києві відбулася наукова сесія Сектору хімії і технології води АН УРСР з проблеми «Використання і охорона водних ресурсів Української РСР» [35].

19 жовтня – Президія АН УРСР присудила премію ім. М.М. Крилова В.М. Глушкову за цикл робіт з теоретичної кібернетики, присвячених формальним методам проектування електронних обчислювальних машин.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР **В.Г. Сергєєву** та **М.К. Янгелю** за розробки в галузі ракетно-космічної техніки.

7 грудня – Постановою Президії АН УРСР Ботанічний сад АН УРСР перейменовано у Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР зі статусом науково-дослідного інституту [35].

20 грудня – Відбулися Загальні збори АН УРСР. На них обрано 23 академіка і 46 членів-кореспондентів АН.

Обрані дійсними членами:

О.К. Антонов (літакобудування);

Я.М. Белевцев (геологія рудних родовищ);

В.С. Будник (механіка, машинобудування);

В.Н. Гріднєв (металургія і металознавство);

В.Є. Іванов (фізика);

Г.В. Карпенко (хімічна механіка матеріалів);

А.Г. Колесников (фізика моря);

В.Ф. Копитов (газотехніка і хімічна переробка газу);

П.В. Копнін (філософія, діалектичний матеріалізм);

І.М. Ліфшиць (фізика);

Г.В. Логвинович (гідромеханіка);

Г.М. Малахов (гірнична справа);

В.М. Нікітін (фізіологія);

І.Г. Підоплічко (зоологія і палеонтологія);

М.С. Поляков (гірнична справа);

Г.Є. Пухов (математика, обчислювальна техніка);

А.Д. Скаба (історія радянського суспільства);

А.А. Смирнов (металургія і металознавство);

А.П. Філіппов (механіка, машинобудування);

Р.В. Чаговець (біохімія);

М.З. Шамота (літературознавство, теорія літератури);

Л.О. Шубенко-Шубін (енергетика);

С.М. Ямпольський (економіка промисловості).

Обрані членами-кореспондентами:

- Ф.О. Абрамов** (гірничча справа);
М.П. Арбузов (металургія, технологія металів);
Б.М. Бабій (історія держави і права Української РСР);
В.М. Бузник (теплотехніка, тепломасообмін);
М.Ф. Герасюта (механіка, машинобудування);
С.М. Гершензон (генетика);
В.В. Глушко (геологія);
М.Л. Голего (механіка, машинобудування);
В.М. Грезе (гідробіологія моря);
М.Ф. Дейген (теоретична фізика);
Г.І. Деркач (органічна хімія);
Д.А. Дудко (матеріалознавство, міцність матеріалів);
В.О. Єфімов (металургія, технологія металів);
Є.І. Квасников (мікробіологія);
О.С. Коломійченко (фізіологія, медицина);
І.І. Кондиленко (фізика твердого тіла, фізична оптика);
В.С. Королюк (математика);
О.О. Кремньов (промислова теплотехніка);
В.А. Лазарян (механіка, машинобудування);
М.О. Лошкарьов (електрохімія);
А.М. Макара (електрозварювання);
О.С. Мельничук (мовознавство);
В.С. Михалевич (економічна кібернетика);
С.М. Московець (вірусологія);
В.І. Моссаковський (механіка, машинобудування);
А.С. Оканенко (фізіологія і біохімія рослин);
М.М. Паламарчук (економіка промисловості);
Г.Г. Полікарпов (гідробіологія моря);
Г.М. Положій (механіка, машинобудування);
М.С. Полуєтков (аналітична хімія);
І.М. Постников (електротехніка);
В.Г. Сергеев (радіотехніка, електроніка, автоматика);
П.М. Серков (медицина);
М.Є. Сиваченко (літературознавство, історія української літератури);
О.Г. Ситенко (теоретична фізика);
К.М. Ситник (ботаніка);
А.В. Скороход (математика);
В.Б. Соллогуб (геофізика);
Б.Б. Тимофеев (системотехніка, теорія систем);
В.Т. Троценко (механіка,

машинобудування);

І.С. Усенко (геологія);

В.Г. Хоткевич (фізика низьких температур);

С.М. Черніков (математика);

А.А. Чужно (політична економія соціалізму);

О.О. Шалімов (фізіологія, медицина);

І.А. Шека (неорганічна хімія

і хімічна технологія).

29 грудня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (22 січня 1968) на базі секторів хімії і технології води та фізичної хімії дисперсних систем Інституту загальної і неорганічної хімії АН УРСР створено Інститут колоїдної хімії і хімії води АН УРСР. Перший директор Інституту (1968) – **Ф.Д. Овчаренко**, в 1968–1975 – **О.Д. Куриленко**, 1975–1988 – **А.Т. Пилипенко**, в 1980 Інституту присвоєно ім'я **А.В. Думанського**. З 1988 директор Інституту – **В.В. Гончарук** [37].

Основні напрями досліджень: розробка наукових основ хімії і технології очищення промислових стічних вод; проблеми утворення колоїдно-дисперсних систем, їх взаємодії у різних середовищах і за різних умов (тиск, температура тощо); розробка нових матеріалів на основі дисперсних структур.

1967 – Створено Сектор наукової інформації – центральний орган інформаційної діяльності в системі Академії.

– В Києві відбулася перша Всесоюзна координаційна нарада з вивчення водойм-охолоджувачів теплоелектростанцій. Матеріали опубліковано в збірнику «Гідрохімія і гідробіологія водойм-охолоджувачів теплоелектростанцій СРСР» [38].

– Під керівництвом В.М. Глушкова здано в експлуатацію першу в СРСР автоматизовану систему управління (АСУ) «Львів» на Львівському телевізійному заводі, розроблену вченими Інституту кібернетики АН УРСР [39, с.157].

– В КБ «Південне» створено перший в світі комплекс засобів подолання протиракетної оборони (ПРО) «Лист». Він успішно пройшов льотні випробування і був прийнятий на озброєння (перші роботи почалися 1963). На бойових блоках «Листа» було радіопоглинальне покриття, розроблене вченими Харківського фізико-технічного інституту та Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР.

1967 – В грудні в КБ «Південне» розпочато розробку ракети Р-36 з роздільного головною частиною (М.К. Янгель, В.Ф. Уткін та ін.). 26 жовтня 1970 прийнята на озброєння.

– В Інституті кібернетики АН УРСР під керівництвом В.П. Деркача створено першу вітчизняну цифрову спеціалізовану машину «Київ-67» для виробництва напівпровідникових приладів. В ній вперше реалізовано високий рівень мов спілкування і звукове супроводження технологічних процесів з метою їх контролю.

– В.С. Королук розробив методіку знаходження середнього часу перебування напівмарківського процесу у фіксованій області фазового простору.

– В.І. Пересада розробив новий обчислювальний метод, що дозволяє розв'язати широке коло задач динаміки ґратки.

– Експериментально відкрито новий тип розряду – плазмово-пучковий, передбачений Я.Б. Файнбергом 1961 (Я.Б. Файнберг, І.Ф. Харченко, Є.А. Корнілов; ХФТІ АН УРСР).

– Розроблено спосіб мікроплазмового зварювання (Д.А. Дудко та ін.)

- На Іжевському металургійному заводі введено в експлуатацію плазмово-дугову піч У-365 з водоохолоджувальним кристалізатором (В.Й. Лакомський, Г.Горхов, О.С. Забаріло та ін.; Інститут електрозварювання АН УРСР).
- Під керівництвом І.І. Залюбовського відкрито явище радіовипромінення широких атмосферних злив космічних променів.
- Став до ладу стеларатор «Ураган-1» (В.Т. Толок та ін.; ХФТІ АН УРСР).
- В.М. Потураєв створив вібраційні машини для розробки корисних копалин (Інститут геотехнічної механіки АН УРСР).
- Створено композиційний матеріал «Славутич» (Інститут надтвердих матеріалів АН УРСР).
- Я.С. Підстригач і Я.Й. Бурак заклали основи термопружності оболонок і пластин (Львівський філіал математичної фізики Інституту математики АН УРСР).
- Розроблено наукові основи системи теплового захисту високотемпературних двигунів (І.Т. Швець, Є.П. Дибан та ін.; Інститут технічної теплофізики АН УРСР).
- Розроблено теорію та методи фізико-хімічної механіки термосолестійких дисперсій глинистих матеріалів (колектив учених під керівництвом Ф.Д. Овчаренка; Інститут загальної та неорганічної хімії АН УРСР).
- Відкрито реакцію 2,5-диалкоксизаміщених 1,4-дигідробензолів (О.І. Тол-мачов, Ю.Слонімський; Інститут органічної хімії АН УРСР).
- Започатковано новий науковий напрям - створення і використання в медицині біосумісних полімерів (Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР).
- Створено основи хімічної кінетики каталітичних процесів зв'язування азоту (В.І. Атрощенко, Харківський політехнічний інститут).

1967-1968 - О.О. Галкін у Донецькому фізико-технічному інституті АН УРСР розпочав дослідження з обробки матеріалів рідиною високого тиску, що завершилися розробкою методу нестационарної гідроекструзії, який дав можливість створювати матеріали з великим запасом міцності та запропонувати низку оригінальних технологій обробки крихких металів і сплавів тиском.

1967 - Здано у виробництво інформаційно-керуючу систему «Дніпро-2» з можливостями мультидоступу і діалогового налагодження програм мовою «Алгамс» та пакетною обробкою в реальному часі для автоматизованих систем керування (В.М. Глушков, А.О. Стогній, А.Г. Кухарчук та ін.; Інститут кібернетики АН УРСР, НВО «Електронмаш») [39, с.119].

- Збудовано спеціальну плавучу бурову платформу Інституту геологічних наук АН УРСР для вивчення рудоносності морського шельфу Чорного та Азовського морів. На початку 70-х років створено перше в Україні науково-дослідне бурове судно «Геохімік» [39, с.114-115].

1967-1968 - М.А. Голубець та К.А. Малиновський розробили еколого-фітоценогенетичну класифікацію рослинності Українських Карпат (Інститут екології Карпат АН УРСР) [40, с.95].

1967 - В Києві відбулася XI Міжнародна конференція з вивчення Дунаю, матеріали якої опубліковані у збірнику «Лімнологічні дослідження Дунаю» (1969).

- При АН УРСР створено Українське товариство генетиків та селекціонерів [40, с.262].

- Співробітниками Інституту історії АН УРСР опубліковано колективну двотомну «Історію Української РСР», в якій представлено оновлений систематичний виклад історії України.

- Головна редакція УРЕ здійснила видання двотомної «Історії Академії наук Української РСР» [41].

- Опубліковано монографію «Остеогенез та імунологічні основи його регулювання» П.М. Мажуги та І.Ф. Батюка (Інститут зоології АН УРСР) [42].

- Вийшов перший том укладеного Інститутом ботаніки АН УРСР «Визначника грибів України» в 5 томах (останній видано в 1979) [43].

Визначник включає понад 7500 видів грибів України всіх систематичних груп. Наведено дані про поширення кожного виду в ботаніко-географічних зонах УРСР, відомості про зв'язки досконалих і недосконалих стадій грибів, для видів, які мають практичне значення, вказівки щодо їх шкідливості або використанні в промисловості, сільському господарстві, медицині.

- Вийшли перші номери журналів: «Мовознавство», «Вісник зоології», «Цитологія і генетика».

- Видано працю Л.Корецького і М.М. Паламарчука «Географія промисловості Української РСР» [44].

- Здійснено випуск збірника документів і матеріалів «Громадянська війна на Україні. 1918-1920» в 3 томах, 4 книгах [45].

- Видано монографію К.Г. Гуслистого «До питання про утворення української нації» [46].

- Вийшла в світ книга Л.М. Новиченка. «Не ілюстрації - відкриття! Літературно-критичні нариси і портрети» (Державна премія України ім. Т.Г. Шевченка, 1968).

1967-1969 - Вийшла підготовлена співробітниками Інституту історії АН УРСР колективна тритомна праця «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу» (Державна премія УРСР, 1970).

1967 - Видано перший том 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР» під керівництвом П.Т. Тронька (останній том вийшов у 1974) (Державна премія СРСР, 1976).

- Вийшла колективна монографія «Гідрохімія Дніпра, його водосховищ та приток» (Інститут гідробіології АН УРСР) [47].

1968

5 січня - Розпорядженням Президії АН УРСР створено Експериментально-виробничі майстерні при Інституті проблем міцності АН УРСР (з 1971 - Дослідне виробництво) [48].

12 лютого - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.А. Ройтеру** - за роботи, присвячені дослідженням механізмів гетерогенних каталітичних реакцій;

премію ім. В.Я. Юр'єва **П.В. Кучумову** (посмертно), **Є.О. Ватулю** та **М.О. Голубу** - за розробку методики міжвидової гібридизації та виведення високоврожайних гібридних міжвидових сортів ярої твердої пшениці «Харківська 46» і «Народна».

6 березня - Постановою Бюро Президії АН УРСР у складі Центральної наукової бібліотеки АН УРСР створено Центральний науковий архів АН УРСР [49].

28 березня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені результатам її діяльності в 1967 і завданням на 1968.

На Загальних зборах АН УРСР затверджені директорами інститутів: **М.С. Поляков** (Інститут геотехнічної механіки АН УРСР), **Ф.Д. Овчаренко** (Інститут колоїдної

хімії і хімії води АН УРСР), **В.І. Толубинський** (Інститут технічної теплофізики АН УРСР), **Г.Н. Доленко** (Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР), **А.Г. Колесников** (Морський гідрофізичний інститут АН УРСР), **П.А. Власюк** (Інститут фізіології рослин АН УРСР), **В.М. Грезе** (Інститут біології південних морів АН УРСР), **А.Д. Скаба** (Інститут історії АН УРСР), **Ю.М. Захарук** (Інститут археології АН УРСР), **І.К. Білодід** (Інститут мовознавства АН УРСР) [50].

30 квітня - Постановою Президії АН УРСР Сектор проблем технічної механіки Дніпропетровської філії Інституту механіки АН УРСР перетворено у Дніпропетровське відділення Інституту механіки АН УРСР [51].

29 травня - Президія АН УРСР присудила премію ім. О.О. Богомольця **В.Д. Братусю** за роботу «Хірургічне лікування термічних опіків».

12 червня - Постановою Президії АН УРСР створено Дослідне виробництво Інституту органічної хімії АН УРСР [52].

18–21 червня - У Харкові проведено Об'єднану сесію Відділення фізики АН УРСР і Відділення ядерної фізики АН СРСР, присвячену 40-річчю Харківського фізико-технічного інституту АН УРСР [50].

19 червня - Постановою Президії АН УРСР госпрозрахунковий промислово-виробничий цех Дніпропетровського відділення Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР підпорядковано Інституту механіки АН УРСР [2, с.355].

8 липня - Постановою Президії АН УРСР створено Дослідне виробництво Інституту геотехнічної механіки АН УРСР (з 1972 - Спеціальне конструкторсько-технологічне бюро) [53].

17 вересня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі досягнення в розвитку сільськогосподарської науки, створення високопродуктивних порід вівців і свиней і в зв'язку з 80-річчям з дня народження Л.К. Гребеню присвоєно звання Героя Соціалістичної праці.

Гребень Леонід Кіндратович (1888-1980) - учений-зоолог і генетик, акад. АН УРСР (1948). З 1934 працював в Укр. науково-дослідному ін-ті тваринництва степових районів в Асканії-Нова (в 1934-1941 - зав. лабораторії, 1944-1953 - зав. відділу, з 1953 - старший науковий співробітник). Наук. праці присвячено зоотехніці, селекції, породоутворенню. Розробив метод спрямованого вирощування молодняка та свиней. Засл. діяч науки України (1970). Ордени і медалі СРСР.

7 жовтня - Постановою Президії АН УРСР створено Дослідне виробництво при Інституті колоїдної хімії та хімії води АН УРСР [54].

6 листопада - Присуджено Державну премію СРСР:

С.М. Кожевникову - за участь у створенні та широкому впровадженні в промисловість високопродуктивних універсальних станів холодної прокатки труб з комплексом нових механізмів;

В.М. Глушкову, С.Б. Погребинському, В.Д. Лосеву, О.А. Летичевському, Ю.В. Благовещенському, І.М. Молчанову, А.О. Стогнію - за розробку нових принципів побудови структур малих машин для інженерних розрахунків та математичного забезпечення до них, впроваджених в електронній обчислювальній машині серії «Мир»;

Р.І. Шашкевичу, С.Л. Мандельбергу, Р.І. Лашкевичу - за участь у створенні нових способів масового виробництва зварних труб діаметром 1020 і 1220 міліметрів для газо- та нафтопроводів;

М.Ф. Герасюті - за розв'язання проблем польоту перших космічних кораблів;

В.Я. Остренку - за роботи в галузі металургії [55].

12 листопада - Постановою Ради Міністрів УРСР створено Луганський державний заповідник АН УРСР.

Основні напрями діяльності: збереження тваринної і рослинної популяції, занесеної до Червоної книги і цілих ділянок мезотичного варіанту різнотравно-типчаково-ковилового степу на південних відрогах Середньо-Руської височини.

20 листопада – Президія АН УРСР присудила премію ім. М.М. Крилова **Г.С. Писаренку** за цикл робіт, присвячених дослідженню коливань пружних систем з урахуванням розсіяння енергії у матеріалах.

26 листопада (та 14 грудня) – В Георгіївській церкві Видубицького монастиря в Києві, де перебували на зберіганні обмінно-резервні фонди Центральної наукової бібліотеки АН УРСР, сталася пожежа [56].

8 грудня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Є.О. Патона **І.М. Федорченку** та **Л.І. Пугіну** – за роботу «Нові антифрикційні зносостійкі металокерамічні матеріали для важких і спеціальних умов роботи»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.Г. Дроботьку** (посмертно) – за роботу «Фітонциди – антибіотичні речовини з вищих рослин».

23 грудня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (9 січня 1969) на базі Сектору геохімії, мінералогії, петрографії і корисних копалин та Сектору металогенії Інституту геологічних наук АН УРСР створено Інститут геохімії і фізики мінералів АН УРСР. Першим директором Інституту був **М.П. Семененко**, з 2006 Інститут носить його ім'я. В 1997–2008 Інститут очолював **М.П. Щербак**, з 2008 – **О.М. Пономаренко** [57].

Основні напрями досліджень: природа і властивості мінеральної речовини; вивчення геологічних процесів на фізико-хімічній основі з метою встановлення генезису і закономірностей концентрації родовищ, вивчення рудних і нерудних родовищ; розробка пошукових критеріїв і наукових основ їх прогнозування.

1968 (березень) – Надіслано лист протесту проти нової хвилі політичних репресій в Україні до ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР та Президії Верховної Ради СРСР. Його підписали 139 чоловік, зокрема з АН УРСР, М.Ю. Брайчевський, І.О. Світличний, А.П. Лубченко, А.В. Скороход, Ю.М. Березанський, О.Г. Ситенко, К.Б. Толпиго та ін.

1968 (квітень) – Велика група діячів науки та мистецтва, робітників і студентів звернулася з листом до Л.І. Брежнєва, О.М. Косигіна і М.В. Підгорного, в якому зазначалося, що судові процеси над представниками наукової і творчої інтелігенції проводять закрито всупереч тому, що гарантовано конституціями СРСР і союзних республік. Відзначалося, що мали місце грубі порушення процесуальних норм. Цей лист підписало 139 чоловік, серед них члени-кореспонденти АН УРСР – Ю.М. Березанський, А.В. Скороход, О.Г. Ситенко, Ю.М. Соколов, К.Б. Толпиго, доктори наук А.О. Білецький та А.Ф. Лубченко, кандидати наук В.Г. Бондарчук, І.П. Дзюб, О.Ф. Сарбей, П.М. Томчук та ін [58].

1968 – Відбулася міжреспубліканська науково-теоретична конференція «Закономірності формування виробничо-територіальних комплексів» [59].

– Для розв'язання диференціальних ігор запропоновано спеціальні стратегії, що дозволило довести теореми існування рішень загального класу нелінійних ігор і обчислити їх у лінійному випадку (Б.М. Пшеничний).

– С.М. Черніков побудував чисто алгебраїчну теорію лінійних нерівностей.

– О.Ф. Немець зі співробітниками відкрив явище залежності перерізу розщеплення дейтронів від атомної маси (ефект Немеця).

– Передбачено комбінаційне розсіяння звуку на спінових хвилях (О.І. Ахієзер, Л.М. Давидов).

- Розроблено метод групового врахування аргументів при розв'язанні задач технічної кібернетики (О.Г. Івахненко).
 - Знайдено поляронний ефект генерації звуку в неп'єзоелектричних іонних кристалах під дією змінного електричного поля (Інститут монокристалів).
 - Ф.Б. Гриневич розробив теорію побудови автоматичних вимірвачів комплексних електричних величин (Інститут електродинаміки АН УРСР).
 - Створено цифрові електричні мости змінного струму.
 - Сформульовано концепцію комбінованого впливу окислювально-відновлювальних та кислотно-лужних властивостей каталізаторів на їх активність та селективність в реакціях окислення (Г.І. Голодець, Інститут фізичної хімії АН УРСР).
- 1968–1970** - Відкрито проміжний фазовий стан в антиферромагнетиках (О.О. Галкін, В.Г. Бар'яхтар, В.В. Єременко та ін.).
- 1968** - Для досліджень Світового океану Морським гідрофізичним інститутом АН УРСР придбано великотонажне судно «Академік Вернадський».
- К.Й. Новик вперше описала флору раннього карбону (Інститут геологічних наук АН УРСР) [60, с.109].
 - На базі відділу генетики Інституту ботаніки АН УРСР та відділів Інституту мікробіології і вірусології АН УРСР та Інституту фізіології АН УРСР створено Сектор молекулярної біології і генетики АН УРСР (з 1973 - Інститут молекулярної біології і генетики АН УРСР).
 - П.С. Погребняк заклад теоретичні основи порівняльної екології, лісової типології та фітоєкології (Інститут ботаніки АН УРСР) [60, с.138].
 - Вийшов збірник «Канали СРСР» як результат комплексних досліджень каналів на півдні України (Інститут гідробіології АН УРСР) [61].
 - Видано колективну монографію «Розвиток філософії в Українській РСР» (Інститут філософії АН УРСР) [62].
 - Вийшла в світ монографія В.Н. Єременка, Ю.В. Найдича та І.О. Лавриненка «Спікання у присутності рідкої металічної фази» [63].
Викладено теоретичні обґрунтування та практичні відомості щодо одного з важливих технологічних процесів порошкової металургії - спікання в присутності рідкої фази. Розглянуто основні закономірності процесу, описано методи дослідження, фізико-хімічні основи формування матеріалів, які спікаються за участю рідкої фази, а також технологію їх одержання.
 - Вийшов перший том тритомного «Визначника фауни Чорного та Азовського морів» (останній 1972) (Інститут біології південних морів АН УРСР) [64].
Узагальнено дослідження фауни Чорного і Азовського морів та розкрито функціональну роль окремих її компонентів в біоценозах.
 - Вийшов збірник «Цвітіння води» (Інститут гідробіології АН УРСР) [65].
 - Оpubліковано монографію Й.І. Гіх-мана та А.В. Скорохода «Стохастичні диференціальні рівняння». Перевидано в 1971 німецькою, 1972 - англійською мовами [66].
 - Вийшла колективна монографія «Чисельні методи в прикладній теорії пружності» (Інститут проблем машинобудування АН УРСР) [67].
 - Оpubліковано тритомний «Російсько-український словник» (Державна премія УРСР, 1971).

1968–1971 – Вийшла в світ восьмитомна «Історія української літератури», підготовлена Інститутом літератури АН УРСР.

– Вийшов у світ семитомник творів Панаса Мирного, підготовлений Інститутом літератури АН УРСР.

1968–1973 – Інститутом історії АН УРСР видано п'ять випусків «Історіографічних досліджень в Українській РСР» (відповідальний редактор – Ф.П. Шевченко, з 1970 – І.О. Гуржій).

1968 – Видано перший випуск визначника «Рослинність УРСР» – «Природні луки» (Інститут ботаніки АН УРСР). В подальшому вийшли: «Болота» (1969), «Ліси» (1971); «Степи, кам'яні відслонення, піски» (1973).

1969

15 січня – Теоретично обґрунтовано явище квантової дифузії в кристалах (А.Ф. Андреев, І.М. Ліфшиць, Б.Н. Есельсон, В.Н. Григорьев, В.А. Міхеев); відкрито експериментально 29 листопада 1972 (Інститут фізичних проблем АН СРСР; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР) [68].

28 січня – Президія АН УРСР присудила премію ім. В.Я. Юр'єва **І.М. Полякову** за цикл робіт по дослідженню процесів запилення та запліднення сільськогосподарських рослин, обґрунтуванню нових методів досліджень у цій галузі та застосуванню одержаних даних у практиці гібридизації рослин.

7 лютого – Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені результатам її діяльності за 1968 і завданням на 1969.

На Загальних зборах АН УРСР затверджені директорами інститутів: **Ю.О. Митропольський** (Інститут математики АН УРСР), **В.М. Глушков** (Інститут кібернетики АН УРСР), **В.О. Кононенко** (Інститут механіки АН УРСР), **В.Н. Гріднев** (Інститут металофізики АН УРСР), **О.Я. Усиков** (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР), **В.Є. Іванов** (Фізико-технічний інститут АН УРСР), **Б.І. Веркін** (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР), **О.М. Мілях** (Інститут електродинаміки АН УРСР), **С.І. Субботін** (Інститут геофізики АН УРСР), **М.П. Семененко** (Інститут геохімії і фізики мінералів АН УРСР), **Є.П. Федоров** (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР), **Б.Є. Патон** (Інститут електрозварювання АН УРСР), **І.М. Францевич** (Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР), **Г.В. Карпенко** (Фізико-механічний інститут АН УРСР), **Ю.К. Делімарський** (Інститут загальної і неорганічної хімії АН УРСР), **О.І. Бродський** (Інститут фізичної хімії АН УРСР), **О.Д. Куриленко** (Інститут колоїдної хімії і хімії води АН УРСР), **В.Ф. Копитов** (Інститут газу АН УРСР), **І.Г. Підоплічко** (Інститут зоології АН УРСР), **О.В. Топачевський** (Інститут гідробіології АН УРСР), **А.М. Окснер** (Інститут ботаніки АН УРСР), **В.І. Шинкарук** (Інститут філософії АН УРСР), **Ф.П. Шевченко** (Інститут археології АН УРСР), **В.М. Корецький** (Інститут держави і права АН УРСР), **М.Е. Сиваченко** (Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР) [69].

24 лютого – Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги в розвитку радянського музичного мистецтва і в зв'язку з 80-річчям з дня народження Л.М. Ревуцькому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Ревуцький Лев Миколайович (1889–1977) – композитор, акад. АН УРСР (1957). У 1934– 941 і з 1944 працював у Київській консерваторії. Голова Спілки композиторів України (1945–1948). Автор широко відомих кантат, симфоній, фортепіанних творів, обробок, народних пісень. Державна премія України ім. Т.Г. Шевченка (1966). Державна премія СРСР (1941). Ордени і медалі СРСР. Народний артист СРСР (1994).

13 березня - Указом Президії Верховної Ради СРСР «За великі заслуги в розвитку радянської науки и культури» Академію наук УРСР нагороджено орденом Леніна.

- Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку радянської науки М.М. Боголюбову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

БОГОЛЮБОВ Микола Миколайович (1909-1992) - видатний фізик-теоретик і математик, акад. АН УРСР (1948). У 1936-1950 - зав. кафедри Київ. ун-ту, 1966-1973 - директор Ін-ту теоретичної фізики АН УРСР, з 1949 - зав. відділу Математичного ін-ту ім. В.А. Стеклова в Москві та з 1953 - зав. кафедри Моск. ун-ту, водночас з 1956 - в Об'єднаному ін-ті ядерних досліджень в Дубні (в 1965-1989 - директор). Дослідження стосуються варіаційного числення, функціонального аналізу, теорії диференціальних рівнянь, теорії ймовірностей, математичної фізики, статистичної механіки, квантової теорії поля і теорії елементарних частинок. Розробив (1934-1937) асимптотичний підхід до теорії нелінійних коливань - нелінійну механіку (спільно з М.М. Криловим), загальну форму теорії збурень (1946), заклав основи сучасної теорії кінетичних явищ (1947), побудував мікроскопічні теорії надплинності бозе-систем (1947-1948) та надпровідності (1957). Запровадив поняття квазісередніх і розробив нову теорію фазових переходів (1963). Спільно з Д.В. Ширковим розробив теорію матриці розсіяння і дав нове формулювання квантової теорії поля (1955). Подав строге доведення дисперсійних співвідношень, запровадивши поняття амплітуди розсіяння (1956). Незалежно від І.Намбу спільно з А.Н. Тавхелідзе і Б.В. Струминським запровадив квантове число - колір, побудував триплетну теорію кварків з цілими зарядами (1955). Засновник наукових шкіл у Києві, Москві та Дубні. Акад. АН СРСР (1953). Ленін. пр. (1958). Держ. пр. СРСР (1947, 1953, 1984). Засл. діяч науки України (1970). Премія. ім. М.М.Крилова (1965). Ордени і медалі СРСР. Президією НАН України засновано премію імені М.М. Боголюбова, його ім'я присвоєно Ін-ту теоретичної фізики НАН України.

- Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку радянської науки М.П. Барабашову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Барабашов Микола Павлович (1894-1971) - видатний вчений-астроном, акад. АН УРСР (1948). У 1930-1971 - директор астрономічної обсерваторії Харківського університету, 1935-1971 - його зав. кафедри. Наукові праці присвячено фотометричним дослідженням планет і Місяця. Засновник астрономічної школи. Заслужений діяч науки України (1941). Ордени і медалі СРСР. Президією НАН України засновано премію ім. М.П. Барабашова.

- Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку радянської науки О.І. Бродському присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Бродський Олександр Ілліч (1895-1969) - видатний фізико-хімік, акад. АН УРСР (1939). З 1927 працював в Інституті фізичної хімії АН України (з 1939 - директор). Наукові праці в галузі електрохімії, хімії ізотопів, теорії хімічної будови і реакційної здатності. Вперше в СРСР одержав важку воду (1934). Створив наукову школу. Засл. діяч науки України (1965). Державна премія СРСР (1946). Ордени і медалі СРСР. Президією НАН України засновано премію ім. О.І.Бродського.

- Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку науки і підготовки кадрів В.М. Глушкову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Глушков Віктор Михайлович (1923-1982) - видатний учений в галузі математики, кібернетики, обчислювальної техніки, інформатики, акад. АН УРСР (1961), її віце-президент (з 1962). У 1957-1962 - директор Обчислювального центру АН УРСР, з 1962 - Інституту кібернетики АН УРСР. Наукові праці стосуються алгебри, теорії автоматів, електронних обчислювальних машин, автоматизованих систем управління та систем штучного інтелекту, економічної кібернетики. Розв'язав узагальнену п'яту проблему Гільберта (1957). Побудував теорію локально-нільпотентних локально-бікомпактних груп у цілому (1956) та загальну теорію цифрових автоматів (1964). Спільно з учнями розробив математичну теорію проектування обчислювальних систем (1970), першу автоматизовану систему керування «Львів» (1970), ідеї інтерпретації мов високого рівня (1963-1965). Під його керівництвом створено низку цифрових ЕОМ. Засновник наукової школи. Акад. АН СРСР (1964). Ленінська премія (1964). Державна премія СРСР (1968, 1977). Державна премія України (1970). Заслужений діяч науки України (1978). Премія ім. М.М. Крилова

(1967). Ордени і медалі СРСР. Президією НАН України засновано премію ім. В.М. Глушкова, його ім'я присвоєно Інституту кібернетики НАН України.

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку радянської науки Г.В. Курдюмову присвоєно звання Героя Соціалістичної праці.

Курдюмов Георгій В'ячеславович (1902–1996) – видатний учений-металофізик, акад. АН УРСР (1939). У 1932–1944 працював у Дніпропетровському фізико – технічному інституті, 1945–1953 – директор Лабораторії металофізики АН УРСР, 1944–1978 – Інституту металознавства і фізики металів у Москві, 1962–1973 – директор-організатор Інституту фізики твердого тіла АН СРСР (Чорноголовка Московської обл.). Наукові праці в галузі фізики металів і металознавства. Побудував теорію мартенситних перетворень. Спільно з Л.І. Хандросом виявив (1949) термopужну рівновагу при фазових перетвореннях мартенситного типу, яку передбачив у 1948. Створив наукову школу. Державна премія України (1984). Академік АН СРСР (1953). Ордени і медалі СРСР. Президією НАН України засновано премію ім. Г.В. Курдюмова, його ім'я присвоєно Інституту металофізики НАН України.

26 березня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (11 квітня) Державний музей етнографії та художнього промислу повернено у підпорядкування АН УРСР [70].

26 березня – Розпорядженням Ради Міністрів УРСР Львівський науково-природознавчий музей повернено АН УРСР як Державний природознавчий музей АН УРСР [2, с.256].

3–5 квітня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені 50-річчю АН УРСР. Президент АН УРСР Б.Є. Патон виголосив доповідь «50 років Академії наук Української РСР».

8 травня – ЦК Компартії України і Рада Міністрів УРСР прийняли постанову про заснування Державної премії Української РСР в галузі науки і техніки.

12–23 травня – В Україні перебувала делегація вчених АН СРСР на чолі з її президентом М.В. Келдишем з нагоди 50-річчя АН УРСР (тоді датою заснування Академії вважали 12 лютого 1919) [71].

Делегація відвідала наукові установи, вузи, підприємства Києва, Донецька, Дніпропетровська, Запоріжжя, Львова, Севастополя. Разом з М.В. Келдишем в Україну прибули визначні вчені академіки О.П. Виноградов, В.О. Котельников, А.М. Белозерський, М.М. Шемякін, М.М. Жаворонков, О.М. Прохоров, О.М. Румянцев, М.П. Федоренко. Гостей супроводжували президент АН УРСР Б.Є. Патон, віце-президенти, члени Президії АН УРСР, провідні вчені республіки. В Донецьку делегати оглянули місто та відвідали Донецьке відділення Інституту економіки АН УРСР, Обчислювальний центр і Фізико-технічний інститут АН УРСР, інститут «Донвугілля».

13 травня – Делегація учених АН СРСР на чолі з М.В. Келдишем відвідала Львів. М.В. Келдиш і Б.Є. Патон заслухали інформацію директорів Фізико-механічного інституту АН УРСР та Інституту геології і геохімії горючих копалин АН УРСР, ознайомилися з роботою їх відділів і лабораторій.

14–15 травня – Делегація АН СРСР перебувала в Дніпропетровську, де відвідала Інститут геотехнічної механіки АН УРСР, Дніпропетровське відділення Інституту механіки АН УРСР, Інститут чорної металургії (колишній академічний) та низку промислових підприємств.

16 травня – В газеті «Радянська Україна» опубліковано лист-звернення радянських учених щодо заборони застосування біологічної та хімічної зброї, підписаний М.В. Келдишем, Б.Є. Патоном, О.В. Палладіним та ін. Зокрема, в листі йшлося:

«Ми закликаємо всіх чесних учених світу викривати роботи по створенню і нагромадженню біологічної та хімічної зброї, які проводяться у глибокій таємниці, широко роз'яснювати жажливі наслідки її застосування, добиватися прийняття в ООН

рішення про заборону розробки, виготовлення, нагромадження і передачі хімічної та біологічної зброї всіх видів з тим, щоб до нього приєдналися всі країни світу. Ця нелюдська зброя масового знищення повинна бути всюди поставлена поза законом!»

16 травня – М.В. Келдиш з групою вчених прибув у Севастополь, де у Морському гідрофізичному інституті АН УРСР його директор А.Г. Колесников ознайомив гостей з проблемами вивчення Світового океану, над якими працює колектив, з дослідженнями останніх років. Вчені побували у відділах і лабораторіях Інституту, оглянули виставку морських приладів, створених у ньому, вони також відвідали Інститут біології південних морів АН УРСР та його Карадазьке відділення. Директор інституту В.М. Грезе розповів про його майже 100-річну історію. Вчені оглянули морський акваріум, науково-дослідне судно «Академік Вернадський» [71].

17–21 травня – Проходила ювілейна сесія Загальних зборів АН УРСР з нагоди її 50-річчя.

22 травня – М.В. Келдиш виступив на урочистих Загальних зборах АН УРСР, присвячених 50-річчю АН УРСР [71].

«За півстоліття Академія наук УРСР виросла в один з провідних наукових центрів країни, зробила вагомий внесок у соціалістичне будівництво і зміцнення обороноздатності Батьківщини, сприяла завоюванню передових позицій у світовій науці в ряді важливих напрямів, – сказав він. – Академія наук УРСР здійснює керівництво розвитком усіх науково-дослідних робіт в республіці. Висококваліфіковані наукові кадри, розвинена мережа добре оснащених інститутів дають можливість Академії успішно вирішувати найактуальніші проблеми сучасної науки, що мають велике народногосподарське і теоретичне значення. В умовах сучасної науково-технічної революції, коли наука дедалі більше диференціюється і водночас стає все більш комплексною, наукові зв'язки між різними установами нашої країни, між ученими різних міст і республік мають постійно зміцнюватися. Співробітництво академічної науки з вищою школою і промисловістю набуло тепер надзвичайно великого значення. Розв'язання найзначніших проблем технічного розвитку потребує спільної роботи багатьох наукових інститутів, конструкторських бюро і заводів. Саме завдяки тому, що наука нашої країни єдина, ми з успіхом розв'язуємо найсерйозніші проблеми технічного прогресу. Дозвольте мені ще раз поздоровити славний колектив Академії наук, всіх учених республіки, весь український народ із славним ювілеєм, з високою нагородою і побажати вченим і всім трудівникам України дальшої плідотворної роботи».

23 травня – У Києві Уряд УРСР влаштував прийом з нагоди 50-річчя АН УРСР.

29 травня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Л.М. Литвиненку** – за цикл робіт у галузі досліджень механізму хімічних реакцій та дії органічних каталізаторів;

премію ім. О.О. Богомольця **Ю.О. Спасокукоцькому, Л.І. Барченку та Є.Д. Генісу** – за монографію «Довголіття та фізіологічна старість»;

премію ім. Є.О. Патона **В.О. Єфімову, В.І. Легенчуку та В.М. Сапку** – за роботу «Теплофізичні та фізико-хімічні особливості формування сталених зливків».

12 червня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (24 червня) Сектор держави і права АН УРСР реорганізовано в Інститут держави і права АН УРСР. Перший директор (1969–1974) – **В.М. Корецький**, з 1990 Інституту присвоєно його ім'я. В 1974–1988 Інститут очолював **Б.М. Бабій**, з 1988 – **Ю.С. Шемшученко** [72].

Основні напрями досліджень: методологічні проблеми правової науки, проведення досліджень в галузі державно-правового будівництва та широке впровадження їх результатів у всі сфери організації і діяльності державного апарату.

3 липня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (8 липня) Донецьке відділення економіко-промислових досліджень Інституту економіки АН УРСР реорганізовано в Інститут економіки промисловості АН УРСР. Перший директор (1969–

1973) – **О.М. Алимов**, в 1973–1995 Інститут очолював **М.Г. Чумаченко**, з 1995 – **О.І. Амоша** [73].

Основні напрями досліджень: проблеми оптимізації планування на промислових підприємствах, розробка і впровадження комплексних систем управління виробництвом з використанням економіко-математичних методів і обчислювальної техніки, розробка пропозицій по підвищенню ефективності використання виробничих фондів та розробка економіко-соціологічних і економіко-правових проблем організації та управління промисловістю.

24 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР **В.Ф. Уткіну** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці [74].

Уткін Володимир Федорович (1923–2000) – учений-механік і конструктор, акад. НАН України (1976). У 1952–1990 працював у конструкторському бюро «Південне», де пройшов шлях від інженера до генерального конструктора, з 1990 – керівник Центрального науково-дослідного інституту машинобудування Росії. Наукові праці і конструкторські розробки стосуються визначення перспектив розвитку ракетно-космічної техніки, створення автоматизованих систем проектування у машинобудуванні, оптимізації структур складних механічних систем. Під його керівництвом створено низку ракетно-космічних систем і апаратів оборонного, наукового та господарського призначення, зокрема висок захищений бойовий ракетний комплекс на базі ракети СС-18 («Сатана»), яка практично не вразлива і не має аналогів у світі. Акад. АН СРСР (1984). Ленінська премія (1964). Державна премія СРСР (1980). Премія ім. М.К. Янгеля (1980). Орден і медалі СРСР.

2 вересня 1967 – В КБ «Південне» розпочато розробку ракетного комплексу Р-36М.

14 жовтня – На навколосезну орбіту ракетою-носієм, створеної на базі Р-14, виведено супутник «Інтеркосмос» [75].

30 жовтня – Президія АН УРСР присудила премію ім. М.М. Крилова Ю.О. Митропольському – за цикл робіт, присвячених розробці методу прискореної збіжності у задачах нелінійної механіки та розвитку принципу зведення у теорії лінійних диференціальних рівнянь з квазіперіодичними коефіцієнтами.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР:

В.І. Атрощенко – за науково-технічну розробку та впровадження в народне господарство енергозберігаючого агрегату виробництва азотної кислоти під тиском 7,3 атм із газотурбінним приводом компресора та каталітичної очищення вихлопних газів від окислів азоту;

О.У. Коренному – за створення та впровадження комплексно-механізованого показового зварювального виробництва в унікальному блоці зварювальних машинобудівних конструкцій Уралмашзаводу;

С.О. Лебедєву – за участь у розробці та впровадженні в народне господарство високопродуктивної універсальної електронної обчислювальної машини «БЕСМ-6»;

А.С. Оканенку – за праці «Фізіологічні основи підвищення цукристості цукрового буряку» та «Фізіологія цукрового буряку»;

П.М. Першину – за монографію «Аграрна революція в Росії» у двох томах;

О.Н. Щербаню, О.О. Кремньову та В.П. Черняку – за роботи у галузі гірничої теплофізики [76].

3 грудня – Президія АН УРСР присудила премію ім. Д.К. Заболотного **О.І. Бершову** – за монографію «Мікроелементи та ґрунтові мікроорганізми».

24 грудня – Постановою Загальних зборів АН УРСР у складі АН УРСР утворено Відділ (з 1971 – Відділення) фізико-технічних проблем енергетики.

25 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

Г.С. Писаренку, В.Т. Троценку, Г.М. Третяченку, В.М. Руденку – за цикл праць з питань міцності матеріалів при високих температурах;

О.С. Давидову – за цикл праць з теорії ядра;

Ф.Д. Овчаренку, М.М. Круглицькому, С.П. Ничипоренку, Е.Г. Агабальянцу – за розроблення проблем фізико-хімічної механіки термосолестійких дисперсій глинистих мінералів;

Д.К. Зерову, М.І. Котову, М.В. Клокову, О.Д. Віскліній, Д.М. Доброчаєвій – за багатотомну працю «Флора України»;

М.І. Супруненко, М.А. Рубачу, О.Й. Щусь – за двотомну працю «Перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції на Україні».

26 грудня – На Загальних зборах АН УРСР обрано нових членів Академії.

Обрані дійсними членами:

М.М. Амосов (хірургія);
С.Я. Брауде (радіоастрономія);
В.Н. Єременко (матеріалознавство і порошкова металургія);
М.О. Кільчевський (математична фізика);
П.Г. Костюк (фізіологія людини і тварин);
Л.А. Кульський (хімія і технологія очистки води);
Є.К. Лазаренко (мінералогія);
В.О. Марченко (математична фізика);
О.З. Петров (математична фізика);
Є.П. Федоров (астрономія).

Обрані членами-кореспондентами:

В.І. Беляєв (фізична географія);
М.У. Білий (оптика і спектроскопія);
О.М. Боголюбов (механіка);
К.Г. Гуслистий (етнографія);
Г.І. Денисенко (електромережі і системи);
В.К. Дзядик (математика, в т.ч. обчислювальна математика);
Ю.П. Зайцев (гідробіологія);
Д.В. Затонський (літературознавство, література країн Західної Європи і Америки);
О.П. Ключарьов (фізика атомного ядра);
О.Д. Куриленко (колоїдна хімія);
Ю.С. Ліпатов (хімія високомолекулярних сполук);
І.І. Ляшко (математика, в т.ч. обчислювальна математика);
Б.М. Малиновський (обчислювальна техніка);
О.М. Маринич (фізична географія);
Б.І. Медовар (електрометалургія);
П.О. Недбайло (правознавство);
А.Т. Пилипенко (аналітична хімія);
Я.С. Підстригач (механіка);
О.С. Поваренних (кристалохімія мінералів);
В.І. Трефілов (фізика міцності);
Ф.П. Шевченко (історіографія і джерелознавство);
В.П. Шелест (теорія елементарних частинок);
В.І. Шинкарук (діалектичний матеріалізм);
А.М. Шлепаков (всесвітня історія, історія капіталістичних країн);
М.Т. Шпак (оптика і спектроскопія);
Ю.А. Шульте (електрометалургія);
О.О. Ясников (хімія природних сполук) [69].

1969 – До АН УРСР увійшов Інститут суспільних наук у Львові.

- В.М. Кошляков побудував строгу теорію морських гірокомпасів і розробив ефективні методи інженерного розрахунку навігаційних систем (Інститут математики АН УРСР).
- Під керівництвом В.І. Моссаковського розроблено узагальнені математичні методи дослідження просторових контактних і змішаних задач теорії пружності.
- С.І. Пекар запропонував новий тип хімічного лазера на стимульованих електронних фотопереходах (Інститут напівпровідників АН УРСР).
- Вперше експериментально спостерігався ефект самовикривлення лазерного пучка в нелінійних кристалах (Інститут фізики АН УРСР).
- Виявлено нестационарні властивості резистивного стану надпровідників (В.М. Дмитрієв та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).
- І.М. Ліфшиць і С.А. Гредескул незалежно від М.О Кривоглаза (1973) передбачили флуктуони (ХФТІ АН УРСР).
- Розроблено метод зведення тривимірних задач нестационарної теплопровідності до двовимірних (І.Мотовиловець).
- На заводі «Електросталь» введено в експлуатацію велику електронно-променеву піч для одержання зливків масою близько 1 т (О.Л. Тихоновський, Ю.М. Кривошликов та ін.; Інститут електрозварювання АН УРСР).
- Відкрито явище розчинності нафти у воді і розроблено (1970) технологію добування нафти з родовищ водяним терморозчинником (Е.Б. Чекалюк зі співробітниками; Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР).
- На бойове чергування заступила ракета третього покоління Р-36 з орбітальною головною частиною (почала розроблятися 1963) [75].
Мала найпотужніший ядерний моноблок, роз'єднувальну головну частину та першу в світі орбітальну головну частину. В забезпеченні герметичності ракети Р-36, яка мала 150 рознімних з'єднань і близько 550 м зварних швів, значну роль відіграли вчені Інституту електрозварювання АН УРСР. Ракета Р-36 важкого класу КБ «Південне» разом з ракетами легкого класу УР-100 розробки ОКБ В.М. Челомея склали основу ракетно-ядерного потенціалу СРСР. Протягом 1965-1974 розгорнуто 288 ракет Р-36 усіх типів (вони залишилися на озброєнні до 1980). Ракета Р-36 зробила неефективною американську систему ПРО «Сейфгард», оскільки обходила її з півдня, не маючи змоги завдати лобового удару з півночі, який саме захищала система «Сейфгард». Це привело до її згорання і змусило США укласти з СРСР договір про обмеження ПРО.
- Б.Є. Патон, В.Ф. Лапчинський і О.А. Загребельний в Інституті електрозварювання АН УРСР розробили установку «Вулкан» для виконання на космічному кораблі «Союз-6» експериментів зі зварювання і різання низки конструкційних сплавів [77].
- Г.К. Харченко та вчені Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР відкрили явище аномального масопереносу при зварюванні тисненням.
- Створено і рекомендовано в серійне виробництво ЕОМ «МИР-2» з ефективною системою аналітичних і символічних перетворень та комфортним інтерфейсом користувача. Прообраз сучасних персональних комп'ютерів (В.М. Глушков).
- Відкрито явище супергетеродинного підсилення звуку електричним полем (Інститут монокристалів).
- Розроблено теорію теплообміну в підземних спорудах і створено ефективні системи кондиціювання повітря в глибоких шахтах (О.Н. Щербань, О.О. Кремньов).
- К.В. Яцимирський встановив явище неспрямованого впливу лігандів (Інститут фізичної хімії АН УРСР).

- Вивчено біологічну дію фосфорорганічних сполук - фосфонатів та біофосфонатів (С.В. Комісаренко, М.Ф. Гулий, Н.М. Гула та ін.). Це дозволило створити новий перспективний протипухлинний препарат - мебіфон та новий клас імуновекторних молекул на основі антитіл, фосфонатів та цитотоксичних антибіотиків.

- Р.Є. Кавецький та ін. розробили комплекс лазерної апаратури для діагностики і лікування деяких форм пухлинних новоутворень.

- Т.А. Іщенко знайшла залишки пізньосилурийської флори Подолії (Інститут геологічних наук АН УРСР).

- Інститут гідробіології АН УРСР розпочав систематичні санітарно-гідробіологічні дослідження малих річок України з метою розробки заходів по їх раціональному використанню та охороні.

- За значні заслуги в розвитку науки і підготовці кадрів Інститут кібернетики АН УРСР нагороджено орденом Леніна.

- Вийшла монографія Г.В. Самсонова «Неметаличні нітриди» [78].

Викладено відомості зі структури та властивостей нітридів і способи їх одержання. Розглянуто нітриди металів I та II груп періодичної системи, перехідних металів, елементів підгруп бору, вуглецю та азоту, складні нітриди, нітридні покриття, застосування нітридів.

1969-1972 - Співробітники Інституту історії АН УРСР брали участь у підготовці чотиритомної «Радянської енциклопедії історії України».

1969 - Засновано журнали: «Проблеми міцності», «Фізіологія і біохімія культурних рослин», «Нейрофізіологія».

- Вийшов перший том тритомної «Флори Криму» [79].

- Вийшов кадастр «Торфовий фонд Української РСР», в якому описано 300 боліт України (Є.М. Брадїс, Г.Ф. Бачурина; Інститут ботаніки АН УРСР).

- Видано монографію П.А. Власюка «Біологічні елементи в життєдіяльності рослин» (Інститут фізіології рослин АН УРСР) [80].

Викладено теоретичні основи надходження елементів живлення в рослини, фізіологічне значення азоту, фосфору, калію, марганцю, цинку, бору, заліза, молібдену, магнію, міді, сірки та інших біологічних елементів у життєдіяльності рослин; узагальнено результати багаторічних досліджень, що проводилися на клітинному, субклітинному і молекулярному рівнях, а також на рівні цілісного організму; висвітлено фізіологічне значення та біологічну роль основних елементів живлення, їх фізико-хімічні, біофізичні та інші властивості, поєднання макроелементів з мікроелементами як засіб посилення росту і розвитку рослин, а також підвищення їх продуктивності. Показана топографія мікроелементів у клітинних структурах, органідах клітин та органах рослин.

- Вийшла колективна монографія «Регуляторні механізми клітини» (Інститут ботаніки АН УРСР) [81].

- Видано монографію Б.П. Мацелюха «Проблеми генетичної трансформації» (Інститут мікробіології і вірусології АН УРСР) [82].

Узагальнено дані з генетичної трансформації мікроорганізмів, матеріали експериментального дослідження цього явища в актиноміцетів.

- Вийшла монографія І.Г. Підоплічка «Пізньопалеолітичні житла з кісток мамонта на Україні» (Інститут зоології АН УРСР) [83].

Описано найдавніші пам'ятки наземних жител з кісток мамонта, виявлені на території України. Наведено порівняння з іншими пізньопалеолітичними житлами і дані про те, що подібний тип будівництва наземних жител характерний для пізнього палеоліту. Зроблено висновок, що таке будівництво стало однією з причин зникнення мамонтів.

- Видано колективну монографію «Вивчення ресурсів наземних хребетних фауни України» (Інститут зоології АН УРСР) [84].
- Вийшла монографія О.В. Погорелова «Зовнішня геометрія опуклих поверхонь». В 1973 перевидана англійською мовою [85].
- Поновлено вихід журналу «Філософська думка» (заснований 1927, в подальшому мав інші назви, в 1937–1968 не видавався).
- Інститут мовознавства розпочав видання п'ятитомного курсу «Сучасної української літературної мови» за редакцією І.К. Білодіда (завершено в 1973) [86].

1970

2 січня 1970 – КБ «Південне» доручено розробку ракети-носія «Циклон-3».

8 січня – Постановою Президії АН УРСР Спеціальне конструкторське бюро електронних цифрових та аналогових машин Інституту кібернетики АН УРСР перейменовано у Спеціальне конструкторське бюро математичних машин і систем [87].

29 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **К.Б. Яцимирському** – за цикл досліджень кінетики й механізму гомогенно-каталітичних окисно-відновлювальних реакцій та їх застосування у хімічному аналізі;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Г.С. Кияку** – за цикл робіт у галузі рослинництва, селекції та лувківництва, зокрема виведення нових районованих сортів озимої пшениці «Галицька», ярої пшениці «Дублянка 4», озимого жита «Львівське», озимого ріпаку «Дублянський», кормових бобів «Коричневі».

4 лютого – В лабораторії прикладної нейтронної фізики Інституту фізики АН УРСР під час проведення експериментів на фізичному стенді виникла ядерна реакція з інтенсивним гамма- і нейтронним випромінюванням. Зупинена засобами автоматичного аварійного захисту. В результаті різну дозу опромінення отримало 16 осіб обслуговуючого персоналу. Викидання радіоактивних речовин в зовнішнє середовище і забруднення приміщень не відбулося. В зв'язку з цим ЦК КПУ та Рада Міністрів УРСР 11 лютого прийняли постанову «Про заходи по запобіганню забруднення повітряного і водного басейнів та ґрунтів м. Києва».

12 лютого – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (26 лютого) Харківський філіал Інституту механіки АН УРСР реорганізовано у Харківський філіал Інституту технічної теплофізики АН УРСР [88].

19 лютого – Президія АН УРСР присудила премію ім. Є.О. Патона **А.М. Макарі** – за роботу «Дослідження питань технології та металознавства зварювання методом плавлення високоміцних сталей».

11 березня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені результатам її діяльності в 1969 і завданням на 1970. На них також президентом Академії переобрано **Б.Є. Патона**, віце-президентами стали **І.К. Білодід**, **В.М. Глушков**, **В.С. Гутиря**, **Г.С. Писаренко**, **А.А. Смирнов**. Затверджено академіки-секретарі Відділень: **Ю.О. Митропольський** (Відділення математики, механіки і кібернетики), **В.Н. Гріднев** (Відділення фізики), **С.І. Субботін** (Відділення наук про Землю і Космос), **І.М. Федорченко** (Відділення фізико-технічних проблем металознавства), **І.Т. Швець** (Відділення фізико-технічних проблем енергетики), **К.Б. Яцимирський** (Відділення хімії і хімічної технології), **Р.В. Чаговець** (Відділення біохімії, біофізики і фізіології), **О.П. Маркевич** (Відділення загальної біології), **Б.М. Бабій** (Відділення економіки, історії, філософії і права), **М.З. Шамота** (Відділення літератури, мови і мистецтвознавства) [89].

18 березня - Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (26 березня) на базі ряду відділів Інституту фізики АН УРСР створено Інститут ядерних досліджень АН УРСР [90].

Основні напрями досліджень: структура атомних ядер і механізмів ядерних реакцій, нейтронна спектрометрія та вимірювання ядерних констант, фізика ядерних реакторів, дія іонізуючого випромінювання на конструкційні матеріали ядерних установок, використання ізотопів та випромінювання у народному господарстві УРСР. Перший директор (1970-1973) - **М.В. Пасічник**. В 1974-1983 Інститут очолював **О.Ф. Немець**, з 1984 - **І.М. Вишневський**.

9 квітня - Загальні збори АН УРСР затвердили директорів інститутів: **М.М. Боголюбова** (Інститут теоретичної фізики АН УРСР), **О.О. Галкіна** (Донецький фізико-технічний інститут АН УРСР), **О.В. Снітка** (Інститут напівпровідників АН УРСР), **М.Т. Шпака** (Інститут фізики АН УРСР), **Є.К. Лазаренка** (Інститут геологічних наук АН УРСР), **В.О. Єфімова** (Інститут проблем лиття АН УРСР), **Ю.С. Ліпатова** (Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР), **К.Б. Яцимирського** (Інститут фізичної хімії АН УРСР), **В.О. Беліцера** (Інститут біохімії АН УРСР), **А.М. Гродзінського** (Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР), **Є.М. Кондратюка** (Донецький ботанічний сад АН УРСР), **О.М. Алімова** (Інститут економіки промисловості АН УРСР), **М.М. Олексюка** (Інститут суспільних наук АН УРСР), **М.З. Шамоту** (Інститут літератури АН УРСР) [89].

30 квітня - Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (15 травня) на базі Донецького обчислювального центру АН УРСР створено Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР.

Основні напрями досліджень: розробка методів дослідження і наближеного розв'язання нелінійних нестационарних задач з вільною границею в математичній фізиці; розробка методів теорії ймовірності і математичної статистики для аналізу динамічних систем у випадковому середовищі; створення методів оптимального нелінійного прогнозу і фільтрації випадкових процесів; розробка і впровадження автоматизованих систем керування виробництвом на основі обчислювальної техніки та економіко-математичних методів і здійснення методичного керівництва по застосуванню обчислювальної техніки на підприємствах Донбасу. Перший директор (1970-1974) - **І.І. Данилюк**, в 1974-1977 Інститут очолював **А.М. Богомолов**, 1977-2005 - **І.В. Скрипник**, з 2005 - **О.М. Ковальов** [91].

28 травня - Рішенням Президії АН УРСР створено Одеське відділення Інституту економіки АН УРСР [92].

11 червня - Постановою Президії АН УРСР створено Дослідне виробництво при Фізико-механічному інституті АН УРСР [93].

17-18 червня - Відділення загальної біології АН УРСР і Проблемна рада ботанічних садів України і Молдавії провели виїзну сесію в Донецьку, присвячену діяльності Донецького ботанічного саду АН УРСР [89].

26 серпня - 4 вересня 1970 - В Інституті теоретичної фізики АН УРСР проведено XV Рочестерську конференцію з фізики високих енергій.

24 вересня - Рада Міністрів УРСР ухвалила розпорядження про будівництво в Києві Експериментального заводу фізичного приладобудування АН УРСР.

7 жовтня - Постановою Президії АН УРСР Сектор географії Ради по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР передано Інституту геофізики АН УРСР [94].

5 листопада - Постановою Президії АН УРСР створено Дослідне виробництво Інституту хімії високомолекулярних сполук АН УРСР [95].

- Президія АН УРСР присудила премію ім. М.М. Крилова **Й.І. Гіхману** та **А.В. Скороходу** - за цикл робіт з теорії стохастичних диференціальних рівнянь і марковських процесів.

6 листопада - Присуджено Державну премію СРСР:

А.Г. Колесникову, О.І. Фельзенбауму, А.С. Саркисяну, Г.П. Пономаренку, С.Г. Богуславському та М.К. Ханайченку - за експериментальне та теоретичне дослідження течії Ломоносова та системи прикордонних течій тропічної Атлантики;

В.І. Моссаковському - за дослідження міцності та надійності об'єктів нової техніки [96].

17 грудня - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **В.В. Фролькісу** за роботу «Регулювання, пристосування та старіння».

премію ім. Д.К. Заболотного **В.Й. Білай** та **М.М. Підплічку** за монографію «Токсинуотворюючі мікроскопічні гриби».

21 грудня - Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

П.Ф. Фільчакову, Б.Г. Панчинину - за розроблення методів математичного моделювання рівнянь еліптичного типу і їх впровадження в різні галузі народного господарства;

В.І. Ляшенку, В.Г. Литовченку, І.І. Степку, Л.В. Ляшенко - за працю «Електронні явища на поверхні напівпровідників»;

М.Е. Гарфу, І.І. Іщенко, Е.Я. Філатову, Є.Г. Буглову, В.Є. Павловському, Р.Ф. Кубяку, І.І. Синюку - за створення і впровадження комплексу машин для програмних випробувань на втому матеріалів і конструкцій;

В.М. Глушкову, В.І. Скурихіну, В.В. Шкурбі, В.К. Кузнецову, Т.П. Подчасовій, А.О. Морозову - за розроблення і впровадження системи управління радіотехнічним підприємством масового виробництва - системи «Львів»;

О.П. Чекмарьову - за участь у розробленні, освоєнні і широкому промислового впровадженні нового високопродуктивного процесу одночасної прокатки двох зливків на великих обтискних станах;

Г.М. Малахову - за докорінне вдосконалення методів підземної розробки потужних рудних родовищ;

В.І. Клокову, М.В. Ковалю, І.І. Слиньку - за тритомну працю «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941-1945 рр.)».

30 грудня - Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (25 лютого 1971) Київський науково-дослідний інститут експериментальної і клінічної онкології МОЗ УРСР передано АН УРСР (14 травня 1971 перейменованій на Інститут проблем онкології АН УРСР) [97].

1970 - Б.Є. Патон, О.К. Назаренко, В.Д. Шелягін і Ю.М. Ланкін вперше розробили керовані джерела електронних пучків і використали їх при вивченні іоносфери та одержанні штучних полярних снів у спільних радянсько-французьких експериментах [98].

- Створено багатомашинну систему з периферійним обчислювальним центром «Абонемент» (Інститут кібернетики АН УРСР).

- Інститутом кібернетики АН УРСР розроблено машину «Київ-70» для процесів електронної літографії.

- Побудовано теорію високочастотних властивостей сегнетомагнетиків і феропружних кристалів (О.І. Ахієзер, І.О. Ахієзер; ХФТІ АН УРСР).

- Розроблено систему зведення селенодезичних координат 4900 точок поверхні Місяця, що заклало основи створення його мап (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР) [99].

1970-1976 - Одержано основні співвідношення та розв'язки задач для пластинок і оболонок з отворами та контактних задач (Б.Л. Пелех, Фізико-механічний інститут АН УРСР) [100].

1970 - М.В. Курик і Г.А. Сандул запропонували новий метод запису інформації - на органічних люмінофорах, чим започаткували органічну суху фотографію (Інститут фізики АН УРСР) [101].

- В.І. Веркінім зі співробітниками розпочато роботи по створенню кріо-генних електричних машин із надпровідними обмотками збудження, які завершилися створенням низки кріотурбогенераторів (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР) [102].

- Виявлено існування електронів, локалізованих над поверхнею рідкого гелію, і розраховано їх взаємодію з тепловими збудженнями поверхні рідини; зареєстровано фазовий перехід «рідина - електронний кристал» (Б.Н. Єсельсон та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

- Відкрито квантові розмірні та інтерференційні ефекти в неупорядкованих металах (Ю.Ф. Комнік та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

- Розроблено методи імітації слабких полів масових сил і невагомості у лабораторних умовах і встановлено закономірності їх впливу на інтенсивність теплообміну і критичні теплові потоки при кипінні кріогенних та звичайних рідин (Б.І. Веркін, Ю.А. Кириченко; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

1970-1976 - В.М. Буйвол побудував нелінійну теорію тонких просторових каверн, що дає можливість враховувати сили ваги, поверхневого натягу та інші збуржчі фактори (Інститут гідромеханіки АН УРСР).

1970 - Б.О. Мовчан встановив закономірності електронно-променевого випаровування і конденсації металевих і неметалевих матеріалів.

- Створено свердловинний гамма-спектрометр «СГСЛ-2» (колектив учених під керівництвом В.М. Михайловського; Фізико-механічний інститут АН УРСР).

- Виявлено закономірності сегрегації мікрокомпонентів під час спрямованої кристалізації сольових розплавів і водних розчинів в умовах природної та вимушеної конвекції в закритих і відкритих системах (А.Б. Бланк та ін., Інститут монокристалів).

- На курському заводі «Акумулятор» створено першу електронно-променеву установку безперервної дії для нанесення покриттів на рухому стрічку (А.В. Демчишин, Б.О. Мовчан, В.С. Ковальчук та ін., Інститут електрозварювання АН УРСР).

- Розпочато дослідження зі створення та освоєння вітчизняних технологій виробництва масових видів широкополосного прокату машинобудування (О.П. Чекмарьов, В.Л. Мазур та ін.; Інститут чорної металургії) [103].

- Розроблено наукові основи методу і технологію непрямого радіаційного нагрівання матеріалів у термічних металургійних і хіміко-технологічних печах (В.Ф. Копитов, А.Е. Єринов, В.С. Сорока; Інститут газу АН УРСР).

- Відкрито явище топохімічного каталізу (Н.І. Ільченко, Інститут фізичної хімії АН УРСР) [104].

- Я.Б. Гороховатський з співробітниками встановив, що радикально-ланцюгові механізми мають місце в реакціях рідкофазного окислення органічних речовин (Інститут фізичної хімії АН УРСР) [104].

1970-1980 - Д.М. Гродзінський розробив теорію надійності рослинних систем, засновану на класифікації репарацій внутріклітинних структур і репопуляційних механізмів відновлення [105, с.208-209].

1970 - Встановлено вплив серотоніну на транспорт кальцію в тканинах організму (М.Д. Курський та ін.; Інститут біохімії АН УРСР).

- Інститут фізіології рослин АН УРСР організував Перший всесоюзний симпозіум з радіобіології рослинного організму.

- Видано монографію Ю.П. Зайцева «Морська нейстонологія» (Інститут біології південних морів АН УРСР) [106].

Показано, що нейстон відіграє значну роль у відтворенні популяції рослин і тварин, водночас є екологічною мішенню щодо негативного впливу на море. Ідеї морської нейстонології дістали широкий позитивний резонанс у зарубіжній літературі, нейстон було відкрито в багатьох морях та океанах. В 1971 книга перевидана англійською.

- Оpubліковано монографію В.М. Глушкова та ін. «Обчислювальні машини с розвиненими системами інтерпретації», яка містила теоретичне обґрунтування розвитку ЕОМ у напрямку реалізації мов високого рівня [107].

- Вийшла монографія В.О. Нелепи «Ядерна гідрофізика» (Морська гідрофізичний інститут АН УРСР) [108].

- Оpubліковано визначник-довідник «Бур'яни України» (Інститут ботаніки АН УРСР, Всесоюзний науково-дослідний інститут кукурудзи ВАСГНІЛ) [109].

- Видано «Визначник листяних мохів середньої смуги та півдня Європейської частини СРСР» (Інститут ботаніки АН УРСР) [110].

- Вийшла монографія В.І. Білай та М.М. Підплічка «Токсинуотворюючі мікроскопічні гриби» (Інститут мікробіології та вірусології АН УРСР) [111].

Розглянуто питання морфології та систематики токсинуотворюючих мікроскопічних грибів, подано класифікацію та характеристики мікотоксикозів людини і тварин. Описано методи культивування і визначення токсичності грибів та способи боротьби з токсичними міксоміцетами.

1971

13-14 січня - Відбулася сесія АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження А.Ю. Кримського - видатного українського вченого-сходознавця, організатора науки.

14 січня - Постановою Бюро Президії АН УРСР на базі Експериментально-виробничих майстерень Інституту проблем лиття АН УРСР створено Дослідне виробництво [112].

21 січня - Президія АН УРСР присудила премію ім. Л.В. Писаржевського **О.О. Ясникову** - за цикл досліджень механізму дії органічних каталізаторів - моделей ферментів і коферментів.

25 лютого - Президія АН УРСР присудила премію ім. Є.О. Патона **Г.В. Карпенку** - за цикл досліджень адсорбційної втоми металів.

26 березня - Постановою бюро Президії АН УРСР дендропарк «Олександрія» перейменовано в Державний дендрологічний заповідник «Олександрія» АН УРСР [113].

21-22 квітня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені підведенню основних підсумків наукової діяльності відділень АН УРСР за 1966-1970 та перспективам розвитку наукових досліджень в Академії. Прийнято постанову про зміни і доповнення до Статуту АН УРСР, Положення про Відділення та Секції АН УРСР, Статут науково-дослідного інституту АН УРСР. 22 квітня постановою Загальних зборів Відділи АН УРСР перейменовано на відділення, Відділ біохімії, біофізики та фізіології АН УРСР - на Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини.

7 травня – Постановою Ради Міністрів УРСР Львівській науковій бібліотеці присвоєно ім'я видатного українського письменника В. Стефаника [2, с.310-311].

25 травня 1971 – Розпорядженням Ради Міністрів УРСР та постановою Президії АН УРСР (7 червня 1971) Академії підпорядковано Одеський археологічний музей.

Створений 1825 в Одесі з метою зберігання виявлених історико-культурних пам'яток. У 1883 збудовано приміщення музею. У XIX ст. його діяльності та формуванню фондів сприяло Одеське товариство історії та старожитностей (1839), яке мало право проводити археологічні розкопки на півдні Росії. На той час Музей був одним із найважливіших археологічних центрів у країні, тут було зібрано значну кількість унікальних археологічних пам'яток. Науково-дослідні матеріали музею публікувалися у «Записках Одеського товариства історії і старожитностей» (32 томи) та висвітлювалися в монографіях. Нині Музей – самостійна науково-дослідна установа у складі Відділення історії, філософії та права НАН України, є найбільшим в Україні зібранням пам'яток стародавньої історії Північного Причорномор'я – містить понад 160 тисяч експонатів. Тут зберігаються колекції пам'яток Стародавнього Єгипту, Греції і Риму, монети та медалі, речі з дорогоцінних металів, датовані початком II тисячоліття до н.е., тощо.

26 травня – ЦК КПУ і Рада Міністрів УРСР прийняли постанову «Про створення наукових центрів Академії наук УРСР в окремих економічних районах УРСР», якою було передбачено організувати Харківський (з 1981 – Північно-Східний), Донецький, Дніпропетровський (з 1981 – Придніпровський), Південний (Одеса) і Західний (Львів) наукові центри АН УРСР.

14–19 червня – У Києві проходила VI Конференція придунайських країн з гідрологічних прогнозів за участю вчених і спеціалістів Австрії, Болгарії, Угорщини, Німеччини, Чехословаччини, Югославії, а також представників ЮНЕСКО і Дунайської комісії.

15–18 червня – У Донецьку відбулася XIV міжнародна конференція з безпеки робіт у гірничій промисловості за участю делегацій з 18 країн.

1 липня – Постановою Ради Міністрів УРСР Інституту ботаніки АН УРСР присвоєно ім'я М.Г. Холодного – видатного ботаніка, автора вчення про фітогормони [2, с.236].

Холодний Микола Григорович (1882–1953) – український ботанік і мікробіолог, акад. ВУАН (1929), заслужений діяч науки України (1944). Наукові праці стосуються фізіології, анатомії та екології рослин, мікробіології, загальної біології. Засновник вчення про фітогормони, що стало основою сучасних уявлень про хімічну природу активації та гальмування процесів росту у рослин (фітогормональна теорія тропізмів Холодного–Вента). Створив школу фізіологів рослин.

16 липня – Президія АН УРСР присудила премію ім. В.Я. Юр'єва **Т.Є. Тарасенку** за виведення чотирьох районованих сортів ярого ячменю.

14–18 вересня – У Києві пройшла Міжнародна конференція з застосування синтетичних алмазів у промисловості за участю близько 700 учених і спеціалістів із 18 країн.

19–23 жовтня 1971 – В Інституті теоретичної фізики АН УРСР відбулася Всесоюзна конференція з теорії плазми.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР:

І.К. Походні, А.Ю. Марченку, І.Р. Явдошину, А.М. Бейнишу – за докорінне поліпшення умов праці та підвищення продуктивності при зварюванні покритими електродами та їх виробництві;

Д.І. Блохінцеву – за цикл праць «Дослідницький реактор ІВР і реактор ІВР з інжектором»;

Є.І. Квасникову – за участь у розробці наукових основ мікробіологічного одержання білкових речовин з вуглеводної нафти [114].

10 листопада – Президія АН УРСР присудила премію ім. М.М. Крилова **В.С. Михалевичу** за цикл робіт з послідовних методів оптимізації.

21 грудня - Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

А.Д. Коваленку - за цикл праць з термопружності;

В.Г. Бар'яхтару, А.Є. Боровику, Є.П. Стефановському, В.В. Єременку, В.О. Попову, К.Л. Дудку, В.М. Фрідману, О.О. Галкіну, С.М. Ковнер - за відкриття, теоретичне і експериментальне дослідження проміжного стану в антиферромагнетиках;

Г.Н. Доленку, В.Б. Порфир'єву - за участь в обґрунтуванні розвідування і відкритті нафтових та газових родовищ на великих глибинах у Дніпровсько-Донецькій западині та в Прикарпатському прогині;

М.П. Бажану, В.А. Афанасьєву, П.М. Жолтовському - за участь у створенні шеститомної «Історії українського мистецтва»,

І.К. Білодіду, Л.С. Паламарчуку, С.І. Головащук, М.М. Пилянському, М.Т. Рильському - за дослідження в галузі української лексикології і лексикографії, що завершилися створенням «Російсько-українського словника» в 3-х томах.

30 грудня - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Д.К. Заболотного **Л.В. Громашевському** - за цикл робіт у галузі загальної епідеміології, опублікованих у 1965-1970 рр.;

премію ім. О.О. Богомольця **О.О. Богомольцю** (сину) - за цикл робіт по розробці та впровадженню у практику ефективних методів терапії термінальних станів.

1971 - Указом Президії Верховної Ради СРСР **О.А. Шевченку** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Шевченко Олександр Андрійович (1908-1984) - учений в галузі обробки металів тиском, чл. кор. АН УРСР (1972). З 1945 працював у Всесоюзному науково-дослідному і конструкторсько-технологічному інституті трубної промисловості (з 1959 - заст. директора). Наукові дослідження і розробки в галузі трубопрокатного виробництва. Засл. діяч науки і техніки України (1968). Ленінська премія (1961). Державні нагороди СРСР.

- **А.Д. Коваленко** розробив основи теорії лінійної та нелінійної термов'язкопружності.

- **В.Т. Трощенко** поставив і розвинув проблему взаємозв'язку процесу втоми та напруженості металів (Інститут проблем міцності АН УРСР).

- Створено серію бортових сублімаційних систем кріостатування елементів електронної, рентгенівської та інфрачервоної апаратури (**Б.І. Веркін, Р.С. Михальченко** та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР). Система КТ-7 на твердому азоті у складі інфрачервоного телескопа використовувалася 1974 на орбітальній станції «Салют-4».

- Введено в дію перший у світі стеларатор-торсатрон «Сатурн-1» з принципово новою магнітною системою замкненої пастки (ХФТІ АН УРСР).

- **О.В. Погорелов** розв'язав четверту проблему Гільберта (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР) [115].

- **Б.І. Веркін** та **І.К. Янсон** розробили новий метод дослідження енергетичного спектра металів - мікроконтактну спектроскопію (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

- Відкрито явище гіпохромного ефекту в ДНК та РНК на інфрачервоних смугах поглинання при зміні температури розчину або вологості плівок (**В.Я. Малєєв, М.А. Семенов**; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

На основі аналізу температурних змін в інфрачервоних спектрах білків та калориметричних даних про теплоту структурного переходу в цих біополімерах виявлено суттєві особливості такого переходу та уточнено енергетику плавлення білкової молекули

- Створено комплекс квазіоптичних радіовимірвальних пристроїв міліметрового і субміліметрового діапазону, чим започатоковано квазіоптичну радіометрію (**Є.М. Кулєшов**, Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

- Створено інфрачервоний лазер на розчинах органічних барвників з перестроювальною частотою генерації (Є.Тихонов, В.Берега; Інститут фізики АН УРСР).
 - О.О. Галкін і Е.О. Завадський відкрили ефект незворотного індукування магнітного стану речовини сильним магнітним полем (Донецький фізико-технічний інститут АН УРСР) [116].
 - Відкрито явище спонтанної герметизації багат шарових металічних пакетів при їх високотемпературному нагріванні та визначено основні напрямки використання цього явища для створення квазішарових сталей з наперед заданими будовою і властивостями (Б.Є. Патон, Б.І. Медовар; Інститут електрозварювання АН УРСР).
 - Розроблено процес дифузійного зварювання металевих і неметалевих матеріалів (Інститут електрозварювання АН УРСР).
 - Синтезовано алмази з напівпровідниковими властивостями (Інститут надтвердих матеріалів АН УРСР).
 - Обґрунтовано механізми термочутливості та оптичного відгуку мікрокапсульної плівки холестеричного рідкого кристалу для візуалізації теплових полів (А.Толмачов, В.Кузьмичов, Є.Говорун; Інститут монокристалів).
 - Розвинуто нелінійну теорію оболонок (тонких, середньої та змінної товщини) (Б.Я. Кантор, Інститут проблем машинобудування АН УРСР) [117].
 - Створено теорію взаємності і компенсації фазових послідовностей в багатофазних електричних колах (А.К. Шидловський, О.М. Мілях; Інститут електродинаміки АН УРСР). Це започаткувало створення методів і технічних засобів стабілізації параметрів електроенергії та електромагнітної сумісності в електричних мережах і системах.
 - Вивчено механізми і створено теоретичні основи процесів утворення оксидів азоту та інших токсичних речовин при згорянні палива; розроблено методи і технічні засоби зниження утворення оксидів азоту в топках котлів та в інших теплоенергетичних пристроях, внаслідок чого досягнуто зниження (в 2-3 рази) викидів токсичних речовин в атмосферу (І.Я. Сигал, Інститут газу АН УРСР).
 - Доведено утворення потрійних збуджених комплексів, що складаються з люмінофора, донора та акцептора, показано роль потрійних новоутворень в інтенсифікації переносу електрона за участю хлорофілу та інших гетероароматичних сполук у процесах ініціювання полімеризації (Й.Ділунг, Н.Барбой, В. Дагаєв, Інститут фізичної хімії АН УРСР).
 - Б.М. Мозолевський досліджує скіфський курган «Товста могила» (Інститут археології АН УРСР).
 - Побачила світ монографія «Будова земної кори Центральної та Південно-Східної Європи» (Інститут геофізики АН УРСР) [118].
 - Видано монографію Ю.О. Митропольського «Методи усереднення в нелінійній механіці» [119].
 - Під керівництвом Г.І. Білика співробітники Інституту ботаніки АН УРСР завершили макету мапи рослинності України (М 1:1 000 000).
 - Видано перший том тритомної праці «Археології Української РСР» за редакцією І.І. Артеменка (третій том вийшов у 1975) [120].
- Підсумовано найважливіші досягнення археологічної науки в Україні. Систематизовано значний фактичний матеріал, що відображає трудову діяльність людини, побут, вірування, суспільний лад, культурні зв'язки та ін. сторони суспільного життя і становить важливу джерелознавчу базу для історичних розробок і узагальнень (Державна премія УРСР, 1977).

- Вийшла колективна монографія «Екологічна фізіологія морських планктонних водоростей» (Інститут біології південних морів АН УРСР) [120].

Розглянуто питання екологічної фізіології морських планктонних водоростей в умовах моно- і змішаних культур, а також в експериментальних системах з зоопланктоном; описано темпи поділу водоростей; фосфорне живлення, виділення та утилізація клітинами органічних метаболітів, форми активного руху та енергетика руху водоростей; подано експериментальний аналіз продукування водоростей при взаємодії з фітофагами.

- Вийшов перший випуск «Визначника лишайників СРСР» (Інститут ботаніки АН УРСР) [121].

Узагальнено дані за всю історію розвитку ліхенології. Показано основні біологічні особливості лишайників, напрями ліхенології та її проблеми (в 1974-1977 видано 2-4 випуски).

- Видано «Атлас хромосом листяних мохів УРСР» (Інститут ботаніки АН УРСР) [122].

- Вийшла в світ монографія К.М. Хайлова «Екологічний метаболізм в морі» (Інститут біології південних морів АН УРСР) [123].

- Вийшла монографія А.С. Циперович «Ферменти: основи хімії і технології» [124].

Висвітлюються властивості та особливості ферментів, їх промислове виробництво і застосування в різних галузях народного господарства. Розглядаються виділення, кінетика дії, специфічність ферментів, їх будова, механізм каталітичного акту, роль коферментів, вплив активаторів і паралізаторів, функції ферментних систем; застосування найважливіших груп ферментів у різних галузях харчової та легкої промисловості, сільському господарстві, медицині. Наводяться дані про економічну ефективність впровадження ферментних препаратів, про перспективи ферментного каталізу.

1972

27 січня - Президія АН УРСР присудила премію ім. Л.В. Писаржевського **Ю.К. Делімарському, О.В. Городиському та Е.В. Панову** за цикл робіт у галузі дослідження кінетики та механізму електродних реакцій.

7 лютого - Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР 11 лютого на базі лабораторії Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР та проблемної науково-дослідної лабораторії низькотемпературного консервування кісткового мозку та крові Харківського інституту вдосконалення лікарів створено Інститут проблем криогенної біології і медицини АН УРСР (директор - **М.С. Пушкар**). Відповідно до постанови Президії АН УРСР від 29 травня 1975, Інститут перейменовано в Інститут проблем кріобіології і кріомедицини АН УРСР.

Основні напрями діяльності Інституту: дослідження механізмів кріопшкодження і кріозахисту біологічних структур на різних рівнях їх організації; дослідження антигенної перебудови тканин в процесі низькотемпературного консервування; розробка науково обґрунтованих методів низькотемпературної консервації тканин і створення необхідного криогенного обладнання; створення і вивчення нових кріо-протекторів.

24 лютого - Президія АН УРСР присудила премію ім. Є.О. Патона **Г.В. Самсонову** за цикл робіт з тугоплавких сполук.

13-17 березня - Відбулися Загальні збори АН УРСР. Обговорено результати її наукової діяльності в 1971 і завдання на 1972, зміни і доповнення до Статуту АН УРСР та Статуту науково-дослідного інституту, Відділення наук про Землю і Космос АН УРСР перейменовано на Відділення наук про Землю АН УРСР, затверджено академіком-секретарем Відділення літератури, мови та мистецтвознавства АН УРСР О.С.Мельничука. 17 березня відбулися вибори в АН УРСР, обрано 13 академіків і 35 членів-кореспондентів.

Обрані дійсними членами:

В.І. Атрощенко (хімічна технологія);

Б.М. Бабій (історія держави і права Української РСР);

Б.І. Веркін (фізика і техніка низьких температур, матеріалознавство);
О.І. Кухтенко (технічна кібернетика);
Р.В. Кучер (фізична хімія);
В.А. Лазарян (математика, механіка, кібернетика);
В.К. Лебедев (електротермія);
В.І. Моссаковський (механіка машинобудування);
Я.С. Підстригач (механіка);
М.С. Полукетов (хімія);
М.І. Супруненко (історія);
Л.Г. Ткачук (геологія);
О.В. Топачевський (гідробіологія).

Обрані членами-кореспондентами:

Ф.С. Бабичев (хімія та хімічна технологія);
П.І. Багрій (економіка, історія, філософія та право);
В.Г. Бар'яхтар (фізика);
П.Г. Богач (біохімія, фізіологія та теоретична медицина);
О.В. Богатський (хімія та хімічна технологія);
В.Д. Братусь (біохімія, фізіологія та теоретична медицина);
М.С. Бродин (фізика);
П.І. Верба (економіка, історія, філософія та право);
Я.Б. Гороховатський (хімія та хімічна технологія);
І.О. Дзевєрін (література, мова та мистецтвознавство);
В.В. Єременко (фізика);
І.М. Коваленко (математика, механіка та кібернетика);
В.М. Ковтуненко (математика, механіка та кібернетика);
Є.М. Кондратюк (загальна біологія);
М.П. Корнейчук (математика, механіка та кібернетика);
М.Р. Ладженський (науки про Землю і космос);
В.К. Мамутов (економіка, історія, філософія та право);
К.Є. Махорін (хімія та хімічна технологія);
В.А. Назаренко (хімія та хімічна технологія);
А.М. Окснер (загальна біологія);
В.В. Панасюк (математика, механіка та кібернетика);
Т.С. Петіпа (загальна біологія);
І.К. Походня (фізико-технічні проблеми матеріалознавства);
В.Л. Рвачов (математика, механіка та кібернетика);
Є.С. Рудаков (хімія та хімічна технологія);
В.І. Скурихін (математика, механіка та кібернетика);
Ю.М. Таран-Жовнір (фізико-технічні проблеми матеріалознавства);

В.Т. Толок (фізика);
В.Ф. Уткін (математика, механіка та кібернетика);
В.В. Цветков (економіка, історія, філософія та право);
І.М. Чиженко (фізико-технічні проблеми енергетики);
А.Г. Шевелєв (економіка, історія, філософія та право);
О.А. Шевченко (фізико-технічні проблеми матеріалознавства);
В.П. Шестоपालов (фізика);
І.Р. Южновський (фізика).

22 квітня - Присуджено Ленінську премію **О.З. Петрову** за цикл праць «Інваріантно-групові методи в теорії гравітації» та **М.Ф. Герасюті** за розробки в галузі ракетної техніки [125].

27 квітня - Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР від травня на базі Харківського філіалу Інституту теплофізики АН УРСР створено Інститут проблем машинобудування АН УРСР. Постановою Президії НАН України від 23 жовтня 1996 Інституту присвоєно ім'я А.М. Підгорного.

Основні напрями діяльності: Інституту здійснення фундаментальних і прикладних досліджень у галузі машинобудування, вивчення динаміки і міцності турбомашин, дослідження раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів, зниження забруднення повітряного басейну, викликаного тепловими двигунами та енергоустановками, використання водню як палива для транспорту і енергетики.

23 травня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги в розвитку радянської літератури, активну громадську діяльність і в зв'язку з 60-річчям з дня народження М.П. Стельмаху присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Стельмах Михайло Панасович (1912-1983) - письменник, акад. АН УРСР (1978). У 1945-1953 працював в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. Автор поетичних збірок, романів і повістей («Велика рідня», «Кров людська - не водиця», «Хліб і сіль», «Правда і кривда», «Дума про тебе» та ін.), п'єс, досліджень у галузі літературознавства, фольклористики, народної творчості. Ленінська премія (1961). Державна премія СРСР (1951). Державна премія України ім. Т.Г. Шевченка (1980). Орден і медалі СРСР.

23 червня - Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені В.І. Вернадського (18 липня 1972 - Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі геології, геофізики та гідрофізики.

Вернадський Володимир Іванович (1863-1945) - видатний природознавець, мислитель, засновник геохімії, біогеохімії та радіогеології, акад. УАН (1918), її президент (1918-1921). У 1890-1911 працював у Московському університеті (з 1898 - професор), 1918 - голова Комісії по заснуванню УАН у Києві, 1922-1939 - директор Радієвого інституту в Ленінграді та 1927-1939 - Біогеохімічної лабораторії в Москві (в подальшому - Інститут геохімії та аналітичної хімії ім. В.І. Вернадського РАН). Наукові праці у галузі мінералогії, кристалографії, історії та філософії природознавства, геохімії, біогеохімії, радіогеології, організації науки. Розробив вчення про біосферу та ноосферу. Організатор низки наукових установ. Створив наукову школу. Його ім'я присвоєно Національній бібліотеці України та Інституту загальної та неорганічної хімії НАН України (1993). Президією НАН України засновано золоту медаль ім. В.М. Вернадського (2003). Почесний член багатьох академій наук і наукових товариств.

- Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **О.М. Динника** (18 липня 1972 - Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі механіки та машинобудування.

Динник Олександр Миколайович (1876-1950) - видатний український учений-механік, акад. ВУАН (1929), заслужений діяч науки України (1944). У 1914-1941 працював у Дніпропетровському гірничому інституті, з 1941 - завідувач відділу Інституту гірничої

механіки АН УРСР. Наукові праці присвячено теорії пружності, опору матеріалів, теорії стійкості та прикладній математиці. Створив наукову школу.

- Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **Д.З. Мануїльського** (18 липня 1972 - Президії АН УРСР). Скасована постановою Президії АН України 18 травня 1992).

- Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **О.Г. Шліхтера** (18 липня 1972 - Президії АН УРСР). Скасована постановою Президії АН України 16 липня 1992).

- Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **М.Г. Холодного** (18 липня 1972 - Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі ботаніки, фізіології та екології рослин.

7 липня - У Києві завершив роботу IX Міжнародний конгрес геронтологів, на якому обговорювалися актуальні проблеми науки про старість та довголіття і було заслухано близько 700 доповідей.

12 серпня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги у розвитку металургійної промисловості, багаторічну плідну науково-педагогічну діяльність О.П. Чекмарьову присвоєно звання Героя Соціалістичної праці.

Чекмарьов Олександр Петрович (1902-1975) - учений в галузі обробки металів тиском, акад. АН УРСР (1948). З 1934 - проф. Дніпропетровського металургійного інституту, в 1948-1970 - зав. відділу Інституту чорної металургії. Наукові праці стосуються прокатки металів, удосконалення прокатного обладнання, розробки нових технологічних процесів. Акад. АН СРСР (1968). Засл. діяч науки і техніки України (1962). Державна премія України (1970). Державна премія СРСР (1941, 1949). Ордени і медалі СРСР.

6 листопада - Присуджено Державну премію СРСР **В.Є. Іванову** за роботи в галузі вакуумної металофізики та вакуумної металургії.

27 листопада - Відбулася організована Секцією суспільних наук АН УРСР наукова сесія, присвячена 250-річчю від дня народження видатного українського просвітителя, філософа і поета Г.С. Сковороди.

18 грудня - Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

А.І. Нікітіну, І.В. Сергієнку, Г.І. Стиранку - за участь у розробленні і впровадженні автоматизованої системи управління гальванічними лініями на підприємстві з багатонаменклатурним характером виробництва;

О.О. Чуйку, І.О. Неймарку, В.А. Тьортих - за участь у науково-технологічному розробленні, впровадженні виробництва дисперсних кремнеземів з хімічно модифікованою поверхнею та їх застосуванні як загусників мастильних матеріалів;

Г.Д. Коненку, О.І. Денисовій, О.П. Нахшиній, Ю.Г. Майстренку, М.Б. Фельдману - за участь у циклі праць «Гідрохімія поверхневих вод України»;

С.І. Субботіну, З.О. Крутиховській - за участь у розробленні і впровадженні методики геологічного картування, розвідуванні і вивченні глибинної будови родовищ Української залізорудної провінції геофізичними методами;

М.Ф. Гамалії, Р.Є. Кавецькому - за участь у розробленні і впровадженні в практику закладів охорони здоров'я радіоізотопної і лазерної апаратури, а також комплексу методик для біологічних досліджень, діагностичного та лікувального застосування;

В.П. Шестопалову, Є.М. Кулешову, М.С. Яновському, Д.Д. Литвинову, В.О. Щербову, С.І. Масалову, Б.М. Князькову, А.І. Горошку, О.С. Циганкову - за створення і впровадження комплексу квазіоптичних радіовимірвальних пристроїв міліметрових і субміліметрових хвиль;

В.І. Труфякову, А.Ю. Аснісу, Г.В. Жемчужникову - за участь у розробленні і широкому впровадженні в народне господарство напівспокійних сталей;

Б.Н. Тартаковському - за участь у розробленні і впровадженні прогресивної технології видобутку марганцевої руди відкритим способом та гірничотехнічної рекультивациі відпрацьованих земельних масивів у Нікопольському басейні (1958-1970).

29 грудня - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.О. Сергєєву** та **Н.Ф. Косенку** – за розробку генетичних методів селекції та використання гетерозису у промисловому птахівництві;

премію ім. Д.К. Заболотного **Л.Й. Рубенчику** – за монографію «Мікроорганізми – біологічні індикатори»;

премію ім. О.О. Богомольця **В.Д. Янковському** – за цикл робіт у галузі теорії та практики оживлення організму;

премію ім. М.М. Крилова **А.О. Дородніцину** – за цикл робіт з асимптотичних методів розв'язання рівнянь Ван-дер-Поля та низки інших класів диференціальних рівнянь.

1972 (липень) – У Києві за «антирадянську діяльність» заарештовано співробітників Інституту філософії АН УРСР Є.В. Пронюка і В.С. Лісового. Реабілітовані в роки незалежності України.

1972 – Д.В. Волков побудував чотиривимірну польову модель зі спонтанно порушеною симетрією, що дістала назву суперсиметрії (незалежно від Ю.А. Гольфанда та Є.П. Ліхтмана). В результаті започатковано новий напрям у теорії елементарних частинок [126].

– Побудовано математичні моделі руху систем зв'язаних твердих тіл (П.В. Харламов).

– В Інституті фізики АН УРСР під керівництвом М.Т. Шпака створено оптичний стандарт частоти на основі кільцевого лазера.

– Створено теорію крайових задач математичної фізики в областях з дрібнозернистою межею (В.О. Марченко, Є. Хруслов; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– Експериментально відкрито явище квантової дифузії в кристалах (Б.Н. Єсельсон, В.Н. Григор'єв, В.А. Міхєєв; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– На декаметрових хвилях виявлено радіовипромінювання восьми пульсарів (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Введено в дію радіотелескоп УТР-2, який розроблявся з 1964 (С.Я. Брауде, А.В. Мень та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Створено неодимовий лазер із скануванням частоти (Інститут фізики АН УРСР).

– Створено наукові основи електрошлакового зварювання титану та його сплавів, розроблено технологію виготовлення титанових конструкцій (С.М. Гуревич, В.М. Замков; Інститут електрозварювання АН УРСР).

– Б.Є.Патон і Ю.Дробович розробили джерела живлення інжектора електронів для наукових дослідів у космосі.

1972–1976 – Створено новий клас ливарних машин – установок магнітодинамічного типу для приготування, транспортування й заливання металів (В.Поліщук та ін.; Інститут проблем лиття АН УРСР).

1972 – І.М. Францевич і В.І. Трефілов створили принципово новий інструментальний матеріал – гексаніт.

– В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом А.М. Підгорного розроблено основи теорії статичної та динамічної міцності вузлів парових, газових і гідравлічних машин.

В Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР під керівництвом Ю.К. Делімарського і О.В. Городиського розроблено теорію та експериментальні методи дослідження кінетики електродних реакцій.

- Розвинуто уявлення та проведено експериментальні дослідження механізму темплатного синтезу центрів специфічної сорбції на поверхні дисперсних кремнеземів, алюмосилікатів та інших аморфних оксидів (В.В. Стрелко та ін.; Інститут фізичної хімії АН УРСР).
- Розроблено та впроваджено методи імуноферментативного аналізу білків і пептидів та проточної цитофлюориметрії імунокомпетентних клітин (С.В. Комісаренко, Н.П. Карлова, Д.І. Лукінов, Інститут біохімії АН УРСР), що дозволило проводити кількісний аналіз антигенів, локалізувати антигени та антитіла на поверхні і в структурах клітин, виділяти окремі клітини для подальшого аналізу та клонування.
- Досліджено роль Д-центрів полімеризації в механізмі самоскладання фібрину та створено діагностичний метод визначення продуктів деградації фібрину в крові хворих (В.О. Беліцер та ін.; Інститут біохімії АН УРСР).
- Видано першу у світі «Енциклопедію кібернетики» російською та українською мовами (головний редактор – В.М. Глушков) [127].
- Є.П. Федоров, Я.С. Яцків та ін. створили каталог «Рух полюсів Землі з 1890 по 1968» (Київський каталог) (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР).
- Засновано журнал «Керуючі системи і машини» [127].
- Вийшла монографія В.В. Скорохода «Реологічні основи теорії спікання» [128]. Викладено теорію спікання порошків кристалічних речовин, виходячи з реологічної моделі процесу.
Розглянуто феноменологічну теорію узагальнено-в'язкої течії пористих тіл і теорію залежності реологічних властивостей пористого тіла від пористості. Наведено аналіз основних молекулярних механізмів в'язкої течії реальних кристалічних тіл, описано механізм дислокаційно-в'язкої течії, в основі якого лежать процеси генерування і переміщення термічно активованих дислокацій в кристалах, висвітлено теорію процесів, здатних активувати дислокаційно-в'язку течію кристалічних тіл.
- Опубліковано монографію П.Ф. Веденічева «Земельні ресурси Української РСР та їх господарське використання».
- Видано «Визначник вищих рослин Криму».
- Видано працю П.П. Толочка «Історична топографія стародавнього Києва».

1973

20 січня – Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені О.В. Палладіна (9 лютого – Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі біохімії та молекулярної біології.

24 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Г.І. Голодцю** – за цикл робіт «Дослідження кінетики та механізму окисно-відновних каталітичних реакцій»;

премію ім. О.О. Богомольця **М.Н. Зайку** – за цикл робіт по вивченню ролі нервової трофіки у розвитку патологічних процесів;

премію ім. М.М. Крилова **Й.З. Штокалу** – за цикл робіт з операційних методів числення;

премію ім. Є.О. Патона **В.Н. Єременку, Ю.В. Найдичу та І.О. Лавриненку** – за роботу «Спікання в присутності рідкої металічної фази»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **К.Д. Харченку** – за цикл робіт з селекції нових сортів багаторічних декоративних квітникових рослин;

премію ім. В.І. Вернадського **О.С. Повареннику** – за роботу «Кристалохімічна класифікація мінеральних видів»;

премію ім. О.М. Динника **Г.М. Савіну** – за цикл робіт з механіки твердого деформованого тіла;

премію ім. О.Г. Шліхтера **П.І. Багрію** – за працю «Динаміка та структура суспільного виробництва при соціалізмі (питання методології та аналізу)»;

премію ім. М.Г. Холодного **Є.М. Брадїс** за цикл робіт у галузі вивчення рослинного покриву, стратиграфії, розвитку боліт УРСР та їх раціонального використання.

12–14 березня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких обговорено результати її наукової діяльності в 1972 і завдання на 1973. Збори затвердили «Положення про вибори в АН УРСР». З доповіддю на Зборах виступили: В.Ф. Копитов «Охорона повітря від забруднення», О.В. Топачевський «Проблема чистої води континентів в Океані», М.М. Паламарчук «Соціально-економічні аспекти проблем використання природних ресурсів». Затверджено директорів інститутів АН УРСР: математики – **Ю.О. Митропольського**; механіки – **В.О. Кононенка**; кібернетики – **В.М. Глушкова**; гідромеханіки – **О.Я. Олійника**; металофізики – **В.Н. Гріднева**; фізико-технічного низьких температур – **В.І. Веркіна**; радіофізики і електроніки – **В.П. Шестопалова**; Головної астрономічної обсерваторії – **І.К. Ковалю**; геохімії і фізики мінералів – **М.П. Семененка**; геофізики – **С.І. Субботіна**; геологічних наук – **В.Я. Дідковського**; електрозварювання – **Б.Є. Патона**; проблем матеріалознавства – **В.І. Трефілова**; надтвердих матеріалів – **В.М. Бакуля**; проблем машинобудування – **А.М. Підгорного**; електродинаміки – **А.К. Шидловського**; газу – **В.Ф. Копитова**; загальної і неорганічної хімії – **О.В. Городиського**; біохімії – **М.Ф. Гулого**; мікробіології та вірусології – **Д.Г. Затулу**; філософії – **В.І. Шинкарука**; мистецтвознавства, фольклору та етнографії – **М.Є. Сиваченка**.

7 травня – Відбулися Загальні збори Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини АН УРСР, присвячені 100-річчю від дня народження В.Ю. Чаговця – видатного фізіолога, одного з основоположників електрофізіології.

18 травня – При Академії наук УРСР створено Комітет з реалізації проекту ЮНЕСКО «Вивчення слов'янських культур». На нього покладено обов'язки організувати і координувати роботу установ науки і культури, навчальних закладів республіки із здійснення зазначеного проекту.

28 червня – Згідно з постановою Президії АН УРСР від 28.06.1973 на базі Сектора молекулярної біології і генетики Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР, створено Інститут молекулярної біології і генетики АН УРСР [2].

Основні напрями діяльності Інституту: дослідження фундаментальних проблем молекулярної біології та генетики, виявлення головних принципів функціонування живих організмів та детальне вивчення макромолекул, що забезпечують збереження, передачу і реалізацію генетичної інформації. Є провідним закладом в Україні з проблем молекулярної біології, генетики, генетичної інженерії, біотехнології.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР:

М.А. Ізмайлову – за цикл праць з теорії скляного електрода та електродним властивостям скла;

М.П. Корнійчуку – за цикл праць з екстремальних задач теорії наближення, опублікованих у 1961–1972 [129].

4 грудня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку медичної науки та охорони здоров'я і в зв'язку з 60-річчям з дня народження М.М. Амосову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Амосов Микола Миколайович (1913 – 2002) – видатний учений в галузі торакальної хірургії та біокібернетики, акад. АН УРСР (1969). У 1955–1970 – зав. кафедри грудної хірургії Інституту вдосконалення лікарів, 1960–1988 – також зав. відділу Інституту кібернетики НАН України, у 1983 – 1988 – директор, з 1988 – почесний директор Інституту серцево-судинної хірургії АМН України. Наукова діяльність стосується хірургічного лікування легень, серця, моделювання мислення і психічних функцій мозку. Один з перших у СРСР впровадив у практику метод штучного кровообігу, в 1963 перший виконав протезування мітрального клапана, 1965 створив і вперше в світі застосував антитромботичні протези серцевих клапанів, розробив

низку нових методів хірургічного лікування вад серця, моделі апаратів штучного кровообігу. Ленінська премія (1961), Державна премія України (1978, 1988, 1997). Ордени і медалі СРСР. Президією НАН України засновано премію ім. М.М. Амосова. Його ім'я присвоєно Національному інституту серцево-судинної хірургії НАМН України.

22 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

О.В. Погорелову – за цикл праць «Багатовимірна проблема Мінковського та її узагальнення»;

Б.Б. Тимофееву – за участь у праці «Магнітострикційні лінії затримки як елемент пам'яті»;

С.В. Свечникову, Н.А. Власенку, П.Ф. Олексенку, О.М. Зюганову, А.К. Смовжу – за фізико-технічні і прикладні розробки основ некогерентної оптоелектроніки;

М.П. Семененку, Я.М. Белевцеву, Г.І. Каляеву, В.І. Скаржинському – за участь у розробленні теоретичних основ металогенії докембрію Українського щита і складанні металогенічної і прогнозовної мапи України та Молдавії;

В.І.Новикову, В.С.Ковтуненку – за участь у створенні суцільнозварної телевізійної башти заввишки 380 м у Києві;

А.Т.Пилипенку – за підручник «Аналітична хімія», опублікований в 1969 р.

27 грудня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких проведено вибори в АН УРСР. Обрано 12 академіків та 22 члени-кореспонденти АН УРСР.

Обрані дійсними членами:

О.М. Алимов (економіка промисловості);

Ф.С. Бабичев (органічна хімія, гетероциклічні сполуки);

П.І. Багрій (економіка);

В.О. Єфімов (металургія, технологія металів);

Ю.С. Ліпатов (хімія високомолекулярних сполук);

І.І. Ляшко (економічна кібернетика);

Б.І. Медовар (металургія, технологія металів);

В.С. Михалевич (економічна кібернетика);

М.М. Паламарчук (економіка промисловості);

О.С. Поваренник (кристалохімія мінералів);

К.М. Ситник (ботаніка);

В.І. Трефілов (фізика міцності).

Обрані членами-кореспондентами:

О.В. Городиський (електрохімія);

Ф.Б. Гриневич (електричні вимірювання);

А.М. Гродзінський (ботаніка);

О.М. Гузь (механіка);

В.Я. Дідковський (геологія);

Г.Г. Єфіменко (металургія);

Д.Г. Затула (мікробіологія);

А.В. Манорик (рослинознавство);

І.М. Мельникова (історія соціалістичних країн);

М.Г. Находкін (фізична електроніка);

В.В. Немошкालенко (фізика твердого тіла);

О.Ф. Немець (експериментальна ядерна фізика);

О.Я. Олійник (гідромеханіка);

А.М. Підгорний (динаміка і міцність машин);

В.Г. Пінчук (експериментальна онкологія);

В.Д. Походенко (фізична хімія);

С.В. Свечников (фізична електроніка);

В.І. Сжок (нейрофізіологія);
О.В. Снітко (фізика напівпровідників);
А.В. Чекунов (геофізика);
М.Г. Чумаченко (економіка);
В.І. Юрчук (історія КПРС).

1973 (січень) - В Інституті проблем міцності АН УРСР став до ладу створений компресор «Нейтрон-2» для дослідження механічних властивостей металів в умовах ядерного опромінення, в якому вперше у світовій практиці застосовано гідравлічний метод для дистанційної передачі навантаження на випробуваний метал [130].

1973 (травень) - Рада Міністрів УРСР прийняла постанову «Про розвиток наукових досліджень по охороні водного басейну від забруднення і комплексному використанню водних ресурсів республіки» якою зобов'язано Держплан УРСР, АН УРСР, міністерства і відомства УРСР вжити необхідних заходів щодо економного витрачання води, широкого впровадження зворотного водопостачання та намічено науково-дослідні й конструкторські роботи з охорони водного басейну та комплексного використання водних ресурсів.

1973 - Д.В.Волков запропонував теорію супергравітації - суперсиметризована теорія тяжіння [131].

- Ю.О.Митропольський розвинув загальну теорію інтегральних багатовидів у нелінійній механіці.

- М.П.Корнейчук знайшов точні верхні межі найкращих наближень поліномами та сплайнами на класах функцій, які задаються за допомогою модуля неперервності (Інститут математики АН УРСР).

- І.І.Данилюк заклав основи варіаційного числення інтегральних функціоналів із змінною областю інтегрування (Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

- Розпочато експерименти з використанням інтенсивних пучків фільтрованих нейтронів (В.Вертебний та ін.; Інститут ядерних досліджень АН УРСР).

1973-1976 - Побудовано мікроскопічну теорію легких ядер (Г.Філіппов та ін.; Інститут теоретичної фізики АН УРСР) [132].

1973 - Е.Г.Петровим створено теорію екситонних станів в антиферромагнітно упорядкованих кристалах.

- Створено динамічний іонний мас-аналізатор «ДИМА-17» для експресного визначення елементного та ізотопного складів тонких плівок, дифузійних шарів металів, напівпровідників і діелектриків (В.Т.Черепін та ін.; Інститут металофізики АН УРСР).

- П.І.Фомін вперше показав принципову можливість спонтанного квантового народження замкненого Всесвіту, що розширюється внаслідок гравітаційної нестійкості фізичного вакууму [133].

- Вперше створено фізичну модель неоднорідних систем, що дозволила пояснити велику групу явищ довго-часової релаксації струму в різних напівпровідникових матеріалах (І.В.Маркевич, В.А.Хвостов, М.К.Шейнкман).

- Створено і впроваджено в медичну практику методи та обладнання для тривалої консервації компонентів крові та кісткового мозку (Б.І.Веркін, В.Г.Манжелій, Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР; В.І.Грищенко, Л.Т.Мала, В.Задорожний, Харківський медичний інститут).

- Побудовано кільцеву мапу генома (Б.П.Мацелюх та ін.; Інститут мікробіології і вірусології АН УРСР).

- Доведено, що розвиток реакції «антиген - антитіло» в коронарному судинному руслі супроводжується виникненням гострої дистрофії міокарда, ослабленням його скорочувальної функції та різкими порушеннями кровообігу (Інститут фізіології АН УРСР).

- Б.Є.Патон і Б.І.Медовар розробили метод електрошлакового лиття.

- Під керівництвом Л.Ларикова вперше виявлено вплив аномального масопереносу під час імпульсного навантаження, на основі якого розроблено і впроваджено принципово новий спосіб зварювання різнорідних металів і сплавів, а також високоефективний метод механіко-хіміко-термічної обробки.

1973–1976 - Розроблено технологію одержання жароміцних аустенітних сталей і нікелевих сплавів модифікуванням їх дисперсними нітридами та карбідами титану й цирконію (Ю.З.Бабаскін, Інститут проблем лиття АН УРСР).

1973 - Встановлено естафетний механізм переносу зарядів у діелектриках і високоомних напівпровідникових матеріалах (Б.Тіман, А.М. Карпова, Інститут монокристалів).

- В Інституті фізичної хімії АН УРСР А.Кабакчі з учнями встановлено взаємозв'язок хімічної природи макромолекул з проявами трекових ефектів, з'ясовано можливості керування властивостями наповнених поліолефінів шляхом зміни молекулярної і надмолекулярної структури полімерів, розкрито механізм і особливості перебігу тонкошарової радіаційно-хімічної полімеризації в гетерогенних системах.

- Відкрито діалкіламінотрифторсульфурані - нові фторуючі агенти, які знайшли широке застосування для заміни атомів кисню, сірки та реакційноздатних атомів хлору на атоми фтору в органічних сполуках різної природи (Л.М. Марковський, В.Ю. Пашинник; Інститут органічної хімії АН УРСР).

- В Інституті молекулярної біології і генетики АН УРСР створено відділ молекулярної генетики (завідувач - С.М. Гершензон) [134].

- В Інституті ботаніки ім. М.Г.Холодного АН УРСР організовано Лабораторію цитофізіології та конструювання рослинних клітин (завідувач - Ю.Ю.Глеба).

Наукові напрями: вивчення факторів і молекулярних механізмів злоякісної трансформації у людини; розвиток технологій для цільової доставки ліків в еукаріотичні клітини.

- Видано книгу К.М.Ситника та Ю.Ю. Глеби «Ізольовані протопласти вищих рослин і конструювання рослинної клітини» [135].

Викладено способи ізолювання протопластів з клітин вищих рослин, методику культивування протопластів і одержання каллуса і цілих рослин з ізолюваних протопластів, висвітлено можливості целлоконструювання і гібридизації у вищих рослин. Наведено найбільш повну бібліографію робіт з ізолюваних протопластів вищих рослин.

- Вийшла в світ монографія Б.Є.Айзенман «Антибіотичні властивості бактерій» [136].

Представлено результати вивчення антибіотичних властивостей бактерій і виділених з них антибіотиків. Описано антимікробні, противірусні та протипухлинні властивості бактерій, хімічну належність антибіотиків, їх біологічну активність, механізм дії, застосування в медицині і сільському господарстві.

- Вийшла в світ монографія П.Г.Костюка «Структура та функції нисхідних систем головного мозку» [137].

Описано властивості нервових елементів надсегментарних структур, що започатковують нисхідні шляхи, а також зумовлюють властивості нисхідних волокон. Наведено дані про нейронні механізми, що беруть участь в передачі нисхідних впливів до мотонейронів

спинного мозку і регулюванні сенсорного потоку. Показано принципи взаємодії нисхідних систем. Викладено уявлення, що дозволяють об'єднати в єдину картину структурно-функціональну організацію нисхідного контролю діяльності спинного мозку.

- Вийшла в світ монографія Д.Г.Затули та ін. «Вплив метаболітів спорових сапрофітних бактерій на організм людини і тварин» [138].

Представлено експериментальний матеріал стосовно впливу на мікроорганізм продуктів життєдіяльності різноманітних представників спорових сапрофітних бактерій (переважно картопляної і сінної палички), які поширені в довкіллі й містяться в шлунково-кишковому тракті людини і тварини. Наведено дані щодо продукування цими бактеріями різноманітних біологічно активних речовин (токсинів, ферментів, ад'ювантних антигенів) і умов, що сприяють їх проникненню в кров. Висвітлюється роль метаболітів сапрофітних бактерій в етіології патологій, що ускладнюють інфекційні, соматичні та інші захворювання людини і тварин.

- Вийшла в світ монографія В.В.Моргуна та ін. «Експериментальні мутації у кукурудзи» [139].

Викладено результати експериментального одержання мутацій і мутаційної селекції у кукурудзи. Наведено дані про мутаційну активність і специфіку дії радіації та хімічних мутагенів та методи їх застосування. Розглянуто закономірності виникнення мутацій за швидкістю досягання, холодостійкістю, продуктивністю, комбінаційною здатністю і іншими цінними ознаками рослини внаслідок дії різних факторів.

- Видано книгу С.М.Гершензона, Ю.М.Александрова та С.С.Малюти «Мутагенна дія ДНК і вірусів у дрозофіли».

Підведено підсумки багаторічної експериментальної роботи, присвяченої дослідженню мутагенної дії ДНК і вірусів, яка здійснювалася в лабораторії С.М.Гершензона, описано особливості, що видрізняють дію цих мутагенів від інших відомих хімічних і фізичних мутагенів. Розглядаються можливі генетичні механізми мутагенної дії ДНК і вірусів, значення одержаних результатів для проблеми керування мутаційним процесом.

- Завершено видання п'ятитомної праці «Сучасна українська літературна мова».

Присвячена всебічному описанню та характеристиці фонетичної і граматичної будови, лексичного складу та стилістичної системи української літературної мови на сучасному етапі розвитку. Складається з п'яти книг: «Вступ. Фонетика»; «Морфологія»; «Синтаксис»; «Лексика і фразеологія»; «Стилістика».

1973–1975 - Вийшов у світ семитомник творів М.Коцюбинського, підготовлений Інститутом літератури АН УРСР.

1974

25 січня - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Т.Е. Ліпа-товій** - за цикл робіт «Координаційний гомогенний каталіз сполуками металів змінної валентності та роль комплексоутворення в синтезі полімерних молекул»;

премію ім. О.О.Богомольця **В.М. Нікітіну** та **Є.В. Парину** - за сукупність наукових робіт з проблеми старіння та довголіття;

премію ім. М.М. Крилова **С.М. Чернікову** - за цикл робіт з систем лінійних нерівностей;

премію ім. Є.О.Патона **М.П. Брауну** - за роботу «Цикл досліджень у галузі розробки та впровадження конструкційних сталей»;

премію ім. В.Я.Юр'єва **О.П. Бржезицькому** - за виведення високопродуктивних сортів озимого жита, гречки, люцерни та проса;

премію ім. Д.К. Заболотного **К.І. Андреюк** - за монографічну працю «Грунтові актиноміцети та вищі рослини»;

премію ім. В.І.Вернадського **Ю.П. Мельнику** - за монографію «Фізико-хімічні умови утворення докембрійських залізистих кварцитів»;

премію ім. О.М. Динника **В.В. Панасюку** - за цикл робіт «Дослідження граничного стану деформованих твердих тіл, ослаблених дефектами типу тріщин»;

премію ім. О.Г.Шліхтера **О.М. Алимову, А.М. Федорищевій та А.П. Савченку** – за колективну працю «Економіка Донбасу» та «Економіка галузей народного господарства Донбасу»;

премію ім. М.Г.Холодного **Г.І. Білику, Д.Я. Афанасьєву та Г.Ф. Бачуріну** – за чотири томну монографію «Рослинність УРСР»;

премію ім. О.В. Палладіна **М.Ф. Гулому** – за монографічну працю «Основні метаболічні цикли».

14 лютого – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження Л.В.Писаржевського – видатного хіміка, засновника теорії гетерогенного каталізу.

20–21 березня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких обговорено результати її наукової діяльності в 1973 і завдання на 1974. 21 березня проведено вибори керівництва АН УРСР. Президентом АН УРСР переобрано **Б.Є. Патона**, віцепрезидентами стали **І.К. Білодід, В.М. Глушков, Г.С. Писаренко, К.М. Ситник, В.І. Трефілов**, головним ученим секретарем Президії АН УРСР – **І.К. Походня**. Академіками-секретарями Відділень АН УРСР затверджено: **Ю.О. Митропольського** (Відділення математики, механіки і кібернетики); **В.Н. Гріднева** (Відділення фізики); **С.І. Субботіна** – (Відділення наук про Землю); **І.М. Федорченка** (Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства); **К.Б. Яцимирського** (Відділення хімії і хімічної технології); **В.І. Скока** (Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини); **А.В. Манорика** (Відділення загальної біології); **Б.М. Бабія** (Відділення економіки, історії, філософії і права); **О.С. Мельничука** (Відділення літератури, мови та мистецтвознавства).

22 квітня – Присуджено Ленінську премію **О.В.Кірсанову** за дослідження фосфореакції та реакції окисного імінування фосфор- і сірковмісних сполук [140].

5 серпня – Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені Г.Ф.Проскури за видатні наукові роботи в галузі енергетики.

Проскура Георгій Федорович (1876–1958) – видатний учений в галузі гідродинаміки та гідромашинобудування, акад. ВУАН (1929). З 1904 працював у Харківському технологічному інституті, в 1944–1954 – директор Лабораторії проблем швидкохідних машин і механізмів АН УРСР, 1946–1948 – голова Відділу АН УРСР. Наукові праці стосуються теорії пропелерних водяних турбін і насосів, кавітації в гідромашинах, застосування гідравлічних муфт для транспортних машин, теорії повітряних гвинтів. Створив першу вітчизняну гідродинамічну трубу (1934). Лауреат Державної премії СРСР (1943), заслужений діяч науки і техніки УРСР (1944).

– Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені К.Д.Синельникова за видатні наукові роботи в галузі ядерної фізики.

Синельников Кирило Дмитрович (1901–1966) – видатний український фізик-експериментатор, акад. АН УРСР (1948). З 1930 працював у Харківському фізико-технічному інституті, з 1944 – директор, з 1936 – також професор Харківського університету. Наукові праці в галузі ядерної фізики, прискорювальної техніки, фізики і техніки високого вакууму, фізичного матеріалознавства, фізики плазми. Спільно з іншими вперше в країні розщепив (1932) ядро атома літію штучно прискореними протонами, побудував перші вітчизняні масляні вакуумні насоси, низку лінійних прискорювачів. Заклав основи вакуумної металургії, започаткував дослідження з фізики плазми в Україні. Створив школу фізиків. Заслужений діяч науки УРСР (1951), лауреат Державної премії СРСР (1948).

8–20 серпня – У Києві на базі Інституту електрозварювання АН УРСР проведено третій Міжнародний семінар-практикум ООН з виробничої перепідготовки інженерів-електрозварників із країн, що розвиваються.

27 вересня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку радянської літератури та у зв'язку з 40-річчям з дня утворення Спілки письменників СРСР М.П.Бажану присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Бажан Микола Платонович (1904 - 1983) - поет, літературознавець, перекладач, акад. АН УРСР (1951). В 1943 - 1948 - заступник Голови Ради Міністрів України, 1953 - 1959 - голова Спілки письменників України, 1958 - 1983 - головний редактор Головної редакції Української Радянської Енциклопедії (нині - Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана). Автор багатьох віршів і поем, критичних і публіцистичних книг, художніх перекладів. Заслужений діяч науки УРСР (1966). Ленінська премія (1982), Державна премія УРСР ім. Т.Г.Шевченка (1965). Ордени і медалі СРСР.

28 жовтня - 1 листопада - В Інституті теоретичної фізики АН УРСР відбулася II Міжнародна конференція з теорії плазми.

6 листопада - Присуджено Державну премію СРСР:

О.Л.Тихоновському - за роботи в галузі вакуумної металургії;

Я.М.Белевцеву - за геологічні дослідження [141].

15 листопада - Відбулося Урочисте засідання АН УРСР, присвячене 250-річному ювілею АН СРСР.

4 грудня - Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

М.С. Бродину, М.С. Соскіну, В.Й. Кравченку, Є.О. Тихонову, В.Я. Рівниченку, М.Т. Шпаку, М.І. Витриховському, М.І. Дзюбенку - за розроблення фізичних основ керування частотою вимушеного випромінювання і створення комплексу лазерів з перестроюваною частотою;

О.В. Квасницькому - за працю «Фракційний метод штучного запліднення свиней».

5 грудня - Відбулася спільна сесія Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини АН УРСР та Відділення загальної біології АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження А.І.Душечкіна - відомого агрохіміка та фізіолога рослин.

1974 - Створено новий метод інваріантних співвідношень побудови точних розв'язків задач динаміки твердого тіла і систем зв'язаних твердих тіл. На основі цього методу знайдено нові розв'язки класичних задач (П.В.Харламов та ін.; Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

- В.М.Глушков висунув і обґрунтував концепцію побудови високопродуктивних ЕОМ «не найманівського типу».

- Указом Президії Верховної Ради СРСР за успішну діяльність в галузі створення нових зразків авіаційної техніки В.О.Лотареву присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Лотарев Володимир Олексійович (1914 - 1994) - учений механік і конструктор, акад. АН УРСР (1985). З 1946 працював у Запорізьському машинобудівному конструкторському бюро «Прогрес» (у 1963 -1968 - головний конструктор, 1968 - 1981 - головний конструктор, відповідальний керівник, 1981 - 1988 - генеральний конструктор). Керував створення сімей поршневих, газотурбінних, турбогвинтових та турбореактивних двигунів для літако-, вертольото - і суднобудування та промислового призначення. Ленінська премія (1960). Державна премія СРСР (1948, 1976). Заслужений діяч науки УРСР (1984). Премія ім. М.К.Янгеля. Державні нагороди СРСР.

- У Львові відбулась VI Всесоюзна нарада з класифікації рослинності (співвідношення таксономічних одиниць класифікації рослинності і одиниць геоботанічного районування).

- Д.В. Волков і В. Акулов запровадили поняття суперпростору і побудували теорію голдстоунівських частинок і калібровочних ферміонів (ХФТІ).

1974-1978 - С.В. Пелетминський дав загальний вираз для великоструктурної ентропії, що узагальнює формулу Больцмана для ентропії ідеального газу (ХФТІ) [142].

1974 - І.О. Кулик побудував теорію нелінійних явищ у мікромістках (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

- Створено систему цифрової обробки зображень, за допомогою якої оброблено зображення Марса, одержані автоматичними міжпланетними станціями «Марс-3» і

«Марс-5»; за даними космічного апарата «Піонер-Венера-1» побудовано мапи місцевості на Венері та синтезовано стереограми великих районів її поверхні (О.Я. Усиков із співробітниками; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

- Створено малогабаритний ВЧ-прискорювач дейтронів на енергію 3 МеВ (ХФТІ).
- Здійснено повітряно-плазмову різку металів під водою у відкритому морі (Інститут електрозварювання АН УРСР).
- Запропоновано механізм селективної сорбції катіонів та аніонів на неорганічних іонітах, в тому числі селективної сорбції мікрокількостей важких та лужних катіонів (радіоцезію). Показано, що центрами селективної сорбції радіоцезію та радіостронцію є порожнини або ультрапори в матриці сорбенту, співрозмірні з діаметром відповідного іону (Д.М. Стражеско, В.В. Стрелко та ін.; Інститут фізичної хімії АН УРСР). Це створило новий напрям – синтез високоселективних неорганічних іонітів.
- Створено аналізатор природної імпульсації волокон (В.І. Скок та ін.; Інститут фізіології АН УРСР).
- Опубліковано працю В.М.Глушкова та ін. «Алгебра. Мови. Програмування» [143].
- Вийшла в світ монографія Є.Є.Чеботарьова та ін. «Захисна і лікувальна дія екзогенної ДНК при опроміненні швидкими нейтронами» [144].
Наведено результати досліджень антипроменевих властивостей ДНК та продуктів її деполімеризації внаслідок спричинених швидкими нейтронами променевих пошкоджень. Встановлено, що антипроменева ефективність ДНК залежить не від ступеню полімерності та ізологічності препаратів, а від дози і строків їх введення в організм. Натомість азотисті основи і комплекс дезоксимонофосфатів не чинять протипроменеву дію. Показано, що в механізмі антипроменевої дії ДНК значну роль відіграє стимуляція імунологічної реактивності організму.
- Видано монографію С.Б.Кримського «Наукове знання і принципи його трансформації» (Інститут філософії АН УРСР).

1975

23 січня – Президія АН УРСР присудила:

- премію ім. Л.В. Писаржевського **Р.В. Кучеру** – за цикл робіт «Дослідження процесів радикально-ланцюгового та ферментативного окислення вуглеводів в емульсіях»;
- премію ім. О.О. Богомольця **М.І. Гуревичу** – за цикл робіт з фізіології та патофізіології судинного тонусу;
- премію ім. М.М. Крилова **І.І. Ляшко** – за цикл робіт з чисельно-аналітичних методів розв'язання крайових задач математичної фізики;
- премію ім. Є.О. Патона **Б.С. Касаткіну** – за цикл робіт «Термозміцнені низьколеговані сталі високої міцності для зварних конструкцій»;
- премію ім. В.Я. Юр'єва **І.М. Шайтану, Р.Ф. Клеєву та Л.М. Чуприну** – за роботу з інтродукції та селекції плодкових культур – виведення сортів персика «Дружба», «Рум'яний» та нових форм винограду, абрикосу, волоського горіху, вишні та яблуні;
- премію ім. Д.К. Заболотного **В.М. Єрмоленку та В.І. Монченку** за цикл робіт із серії «Фауна України»;
- премію ім. В.І. Вернадського **І.С. Усенку, І.Б. Щербакову та А.П. Заєцю** – за монографію «Віотити докембрію»;
- премію ім. О.М. Динника **І.І. Данилюку** – за роботу «Про інтегральні функціонали із змінною областю інтегрування»;
- премію ім. Д.З. Мануїльського **С.М. Пархомчуку, І.Ф. Черникову та Ю.М. Мацейку** – за колективну працю «У боротьбі за ліквідацію колоніалізму»;
- премію ім. М.Г. Холодного **К.М. Ситнику, Л.І. Мусатенку та М.М. Книзі** – за монографію «Фізіологія кореня»;
- премію ім. О.В. Палладіна **К.М. Веремієнку** – за монографію «Біохімічні дослідження та впровадження в медичну практику протеолітичних ферментів і їх інгібіторів»;

премію ім. К.Д. Синельникова **О.О. Галкіну** та **Е.А. Завадському** - за цикл робіт із індукування нового стану речовини сильним магнітним полем.

19-20 березня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких обговорювалися результати її наукової діяльності в 1974 і завдання на 1975. Було також прийнято постанову про створення Відділення економіки АН УРСР і внесення відповідних змін до Статуту АН УРСР.

2-12 червня - У Києві проходив міжнародний науковий семінар учених-фізіологів, у роботі якого взяло участь близько 120 спеціалістів із соціалістичних країн, а також з Мексики, Нігерії, ФРН та інших держав. З лекціями про кардинальні проблеми фізіології, про останні досягнення науки в галузі електрофізіології і нервової клітини виступили провідні вчені СРСР, США, Англії.

6 червня - Постановою Ради міністрів УРСР від 06.06.1975 та Президії АН УРСР від 12 червня на базі Донецького відділення фізико-органічної хімії Інституту фізичної хімії АН УРСР створено Інститут фізико-органічної хімії і вуглехімії (директор - **Л.М. Литвиненко**). Постановою Президії АН УРСР від 5 грудня Інституту присвоєно ім'я Л.М. Литвиненка [2, с.201].

Основні напрями діяльності Інституту: розроблення і впровадження нових фізико-хімічних методів дослідження вугілля і його компонентів; дослідження шляхів і розроблення процесів переробки вугілля, хімічних продуктів у перспективні види палива; вуглехімічний синтез; вивчення кінетики і механізму хімічних реакцій органічних сполук; металокомплексний каталіз і органічні каталізатори.

5 серпня - Указом Президії Верховної Ради СРСР «За заслуги в розвитку радянської науки, економіки і культури, підготовку висококваліфікованих наукових кадрів» АН УРСР нагороджено орденом Дружби народів. 19 вересня відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені нагородженню АН УРСР орденом Дружби народів.

6 листопада - Присуджено Державну премію СРСР **В.В. Клімову** за цикл праць з кристалографії та кристалохімії сегнетоелектриків.

15 грудня - Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

Я.С. Підстригачу, Я.Й. Бураку, Г.В. Пляцку, Б.І. Колодію, Г.М. Семовських, З.І. Горячевій, Л.П. Карасьову - за розроблення і впровадження в практику оптимальних режимів зонального відпускання зварних швів конструкцій оболонкового типу;

І.Г. Підоплічку (посмертно) - за наукове розроблення і створення Центрального науково-природничого музею АН УРСР;

В.Н. Єременку, Ю.В. Найдичу, В.С. Журавльову, Г.О. Колесниченку, І.О. Лавриненку, В.О. Кондрацькому, Я.Ф. Моцаку - за цикл праць «Дослідження контактних явищ у металічних розплавах, розроблення і впровадження у промисловість технологічних процесів паяння і металізації неметалевих матеріалів»;

В.М. Потураєву - за створення і впровадження на вугільних шахтах УРСР спеціального кріплення - пневнобалонних кострів;

О.М. Міляху, І.В. Волкову, С.І. Закревській, М.М. Александрову, Е.М. Єсибяну, В.О. Заварихіну, Б.Є. Кубишину - за розроблення теорії індуктивно-ємнісних перетворювачів і створення на їх основі систем стабілізованого струму для живлення електротехнічної та електронної апаратури.

16 грудня - Теоретично відкрито закономірність поглинання тепла при тепловому руйнуванні поверхні матеріалу, експериментально підтверджену 30 червня 1986 (Г.О. Фролов, Ю.В. Полежаєв, В.В. Пасічний; Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР, Інститут високих температур АН СРСР).

1975 (червень) - У Києві проходив Міжнародний симпозиум з рентгенівської фотоелектронної спектроскопії.

- 1975** - В Інституті кібернетики АН УРСР створено мікроЕОМ на великих інтегральних схемах.
- У Києві відбулася VI Всесоюзна конференція з тематичного картографування «Завдання картографічного забезпечення охорони природи і охорони навколишнього середовища СРСР» [145].
 - Б.Є. Патон і Б.О. Мовчан розробили технологію електронно-променевого переплаву матеріалів методом спільної конденсації кількох потоків пару.
 - В.І. Веркін і В.А. Коноводченко побудували надпровідниковий інфрачервоний радіометр.
 - В Інституті радіофізики і електроніки створено перший вітчизняний декаметровий радіоінтерферометр, що складався з радіотелескопів УТР-2 і «УРАН-1» (база 42,3 км).
 - В.М. Локтев побудував теорію віброн-екситонних переходів в альфа-кисні (Інституту теоричної фізики АН УРСР).
 - С.Барановим і Р.Кочканяном одержано новий клас бетаїнів азольного й піримідинового ряду, що містять гетероароматичні катіони (Інститут фізико - органічної хімії АН УРСР).
 - В Інституті електрозварювання АН УРСР під керівництвом В.М.Кудінова розроблено концепцію та сформульовано умови з'єднання при зварюванні вибухом.
 - Створено теорію, методи аналізу і синтезу перетворювачів з використанням електричних ланцюгів з резонансними властивостями. Це дало можливість розробити системи стабілізованого струму для живлення електротехнічної та електронної апаратури (О.М.Мілях та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).
 - В Інституті фізичної хімії АН УРСР К.Б. Яцимирським започатковано новий напрям - біонеорганічну хімію, що привело до створення синтетичних аналогів різноманітних природних речовин.
 - Сформульовано поняття електронодонорності та ефективною довжини гетерозалишків поліметинових барвників, які знайшли широке застосування для цілеспрямованого пошуку барвників із заданими спектральними і хімічними властивостями та сприяли становленню сучасного вчення про забарвлення органічних сполук (Г.Г. Дядюша, О.Д. Качковський, Інститут органічної хімії АН УРСР).
 - На основі дослідження зв'язку між структурою, психофармакологічними властивостями та молекулярним механізмом дії великої низки 1,4-бенздіазепинів і їх циклічних гомологів сформульовано уявлення про характер фармакофорного фрагменту зазначених сполук і вплив конформаційних факторів на активність бенздіазепинів. З урахуванням виявлених закономірностей синтезовано та вивчено низку високоефективних похідних 1,4-бенздіазепину. Один з препаратів цієї групи (феназепам) впроваджено в медичну практику (1979) як перший вітчизняний транквілізатор (О.В. Богатський, С.А. Андронаті та ін.; Фізико-хімічний інститут АН УРСР).
 - Здійснено перенесення бактеріальних генів в клітини рослин (С.С. Малюта).
 - Г.Х. Мацука із співробітниками відкрив біологічно неактивні тРНК у тканинах тварин, явище адаптації тРНК і аміноацил-тРНК-синтетаза в умовах синтезу білка (Інститут молекулярної біології і генетики АН УРСР).
 - К.С. Терновий із співробітниками розробив концепцію взаємозв'язку кістково-суглобової і кровотворної систем.

- Співробітниками Інституту геологічних наук АН УРСР створено загальну «Тектонічну карту УРСР» масштабу 1:500 000.

- Оpubліковано монографію В.М. Глушкова «Макроекономічні моделі і принципи побудови ОГАС» [146].

Викладено методи прогнозування та управління дискретними процесами, представлено макроекономічні моделі для передпланових орієнтувань, моделі планування та оперативного управління. Розглянуто проблеми управління трудовими ресурсами і заробітною платою. Показано структуру ОГАС (Загальнодержавної автоматизованої системи), етапи її створення.

- Видано працю В.М. Глушкова та ін. «Автоматизація проектування обчислювальних машин».

- Засновано журнали «Математичні методи та фізико-механічні поля», «Фізика низьких температур», «Питання атомної науки і техніки».

- Вийшла в світ монографія В.І. Трефілова, Ю.В. Мільмана, С.О. Фірстова «Фізичні основи міцності тугоплавких металів» [147].

Узагальнено результати вивчення особливостей електронної будови, структури та механічних властивостей тугоплавких металів і сплавів на їх основі. Розглянуто особливості дислокаційної структури та механізму пластичної деформації в широкому температурному інтервалі, основні принципи легування й термомеханічної обробки з метою створення жароміцних конструкційних матеріалів з комплексом механічних властивостей, які поєднують високотемпературну міцність і низькотемпературну пластичність.

- Вийшла в світ монографія Д.К. Зерова та Л.Я. Партики «Мохоподібні Українських Карпат» [148].

Висвітлено історію вивчення мохоподібних регіону, встановлено їх видовий склад, подано докладні відомості про поширення на досліджуваній території. Проведено географічний аналіз флори мохоподібних і на його основі зроблено спробу накреслити основні етапи її розвитку на території Українських Карпат.

- Видано «Довідник з петрографії України» (І. С Усенко та ін.; Інститут геологічних наук АН УРСР).

- Вийшла в світ колективна монографія «Самоочищення, біопродуктивність і охорона водойм і водотоків України» (Інститут гідробіології АН УРСР) [149].

Підведено підсумки науково-дослідних робіт, виконаних в Україні в 1971-1974. Відображено результати гідробіологічних, гідрохімічних і рибогосподарських досліджень водосховищ, річок, каналів, гирлових областей і Чорного моря, результати робіт з проблем формування якості, самоочищення вод, біологічної очистки стічних вод, водної токсикології, ставкового риборозведення.

1975 - Видано підготовлений Інститутом мовознавства АН УРСР «Орфографічний словник української мови».

1976

22 лютого - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.І. Атроценку, В.С. Гутирі та П.М. Галичу** - за цикл робіт у галузі промислового гетерогенного каталізу;

премію ім. О.О. Богомольця **М.М. Сиротиніну** - за цикл робіт «Фізіологічні механізми реактивності в онтогенезі та філогенезі»;

премію ім. М.М. Крилова **В.С. Королюку** - за цикл фундаментальних робіт по вивченню граничних функціоналів, присвячених розробці нового універсального методу розв'язання граничних задач;

премію ім. Є.О. Патона **Г.А. Виноградову, О.О. Катрусу та В.П. Каташинському** - за комплекс робіт з прокатки порошків металів, сплавів і сполук;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.М. Ремеслу** - за виведення та впровадження у виробництво високопродуктивних інтенсивних сортів озимої пшениці («Іллічівка», «Миронівська-808», «Миронівська-Ювілейна»);

премію ім. Д.К. Заболотного **К.Г. Бельтюковій** (посмертно), **І.Б.Корольову** та **В.О. Мурасу** – за монографію «Бактеріальні хвороби зернобобових культур»;

премію ім. В.І. Вернадського **С.І. Субботіну** (посмертно), **В.В. Соллогубу** та **А.В. Чекунову** – за цикл робіт «Структура земної кори»;

премію ім. О.М. Динника **В.Л. Рвачову** – за монографію «Методи алгебри логіки в математичній фізиці»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **І.М. Мельникову**, **І.М. Кулиничу** та **П.С. Соханю** – за колективну працю «На магістралях дружби та братерства»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **С.А. Генсіруку** – за цикл робіт «Ліси Українських Карпат та їх використання», «Ялиники Східних Карпат», «Комплексне лісове господарство в гірських умовах», «Лісові ресурси України, їх охорона та використання»;

премію ім. М.Г. Холодного **О.П. Оксіюк** та **О.Г. Кафтаникову** – за монографії «Водорості каналів світу» та «Безхребетні каналів СРСР».

премію ім. О.В. Палладіна **М.Д. Курському** та **М.С. Бакшееву** (посмертно) – за монографію «Біохімічні основи механізму дії серотоніну»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Є.В. Толубинському** (посмертно), **О.А. Гречаному** та **В.С. Новикову** за цикл робіт з теорії переносу енергії та речовини;

премію ім. К.Д. Синельникова **О.Г. Ситенку** – за цикл робіт з теорії ядерних процесів при високих енергіях.

24 березня – Став до ладу в Інституті ядерних досліджень АН УРСР ізохронний циклотрон «У-240». Дає змогу вивчати властивості різних матеріалів під впливом потужного радіоактивного опромінювання.

2 квітня – На Загальних зборах АН УРСР проведено вибори в АН УРСР.

Обрані дійсними членами:

О.В. Богатський (хімія);

С.М. Гершензон (молекулярна біологія і генетика);

В.С. Королюк (математика);

О.О. Кремньов (промислова теплотехніка);

І.І. Лукінов (економіка сільського господарства);

А.Т. Пилипенко (аналітична хімія);

І.К. Походня (металургія, технологія металів);

В.Ф. Уткін (механіка).

Обрані членами-кореспондентами:

О.Ф. Аксьонов (матеріалознавство);

В.М. Власенко (хімічна технологія);

Д.В. Волков (теоретична фізика);

О.А. Геращенко (теплофізика);

Ю.Г. Гололобов (органічна хімія);

Д.М. Гродзінський (фізіологія рослин);

І.М. Дмитренко (фізична електроніка);

Ю.М. Єрмольєв (математика);

Б.С. Касаткін (матеріалознавство);

В.І. Куценко (філософія);

А.Г. Лесник (металофізика),

М.П. Лисиця (фізика напівпровідників);

В.О. Лотарєв (механіка);

Г.Х. Мацука (молекулярна біологія і генетика);

М.Т. Мелешкін (економіка);

Б.О. Нелепо (фізика моря);

О.О. Пащенко (хімічна технологія);

О.М. Пилянкевич (матеріалознавство);

В.М. Потураєв (механіка);
П.Р. Родін (обробка металів);
В.М. Русанівський (мовознавство);
А.О. Стогній (автоматизовані системи обробки даних);
В.І. Труфяков (міцність матеріалів і конструкцій);
М.П. Щербак (геологія);
К.Л. Юценко (автоматизовані системи обробки даних).

22 квітня – Присуджено Ленінську премію **В.С. Соболеву** за цикл праць з фацій метаморфізму та **Ю.О. Сметаніну** за розробки з технічної механіки [150].

4 червня – У Києві проходив III Всесоюзний з'їзд геронтологів і геріатрів. Відбулися також вибори правління Всесоюзного науково-методичного товариства геронтологів і геріатрів, головою обрано Д.Ф.Чеботарьова (Київ).

11 червня – У Севастополі за участю Президента АН СРСР А.П.Александрова відбулося виїзне засідання Гідрофізичної ради АН СРСР, присвячене математичним моделям океану, створенню нових приладів для Військово-морського флоту, супутниковій гідрофізиці, виявленню слідів підводних човнів. А.П.Александров відвідав океанографічну платформу, науково-дослідне судно «Михайло Ломоносов» та севастопольський дельфінарій, взяв участь у відкритті на території Севастопольського вищого військово-морського інженерного училища пам'ятного знаку на честь вчених фізиків-ядерників, які проводили роботи з розмагнічення кораблів Чорноморського флоту у роки Великої Вітчизняної війни [151].

12 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР М.І. Галасю присвоєно звання Героя Соціалістичної праці.

Галась Михайло Іванович (1929 – 2006) – учений механік і конструктор, чл. кор. НАН України (2000). З 1956 працював у КБ «Південне» (з 1972 – керівник і головний конструктор підрозділу, заст. головного, генерального конструктора КБ). Наукові праці та розробки в галузі проектування та машинобудування основних систем ракетно – космічної техніки. Ленінська премія (1990). Державна премія СРСР (1967). Ордені України. Державні нагороди СРСР.

12 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги в створенні нової техніки **В.Г. Сергееву** вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги в створенні нової техніки **В.Ф. Уткіну** вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

14 серпня – Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені С.О. Лебедева (23 серпня – Президія АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі обчислювальної техніки, приладобудування й створення засобів і систем автоматизації та управління.

5 жовтня – Відбулося спільне засідання Державного комітету Ради Міністрів СРСР з науки і техніки та Президії АН СРСР, присвячене обговоренню досвіду АН УРСР з підвищення ефективності наукових досліджень і прискорення впровадження їх результатів у народне господарство, на якому заслухано доповідь Президента АН УРСР Б.Є.Патона щодо розвинутих АН УРСР принципово нових форм зв'язку науки з виробництвом. Рекомендовано академіям наук союзних республік, науковим установам АН СРСР та галузевим академіям використовувати цей досвід, схвалено пропозицію АН УРСР щодо створення в її системі академічних науково-технічних об'єднань на базі інститутів:

електрозварювання, проблем матеріалознавства, кібернетики, фізико-технічного низьких температур, надтвердих матеріалів [152].

28 вересня – Президія АН УРСР прийняла рішення про створення Українського літологічного комітету.

7 жовтня – У Києві закінчив роботу Міжнародний симпозиум з питань фільтрації води в пористих середовищах, організований Міжнародною асоціацією гідравлічних досліджень.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР:

П.Т. Троньку, І.С. Слабееву, О.К. Касименку та І.І. Компанейцю – за 26-томну «Історію міст і сіл Української РСР» (1967-1974);

О.О. Розенбергу та Г.В. Раєвському – за участь у створенні багатопарових рулонованих посудин високого тиску для агрегатів великої одиначної потужності та організації їх промислового виробництва;

Ф.Б. Гриневичу, В.П. Карпенку, М.М. Сурді та А.І. Новіку – за участь у розробці теоретичних основ і принципів побудови автоматичних вимірювальних електричних комплексів, створених на цій базі, та впровадженні в серійне виробництво цифрових автоматичних мостів змінного струму;

В.О. Логареву – за створення авіадвигунів;

В.М. Кошлякову – за роботи в галузі механіки [153].

14 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

Ю.Т. Митулинському, Г.І. Корнієнку, С.К. Лісничому – за участь у роботі «Система автоматичного контролю якості деталей авіаційних газотурбінних двигунів»;

Л.А. Кульському, М.О. Шевченку, І.Т. Гороновському, С.П. Шакутіній – за розроблення ефективних методів обробки води, їх теоретичне обґрунтування та впровадження;

О.М. Романіву, В.Б. Волкову – за участь у комплексі робіт по виготовленню і впровадженню корозійностійкого устаткування і трубопроводів великих діаметрів з титану та його сплавів у калузькому виробничому об'єднанні «Хлорвініл»;

В.П. Васильєву, В.Г. Доліну, В.О. Мамонтовій, Ю.О. Костюку – за монографію «Шкідники сільськогосподарських культур і лісових насаджень» у 3-х томах, опубліковану в 1973 – 1975;

В.Г. Бондарчуку, В.Я. Дідковському, Д.Є. Айзенвергу, І.М. Ямниченку, О.В. Крашенинниковій., О.К. Каптаренко-Черноусовій, Г.І. Моляву, В.Т. Сябряй, П.Л. Шульзі, Ф.Ю. Лапчик – за працю «Стратиграфія УРСР» (томи 2 – 11), опубліковану в 1963 – 1975;

В.П. Комісаренку – за участь у синтезі, експериментальному і клінічному вивченні нових хімічних препаратів для лікування раку і хвороби Іценка – Кушінга; .

О. К. Антонову – за участь у створенні, впровадженні в серійне виробництво і експлуатацію пасажирського літака АН-24, його варіантів і модифікацій;

П.Г. Костюку, Ю.П. Лиманському, Б.Я. П'ятигорському, М.М. Преображенському, М.І. Філякіну, О.М. Мінцису, О.С. Патиченку, Б.З. Грушевському, Р.В. Поляку – за розроблення і впровадження комплексу апаратури для електрофізіологічних досліджень;

В.К. Лебедєву, С.І. Кучук-Яценку, О.І. Черненку, В.Т. Чередничці, В.І. Тишурі, М.І. Постолатію – за участь у створенні і промислового впровадженні нової технології і високоефективних збірно-зварних комплексів для серійного виробництва металевих конструкцій з уніфікованих елементів;

Ф.О. Абрамову, Б.Є. Грецінгеру – за участь у розробленні і впровадженні способу подолання газового бар'єру, який забезпечує на багатогазових шахтах навантаження на лаву понад 1000 тон за добу (засобами вентиляції);

Б.Ф. Лебедєву, В.Я. Сосновському – за участь у розробленні і впровадженні прогресивної технології монтажно-зварювальних робіт і комплексної механізації для зведення металоконструкцій найбільшої в світі доменної печі № 9 Криворізького металургійного заводу;

О.А. Казимирову – за участь у створенні, організації багатосерійного виробництва та експлуатації траулерів-сейнерів.

1976 – Розроблено теорію та метод побудови перетворювачів випадкових і регулярних імпульсних сигналів (Фізико-механічний інститут АН УРСР).

- Створено термінальний процесор «БАРС» (В.І. Скурихін, А.О. Морозов та ін.; Інститут кібернетики АН УРСР).
- Створено тридіапазонний перестроювальний лазер (М.С. Соскін та ін.; Інститут фізики АН УРСР).
- Створено новий клас металевих армованих квазібагатощарових матеріалів (Інститут електрозварювання АН УРСР).
- У Фізико-механічному інституті під керівництвом О.М. Романіва розроблено та впроваджено корозійностійке обладнання з титану.
- В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом А.В. Колодяжного розроблено восьмиканальну ширококутну тензостанцію для дослідження високошвидкісних процесів деформування при ударному та вибуховому навантаженні.
- Розроблено і впроваджено литий нікелевий сплав для робочих охолоджувальних лопаток суднових газотурбінних двигунів (Інститут проблем лиття АН УРСР).
- Розроблено теоретичні основи і принципи побудови автоматичних вимірювачів комплексних електричних величин, створено на цій базі і впроваджено в серійне виробництво цифрові автоматичні мости змінного струму (Ф.Б. Гриневич та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).
- Відкрито явище коливання знаку хімічної поляризації ядер в реакції Белоусова – Жаботинського (К.В. Яцимирський, І.П. Грагеров та ін.; Інститут фізичної хімії АН УРСР).
- Л.А. Кульський створив класифікацію домішок води за їх фазово-дисперсним станом.
- В.Г. Пінчук із співробітниками розробив морфологічні і ультраструктурні оцінки злоякісної пухлини печінки та класифікацію її основних форм.
- Оpubліковано монографію В.О. Кононенка і Р.Ф. Ганієва «Колівання твердих тіл» [154].
- Видано двотомну колективну монографію «Развиток хімічної технології на Україні» (Інститут історії АН УРСР) [155].
- Видано монографію Д.К.Зерова «Формування рослинності та заростання водосховищ Дніпровського каскаду» (Інститут ботаніки АН УРСР).
- Вийшла в світ книга Д.Г.Затули «Мікробіологічні аспекти вивчення злоякісних пухлин» (Інститут мікробіології і вірусології АН УРСР) [156].

Висвітлено встановлену антигенну спільність сапрофітного мікроорганізму *Vac. megaterium* H та тканин пухлин. Запропоновано застосування *Vac. megaterium* H та її антигена для дослідження протипухлинного імунітету. Здійснено відбір інгібіторів злоякісного росту, первинну селекцію мікроорганізмів – продуцентів речовин з протипухлинною активністю.
- Вийшла в світ монографія І.А.Шевцова «Генетичні принципи покращання аутополіплоїдних рослин» [157].

Розглянуто вибір вихідного матеріалу, оптимального рівня плідності, використання гібридизації та відбору для підвищення плідності при селекції аутополіплоїдів. З'ясовано цитогенетичні та генетичні аспекти зав'язаності насіння, що охоплює процеси гаметогенезу, запліднення та розвитку зиготи. Здійснено цитоембріологічні дослідження причин загибелі триплоїдних зародків при схрещуванні між диплоїдними та тетраплоїдними формами жита, ячменю, картоплі. Висвітлено успадкування і мінливість якісних та кількісних ознак гібридів буряка різного рівня плідності.
- Видано працю П.П. Толочка «Стародавній Київ» (Інститут археології АН УРСР).

- Оpubліковано колективну монографію «Історія держави і права Української РСР» за редакцією Б.М. Бабія (Інститут держави і права АН УРСР).
- Вийшов у світ двотомний «Шевченківський словник» (відповідальний редактор - Є.П. Кирилук) (Державна премія України ім. Т.Г. Шевченка, 1980) [157].
- Видавництвом «Наукова думка» започатковано серію біографічних словників учених світу виходом у світ «Астрономів» І.Г. Колчинського, А.А. Корсунь і М.Г. Родригеса. В наступні роки вийшли «Фізики» Ю.О. Храмова (1977), «Механіки. Математики» О.М. Боголюбова (1983), «Біологи» (під редакцією Ф.М. Серкова, 1984), «Хіміки» В.А. Волкова, Є.В. Вонського, Г.І. Кузнецова (1984), «Геологи. Географи» Г.І. Малявко і В.П. Франчук (1985).

1976–1979 - В.Л. Вінецький і Н.В. Кухтарев створили зонну модель запису динамічних голограм у фоторефрактивних кристалах (Інститут фізики АН УРСР).

1976–1986 - Видано «Зібрання творів» І.Я. Франка у 50 томах, підготовлене Інститутом літератури АН УРСР (Державна премія України ім. Т.Г. Шевченка, 1988) [158].

1977

10 лютого - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Л.І. Самараю** та **В.І. Горбатенку** - за цикл робіт «Явище анізотропії в гетероалільних системах і його роль у синтезі нових типів гетерокумулятивів»;

премію ім. О.О. Богомольця **С.С. Лаврику** - за монографію «Консервування кісткового мозку»;

премію ім. М.М. Крилова **В.О. Кононенку** (посмертно) - за цикл робіт «Дослідження динамічної взаємодії коливальних систем з джерелом енергії»;

премію ім. Є.О. Патона **М.І. Чепурку**, **Ю.А. Резникову** та **А.М. Буйновському** - за монографію «Віметалеві труби»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.П. Банникову** - за монографію «Цитоембріологія міжвидової несумісності у рослин»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.Г. Пучкову** - за цикл робіт «Напівтвердокрилі комахи інфраяду пентаморфа України»;

премію ім. В.І. Вернадського **Г.Н. Доленку** - за серію робіт з проблеми «Закономірності нафтогазонакопичення в земній корі»;

премію ім. О.М. Динника **М.О. Кільчевському** - за монографію «Динамічне контактне стискання твердих тіл. Удар»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **В.І. Шинкаруку**, **Л.В. Сохань** та **В.І. Мазепі** - за цикл робіт з філософсько-соціологічних проблем сучасної науково-технічної революції;

премію ім. М.Г. Холодного **А.М. Гродзінському** - за цикл робіт з експериментальної ботаніки (хімічна взаємодія рослин);

премію ім. О.В. Палладіна **А.М. Утевському** - за цикл робіт «Обмін катехоламінів»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **І.Т. Швецю** та **Є.П. Дибану** - за монографію «Повітряне охолодження деталей газових турбін»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.В. Немошкаленку** та **І.Я. Дехтяру** - за цикл робіт «Електронні властивості реальних металів і сплавів»;

премію ім. С.О. Лебедева **М.О. Лаврентьеву** - за цикл робіт «Теорія нелінійних класів квазіконформних відображень» і наукові звіти;

премію ім. М.К. Янгеля **П.І. Нікітіну** та **П.М. Светлову** - за цикл праць «Розроблення теоретичних і експериментальних методів дослідження динаміки та міцності конструкцій».

15–16 березня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких обговорено результати її діяльності в 1976 і завдання на 1977.

28 червня - Постановою Ради Міністрів УРСР (14 липня - Президії АН УРСР) засновано премію імені М.К. Янгеля за видатні наукові роботи в галузі прикладної механіки та ракетно-космічної техніки.

- 21 липня** - В Одесі створено Фізико-хімічний інститут АН УРСР, з 1984 носить ім'я О.В. Богатського.
- 22 липня** - У Києві відбулося засідання Республіканської ради з координації наукових досліджень у галузі природничих і суспільних наук, створеної відповідно до постанови ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР «Про деякі заходи по дальшому поліпшенню управління науково-технічним прогресом у республіці» [159].
- 28 липня** - В Інституті проблем лиття АН УРСР одержано чавун, позбавлений крихкості.
- 3 вересня** - У Києві відбувся XI Міжнародний конгрес Карпато-Балканської геологічної асоціації.
- 5 вересня** - У Києві розпочав роботу радянсько-американський симпозиум з питань спецелектрометалургії і зварювання [160].
- 21-23 вересня** - У Києві відбулась Всесоюзна конференція «Палеографічні основи раціонального використання природних ресурсів» [161].
- 29 жовтня** - Відбулося розширене засідання Секції суспільних наук АН УРСР, присвячене завданням учених-суспільствознавців на сучасному етапі [162].
- 6 листопада** - Присуджено Державну премію СРСР:
- В.М. Глушкову, В.П. Деркачу та Ю.В. Капітоновій** - за цикл праць з теорії дискретних перетворювачів і методів автоматизації проектування ЕОМ;
 - П.І. Вацету та В.І. Волощуку** - за участь у дослідженнях розщеплення легких ядер гамма-променями високих енергій;
 - С.М. Коняхову** - за роботи в галузі ракетно-космічної техніки;
 - Б.В. Гнеденку** - за цикл праць з теорії надійності;
 - А.В. Меню, І.І. Іванову, Л.Г. Содіну та М.К. Шарикіну** - за роботи в галузі радіо-астрономії;
 - А.О. Морозову** - за участь у створенні Центру керування космічними польотами [163].
- 13 грудня** - Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:
- В.І. Гриценку та П.Л. Андону** - за участь у розробленні і впровадженні ефективних методів і способів автоматичного управління підприємствами чорної металургії Української РСР;
 - А.Ф. Прихотько, Л.Й. Шанському, В.Г. Манжелію, І.Я. Фуголь, Ю.Б. Гайдідею, В.М. Локтеву** - за дослідження «Елементарні збудження і взаємодії між ними в криокристалах»;
 - С.М. Бібікову, Д.Я. Телегіну, О.І. Тереножкіну, В.А. Ільїнській, М.П. Кучері, С.С. Березанській, О.Г. Шапошниковій, Л.М. Славіну, В.Й. Довженку** - за монографію «Археологія Української РСР» у 3-х томах, опубліковану в 1971-1975 рр.;
 - Є.М. Медведеву та Ф.Г. Рачковському** - за участь у розробленні, дослідженні і впровадженні криохірургічних методів і апаратури в клінічну практику (гінекологію, нейрохірургію, стоматологію, щелепно-лицьову і лор-онкологію);
 - Шалімову О.О.** - за цикл праць «Хірургія панкреатиту»;
 - І.М. Постникову** - за підручник «Узагальнена теорія і перехідні процеси електричних машин», опублікований в 1975 (друге видання).
- 1977** - Створено керуючий обчислювальний комплекс М-180 (Б.М.Малиновський, О.В.Палагін та ін.).
- 1977-1980** - Б.Є. Патон, В.Ф. Лапчинський, О.А. Загребельний і В.В. Стесін розробили установки «Випаровувач», «Випаровувач М» і «Янтар», на яких кілька екіпажів орбітальних станцій «Салют» і «Мир» протягом 1979 -1989 провели серію технологічних експериментів.
- 1977** - Розв'язано задачу про стійкість рівномірних обертань твердого тіла і систем твердих тіл (О.Я. Савченко та ін.; Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

- Вийшла праця Й.І. Гіхмана і А.В. Скорохода «Керовані випадкові процеси» [164].
- В.В. Петров запропонував концепцію оптичного диска як носія інформації та обґрунтував принципи створення оптико-механічних запам'ятовуючих пристроїв.
- В Інституті гідромеханіки АН УРСР під керівництвом Г.В. Логвиновича розроблено теорію течій з кавітацією і методи розрахунку каверн.
- Здійснено перший запуск тріступінчастої ракети-носія легкого класу «Циклон-3», розробленої на базі ракети Р-36 для запуску космічних апаратів масою до 4000 кг (В.Ф. Уткін та ін.; КБ «Південне»). «Циклон-3» – одна з найнадійніших ракет-носіїв, яка тривалий час не мала аналогів у світі.
- Відкрито розсіяння домішок на фонах ґратки твердого гелію (Б.Н. Єсельсон, В.С. Григор'єв, В.А. Міхеєв, М.Міхін).
- Е.А. Канер передбачив існування сильних неадіабатичних ефектів в електронній взаємодії та під час поглинання ультразвуку в сильному магнітному полі.
- О.О. Галкін і Л.Т. Цимбал відкрили доплерон-фононний резонанс у металах (Донецький фізико-технічний інститут АН УРСР).
- Встановлено вплив електроліту при анодному окисленні на властивості та енергетичне положення рівнів в анодній окисній плівці карбіду кремнію (О.В. Снітко, О.М. Гецько, Ю.А. Пасічник).
- К.В. Яцимирський та Н.К. Давиденко встановили існування кореляції між відстанню метал-донорний атом та положенням спектральної лінії для координаційних сполук рідкісноземельних металів.
- В.М. Гранчак, В.П. Шерстюк та Й.Й. Ділунг (Інститут фізичної хімії АН УРСР) розробили наукові основи створення світлочутливих олігомерних матеріалів і методів реєстрації оптичної інформації та визначили можливості їх застосування в наукоємких технологіях.
- Синтезовано і впроваджено в клінічну практику імуностимулятор – тилорон (Фізико-хімічний інститут АН УРСР, Інститут проблем онкології АН УРСР).
- Д.М. Гродзинський заклав основи теорії надійності рослинних систем.
- Вийшла друком монографія В.М. Глушкова та ін. «Мережі ЕОМ» [165].
Здійснено аналіз взаємного проникнення засобів обчислювальної техніки і техніки зв'язку, викладено основи побудови мереж ЕОМ та елементи їх проектування, розглянуто принципи побудови загальнодержавної мережі обчислювальних центрів, що є технічною базою ОГАС.
- 1977–1979** – Інститутом історії АН УРСР видано «Історію Української РСР» у восьми томах, десяти книгах (головний редактор – **Ю.Ю. Кондуфор**). У 1981–1985 перевидана в десяти книгах російською мовою [166].
- 1977** – Вийшов «Визначник рослин Українських Карпат».
- Інститутом економіки АН УРСР видано колективну монографію «Демографічний розвиток Української РСР» [167].
- Вийшла в світ праця І.І. Лукінова «Відтворення та ціни».
- Видано монографію В.І. Шинкарука «Єдність діалектики, логіки та теорії пізнання».
- Вийшла колективна праця «Мова і час» (Інститут мовознавства АН УРСР).
- Вийшла в світ монографія «Людина і світ людини» (Інститут філософії АН УРСР).

1978

19 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **О.В. Богатському** та **А.І. Греню** – за цикл робіт «Синтез і стереохімія гетероаналогів циклоалканів»;

премію ім. О.О. Богомольця **В.А. Березовському** – за цикл робіт з дослідження напруги кисню у тканинах тварин і людини;

премію ім. М.М. Крилова **Я.С. Підстригачу** та **Ю.М. Колянчу** – за цикл робіт «Математичні основи термомеханіки»;

премію ім. Є.О. Патона **В.І. Труфякову** – за цикл робіт по дослідженню та підвищенню опору втоми зварних конструкцій;

премію ім. В.Я. Юр'єва **П.С. Вовку** – за роботу «Біологія далекосхідних рослиноїдних риб та їх господарське використання у водоймах України»;

премію ім. Д.К. Заболотного **М.М. Щербаку** та **В.П. Шарпило** – за цикл робіт «Систематика, екологія та паразитофауна плазунів Палеарктики»;

премію ім. В.І. Вернадського **Р.Я. Белевцеву** – за роботу «Проблеми метаморфічної зональності докембрію»;

премію ім. О.М. Динника – **В.А. Лазаряну** – за цикл робіт «Коливання одновимірних механічних систем і перехідні режими руху поїздів»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **А.В. Лихолату** – за роботу «Співдружність народів СРСР у боротьбі за будівництво соціалізму 1917–1937 рр.»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **М.М. Паламарчуку** – за цикл досліджень територіальних комплексів та з економічної географії УРСР;

премію ім. М.Г. Холодного **Є.М. Кондратюку** та **В.П. Тарабрину** – за роботу «Донецький ботанічний сад АН УРСР (Теоретичні основи та практика будівництва, наукова й організаційна діяльність)»;

премію ім. О.В. Палладіна **Я.В. Білику** – за цикл робіт «Дослідження фізико-хімічних і біологічних властивостей нейроспецифічних білків»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.Є. Божку** – за монографію «Відтворення вібрацій»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.Г. Бар'яхтару**, **І.О. Ахієзеру** та **С.В. Пелетминському** – за цикл робіт «Високочастотні релаксаційні процеси в магнетиках»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.А. Мельникову**, **Б.М. Малиновському** та **З.Л. Рабіновичу** – за цикл робіт «Розвиток структур і принципів побудови універсальних керуючих ЕОМ».

29–31 березня – Відбулися Загальні збори АН УРСР. Обговорено основні результати її діяльності в 1977 і завдання на 1978, 29 березня проведено вибори нових дійсних членів та членів-кореспондентів АН УРСР.

Обрані дійсними членами:

В.Г. Бар'яхтар (фізика твердого тіла);

П.Г. Богач (фізіологія, медицина);

О.Т. Гончар (літературознавство);

О.В. Городиський (електрохімія);

О.М. Гузь (механіка);

Д.А. Дудко (матеріалознавство, міцність матеріалів);

В.В. Єременко (фізика твердого тіла);

І.М. Коваленко (математична теорія надійності);

Б.О. Мовчан (матеріалознавство, міцність матеріалів);

Б.О. Нелепо (фізика моря);

О.Ф. Немець (експериментальна ядерна фізика);

В.В. Панасюк (матеріалознавство, міцність матеріалів);

В.Л. Рвачов (механіка);

П.М. Серков (фізіологія, медицина);

В.І. Скурихін (системотехніка, теорія систем);

О.О. **Созинов** (генетика);
М.П. **Стельмах** (літературознавство);
Б.Б. **Тимофеев** (системотехніка, теорія систем);
П.Т. **Тронько** (історія СРСР);
О.О. **Шалімов** (фізіологія, медицина);
В.І. **Шинкарук** (філософія).

Обрані членами-кореспондентами:

О.О. **Бакаєв** (економіка);
В.І. **Баптизманський** (металургія,
технологія металів);
Б.І. **Береснев** (матеріалознавство,
міцність матеріалів);
З.А. **Бутенко** (експериментальна
онкологія);
Г.Д. **Вервес** (літературознавство);
С.В. **Волков** (неорганічна хімія);
М.А. **Голубець** (ботаніка);
Я.М. **Григоренко** (механіка);
А.А. **Долінський** (теплоенергетика);
Е.А. **Завадський** (фізика твердого тіла);
В.Є. **Заїка** (гідробіологія);
В.Ф. **Зеленський** (металургія,
технологія металів);
І.І. **Іванов** (механіка);
В.В. **Климов** (фізико-хімія і технологія
неорганічних матеріалів);
В.І. **Клоков** (історія);
В.М. **Кошляков** (механіка);
М.О. **Кривоглаз** (теоретична фізика);
І.О. **Кулик** (фізика);
В.П. **Кухар** (органічна хімія);
С.І. **Кучук-Яценко** (металургія,
технологія металів);
А.О. **Лебедев** (механіка);
Г.Г. **Максимович** (матеріалознавство,
міцність матеріалів);
Л.М. **Марковський** (органічна хімія);
В.Т. **Махненко** (матеріалознавство,
міцність матеріалів);
Ю.В. **Найдич** (матеріалознавство,
міцність матеріалів);
В.Я. **Остренко** (металургія, технологія металів);
Й.В. **Островський** (математика);
С.В. **Пелетминський** (теоретична фізика);
Ю.Г. **Птушинський** (фізична електроніка);
М.С. **Пушкар** (кріобіологія);
В.Д. **Романенко** (гідробіологія);
В.С. **Сажин** (хімічна технологія);
А.М. **Самойленко** (математика);
І.В. **Сергієнко** (обчислювальна математика);
В.В. **Скопенко** (неорганічна хімія);
К.Д. **Товстюк** (матеріалознавство
напівпровідників);
В.О. **Топачевський** (зоологія);
В.В. **Фролькіс** (фізіологія, медицина);
О.М. **Шарковський** (математика);
Ю.Р. **Шеляг-Сосонко** (ботаніка);
А.К. **Шидловський** (електротехніка);
Є.Ф. **Шнюков** (геологія).

31 березня Президентом АН УРСР переобрано Б.Є. Патона, віце-президентами стали **К.М. Ситник, В.М. Глушков, В.І. Трефілов, Ф.С. Бабичев, П.Т. Тронько**, головним ученим секретарем Президії АН УРСР – **І.К. Походня**. Також затверджено академіків-секретарів Відділень АН УРСР: **Ю.О. Митропольського** (Відділення математики, механіки і кібернетики); **В.Н. Гріднева** (Відділення фізики); **М.П. Щербака** (Відділення наук про Землю); **І.М. Федорченка** (Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства); **Г.Є. Пухова** (Відділення фізико-технічних проблем енергетики); **В.П. Кухаря** (Відділення хімії і хімічної технології); **П.Г. Богача** (Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини); **А.М. Гродзинського** (Відділення загальної біології); **І.І. Лукінова** (Відділення економіки); **Б.М. Бабія** (Відділення економіки, історії, філософії і права); **В.М. Русанівського** (Відділення літератури, мови та мистецтвознавства).

Членами Президії АН УРСР обрано **І.К. Білодіда, О.В. Погорелова, В.С. Гутирю, І.І. Ляшка, Г.С. Писаренка, Я.С. Підстригача**.

21 квітня – Постановою Президії АНУРСР Інституту геофізики АН УРСР присвоєно ім'я С.І. Субботіна.

Субботін Серафим Іванович (1906–1976) – видатний український геофізик, акад. АН УРСР (1961), академік-секретар Відділення АН УРСР (1966–1976). В 1944–1950 працював в Інституті геологічних наук АН УРСР, 1950–1960 – Інституті геології корисних копалин АН УРСР, з 1961 – директор Інституту геофізики АН УРСР. Наукові праці в галузі теоретичної та прикладної геофізики. Розробив схеми глибинної тектоніки України та утворення основних структур земної кори. Лауреат Державної премії (1972, 1984) та премії ім. В.І. Вернадського (1976), заслужений діяч науки УРСР (1966).

22 квітня – Присуджено Ленінську премію Г.В. Логвиновичу за роботи в галузі гідромеханіки.

16 травня – У Києві відбулася нарада президентів Академій наук УРСР – Б.Є. Патона, Білоруської РСР – М.О. Борисевича та Молдавської РСР О.О. Жученка, присвячена підсумкам спільних досліджень, з питань матеріалознавства, енергетики, генетики, селекції, економіки, сільськогосподарського виробництва, геології, охорони навколишнього середовища.

17–20 травня – Делегація вчених АН СРСР на чолі з її президентом А.П. Александровим відвідала з робочим візитом АН УРСР. 18 травня А.П. Александров відкрив XXXV сесію Ради з координації наукової діяльності академій наук союзних республік при Президії АН СРСР [169].

На засіданні виступили А.П. Александров, О.В. Сидоренко, Б.Є. Патон, В.О. Котельников та ін. Було прийнято постанови: «Про розвиток наукових досліджень в академіях наук союзних республік, наукових центрах і філіях АН СРСР, спрямованих на зміцнення мінерально-сировинної бази країни»; «Про розвиток досліджень з матеріалознавства в Академії наук УРСР»; «Про створення союзних дослідних центрів по використанню унікальних експериментальних установок і устаткування АН СРСР і академій наук союзних республік». А.П. Александров та академік-секретар Відділення загальної фізики та астрономії АН СРСР О.М. Прохоров також відвідали Інститут електрозварювання, АН УРСР де ознайомилися з його розробками. 19 травня делегація відвідала Інститут кібернетики АН УРСР, Центральний науково-природничий музей АН УРСР, Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР, Музей народної архітектури та побуту УРСР під відкритим небом, виставку досягнень народного господарства УРСР, спорткомплекс «Наука», оборонні «Змієві вали», що збереглися під Києвом. А.П.Александров в Інституті ядерних досліджень АН УРСР виступив з доповіддю «Перспективи та шляхи розвитку енергетики»

20 травня – У Києві, згідно з планом науково-технічного співробітництва АН СРСР і Болгарської академії наук, пройшла сесія, присвячена 30-річчю Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між СРСР і НРБ. Її організували

Інститут слов'янознавства і балканістики АН СРСР, Інститут історії Болгарської АН, Інститут історії АН УРСР.

29 травня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку геологічної науки, підготовці наукових кадрів і в зв'язку з 70-річчям з дня народження В.С. Соболеву присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Соболев Володимир Степанович (1908-1982) - петрограф і мінералог, чл.-кор. АН УРСР (1951). У 1945-1958 - зав. кафедри Львівського університету, в 1947-1958 працював також в Інституті геології корисних копалин АН УРСР, з 1958 - заст. директора Інституту геології і геофізики Сибірського відділення АН СРСР. Наукові праці присвячено петрографії та мінералогії Сибіру й України. Акад. АН СРСР (1958). Ленінська премія (1976). Державна премія СРСР (1950). Державні нагороди СРСР.

27 червня - Постановою ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР на базі структурних підрозділів Інституту історії АН УРСР та Інституту економіки АН УРСР створено Інститут соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР.

22 серпня - Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР від 7 вересня) на базі Львівського філіалу математичної фізики Інституту математики АН УРСР створено Інститут прикладних проблем механіки і математики АН УРСР у м. Львів (директор - **Я.С. Підстригач**).

Основні напрями діяльності Інституту: операторні методи функціонального аналізу і лінійної алгебри та їх застосування; теорія диференціальних рівнянь в частинних похідних; дослідження фундаментальних і прикладних проблем механіки деформованого твердого тіла; розробка теоретичних і прикладних проблем математики стосовно некласичних задач механіки; термодинамічні основи побудови математичних моделей механіки деформованих твердих тіл.

3 вересня - У м. Кіото (Японія) розпочався VI міжнародний біофізичний конгрес за участю 1500 вчених із 39 країн, делегацію вчених СРСР очолював П.Г. Костюк.

9 вересня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку охорони здоров'я, багаторічну плідну науково-педагогічну діяльність і в зв'язку з 60-річчям з дня народження М.В. Даниленку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Даниленко Михайло Васильович (1918- 2002) - учений-хірург, чл.-кор. НАН України (1992). У 1946-1964 працював у Вінницькому медичному інституті (з 1960 - зав. кафедри), 1964-1981 - ректор, 1981-1991 - зав. кафедри, з 1991 - науковий консультант Львівського медичного інституту. Наукові праці в галузі серцево-судинної хірургії, анестезіології, реаніматології, інтенсивної терапії. Засл. діяч науки УРСР (1968). Чл.-кор. АМН України (1993).

19 вересня - У Києві проходила XXVII наукова конференція Комісії істориків СРСР і НДР. Учені двох країн обговорювали проблему «Фашизм і неофашизм. Історія і сучасність».

22 вересня - У Києві завершила роботу XX Міжнародна конференція робочої групи з дослідження Дунаю, в якій взяли участь вчені Австрії, Болгарії, Румунії, СРСР, Угорщини, ФРН, ЧССР, Швейцарії, Югославії та ін. країн. Головував на конференції директор Інституту гідробіології АН УРСР В.І. Малюк.

27 вересня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку радянської літератури, плідну громадську діяльність і в зв'язку з 60-річчям з дня народження О.Т. Гончару присуджено звання Героя Соціалістичної Праці.

Гончар Олександр Терентійович (1918- 1995) - письменник, літературознавець, акад. АН УРСР (1978). У 1959-1971 - голова Спілки письменників УРСР. Автор романів «Прапороносці», «Таврія», «Перекоп», «Людина і зброя», «Тронка», «Собор» та ін., низки повістей, новел, досліджень з історії української літератури та сучасного літературного процесу. Ленінська

премія (1964). Державна премія СРСР (1948, 1949, 1982). Державна премія УРСР ім. Т.Г. Шевченка (1962). Ордени і медалі СРСР.

31 жовтня – У Києві на базі АН УРСР відбувся другий радянсько-американський симпозиум по біологічних мембранах. В його роботі взяли участь провідні вчені СРСР – Ю.А. Овчинников, П.Г. Костюк та ін.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР:

Л.К. Островській – за участь у створенні, використанні та застосуванні комплексонів у народному господарстві;

І.К. Походні, О.М. Суптелю, В.Н. Шлепакову, В.Ф. Альтеру та І.І. Фрумину – за створення, організацію масового виробництва та впровадження нових матеріалів (порошкових дротів) для механізованого зварювання, що забезпечило підвищення продуктивності праці та якості зварювальних конструкцій;

Б.І. Веркіну, В.Г. Манжелію та М.С. Пушкарю – за розробку біокомплексу, що забезпечував програмне заморожування, зберігання та відігрівання біологічних об'єктів;

В.М. Ковтуненко – за роботи в галузі ракетно-космічної техніки [170].

21 листопада – У Києві відкрився симпозиум учених соціалістичних країн на тему «Етногенез слов'ян», організований Інститутами археології АН СРСР і АН УРСР.

24 листопада – Указом Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку радянської науки **Б.Є. Патону** вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

19 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

Я.Б. Лопатинському – за дослідження «Теорія загальних граничних задач для лінійних еліптичних систем»;

М.М. Амосову, І.М. Коваленку, О.І. Кухтенку, К.Л. Юценку, В.А. Ковалевському, В.М. Кунцевичу, З.Д. Рабиновичу, Б.М. Пшеничному, В.С. Корольку, П.В. Походзілі – за «Енциклопедію кібернетики» в двох томах, опубліковану в 1973–1974;

А.А. Смирнову, М.О. Кривоглазу, А.М. Косевичу, В.В. Сльозову – за цикл праць з теорії неідеальних кристалів;

М.Ф. Гулому, Р.Г. Дегтяр, В.Й. Білай, О.О. Нікольській – за участь у праці «Теоретичні основи і технології промислового виробництва і застосування високоочищених ферментів глюкозооксидази і каталази та освітлення крові як додаткового джерела харчового білка»;

П.М. Серкову – за участь у комплексному дослідженні фізіології органа слуху і вестибулярного апарату, розробленні і впровадженні в медичну практику методів і засобів діагностики та реабілітації функцій слухової системи людини;

Б.І. Медовару, Г.О. Бойку, І.Й. Кумишу, В.Я. Саєнку, Б.Б. Федоровському – за створення і промислове впровадження принципово нового способу одержання литих заготовок з властивостями поковок (електрошлакове литво);

С.Г. Таранову, Є.О. Андрієвському, В.В. Брайку, Н.Є. Февральовій, А.Д. Нестеренку – за розроблення теорії, принципів побудови і впровадження в серійне виробництво магнітовиміральної апаратури з гальваноманітними перетворювачами.

П.Т. Шульману – за участь у розробленні і впровадженні ефективної технології виготовлення валків холодної прокатки і підвищення їх експлуатаційної надійності та довговічності;

В.І. Баптизмаському – за підручник «Металургія сталі», опублікований у 1973.

29 грудня – Постановою Президії АН УРСР Інституту проблем онкології АН УРСР присвоєно ім'я Р.Є. Кавецького [2].

Кавецький Ростислав Євгенович (1899–1978) – видатний український патофізіолог, акад. АН УРСР (1951). В 1946–1960 працював в Інституті клінічної фізіології АН УРСР (в 1946–1952 – директор), 1960–1971 – директор Інституту експериментальної і клінічної онкології МОЗ УРСР, з 1971 – Інституту проблем онкології АН УРСР. Лауреат Державної премії УРСР (1972, 1981), премії ім. О.О. Богомольця (1964), заслужений діяч науки України (1960). Наукові дослідження стосуються проблем реактивності організму, теоретичних і прикладних проблем онкології.

1978 (квітень) – В Ужгороді відбулася 17 конференція Інституту археології АН УРСР за підсумками розкопок [171].

1978 (червень) – Київському інституту отоларингології присвоєно ім'я видатного вченого О.С. Коломійченка (нині Інститут отоларингології ім. О.С. Коломійченка НАМН України).

Коломійченко Олексій Сидорович (1898-1974) – вчений-отоларинголог, чл.-кор. АН УРСР (1967). З 1944 – завідувач кафедри Київського інституту вдосконалення лікарів та з 1960 – директор Київського науково-дослідного інституту отоларингології. Зробив значний внесок у розробку тонзиллярної проблеми, діагностику та лікування пониженого слуху, запальних процесів середнього вуха, внутрішньочерепних ускладнень, консервативної терапії основних захворювань вуха, горла, носа. Створив наукову школу. Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1955). Лауреат Ленінської премії (1964).

1978 – Загальними зборами обрано новий склад Президії АН УРСР. Президентом знову обрано **Б.Є. Патона**, віце-президентами – **К.М. Ситника**, **В.М. Глушкова**, **В.І. Трефілова**, **Ф.С. Бабичева**, **П.Т. Тронька**, головним ученим секретарем – **І.К. Походню**.

1978 – В.М. Глушков уперше сформулював новий принцип організації комп'ютерних обчислень, названий «макроконвейерами», і підхід до розв'язання математичних задач проектування багатопроцесорних ЕОМ.

– В.М. Глушков надіслав Президенту АН СРСР А.П. Александрову листа з пропозицією створити Відділення інформатики АН СРСР.

Глубокоуважаемый Анатолий Петрович!

28 августа – 6 сентября 1978 г. в Испании проходила Первая Межправительственная конференция по стратегии и политике в области информатики, организованная ЮНЕСКО и Международным бюро информации (МБИ). Рассматривая материалы конференции, у меня возникли некоторые идеи, с которыми я хотел бы с Вами поделиться.

Исследования в области информатики получили существенное развитие во многих странах мира, хотя при этом толкование термина «информатика» и концепции, которые развиваются в области знаний, существенно различны. У нас в стране с термином «информатика» связаны исследования в основном с закономерностями, структурой, свойствами и принципами обработки научной и научно-технической информации. Указанная Межправительственная конференция утвердила следующее понятие «информатики». «Информатика» охватывает области, связанные с разработкой, созданием оценкой, использованием и материально-техническим обслуживанием систем обработки информации, включая машины и оборудование, математическое обеспечение, организационные и людские аспекты, а также комплекс их промышленного, коммерческого, административного, социального и политического воздействия. Таким образом, информатика в этом смысле включает и то, что часто называется вычислительной наукой (или наукой об ЭВМ) вместе с ее технологическими и теоретическими основами, а также ее приложениями. Обширные области кибернетики, наука о системах и науки об информации подпадают под категорию, которую мы называем «информатикой». Приведенное определение значительно расширяет понимание предмета этой науки, ее места и значение результатов в этой области для развития других наук и научно-технического прогресса.

В выступлениях Генерального директора ЮНЕСКО, представителей правительств многих стран придается огромное значение развитию информатики (в работе конференции принимали участие делегаты от 78 государств, около 300 человек). Генеральный директор ЮНЕСКО так оценивает перспективы развития информатики: «Человечество уже было свидетелем нескольких технических революций, все из которых оставили глубокий след на той эпохе, когда они происходили... Все это позволяет думать, что информатика находится на пути к тому, чтобы вызвать подобный сдвиг, на этот раз в глобальных масштабах».

Таким образом, следует считать, что информатика – новая область науки, требующая официального признания в нашей стране, прежде всего в Академии наук СССР. Термин «информатика» мог бы послужить названием нового отделения Академии наук СССР.

С глубоким уважением
Академик В.М. Глушков

- І.В. Скрипник створив нові топологічні методи дослідження загальних нелінійних еліптичних граничних задач.
- Відкрито властивості шкіри китоподібних активно регулювати гідродинамічний опір плаванню шляхом керування локальною взаємодією шкіряного покриву з обтічним потоком води (В.В. Бабенко, Л.Ф. Козлов, В.Є. Соколов та ін., Інститут гідромеханіки АН УРСР).
- Є.П. Федоров запропонував нову систему коефіцієнтів головних членів нутації полюса, затверджену Міжнародним астрономічним союзом як міжнародний стандарт.
- Створено Інститут прикладних проблем механіки і математики АН УРСР у Донецьку (директор - **І.В. Скрипник**).
- На Київському електротехнічному заводі «Транссигнал» спільно з спеціалістами Інституту електрозварювання АН УРСР освоєно зварювання кольорових металів та вперше в СРСР розроблено технологію виготовлення жаростійких деталей для клапанів двигунів.
- Вчені Інституту фізико-органічної хімії і вуглекислотної хімії АН УРСР у Донецьку розробили спосіб захисту магістральних газопроводів від корозії, запропонувавши застосувати для цього відходи коксохімічного виробництва (препарат «Донбас-1»).
- В Інституті геологічних наук АН УРСР під керівництвом Є.Ф. Шнюкова здійснено комплексну оцінку мінеральних ресурсів Світового океану [172].
- Розроблено і впроваджено нові матеріали та технології підвищення їх властивостей, а також методи оцінки довговічності елементів конструкцій морської техніки в заданих умовах експлуатації (Г.В. Карпенко, В.В. Панасюк, К.В. Кацов; Фізико-механічний інститут АН УРСР).
- Виявлено ефект обмеженості меніска розплаву в неоднорідному полі температур біля фронту кристалізації, що дало змогу створити нові методи оптичного контролю за процесом вирощування кристалів (О.Колотій, Б.Тіман; Інститут монокристалів).
- В Інституті імпульсних процесів і технологій виконано комплекс фундаментальних досліджень, які дозволили науково обґрунтувати і розробити низку малогабаритних генераторів імпульсних струмів для електровибухових технологій і електрофізичних установок різноманітного технологічного призначення.
- В.І. Толубинський розробив теорію інтенсивності теплообміну при кипінні і методи визначення критичних теплових потоків.
- В.Л. Рвачов створив математичну теорію R-функцій.
- Розроблено теоретичні основи створення магнітовимірювальної апаратури з гальвано-магнітними перетворювачами (А.Д. Нестеренко та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).
- В Інституті фізичної хімії АН УРСР під керівництвом В.Д. Походенка встановлено будову та закономірності поведінки вільних радикалів у реакціях одноелектронного окиснення та відновлення.
- Розвинуто уявлення про стереохімію і конформаційний аналіз шестичленних гетероциклів та розроблено модель конформаційних переходів семичленних гетероциклів (О.В. Богатський, А. Грень та ін.; Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

- В Інституті молекулярної біології і генетики АН УРСР створено відділ механізмів трансляції генетичної інформації (завідувач – Г.В. Єльська) [173].
- Вийшла в світ монографія Є.С. Шабліовського «Чернишевський та Україна» (Державна премія УРСР ім. Т.Г. Шевченка, 1979).
- Оpubліковано «Атлас природних умов і природних ресурсів України» (Сектор географії АН УРСР).
- Видано монографію Є.І. Квасникова і Д.М. Ісакової «Фізіологія термотолерантних мікроорганізмів (Інститут мікробіології і вірусології АН УРСР).
- Вийшла друком колективна монографія «Вплив космічного польоту на організми, що розвиваються», в якій наведено результати досліджень розвитку організмів – від бактерій до хребетних тварин – в умовах космічного польоту [174].
- Видано монографію В.М. Русанівського і С.Я. Єрмоленко «Життя мови».

1978–1981 – Видано «Зібрання творів» Г.Квітка-Основ'яненка у 7 томах.

1979

6 січня – Відбулося засідання Президії АН УРСР, на якому підбито підсумки роботи наукових колективів АН УРСР за 1978. В 1978 виконано 400 тем, економічний ефект від впровадження в народне господарство країни результатів наукових досліджень перевищив 280 млн. крб.

12 січня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку охорони здоров'я, багаторічну плідотворну науково-педагогічну діяльність і в зв'язку з 60-річчям з дня народження Л.Т. Малій присвоєно звання Герої Соціалістичної Праці.

МАЛА Любов Трохимівна – терапевт, акад. (1992), Герой України (1999). Н. 13.01.1919 у с. Копані (тепер Запорізь. обл.). Учасник Великої Вітчизняної війни. Закінчила Харків. мед. ін-т (1938), де працювала з 1946 (з 1955 – зав. кафедри), водночас у 1981–1986 – директор Харків. філіалу НДІ кардіології, з 1986 Харків. НДІ терапії (нині – Ін-т терапії НАМН України ім. Л.Т. Малої). П. 14.04.2003. Наук. дослідження присвячено патогенезу, діагностиці, лікуванню та профілактиці серцево-судинних захворювань. Засновник школи терапевтів та кардіологів. Герой Соціалістичної Праці (1979). Засл. діяч науки УРСР (1969). Ордени Держави (1999), Богдана Хмельницького III ст. (1995), князя Ярослава Мудрого V ст. (1998), держ. нагороди СРСР. Держ. пр. СРСР (1980). Держ. пр. України (2003, посмертно). Пр. ім. М.Д. Стражеска (1998). Акад. АМН України (1993).

18 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.Д. Походенку** та **І.П. Трагеру** – за цикл робіт «Дослідження будови, кінетики та механізму реакцій вільних радикалів у розчинах»;

премію ім. О.О. Богомольця **В.Г. Пінчуку** та **А.Й. Бикорізу** – за працю «Експериментальні пухлини печінки»;

премію ім. М.М. Крилова **М.Г. Крейну** – за цикл робіт з теорії інтегральних рівнянь;

премію ім. Є.О. Патона **Г.Г. Максимовичу**, **В.Ф. Шатинському** та **Є.М. Лютому** – за цикл робіт «Дослідження високотемпературної міцності конструкційних матеріалів під впливом агресивних середовищ і методи підвищення їх жароміцності»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **І.А. Шевцову** – за роботу «Генетичні принципи покращення аутополіплоїдних рослин».

премію ім. Д.К. Заболотного **Є.І. Квасникову** та **О.О. Нестеренку** – за роботу «Молочнокислі бактерії та шляхи їх використання»;

премію ім. В.І. Вернадського **О.С. Вялову** – за серію робіт по викопних слідах життєдіяльності організмів;

премію ім. О.М. Динника **О.М. Гузю** – за цикл робіт з дифракції пружних хвиль;

премію ім. Д.З. Мануїльського **С.О. Висоцькому** – за праці «Давньоруські написи Софії Київської XI–XIV ст.», «Середньовічні написи Софії Київської (по матеріалам графіті XI–XVII ст.)»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **М.І. Нижній** - за цикл робіт по вдосконаленню системи оплати праці в колгоспах УРСР;

премію ім. М.Г. Холодного **Є.Л. Кордюм** - за роботу «Еволюційна цитоембріологія покритонасінних рослин»;

премію ім. О.В. Палладіна **Г.Х. Мацусі, Г.В. Єльський** та **М.Й. Коваленку** - за роботу «Транспортні рибонуклеїнові кислоти»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Г.Г. Щастливому, О.І. Тітку** та **В.Г. Даньку** - за цикл робіт «Дослідження електромагнітних полів у потужних турбогенераторах та електричних машинах з використанням надпровідності»;

премію ім. К.Д. Синельникова **А.Г. Леснику** - за монографію «Наведена магнітна анізотропія»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.М. Глушкову** - за цикл робіт з теорії перспективних ЕОМ і створення високопродуктивних засобів обчислювальної техніки та систем керування;

премію ім. М.К. Янгеля - **В.М. Романенку, А.Я. Гапуніну** та **Б.Ф. Лихобабу** за цикл робіт з теорії керування конструкціями нової техніки.

28 лютого - Президія Верховної Ради СРСР встановила «День радянської науки» з відзначенням його щороку в третю неділю квітня.

20 березня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких обговорено результати її діяльності в 1978 і завдання на 1979.

22 травня - Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені І.Я. Франка (13 червня - Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі філології, етнології та мистецтвознавства.

Франко Іван Якович (1856-1916) - видатний український письменник, учений, публіцист, громадський діяч. Один із письменників-реалістів в українській літературі та визначний поет пошевченківської доби. Автор близько 4000 літературних, публіцистичних і наукових творів, зокрема найвідоміших віршів «Каменярі» (1878), «Вічний революціонер» (1880), «Не пора, не пора...» (1880), поеми «Мойсей» (1905), повістей «Борислав сміється» (1881), «Захар Беркут» (1885), драми «Украдене щастя» (1893). Один із засновників у 1890 Русько-української радикальної партії (голова в 1890-1897). Брав активну участь у роботі НТШ.

28 травня - У Києві розпочалася наукова конференція «Сучасні слов'янські культури: розвиток, взаємодія, міжнародний контекст», яку проводили Академія наук УРСР та Комісія УРСР у справах ЮНЕСКО. В ній взяли участь понад 200 учених з 18 країн Європи та Америки.

4 вересня - У Києві розпочався радянсько-американський симпозиум з теорії солітонів за участю понад 100 вчених СРСР, США, ФРН, НДР, ЧССР, Японії, Італії, Нідерландів.

6 листопада - Присуджено Державну премію СРСР:

І.О. Гришаєву та **М.А. Хижняку** - за участь у розробці, створенні та введенні в експлуатацію лінійних прискорювачів електронів;

В.М. Кавсану - за цикл праць зі здійснення наукової програми проекту «Зворотна транскриптаза» (1973-1977), присвяченій ферментативному синтезу структурних генів і їх використанню для вивчення генетичного апарату тварин і вірусів;

В.П. Гарацуку - за участь у створенні наукових основ технології, розробці комплексів високоефективного обладнання та широкому впровадженні імпульсного лазерного зварювання та термообробки у виробництво електронних приладів і радіокомпонентів;

В.Я. Остренку - за участь у розробці та освоєнні принципово нової технології та агрегатів для масового виробництва високоякісних безшовних труб;

В.В. Стрелку - за участь у розробці та впровадженні в клінічну практику нових методів лікування, заснованих на сорбції токсичних речовин з крові та інших біологічних рідин.

9 грудня - Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

О.М. Гузу, Я.М. Григоренку, М.О. Кільчевському - за цикл праць, присвячених загальній теорії оболонок і дослідженню полів напруг в оболонках складної будови і форми;

С.С. Мойсееву, М.С. Єрохіну, О.А. Водяницькому, Л.І. Романюку, В.В. Усталову, М.Б. Свавільному, В.В. Лиситченку – за участь у роботі «Просвітлення плазмових хвильових бар'єрів внаслідок лінійних кінетичних ефектів»;

К.М. Ситнику, Є.Л. Кордюм, В.А. Кордюму, О.Л. Машинському, Г.С. Нечитайлу, В.Г. Бабському, М.І. Коньшину, В.Г. Маньку, Л.В. Паливоді – за цикл праць з питань дослідження закономірностей росту і розвитку мікроорганізмів в умовах космічного польоту;

Б.О. Нелепі, І.Є. Тимченку, М.З. Хлистову, О.О. Новоселову, А.Г. Колесникову – за працю «Системні дослідження Тропічної Атлантики»;

І.І. Лукінову – за монографію «Відтворення і ціни», опубліковану в 1977;

І.М. Федорченку, В.М. Крячку – за участь у комплексі робіт по дослідженню, розробленню та впровадженню нової технології, високопродуктивного обладнання та організації масового виробництва фрикційних дисків методом порошкової металургії для тракторної та автомобільної промисловості;

В.П. Поліщуку, М.Р. Цину, В.К. Погорському – за участь у розробленні та промислому освоєнні принципово нових магнітодинамічних насосів-дозаторів для автоматичного заливання чавуну в ливарні форми;

Б.С. Касаткіну – за участь у створенні серії парових турбін одиначною потужністю 500000 кВт (типу К-500-65/3000) для атомних електростанцій;

С.В. Комісаренку – за участь у роботі «Наукові основи, розроблення технології, промислове виробництво і застосування біологічно повноцінних молочних продуктів для немовлят».

26 грудня – Відбулися Загальні збори АН УРСР з обрання нових членів і членів-кореспондентів АН УРСР.

Обрані дійсними членами:

А.С. Бережної (хімія і технологія неорганічних будівельних матеріалів);

М.Г. Бондар (будівельна механіка);

А.М. Гродзінський (фізіологія рослин);

Ф.Б. Гриневич (електричні вимірювання);

Г.Н. Доленко (геологія і геофізика);

Ю.І. Кундієв (гігієна);

В.М. Потураєв (гірнична механіка);

В.І. Скок (фізіологія, медицина);

В.Т. Трощенко (будівельна механіка);

Я.Б. Файнберг (теоретична радіофізика);

А.В. Чекунов (геологія і геофізика);

В.П. Шестопапов (теоретична радіофізика);

М.П. Щербак (геохімія).

Обрані членами-кореспондентами:

Б.М. Бублик (будівельна механіка);

Ю.О. Ветров (будівельна механіка);

М.В. Гончаренко (філософія, естетика);

В.І. Грищенко (фізіологія, медицина);

Г.Д. Дібров (будівельні матеріали);

О.С. Смелянов (економіка і організація будівництва);

М.І. Іванов (економіка і організація будівництва);

Ю.Ю. Кондуфор (історія СРСР);

С.С. Лаврик (патофізіологія, фармакологія);

В.К. Лішко (біохімія);

Ю.П. Мельник (геологія і геофізика);

М.В. Новіков (матеріалознавство, міцність матеріалів);

Ю.М. Пахомов (політекономія);

В.В. Пилипенко (механіка, динаміка рушійних установок);

І.В. Скрипник (математика, нелінійні рівняння в частинних похідних);
В.В. Смирнов (вірусологія і мікробіологія);
К.С. Терновий (патофізіологія, травматологія);
Г.В. Троїцький (медична біологія);
І.І. Чебаненко (геологія і геофізика);
Л.В. Черкесов (геологія і геофізика);
О.О. Чуйко (хімічна технологія);
І.К. Янсон (фізичне приладобудування);
Я.С. Яцків (астрономія).

1979 – Вийшли перші номери журналів «Надтверді матеріали» та «Електронне моделювання».

– Я.М. Григоренко розробив теорію і числові методи розрахунку напруженого стану оболонкових систем змінної жорсткості (Інститут механіки АН УРСР).

– М.Д. Габович із співробітниками одержав синтезовану іонно-іонну плазму (Інститут фізики АН УРСР).

– В.Є. Патон, Г.А. Спину і Ф.М. Киселевський розробили структуру і принцип побудови промислових роботів з системою контурного програмного керування для зварювання в різних просторових положеннях.

– С.Я. Брауде виявив першу в декаметровому діапазоні радіолінію нейтрального азоту.

– Створено технологічні основи високотемпературної міцності конструкційних матеріалів при дії агресивних середовищ та методи підвищення їх жароміцності (Г.Г. Максимович та ін.; Фізико-механічний інститут АН УРСР).

1979–1980 – На установці Інституту електрозварювання АН УРСР «Вулкан» виконано нову серію технологічних експериментів з електрон-но-променевого напилення металевих поверхонь.

1979–1982 – Розроблено модель сучасної наукової школи, дано її визначення, виявлено її характерні риси, умови, необхідні для створення школи і роль в цьому наукового лідера. Вперше на основі історико-фізичного матеріалу та обраних критеріїв низку дослідницьких колективів фізиків ідентифіковано з фізичними школами, наведено їх характеристику. Показано, що запропоновану модель можна використовувати для пошуку шкіл в інших науках (Ю.О. Храмов) [175].

1979 – Відкрито явище фотостимульованої дифузії основних домішок-активаторів у кристалічних сполуках $A^{IV}B^{VI}$ (Інститут монокристалів).

– Розроблено теорію триступінчастих електричних машин, яка стала основою для розрахунків і проектування нового класу електричних машин (О.М. Мілях, В.А. Барабанов, Є.В. Двойних; Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Л.М. Литвиненко відкрив біфункціональні каталізатори для пептинового синтезу, виявив ефект фотоіндукованого каталізу (Інститут фізико-органічної хімії і вуглехімії АН УРСР).

– В Інституті фізико-органічної хімії і вуглехімії АН УРСР під керівництвом Р.В. Кучера одержано нові поверхнево-активні речовини для ферментативного окислення білково-вітамінних концентратів.

– Сформульовано поняття про синтетичне активоване вугілля як новий клас вуглецевих сорбентів з унікальними сорбційними, каталітичними та електрокаталітичними властивостями (В.Г. Ніколаєв, В.В. Стрелко), що відкрило принципово новий напрям

створення вискоєфективних молекулярних сорбентів, іонітів, каталізаторів, електрохімічних матеріалів та біоспецифічних сорбентів.

- Відкрито явище гравітаційної чутливості рослинної клітини (Є.Л. Кордюм, О.Л. Машинський, А.Ф. Попова, К.М. Ситник; Інститут ботаніки АН УРСР).

- Вийшли перші номери журналів: «Металлофізика», «Геофізичний журнал», «Мінералогічний журнал», «Технічна електродинаміка», «Хімія та технологія води», «Полімерний журнал», «Промислова теплотехніка», «Експериментальна онкологія».

- Видано монографію О.С. Давидова «Біологія і квантова механіка».

- Вийшла книга «Развиток органічної хімії на Україні» за редакцією О.В. Кірсанова [176].

- Видано «Історію Академії наук Української РСР» (перевидано 1982 українською мовою) (головний редактор - В.Є. Патон) [177].

- Видано монографію С.М. Гершензона «Основи сучасної генетики» [178].

Викладено основні положення сучасної генетики у формі синтезу даних класичної і молекулярної генетики. Розглядаються питання менделізму, хромосомна теорія спадковості (включаючи генетику статі і зчеплення генів), цитоплазматична спадковість, молекулярні основи зберігання й передачі генетичної інформації, тонка будова гена, регуляція дії генів у прокариотів і еукариотів, молекулярні механізми мутаційного процесу, генетичні процеси, що відіграють роль в еволюції, генетичні основи селекції, деякі питання медичної генетики, можливості генетичної інженерії.

1979 - Опубліковано «Словник гідронімів України», який містить понад 20 тис. основних і майже 24 тис. варіантних назв річок, струмків та інших водотоків.

1980

23 січня - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Ю.С. Ліпатову** - за монографію «Фізична хімія наповнених полімерів»;

премію ім. О.О. Богомольця **М.С. Пушкарю**, **А.М. Белоусу** та **Ю.А. Іткіну** - за працю «Низькотемпературна кристалізація в біологічних системах»;

премію ім. М.М. Крилова **Ю.М. Березанському** - за монографію «Самосполучені оператори у просторах функцій безкінечної кількості змінних»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Ю.А. Утеушу** - за цикл праць «Селекція, насінництво та нові технології вирощування кормових хрестоцвітих рослин»;

премію ім. Д.К. Заболотного **О.В. Павлову** - за цикл праць, присвячених проблемам боротьби з холерою;

премію ім. В.І. Вернадського **В.Б. Порфир'єву** - за цикл праць «Природа нафтоутворення та закономірності розміщення родовищ нафти та газу»;

премію ім. О.М. Динника **Є.П. Блохіну** та **О.П. Прусакову** - за цикл праць «Міцність, коливання та стійкість механічних систем»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **Г.Ю. Бувайлику** - за працю «Правове регулювання міжнародних економічних відносин»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **М.Г. Чумаценку**, **Ф.Д. Заставному** та **В.В. Фінагіну** - за цикл праць з питань планування економічного та соціального розвитку територіально-виробничих комплексів і міст;

премію ім. М.Г. Холодного **Д.М. Гродзінському** та **Г.М. Ількуну** - за цикл праць «Біофізика рослин і системи надійності та стійкості організму і клітини»;

премію ім. О.В. Палладіна **В.К. Лішку** - за монографію «Натрієвий насос біологічних мембран»;

премію ім. К.Д. Синельникова **А.М. Кондратенку** - за цикл праць з теорії поширення електромагнітних хвиль в обмеженій плазмі;

премію ім. С.О. Лебедева **В.С. Бурцеву**, **Б.А. Бабаяну** та **В.В. Бардіжу** - за цикл праць «Теорія та практика побудови високопродуктивних багатопроцесорних обчислювальних машин»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.Ф. Уткіну** та **О.М. Макарову** - за цикл праць «Створення зразків нової техніки та освоєння їх у промисловому виробництві».

29–31 січня - Відбувся візит делегації науковців АН СРСР на чолі з Президентом АН СРСР А.П. Александровим до Західного наукового центру АН УРСР у Львові. 29 січня вчені ознайомилися зі структурою, програмами та результатами роботи створених у 1977 міжвідомчих науково-технічних комплексів (приладобудівного, машинобудівного, геолого-геофізичного, сільськогосподарського), 30 січня відвідали (також за участю президента АН БРСР М.О. Борисевича) Фізико-механічний інститут АНУРСР, Львівський автобусний завод науково-виробничого об'єднання «Автопром», 31 січня взяли участь у розширеному засіданні бюро Західного наукового центру АН УРСР та відвідали Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР, Музей етнографії та художнього промислу АН УРСР, Львівський політехнічний інститут, науково-виробниче об'єднання «Кінескоп», Інститут прикладних проблем механіки і математики АН УРСР [179].

15 лютого - Указом Президії Верховної Ради СРСР за заслуги в розвитку юридичної науки, активну громадсько-політичну діяльність і в зв'язку з 90-річчям з дня народження В.М. Корецькому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Корецький Володимир Михайлович (1890–1984) - учений в галузі права. акад. АН УРСР (1948). у 1949–1969 - голова Сектору держави і права АН УРСР, 1969–1974 - директор, з 1974 - почесний директор Інституту держави і права АН УРСР. Наукові праці присвячено всесвітній історії держави і права, міжнародному, публічному і приватному праву. Засл. діяч науки України (1947). Ордени і медалі СРСР. Його ім'я присвоєно Інституту держави і права НАН України.

12 березня - Постановою Президії АН УРСР у складі АН УРСР утворено Відділення океанології, гідрофізики та географії АН УРСР, Відділення наук про Землю АН УРСР перейменовано на Відділення геології, геофізики і гео-хімії АН УРСР.

19–20 березня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких обговорено результати її діяльності в 1979 і завдання на 1980.

27 березня - Відбулося засідання Президії АН СРСР з обговорення досвіду роботи Західного наукового центру АН УРСР. Прийнято постанову щодо підтримки практики організації міжвідомчих науково-виробничих комплексів. Вирішено провести у Львові в 1981 Всесоюзний семінар з питань зв'язків науки з виробництвом [180].

1 квітня - Організовано Львівське відділення статистичної фізики Інституту теоретичної фізики АН УРСР (керівник - **І.Р. Юхновський**) (з 1990 - Інститут фізики конденсованих систем АН УРСР).

7 травня - Президент АН СРСР А.П. Александров, академік АН СРСР Л.М. Бреховських та Президент АН УРСР Б.Є. Патон у Севастополі відвідали пам'ятний знак на честь фізиків-ядерників, які брали участь у розмагніченні кораблів Чорноморського флоту у роки Великої Вітчизняної війни, науково-дослідний ядерний реактор «ІР-100» та обчислювальний центр Севастопольського вищого військово-морського інженерного училища [181].

16 травня - Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР від 28 травня) на базі Дніпропетровського Відділення Інституту механіки АН УРСР створено Інститут технічної механіки АН УРСР.

Основні напрями діяльності Інституту: динаміка механічних і гідромеханічних систем, систем ракет-носіїв, залізничного і автомобільного транспорту; аеротермогазодинаміка енергетичних установок, літальних і космічних апаратів і їх підсистем; міцність, надійність і оптимізація механічних систем, ракет-носіїв і космічних апаратів; механіка взаємодії твердого тіла з іонізованим середовищем і електромагнітним випромінюванням; системний аналіз тенденцій розвитку ракетно-космічної техніки.

Рішенням НАН України та НКА України від 12 липня 1995 р. на Інститут покладено функції головного інституту ракетно-космічної галузі України.

Він здійснює: розробку пропозицій для Національної космічної програми України та інших програмних документів по розвитку ракетної і космічної техніки; аналіз перспектив розвитку і використання ракетних і космічних систем; експертизу космічних програм і проектів, аналіз результатів випробувань ракет і космічної техніки; техніко-економічне обґрунтування космічних програм.

11 червня – Постановою Президії АН УРСР Інституту колоїдної хімії і хімії води АН УРСР присвоєно ім'я видатного вченого А.В. Думанського.

Думанський Антон Володимирович (1880–1967) – хімік, один із основоположників колоїдної хімії, акад. АН УРСР (1945). З 1945 працював в Інституті загальної і неорганічної хімії АН УРСР (у 1945–1960 – директор). Запровадив у колоїдну хімію фізичні методи дослідження, встановив підвищення концентрації солей при введенні в їх розчин желатину, що згодом сприяло виявленню ролі води, пов'язаної з колоїдними частинками. Йому належить ідея використання потужної центрифуги для вимірювання величини колоїдних частинок. Створив наукову школу. Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1950).

25 липня – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про створення Будинку творчості вчених «Феофанія» АН УРСР».

12 вересня – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про будівництво пансіонату для вчених АН УРСР у смт Кацівелі Кримської області».

17 вересня – Президент АН СРСР А.П. Александров та академік В.Э. Патон відвідали Інститут надтвердих матеріалів АН УРСР у Києві та ознайомилися зі зразками розроблених в Інституті ріжучих алмазних інструментів, зокрема з верстатом для різання кремнію та германію для електронного приладобудування [182].

7 листопада – Присуджено Державну премію СРСР:

Б.Б. Тимофееву – за участь у розробці нових процесів і машин для виробництва гарячочакачаної високоякісної рулонної сталі;

О.В. Богатському – за розробку феназепаму – першого вітчизняного транквілізатора;

В.Ф. Уткіну – за роботи в галузі ракетно-космічної техніки [183].

10 листопада – Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку медичної науки, підготовці наукових кадрів і в зв'язку з 60-річчям з дня народження А.П. Ромоданову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Ромоданов Андрій Петрович (1920–1993) – видатний-нейрохірург, акад. АН УРСР (1992). З 1950 – зав. відділу, з 1964 – директор Науково-дослідного інституту нейрохірургії АМН України. Наукові дослідження стосуються діагностики та лікування захворювань і уражень нервової системи, зокрема злоякісних пухлин, судинних захворювань, та травм головного мозку. Засновник наук. школи. Заслужений діяч науки УРСР (1980). Державна премія УРСР (1978). Акад. АМН України (1993). Ордени і медалі СРСР. Його ім'я присвоєно Інституту нейрохірургії АМН України.

9 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

В.Л. Рвачову, Ю.Г. Стояну, Г.П. Маньку, А.П. Слюсаренку, Т.І. Шейко, М.С. Синєкопу – за участь у створенні, розвитку і впровадженні в народне господарство теорії R-функцій;

Д.В. Караченцю, О.М. Овчаренку, Є.П. Позднякову – за участь у розробленні і впровадженні в народне господарство базової автоматизованої системи керування технологічними процесами на магістральних нафтопроводах;

В.В. Немошкаленку, І.О. Кулику, І.К. Янсону, І.В. Свечкарьову, Е.А. Канеру, О.П. Корольку, Л.Т. Цимбал, В.М. Свистунову, Т.Ф. Бутенку – за участь у дослідженні елементарних збуджень в металах методами рентгенівської, мікроконтактної, тунельної, ультразвукової і магнітної спектроскопії;

В.П. Вендту, Р.І. Яхимович - за участь у дослідженнях з хімії та біохімії вітаміну D₃, створення промислової технології його виробництва і впровадження в медицину і сільське господарство;

Ю.Ю. Кондуфору, П.С. Соханю, А.В. Лихолату, Г.Я. Сергієнку, М.Н. Лещенку, П.П. Гудзенку, В.О. Голобуцькому, І.І. Артеменку, Ф.Є. Лосю - за восьми томну працю «Історія Української РСР»;

В.Т. Черепіну, В.М. Свечникову, М.О. Васильєву, Ю.О. Краковецький-Кочержинському, В.В. Петькову, Є.А. Шишкіну, І.М. Дубинському, В.Г. Єпифанову, А.І. Тарнавському - за розроблення, створення і впровадження комплексу нових методів і приладів для фізико-хімічного аналізу матеріалів;

В.Й. Лакомському, А.І. Чвортку, Г.М. Григоренку, О.С. Забарилу, Г.Ф. Торжову, Г.Б. Асоянцу - за участь у розробленні основ, створення і впровадження в промисловість технології та устаткування для плазмодугової виплавки зливків сталей і сплавів із заготовок і некомпактної шихти;

Ю.О. Ветрову - за участь у створенні і впровадженні високопродуктивних автоматизованих вскришних комплексів гірничотранспортного устаткування безперервної дії для відкритих гірничих розробок з роторними екскаваторами та відвалоутворювачами принципово нових конструкцій;

Г.С. Писаренку та О.Л. Квітці - за підручник «Опір матеріалів», опублікований в 1979, (четверте видання).

9 грудня - Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені Л.П. Симиренка (24 грудня 1980 - Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі садівництва, дендробіології та квітникарства.

Симиренко Лев Платонович (1855-1920) - видатний український учений-помолог. Засновник у Млієві на Черкащині школи садівництва та народної школи для селян, що сприяло розповсюдженню садівництва в Україні. Світове визнання отримав виведений ним сорт яблук - Ренет Симиренка. На базі його розсадника створено Мліївську садово-городню дослідну станцію, реорганізовану (1989) в Мліївський науково-дослідний інститут садівництва ім. Л.П. Симиренка (нині - Інститут помології ім. Л.П. Симиренка НААН України).

1980 - І.О. Луковський зі співробітниками розробив методи розв'язання крайових задач динаміки тіл з порожнинами, заповненими рідиною.

- З використанням засобів комп'ютерної графіки розроблено метод аксоїдів наочного зображення руху тіл, який дає повну інформацію особливості досліджуваного руху (П.В. Харламов).

- Створено метод орієнтованих багатовидів, за допомогою якого розв'язано проблему керованості систем загального вигляду, встановлено загальну теорему про стабілізованість нелінійних систем (О.М. Ковальов, Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

1980-1982 - Розроблено теорію термов'язкопластичності тонких оболонок і методи дослідження складного неізотермічного навантаження тонкостінних елементів машинобудівних конструкцій (Ю.М. Шевченко, Інститут механіки АН УРСР).

1980 - В.В. Пилипенко зі співробітниками Інституту технічної механіки АН УРСР розробив теорію кавітаційних коливань у насосних системах живлення енергетичних установок.

- В Інституті технічної механіки АН УРСР під керівництвом В.В. Пилипенка створено високоефективну технологію кавітаційної імпульсної гідроабразивної обробки поверхні металів.

- Під науковим керівництвом В.М. Глушкова у Всесоюзному науково-дослідницькому інституті проблем обчислювальної техніки та інформатизації розроблено ескізний

проект Загальнодержавної автоматизованої системи збирання та обробки інформації для обліку, планування та управління народним господарством (ОГАС).

- Завершено розробку і введено в експлуатацію першу чергу Республіканської АСУ України. Виконано комплекс досліджень і розробок зі створення багаторівневих систем організаційного управління, запропоновано методологію системної оптимізації для розв'язання широкого класу економічних і виробничо-технологічних задач (В.М. Глушков та ін.).

- М.П. Лисиця зі співробітниками передбачив та виявив нові велетенські нелінійності оптичних явищ у кубічних кристалах з тунельними центрами (Інститут напівпровідників АН УРСР).

- Я.С. Яцків та А.М. Кур'янова спільно з вченими Пулковської обсерваторії М.С. Зверевим та Д.Д. Положенцевим уклали «Зведений каталог фундаментальних слабких зір зі схиленням від +90 до -20 (ПФКСЗ-3)».

- Виявлено когерентні домішкові стани у твердих неупорядкованих розчинах антиферромагнетиків (В.Є. Єременко та ін.).

- І.У. Попов і Б.Г. Пустовітенко дослідили структуру Кримської сейсмоактивної зони та виявили закономірності розташування і формування вогнищ землетрусів (Інститут геофізики АН УРСР).

- Розроблено методику оптимізації параметрів електронно-променевої плавки тугоплавких металів та спосіб керування процесом кристалізації рідкого металу при електронно-променевому перепаві (Б.О. Мовчан та ін.).

- В Інституті надтвердих матеріалів АН УРСР під керівництвом М.В. Новикова створено композиційний матеріал на основі синтетичних алмазів і твердих сплавів - твесал.

- Розроблено науково-технічні основи одержання кристалічних твердотільних лазерних середовищ, освоєно промислове виробництво активних елементів оптичних квантових генераторів на монокристалах рубіну (Інститут монокристалів).

- Створено наукові основи аналізу складних електромагнітних полів у надпотужних турбогенераторах, у тому числі з використанням надпровідності для обмоток збудження та криогенного охолодження ротора (Г.Г. Счастливий та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

- К.Б. Яцимирський із співробітниками відкрив новий клас автоколивальних хімічних реакцій - безсубстратні системи, в яких макроциклічні комплекси перехідних металів виконують роль каталізатора і субстрату.

- П.М. Серков розробив концепцію механізму регуляції проведення аферентних імпульсів через таламус у кору головного мозку.

- Відкрито явище вибіркової хімічної чутливості іонних каналів нікотинових холінорецепторів нейронів (Інститут фізіології АН УРСР).

- В інституті молекулярної біології і генетики АН УРСР створено відділ генетики людини (завідувач - **Т.І. Бужієвська**).

- Вийшла монографія І.П. Кок та ін. «Молекулярні основи репродукції бакуловірусів» [184].

Узагальнено результати експериментальних досліджень компонентів (ДНК, білки) і репродукції ентомопатогенних вірусів. Розглянуто властивості інфекційної ДНК вірусів ядерного поліедрозу, вперше одержано дані про макромолекулярну структуру їх геномів. Встановлено, що кільцева структура крупних молекул ДНК бакуловірусів відрізняється від інших вірусних та клітинних ДНК.

- Видано підготовлену Інститутом механіки АН УРСР п'ятитомну монографію «Методи розрахунку оболонки» (відповідальний редактор О.М. Гузь).

- Видано колективну двотомну монографію «Міцність матеріалів і елементів конструкцій в екстремальних умовах» (відповідальний редактор - Г.С. Писаренко).

- Вийшла монографія І.М. Францевича, Г.Г. Гнесіна, О.В. Курдюмова, Г.Г. Карюка, А.В. Бочко, М.П. Семененко «Надтверді матеріали» [185].

Висвітлено найважливіші властивості надтвердих речовин як потенційної основи виробництва надтвердих інструментальних матеріалів. Описано діаграми стану систем, в яких виникають надтверді фази, наведено приклади їх практичного використання в практиці виробництва матеріалів інструментального призначення. Висвітлено кристалохімію, термодинаміку та кінетику фазових переходів і фізичних основ синтезу фаз високого тиску в системах вуглець-нітрид бору. Дано оригінальну систему класифікації абразивних, ріжучих інструментальних матеріалів і шліфувальних та доводочних паст на основі надтвердих матеріалів. Описано умови природного виникнення надтвердих речовин в товщах земної кори та мантиї.

- Оpubліковано монографію «Транквілізатори», в якій систематизовано результати вивчення хімії та біотрансформації 1,4-бенздіазепинів і споріднених структур, наведено дані зі зв'язку між будовою, властивостями, біологічною активністю та механізмом дії вказаних препаратів (О.В. Богатський, С.А. Андронаті та ін. Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

- Складено мапу рослинності України (Інститут ботаніки АН УРСР).

- Вийшла в світ «Червона книга України», підготовлена Інститутом ботаніки АН УРСР [186].

- Видано колективну монографію «Малі водойми України та питання їх охорони».

- Вийшли в світ філософські твори Феофана Прокоповича в трьох томах, підготовлені Інститутом філософії АН УРСР.

- Оpubліковано книгу «Развиток металургії в Українській РСР» за редакцією З.І. Некрасова [187].

- Вийшла в світ колективна праця «Актуальні проблеми логіки та методології науки», підготовлена на матеріалах XII Всесоюзного симпозиуму з логіки та методології науки.

1980 - Завершено публікацію «Словника української мови» в 11-ти томах (Державна премія СРСР, 1983) - фундаментальної лексикографічної праці, - першого в історії української лексикографії словника тлумачного типу (Інститут мовознавства АН УРСР) [188].

1981

5 січня - Інститут археології АН УРСР і Геттінгенський університет (ФРН) прийняли довгострокову програму спільних археологічних розкопок скіфських курганів на території України і слов'янських пам'яток в районі Любека і Гамбурга (ФРН).

6 січня - Створено Північно-Західний науковий центр (Київ), Дніпропетровський науковий центр перейменовано у Придніпровський, Харківський - у Північно-Східний.

6 січня - Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР 7 лютого створено Інститут проблем моделювання в енергетиці АН УРСР [2, с.172].

Основні напрями діяльності: дослідження фундаментальних проблем електроенергетики і теоретичної електротехніки; аналіз і синтез складних електричних кіл і систем; дослідження швидких процесів в енергетиці; розробка методів моделювання і застосування засобів обчислювальної техніки в енергетиці.

21 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Ф.Д. Овчаренку** та **Ю.І. Тарасевичу** – за цикл робіт «Гідрофільність дисперсних матеріалів і механізм взаємодії полярних речовин з їх поверхнею»;

премію ім. О.О. Богомольця **З.А. Бутенко** – за монографію «Стовбурні кровотворні клітини та лейкоз»;

премію ім. М.М. Крилова **Є.Ф. Міщенку, А.М. Самойленку** та **А.А. Мартинюку** – за цикл робіт «Розробка аналітичних і якісних методів нелінійної механіки та їх застосування»;

премію ім. Є.О.Патона **О.А. Казимірову** – за цикл робіт «Перспективні шляхи підвищення ефективності використання прокату чорних металів і наплавленого металу в зварних конструкціях»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Н.М. Дудику** – за цикл робіт «Інтродукція та акліматизація бобоцвітих на Україні, морфологія та еволюція плодів і насіння»;

премію ім. Д.К. Заболотного **М.Д. Зерову** та **Г.З. Осичнюку** – за цикл робіт «Перетинчастокрилі фауни Європейської частини СРСР і суміжних територій»;

премію ім. В.І. Вернадського **М.П. Семененку** – за цикл праць «Геохімічна киснево-воднева модель Землі»;

премію ім. О.М. Динника **О.Ю. Ішлінському** – за цикл робіт «Деякі проблеми динаміки твердого тіла та механіки суцільних середовищ»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **В.В. Сташису** – за цикл робіт, присвячених кримінально-правовим проблемам боротьби зі злочинами проти особи та господарськими злочинами;

премію ім. О.Г. Шліхтера **С.М. Ямпольському** – за цикл праць «Економічні проблеми науково-технічного прогресу»;

премію ім. М.Г. Холодного – **А.І. Ширяєву** (посмертно) за монографію «Субмікроскопічна та молекулярна організація хлоропластів»;

премію ім. О.В. Палладіна **Р.В. Чаговцю, А.Г. Халмурадову** та **В.М. Тоцькому** – за монографію «Транспорт жиророзчинних вітамінів»;

премію ім. Г.Ф.Проскури **В.І.Толубинському** – за монографію «Теплообмін при кипінні».

премію ім. К.Д. Синельникова **А.А. Смирнову** – за монографію «Теорія сплавів проникнення»;

премію ім. С.О. Лебедева **Г.Є. Пухову, А.І. Кондалеву** та **А.Є. Степанову** – за цикл робіт «Методи та засоби аналогових і гіб-ридних обчислень»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.Г. Сергєєву** та **І.О. Луковському** – за цикл робіт «Розробка та впровадження методів розв'язання задач динаміки та стійкості керуючих систем»;

премію ім. І.Я. Франка **Д.Г. Гринчишину, Л.Л. Гумецькій** та **І.М. Керницькому** (посмертно) – за «Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.».

12 лютого – Президента АН УРСР академіка Б.Є. Патона нагороджено Золотою медаллю ім. М.В. Ломоносова АН СРСР [189].

12 березня – В Академмістечку в Києві відкрито пам'ятник першому президенту НАН України В.І. Вернадському.

16 березня – Відкрилася 32 Всесоюзна нарада з ядерної спектроскопії та структури ядра, організована АН СРСР, Державним комітетом по використанню ядерної енергії СРСР та Інститутом ядерних досліджень АН УРСР [189].

24–25 березня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких обговорено результати її діяльності в 1980 і завдання на 1981 [190].

31 травня – Музей етнографії та художнього промислу АН УРСР перетворено на львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР.

1 червня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені 100-річчю від дня народження видатного патофізіолога О.О. Богомольця. З доповіддю «О.О. Богомолець – вчений і громадський діяч» виступив Б.Є. Патон [190].

10 червня – Делегація вчених на чолі з Президентом АН СРСР А.П. Александровим та Президентом АН УРСР Б.Є. Патonom взяла участь у святкуванні 100-річчя винайдення вихідцем з України М.М. Бенардосом дугового електрозварювання, відкритті йому

пам'ятника в селищі Лух (Івановська область, РРФСР) та підписанні угоди між АН УРСР і Станкобудівним об'єднанням ім. 50-річчя СРСР (м.Іваново) [191].

21 липня - Відбулося розширене засідання колегії Держплану СРСР, присвячене прискоренню впровадження у виробництво результатів фундаментальних досліджень АН УРСР і розвитку її матеріально-технічної бази [192].

26 жовтня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені 70-річчю від дня народження видатного конструктора ракетно-космічної техніки М.К. Янгеля. З доповіддю про його життя та діяльність виступив Г.С. Писаренко [190].

6 листопада - Присуджено Державну премію СРСР:

В.С. Михалевичу, О.О. Бакаєву, Ю.М. Єрмольєву, І.В. Сергієнку, В.Л. Волковичу, Б.М. Пшеничному, В.В. Шкурбі та Н.З. Шору - за цикл праць зі створення та широке впровадження сучасних математичних методів оптимізації (1962-1979);

М.В. Новікову, М.В. Подолі та В.О. Єфімову - за участь у докорінному вдосконаленні технології виробництва на основі прискореного впровадження новітніх досягнень науки і техніки на ЗІЛі;

О.Ю. Ішлінському - за роботи в галузі механіки [193].

15 грудня - Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

В.П. Андрєєву, М.Т. Шевченку - за участь у створенні і промислового впровадженні нового способу зварювання нерухомими електродами великотоннажних заготовок;

Б.М. Бабію, В.Є. Бражникову, В.В. Мриси, А.П. Таранову, В.М. Терлецькому (посмертно) - за монографію «Історія держави і права Української РСР», опубліковану в 1976;

Р.Є. Кавецькому (посмертно), **В.Г. Пінчуку, К.П. Балицькому, А.Й. Бикорізу, З.А. Бутенку, І.В. Касьяненко, Є.М. Самунджан, Є.П. Сидорику, Ю.О. Уманському** - за дослідження механізмів, виявлення деяких закономірностей перетворення нормальних тканин у пухлинні та формування протипухлинної резистентності організму;

В.Є. Лашкарьову, О.В. Снітку, С.І. Пекарю, М.П. Лисиці, І.Б. Мізецькій, Є.А. Салькову, А.О. Борщ, М.І. Страшниковій, Г.А. Федорусу, М.К. Шейнкману - за комплексне дослідження оптичних і фотоелектричних властивостей напівпровідникових сполук елементів другої і шостої груп періодичної системи;

С.Ф. Будзі, М.М. Семераці, В.І. Шелепцю - за участь у механіко-математичному обґрунтуванні, розробці та впровадженні високоефективних технологій виготовлення електронно-променевих приладів;

В.В. Коломійцю, О.О. Шульженку, Н.Б. Ганеліну, Л.С. Єгіазаряну, М.Т. Сидоренку, І.Л. Сукеннику - за участь у розробці правлячих роликів з синтетичних алмазів підвищеної міцності та їх впровадженні у процесах маловідходної технології врізного профільного шліфування деталей машин;

С.М. Гершензону - За монографію «Основи сучасної генетики», опубліковану в 1979;

А.П. Грекову, Ю.С. Ліпатову, М.Д. Трифонову, В.В. Шевченку, В.В. Ярошенку - за участь у розробці нових поліуретанових матеріалів, створенні технології виробництва та впровадженні їх у народне господарство

І.І. Ляшку, О.Я. Олійнику - за участь у циклі праць з розробки методів розв'язання задач математичної фізики та їх застосування у фільтрації;

О.О. Пащенко, Ю.О. Тарасевичу - за участь у науково-технічній розробці та впровадженні полімолекулярних кремній-органічних захисних покриттів;

М.П. Щербаку, І.С. Усенку, О.І. Стригіню - за участь у циклі праць «Петрогенезис і геохронологія формацій Українського щита» та їх впровадженні у геологічну практику.

1981 (квітень) - В Інституті археології АН УРСР відбулася Республіканська конференція молодих учених «Актуальні проблеми археологічних досліджень в Українській РСР» [194].

1981 - В. Гринченко запропонував нові конструкції низькочастотних випромінювачів, резонансні характеристики яких можуть змінюватися без зміни конструкції їх активних елементів.

1981–1983 – В.Д. Кубенком створено методи розв’язання нестационарних задач взаємодії акустичних та ударних хвиль з системами вкладених сферичних та циліндричних оболонок.

1981 – А.А. Мартинюк для неінтегрованих динамічних систем розробив нові методи розв’язання задач стійкості за Ляпуновим.

– О.Д. Федоровський одержав гідрооптичні та гідроакустичні характеристики тонкої структури гідрофізичних полів у стратифікованій рідині.

– К.Д. Товстюк розробив наукові основи і технологію виготовлення двовимірних і тривимірних напівпровідникових структур.

– Відкрито явище зв’язку морфологічної стійкості фронту кристалізації зі стійкістю форми поверхні тонких циліндричних і стрічкових кристалів (О.Колотій, Б.Тіман, Інститут монокристалів).

– Розроблено теорію та принципи побудови адаптивних вимірjuвальних перетворювачів інформативних параметрів сигналів змінного струму. На їх основі створено лазерні далековимірні системи (Ю.Скрипник та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Теоретично обґрунтовано доцільність та ефективність заміни традиційних плазмових середовищ (інертних газів, водню) у високочастотних індукційних плазмотронах на суміш вуглеводневих газів з повітрям у процесах плазмової обробки тугоплавких дисперсних матеріалів. Створено комплекс модулів плазмотронів з надзвуковим витіканням плазми для автоматизованих ліній наплавки, напилення покриттів та гартування поверхні виробів (І.М. Карп, Н.Грінченко, С.Петров, Інститут газу АН УРСР).

– Започатковано новий науковий напрям – екологічний каталіз, що привело до розробки нових ефективних методів очищення газових викидів від шкідливих домішок (В.М. Власенко, Інститут фізичної хімії АН УРСР).

– Під керівництвом О.О. Чуйка розроблено наукові основи та технології синтезу нових матеріалів з використанням речовин, які мають хімічно модифіковану поверхню (Інститут фізичної хімії АН УРСР).

– З’ясовано структурно-функціональну організацію С- і Д-доменів фібриногену (Л.Медведь та ін.; Інститут біо-хімії АН УРСР).

– Розроблено теоретичні основи біотрансформації різних класів хімічних речовин у живих організмах (М.Головенко, Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

– Я.Сапужак, О.Вілинський, А.Кравченко, І.Шамотко відкрили і обстежили Карпатську аномалію електропровідності (Інститут прикладних проблем механіки і математики АН УРСР).

– Експедицією Інституту археології АН УРСР під час розкопок кургану Товста Могила знайдено золоту пектораль IV ст. до н.е. (Б.М. Мозалевський).

– Указом Президії Верховної Ради СРСР Ю.О. Сметаніну присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Сметанін Юрій Олексійович (1925–1999) – учений-механік і конструктор, чл.-кор. АН УРСР (1988). Працював у КБ «Південне» (з 1972 – заст. головного конструктора, керівник відділення, з 1985 – перший заст. генерального конструктора), водночас зав. кафедри Дніпропетровського університету. Наукові праці стосуються технічної механіки, міцності, оптимізації структур складних механічних систем, аеродинаміки, проектування та оцінки ефективності прогресивних технічних комплексів. Ленінська премія (1976). Державна премія України (1985). Державні нагороди СРСР.

1982

8 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Є.С. Рудакову** - за цикл робіт «Активация насичених вуглеводнів у розчинах. Нові реакції та механізми»;

премію ім. О.О. Богомольця **П.М. Серкову** та **В.М. Казакову** - за монографію «Нейрофізіологія таламусу»;

премію ім. М.М. Крилова **О.С. Парасюку** - за цикл робіт «Обґрунтування віднімальної процедури в квантовій теорії поля»;

премію ім. Є.О. Патона **Л.В. Заболотному**, **О.С. Кліманову** та **В.Ф. Кісельову** - за цикл робіт «Розробка теоретичних і технологічних основ створення композиційних антифрикційних матеріалів матрично-наповненого типу та їх впровадження в народному господарстві»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Т.М. Черевченко**, **Г.П. Кушнір** та **Т.К. Майку** - за цикл робіт «Вивчення біологічних особливостей тропічних орхідей, розробка прийомів їх розмноження та вирощування»;

премію ім. Д.К. Заболотного **Ю.Р. Малашенку**, **В.О. Романовській** та **Ю.О. Троценку** - за цикл робіт «Вивчення властивостей метанокислюючих мікроорганізмів і проблем їх культивування»;

премію ім. В.І. Вернадського **Є.Ф. Шнюкову**, **Р.М. Білодіду** та **В.П. Цемку** - за монографію «Корисні копалини Світового океану»;

премію ім. О.М. Динника **В.М. Потураєву**, **В.І. Дирді** та **І.І. Крушу** - за цикл робіт «Наукові основи міцності та руйнування гумових конструкцій машин»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **А.М. Шлепакову**, **О.А. Макаренку** та **Б.М. Забарці** - за монографію «Міжнародна солідарність робочих. 1917-1923 рр.» та «Рух міжнародної солідарності робочих. 1924-1932 рр.»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **В.К. Мамутову**, **М.І. Іванову** та **Р.І. Заботіній** - за цикл робіт «Науково-технічна революція та вдосконалення управління соціалістичним виробництвом»;

премію ім. М.Г. Холодного **І.С. Дудці**, **С.П. Вассеру** та **А.С. Бужало** - за цикл робіт «Промислове культивування істівних грибів»;

премію ім. О.В. Палладіна **В.О. Беліцеру** - за цикл робіт «Дослідження механізмів складання волокон фібрину»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Л.О. Шубенко-Шубіну**, **А.О. Тареліну** та **Ю.П. Антіпцеву** - за монографію «Оптимальне проектування останнього ступеня потужних парових турбін»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Г.Ф. Філіппову**, **В.І. Овчаренку** (посмертно) та **Ю.Ф. Смирнову** - за монографію «Мікроскопічна теорія колективних збуджень атомних ядер»;

премію ім. С.О. Лебедева **Б.Б. Тимофєєву**, **Г.О. Михайлову** та **А.І. Таранусі** - за цикл робіт «Розробка теорії, технічні вирішення та впровадження нових класів накопичувачів на магнітних носіях для обчислювальної техніки, автоматики та зв'язку»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.С. Буднику**, **М.Ф. Герасюту** та **В.В. Грачову** - за цикл робіт «Комплекс теоретичних і експериментальних робіт по забезпеченню створення та експлуатації літальних апаратів»;

премію ім. І.Я. Франка **Л.М. Новиченку** - за монографію «Поетичний світ Максима Рильського»;

премію ім. Л.П. Смиренка **М.М. Артеменку** - за цикл робіт «Розробка та впровадження у виробництво технології інтенсивних садів з швидкоплідних малогабаритних дерев на сіянцевій підщепі».

9 березня - Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені В.М. Глушкова (21 липня Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі кібернетики, загальної теорії обчислювальних машин і систем.

30 березня - 2 квітня - Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена результатам діяльності АН УРСР за 1981 і завданням на 1982.

1 квітня - На Загальних зборах АН УРСР

Обрані дійсними членами:

М.С. Бродин (фізика твердого тіла, спектроскопія, оптоелектроніка);

М.П. Лисиця (фізика твердого тіла, спектроскопія, оптоелектроніка);

В.К. Лішко (молекулярна біологія, генетика);

В.В. Немошкаленко (фізика твердого тіла, спектроскопія, оптоелектроніка);
В.В. Пилипенко (динаміка рушійних установок);
В.М. Русанівський (мовознавство);
В.Г. Сергеев (автоматичне управління);
О.Г. Ситенко (теоретична фізика);
К.С. Терновий (патофізіологія);
І.І. Чебаненко (геологія);
М.Г. Чумаченко (економіка);
А.М. Шлепаков (всесвітня історія);
Є.Ф. Шнюков (геологія);
І.Р. Южновський (теоретична фізика).

Обрані членами-кореспондентами:

К.І. Андреюк (мікробіологія);
С.А. Андронаті (біоорганічна хімія);
Л.І. Антропов (хімічна технологія);
І.І. Артеменко (археологія);
М.П. Булгаков (гідродинаміка, гідрофізика);
В.В. Васильєв (електроніка і моделювання в енергетиці);
В.К. Гавриш (геологія нафти і газу);
М.І. Гасик (матеріалознавство);
В.І. Голіков (економіка);
І.С. Горбань (фізика твердого тіла, фізика низьких температур);
Ф.К. Іванченко (механіка);
Е.А. Канер (радіофізика і радіоастрономія);
П.С. Кислий (матеріалознавство);
В.І. Кітик (геологія нафти і газу);
В.М. Кудінов (матеріалознавство);
Л.М. Литвиненко (радіофізика і радіоастрономія);
В.Г. Манжелій (фізика твердого тіла, фізика низьких температур);
Ю.М. Мацевитий (тепломасообмінні технологічні процеси);
П.І. Нікітін (механіка);
К.Г. Самофалов (електроніка і моделювання в енергетиці);
В.Ю. Тонкаль (силові напівпровідникові перетворювачі);
А.Ф. Улітко (механіка);
О.Д. Федоровський (гідродинаміка, гідрофізика);
В.Т. Черепін (матеріалознавство);
Ю.М. Шевченко (механіка);
В.М. Шимановський (будівельна механіка);
М.Ф. Шуба (біофізика).

14 квітня – Відбулася об'єднана наукова сесія АН СРСР та АН УРСР, присвячена 1500-річчю міста Києва [195].

Відкрив сесію вступним словом президент АН СРСР А.П. Александров. З доповіддю «Київська Русь та історичні долі народів СРСР» виступив віце-президент АН СРСР П.М. Федосеев. Результати багаторічних досліджень міста узагальнено в доповіді директора Інституту археології АН СРСР В.А. Рибакова «Київ на зорі своєї історії». Тема доповіді президента АН УРСР В.С. Патона була «Київ – столиця Української РСР, найважливіший промисловий, науковий і культурний центр». Про спільність історичної долі росіян, українців і білорусів, про досягнення Вілоруської РСР розповів президент АН БРСР М.О. Борисевич.

22 липня – Указом Президії Верховної Ради СРСР видатному ученому-хірургу **О.О. Шалімову** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

5 листопада – Присуджено Державну премію СРСР:

М.С. Бродину, М.С. Соскіну та С.Г. Одулову – за цикл праць «Фізичні основи динамічної голографії та нові методи перетворення просторової структури світлових пучків» (1969–1980);

Ю.О. Митропольському – за роботи в галузі математики;

О.Т. Гончару – за роман «Твоя зоря»;

Г.С. Писаренку, А.О. Лебедєву, В.В. Матвєєву та А.Я. Красовському за двотомну монографію «Міцність матеріалів і елементів конструкцій в екстремальних умовах» (1980).

24 грудня – Указом Президії Верховної Ради за великі заслуги в розвитку фізики, підготовці наукових кадрів і в зв'язку з 70-річчям з дня народження О.С. Давидову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Давидов Олександр Сергійович (1912–1993) – видатний фізик-теоретик, акад. АН УРСР (1964). З 1966 – зав. відділу, в 1973–1988 – директор, з 1988 – почесний директор Інституту теоретичної фізики НАН України. Наукові праці присвячені фізиці твердого тіла, теорії ядра, теоретичній біофізиці. Передбачив розщеплення невироджених молекулярних термів у кристалах («давидовське розщеплення») і побудував теорію поглинання світла молекулярними кристалами (1948). Розвинув теорію колективних збуджених станів несферичних ядер. Створив теоретичну школу. Засл. діяч науки України (1972). Ленінська премія (1966), Державна премія УРСР (1969). Ордени і медалі СРСР.

14 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

О.О. Галкіну (посмертно), **Б.Г. Лазарєву, В.М. Пану, Ю.І. Білецькому, В.П. Буряку, М.Л. Матросову** – за цикл праць «Розробка та дослідження надпровідників з високими критичними параметрами»;

В.І. Шинкаруку, В.П. Іванову, В.Г. Табачковському, М.О. Булатову – за цикл праць «Світоглядні проблеми матеріалістичної діалектики і методологія соціального пізнання»;

В.П. Бондаренку, В.В. Замітайлу, В.І. Мельнику, В.А. Рибицькому – за участь у розробці та впровадженні нових високоефективних технологічних процесів, обладнання і матеріалів в інструментальному виробництві, які забезпечили значне підвищення продуктивності праці та якості продукції на Київському виробничому об'єднанні ім. С.П. Корольова;

В.В. Моргуну, В.С. Борейку, П.К. Шкварникову – за розробку методів експериментального одержання та практичного використання індукованих мутацій у рослинах;

В.Д. Братусю – за участь у циклі праць «Розробка патогенезу опікової травми, діагностики, лікування, системи організації допомоги та реабілітації травмованих опіками в Українській РСР»;

Т.Е. Ліпатовій, Г.О. Пхакадзе, Л.М. Чуприну, Р.О. Веселовському, Р.В. Горбенку – за участь у теоретичній розробці нових біоструктуруючих полімерів медичного призначення, їх експериментальній перевірці, створенні технології виробництва та впровадженні в клініку;

О.А. Росошинському, В.М. Кислицину, В.А. Лебізі, О.Г. Мусіну, В.П. Шевченку – за участь у розробці нового способу та освоєнні високопродуктивної промислової технології зварювання-паяння напівпровідникових діодів масового застосування;

Г.Є. Пухову – за участь у розробці теоретичних основ, створенні та освоєнні комплексу тренажерів для підготовки та перепідготовки операторів енергоблоків теплових електростанцій;

А.В. Скороходу – за монографію «Теорія випадкових процесів» (у трьох томах), опубліковану у 1971–1975.

1982 – Указом Президії Верховної Ради СРСР за фундаментальні розробки в галузі механіки деформованого твердого тіла і підготовку висококваліфікованих спеціалістів **В.І. Моссаковському** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Моссаковський Володимир Іванович (1919–2006) – учений-механік, акад. АН УРСР (1972). В 1953–982 – зав. кафедри, 1964–1986 – ректор Дніпропетровського університету, з 1989 – радник при ректораті. Наукові праці присвячено теорії пружності, міцності і стійкості тонкостінних конструкцій, механіці суцільного середовища. Засл. діяч науки України (1982). Державна премія СРСР (1970). Ордени і медалі СРСР.

– Розвинуто методи системної оптимізації і засоби розв'язання планово-економічних та проектно-конструкторських задач великої розмірності в АСУ і

САПР (В.С. Михалевич, В.Л. Волкович, О.І. Кукса, Інститут кібернетики АН УРСР).

- М.П. Корнейчук розробив геометричні методи розв'язання екстремальних задач теорії функцій дійсного змінного і теорії апроксимації (Інститут математики АН УРСР).

- Я.Б. Лопатинський побудував теорію скінченно різницевих наближень для класу регулярних еліптичних систем (Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

- П.В. Харламов одержав рівняння аксоїдів для загального випадку просторового руху тіла (Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

- Розроблено основи побудови високопродуктивних багатопроцесорних електронних обчислювальних машин і комплексів.

1982-1984 - О.М. Гузь заклав основи механіки руйнування при стисканні композитів з полімерною та металевою матрицями.

1982 - О.М. Гузь в точній лінеаризованій тривимірній постановці розробив теорію структурної нестійкості шаруватих та волокнистих композитів і теорію поширення в них пружних хвиль.

- О.Єрмоленко і Л.Мельник розробили числові методи розв'язання задачі укладання трубопроводу на дні моря.

- Виявлено квантові інтерференційні ефекти в тонких плівках (Ю.Комник та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

- В Харківському фізико-технічному інституті стала до ладу термоядерна установка «Ураган-3» (В.Т. Толок та ін.).

- Під керівництвом О.С. Поваренних та Є.К. Лазаренка розроблено основи теоретичної і регіональної мінералогії.

- В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом Б.Кантора розроблено метод прямого визначення критичних станів оболонок та варіаційно-сегментний метод їх розрахунку.

- Розроблено теорію та принципи проектування високочастотних транзисторних перетворювачів електроенергії підвищеної надійності для систем електроживлення технологічного обладнання. Результати роботи дозволили створити серію потужних перетворювачів для систем електроживлення технологічного устаткування орбітальних космічних комплексів (Ю.Драбович та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

- Запропоновано нові уявлення про роль промоторів та принципи модифікації каталізаторів реакцій гідрування (М.Самченко, Інститут фізичної хімії АН УРСР).

- Відкрито явище впливу природи протіону на спектрально-люмінесцентні властивості поліметинових барвників, зумовлене зміною внутрішньо- та міжмолекулярних взаємодій в хромофорах у полі протіону, що заклало фундамент нового напрямку - фотоніки іонних пар поліметинів (О.Іщенко, Інститут органічної хімії АН УРСР).

- Відкрито явище радикального хлорування ароматичних сполук без ініціаторів у темряві при відсутності кисню (Ю.Сергучов, Інститут органічної хімії АН УРСР).

- Ю.С. Ліпатов та ін. розробили наукові основи регулювання властивостей адгезивів та створили технологію виробництва клейових полімерів медичного призначення.

- Створено та впроваджено в медичну практику гідазепам (О.В. Богатський, С.А. Андронаті та ін.; Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

- Видано підготовлену Фізико-хімічним інститутом АН УРСР колективну монографію «Развитие аналитической химии на Украине».

- Розроблено теорію біосумісності непокритих вуглецевих сорбентів з високою поглинальною здатністю, що дало можливість організувати виробництво вуглецевих гемосорбентів на основі синтетичного активованого вугілля (В.В. Стрелко, К.С. Терновий та ін.).

- Теоретично обґрунтовано та експериментально доведено положення про доменну організацію молекули фібриногену (В.О. Беліцер, Л.Медведь, Інститут біохімії АН УРСР).

- В Інституті мікробіології і вірусології АН УРСР В.В. Смирнов із співробітниками одержав новий препарат бактерін СІ для лікування і профілактики інфекційних хвороб сільськогосподарських тварин.

- К.М. Ситник і Ю.Ю. Глеба заклали основи генетичної інженерії рослин.

- Опубліковано монографію В.М. Глушкова «Основи безпаперової інформатики», в якій вперше розкрито проблеми безпаперової інформатики, що мало важливе значення для підготовки громадськості до сприйняття ідей інформатизації.

1982–1986 - Вийшла в світ підготовлена співробітниками Інституту історії АН УРСР колективна тритомна монографія (у 4-х книгах) «Історія Києва» [196].

1982 - Видано монографію Е.Судьїної та Г.Лозової «Основи еволюційної біохімії рослин».

1982 - Розпочався випуск багатотомної «Вібіотеки української літератури» (на 1998 вийшло 55 томів).

1983

26 січня - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **С.В. Волкову** - за цикл робіт з високотемпературної неорганічної координаційної хімії;

премію ім. О.О. Богомольця **О.Г. Резникову** - за монографію «Статеві гормони та диференціація мозку»;

премію ім. М.М. Крилова **В.О. Марченку** - за монографію «Оператори Штурма-Ліувіллі та їх застосування»;

премію ім. Є.О. Патона **М.В. Новикову, К.А. Юценку та В.Я. Іллічову** - за цикл робіт по обґрунтуванню ефективного застосування нових конструкційних матеріалів і по розробці технології зварювання конструкцій криогенної техніки;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Ю.Ю. Глебі** - за цикл робіт «Одержання та вивчення мізтрибних парасексуальних гібридів»;

премію ім. Д.К. Заболотного **П.М. Мажусі** - за цикл робіт «Функціональний аналіз розвитку скелета, кровотворної та судинної систем кінцівок тварин і людини»;

премію ім. В.І. Вернадського **Я.М. Белевцеву** - за монографію «Метаморфогенні рудоутворення»;

премію ім. О.М. Динника **О.С. Космодам'янському** - за цикл робіт «Напружений стан багатозв'язних середовищ»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **В.І. Куценку та Ю.Д. Прилюку** - за цикл робіт з проблем соціального пізнання та соціального управління;

премію ім. О.Г. Шліхтера **М.І. Долішньому, В.М. Португалу та О.І. Семенову** - за цикл робіт з проблем використання трудових ресурсів і удосконалення планування виробництва;

премію ім. М.Г. Холодного **Ф.Л. Калініну, В.В. Сарнацькій та В.Є. Поліщуку** - за монографію «Методи культури тканин у фізіології та біохімії рослин»;

премію ім. О.В. Палладіна **М.Є. Кучеренку** - за монографію «Біологічне метилювання та його модифікація у ранній період променевого ураження»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.М. Міляху, В.О. Барабанову та Є.В. Двойнику** - за монографію «Триступінчасті електричні машини»;

премію ім. К.Д. Синельникова **І.І. Залюбовському, О.Ф. Немцю та О.І. Левону** - за цикл робіт «Вивчення структури ядер за допомогою магнітних моментів вишикуваних станів»;

премію ім. С.О. Лебедева **О.В. Палагіну, А.В. Кобилінському та О.Л. Молчану** - за цикл робіт «Розробка та застосування засобів мікропроцесорної техніки»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.В. Пилипенку та О.М. Гузю** - за цикл робіт «Дослідження динаміки, стійкості та міцності двигунових приладів»;

премію ім. І.Я. Франка **О.І. Дею** - за цикл робіт «Револьюційно-демократична ідейність і народність у творчому втіленні Івана Франка»;

премію ім. Л.П. Смиренка **І.О. Шеремету та О.Я. Берендею** - за цикл робіт «Виведення та впровадження в сільське господарство УРСР нових сортів плодкових і ягідних культур і методів підвищення їх урожайності»;

премію ім. В.М. Глушкова **А.О. Дородніцину** - за цикл робіт «Розробка машинно-орієнтованих методів обробки даних».

28 лютого - Постановою Президії АН УРСР на базі Відділення математики, механіки і кібернетики АН УРСР створено Відділення математики і кібернетики АН УРСР та Відділення механіки АН УРСР.

- Постановою Президії АН УРСР розформовано Відділення океанології, гідрофізики та географії АН УРСР.

- Постановою Президії АН УРСР Відділення геології, геофізики і геохімії АН УРСР перейменовано на Відділення наук про Землю АН УРСР.

23-24 березня - Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на яких обговорено результати її діяльності за 1982 і завдання на 1983.

28 березня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені 120-річчю від дня народження видатного вченого-природодослідника і організатора науки, першого президента Академії В.І. Вернадського [197].

5 травня - У Львові створено Інститут проблем природокористування АН УРСР, з 1995 - Інститут проблем природокористування та екології НАН України.

27-28 жовтня - Відбувся робочий візит делегації АН СРСР на чолі з А.П. Александровим до Харкова [198].

27 жовтня делегація відвідала Інститут проблем кріобіології і кріомедицини АН УРСР та Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР, 28 жовтня - Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР, експериментальну базу Харківського фізико-технічного інституту, науково-виробниче об'єднання «Хартрон», Інститут проблем машинобудування АН УРСР, турбінний завод імені С.М. Кірова та завод транспортного машинобудування імені В.О. Малишева.

7 листопада - Присуджено Державну премію СРСР:

П.Г. Костюку, О.О. Кришталю, І.С. Мазурі та В.І. Підоплічку - за цикл праць «Дослідження іонних механізмів збудження семи нервової клітини» (1969-1981);

І.К. Білодіду, Л.С. Паламарчуку, В.М. Русанівському, А.А. Бурячку, В.О. Виннику, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащуку, Л.О. Родніній, Т.К. Чорторизькій та Л.А. Юрчуку - за 11-томний «Словник української мови» (1970-1980);

В.І. Грищенку, Ю.М. Рухлядеву, В.І. Заболотному, С.С. Морозу та П.М. Сиверському - за участь у розробці та широке впровадження в народне господарство високопродуктивної автоматизованої системи обробки результатів випробувань авіаційної техніки;

Ю.М. Скачку - за участь у розробці та промислового впровадженні технології та комплексу машин для виробництва економічних нафтогазопровідних труб відповідного призначення діаметром до 530 мм;

М.М. Боголюбову - за цикл праць «Математичні методи статистичної механіки» (1962-1975);

Л.І. Бударіну - за роботи в галузі хімії [199].

12 грудня - Президія АН УРСР прийняла постанову «Про введення в дію кардіологічного санаторію у Ворзелі».

13 грудня - Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

Є.П. Федорову, Я.С. Яцківу, В.С. Кислюку, Д.П. Думі, А.О. Корсунь, А.М. Кур'яновій, І.В. Гаврилову (помертно) - за цикл робіт «Розробка теорії та практична побудова координатних систем для геодинамічних, селенодезичних і космічних досліджень»;

О.В. Романовій, О.Г. Ільїнському, З.О. Гурському - за участь у циклі робіт «Експериментальні і теоретичні дослідження з фізики рідких металів»;

О.О. Кремньову, Ю.С. Кравченку, М.Д. Буцькому - за участь у розробці та впровадженні технології монодисперсного гранулювання розплавів і нового віброгрануляційного обладнання у виробництві мінеральних добрив на підприємствах азотної промисловості;

І.О. Дудці, М.Я. Зеровій, М.Ф. Сміцькій, Д.К. Зерову (помертно), **С.Ф. Морочковському** - за п'ятитомне в семи книгах видання «Визначник грибів України» (1967-1979);

П.П. Толочку, С.О. Висоцькому, Я.Є. Боровському, С.Р. Кілієвич, Г.Ю. Івакіну, І.І. Мовчану, М.А. Сагайдаку, В.О. Харламову - за цикл наукових робіт з історії середньовічного Києва (1972-1982);

Ю.О. Стеренбогену, С.В. Єгоровій, О.В. Юрчишину, А.М. Макарі (помертно) - за участь у роботі «Організація виробництва унікальних зварних конструкцій для газонафтохімічної промисловості на основі розробки та впровадження нових високоефективних матеріалів і технологічних процесів»;

Е.І. Ефремову - за участь у розробці та широкому промислому впровадженні прогресивної циклічно-потоккової технології на залізрудних кар'єрах Кривбасу;

О.С. Поваренник, Є.Г. Куковському, О.Л. Литвіну, О.М. Платонову, І.В. Матяшу, А.М. Таращану, В.А. Калужному, Є.К. Лазаренку (помертно) - за цикл робіт «Теоретична і регіональна мінералогія»;

О.А. Бугаю, І.О. Корсунській, В.І. Шаховцову, В.Л. Вінецькому, І.О. Давидовій, І.І. Ясковець - за цикл робіт «Фізичні основи управління властивостями матеріалів та приладів твердотільної електроніки дією радіації»;

Д.А. Дудку, В.Х. Кадирову, С.О. Козлову, О.А. Андрушаку, О.П. Гарді, Г.В. Самсонову (помертно) - за закрити роботу;

Г.Г. Єфіменку - за підручник «Металургія чавуну» (у співавторстві), опублікований 1981.

1983 - **Б.Є. Патон, В.Ф. Лапчинський, О.А. Загребельний і В.В. Стесін** розробили універсальний ручний інструмент та інше обладнання для зварювання, різання, напилення, паяння, яке випробували в 1984 у відкритому космосі космонавти **С.А. Савіцька і В.О. Джанібеков** [200].

- **Б.Є. Патон, В.Ф. Лапчинський, О.А. Загребельний і В.В. Стесін** розробили конструкції і технології розкриття великогабаритних космічних систем, зокрема пружних рамкових антен і фермових конструкцій сонячних батарей, розгорнутих на космічних кораблях і орбітальній станції «Мир».

- Створено й впроваджено систему графічного відображення інформації для Центру керування пілотованими космічними польотами (**В.І. Скуріхін, Інститут кібернетики АН УРСР**).

- Розроблено аналітико-статистичні методи та алгоритми оптимізації досліджень для забезпечення ефективності й високої надійності технічних систем (**І.М. Коваленко, Інститут кібернетики АН УРСР**).

- Створено і впроваджено на підприємствах електротехнічної промисловості високоефективну безвідходну нетоксичну технологію формування люмінофорного покриття газорозрядних джерел світла (Інститут колоїдної хімії та хімії води АН УРСР).

- Г.Д. Суворов побудував топологічну теорію відповідності границь для конформних і більш загальних відображень (Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).
- В.Михалевичем із співробітниками висунуто і розвинуто концепцію інформатики як наукової та інженерної дисципліни.
- Створено систему вводу та виводу інформації голосом з об'єднаними функціями розпізнавання і синтезу мови (Інститут кібернетики АН УРСР).
- Виявлено обмінні гілки антиферромагнітного резонансу (А.І. Звягін та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).
- В.О. Марченко завершив дослідження стійкості розв'язків обернених задач спектрального аналізу.
- Створено радіолокаційну систему бокового огляду з обробкою інформації на борту штучного супутника Землі (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).
- Здійснено прямі вимірювання напруженості електричного поля у нижній іоносфері та стратосфері Землі (Б.Блажкевич, П.Сопрунок; Фізико-механічний інститут АН УРСР).
- Розроблено та впроваджено у практику комплекс технологічних процесів виробництва великогабаритних валів для суден транспортного флоту та атомних криголамів (В.І. Похмурський та ін.; Фізико-механічний інститут АН УРСР).
- Ю.М. Мацевитий розробив теорію і методи машинного моделювання температурних полів в елементах турбомашин (Інститут проблем машинобудування АН УРСР).
- В Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР під керівництвом С.В. Волкова закладено теоретичні основи високотемпературної неорганічної координаційної хімії.
- Розроблено наукові засади та ефективні методи інтенсифікації біологічних процесів самоочищення стічних вод металургійних комбінатів (Інститут ботаніки АН УРСР).
- В Інституті гідробіології АН УРСР під керівництвом В.Д. Романенка створено наукові засади екологічного прогнозування при перекидах стоку між басейнами.
- Вперше запропоновано історію науки розглядати через її фундаментальні ідеї, теорії, відкриття (на прикладі історії фізики). Більш завершеної форми цей підхід викладення історії науки дістав в монографіях автора - «Історія фізики» (2006) і «Фізика. Історія фундаментальних ідей, теорій та відкриттів» (2012), в останній для нього запропоновану назву - інноваційна історія науки (Ю.О. Храмов, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України).
- Вийшов у світ у видавництві «Наука» (Москва) біографічний довідник Ю.О. Храмова «Фізики», в якому зібрано понад 1000 персоналій фізиків світу, чимало з яких у науковий обіг запроваджено вперше. Розширений його варіант (понад 2000 біографій) вміщено в книзі автора «Історія фізики» (2006) [201].

1983 - Завершено випуск чотиритомної «Історія української мови» (премія імені І.Я. Франка, 1985). В ній вперше систематизовано та узагальнено теоретичні проблеми історії української мови, по-новому осмислено основні напрямки становлення та історичного розвитку української фонетики, лексики, фразеології і граматики.

1984

3 січня - Указом Президії Верховної Ради СРСР Інститут електрозварювання АН УРСР нагороджено орденом Жовтневої революції.

18 січня - Вперше проведено запуск міжконтинентальної балістичної ракети РТ-23 (15 Ж 52) з залізничної пускової платформи розробленої в КБ «Південне».

23 лютого - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **А.Т. Пилипенку, В.М. Власенку** та **М.М. Тананайку** - за цикл робіт по обґрунтуванню фізико-хімічних методів захисту навколишнього середовища та його контролю;

премію ім. О.О. Богомольця **І.М. Алексеевій** та **Т.М. Зеленській** - за цикл робіт «Патофізіологічні механізми дії протиорганичних цитотоксичних сироваток»;

премію ім. М.М. Крилова **Є.Д. Білоколоту, Д.Я. Петрині** та **О.М. Курбатову** - за цикл робіт «Точно інтегровані нелінійні системи статистичної механіки»;

премію ім. Є.О. Патона **Л.О. Позняку, Ю.М. Скринченку** та **С.І. Тишаєву** - за цикл робіт «Нові марки штампових сталей»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.Д. Романенку** - за цикл робіт «Розробка біологічних основ теплової адаптації риб»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.В. Смирнову, С.Р. Резніку** та **І.О. Василевській** - за монографію «Спороутворюючі аеробні бактерії - продуценти біологічно активних речовин»;

премію ім. В.І. Вернадського **Є.М. Бартницькому** та **І.П. Луговій** - за монографію «Ізотопна геологія України»;

премію ім. О.М. Динника **В.Т. Грінченку, Ю.М. Немішу** та **А.Ф. Уліткці** - за цикл робіт «Точні та наближені методи розв'язання тривимірних задач теорії пружності»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **А.В. Санцевичу** - за цикл робіт з історіографії та джерелознавства історії УРСР;

премію ім. О.Г. Шліхтера **П.Ф. Веденичеву, О.М. Онищенку** та **Л.О. Шепотько** - за цикл робіт «Соціально-економічні проблеми підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та розвитку аграрно-промислового комплексу»;

премію ім. М.Г. Холодного **Р.Ф. Процьку, В.Б. Варшавській** та **О.К. Білецькій** - за цикл робіт «Фізіологічні основи стійкості найважливіших сільськогосподарських культур у процесі вегетації та збереження їх урожаю»;

премію ім. О.В. Палладіна **Г.В. Троїцькому** та **О.П. Демченку** - за цикл робіт «Вивчення структури білків»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **А.Ф. Верланю, Ю.М. Мацевитому** та **Г.О. Соколовському** - за цикл робіт «Моделювання теплових полів в енергетиці»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.А. Тягаю** та **О.В. Снітку** - за монографію «Електровідображення світла у напівпровідниках»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.Ф. Євдокимову, М.В. Синькову** та **С.Б. Погребинському** - за цикл робіт «Створення засобів обчислювальної техніки з апаратною реалізацією складних математичних операцій»;

премію ім. М.К. Янгеля **О.К. Антонову** - за створення високоефективної автоматизованої системи управління надважкого транспортного літака з стріловидним крилом;

премію ім. І.Я. Франка **П.М. Жолтовському** - за цикл робіт «Проблеми розвитку української художньої культури XVI-XVIII ст.»;

премію ім. Л.П. Симиренка **М.Ю. Гущину** та **О.Г. Усову** - за виведення та впровадження у виробництво сортів плодкових і ягідних культур;

премію ім. В.М. Глушкова **В.С. Михалевичу** та **І.М. Коваленку** - за цикл робіт «Математичні методи аналізу та оптимізації складних систем».

29-30 березня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких були обговорено основні результати діяльності АН УРСР [202].

6 квітня - Постійне представництво УРСР при ЮНЕСКО поширило в Парижі повідомлення для преси про історію і діяльність АН УРСР у зв'язку з її 65-річчям. Нині датою створення Академії вважається 14 листопада 1918.

16-18 квітня - у Києві проходив перший Всесоюзний з'їзд медичних генетиків, на якому обговорювалися питання природи спадкових захворювань, їх поширення, медико-генетичні основи профілактики і лікування. В його роботі взяли участь провідні вчені СРСР та УРСР, зокрема Академії наук.

22 квітня - Присуджено Ленінську премію:

Ю.Б.Малевському та Г.К.Харченку - за участь у розробці та широкому впровадженні у виробництво дифузного зварювання металевих і неметалевих матеріалів;

Б.О.Мовчану - за роботи в галузі електронно-променевої технології [203].

17 травня - Відбулися урочисті збори, присвячені 50-річчю Інституту електрозварювання АН УРСР та нагородженню його орденом Жовтневої революції, на яких виступив Президент АН СРСР А.П. Александров [204].

29 травня - 2 червня - У Києві проходила міжнародна нарада вчених, які брали участь в реалізації проекту «Геофізична і геодинамічна моделі літосфери Центральної і Східної Європи» - однієї з наукових програм Комісії багатостороннього співробітництва академії наук соціалістичних країн з комплексної проблеми «Планетарні геофізичні дослідження».

1 червня - У Донецьку завершилася спільна наукова сесія АН СРСР і АН УРСР «Регіональні проблеми науково-технічного прогресу», на якій розглядалися питання технічного переозброєння промислового виробництва, економічного і соціального розвитку різних регіонів країни.

14 червня - У Донецьку відкрився VI з'їзд Українського мікробіологічного товариства. Розглядалися проблеми загальної мікробіології і генетики, фізіології та біохімії мікроорганізмів, біокорозії, питання охорони здоров'я людини, навколишнього середовища.

10-15 вересня - У Києві проходила Міжнародна наукова конференція «Стохастична оптимізація».

12 вересня - Постановою Президії АН УРСР Фізико-хімічному інституту АН УРСР присвоєно ім'я видатного вченого О.В. Богатського [205].

Богатський Олексій Всеволодович (1929-1983) - хімік-органік, акад. АН УРСР (1976). В 1951-1975 працював в Одеському університеті (з 1959 - завідувач кафедри, з 1970 - ректор), з 1977 - директор Фізико-хімічного інституту АН УРСР. Наукові дослідження присвячено стереохімії органічних сполук, конформаційному аналізу гетероциклів, хімії біологічно активних речовин, хімії макроциклів. Відкрив каталітичну реакцію конденсації 1,3-гліколей з карбонільними сполуками та ефірами мінеральних кислот. Розробив методи синтезу і вивчив структуру та комплексоутворюючі властивості макроциклічних поліефірів (краун-ефіри) і поліциклічних амінополіефірів (кріптанди). Спільно з співробітниками одержав (1974) і впровадив у виробництво перший вітчизняний транквілізатор - феназепам. Заслужений діяч науки і техніки України (1979). Лауреат Державної премії України (1991, посмертно), Державної премії СРСР (1980) та премії ім. Л.В. Писаржевського (1978).

20 вересня - У Каніві Черкаської області відкрилася республіканська наукова конференція, на якій обговорювалися географічні основи регіонального природокористування. Організована відділенням географії Інституту геофізики АН УРСР, Географічним товариством УРСР і Київським університетом.

7 листопада - Присуджено Державну премію СРСР:

К.М. Ситнику, Ю.Ю. Глебі, В.А. Сидорову та І.К. Комарницькому - за цикл праць «Розробка фундаментальних основ клітинної (генетичної) інженерії рослин» (1964-1982);

В.І. Скурихіну - за участь у розробці теоретичних основ, створенні та широкому впровадженні системи управління з використанням ЕОМ;

В.Р. Боровському, Ю.Ф. Снежкіну та Л.М. Грабому - за участь у створенні та впровадженні в промисловість технології безвідхідного виробництва нових видів харчових продуктів;

Ю.М. Мацевитому - за роботи в галузі теплоенергетики [206].

11 грудня - Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

Г.В. Курдюмову, Л.Г. Хандросу, К.В. Чуїстову, В.А. Лободюку, І.А. Арбузовій, В.В. Мартинову, А.І. Устинову, Ю.М. Ковалю, В.І. Коломійцеву, П.Ф. Титову - за цикл праць «Фізична природа термопружної рівноваги фаз, надпружності та пам'яті форми при мартенситних перетвореннях»;

В.Л. Артамонову, О.П. Бондаренку, Б.Б. Федоровському, Р.С. Дубинському, Г.А. Тимашеву - за участь у розробці та широкому промисловому впровадженні принципово нової технології виробництва прогресивних порожнистих заготовок для виробів машинобудування;

Д.Ф. Байсі, Л.С. Кременчуцькому, Г.О. Пучковській, В.Б. Самойлову, С.К. Скляренку - за закриття роботи;

Ф.П. Шевченку, Р.Г. Симоненку, Г.С. Брезі, А.М. Зеніній., Н.В. Комаренко - за цикл праць «Історичні зв'язки і дружба російського, українського, білоруського та молдавського народів у братньому союзі народів СРСР»;

С.І. Субботіну (посмертно), А.В. Чекунову, В.Б. Соллогубу, В.І. Старостенку, Є.Г. Булаху, В.В. Гордієнку, С.С. Красовському, Р.І. Кутасу, Т.С. Лебедєву, Є.К. Лоссовському - за цикл праць «Теорія, методика і результати вивчення літосфери України та прилеглих територій за комплексом даних сейсмометрії, гравіметрії і геотермії»;

А.М. Підгорному, Ю.С. Воробйову, Б.Я. Кантору, А.П. Філіппову - за участь у циклі праць в галузі міцності енергетичних машин та впровадження їх у практику турбобудування;

Ю.М. Даниліну, В.М. Паніну - за участь у розробці та впровадженні на будівництві трубопроводів системи оптимального проектування організації робіт;

Т.Я. Косолаповій, Л.А. Дворіній, І.В. Куть - за закриття роботи;

В.С. Лисенку, М.Л. Дмитрук, Р.В. Конаковій, А.В. Прохорович, В.І. Файнберг - за закриття роботи;

А.А. Долінському, Ю.Д. Николаєву, Ю.Г. Папернику, Ю.О. Шурчковій - за участь у розробці та впровадженні нової технології виробництва рідкого замінича незбирного молока і широкого використання цього продукту для потреб тваринництва у Дніпропетровській області;

В.В. Фролькісу, В.М. Нікітіну - за роботу «Дослідження механізмів старіння фізіологічних систем організму як передумови розвитку патології нервової, серцево-судинної та опорно-рухової систем, розробка і впровадження нових методів діагностики та лікування».

21 грудня - Завершив роботу Міжнародний семінар-практикум ЮНІДО з електрозварювання, що проходив на базі Інституту електрозварювання АН УРСР і Київського політехнічного інституту.

1983 (травень) - Відбувся робочий візит Президента АН СРСР А.П.Александрова та академіка О.Ю. Ішлінського до Дніпропетровська для ознайомлення з роботою Інституту технічної механіки АН УРСР, Інституту геотехнічної механіки АН УРСР, КБ «Південне» та Південного машинобудівного заводу [207].

А.П. Александров, генеральний конструктор КБ «Південне» В.Ф. Уткін і генеральний директор Південного машинобудівного заводу О.М. Макаров обговорили завдання ракетно-космічної галузі. В Інституті технічної механіки АН УРСР гості ознайомилися з розробками з вирішення актуальних проблем Кривбасу, Донбасу та Нікопольського марганцеворудного басейну, зокрема з потоковою технологією відкритих гірничих робіт з використанням комплексу потужних гірничо-транспортних машин безперервної дії для родовищ з м'якими покриваючими породами та технологію відкритих гірничих робіт похилими шарами.

1984 (червень) - Директор Інституту історії АН УРСР Ю.Ю. Кондуфор повідомив про втрати українського народу у Великій Вітчизняній війні 1941-1945, які становили 7.509.045 осіб вбитими і вивезеними на каторжні роботи в Німеччину.

1984 - У складі науково-технічних комплексів АН УРСР створено нові структурні підрозділи - інженерні центри.

25 липня 1984 - Космонавт С.Є. Савицька під час експедиції космічного корабля «Союз Т-12» до орбітальної станції «Салют-7» вийшла у відкритий космос і виконала протягом 3 годин операції зварювання, різання й напилення за допомогою ручного інструмента, підготовленого до роботи космонавтом В.О. Джанібековим. Створений в Інституті електрозварювання АН УРСР.

1984 - Запрацював універсальний багатопроцесорний комплекс із макроконвеєрною організацією обчислень «ЕС 2701» і процесор «ЕС 2701» для інтерпретації мов

високого рівня як інтелектуальний термінал і розширювач обчислювального середовища (В.С. Михалевич, С.Б. Погребинський).

- Створено і впроваджено першу вітчизняну мегаміні-ЕОМ «Дельта» для обробки аерокосмічної інформації в регіональних центрах під час реалізації міжнародного проекту «Вега» (В.І. Діанов, М.І. Діанов).

- Закладено основи теорії явищ самоорганізації в кристалах при ядерному та електромагнітному випромінюванні (В.Й. Сугаков, Інститут ядерних досліджень АН УРСР).

- А.В. Чекунов, В.Б. Соллогуб, В.І. Старостенко та ін. (Інститут геофізики АН УРСР) вивчили глибинну будову сейсмоактивної зони Вранча.

- Створено технологію і устаткування для зварювання пластмасових труб газопроводів низького тиску (Інститут електрозварювання АН УРСР).

- У Фізико-механічному інституті АН УРСР під керівництвом П.Сопрунка створено апаратуру для аналізу плазмових хвиль та наведення платформ космічного апарата на ядро комети Галлея у міжнародному космічному експерименті «Венера – комета Галлея».

- У Фізико-механічному інституті АН УРСР під керівництвом Р.Бачевського створено когерентно-оптичну систему автоматизованого дешифрування аерокосмічної зйомки.

- А.А. Долінський розробив наукові основи розпилювальної сумки високовологих розчинів (Інститут технічної теплофізики АН УРСР).

- В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом А.М. Підгорного розроблено теорію та створено ефективні методи розв'язання задач термоповзучості, орієнтовані на розрахунок елементів конструкцій турбомашин, що працюють в екстремальних умовах.

- Створено та впроваджено в медичну практику водний розчин феназепаму (протисудорожного та снотворного препарату) для внутрішньом'язового та внутрішньовенного введення (А.Тенцова та ін.; Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

- В Інституті проблем кріобіології та кріомедицини АН УРСР під керівництвом В.І. Грищенка розроблено і впроваджено метод аллотрансплантації кріоконсервованої оварильної тканини людини.

1984–1985 - Здійснено видання тритомної праці «Розвиток біології на Україні» за редакцією К.М. Ситника [208].

1984–1986 - Видано підготовлену Інститутом механіки АН УРСР шеститомну колективну працю «Просторові задачі теорії пружності та пластичності» (відповідальний редактор – (О.М. Гузь).

1984 - Вийшла монографія Т.І. Бужієвської «Вірусіндукований мутагенез в клітинах ссавців» [209].

1984 - Вийшла монографія В.Л. Храмової «Категоріальний синтез теоретичного знання» (Інститут філософії АН УРСР) [210].

На матеріалах релятивістської та квантової фізики досліджується проблема категоріального синтезу теоретичного знання, аналізується конкретний механізм дії категоріальних структур мислення як філософський метод пізнання фізичної реальності, функціональна значимість категорій філософії у фізичній теорії, а також категоріальний ряд мислення в єдності його світоглядних та логіко-гносеологічних функцій як соціокультурний детермінант наукового прогресу.

1985

23 січня – Відбулося спільне засідання Президії АН УРСР і колегії Державного комітету УРСР по матеріально-технічному постачанню, на якому обговорювалися питання удосконалення матеріально-технічного забезпечення народного господарства, впровадження в практику маловідходних процесів, створення сервісцентрів і підприємств з підготовки металопродукції.

1 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Л.А. Кульському, В.Д. Гребенюку** та **О.С. Савлуку** – за цикл робіт «Електрохімія в процесах очищення води»;

премію ім. О.О. Богомольця **Б.П. Сандомирському, Н.О. Волкову** та **Ю.І. Ісаєву** – за цикл робіт «Вивчення дії низьких температур на шкіру з метою створення нових методів кріотерапії та кріоконсервації»;

премію ім. М.М. Крилова **В.Г. Бар'яхтару** – за цикл робіт «Спінові гамільтоніани, їх симетрія та асимптотичні властивості спектрів магнівів»;

премію ім. Є.О. Патона **Ю.І. Бабею, Л.В. Ратичу** та **І.М. Дмитраку** – за цикл робіт «Методи оцінки та підвищення корозійної тріщиностійкості та довговічності металів»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.Т. Манзюку, Н.М. Лук'яненку** та **П.М. Барсукову** – за виведення та впровадження у виробництво нових високоврожайних комплексно цінних сортів ярового ячменю;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.Г. Доліну** – за цикл робіт «Фауна, екологія, таксономія та філогенія твердокрилих комах елатероїдного комплексу»;

премію ім. В.І. Вернадського **А.Є. Бабинцю, С.Т. Звольському** та **О.Ю. Митропольському** – за цикл робіт «Дослідження гідрогеологічних, гідрогеохімічних і фізико-механічних властивостей донних осадків Чорного моря»;

премію ім. О.М. Динника **М.В. Василенку, Ш.У. Галієву** та **В.В. Матвєєву** – за цикл робіт «Нелінійні коливання механічних систем і динаміка взаємодії деформованих тіл з рідиною»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **В.В. Цветкову, В.Ф. Сіренку** та **В.Б. Авер'янову** – за цикл робіт з актуальних питань теорії та практики державного управління;

премію ім. О.Г. Шліхтера **В.П. Александрову, Б.В. Щербицькому** та **В.С. Яцкову** – за цикл робіт «Економічні проблеми науково-технічного прогресу та технічного переозброєння виробництва»;

премію ім. М.Г. Холодного **Н.В. Кондратьєву** – за цикл робіт «Внутривидова морфологічна мінливість, морфогенез і систематика синьо-зелених водоростей»;

премію ім. О.В. Палладіна **С.О. Кудінову** – за монографію «Системи транспорту Ca^{2+} у нервових клітинах»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **В.Ф. Склярову, В.А. Гуляєву** та **В.Д. Самойлову** – за цикл робіт «Методи та засоби підвищення надійності та ефективності експлуатації енергетичного виробництва»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.В. Єременку, М.Ф. Харченку** та **В.М. Локтеву** – за цикл робіт «Візуалізація 180-градусних антиферромагнітних доменів»;

премію ім. С.О. Лебедева **А.І. Нікітіну, О.Г. Додонову** та **М.І. Кратку** – за цикл робіт з теорії інформаційних мереж та її застосування;

премію ім. М.К. Янгеля **Я.М. Григоренку, Ю.М. Шевченку** та **І.І. Іванову** – за цикл робіт «Дослідження напруженості та оптимізація конструкцій складної форми при високих температурах»;

премію ім. І.Я. Франка **А.П. Грищенку, М.А. Жовтобрюку** та **В.В. Німчуку** – за монографію «Історія української мови» в чотирьох книгах;

премію ім. Л.П. Симиренка **І.М. Шайтану, Л.М. Чуприну** та **Р.Ф. Клеєву** – за цикл робіт «Інтродукція та селекція південних і нових плодкових культур»;

премію ім. В.М. Глушкова **Ю.В. Капітоновій, О.А. Летичевському** та **К.Л. Юценку** – за цикл робіт «Математичні основи проектування та програмування обчислювальних систем».

17 березня – Вийшла постанова Ради міністрів УРСР «Про впровадження у виробництво розробок АН УРСР, галузевих науково-дослідних інститутів і вищих навчальних закладів в системі агропромислового комплексу».

28 березня – На Загальних зборах АН УРСР обрано нових дійсних членів і членів-кореспондентів АН УРСР.

Академіками обрані:

Ю.Ю. Кондуфор (історія СРСР);
В.Л. Кухар (органічна хімія);
В.І. Куценко (філософія);
В.О. Лотарев (машинобудування);
Г.Х. Мацук (молекулярна біологія і генетика);
О.С. Мельничук (мовознавство);
М.В. Новиков (матеріалознавство,
технологія металів);
Л.М. Новиченко (літературознавство);
В.Д. Походенко (фізична хімія);
А.В. Скороход (математика);
І.В. Скрипник (математика);
В.В. Смирнов (вірусологія і мікробіологія);
О.В. Снітко (фізика);
Ю.М. Таран-Жовнір (матеріалознавство, технологія металів);
А.К. Шидловський (енергомашинобудування, міцність машин);
Я.С. Яцків (астрономія).

Членами-кореспондентами обрані:

Л.І. Анатичук (матеріалознавство,
технологія термоелектричних матеріалів);
Ю.З. Бабаскін (матеріалознавство);
Я.Й. Бурак (механіка);
Ю.Ю. Глеба (клітинна інженерія рослин);
Є.П. Дибан (теплоенергетика);
В.Г. Долін (ентомологія);
Є.І. Єфремов (механіка, геодинаміка вибуху);
О.Г. Зарубицький (хімічна технологія,
неорганічні матеріали);
А.І. Звягін (експериментальна фізика
твердого тіла);
О.П. Королюк (експериментальна фізика твердого тіла);
О.О. Кришталь (фізико-хімічна біологія мембран);
В.Г. Литовченко (НВЧ-електроніка);
І.О. Луковський (математика);
В.Д. Маслов (право);
В.В. Моргун (генетика,
експериментальний мутагенез);
О.М. Онищенко (економіка АПК);
О.С. Онищенко (філософія, атеїзм);
Б.М. Пшеничний (математика);
О.М. Романів (матеріалознавство);
В.В. Скороход (матеріалознавство);
П.С. Сохань (всесвітня історія);
В.І. Старостенко (геологія, геофізика);
Ю.Г. Стоян (електротехніка і електронне моделювання);
Г.Г. Счастливий (електротехніка і електронне моделювання).

5 квітня - У Києві відбулася республіканська нарада, на якій розглянуто завдання по забезпеченню підготовки до видання «Зводу пам'яток історії та культури Української РСР».

13 квітня - Проведено перший пуск ракети-носія середнього класу «Зеніт» (11К77). Створений на базі двоступінчастої ракети-носія середнього класу (вага корисного навантаження до 14,5 т) (В.Уткін та ін.; КБ «Південне»). Перший ступінь «Зеніта» використовується як перший ступінь ракетно-космічної системи «Енергія-Буран».

- У Києві відбулась республіканська наукова конференція, присвячена 40-річчю Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років.

26 квітня - Відбулося засідання підкомісії з питань природничих наук Комісії УРСР у справах ЮНЕСКО. Голова Комісії, заступник міністра закордонних справ України Ю.М. Кочубей вручив голові Національного комітету УРСР з програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» віце-президенту АН УРСР К.М. Ситнику отримані з ЮНЕСКО сертифікати, які засвідчують включення заповідників Чорноморського та «Асканія-Нова» до всесвітньої мережі біосферних заповідників.

13-15 травня - В Інституті фізико-органічної хімії і вуглекімії АН УРСР відбулася перша республіканська конференція з проблем використання вугілля і продуктів його переробки в народному господарстві, в якій взяли участь понад 150 провідних учених з Москви, Києва, Мінська, Донецька, Дніпропетровська, Свердловська, Харкова, Одеси та інших міст країни.

16 липня - Опубліковано постанову ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС «Про вдосконалення оплати праці наукових працівників, конструкторів і технологів промисловості», спрямовану на посилення матеріальної і моральної заінтересованості наукових працівників, конструкторів і технологів промисловості в прискоренні науково-технічного прогресу, створенні і впровадженні в народне господарство нової техніки і технологій.

11 серпня - На Сімферопольському електромашинобудівному заводі випущено першу партію нових зварювальних апаратів, розроблених спеціалістами підприємства та ученими Інституту електрозварювання АН УРСР.

10 вересня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені 100-річчю від дня народження О.В. Палладіна [211].

18-25 вересня - У Києві проходив V Міжнародний конгрес археологів-славістів [212].

30 вересня - У Києві відкрився міжнародний семінар «Захист водного і повітряного басейнів і проблема утилізації відходів», в роботі якого взяли участь учені і спеціалісти з 15 країн. Семінар проводився АН УРСР за участю ЮНЕСКО.

2-6 жовтня - У Києві проходив VIII з'їзд географічного товариства СРСР - одного з найстаріших наукових товариств країни, яке об'єднує близько 40 тис. осіб.

10-12 жовтня - Проведено конференцію «Сучасні проблеми енергетики», організовану Міненерго УРСР спільно з Відділенням фізико-технічних проблем енергетики АН УРСР [213].

3 листопада - У Рівному відбувся Всесоюзний теоретичний семінар, присвячений 800-річчю «Слова о полку Ігоревім».

7 листопада - Присуджено Державну премію СРСР:

О.М. Гузю - за цикл праць зі створення методів розрахунку конструкцій з композиційних матеріалів;

В.В. Немошкаленку та **В.Г. Альошину** - за цикл праць «Розробка методу фотоелектронної спектроскопії та його використання в науці і техніці» (1961-1983);

К.С. Терновому - за участь у розробці та впровадженні в клінічну практику методів відновлювального лікування при травмах і захворюваннях кістково-суглобного апарату;

О.О. Шалімову - за участь у розробці та впровадженні в клінічну практику методів і техніки для кріодеструкції злоякісних новоутворень;

В.М. Кудінову, В.І. Труфякову, В.Г. Петрушкову та **О.М. Пашину** - за участь у розробці та впровадженні нової технології обробки вибухом зварювальних з'єднань великогабаритного обладнання та металоконструкцій;

В.К. Лішку - за вивчення молекулярного механізму генерації нервового імпульсу та створення широкого арсеналу інструментів його дослідження;

А.О. Морозову - за розробку та впровадження ГВС;

Є.І. Паталасі - за цикл праць «Металогенія Казахстану та комплексні дослідження головних гірничорудних регіонів» (1968-1983) [214].

12-26 листопада - У Києві відбувся Всесоюзний семінар по вивченню досвіду роботи, що проводиться в Україні, з ресурсозбереження, зниження матеріаломісткості виробництва на основі прискорення науково-технічного прогресу.

15-16 листопада - У Ворошиловграді (нині - Луганськ) відбулася республіканська наукова конференція, присвячена проблемам відтворення і підвищення ефективності використання трудового потенціалу, в якій взяли участь учені ряду наукових установ АН СРСР і АН УРСР і галузевих науково-дослідних інститутів.

18 листопада - Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР від 29 листопада) на базі Відділення радіоастрономії Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР створено Радіо-астрономічний інститут АН УРСР [2].

Основні напрями діяльності: розробка теорії і фізичних принципів створення радіотелескопів і удосконалення інструментальної бази для радіоастрономічних досліджень; проведення радіоастрономічних досліджень в широкому діапазоні радіохвиль; дослідження Землі і планет, навколосемного і міжпланетного простору методами радіоастрономії і дистанційного зондування; прикладні дослідження і розробки приладів і радіотехнічних систем різного призначення в декаметровому, СВЧ, міліметровому і субміліметровому діапазонах.

22 листопада - Зареєстровано спосіб детонаційно-газового нанесення покриттів (Ю.А. Ніколаєв, А.М. Хайрутдінов, Т.П. Гавриленко, В.Ю. Ульяновський, В.Х. Кадиров; Інститут проблем матеріалознавства НАН України).

2 грудня - Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

В.Н. Єременку, Г.М. Лукашенку, О.С. Болгару, С.П. Гордієнку, В.Р. Сидорку, Б.В. Феночці - за цикл праць «Дослідження з хімічної термодинаміки металічних сплавів і тугоплавких сполук»;

В.М. Михайлову, С.Б. Погребинському, О.О. Тимашову, В.В. Бураку, Г.В. Долієвському, А.О. Морозу - за закрити роботу;

Л.А. Пастуру, С.А. Гредескулу, І.М. Ліфшицю (помертвено) - за монографію «Вступ у теорію неупорядкованих систем», опубліковану 1982;

О.Ф. Линьову, А.В. Дем'янову, О.О. Ключникову, О.І. Папашу, А.М. Кулішу, А.Т. Руднику, В.І. Сахну, Н.С. Тонкалю - за закрити роботу;

А.Г. Леснику, А.М. Погорілому, Н.А. Леснику, В.В. Котову, С.Я. Харитонському, А.П. Марченку, В.В. Панічкіній, В.К. Дорошкевич - за закрити роботу;

В.А. Кожемі - за участь у розробці та впровадженні індустріальних методів монтажу сталевих технологічних трубопроводів на об'єктах промислового будівництва УРСР;

Б.С. Стогнію, І.М. Сироті, Є.М. Танкевичу, В.О. Черненку, В.В. Рогозі - за участь у розробці теорії, принципів побудови і створенні на їх основі нового покоління вимірювальних перетворювачів струму для сучасних електроенергетичних систем;

А.М. Самойленку - за цикл праць «Методи і дослідження періодичних та квазіперіодичних коливань».

10 грудня - Президія АН УРСР прийняла рішення про створення санаторію-профілакторію «Морський» АН УРСР.

1985 - Вийшов довідник «Композиційні матеріали» під редакцією Д.М. Карпиноса (Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР) [215].

Наведено методи розрахунку фізико-механічних характеристик композиційних матеріалів та визначення складу, структури й властивостей армованих композиційних матеріалів, експериментальні дані щодо взаємодії метал-метал і метал-тугоплавкі сполуки в бінарних системах, основні розв'язки рівнянь дифузії для найхарактерніших випадків високотемпературної взаємодії в композиційних матеріалах, зміцнених пластинчастими, циліндричними та сферичними вклученнями. Систематизовано інформацію з термодинамічних

властивостей тугоплавких сполук, з технології їх виготовлення, про механічні, фізичні та хімічні властивості волокон (зі скла, бору, карбїду кремнію, вуглецю, кераміки, органічних сполук, металів), ниткоподібних кристалів і матричних матеріалів (металевих і полімерних), а також відомості щодо застосування армованих, евтектичних, дисперсно-зміцнених композиційних матеріалів і псевдосплавів.

- Вийшов довідник І.М. Федорченка, І.М.Францевича, І.Д. Радомисельського та ін. (Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР) «Порошкова металургія: матеріали, технологія, властивості, галузі застосування» [216].

Узагальнено дані з методів одержання порошків та їх властивостей, складу і технології виготовлення з порошків широкого класу матеріалів, що використовуються в різних галузях сучасної техніки, наведено відомості щодо фізико-хімічних та інших властивостей спечених матеріалів, захисних середовищ для відновлення та спікання порошків і виробів з них.

- Відбувся симпозиум «Фітогормональна регуляція росту і розвитку рослин», присвячений 100-річчю від дня народження М.Г. Холодного [217].

- О.М. Шарковський створив теорію звичайних нелінійних різницевих рівнянь з неперервним часом (Інститут математики АН УРСР).

- Завершено розробку накопичувача інформації на оптичних дисках із змінним оптичним диском ємністю 2500 Мбайт. При цьому виконано дослідження з розробки нових реєструючих середовищ, методів копіювання та перезапису інформації, нових елементів та вузлів оптико-механічних запам'ятовуючих пристроїв, методів підвищення достовірності записаної інформації (В.В. Петров та ін.).

- Завершено дослідження властивостей і розробку композиційних катодів для іонних джерел, в тому числі на основі порошкового вольфраму (Інститут ядерних досліджень АН УРСР).

- Розроблено елементну базу і радіосистеми міліметрових і субміліметрових діапазонів хвиль на основі відкритих електродинамічних структур (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

- В.Б. Соллогуб і А.В. Чекунов вивчили структуру літосфери Центральної і Східної Європи та виділили основні астеносферні сегменти, які визначають геодинаміку і генезис родовищ корисних копалин цієї території.

- О. Трипільський і О. Харитонов встановили і дослідили тонку петро тектонічну шаруватість Українського щита (Інститут геофізики АН УРСР).

- В Інституті електрозварювання під керівництвом В.Є. Патона і В.І. Медовара створено технологію одержання бі- і триметалів з антикорозійним покриттям.

- У Фізико-механічному інституті АН УРСР під керівництвом Б.Блажкевича, М.Ракова і П.Сопруняка створено бортову апаратуру для дослідження електромагнітних полів у космічній плазмі навколо космічних апаратів за міжнародною програмою «Інтеркосмос».

- У Фізико-механічному інституті АН УРСР під керівництвом В.І. Похмурського створено вимірювальний комплекс малих абсолютних тисків «Акімад».

- Розроблено основи технології зварювання високотемпературних монокристалів, що дозволяє виготовляти з сапфіру виробу складної форми (Є.Добровінська, Л.Литвинов, В.Пищик; Інститут монокристалів).

- Розроблено наукові основи конструювання біфлуорофорів - молекул з двома флуорофорними угрупованнями (Б.Красовицький та ін.; Інститут монокристалів).

- В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом А.Підгорного створено методи розрахунків на міцність та оптимальне проектування електромагнітних систем термоядерних установок.
 - Почалися польоти створеного в КБ Антонова АН-24 «Руслан» з двигунами конструкції Лотарева.
 - Розроблено теорію, принципи будови та створено на цій основі нове покоління вимірювальних перетворювачів струму для електроенергетичних систем (Б.С. Стогній, І.Сирота та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).
 - Виконано дослідження потужних турбогенераторів нових типів і поколінь по забезпеченню їх найвищої надійності та розширенню навантажувальної здатності і живучості в нормальних, аномальних і аварійних режимах. Завершено великий цикл робіт із створення принципово нових типів турбогенераторів асинхронного та синхронно-асинхронного типів (І.М. Постников, Г.Г. Счастливий та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).
 - Розроблено фізико-хімічні основи відновлювального та відновлювально-зневуглецювального відпалу порошків кольорових і чорних металів і сплавів, створено технологію з відновлювального відпалу залізних порошків у середовищі водню та газошільну конвеєрну електричну піч з високими техніко-економічними показниками (Інститут газу АН УРСР).
 - Доведено можливість фіксації іону перехідного металу в нестійкому ступені окислення (К.В. Яцимирський, Я. Лампека; Інститут фізичної хімії АН УРСР).
 - Відкрито явище виникнення електрорушійних сил в одноелектронних реакціях вільних радикалів (В.Д. Походенко, В.Кошечко).
 - Впроваджено технологію одержання гідролітично стійкого пігментованого люмінофору червоного кольору свічення (Фізико-хімічний інститут АН УРСР).
 - Обґрунтовано можливість використання деяких вуглецевих сорбентів як ефективних профілактичних і лікувальних засобів для запобігання накопичення та прискореного виведення з організму всього спектра радіонуклідів, важких металів та пестицидів з одночасною позитивною корекцією основних біохімічних показників організму (К.С. Терновий, В.В. Стрелко та ін.).
 - Відкрито мінорні малополярні ліпіди з незвичайною структурою, встановлено, що утворення їх пов'язано з процесами проліферації та диференціювання трансформованих клітин (Інститут біохімії АН УРСР).
 - Вийшли перші номери журналів: «Морський гідрофізичний журнал», «Кінематика та фізика небесних тіл», «Сучасна спецеелектрометалургія», «Біополімери і клітина», «Проблеми кріобіології».
 - Видано підготовлену під керівництвом І.І. Лукінова тритомну працю «Економічні та соціальні проблеми агропромислового комплексу».
 - Опубліковано «Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі».
- Зібрано, історично, географічно і номенклатурно визначено, простежено в розвитку і взаємозв'язках з іншими утвореннями, етимологізовано та оформлено в лексикографічних статтях (понад 700) топонімів, зафіксований до початку XIV ст. давньоруськими літописами у південній частині Київської Русі та на суміжних територіях.

1986

22 січня - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Ф.С. Бабичеву** та **В.О. Ковтуненко** - за монографію «Хімія ізоіндола»;

премію ім. О.О. Богомольця **К.І. Кульчицькому** та **О.Ю. Роменському** - за монографію «Порівняльна анатомія та еволюція кровеносних судів серця»;

премію ім. М.М. Крилова **І.Р. Южновському**, **С.В. Пелетминському** та **П.М. Боголюбову** - за цикл робіт «Математичні методи дослідження систем з спонтанно порушеною симетрією»;

премію ім. Є.О. Патона **С.Є. Савицькій** та **В.О. Джанібєкову** - за комплекс науково-технічних експериментів по електронно-променевому різанню, зварюванню, пайці та нанесенню покриттів за допомогою універсального ручного інструменту у космосі;

премію ім. В.Я. Юр'єва **М.П. Яценку** - за створення нових високодекоративних сортів квіткових рослин і впровадження їх в зелене будівництво країни;

премію ім. Д.К. Заболотного **Д.Г. Затулі** - за цикл робіт «Антигенна подібність мікроорганізмів і злоякісних новоутворень»;

премію ім. В.І. Вернадського **О.З. Широкову**, **В.Ю. Забігайлу** та **В.В. Лукінову** - за цикл робіт «Геологічні умови викидонебезпечності вугільних пластів і гірських порід Донбасу»;

премію ім. О.М. Динника **М.Г. Бондару**, **О.О. Рассказову** та **М.О. Шульзі** - за цикл робіт «Механіка неоднорідних і нелінійних систем»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **Ю.Ю. Сливці**, **М.М. Швагуляку** та **В.П. Чугайову** - за цикл робіт з проблеми історії боротьби проти фашизму та українського буржуазного націоналізму;

премію ім. О.Г. Шліхтера **О.О. Бакаєву**, **М.В. Яровицькому** та **Н.І. Костіну** - за цикл робіт «Створення та впровадження багатоцільових імітаційних систем»;

премію ім. М.Г. Холодного **О.Д. Коломійцю** - за монографію «Біосинтез білків і радіаційні процеси у клітині»;

премію ім. О.В. Палладіна **А.Я. Розанову**, **А.І. Трещинському** та **Ю.В. Хмелевському** - за монографію «Ферментативні процеси та їх корекція при екстремальних станах»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **А.А. Делійському** та **Г.К. Іваницькому** - за цикл робіт «Оптимізація процесів розпилювального сушіння»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Є.Д. Волкову** та **В.П. Супруненку** (посмертно), **О.О. Шишкіну** - за монографію «Стеларатор»;

премію ім. С.О. Лебедева **А.К. Шидловському**, **Л.В. Цукернику** та **Е.Г. Куренному** - за цикл робіт «Розвиток теорії і методів аналізу та оптимізації режимів електроенергетичних систем і систем електропостачання»;

премію ім. М.К. Янгеля **К.В. Фролову** - за цикл робіт «Розробка методів віброзахисту людини-оператора та моделювання динаміки систем «людина-машина»;

премію ім. Л.П. Симиренка **М.О. Соловійовій** та **А.О. Романову** - за цикл робіт «Основні аспекти зимостійкості плодкових і ягідних культур і заходи по забезпеченню високої їх продуктивності»;

премію ім. В.М. Глушкова **О.І. Кухтенку**, **І.В. Сергієнку** та **Г.І. Корнієнку** - за цикл робіт «Дослідження складних систем, розробка алгоритмічного, програмного та технічного забезпечення автоматизованих комплексів для розв'язання задач управління та обробки даних».

31 січня - В Києві завершив роботу V всесоюзний з'їзд біохіміків, у якому взяли участь 1700 учених з СРСР, а також з закордону.

8 квітня - Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР від 8 травня) на базі Відділення хімії поверхні Інституту фізичної хімії АН УРСР створено Інститут хімії поверхні АН УРСР. У 2007 постановою Президії АН УРСР Інституту присвоєно ім'я його першого директора О.О. Чуйка [2, с.214].

Основні напрями діяльності: дослідження природи активних центрів поверхні і механізмів реакцій в поверхневих шарах; розробка наукових основ технології хімічного моделювання поверхні твердих тіл; створення нових матеріалів із заданими властивостями; наноструктурна хімія; супрамолекулярна хімія.

18 квітня - Відбулися Загальні збори АН УРСР.

Характеризуючи підсумки діяльності Академії у минулій п'ятирічці, її президент В.Є. Патон відзначив подальший розвиток фундаментальних досліджень, розширення використання наукових досягнень у народному господарстві, вдосконалення форм зв'язку науки з виробництвом. Ученими Академії зроблено три відкриття, одержано 10772 авторських

свідоцтва на винаходи, підписано 95 ліцензійних угод і контрактів, п'ять учених АН УРСР удостоєно Ленінської премії, 304 – Державних премій СРСР і УРСР.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію **В.А. Міхеєву** – за цикл праць «Тунельне перенесення речовини та квантова кристалізація» (1972–1984) [218].

26 квітня – На четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС стався вибух, внаслідок якого в навколишнє середовище було викинуто велику кількість радіоактивних речовин, що призвело до забруднення значної території навколо станції.

3 травня – Створено постійно діючу комісію Президії АН УРСР з питань аварії на Чорнобильській АЕС (голова – віце-президент АН УРСР **В.І. Трефілов**).

24 травня – Б.Є. Патон і В.І. Трефілов подали в ЦК Компартії України записку «Прогнозна оцінка наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, а також рекомендації щодо усунення їх шкідливого впливу на ґрунт, воду, атмосферу і здоров'я населення». Записку було підготовлено із залученням багатьох академічних інститутів, установ різних міністерств та відомств. Наведені в ній цифри і факти беззаперечно свідчили, що аварія на ЧАЕС має всі ознаки велетенської катастрофи. Визначено заходи, які повинна вжити державна влада, щоб зберегти Прип'ять, Десну і Дніпро як джерела водопостачання, дано рекомендації щодо мінімізації медико-біологічних наслідків аварії.

1986 (травень) – На ЧАЕС під головуванням Президента АН СРСР А.П. Александрова відбулася нарада з визначення рівнів радіаційного забруднення ґрунту після аварії, в якій взяли участь московські фізики та науковці Інституту ядерних досліджень АН УРСР.

11 червня – Створено нові науково-технічні комплекси – Інститут технічної теплофізики АН УРСР та Фізико-механічний інститут АН УРСР.

7 серпня – Президент АН СРСР А.П. Александров надіслав листа заступнику голови Ради Міністрів СРСР Б.Є. Щербині щодо доцільності створення в Україні Інституту загальної і радіаційної екології АН УРСР [219].

8 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значний внесок в підготовку висококваліфікованих спеціалістів для народного господарства і розвиток наукових досліджень Г.І. Денисенку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Денисенко Григорій Іванович (1919–1998) – видатний учений в галузі електричних мереж і систем, чл.-кор. АН УРСР (1969). Працював у Львів. політехнічному інституті (з 1959 – зав. кафедри, з 1963 – ректор), 1971–1987 – ректор Київського політехнічного інституту, 1987–1989 – зав. відділу, з 1989 – радник при дирекції Інституту електродинаміки НАН України. Наукові дослідження присвячено питанням поліпшення техніко-економічних показників електропередач, раціональному використанню відновлюваних джерел енергії. Засл. діяч науки і техніки УРСР (1969). Державні нагороди СРСР.

11 вересня – У Львові відкрився міжнародний симпозиум «Іван Франко і світова культура», присвячений 130-річчю з дня його народження, організований АН УРСР, Комісією УРСР у справах ЮНЕСКО, міжнародною асоціацією з вивчення і поширення слов'янських культур.

20 вересня – Відбувся робочий візит Президента АН СРСР А.П. Александрова на Чорнобильську атомну електростанцію. Проведено нараду за участю голови урядової комісії з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, заступника голови Ради Міністрів СРСР Б.Є. Щербини та директора ЧАЕС Е.М. Поздишева [220].

29 вересня – 3 жовтня – У Відні відкрилася ХХХ сесія Генеральної конференції Міжнародного агентства з атомної енергії, в якій взяли участь делегації 101 країни, в тому числі СРСР, УРСР і ВРСР.

1 листопада - Прийнято Постанову Ради Міністрів СРСР «Про створення при Президії Академії наук СРСР координаційної ради з наукових проблем, пов'язаних з ліквідацією наслідків аварії на Чорнобильській АЕС». Комісію очолив директор Інституту атомної енергії ім. І.В. Курчатова А.П. Александров.

7 листопада - Присуджено Державну премію СРСР:

О.С. Павличенку - за цикл праць «Створення методів лазерної діагностики та дослідження високотемпературної плазми у фізичному експерименті» (1963-1984);

К.Є. Махоріну та **А.М. Глухоманюку** - за участь у розробці та промислового впровадженні нової замкненої ресурсоутворюючої системи виробничого водопостачання та переробки відходів Першотравневого промислового вузла;

В.В. Моргуну - за розробку методів селекції та створення ранньоспілих гібридів кукурудзи;

А.А. Андрееву та **А.А. Романову** - за участь у розробці технології та організації виробництва ріжучого інструменту зі зносостійким покриттям для машинобудування;

П.І. Гурському, Г.П. Сахацькому, Г.О. Шульману та **К.К. Хренову** - за участь у розробці і впровадженні в народне господарство технології та обладнання холодного зварювання металів;

Т.П. Мар'яновичу, М.В. Яровицькому, М.О. Сахнюку та **В.В. Литвинову** - за участь у розробці методів та універсальних програмних засобів імітаційного моделювання складних технічних систем;

Я.С. Яцківу - за участь у створенні наукового комплексу проекту «Вега» для дослідження комети Галлея;

С.П. Ошкадьорову, В.Н. Грідневу та **Ю.Я. Мешкову** - за участь у створенні наукових основ, розробці та промислового впровадженні технологічних процесів швидкісного термічного зміцнення сталей і сплавів;

Б.І. Шнайдеру, Ю.Є. Годлісу та **В.К. Лебедєву** - за участь у створенні та промислового впровадженні нових видів електрозварювальних холоднодеформованих і профільних труб з висококолегованих сталей і сплавів;

С.І. Кучуку-Яценку - за розробку технологій та обладнання для контактного стикового зварювання конструкцій з високоміцних алюмінієвих сплавів;

В.В. Панасюку - за роботи в галузі механіки;

К.А. Юценку - за створення нових сталей і сплавів [221].

5 грудня - Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

А.О. Шепелеву, Е.С. Аліханяну, М.Д. Левіну, А.О. Сколоті, В.Т. Чалому - за розробку та промислове впровадження високопродуктивної технології обробки алмазно-абразивними інструментами з переривчастою робочою поверхнею;

Ю.М. Шевченку, І.Я. Аміру, А.Т. Василенку, В.О. Заруцькому., В.Д. Кубенку, І.В. Прохоренку, І.С. Чернишенку, В.М. Чехову, К.І. Шнеренку - за монографію у п'яти томах «Методи розрахунку оболонок», опубліковану в 1980-1982.

М.В. Страдомському, Є.П. Дибану, Е.Я. Епіку, В.М. Клименку, Є.О. Максимову, В.А. Асмаловському, Б.Д. Білеці, О.І. Мазуру, С.М. Чепаскіній, В.Ю. Хавіну - за цикл праць «Теоретичні основи і практичні методи створення ефективних систем теплового захисту високотемпературних двигунів та впровадження їх у енергетичному і транспортному машинобудуванні»;

В.Г. Бар'яхтару, О.І. Ахієзеру, С.В. Пелетинському, Є.М. Ганапольському, Д.М. Маковецькому - за цикл праць «Відкриття та дослідження динамічних явищ, пов'язаних з фононними взаємодіями у магнітних кристалах»;

Ю.В. Корнієнку, Д.Г. Станкевичу, А.А. Бабичеву, В.Г. Парусимову - за цикл праць «Аналогова та цифрова обробка астрономічних зображень»;

П.Г. Борзяку, О.Г. Сарбею, П.М. Томчуку, Г.А. Катрич, Ю.Ф. Комнику, С.О. Непійку, Р.Д. Федоровичу - за цикл робіт «Розмірні ефекти у малих частинках твердого тіла»;

В.А. Широкову, А.Ф. Тутову, Б.Я. Брусіловському - за участь у роботі «Республіканська автоматизована система управління розвитком науки і техніки в Українській РСР»;

Г.Х. Мацуці, Г.В. Єльській, М.Й. Коваленко, Г.В. Овчаренко, М.А. Тукалу, О.Й. Гудзері, Г.Д. Яремчук, І.Г. Васильєвій, О.П. Солдаткіну, Г.В. Турківській - за цикл праць «Структурно-функціональні основи участі транспортних РНК та аміноацил ТРНК-синтетаз у регуляції біосинтезу білка на рівні трансляції у тварин»;

О.С. Вялову, В.В. Глушку, А.Ф. Гончаруку, В.І. Жукову, В.В. Науменку - за цикл робіт «Тектоніка та металогенія Радянських Карпат»;

М.Т. Картелю - за участь у циклі праць «Розробка, теоретичне обґрунтування та клінічне впровадження нових методів оперативного лікування, детоксикації і реабілітації хворих із захворюваннями печінки та жовчовивідних протоків»;

І.А. Шеці, Л.Х. Козіну, Л.С. Новіковій - за роботу «Фізико-хімічні основи, технологія та промислове освоєння виробництва надчистих металів (ртуть, кадмій, цинк, свинець, вісмут, галій, індій, талій, телур)»;

О.Є. Кравцову, М.А. Резнікову, М.Т. Шпаку, В.В. Пермякову, В.Й. Піпі - за закриття роботи;

І.О. Яновичу - за участь у створенні та широкому впровадженні у проектних організаціях Держбуду УРСР систем автоматизованого проектування об'єктів будівництва, які забезпечують економію матеріальних і трудових ресурсів у капітальному будівництві.

22 грудня - Зареєстровано винайдений керамічний інструментальний матеріал (В.П. Ярошенко, Г.Г. Гнесін, І.І. Осіпова, В.В. Ковальчук, Г.Д. Ронталь, О.М. Григорьев, Г.Г. Каржук, Л.Л. Сухих, Л.Д. Шапіро; Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР).

31 грудня - Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі досягнення у розвитку математичної науки і в зв'язку з 70-річчям з дня народження **Ю.О. Митропольському** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

1986 (січень) - У Парижі англійською мовою опубліковано нариси про Тараса Шевченка, підготовлені Л.М. Новиченком. Їх видано в серії «Видатні діячі слов'янської культури» в рамках програми ЮНЕСКО з вивчення і поширення слов'янських культур.

1986 (травень - жовтень) - Бригади наукових співробітників Інституту ядерних досліджень АН УРСР, Інституту фізики АН УРСР та Інституту металофізики АН УРСР здійснювали цілодобовий контроль за якістю молочних продуктів на молокозаводах Києва.

1986 (червень - липень) - Науковці Інституту кібернетики АН УРСР та Інституту геохімії та фізики мінералів АН УРСР спільно з співробітниками ряду інших відомств і установ створили систему моніторингу і прогнозування стану вод Дніпровського каскаду. Ініціаторами і керівниками цих робіт були В.І. Трефілов, А.О. Морозов та Е.В. Собонович.

22 липня - Постановою Президії АН УРСР у Києві організовано Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки в структурі Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР (керівник - **Г.М. Добров**), 5 липня 1989 Центру присвоєно ім'я Г.М. Доброва, 8 травня 1991 Центр одержав статус науково-дослідного інституту.

Добров Геннадій Михайлович (1929-1989) - відомий науковець, чл.-кор. АН УРСР (1988). З 1961 працював у ряді академічних інститутів. Наукові праці з проблем наукового потенціалу, організації та управління наукою, прогнозування.

1986 (серпень) - Наукова рада при Президії АН УРСР з екологічно-економічних проблем розміщення, будівництва та експлуатації великих енергетичних об'єктів (голова - **В.Г. Бар'яхтар**) спільно з секцією радіоекології Науково-технічної ради Міністерства середнього машинобудування СРСР провели засідання, на якому було підбито підсумки комплексних досліджень, спрямованих на мінімізацію наслідків Чорнобильської катастрофи та затвердили відповідні рекомендації. Документ містив об'єктивну картину радіаційної обстановки в Україні, прогноз формування дозових навантажень для різних категорій населення за межами 30-кілометрової зони від станції рекомендації по подоланню наслідків аварії.

1986 - Впроваджено стенд «Ситуаційна кімната» для моделювання, що мав програмно-технічний комп'ютерний комплекс, розвинене програмне забезпечення та

- обладнання на підтримку технологій прийняття рішень, зокрема для аналізу наслідків аварії на ЧАЕС (В.С. Михалевич, А.О. Морозов).
- Створено базові моделі персональних комп'ютерів «ЕС 1840», «Нейрон» (О.В. Палагін).
 - На основі схем декомпозиції та алгоритмів оптимізації розроблено пакети програм «Планер», «Диспро» для діалогового розв'язання задач лінійного, нелінійного і дискретного програмування виробництва і розподілу продукції (І.В. Сергієнко, Ю.М. Єрмольєв, Н.З. Шор, В.А. Трубін).
 - Розроблено методи та універсальні програмні засоби імітаційного моделювання складних технічних систем (Т.П. Мар'янович, М.В. Яровицький, М.О. Сахнюк, В.В. Литвинов, В.В. Гусєв).
 - В.Дзядик побудував теорію наближення спеціальних функцій типу Фукса багаточленами ступеня n .
 - Під керівництвом Я.С. Яцківа створено мережу станцій для позиційних спостережень комети Галлея з Землі, яка забезпечує зустріч космічних апаратів «Вега» з кометою на заданій відстані від її ядра.
 - Запропоновано використовувати потужні плазмові хвилі як ефективні ондулятори для лазерів на вільних електронах (В.Мирошниченко, В.Балакірев, Я.Б. Файнберг).
 - Передбачено та виявлено нові структурні елементи твердих тіл - центри рекомбінації точкових дефектів змінної полярності (ХФТІ).
 - Створено основи одержання висококоміцних конструкційних матеріалів для авіа- і космічної техніки та методи оцінки їх роботи в екстремальних умовах експлуатації (В.В. Панасюк та ін.; Фізико-механічний інститут АН УРСР).
 - Розроблено нові змащувально-охолоджуючі рідини для обробки металів різанням і тиском та організовано їх серійне виробництво для потреб машинобудівної промисловості (Фізико-механічний інститут АН УРСР).
 - Сформульовано принципи молекулярного конструювання ефективних хіральних компонентів систем з індукованою хіральною домішкою спіральною надмолекулярною основою (Л.Кутуля та ін.; Інститут монокристалів).
 - Одержано оксидні сцинтиляційні монокристали вольфрамату кадмію і германату вісмуту високої сцинтиляційної ефективності (А.Овечкін, В. Рижиков, Г.Тамулайтіс; Інститут монокристалів).
 - Розроблено теоретичні основи варіаційних вимірjувальних систем змінного струму (Ф.Б. Гриневич, М.Сурду; Інститут електродинаміки АН УРСР).
 - Виявлено можливість формування багатоканальних швидкомігруючих іскрових розрядів у шарі струмопровідних гранул, створено безперервні, безвідходні та екологічно чисті промислові технології одержання порошкових дисперсних матеріалів з унікальними властивостями (О.М. Мілях та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).
 - Створено та впроваджено комплекс вимірjувальних засобів для контролю параметрів якості електроенергії (А.К. Шидловський та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).
 - Вивчено термодинамічні та тепломасообмінні параметри процесу зануреного спалення газу в рідкому середовищі, розроблено метод контактного нагріву теплоносія за допомогою занурених пальників, типовий модуль водонагрівача та

ефективні системи децентралізованого теплопостачання виробничих і соціально-побутових об'єктів (А. Єринов та ін.; Інститут газу АН УРСР).

- Сформульовано новий принцип конструювання надсильних електроакцепторних замісників заміною атому кисню у класичних угрупованнях N-трифторметилсульфоніліміногрупою (Л.Ягупольський, Інститут органічної хімії АН УРСР). При реалізації цього принципу синтезовано надсильні фторовмісні кислоти принципово нового типу.

- В Інституті економіки промисловості АН УРСР під керівництвом М.Г. Чумаченка розроблено Генеральну схему комплексного використання відходів і вторинних ресурсів в народному господарстві Донецької області на 1986-1990 і на перспективу до 2005.

1986 - Розроблено Республіканську автоматизовану систему розвитку науки і техніки в УРСР (Б.Я. Брусіловський, А.Ф. Тутов, В.А. Маліцький).

1986-1987 - Здійснено видання тритомної «Історії Києва» за редакцією Ю.Ю. Кондуфора (Інститут історії АН УРСР).

1987

13 січня - Опубліковано повідомлення, що вчені Фізико-механічного інституту АН УРСР сконструювали прилад «Дует-А» для контролю поверхневих і підповерхневих дефектів у виробках з неферромагнітних і ферромагнітних металів. З його допомогою можна виявити тріщини в багат шарових конструкціях під металевою обшивкою, під герметичними покриттями, дефекти у виробках з графіту, молибденових і титанових сплавів, у сталевих виробках під шаром хрому.

16 січня - Постановою Президії АН УРСР створено Інститут біоорганічної хімії та нафтохімії АН УРСР (директор - **В.П. Кухар**) [222, с.194].

Основні напрями: хімія біологічно активних пептидів, нуклеїнових кислот та їх компонентів; хімічні моделі біологічних процесів, синтез і вивчення біологічних властивостей нових синтетичних регуляторів для медицини та сільського господарства; розробка наукових основ синтезу і технології одержання практично важливих продуктів і матеріалів з нафти.

28 січня - Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені М.П. Барабашова (20 лютого - Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі фізики планет, зір і галактик.

- Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені Г.В. Карпенка (20 лютого - Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі фізико-хімічної механіки матеріалів і матеріалознавства.

Карпенко Георгій Володимирович (1910-1977) - видатний учений в галузі фізико-хімічної механіки матеріалів, акад. АН УРСР (1967), В 1952-1964 - директор Інституту машинознавства і автоматики АН УРСР, 1964-1971 - директор, з 1971 - завідувач відділу Фізико-механічного інституту АН УРСР (Львів). Один із засновників фізико-хімічної механіки матеріалів. Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1960), лауреат премії ім. Є.О. Патона (1971).

- Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені А.І. Кіпріанова (20 лютого - Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі органічної хімії, хімії високомолекулярних сполук та хімічної технології.

Кіпріанов Андрій Іванович (1896-1972) - видатний український хімік-органік, акад. АН УРСР (1945), її віце-президент (1946-1948), голова Відділу АН УРСР (1946-1957). З 1945 працював в Інституті органічної хімії АН України (у 1945-1960 - директор), також з 1944 - професор Київського університету. Наукові праці стосуються органічного синтезу та хімії органічних барвників. Відкрив явище взаємодії спряжених хромодіорів та новий клас барвників - катіонових, встановив зв'язок між будовою гетероциклічних сполук і їх фізіологічною активністю, будову деяких природних антибіотиків, здійснив пошук нових фізіологічно активних речовин, на основі яких синтезовано нові медичні препарати, зокрема

саназин, гомолог природного антибіотика піоціаніну. Вперше в СРСР синтезував антибіотик ряду феназину – іодинін і встановив його будову. Лауреат Державної премії СРСР (1942), заслужений діяч науки УРСР (1957).

29 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **А.П. Грекову** та **Ю.Ю. Керчі** – за серію робіт «Хімія та фізико-хімія поліуретанів сегментної будови»;

премію ім. О.О. Богомольця **П.Г. Костюку** – за монографію «Кальцій та кліткова збудливість»;

премію ім. М.М. Крилова **В.М. Кошлякову** та **В.І. Фушичу** – за цикл робіт «Аналітичні методи дослідження динамічних систем»;

премію ім. Є.О. Патона **В.І. Трефілову**, **Ю.В. Мільману** та **С.О. Фірстову** – за цикл робіт по дослідженню закономірностей формування структури та механічних властивостей тугоплавких металів і сплавів на їх основі;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Р.М. Тижу** – за цикл робіт «Створення та впровадження нових високопродуктивних форм сортів горіха волоського в народне господарство»;

премію ім. Д.К. Заболотного **М.О. Козлову**, **С.В. Кононовій** та **В.Г. Толканіцу** – за цикл робіт «Паразитичні перетинчастокрилі – ентомофаги»;

премію ім. В.І. Вернадського **А.Б. Ситникову**, **В.І. Ляльку** та **М.С. Огнянику** – за роботу «Тепломасопереніс, охорона та управління підземними водами в умовах техногенезу»;

премію ім. О.М. Динника **О.Є. Андрейківу**, **Д.В. Грилицькому** та **Г.С. Кіту** – за цикл робіт «Задачі теорії пружності та термопружності для тіл з тріщинами та включеннями»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **І.Ф. Курасу** та **Л.О. Нагорній** – за цикл монографій;

премію ім. О.Г. Шліхтера **М.Д. Прокопенку**, **О.І. Амоші** та **В.М. Біренбергу** – за цикл робіт «Вдосконалення управління економікою регіону»;

премію ім. М.Г. Холодного **І.М. Гудкову** – за монографію «Клітинні механізми післярадіаційного відновлення рослин»;

премію ім. О.В. Палладіна **С.Й. Кусеню** та **Р.С. Стойку** – за монографію «Молекулярні механізми у дії поліпептидних факторів росту»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.О. Кремньову** та **В.Я. Журавленку** – за роботу «Тепло- і масообмін у гірничому масиві та підземних спорудах»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.М. Яковенку**, **М.М. Білецькому** та **С.І. Ханкіну** – за цикл робіт «Поверхневі магнітоплазмові хвилі у напівпровідниках»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.І. Скурихіну**, **А.О. Морозову** та **В.М. Кунцевичу** – за цикл робіт «Розробка теоретичних основ і створення цифрових систем управління технологічними процесами»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.О. Лотареву** – за цикл робіт по авіаційному моторобудуванню;

премію ім. І.Я. Франка **М.Є. Сиваченку** – за цикл монографій з проблем історико-порівняльного та текстологічного вивчення української літератури ХІХ ст.;

премію ім. Л.П. Симиренка **М.П. Тарасенку**, **О.А. Іллінському** та **В.Г. Куяну** – за цикл робіт «Створення нових технологій інтенсивного садівництва та їх впровадження в господарствах УРСР»;

премію ім. В.М. Глушкова **Ю.М. Єрмольєву**, **І.М. Молчанову** та **Н.З. Шору** – за цикл робіт «Розробка та теоретичне обґрунтування числових методів розв'язання задач великої розмірності».

2 березня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких підведено підсумки роботи Академії у 1986 і намічено основні напрями перебудови діяльності наукових установ.

17 квітня – У Києві відбулися урочисті збори, присвячені Дню радянської науки.

15 липня – Зареєстровано винайдений спосіб одержання надтвердого матеріалу на основі щільних модифікацій нітриду бору (С.С. Джамаров, А.В. Бочко, В.М. Волкогон, Г.Г. Карюк, Г.В. Виноградова, Г.С. Олейник, С.М. Селюков, А.М. Авакян, Д.Г. Нерсисян, Я.А. Лешінер, С.М. Наливайко, Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР).

9 вересня - Розпочав роботу Міжнародний семінар-практикум ЮНІДО з електрозварювання.

24 вересня - У Києві створено Інститут проблем реєстрації інформації АН УРСР.

5 жовтня - Постановою Президії АН УРСР відновлено Археографічну комісію АН УРСР (голова - **П.С. Сохань**).

- Організовано Математичне відділення Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР.

21 жовтня - Постановою Ради Міністрів УРСР (29 жовтня - Президії АН УРСР) засновано премію імені І.М. Францевича за видатні наукові роботи в галузі фізичного матеріалознавства.

29 жовтня - В Сумах відкрито відділ ядерно-фізичних методів аналізу Інституту металофізики АН УРСР.

- Постановою Президії АН УРСР (на виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 21 жовтня) присвоєно ім'я І.М. Францевича Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР.

7 листопада - Присуджено Державну премію СРСР:

Л.І. Францевичу - за цикл праць «Фізіологія органів чуттів комах» (1965-1985)

Б.І. Медовару - за роботи в галузі металургії;

В.П. Шестоपालову - за створення принципово нових джерел електромагнітних коливань, антенних систем і хвильопровідних ліній передач [223].

16-17 листопада - В м. Мінську відбулася нарада президентів академій наук УРСР, БССР і МССР. Розглянуто основні підсумки роботи по міжреспубліканських програмах спільних наукових досліджень в 1986-1987 і накреслено заходи по підвищенню їх ефективності, уточнено перелік міжреспубліканських програм для спільної розробки на 1988-1990.

8 грудня - Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

М.М. Боголюбову, М.Г. Крейну - за цикл робіт «Нові методи функціонального аналізу для розв'язання задач математичної фізики і теорії функцій»;

В.В. Смирнову, С.Р. Резніку - за участь у циклі робіт «Розробка наукових основ використання бактерій як лікувально-профілактичних засобів, створення на цій основі препарату «Бактерин-СЛ», організація його випуску та широкомасштабного застосування»;

Б.І. Гуляєву, Б.О. Митрофанову, М.Г. Марценюк-Кухаруку, О.В. Фесенку - за участь у створенні та впровадженні системи вуглекислотного підживлення рослин захищеного ґрунту каталітично очищеними відхідними газами котельень;

Б.О. Беліцеру, Т.В. Варецькій - за участь у циклі робіт «Розробка теоретичних основ медичної ензимології та впровадження її методів у клініку»;

В.Г. Кривенку, І.Л. Лазебному, Ф.К. Порхуну, І.К. Голомовзюку - за участь у розробці та впровадженні технології та обладнання для зварювання термічнозміцнених рейок;

П.І. Баранському, Б.М. Романюку, В.І. Думброву, Г.К. Жолудеву, І.С. Горбаню, Ю.В. Мільману, І.В. Грідневій - за участь у циклі робіт «Розробка фізичних основ міцності ковалентних кристалів і оптимізація на цій основі технологій виготовлення напівпровідникових структур мікроелектроніки»;

А.І. Калмикову, О.П. Пічугіну, В.О. Комяку, П.М. Торчуну, О.С. Курекіну, В.М. Цимбалу, В.Б. Єфімову, В.І. Зельдісу, В.В. Іголкіну, Ю.В. Захарову - за створення радіолокаційних методів дослідження (дистанційного зондування) природного середовища Землі з аерокосмічних носіїв та їх впровадження;

А.М. Кравченку, Л.П. Нижнику - за участь у розробці наукових основ проектування, виробництві та впровадженні блочних трансформаторів граничних потужностей;

Г.Й. Хорашу, Е.О. Амеліну, І.М. Сметані - за участь у розробці та впровадженні рефрижераторів середньої вантажопідйомності з азотними системами охолодження для перевезення продуктів, що швидко псуються;

В.Й. Сугакову, Е.А. Пашицькому, Б.О. Чуйкову - за участь у циклі робіт «Ефекти самовпливу та самоорганізації при формуванні упорядкованих дефектних і домішкових структур у твердих тілах»;

Л.Н. Тульчинському, І.М. Францевичу (по смертно) - за участь у розробці принципів легування магнітотвердих феритів, створення на їх основі якісно нових безкобальтових оксидних магнітів, організації їх масового автоматизованого виробництва та впровадження у народне господарство;

Л.М. Литвиненку, В.П. Чурилову, Л.І. Шарпову, Й.М. Фуксу, А.П. Удовенко, М.А. Даниленку - за закриття роботи.

24 грудня - Створено на базі Інституту хімії поверхні АН УРСР та його госпроз-рахункових підрозділів науково-технічний комплекс «Інститут хімії поверхні».

1987 - Розроблено багатопроцесорний комплекс із макроконвеєрною організацією обчислень «ЄС 1766» як першу супер ЕОМ у СРСР, що показала рекордну продуктивність на 48 процесорах і схему обчислень з лінійним зростанням продуктивності щодо нарошування ресурсів (В.С. Михалевич).

- Інститут кібернетики АН УРСР призначено базовою організацією Комітету із системного аналізу АН СРСР.

- Виявлено макроскопічну квантову інтерференцію у високотемпературних надпровідниках (Б.І. Веркін, І.М. Дмитренко та ін.).

- Виявлено та досліджено нові механізми велетенських домішкових аномалій у теплових властивостях кріокристалів (В.Г. Манжелій та ін.).

- Розроблено основи технології виробництва ортопедичних і стоматологічних імплантантів і медичного інструментарію з монокристалічного лейкосапфіру (А.Корж, В.Пищик, А.Голухова та ін.; Інститут монокристалів).

- Досліджено детонаційні властивості газорідних паливних сумішей і рівновагу складних багатофазних вуглеводневих систем, створено теорію фракціонування вуглеводневих сумішей, комплексну енерго- та ресурсозберігаючу екологічно безпечну технологію застосування комбінованих газорідних моторних палив на транспорті (А. П'ятничко, І.М. Карп, В. Резуненко, Інститут газу АН УРСР).

- Сформульовано основні принципи підбору ефективних каталізаторів для реакцій гідрування та гідроконденсації органічних сполук (М.Павленко, Інститут фізичної хімії АН УРСР).

- Відкрито новий шлях утворення молочної кислоти в тканинах тварин, яке відбувається завдяки альдольній конденсації форміату та ацетальдегіду, виділено фермент, що відповідає за цю реакцію (М.Ф. Гулій та ін.; Інститут біохімії АН УРСР).

- Вийшла в світ монографія Ю.О. Храмова «Наукові школи в фізиці» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки) [224].

- Вийшла в світ колективна монографія «Науково-технічний потенціал: структура, динаміка, ефективність», підготовлена Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки.

- Видано колективну монографію «Розвиток неорганічної хімії на Україні» за редакцією О.В. Городиського [225].

- Видано «Зелену книгу України», підготовлену Інститутом ботаніки АН УРСР.

- Вийшов перший том підготовленої Інститутом філософії АН УРСР двотомної «Історії філософії на Україні».

1987 - Вийшла монографія М.Ф. Стародуба та В.І. Назаренка «Гетерогенна система гемоглобіну: структура, властивості, синтез, біологічна роль» [226].

Присвячено специфічному білку - гемоглобіну, що забезпечує транспорт кисню і вуглекислоти. Розглянуто закономірності формування різних типів даного білка під час онтогенезу, біохімічної адаптації та патологічних станів організму.

1988

15 січня - На Загальних зборах АН УРСР проведено вибори до Академії наук.

Обрані дійсними членами:

С.А. Андронаті (біоорганічна хімія);
Ю.М. Березанський (диференційні рівняння);
В.І. Беляєв (геофізика);
Д.В. Волков (теоретична фізика);
Ю.Ю. Глеба (клітинна інженерія рослин);
В.І. Грищенко (кріобіологія і кріомедицина);
І.О. Дзевєрін (теорія літератури);
І.М. Дмитренко (фізика низьких температур);
А.А. Долінський (теплоенергетика);
Ю.М. Єрмольєв (математична кібернетика);
В.Ф. Зеленський (радіаційні матеріали);
С.І. Кучук-Яценко (металургія);
А.О. Лебедев (механіка);
В.К. Мамутов (право);
Л.М. Марковський (органічна хімія);
Ю.М. Найдич (пайка матеріалів);
Ю.М. Пахомов (політична економія та соціальні проблеми економіки);
В.Д. Романенко (гідробіологія прісних вод);
С.В. Свечников (матеріалознавство);
І.В. Сергієнко (обчислювальна математика);
В.В. Скопенко (неорганічна хімія);
Г.Г. Счастливий (міцність в енергетичному машинобудуванні);
В.В. Фролькіс (фізіологія);
І.М. Чижєнко (силові напівпровідникові перетворювачі);
О.О. Чуйко (хімія поверхні);
А.А. Чужно (політична економія і соціальні проблеми економіки).

Обрані членами-кореспондентами:

В.В. Акуленко (мовознавство, германські мови);
О.Є. Андрейків (матеріалознавство, міцність матеріалів);
Л.К. Безчастний (політична економія);
А.М. Белоус (кріобіологія);
С.П. Вассер (ботаніка);
Г.В. Волков (системи стабілізованого струму);
В.Т. Грінченко (гідроакустика);
Г.В. Єльська (молекулярна біологія);
В.Ю. Забігайло (геологія твердих горючих копалин);
І.І. Залюбовський (експериментальна ядерна фізика);
І.М. Карп (хімічна технологія, газотехніка);
В.М. Кунцевич (кібернетика);
І.Ф. Курас (історія КПРС);
Є.В. Лебедев (хімія високомолекулярних сполук);
А.А. Мартинюк (динаміка транспортних засобів);
І.В. Матяш (фізика мінералів);
А.В. Мень (астрономія);
О.О. Мойбенко (патофізіологія);

А.О. Морозов (комплексні автоматизовані системи керування);
В.Л. Найдек (ливарне виробництво);
А.П. Непокупний (мовознавство, германські мови);
В.С. Пазенок (філософія);
Д.Я. Петрина (математична фізика);
В.В. Петров (оптичний запис інформації);
А.Ф. Попов (фізико-органічна хімія);
В.Ф. Прісняков (прикладна механіка);
Ю.І. Самойленко (математичне моделювання фізичних процесів);
В.П. Семиноженко (керамічні матеріали);
Ю.О. Сметанін (прикладна математика);
Е.В. Соботович (регіональна гідрогеологія);
М.С. Соскін (фізика твердого тіла);
Б.С. Стогній (моделювання в енергетиці);
В.В. Стрелко (сорбційні процеси);
В.П. Тарабрін (ботаніка);
П.П. Толочко (археологія);
С.О. Фірстов (матеріалознавство, міцність матеріалів);
В.І. Фушич (математична фізика);
Л.Т. Цимбал (фізична електроніка);
М.К. Шейнкман (електроніка);
Ю.С. Шемшученко (право);
В.М. Шестопапов (регіональна гідрогеологія).

10 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Р.В. Візгерту** – за цикл робіт «Вивчення реакційної здатності сполук, що містять сульфонільну та карбонільну групи, синтез на їх основі полімерів та кристалів для квантової електроніки»;

премію ім. О.О. Богомольця **Ю.П. Лиманському** – за монографію «Рефлекси стовбура головного мозку»;

премію ім. М.М. Крилова **О.В. Погорелову** – за цикл робіт «Багатовимірне рівняння Монжа-Ампера»;

премію ім. Є.О. Патона **Ю.А. Юзвенку, Е.В. Рижову та В.А. Рибицькому** – за цикл робіт «Вдосконалення технології наплавки зносостійких покриттів та розробка технології обробки засипних апаратів доменних печей»;

премію ім. Д.К. Заболотного **І.Я. Захаровій, Л.В. Косенку та Л.Д. Варбанецю** – за цикл робіт «Полісахариди бактерій та методи їх вивчення»;

премію ім. В.І. Вернадського **Г.М. Малахову, І.М. Малахову та Л.І. Сиволобову** – за роботу «Циклічнопоточна технологія підземної розробки магнетитових кварцитів»;

премію ім. О.М. Динника **М.С. Можаровському, В.О. Стрижалу та В.П. Голубу** – за цикл робіт «Рівняння стану і критерії міцності матеріалів при нестационарних навантаженнях в умовах повзучості»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **А.Т. Гордієнку, Н.П. Поліщук та О.М. Соболю** – за цикл праць з проблеми «Сучасні буржуазні філософські концепції суспільного розвитку (критичний аналіз)»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **П.Ю. Беленькому та А.М. Золотарьову** – за цикл робіт «Економічні та організаційні проблеми підвищення ефективності виробництва та якості продукції»;

премію ім. М.Г. Холодного **Ю.Р. Шеляг-Сосонку** – за цикл робіт, присвячених питанням екології, ценопопуляційної структури, ценогенезу, охорони неморальних лісів Європейської частини СРСР;

премію ім. О.В. Палладіна **М.Ф. Стародубу** – за монографію «Гетерогенна система гемоглобіну»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Я.Ю. Біленькому, О.Є. Левицькому та С.Г. Шульгіну** – за монографію «Управління релаксаційними генераторами»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.Н. Грідневу, О.М. Івасишину та С.П. Ошкадьорову** – за монографію «Фізичні основи швидкісного термозміцнення титанових сплавів»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.В. Васильєву, В.В. Кузьмуку та Є.О. Ралдугіну** – за роботу «Методи та засоби моделювання комбінаторних та оптимізаційних задач на графах із застосуванням в організації паралельних обчислювальних процесів»;

премію ім. М.К. Янгеля **О.Ф. Гришину, В.П. Горбуліну та В.Д. Кудіну** – за роботу «Автоматизація процесів збору, обробки та аналізу результатів вимірювань, одержуваних при натурних випробуваннях зразків нової техніки»;

премію ім. І.Я. Франка **М.В. Гончаренку** – за цикл робіт «Проблеми розвитку духовної культури»;

премію ім. Л.П. Смиренка **І.П. Гульки, І.С. Роману та С.В. Клименку** – за цикл робіт «Створення високоінтенсивних насаджень яблунь на клонових підщепах, нових форм айви звичайної та кизилу і розробка технологій їх промислового вирощування»;

премію ім. В.М. Глушкова **В.С. Королюку, А.О. Стогнію та Ю.Є. Антипову** – за цикл робіт «Створення алгоритмічних мов, алгоритмів та пакетів програм для описання та аналізу моделей інформаційних систем»;

премію ім. М.П. Барабашова **Ю.В. Александрову, Л.О. Акимову та Д.Ф. Лупишку** – за цикл робіт «Астрофізичні дослідження Місяця, великих і малих планет»;

премію ім. Г.В. Карпенка **О.М. Романіву та Г.М. Никифорчину** – за монографію «Механіка корозійного руйнування конструкційних сплавів»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **О.Т. Толмачову, Г.Г. Дядюші та Ю.Л. Сломінському** – за цикл робіт «Поліметинові барвники для фотографічних засобів реєстрації інформації»;

премію ім. І.М. Францевича **В.Н. Єременку, Т.Я. Великановій та Л.В. Артюху** – за монографію «Потрійні системи молібдену з вуглецем та перехідними металами IV групи».

14 лютого – Постановою Президії АН УРСР створено Відділення інформатики, обчислювальної техніки та автоматизації АН УРСР.

19 лютого – Постановою Ради Міністрів УРСР Центральної науковій бібліотеці АН УРСР присвоєно ім'я видатного вченого, одного з організаторів НАН України В.І. Вернадського [227].

24 лютого – у Дніпропетровську створено відділення проблем природокористування і регіональної економіки Інституту технічної механіки АН УРСР.

25 лютого – З ініціативи Інституту історії АН УРСР і редколегії «Українського історичного журналу» проведено круглий стіл «Актуальні проблеми історичної науки і сучасність».

2 березня – Українська наукова громадськість відзначила 125-річчя від дня народження В.І. Вернадського. Видавництво «Наукова думка» видало книги «В.І. Вернадський» – життя та діяльність на Україні» і «Володимир Іванович Вернадський».

22 квітня – Присуджено Ленінську премію **Б.А. Галяну та А.А. Толдіну** за участь у створенні високопродуктивної технології та комплексу устаткування для контактного зварювання трубопровідної системи великого діаметра [228].

11–13 травня – У Києві проведено Міжнародну наукову конференцію «Медичні аспекти аварії на Чорнобильській АЕС», у якій взяли участь понад 150 провідних учених СРСР, що працюють у радіаційній медицині та радіаційного захисту, спеціалісти та організатори охорони здоров'я з різних країн світу, представники МАГАТЕ, низки міжнародних організацій. Вперше докладно обговорено комплекс проблем, який виник у зв'язку з аварією на ядерному реакторі. На конференції було акредитовано близько 140 журналістів, у тому числі 30 іноземних. Було досягнуто широкої гласності результатів роботи радянських вчених у цій галузі.

6 квітня – Постановою Президії АН УРСР створено Інститут проблем енергозбереження АН УРСР.

Основні напрями: розробка та удосконалення методів і засобів дослідження довготривалого розвитку паливно-енергетичного комплексу України; розробка наукових основ визначення змін в системах показників енергетичної ефективності і рівнів енергоспоживання з урахуванням міжгалузевих і галузевих структурних зрушень; розробка

методів енерго-економічного аналізу та оптимізації структури і режимів управління виробництвом, транспортуванням і споживанням електричної і теплової енергії, оптимізації обсягів використання енергоефективних технологій в розвитку паливно-енергетичного комплексу.

7 травня - Створено міжгалузевий навчальний центр при Інституті електрозварювання АН УРСР.

6-12 червня - В Інституті літератури АН УРСР проведено другий симпозиум науковців з США, Канади і України на тему: «Давня українська література і становлення нової української літератури». Симпозиум став результатом договору про академічний обмін між американськими і радянськими органами влади.

13 вересня - Постановою Політбюро ЦК Компартії України створено комісію Політбюро по додатковому вивченню матеріалів, пов'язаних з репресіями в Україні, які мали місце в період 30-40-х і на початку 50-х років ХХ ст. У 1988 за протестами прокурора УРСР і прокурорів областей 1104 громадян судами реабілітовано.

7 листопада - Присуджено Державну премію СРСР:

Ю.Г. Птушинському, В.К. Медведеву, О.Г. Федорусу та А.Г. Наумовцю - за цикл праць «Дослідження процесів термічної десорбції нейтральних і заряджених частинок на поверхні твердих тіл» (1965-1984);

О.О. Коноваленку та Л.Г. Содину - за цикл праць «Відкриття та дослідження спектральних радіоліній високозбуджених атомів (рекомбінаційних радіоліній)» (1959-1986) [229].

13 грудня - Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

О.М. Гузю, І.Ю. Бабичу, Ю.М. Подільчуку, М.О. Шульзі, Ю.М. Немішу, В.Т. Грінченку, А.Ф. Улітці, В.Т. Головчану - за монографію у шести томах «Просторові задачі теорії пружності і пластичності», опубліковану у 1984-1986;

О.В. Палагіну, Т.К. Вінцюку, М.І. Шлезінгеру, Ю.Г. Кривоносу, М.Є. Овчаруку, В.Г. Бескровному - за створення і впровадження сім'ї інтелектуальних мікропроцесорних автоматизованих робочих місць і комплексів з гнучкою архітектурою;

А.А. Смирнову, В.С. Михаленкову, В.І. Силантьєву, Е.Г. Мадатовій, С.Г. Сахаровій, Р.Г. Федченко, О.В. Любченку, В.В. Дякіну, М.О. Кривоглазу (посмертно), **І.Я. Дехтяру** - за цикл робіт «Позитронні дослідження структури твердих тіл»;

Ю.К. Делімарському - за цикл монографій з хімії та електрохімії іонних розплавів, опублікованих у 1978-1986;

О.П. Маркевичу, К.І. Татарці - за «Російсько-українсько-латинський зоологічний словник», опублікований 1983;

М.М. Амосову - за цикл робіт «Розробка і широке впровадження у практику реконструктивних операцій на клапанах серця»;

В.М. Клименку, О.Ф. Жорняку - За участь у розробці і впровадженні на Броварському заводі порошкової металургії ресурсозберігаючої технології виробництва розпиленого залізного порошку та механізованого комплексу для її реалізації;

О.М. Москальову, Л.М. Васильєву, А.Т. Ніколаєву - за участь у розробці і впровадженні нового покоління комплексу технічних засобів попередньої обробки вугільних пластів для боротьби з пилом у шахтах;

Ф.В. Семераці - за участь у розробці і дослідженнях підвісних малогабаритних ізоляторів із загартованого дволужного скла для ліній електропередач надвисокої напруги та впровадженні їх у промислове виробництво;

О.О. Пашенку - За підручник «В'язучі матеріали», опублікований 1985 (2-е видання);

П.С. Смертенку, І.П. Тягульському - за участь у роботі Фізичне обґрунтування та промислове освоєння діагностики технології напівпровідникових матеріалів $A^{III}B^V$, їх твердих розчинів і розробка функціональних приладів на їх основі.

22 грудня - Президія АН УРСР прийняла постанову «Про актуальні маловивчені питання історії заснування та перших років діяльності АН УРСР».

1988 (травень) – 144 київських науковців, інженерів, лікарів, письменників надіслали «колективного листа» до ЦК КПРС і XIX партійній конференції. У листі висунуто вимоги: жодного нового атомного енергоблоку в Україні; розкрити тему голоду 1933 в Україні і дозволити написати про нього всю правду; видати твори В.К. Винниченка та М.С. Грушевського; засудити великодержавний шовінізм, який є причиною виникнення націоналізму; надати українській мові статусу державної.

1988 – Б.Є. Патон, В.С. Гвоздецький і І.В. Кривцун вивчили процес взаємодії комбінованого лазерного випромінювання та плазми електричної дуги з металами і створили гібридні технології зварювання та відповідне обладнання.

– Розроблено елементи теорії побудови апаратно-програмних комплексів для підготовки та прийняття рішень в сфері організаційного управління (О.Г. Додонов та ін.; Інститут проблем реєстрації інформації АН УРСР).

– Досліджено надкорону Сонця просвічуванням її випромінюванням (С.Я. Брауде, А.В. Мень та ін.; Радіоастрономічний інститут АН УРСР).

– Сформульовано уявлення про механізм виникнення гарячих тріщин у багат шарових зварних швах із стабільно-аустенітною структурою, запропоновано рекомендації щодо розробки зварних матеріалів і технології зварювання високолегованих сталей зі стабільно-аустенітною структурою, розроблено ефективні методи управління тріщиностійкістю (К.А. Ющенко, Інститут електрозварювання АН УРСР).

– Закладено основи механіки корозійного руйнування конструкційних сплавів, використуваних у хімічному машинобудуванні (О.М. Романів, Г. Никифорчин; Фізико-механічний інститут АН УРСР).

– Створено основи управління релаксаційними генераторами різного функціо-нального призначення (Я. Беленький, О. Левицький, С. Шульгін; Фізико-механічний інститут АН УРСР).

– Побудовано теорію нелінійної провідності контактів «надпровідник – нормальний метал» з локальною електрон-фононою взаємодією в ділянці звуження та локальними неоднорідностями в бар'єрному шарі (В. Хлус та ін.; Інститут монокристалів).

– Виявлено ефект генерації великомасштабних структур у випадкових полях з нетривіальними топологічними властивостями, важливий для пояснення генерації структур у турбулентних середовищах (С. Моїсеев, А. Тур, В. Яновський та ін.; Інститут монокристалів).

– Вивчено залежність характеристик електровибуху в хімічно активних середовищах від параметрів енерговузла та складу екзотермічної суміші, закладено наукові основи управління процесами перетворення енергії на базі її різноманітних джерел (Інститут імпульсних процесів і технологій АН УРСР).

– В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом О.Є. Божка розроблено та впроваджено нові ефективні системи і прилади для прискорених динамічних досліджень та підвищення надійності машин і конструкцій.

– Відкрито явище вибіркової гетерокоагуляції мікроорганізмів з мінеральними фазами (Ф.Д. Овчаренко, З.Р. Ульберг та ін.).

– Розроблено систему методів, що включає експериментальне дослідження і математичне моделювання фармакокінетики та фармакодинаміки агоністів ГАМК-рецепторного комплексу (М. Головенко, В. Зіньковський, О. Жук, Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

– На основі досліджень 1,4-бенздіазепинів і деяких інших анксиолітичних, протисудорожних і снодійних сполук, фармакологічні ефекти яких зумовлені

взаємодією з ГАМК-рецепторним комплексом, вивчено характеристики цього комплексу, закономірності зв'язування різних лігандів з рецепторами, розроблено комплексний підхід для цілеспрямованого синтезу психотропних препаратів, уявлення про структуру фармакофорного фрагменту 1,4-бенздіазепин-2-онів (С.А. Андронаті та ін.; Фізико-хімічний інститут АН УРСР АН УРСР).

- Розроблено технологію озеленення промислових площ гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу залежно від ступеня забруднення промисловими викидами (Криворізький ботанічний сад АН УРСР).

- Вийшла книга «Організація управління в АН УРСР: досвід і проблеми (1961-1986)».

- Вийшла тритомна монографія під редакцією В.Н. Єременка «Фізична хімія неорганічних матеріалів» [230].

Розглянуто термодинаміку інтерметалідів і фазові рівноваги у металевих системах, поверхневий натяг і термодинаміку металевих розплавів, фізичну хімію взаємодії рідких металів з матеріалами.

1988-1989 - Видано чотиритомну працю «Механіка руйнування і міцність матеріалів», підготовлену колективом учених Фізико-механічного інституту АН УРСР під керівництвом В.В. Панасюка.

1988 - Видано книгу «Розвиток літєйного виробництва в Українській РСР».

- Інститут історії АН УРСР почав видавати збірники «Історико-географічних досліджень в Україні». На 2012 вийшло 12 випусків.

1988 - Розпочато видання «Загальнослов'янського лінгвістичного атласу» (Інститут української мови АН УРСР) - першої лінгвогеографічної праці, в якій українська діалектна мова відтворена на тлі всіх слов'янських мов (до 2013 опубліковано 14 випусків атласу).

1989

5 лютого - Політбюро ЦК Компартії України розглянуло питання про організацію в республіці роботи по виконанню постанови ЦК КПРС «Про додаткові заходи по відновленню справедливості щодо жертв репресій, які мали місце в період 30-40-х і початку 50-х років» і прийнятого, відповідно до цієї постанови, указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989, яким скасовано позасудові рішення, винесені в зазначений період так званими «трийками», «колегіями», «особливими нарадами». Комісії Політбюро ЦК Компартії України, яка займається цими питаннями, запропоновано забезпечити координацію всієї роботи по реабілітації необґрунтовано засуджених. Вказано на необхідність активізувати роботу по перегляду архівних документів про так звані «центри» і «блоки», опозиційні антипартійні групи та ухили на території УРСР, а також на керівників республіканських партійних, радянських, комсомольських органів, діячів науки і культури республіки, репресованих у зазначені роки.

22 лютого - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.В. Скопенку, М.С. Слободянику та П.Г. Нагорному** - за цикл робіт «Спрямований синтез подвійних фосфатів та фторфосфатів з розплавлених солей»;

премію ім. О.О. Богомольця **М.Д. Троньку, І.С. Турчину та В.А. Чуйку** - за цикл робіт «Теоретичне і експериментально-клінічне обґрунтування методів терапії ендокринопатій, заснованих на трансплантації ендокринних клітин і тканин»;

премію ім. М.М. Крилова **М.М. Боголюбову, І.О. Ахієзеру та А.Є. Боровику** - за цикл робіт «Нелінійні моделі теоретичної і математичної фізики»;

премію ім. Є.О. Патона **Б.О. Мовчану** - за цикл робіт «Структура і властивості неорганічних матеріалів, які осаджені з парової фази у вакуумі»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **О.О. Созинову** - за монографію «Поліморфізм білків і його значення в генетиці та селекції»;

премію ім. Д.К. Заболотного **Ю.Г. Алєєву** - за монографію «Екоморфологія»;

премію ім. В.І. Вернадського **В.К. Гавришу, П.Ф. Шпаку та В.А. Хоменку** - за цикл робіт «Закономірності розміщення, літологія, нафтогазоносність і методика прогнозування комбінованих уловлювачів у глибокостанурених девонських та кам'яновугільних горизонтах Дніпровсько-Донецької западини»;

премію ім. О.М. Динника **Е.І. Єфремову, А.Г. Шапару та В.М. Коміру** - за цикл робіт «Механіка вибухового та гравітаційного руйнування і переміщення гірських порід»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **Г.М. Цветкову** - за цикл робіт з проблем радянсько-американських відносин;

премію ім. О.Г. Шліхтера **А.А. Чухну** - за цикл робіт з актуальних проблем політичної економії соціалізму;

премію ім. М.Г. Холодного **Е.А. Головку та С.М. Кочубєу** - за цикл робіт, присвячених розробці фізіолого-біофізичних основ продуктивності рослин;

премію ім. О.В. Палладіна **Н.К. Бердинському та С.П. Залєтоку** - за монографію «Поліаміни і пухлинний ріст»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Б.П. Борисову, В.К. Шнурку та Г.Я. Вагіну** - за цикл робіт «Електропостачання електротехнологічних установок»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.М. Добровольському та В.Г. Литовченку** - за монографію «Перенесення електронів і дірок біля поверхні напівпровідників»;

премію ім. С.О. Лебедева **Г.Г. Рябову, М.В. Тяпкіну та А.О. Якубі** - за цикл робіт «Розвиток архітектур високопродуктивних ЕОМ «Ельбрус» на базі комплексної автоматизації проектування»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.А. Задонцеву, Ю.Є. Григор'єву та І.К. Маньку** - за цикл робіт «Забезпечення поздовжньої стійкості замкнених автоколивальних гідромеханічних систем»;

премію ім. І.Я. Франка **І.Р. Вихованцю** - за цикл мовознавчих праць «Граматична структура української мови»;

премію ім. Л.П. Симиренка **П.Я. Голодризі** (посмертно) за цикл робіт по розробці методів селекційного процесу та теоретичних основ селекції різних видів винограду, спрямованих на його врожайність, ранній строк дозрівання, продуктивність, якість та стійкість;

премію ім. В.М. Глушкова **П.І. Андону, Т.П. Мар'яновичу та П.М. Сіверському** - за цикл робіт «Розробка математичного і програмно-технічного забезпечення проблемно-орієнтованих систем моделювання і обробки даних»;

премію ім. М.П. Барабашова **П.І. Фоміну та В.А. Міранському** - за цикл робіт «Передбачення і дослідження явищ гравітаційної і кіральної нестійкості вакууму та їх наслідків у космології і фізиці елементарних частинок»;

премію ім. Г.В. Карпенка **В.І. Пожмурському** - за монографію «Корозійна втома металів»;

премію ім. І.М. Францевича **О.В. Курдюмову, Г.С. Олійнику та О.М. Пилянкевичу** - за цикл робіт «Фазові перетворення та структуроутворення в матеріалах на основі вуглецю та нітриду бору»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **О.І. Колодяжному та В.П. Кухарю** - за цикл робіт «Р-гетерозаміщені іліди фосфору».

25 лютого - В Берліні, в Будинку радянської науки і культури, відкрилася виставка «Наука в Українській РСР». Перед присутніми виступив віце-президент Академії наук НДР У.Хоффман, який відзначив високий рівень співробітництва з науковими установами України.

24 березня - До Відділення інформатики, обчислювальної техніки та автоматизації АН УРСР включено Між-галузевий науковий центр технології програмування (пізніше - «Технософт»), який також підпорядковувався Державному комітету обчислювальної техніки та інформатики СРСР.

17 квітня - Постановою Президії АН УРСР створено Комісії по вивченню та розробці пропозицій щодо реабілітації незаконно репресованих у період 30-40-х і початку 50-х років.

28 травня – 2 червня – У Неаполі (Італія) проведено Міжнародну конференцію «Історія культури України: проблеми і перспективи», на якій створено Міжнародну асоціацію українців (МАУ). Її президентом обрано директора Інституту мовознавства АН УРСР В.М. Русанівського.

Заснування МАУ ініційовано вченими різних країн, які працюють у галузі гуманітарних і суспільних наук і досліджують історію і культуру України. МАУ складається з рівноправних національних осередків і в своїй діяльності спирається на науковий потенціал АН УРСР та інших наукових україністичних центрів світу. Як зазначено у статуті, це «організація науковців і діячів культури, яка ставить за мету сприяти україністичним студіям у різних країнах світу, обміну інформацією щодо джерельної бази і наукових досліджень, їх координації, науковій підготовці дослідників різних сторін української культури в їх зв'язку з культурами інших народів, поширенню знань про українську культуру у світі». Було ухвалено декларацію, яка містила звернення до українців світу створювати національні і регіональні асоціації.

19–23 червня – На базі Інституту кібернетики АН УРСР, який співробітничав з ЮНЕСКО в рамках міжнародних програм з інформатики та інформації, проведено міжнародні курси ЮНЕСКО, яких взяли участь представники 19 країн Європи, Азії і Латинської Америки.

6 липня – У Києві проведено Міжнародну конференцію «Наука і техніка на службі розвитку: роль урядових та громадських організацій». Серед її організаторів були ЮНЕСКО та АН УРСР.

20 липня – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про створення Республіканської асоціації українців».

11 серпня – Пленум Верховного суду України відмінив судові рішення 1930 та реабілітував усіх членів так званої Спілки визволення України (СВУ), які тоді отримали різні строки покарання. Після багатьох років таборів повернулися живими лише четверо з засуджених.

20 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР М.М. Боголюбову вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

12 жовтня – У Києві відбулося відкриття нового комплексу Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (нині – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського).

7 листопада – Присуджено Державну премію СРСР:

Б.Ф. Лебедєву – за участь у розробці гнучкої (універсальної) технології будівництва автодорожніх і міських мостів;

Б.О. Нелєпі – за цикл робіт із супутникової гідрофізики;

В.І. Скоку, О.О. Селянці та В.О. Деркачу – за участь у дослідженні механізмів блокування схемокерованих іонних каналів у периферичних синапсах;

В.Л. Пилушенку – за участь у створенні наукових основ і технологій термомеханічного зміцнення сталей і сплавів [231].

6 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

І.В. Скрипнику, В.О. Марченку, Є.Я. Хруслову – за цикл робіт «Крайові задачі математичної фізики в областях з дрібнозернистою межею»;

Ю.Ю. Глебі, І.К. Комарницькому, В.А. Сидорову, М.М. Півню, О.С. Пароконному, М.В. Борисюку – за цикл робіт «Організація та експресія генетичного матеріалу в реконструйованих клітинних системах»;

Є.Ф. Шнюкову, Ю.В. Дукельському-Тесленку, Д.Є. Макаренку, П.Ф. Гожику, В.І. Мельнику, Ю.І. Іноземцеву, Л.І. Мітіну, В.І. Ляльку – за роботу «Геологія шельфу УРСР» у восьми томах, опубліковану в 1981–1987;

Т.К. Черторизьській, Н.Г. Озеровій, В.М. Бріцину, Л.О. Родніній, Н.П. Романовій, Л.М. Стоян – за лексикографічну працю «Словник мови Шевченка» (у двох томах), опублікований 1964 та «Словарь языка русских произведений Шевченко» (у двох томах), опублікований у 1985–1986

А.О. Кириленку, С.О. Масалову, Ю.К. Сіренку, Л.А. Рудю, М.А. Хижняку, М.М. Войтовичу, С.Л. Просвірніну, Б.З. Каценеленбауму, О.М. Сивову – за цикл робіт «Теорія резонансного розсіяння хвиль та її застосування у радіофізиці»;

Є.І. Квасникову, Н.К. Коваленко – за участь у циклі робіт «Розробка наукових основ та технології біологічно активного молочного продукту «Геролакт» і бактеріальної закваски «Стрептосан», їх промислове виробництво та застосування з метою вдосконалення структури харчування населення старшого віку»;

І.І. Ляшку – за підручник «Математичний аналіз», опублікований у 1983–1987.

12 грудня – Засновано Науково-технічний центр водних проблем Інституту колоїдної хімії і хімії води АН УРСР.

26 грудня – Археологи Краснознам'янської експедиції Інституту археології АН УРСР досліджували чотири кургани на території колгоспу імені Котовського. Вік степових могил – від 800 до 5 тис. років. Серед знахідок – стародавнє намисто, різьблені люльки, жіночі прикраси, бронзові підвіски, могила половецького воєначальника.

1989 – Вийшов перший номер журналу «Археологія».

1989 (квітень) – Загальні збори АН УРСР створили Комісію по вивченню матеріалів та розробці пропозицій щодо реабілітації незаконно репресованих учених Академії наук за часи сталінщини (голова – **В.П. Кухар**).

1989 – В.Ф. Хорунов розробив матеріали і технологію пайки космічних конструкцій, успішно впровадження при монтажу ферм.

– На Загальних зборах АН УРСР виступив з доповіддю Б.Є. Патона про діяльність Академії наук УРСР та концепцію її розвитку Заслухано також доповідь голови редакційної комісії Загальних зборів по проекту концепції, віце-президента АН УРСР В.П. Кухаря, який повідомив, що до редакційної комісії надійшло багато нових матеріалів від Відділень АН УРСР, які в більшості враховані при остаточній підготовці концепції. Вона була затверджена Загальними зборами АН УРСР і стала основним документом для розробки нового Статуту Академії.

– Виготовлено діючий макет нейрокомп'ютера ємністю 15 млн зв'язків і продуктивністю 2 млн зв'язків/с для задач штучного інтелекту (Е.М. Куцуль).

– Запропоновано концепцію нового класу комп'ютерів – інтелектуальних розв'язувальних машин (В.М. Коваль, Ю.С. Яковлев, О.В. Палагін).

– В.С. Михалевич розробив узагальнений варіант Концепції інформатизації республіки, яку 1997 покладено в основу Національної програми інформатизації України (Інститут кібернетики АН УРСР).

– В.С. Королюк і А.Турбін одержали основні рівняння теорії напівмарківських процесів і дослідили властивості їх розв'язків (Інститут математики АН УРСР).

– В багатозонних металах виявлено електронний звук фермі-рідинної природи (В. Філь, Н. Бурма, Є. Дейнека; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– В.П. Шестопалов із співавторами створив строгу математичну теорію розв'язання задач електродинаміки відкритих резонансних структур, на основі якої розроблено елементну базу та радіосистеми міліметрового та субміліметрового діапазонів хвиль.

– Побудовано теорію резонансних підсилювачів з поширеною взаємодією, що дозволило розробити нові типи генераторів та підсилювачів міліметрового діапазону (Д.М. Ваврів, О.Третьяков, Радіоастрономічний інститут АН УРСР).

- В.І. Старостенко і О.Русаков побудували гравітаційні моделі земної кори і верхньої мантії Індійського та Атлантичного океанів (Інститут геофізики АН УРСР).
 - В.І. Похмурський розробив основи корозійновтомного руйнування металів, підданих зміцнювальній поверхневій обробці (Фізико-механічний інститут АН УРСР).
 - Обґрунтовано, що введення електронно-акцепторних домішок у розплав органічних речовин дозволяє регулювати досконалість вироснутих кристалів та збільшувати їх граничні розміри (В.П. Семиноженко та ін.; Інститут монокристалів).
 - В Інституті монокристалів одержано сцинтиляційний монокристал силікату гадолінію та новий ефективний п'єзоелектрик – монокристалічний галлосилікат лантану $\text{La}_3\text{Ga}_5\text{SiO}_{14}$ (лангасит), модифікований алюмінієм і титаном.
 - В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом А.М. Підгорного розвинуто теорію та розроблено ефективні методи розв'язання пружнопластичних контактних і нестационарних термоконтактних задач.
 - Відкрито нові ефекти взаємного впливу каталітичних реакцій (Ю.П'ятницький, Інститут фізичної хімії АН УРСР).
 - Відкрито екстремальні зміни в'язкості полімер-полімерних систем (Ю.С. Ліпатов, Є.В. Лебедев та ін.); Інститут високомолекулярних сполук АН УРСР).
 - Ю.Ю. Глеба, К.М. Ситник і Р.Бутенко відкрили явище дводомної спадковості плазмогенів при гібридизації соматичних клітин рослин (Інститут ботаніки АН УРСР).
 - Розроблено технологію закріплення пилових поверхонь хвостосховищ гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу (Криворізький ботанічний сад).
 - Завершено видання п'ятитомної праці колективу вчених Фізико-механічного інституту АН УРСР «Паралельна обробка інформації» за редакцією О.Свенсона та В.В. Грицика.
 - Вийшла в світ монографія В.І. Трефілова, В.Ф. Моїсеєва, Е.П. Печковського та ін. «Деформаційне зміцнення і руйнування полікристалічних металів». Узагальнено одержані авторами та наявні літературні дані за попередні 10-15 років у галузі дослідження деформаційного зміцнення та зумовленого деформацією руйнування полікристалічних матеріалів [232].
 - Видано монографію колективу авторів на чолі з М.С. Полуєтковим (Фізико-хімічний інститут АН УРСР) «Спектрофотометричні та люмінесцентні методи визначення лантанідів».
 - Вийшли перші номери журналів: «Хімічна технологія», «Технічна діагностика та неруйнівний контроль».
 - Видано «Пам'ятки братських шкіл на Україні», підготовлені Інститутом філософії АН УРСР.
- 1989–1994** – Здійснено видання «Історії української музики» (Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР).

1990

15 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Й.Й. Ділунгу** та **А.І. Крюкову** – за цикл робіт «Розробка фундаментальних основ і прикладних проблем фотопереносу електрона»;

премію ім. О.О. Богомольця **М.В. Ільчевичу, Р.І. Янчію та М.І. Лисяному** – за монографію «Антитіла і регуляція функцій організму»;

премію ім. М.М. Крилова **М.І. Шкілю, В.Г. Кадишевському та А.Ю. Лучку** – за цикл робіт «Розвиток аналітичних і асимптотичних методів розв'язання диференціальних, інтегральних та інтегро-диференціальних рівнянь і їх застосування до задач математичної і теоретичної фізики»;

премію ім. Є.О. Патона **Б.І. Медовару** – за цикл робіт «Створення штучної анізотропії структури в сталях для поліпшення їх службових характеристик»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **А.Х. Стельмаху, В.І. Авсеніну і О.М. Вороніну** – за цикл робіт «Генетика типу і засобу розвитку м'якої пшениці»;

премію ім. Д.К. Заболотного **І.А. Захарову та Б.П. Мацелюху** – за монографію «Генетичні мапи мікроорганізмів»;

премію ім. В.І. Вернадського **В.М. Єремєєву, О.О. Безбородову та Л.М. Іванову** – за цикл робіт «Фізичне перенесення і фізико-хімічне фракціювання домішок в океані та на його межі з атмосферою»;

премію ім. О.М. Динника **О.Я. Олійнику та В.Л. Полякову** – за роботу «Наукове обґрунтування параметрів дренажних споруд на основі математичних моделей механіки рідини в пористому середовищі»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **П.Ф. Йолону, С.Б. Кримському та Б.О. Парахонському** – за цикл робіт з методологічних проблем генезису та функціонування наукового знання в контексті культури;

премію ім. О.Г. Шліхтера **О.Г. Білорусу, М.М. Єрмошенку та Є.Г. Панченку** – за цикл робіт «Формування концепції інтегрованої системи управління народним господарством»;

премію ім. М.Г. Холодного **Л.С. Балашову, А.В. Боговіну та В.А. Соломаці** – за цикл робіт «Розробка принципово нової типології районування, агротехніки та еколого-фітоценотичних стратегій багаторічних трав для створення, випробування і впровадження в лукове господарство України високопродуктивних та стійких фітоценозів»;

премію ім. О.В. Палладіна **А.М. Белоусу, В.А. Бондаренку та О.К. Гулевському** – за цикл робіт «Дослідження механізмів крипошкодження біологічних мембран»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.Г. Тарапону та А.В. Шурчкову** – за цикл робіт «Методи фізичного та математичного моделювання геотермальних родовищ та енергоустановок»;

премію ім. К.Д. Синельникова **І.М. Вишневському та В.О. Желтоножському** – за цикл робіт «Збудження ядер при анігіляції позитронів»;

премію ім. С.О. Лебедева **Є.О. Андрієвському та С.Г. Таранову** – за цикл робіт «Створення теорії та розробка вимірjuвальної апаратури для визначення магнітних характеристик матеріалів на основі рідкісноземельних елементів»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.О. Борисенку, В.К. Харченку та Ф.П. Саніну** – за цикл робіт «Високотемпературна міцність тугоплавких і композиційних матеріалів та їх застосування в апаратах космічної техніки»;

премію ім. І.Я. Франка **Д.В. Степовику** – за цикл робіт, присвячених дослідженню українського мистецтва барокко;

премію ім. Л.П. Симиренка **А.А. Булаху та О.С. Матвієвському** – за цикл робіт «Тканева несумісність при трансплантаціях рослин та інтегрований захист садів від шкідників і хвороб»;

премію ім. В.М. Глушкова **В.І. Скурихіну та Б.М. Малиновському** – за цикл робіт «Керуючі машини та системи»;

премію ім. І.М. Францевича **П.В. Назаренку, О.М. Макаркіну та О.Ф. Аксьонову** – за цикл робіт «Розробка зносо- і корозійностійких матеріалів покриття і технологій їх нанесення на деталі авіаційної техніки методом вакуумно-плазмових прискорювачів високих енергій»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Б.М. Красовицькому** – за цикл робіт «Органічні люмінофори з двома флуорофорними угрупованнями (біофлуорофори)»;

премію ім. М.П. Барабашова **Е.А. Гуртовенку, Р.І. Костику та Б.Т. Бабію** – за цикл робіт «Фраунгоферовий спектр та будова Сонячної фотосфери»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Є.П. Пономаренку** – за цикл робіт «Розробка теоретичних основ формування захисних дифузійних покриттів на сталях та сплавах».

29–30 березня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені результатам її діяльності у 1989. На Зборах обрано віце-президентом АН УРСР **В.Г. Бар'яхтара,**

академіками-секретарями Відділень АН УРСР **М.С. Бродина** та **Ю.Ю. Глебу**. 30 березня Загальні збори прийняли постанову «Про поновлення в складі АН УРСР незаконно репресованих учених»

«У період 30-40-х і на початку 50-х років були репресовані тисячі невинних громадян, у тому числі і визначні діячі науки, члени Академії наук УРСР, - йшлося в постанові. - Встановлення повної історичної справедливості неможливе без поновлення в складі Академії наук УРСР реабілітованих у судовому порядку вчених, що були необґрунтовано виключені з членів Академії наук УРСР. Віддаючи дань глибокої шани світлій пам'яті безвинно загиблих учених і високо оцінюючи їх видатний внесок у розвиток української науки і культури, Загальні збори Академії наук постановляють:

Поновити (посмертно) в складі Академії наук УРСР незаконно репресованих і виключених з Академії наук УРСР таких вчених:

Ефремова Сергія Олександровича - академіка АН УРСР (1920), віце-президента АН УРСР;

Слабченка Михайла Єлисейовича - академіка АН УРСР (1926), професора Одеського інституту народної освіти;

Рудницького Степана Львовича - академіка АН УРСР (1923), директора Інституту географії і картографії АН УРСР;

Кагановича Нухима Ароновича - члена-кореспондента АН УРСР (1934), директора Інституту мовознавства АН УРСР...

Доручити Президії АН УРСР продовжити роботу, спрямовану на відновлення в складі Академії наук УРСР всіх учених, безпідставно репресованих і необґрунтовано виключених з членів Академії наук УРСР».

13 квітня - Президія АН УРСР розглянула питання гармонізації міжнаціональних відносин в умовах оновлення федерації, зміцнення політичного суверенітету та економічної самостійності республік. Вивчення міжнаціональних відносин в УРСР віднесено до пріоритетних наукових напрямів, затверджено структуру Центру з вивчення міжнаціональних відносин Інституту історії АН УРСР.

11 травня - Розпорядженням Ради Міністрів СРСР (Ради Міністрів УРСР від 31 травня і постанови Президії АН УРСР від 6 червня) на базі Відділення клітинної біології та інженерії Інституту ботаніки АН УРСР створено Інститут клітинної біології та генетичної інженерії АН УРСР (директор - **Ю.Ю. Глеба**).

Основні напрями: розробка фундаментальних основ розвитку біотехнології рослин; пошук і клонування нових генів; створення технологій генетичної трансформації для сортів сільськогосподарських рослин української селекції; дослідження структурно-функціональної організації клітинної стінки вищих базидіальних грибів; розробка нормативно-правової бази України в галузі робіт з генетично-інженерно модифікованими організмами.

18 травня - Відбулися Загальні збори АН УРСР, на яких обрано нових членів АН УРСР, а також іноземних членів.

Обрані дійсними членами:

О.О. Бакаєв (економіка агропромислового комплексу);

З.А. Бутенко (експериментальна онкологія);

М.І. Гасик (металургія сталі та феросплавів);

М.А. Голубець (геоботаніка);

Д.М. Гродзінський (радіобіологія);

В.Ю. Забігайло (геологія);

Д.В. Затонський (літературознавство);

О.С. Космодам'янський (гірнична механіка);

В.Г. Манжелій (експериментальна фізика);

В.І. Махненко (матеріалознавство, міцність металів);

В.В. Моргун (генетика і селекція);

М.Г. Находкін (радіофізика, радіоастрономія);

Б.І. Олійник (літературознавство);

О.М. Онищенко (економіка

агропромислового комплексу);

Л.А. Пастур (математика);

С.В. Пелетминський (теоретична фізика);
Г.Г. Полікарпов (радіобіологія);
В.Ф. Прісняков (механіка);
В.В. Скороход (матеріалознавство,
порошкова металургія);
В.І. Старостенко (геофізика);
Б.С. Стогній (енергетика);
П.П. Толочко (археологія);
Ю.Р. Шеляг-Сосонко (геоботаніка);
М.Т. Шпак (експериментальна фізика);
М.Ф. Шуба (біофізика).

Обрані членами-кореспондентами:

І.А. Акімов (зоологія безхребетних);
П.І. Андон (інформатика);
Р.Я. Белевцев (петрологія, рудні родовища);
О.Г. Білорус (міжнародний менеджмент);
І.М. Вишневський (експериментальна ядерна фізика);
О.Ф. Возіанов (фізіологія, медицина);
Л.Г. Гассанов (обчислювальна та інформаційна техніка);
М.С. Герасимчук (економіка);
Г.Г. Гнесін (матеріалознавство, порошкова металургія);
В.В. Гончарук (хімія і технологія очищення води);
Г.І. Голодець (фізична хімія);
В.В. Грицик (наукове приладобудування);
М.І. Долішній (регіональна економіка);
В.Ф. Євдокимов (загальна енергетика);
М.Г. Жулинський (літературознавство);
Я.Д. Ісаєвич (історія культури);
Ю.Ю. Керча (хімія високомолекулярних сполук);
Г.С. Кіт (математичні проблеми механіки);
С.В. Комісаренко (біохімія);
А.М. Косевич (фізика твердого тіла);
О.Г. Костюк (мистецтвознавство);
В.Г. Кошечко (фізична хімія);
С.Д. Крижицький (археологія);
В.Г. Кузнецов (електроенергетика);
О.А. Летичевський (інформатика);
Л.М. Лобанов (матеріалознавство, міцність матеріалів);
М.О. Лозинський (органічна хімія);
В.В. Матвеев (динаміка та міцність машин);
Б.П. Мацелюх (молекулярна генетика);
Д.О. Мельничук (біохімія);
Ю.В. Мільман (матеріалознавство, фізика міцності);
А.Г. Наумовець (фізика поверхні, електроніка);
В.В. Німчук (мовознавство);
О.В. Палагін (обчислювальна та інформаційна техніка);
В.О. Перелома (металургія сталі та феросплавів);
В.С. Підгорський (мікробіологія);
В.І. Підоплічко (клітинна біологія);
Л.О. Позняк (металургія сталі та феросплавів);
В.І. Пожмурський (матеріалознавство, міцність матеріалів);
В.Д. Присяжний (неорганічна хімія);
А.П. Савченко (економіка промисловості);
Л.В. Сохань (соціологія праці);
К.Ф. Тяпкін (геофізика);
В.Ф. Ушкалов (механіка);
П.І. Фомін (астрофізика, астрономія);
Л.І. Францевич (зоологія безхребетних);
А.А. Халатов (теплоенергетика);

Н.З. Шор (математична кібернетика);
П.Ф. Шпак (літологія, геологія горючих копалин);
М.О. Шульга (механіка);
К.А. Юценко (матеріалознавство, зварювання металів);
М.Й. Ядренко (математика);
В.М. Яковенко (фізика напівпровідників).

Обрані іноземними членами:

Б. Гаврилишин (науковий менеджмент), Канада, Швейцарія;
В. Гайко (фізика твердого тіла), Словаччина;
Й. Германн (стародавня історія), Німеччина;
М.Каша (молекулярна спектроскопія), США;
Л.О. Прицак (сходознавство), США;
М.Тома (системи керування), Німеччина.

23 травня - Президія АН УРСР затвердила комплекс дій по виконанню Державної програми невідкладних заходів з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

16 липня - Верховною Радою УРСР прийнято Декларацію про державний суверенітет України.

22 квітня - Присуджено Ленінську премію **М.І. Галасю** за розробки в галузі ракетно-космічної техніки.

7 вересня - Постановою Президії АН УРСР у Львові на базі Львівського відділення статистичної фізики Інституту теоретичної фізики АН УРСР створено Інститут фізики конденсованих систем АН УРСР (директор - **І.Р. Южновський**).

Основні напрями діяльності: розробка аналітичних методів статистичної фізики; дослідження фазових переходів, неупорядкованих систем, рівноважних та нерівноважних властивостей твердих, рідких та аморфних систем; комп'ютерне моделювання фізичних процесів; розрахунки фізичних характеристик конденсованих систем.

16 жовтня - Указом Президії Верховної Ради за особливий внесок у збереження і розвиток генетики і селекції, підготовку висококваліфікованих кадрів С.М. Гершензону присвоєно звання Героя Соціалістичної праці.

Гершензон Сергій Михайлович (1906-1998) - видатний учений в галузі молекулярної біології і генетики, акад. АН УРСР (1976). У 1937-1963 - зав. відділу Ін-ту зоології АН УРСР, 1937- 941 і 1944-1948 - також зав. кафедри Київ. ун-ту, 1968-1973 - заст. директора, зав. сектору Інституту мікробіології і вірусології АН УРСР, 1968-1986 - зав. відділу Інституту молекулярної біології і генетики АН УРСР, з 1987 - радник при дирекції Інституту фізіології рослин і генетики НАН України. Наукові праці в галузі популяційної та молекулярної генетики, вірусології, еволюційного вчення, історії науки. Відкрив мутагенну дію екзогенних ДНК (1939), експериментально довів можливість зворотної передачі генетичної інформації від РНК до ДНК. Державна премія України (1981). Ордені СРСР.

7 листопада - Присуджено Державну премію СРСР

В.С. Ширіну за участь у створенні технології відновлення та збільшення експлуатаційних властивостей прокатних валок у чорній та кольоровій металургії [233].

21 листопада - Постановою Президії АН УРСР створено Відділення проблем медицини АН УРСР, Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини АН УРСР перейменовано на Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології АН УРСР.

- Постановою Президії АН УРСР засновано премію імені М.С. Грушевського за видатні наукові роботи в галузі історичної україністики та соціології.

- Постановою Президії АН УРСР засновано премію імені А.Ю. Кримського за видатні наукові роботи в галузі сходознавства.

- Постановою Президії АН УРСР Інституту історії АН УРСР повернено його початкову назву - Інститут історії України.

5 грудня – Постановою Президії АН УРСР Інституту прикладних проблем механіки і математики АН УРСР присвоєно ім'я Я.С. Підстригача.

Підстригач Ярослав Степанович (1928–1990) – видатний вчений у галузі теоретичної механіки, акад. АН УРСР (1972). В 1954–1972 – працював у Фізико-механічному інституті АН УРСР (з 1962 – завідувач відділу), 1972–1978 – керівник Львівського філіалу Інституту математики АН УРСР, з 1978 – директор Інституту прикладних проблем механіки і математики АН УРСР. Основоположник теоретичного моделювання в механіці деформованих середовищ з урахуванням їх структури, взаємозв'язку процесів механічної і немеханічної природи. Заслужений діяч науки і техніки України (1979). Лауреат Державної премії України (1975) та премії ім. М.М. Крилова (1977).

17 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

В.П. Голубу, В.Г. Карнаухову, І.К. Сенченкову, В.О. Стрижалі, В.І. Скрипченку – за участь у циклі праць «Визначальні рівняння і критерії граничного стану матеріалів при циклічних термомеханічних навантаженнях (теорія та експеримент)»;

В.М. Локтеву, І.П. Дзюбу, М.О. Іванову, Ю.Г. Погорелову, В.М. Науменку, В.В. Пішку – за участь у циклі праць «Передбачення, виявлення та дослідження нового типу елементарних збуджень у кристалах з домішками»;

В.В. Скопенку – за участь у циклі праць «Хімія псевдогоалогенідів»;

І.О. Дудці, А.С. Бужало, Е.Ф. Солонці – за участь у циклі праць «Створення наукових основ глибинного культивування істівних базидіальних грибів і розробка способу одержання цінного харчового продукту»;

Г.Г. Счастливому, І.М. Постникову, О.І. Титку, В.І. Смородину – за участь у розробці наукових основ і методів підвищення навантажувальної здатності та надійності турбогенераторів серії ТГВ виробничого об'єднання «Електроважмаш», створенні і впровадженні технічних рішень з конструкції їх торцевих зон»;

М.З. Згуровському – за підручник «Автоматизоване проектування математичного забезпечення АСУТП» (1986).

29 грудня – Створено Інститут термо-електрики АН УРСР та Мінвузу УРСР.

1990 (березень) – На Загальних зборах АН УРСР обговорено проект Концепції оновлення Академії наук.

1990 – На базі низки відділів Інституту філософії АН УРСР створено Інститут соціології АН УРСР (директор – **В.М. Ворона**) [234].

Основні напрями: особливості соціально-статусної стратифікації; динаміка масової свідомості населення; динаміка соціального самопочуття населення; соціологія культури та масової комунікації; історія, теорія, методологія соціології; соціологія політики.

– Л.М. Лобанов, А.Я. Недосека і В.О. Троїцький в Інституті електрозварювання АН УРСР розробили методи і голографічні інтерферометри та інші типи приладів для діагностики експлуатаційного стану зварних конструкцій і споруд.

– Б.Є. Патон і М.В. Подола розробили систему автоматичного керування дуговим и контактним зварюванням, діагностики зварювального обладнання та регулювання параметрів режиму за сигналом зворотнього зв'язку з видачею повідомлень про процес на дисплей.

– К.А. Ющенко в Інституті електро-зварювання АН УРСР розробив наукові основи криогенного матеріалознавства і створив відповідні матеріали і процеси зварювання.

– У Верховній Раді України стала до ладу система «Рада» для підрахування голосів у процесі колективного прийняття рішень (А.О. Морозов).

– Розроблено основи механіки крихкого і пластичного руйнування волокнистих та шаруватих композитних матеріалів при стисканні (О.М. Гузь).

– Одержано нелінійне рівняння динаміки кавітаційних каверн для відцентрових насосів, що працюють на режимах зі зворотними та беззворотними течіями рідини (В.В. Пилипенко, Інститут технічної механіки АН УРСР).

- Розроблено наукові основи методів розрахунку міцності і довговічності високонавантажених елементів конструкцій з тріщинами при різних видах навантаження (В.Т. Трошенко, А.Я. Красовський та ін.; Інститут проблем міцності АН УРСР).
- Розроблено теорію руху монодисперсного сипучого матеріалу в полі аеровібродинамічних сил на основі розгляду двофазного потоку «газ – тверді частинки» для трубопровідного транспорту (В.М. Потораєв, А. Волошин; Інститут геотехнічної механіки АН УРСР).
- Розроблено метод прямого числового моделювання рівнянь руху при вивченні характеристик турбулентних течій в прикордонному шарі для великих чисел Рейнольдса (В.Т. Грінченко, В.Челишков; Інститут гідромеханіки АН УРСР).
- Запропоновано спосіб підвищення міцності високотемпературних надпровідних матеріалів при збереженні їх надпровідних властивостей (В.Г. Бар'яхтар).
- Створено принципово новий метод неруйнівної діагностики кристалів на основі енергодисперсійного вимірювання інтенсивності дифрагованого рентгенівського випромінювання (В.Г. Бар'яхтар, В.В. Немошкаленко, В.Б. Молодкін; Інститут металофізики АН УРСР).
- Підготовлено каталог спектрів карликових галактик із спалахами зореутворення (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР).
- Завершено комплексну інтерпретацію геолого-геофізичних даних вздовж геотрансекта «Дніпровсько-Донецький палеорифт – Український щит – Південні Карпати», побудовано ретрогеодинамічні еволюційні моделі (А.В. Чекунов).
- Обґрунтовано ефективність застосування електронно-променевого зварювання сталей класу АБ у виробництві великогабаритних вузлів бурових установок, створено комплекс установок для електронно-променевого зварювання цих конструкцій у мобільному вакуумі (Б.Є. Патон, О.К. Назаренко та ін.).
- Розроблено та виготовлено установки для ручного газополум'яного напилення, які використовуються для нанесення захисних покриттів на металеві конструкції необмежених габаритів (Інститут електрозварювання АН УРСР).
- Побудовано теорію, що описує термодинамічні характеристики неупорядкованих систем з локальними магнітними, електричними та пружними дипольними моментами (М.Д. Глинчук, І.Смоляников; Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР).
- Розроблено і випробувано новий спосіб виплавки сталі в прямоточному сталеплавильному агрегаті як альтернативний киснево-конверторній переробці (В.Л. Найдек, В.Курпас, К.Котіді; Інститут проблем лиття АН УРСР).
- Побудовано теорію магнітних і структурних фазових переходів, а також динаміки магнітної і ґратчастої підсистем базових високотемпературних надпровідників (В.Блінкін, І.Вітебський, В.П.Семиноженко та ін.; Інститут монокристалів).
- Створено нові конструкції багатоканальних розрядників і схемні рішення систем запуску (Інститут імпульсних процесів і технологій АН УРСР).
- В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом В.Кантора створено дискретно-континуальну теорію шаруватих оболонок з неспаяними шарами.
- В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом А.Кудряша розроблено та реалізовано нові методи розрахунку теплофізичних властивостей альтернативних палив.

- Встановлено зменшення міцності подрібнених залізних руд при дії імпульсного неоднорідного магнітного поля (А.К. Шидловський та ін.).
- Одержано новий клас скла, яке поєднує рідкокристалічні, оптичні та сегнетоелектричні властивості (В.Присяжний, Т. Мирна; Інститут загальної та неорганічної хімії АН УРСР).
- М.О. Лозинський (Інститут органічної хімії АН УРСР) відкрив новий клас біологічно активних сполук - похідних оксіамінопропанолу з комбінованими фармакологічними властивостями, що мають утеростимулюючу, анальгетичну і транквілізуючу дію.
- Розроблено фізико-хімічну модель подвійного електричного шару клітини, який відображає її фізіологічну активність (З.Р. Ульберг).
- В.І. Скок, О.Селянко та В.Деркач відкрили вибіркочу хімічну сприйнятливості іонних каналів синаптичних хеморецепторів (Інститут фізіології АН УРСР).
- С.М. Гершензон відкрив властивості екзогенних ДНК вибіркочо викликати мутації деяких генів (Інститут молекулярної біології і генетики АН УРСР).
- Встановлено дозові залежності аномалій морфогенезу у голонасінних рослин з поярусними рівнями дозових навантажень (Д.М. Гродзінський).
- Учені АН УРСР брали безпосередню участь в підготовці законів і урядових постанов з Чорнобильської проблеми, концепції проживання населення на території з підвищеними рівнями радіоактивного забруднення, зокрема проектами законів «Про правовий режим територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (прийняті Верховною Радою України в лютому 1991).
- Сформульовано закон розвитку та існування біоти, згідно з яким все живе біоквантоване на гіатусно дискретні та популяційно-структурні колективні біологічні окремоті - сингулянти (Б.Заверуха, Інститут ботаніки АН УРСР).
- Сформульовано поняття про флору-ізолят як елементарну просторову одиницю трансформованої флори (Р.Бурда, Донецький ботанічний сад).
- Започатковано журнал «Ойкумена».
- Вийшли в світ філософські твори Георгія Кониського в двох томах, підготовлені Інститутом філософії АН УРСР.
- Вийшла в світ монографія «Розвиток будівельної науки в Українській РСР».

1990 - Вийшла монографія Г.В. Єльської та ін. «Регуляція біосинтезу білка у еукаріот» [235].

Узагальнено експериментальний матеріал і проаналізовано сучасні уявлення та гіпотези про молекулярні основи регуляції біосинтезу білка у еукаріот. Розглянуто каскадний характер регуляції і проаналізовано окремі рівні її прояву. Висвітлено трансляційний контроль біосинтезу білка, найбільш характерний для еукаріот. Описано модельні системи і отримані на їх основі експериментальні дані про роль тРНК і аміноацил-тРНК синтетаз у забезпеченні ефективності і процесу трансляції.

1991

17 січня - Президією Верховної Ради УРСР прийнято постанову «Про статус Академії наук Української РСР». Визначено новий рівень прав і обов'язків Академії, чітко окреслено відносини з державними органами, Академія одержала більшу самостійність. Постанова визначила статус Академії наук як республіканської самоврядної організації, зі збереженням державного фінансування фундаментальних наукових досліджень та витрат на організацію діяльності переважно з республіканського

бюджету. Результати цих досліджень Академія наук передає державі з додержанням норм авторського і винахідницького права.

6 лютого 1991 – Постановою Президії АН УРСР, відповідно до Постанови Ради Міністрів УРСР від 11 січня 1991, на базі Відділення сорбції та тонкого неорганічного синтезу і СКТВ з експериментальним виробництвом Інституту загальної та неорганічної хімії АН УРСР створено Інститут сорбції та проблем ендоекології АН УРСР, (директор – **В.В. Стрелко**).

Основні напрями: розробка теоретичних основ селективної сорбції, синтез та фізико-хімічні дослідження вуглецевих і неорганічних сорбентів з заданими властивостями; створення сорбентів і сорбуючих препаратів для детоксикації організму, корекції його біохімічних показників та екологічного захисту внутрішнього середовища (ендоекологія); синтез і дослідження дисперсних матеріалів для каталізу, фотокаталізу, використання в електрохімічних пристроях; розробка сорбційних технологій та устаткування для промисловості, захисту навколишнього середовища й медицини.

– Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **І.В. П'ятницькому** та **В.В. Сухану** – за монографію «Маскування і демаскування в аналітичній хімії»;

премію ім. О.О. Богомольця **Є.П. Сидорику**, **Є.А. Баглию** та **М.Й. Данку** – за монографію «Біохемілюмінесценція клітин при пухлинному процесі»;

премію ім. М.М. Крилова **В.К. Дзядику**, **В.М. Коновалову** та **І.О. Шевчуку** – за цикл робіт «Наближення диференційованих функцій та апроксимаційні методи розв'язання диференціальних та інтегральних рівнянь»;

премію ім. Є.О. Патона **Д.М. Рабкіну** – за монографію «Металургія зварювання плавленням алюмінію та його сплавів»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **О.О. Лаптеву**, **О.О. Котику** та **Б.Х. Грінченку** – за цикл робіт з інтродукції та впровадження у виробництво нових сортів дерноутворюючих багаторічних трав;

премію ім. Д.К. Заболотного **П.В. Пучкову** – за монографію «Фауна України»;

премію ім. В.І. Вернадського **Б.П. Кабишеву** – за монографію «Палеотектонічні дослідження та нафтогазоносність в авлакогенних областях»;

премію ім. О.М. Динника **Б.Л. Пелеху**, **О.В. Максимуку** та **І.М. Коровайчуку** – за монографію «Контактні задачі шаруватих елементів конструкцій і тіл з покриттями»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **Ю.С. Шемпученку**, **Н.Р. Малишеву** та **Б.Г. Розовському** – за цикл робіт з правових проблем охорони навколишнього середовища;

премію ім. О.Г. Шліхтера **В.М. Геєцю** – за цикл робіт «Прогнозування динаміки та структури суспільного виробництва (на матеріалах Української РСР)»;

премію ім. М.Г. Холодного **І.Г. Шматьку**, **О.Ю. Шведову** та **І.П. Григорюку** – за цикл робіт «Водообмін та посухостійкість рослин»;

премію ім. О.В. Палладіна **Г.В. Донченку** – за монографію «Біохімія убихінона»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Г.Я. Береговенку**, **О.Ф. Каткову** та **Е.П. Семагіну** за цикл робіт «Розробка математичних методів і технічних засобів моделювання складних просторово розподілених об'єктів виробництва та розподілу паливно-енергетичних ресурсів»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Ю.Л. Клімонтовичу**, **І.П. Якименку** та **А.Г. Загородньому** – за цикл робіт «Статистична теорія плазмово-молекулярних систем»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.В. Петрову**, **А.А. Крючину** та **О.П. Токарю** – за цикл робіт «Розробка фізико-технічних методів оптичної реєстрації та збереження великих обсягів інформації»;

премію ім. М.К. Янгеля **М.Д. Коваленку**, **С.М. Конюхову** та **В.І. Кукушкіну** – за цикл робіт «Дослідження термогазодинаміки високоентальпійних потоків і розробка енергетичних установок, забезпечуючих високі характеристики літальних апаратів»;

премію ім. І.Я. Франка **Й.Ф. Андершу**, **Г.І. Нерушу** та Р.Шишківій – за «Чесько-український словник» (у двох томах);

премію ім. Л.П. Симиренка **В.Б. Логгінову** – за монографію «Інтродукційна оптимізація лісових культурценозів»;

премію ім. В.М. Глушкова **В.Л. Волковичу**, **В.В. Павлову** та **В.О. Тарасову** – за цикл робіт «Інтерактивні системи підготовки прийняття рішень»;

премію ім. І.М. Францевича **В.В. Скороходу, Ю.М. Солоніну** та **І.В. Уваровій** – за монографію «Хімічні, дифузійні та реологічні процеси в технології порошкових матеріалів»;

премію ім. А.Ю. Кримського **О.Й. Прицаку** – за цикл робіт з проблем сходознавства;

премію ім. М.С. Грушевського **П.П. Толочку** – за цикл робіт з історії Київської Русі та археології;

премію ім. А.І. Кіпріанова **В.К. Грищенку, А.Ф. Маслоку** та **С.С. Гудзеру** – за цикл робіт «Композиції, що фотополімеризуються, та полімерні матеріали на основі уретанвмісних олігомерів»;

премію ім. Г.В. Карпенка **І.І. Василенку** та **Р.К. Мелехову** – за цикл робіт «Зародження та розвиток корозійних тріщин в конструкційних матеріалах (термодинаміка та електрохімія процесів)»;

премію ім. М.П. Барабашова **Е.П. Абраніну, Л.Л. Базеляну** та **Б.П. Рябову** – за цикл робіт «Радіоастрономічні дослідження Сонячної системи».

15 лютого – Відбулася сесія Загальних зборів АН України, присвячена 120-річчю від дня народження видатного українського вченого-сходознавця А.Ю. Кримського. Прийнято постанову про створення Інституту сходознавства АН УРСР, Відділення проблем медицини АН УРСР (академік-секретар – **Ю.І. Кундієв**).

20 березня 1991 – Постановою Президії АН УРСР на базі підрозділів Інституту мовознавства АН УРСР та Відділення наукової інформації Інституту математики АН УРСР створено Український мовно-інформаційний фонд АН УРСР.

Основні напрями: дослідження системної будови природної мови; створення та ведення електронної бібліотеки української мови та інших мов і лінгвістичних баз даних; розробка і створення інформаційно-лінгвістичних систем; дослідження лінгвістичних аспектів інтелектуальної діяльності; розробка та експлуатація інформаційних систем, баз даних і знань загальнокультурного характеру; координація робіт в Україні у галузі комп'ютерної та когнітивної лінгвістики та лексикографії.

11–12 квітня – Відбулися Загальні збори АН УРСР. Доповідь «Основні підсумки діяльності Академії наук України у 1990 році та її завдання, відповідно до нового статусу», зробив президент АН УРСР Б.Є. Патон. Відбулися також 11 квітня вибори в Академію.

Обрані дійсними членами:

О.Ф. Возіанов (хірургія, урологія);
С.В. Комісаренко (патофізіологія, імунологія);
О.О. Мойбенко (патофізіологія, імунологія);
В.Г. Пінчук (онкологія).

Обрані членами-кореспондентами:

В.О. Бобров (кардіологія);
А.Д. Візір (клінічна медицина);
В.Д. Ганул (онкологія);
Н.М. Гула (медична біохімія);
Е.В. Гюллінг (патофізіологія, ендокринологія);
Д.Д. Зербіно (морфологія людини);
Ю.П. Зозуля (неврологія, нейрохірургія);
Ю.С. Каган (токсикологія);
І.В. Комісаров (фармакологія);
В.А. Кордюм (медична генетика);
Л.В. Новицька-Усенко (клінічна фізіологія);
Л.А. Пиріг (терапія);
Б.Я. Резнік (педіатрія);
О.Г. Резніков (патофізіологія, ендокринологія);
Л.Г. Розенфельд (медична радіологія);
В.Ф. Саєнко (хірургія, урологія);
М.М. Сергієнко (офтальмологія);
Г.К. Степанківська (акушерство, гінекологія);
І.С. Чекман (фармакологія);

В.П. Широбоков (вірусологія).

Обрані іноземними членами:

Г. Вільгельмссон (теоретична фізика), Швеція;
П. Габріель (алгебра), Швейцарія;
О. Гейштор (історія), Польща;
Ж. Ебель (молекулярна біологія), Франція;
Ж. Ліонс (теорія керування, системний аналіз), Франція;
Х. Міямото (токсикологія), Японія;
М. Ристич (матеріалознавство), Югославія;
Д. Франсуа (міцність і руйнування матеріалів), Франція;
Ю. Шевельов (мовознавство, історія української мови), США;
І. Шевченко (візантологія), США.

11 квітня Загальні збори АН УРСР прийняли постанову «Про поновлення в складі Академії наук УРСР учених, репресованих і необґрунтовано виключених із складу Академії наук УРСР в 30-ті роки»:

«За поданням Комісії по вивченню матеріалів та розробці пропозицій реабілітації незаконно репресованих в період 30-40-х і початку 50-х років учених АН УРСР Загальні збори АН УРСР постановляють:

Поновити (посмертно) в складі Академії наук УРСР необґрунтовано репресованих і виключених зі складу Академії наук УРСР таких учених:

Яворського Матвія Івановича - академіка АН УРСР (1929), керівника історичного відділу Українського інституту марксизму, члена Президії ВУАН.

Хармардар'яна Гургена Оганесовича - члена-кореспондента АН УРСР (1934), заступника наркома охорони здоров'я СРСР.

Ліберберга Йосипа Ізраїльовича - члена-кореспондента АН УРСР (1934), директора Інституту єврейської пролетарської культури.

Співака Іллю Григоровича - члена-кореспондента АН УРСР (1939), директора Кабінету єврейської культури АН УРСР.

Оппкова Євгена Володимировича - академіка АН УРСР (1927), директора Водного інституту АН УРСР».

Доручити Президії АН УРСР продовжити роботу, спрямовану на відновлення в складі Академії наук УРСР всіх учених, безпідставно репресованих і необґрунтовано виключених з членів Академії наук УРСР».

17 квітня 1991 - Постановою Ради Міністрів УРСР створено Інститут іоно-сфери АН УРСР та Міністерства вищої школи УРСР.

Основні напрями: проведення систематичних вимірювань параметрів іоносфери за Міжнародним календарем; створення контрольно-вимірювальних систем для радарів некогерентного розсіяння; проведення теоретичних досліджень довготних ефектів в іоносфері над Україною.

22 квітня - Розпорядженням Ради Міністрів УРСР (та Постановою Президії АН УРСР) на базі Проектно-конструкторського бюро електрогідроліки АН УРСР створено Інститут імпульсних процесів і технологій АН УРСР.

- Постановою Президії АН УРСР створено Відділення радіогеохімії навколишнього середовища як структурного підрозділу Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР.

23 травня - Президія АН УРСР прийняла постанову про стан і перспективи розвитку гуманітарних наук в АН УРСР.

- Спільно постановою Президії АН УРСР і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури створено Центр пам'ятокознавства АН УРСР.

24 серпня - На позачерговій сесії Верховної Ради УРСР ухвалено Акт про незалежність України.

14 червня - Постановою Кабінету Міністрів УРСР Інституту чорної металургії присвоєно ім'я З.І. Некрасова.

26 червня - Постановою Президії АН УРСР в Інституті філософії АН УРСР створено Відділення релігієзнавства.

10 липня - Постановою Президії АН УРСР ліквідовано Інститут соціальних та економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР.

- Постановою Президії АН УРСР Відділення хімії і хімічної технології АН УРСР перейменовано на Відділення хімії.

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені М.П. Василенка за видатні наукові роботи в галузі держави та права України.

Василенко Микола Прокопович (1866-1935) - видатний історик і громадсько-політичний діяч, акад. УАН (1920), її президент (1921-1922). В квітні-жовтні 1918 - міністр освіти і мистецтва України, 1925-1929 - голова Соціально-економічного відділу ВУАН та 1925-1933 - Постійної комісії з вивчення західноруського та українського права. Наукові праці присвячено історії держави і права, історії України, біографістиці. Автор «Нарисів з історії Західної Русі та України».

11 липня 1991 - Постановою Президії АН УРСР створено Інститут світової економіки і міжнародних відносин АН УРСР.

Основні напрями: актуальні проблеми світової економіки, міжнародних економічних відносин і міжнародної політології; філософія, соціологія та теорія міжнародних відносин; розробка нових парадигм зовнішньоекономічного та зовнішньополітичного розвитку, моделювання оптимальних варіантів політики в цих галузях.

18 липня - Постановою Президії АН УРСР на базі відділу проблем застосування амонійно-карбонатних сполук Інституту фізіології рослин і генетики АН УРСР створено Науково-інженерний центр по розробці та впровадженню технологій використання амонійно-карбонатних сполук у сільському господарстві «АКСО».

25 вересня - Постановою Президії НАН України засновано премію імені М.Д. Стражеска за видатні наукові роботи в галузі лікування внутрішніх хвороб і кардіології.

27 вересня - Відбулася сесія Загальних зборів АН України, присвячена 125-річчю від дня народження видатного українського історика і літературознавця, політичного і громадського діяча М.С. Грушевського.

7 жовтня 1991 - Постановою Президії АН України на базі Одеського відділення Інституту економіки АН УРСР створено Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень АН УРСР.

Наукові напрями: економіко-екологічні проблеми природокористування і рекреації в приморських регіонах; проблеми формування та розвитку зон вільного і спільного підприємництва в приморських регіонах і господарських комплексах; теорія і методологія аналізу механізму ринкових структур, господарювання та управління соціально-економічними, виробничими, економіко-екологічними системами у приморських регіонах.

- Постановою Президії АН УРСР на базі відділу теорії та історії української мови, лексикології та лексикографії, культури мови Інституту мовознавства АН УРСР створено Інститут української мови АН УРСР - провідну науково-дослідну установу і основний в Україні координаційний центр, який досліджує функціонування та розвиток української мови, її структуру, історію, діалектне членування, питання її кодифікації та забезпечує лінгвістичні передумови для утвердження державних функцій української мови, впровадження її в різні сфери державного і суспільного життя країни.

22 жовтня - Постановою Президії АН УРСР на базі Львівського відділення Інституту ботаніки АН УРСР створено Інститут екології Карпат АН УРСР.

Основні напрями: комплексне вивчення структурно-функціональної організації екосистем і геосоціосистем; стаціонарні дослідження популяційної організації рідкісних, реліктових, ендемічних і корисних видів рослин; дослідження екологічних і хорологічних особливостей

рідкісних рослинних угруповань; вивчення початкових змін і послідовності фізіологічних, біохімічних і морфологічних процесів під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

- Постановою Президії АН УРСР засновано Інститут сходознавства АН УРСР.

Основні напрями: східні елементи української культури; поширення інформації про Україну через знання про східний світ; дослідження мов, літератур, історії, філософії, релігії, культури країн і регіонів Близького, Середнього та Далекого Сходу.

13 листопада - Постановою Президії АН УРСР на базі Відділення географії Інституту геофізики АН України створено Інститут географії АН України.

Основні напрями: теорія та методика еколого-географічного районування території України; дослідження стану і змін сучасних і давніх ландшафтів; розробка географічних основ збалансованого економічного, соціального та екологічного розвитку регіонів України; картографічні дослідження; створення Національного атласу України, інших картографічних творів.

- Постановою Президії АН України на базі Відділення проблем природокористування та регіональної економіки Інституту технічної механіки АН України створено Інститут природокористування та екології АН УРСР (директор - **А.Г. Шапар**).

Основні напрями: розробка методології вибору стратегії сталого розвитку техногенно навантажених регіонів України; наукових основ регіональної системи екологічного моніторингу; прогноз екологічних наслідків діяльності гірничо-промислового виробництва.

15 листопада - Постановою Кабінетів Міністрів України Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР перейменовано в Центральний ботанічний сад імені М.М. Гришка АН УРСР (нині - Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка).

Гришко Микола Миколайович (1901-1964) - видатний вчений у галузі генетики і селекції рослин, акад. АН УРСР (1939). В 1939-1944 - директор Інституту ботаніки АН УРСР, 1944-1958 - Ботанічного саду АН УРСР, 1945-1948 - також голова Відділу АН УРСР. Наукові праці стосуються генетики, селекції, акліматизації та інтродукції рослин, проблем статі вищих рослин. Розробив методи регулювання статі й виведення нових сортів конопель (СОС-72).

21 листопада 1991 - Постановою Президії АН УРСР на базі Сумського відділення Інституту металофізики АН УРСР створено Інститут прикладної фізики АН УРСР.

Основні напрями: дослідження процесів взаємодії іонів та електронів низьких енергій з речовиною; розробка ядерно-фізичних методів з субмікронною роздільною здатністю та електростатичних прискорювачів; молекулярна радіаційна біофізика; розробка науково-навчальних приладів.

1 грудня - На всенародному референдумі за повну незалежність України проголосувало 90,32% його учасників. На ньому ж президентом України обрано Л.М. Кравчука.

7 грудня - Президенти України та Росії - Л.М. Кравчук і Б.М. Єльцин та голова Верховної Ради Білорусії С.Шушкевич зустрілися у Біловезькій пущі під Брестом і наступного дня підписали спільну угоду про ліквідацію СРСР та утворення Співдружності незалежних держав (СНД). Так Україна перетворилася на повністю незалежну і суверену державу, яку в цьому статусі її в досить короткий термін визнало світове співтовариство.

1991 - Постановою Президії АН УРСР створено Інститут біоколоїдної хімії АН УРСР (директор - **З.Р. Ульберг**).

Основні напрями: біоколоїдна хімія природних та синтетичних дисперсних систем і матеріалів; біотехнології збагачення мінеральної сировини та захисту навколишнього середовища; фізична та колоїдна хімія дисперсних матеріалів; принципи, методи та технології їх використання в промисловості; макрокінетика та властивості дисперсних систем; фізико-хімічна механіка природних та техногенних дисперсних систем.

11 грудня - Постановою Президії АН України створено Інститут національних відносин і політології АН України (з 1997 - Інститут політичних і

етнонаціональних досліджень НАН України, з 2005 – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України).

Основні напрями: історія і сучасна динаміка політичних інститутів і процесів, взаємовпливи політики, політичної культури, етнонаціональних, міжрелігійних та міжконфесійних, регіональних відносин і факторів суспільного життя; вироблення нових парадигм етнонаціонального розвитку; запобігання конфліктності в етнонаціональній сфері; моделювання оптимальних варіантів етнополітики; розробка технологій управління в системі політичних і міжетнічних відносин; експертиза законопроектів, державних і недержавних програм у різних галузях суспільного життя.

– Постановою Президії АН УРСР Інститут проблем онкології та радіобіології ім. Р.Є. Кавецького перейменовано в Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р.Є. Кавецького АН України.

– Постановою Президії АН України Фізико-технічному інституту низьких температур АН України присвоєно ім'я Б.І.Веркіна.

ВЕРКІН Борис Геремійович (1919–1990) – видатний фізик-експериментатор, акад. АН УРСР (1972). В 1946–1960 працював у Харківському фізико-технічному ін-ті, 1960–1988 – директор Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР. Наук. праці стосуються фізики і техніки низьких температур, електронних властивостей твердих тіл, надпровідності, низькотемпературного матеріалознавства, кріобіології і кріомедицини. Лауреат Держ. премій УРСР (1973) і СРСР (1978).

13 грудня – Верховна Рада України прийняла закон «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності».

14 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

О.І. Кухтенку, О.Г. Івахненку, В.М. Кунцевичу, В.В. Павлову – за цикл монографій з теорії інваріантності та її застосування у системах автоматичного управління;

А.О. Степанову, О.Г. Андерсу, Ю.В. Переверзеву, Д.А. Яблонському, А.Ф. Лозенку, В.М. Криворучку, А.І. Звягину (посмертно) – за цикл робіт «Виявлення та дослідження нових типів резонансів, структур і магнітопружних аномалій в низькорозмірних антиферромагнетиках»;

С.А. Андронаті, А.І. Греню, М.Г. Лук'яненку, Л.М. Марковському, К.Б. Яцимирському, Я.Д. Лампеці, О.В. Богатському (посмертно) – за цикл наукових праць «Макрогетероциклічні сполуки: синтез, структура, властивості»;

Б.П. Мацелюху, Г.М. Стрижковій, А.С. Стеньку – за участь у циклі наукових праць «Генетика, селекція та впровадження у виробництво промислових мікроорганізмів – продуцентів антибіотиків та каротину»;

В.К. Гавришу, П.Ф. Шпаку, Д.Є. Айзенвергу – за участь у створенні серії монографій та атласу «Геологія і нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини» як наукової основи прогнозу та пошуків родовищ;

В.Д. Барану, О.М. Приходнюку, Д.Н. Козаку, Є.В. Максимову, Б.В. Магомедову, С.П. Пачковій, Р.В. Терпиловському, А.Т. Сміленку – за монографію «Слов'яни Південно-Східної Європи у переддержавний період», видану в 1990;

В.Н. Єременку, Л.М. Лопато, Т.Я. Великановій, О.В. Шевченку, Ю.І. Буянову, С.Б. Прімі, Л.О. Третьяченко, Т.Д. Штепі – за цикл робіт «Дослідження фазових рівноваг та побудова діаграм стану систем перехідних металів, тугоплавких карбідів і оксидів»;

О.О. Вовку, Л.І. Демещуку, А.О. Кузьменку, В.І. Плужнику – за цикл робіт з теоретичної та прикладної геодинаміки вибуху;

В.Ю. Забігайлу, А.М. Зоріну – за участь у циклі робіт з наукового обґрунтування, розробки та впровадження методів прогнозу викиднебезпечності гірничого масиву і способів запобігання динамічним проявам гірничого тиску, які істотно знижують соціально-економічні збитки на шахтах Донбасу;

Д.М. Калеку, Н.А. Чвортку, М.М. Оселедку, М.А. Шелесту, А.П. Олексіенку – за участь у розробці, організації серійного виробництва і широкомасштабному впровадженні ресурсозберігаючої технології та універсального устаткування для механізованого конденсаторного приварювання кріпильних деталей;

П.Р. Родіну – за підручник «Металорізальні інструменти», виданий 1986 (третє видання);

К.Л. Юценко, К.М. Лаврищеву, В.В. Скопечькому, І.М. Парасюку, О.С. Стукалу, Г.Є. Цейтліну, О.Л. Перевозчиковій, В.М. Лакеевкову – за закриття роботи.

25 грудня – Постановою Президії АН України, згідно з розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 1991, Науково-виробниче об'єднання «Монокристалреактив» передано у систему АН України для організації на його базі Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів», створеного 1995 (генеральний директор – **В.П. Семиноженко**) в складі: Інститут монокристалів, Інститут сцинтиляційних матеріалів, Науково-технічний центр імунобіотехнології, Державне підприємство «Науково-дослідний інститут мікроприладів», Державне підприємство «Завод хімічних реактивів», Державне підприємство «Науково-дослідний технологічний інститут функціональної мікроелектроніки».

Основні напрями НТК: фундаментальні дослідження процесів росту кристалів; взаємодія випромінювання з речовиною; пошук нових кристалічних середовищ та комплексні дослідження фізичних явищ у монокристалах; теорія нелінійних явищ, транспорту та структуроутворень у конденсованих станах речовини; розробка технології одержання сцинтиляційних детекторів і створення пристроїв на їх основі; хімія і технологія фотоактивних органічних сполук, хіральних і рідкокристалічних матеріалів.

29 грудня – Постановою Бюро Президії АН України ліквідовано Обчислювальний центр Ради по вивченню продуктивних сил УРСР України.

1991 – Створено Карпатське відділення Інституту геофізики АН України.

– Відділення хімії і хімічної технології АН УРСР перетворено на Відділення хімії АН УРСР.

– Організовано Інститут української археографії АН УРСР.

– Президія АН України прийняла постанову «Про створення Центру гуманітарної освіти АН України».

– При Інституті біохімії АН УРСР створено Міжвідомчу координаційну раду з проблем радіобіології і екології 30-кілометрової зони Чорнобильської АЕС.

– Розроблено соціально-економічні, організаційні та правові чинники формування і реалізації науково-технічної політики України (Б.А. Маліцький, Є.В. Авсенєв, О.Шандрюк; Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН УРСР).

– Розроблено оптичний квантовий генератор для локації Місяця, штучних супутників Землі та виявлення тіл, які забруднюють космічний простір (М.П. Лисиця).

– Стала до ладу термоядерна установка – торсатрон «Ураган-2М» (Харківський фізико-технічний інститут).

– Т.Симоненко та Г.Пашкевич склали карту магнітного поля Європи в масштабі 1:5 000 000 (Інститут геофізики АН УРСР).

– Виготовлено та випробувано діючий зразок гідрофізичного зонду нового покоління («мікрозонд-5») для вимірювання температури морської води, електропровідності, тиску, концентрації кисню, сірководню, рН-іонів (В.Гайський, Морський гідрофізичний інститут).

– Розроблено основи теорії зародження і розвитку корозійних тріщин (І.Василенко, Р.Мелехов, Фізико-механічний інститут АН УРСР).

– Розроблено технологію та одержано високопрозорі монокристали ZnSe для виготовлення оптики потужних лазерів інфрачервоного діапазону та

великогабаритних прозорих кристалічних вікон з ZnSe (В.Комар, М.Іванов, М.Файнер; Інститут монокристалів).

- С.А. Андронаті та М.Бондарев розробили технологію одержання транквілізатора нового покоління – буспірона.

- Створено першу систему масового поширення інформації – електронну комп'ютерну газету «Все – всім» (В.В. Петров, О.Г. Додонов та ін.; Інститут проблем реєстрації інформації АН УРСР).

- В.В. Кузьмичов та П.І. Фомін одержали осесиметричний розв'язок рівнянь загальної теорії відносності, що описує конфігурацію нульової повної маси, але ненульового квадрупольного моменту, чим поповнено арсенал класичних розв'язків загальної теорії відносності.

- Вийшла в світ книга «Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів» [236].

- Вийшли перші номери журналів: «Фізика і техніка високих тисків» та «Альгологія».

- Інститут історії України АН України започаткував серію збірників «Проблеми історії України: факти, судження, пошуки» (головний редактор – С.В. Кульчицький). На 2012 вийшов 21 випуск.

1991 – Археографічна комісія спільно з видавництвом «Наукова думка» розпочала видання праці М.С. Грушевського «Історія України – Руси», протягом 1991–1998 вийшло 10 томів [237].

Академія наук в незалежній Україні

1992

20 січня – Видано указ Президента України «Про забезпечення діяльності та розвитку Академії наук України», за яким Академія наук визначалася вищою науковою установою України зі статусом самоврядної організації.

- Постановою Президії АН України у Донецьку створено Інститут економіко-правових досліджень АН України (директор – **В.К. Мамутов**).

Основні напрями досліджень:

державне регулювання економіки, включаючи порівняльно-правові дослідження, правове забезпечення переходу до змішаної економіки та її функціонування; формування і функціонування змішаної економіки; економіко-правові проблеми соціально-економічного розвитку територіальних систем; правове забезпечення підприємництва, формування нових господарських структур.

5 лютого – Постановою Президії АН України на базі Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України створено Інститут народознавства АН України. Є провідним осередком етнологічних, мистецтвознавчих, фольклористичних та музеєзнавчих досліджень у західноукраїнському регіоні.

- Президія АН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Л.І. Антропову** – за цикл робіт «Застосування іонно-електронної концепції електродних реакцій і зведеної шкали потенціалів до вирішення низки проблем сучасної електрохімії та науки про корозію металів»;

премію ім. О.О. Богомольця **М.В. Макаренку** – за монографію «Психофізіологічні функції людини та операторська праця»;

премію ім. М.М. Крилова **І.В. Скрипнику** та **В.Петришину** – за цикл робіт «Топологічні характеристики нелінійних операторів та їх застосування»;

премію ім. Є.О. Патона **О.М. Розенбергу** та **О.О. Розенбергу** – за монографію «Механіка пластичного деформування в процесах різання і деформуючого протягування»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.А. Сидорову** - за монографію «Біотехнологія рослин. Клітинна селекція»;

премію ім. Д.К. Заболотного **Н.М. Ждановій** та **А.І. Василевській** - за цикл робіт «Меланінівмісні гриби в екстремальних умовах»;

премію ім. В.І. Вернадського **С.В. Нечаєву** та **В.О. Сьомкій** - за монографію «Скарни України»;

премію ім. О.М. Динника **А.Ф. Булату**, **А.М. Зоріну** та **В.В. Виноградову** - за цикл робіт «Геомеханіка та управління вивільненням енергії масиву гірських порід при добуванні корисних копалин»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **П.Т. Саблуку** та **П.І. Гайдуцькому** - за цикл робіт «Облік, контроль і аналіз у системі економічних відносин і управління сільськогосподарським виробництвом»;

премію ім. М.Г. Холодного **Б.І. Гуляєву**, **Б.О. Митрофанову** та **М.І. Гойсу** - за цикл робіт «Фотосинтез, продукційний процес і продуктивність сільськогосподарських культур»;

премію ім. О.В. Палладіна **С.О. Костеріну** - за монографію «Транспорт кальцію у гладких м'язах»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **А.А. Халатову** - за цикл робіт «Термогазодинаміка потоків у полях відцентрових масових сил»;

премію ім. К.Д. Синельникова **С.Г. Одулову**, **М.С. Соскіну** та **А.І. Хижняку** - за монографію «Лазери на динамічних ґратках»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.Т. Грінченку**, **А.П. Макаренкову** та **М.В. Салтанову** - за цикл робіт «Дослідження структури гідродинамічних полів і рівня гідродинамічних шумів протяжних антен»;

премію ім. І.Я.Франка **О.С. Стрижаку** - за монографічні дослідження «Етніонімія геродотової Скіфії» та «Етніонімія птолемеєвої Сарматії»;

премію ім. Л.П. Симиренка **П.А. Морозу** та **Ф.А. Павленку** - за цикл робіт «Селекція та алелопатія плодів культур»;

премію ім. В.М. Глушкова **Я.Е. Айзенбергу**, **В.Н. Редьку** та **В.І. Гриценку** - за цикл робіт з теорії та реалізації нових інформаційних технологій;

премію ім. М.П. Барабашова **В.В. Немощкаленку** та **В.Г. Альошину** - за цикл робіт «Фізико-хімічні особливості речовини з Місяця»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Є.А. Марковському** та **В.П. Гаврилюку** - за цикл робіт і винаходів «Розробка теоретичних положень створення литих сплавів з максимально можливою корозійною стійкістю і зносостійкістю в агресивних середовищах»;

премію ім. І.М. Францевича **С.В. Будаковському**, **М.З. Галунову** та **І.П. Крайнову** - за цикл робіт «Вплив електронноакцепторних мікродомішок розплаву органічних молекулярних речовин на процес кристалізації та властивості монокристалів»;

премію ім. М.С. Грушевського **О.Л. Копиленку** - за цикл праць «Науково-політична спадщина М.Грушевського в умовах утвердження суверенітету України»;

премію ім. М.П. Василенка **В.Н. Денисову** та **В.І. Євінгову** - за цикл робіт «Міжнародне право та світовий порядок: пошук моделей правового розвитку»;

премію ім. М.Д. Стражеска **О.Й. Грицюку** та **А.П. Пелешуку** - за монографії «Невідкладні стани у клініці внутрішніх хвороб» і «Функціональні захворювання системи травлення».

6 лютого - Розпорядженням Кабінету Міністрів України Інститут чорної металургії ім. З.І.Некрасова передано у підпорядкування АН України.

19 лютого - Постановою Президії НАН України засновано премію імені М.М. Боголюбова за видатні наукові роботи в галузі математики та теоретичної фізики.

- Постановою Президії АН України Інституту теоретичної фізики АН України присвоєно ім'я М.М. Боголюбова.

- Постановою Президії АН України Науково-технічний інженерний центр «Водообробка» реорганізовано у Технологічне відділення Інституту колоїдної хімії та хімії води ім. А.В. Думанського АН України.

- Інститут електрофізики і радіаційних технологій (колишня назва - Науково-технічний центр електрофізичної обробки, створений наказом Міністерства енергетики і теплоенергетики України від 16 серпня 1990) підпорядковано АН України.

Основні наукові напрями: радіаційні і ядерні процеси та їх застосування в ядерній енергетиці і радіаційних технологіях; нелінійні, нестационарні і стохастичні процеси та їх застосування в ядерній фізиці та електрофізиці.

20-21 березня - Відбулися Загальні збори АН України, які розглянули роботу АН України за 1991 та нову редакцію її Статуту. Із звітною доповіддю «Основні підсумки діяльності АН України у 1991 та її завдання в умовах незалежності України» виступив президент АН України Б.Є. Патон [1].

Було затверджено нову редакцію Статуту АН України. А відповідній комісії доручено розробити Положення про Відділення АН України, основні принципи організації та діяльності науково-дослідного інституту, організувати їх всебічне обговорення і винести на розгляд чергової сесії Загальних зборів АН України. Збори поновили у складі АН України необґрунтовано виключених з АН у 30-40 рр. академіків **М.П. Кравчука, Б.О. Кістяківського, В.А. Косинського, М.І. Кузнецова, І.О. Малиновського, Ф.І. Міщенко, Ф.З. Омельченка, С.О. Смаль-Стоцького, Ф.В. Тарановського, М.І. Тугана-Барановського, К.В. Харламповича, членів-кореспондентів П.П. Бушtedта, М.Д. Зуєва, П.В. Іванова, М.О. Короткевича, А.І. Ляценка, Я.П. Новицького, В.О. Поггенполя, В.І. Щербину, М.А. Аганіна.**

20 березня - на зборах обрані іноземними членами:

М.Атья (математика), Велика Британія;

А.Берджен (біохімія, фізіологія), Велика Британія;

Н.В'єррум (фізична хімія), Данія;

О.Біланюк (фізика), США;

І.Гривняк (матеріалознавство), Словаччина;

С.Грачотті (літературознавство), Італія;

М.Грюнберг-Манано (молекулярна біологія), Франція;

П.Де Жен (теоретична фізика), Франція.

П.Де Жен (1932-2007) - видатний французький фізик-теоретик, член Паризької АН (1979), низки інших академій наук. Наукові праці стосуються надпровідності, фізики рідкого стану, фізики рідких кристалів, полімерів. Відкрив структуру, що започаткувала виробництво рідкокристалічних дисплеїв. Лауреат Нобелівської премії (1991).

А.Жуковський (історія культури), Франція

Жуковський Аркадій Іларіонович (н. 1922) - історик, географ, громадський і політичний діяч. Народився в Чернівцях (Україна). З 1960 працював в Інституті східних мов і цивілізацій Паризького університету, одночасно з 1969 - в Українському вільному університеті в Мюнхені, 1987-1997 - голова наукового товариства ім. Т.Шевченка в Європі. Його наукові праці стосуються історії освіти, науки, культури, суспільного і національно-визвольного рухів в Україні. Орден «За заслуги» III ст. (1997).

І.Коропецький (історія економічної думки), США;

Ж.Лен (теорія керування, системний аналіз), Франція;

Д.Лядоу (медицина праці та гігієна навколишнього середовища), США;

Ш.Маркуш (механіка), Словаччина;

В.Петришин (математика), США;

О.Субтельний (історія України), Канада;

К.Фурукава (фізична хімія), Японія.

25 листопада - На Загальних зборах АН України обрані іноземними членами:

О.Андерсен (фізика), Німеччина;

Й.Арата (матеріалознавство), Японія;

У.Батлер (міжнародне право), США;

Р.Ветс (системний аналіз), США;

П.Вітерспун (гідрогеологія та інженерна геологія), США;

Б.Воргул (радіаційна офтальмологія), США;

Ф.Гірцебрук (математика), Німеччина;

Ю.Даревич (фізика), Канада;

А.Зікікі (фізика), Італія;

Г.Костюк (українська література), США;
Лю Сіньюань (молекулярна біологія), Китай;
М.Мозер (мікологія), Австрія;
В.Москович (загальне мовознавство), Ізраїль;
Д.Нотт (матеріалознавство), Велика Британія;
Я.Пеленський (історія України), США;
Л.Саймон (клінічна медицина), Велика Британія;
Д.Струк (українська література), США
Ху Ціхен (автоматизовані системи), Китай
М.Ценк (фізіологія рослин), Німеччина
М.Якубець (слов'янська філологія), Польща
Янь Лугуан (електротехніка), Китай
М.Яримович (технічна механіка), США.

7 квітня – Президент АН України Б.Є. Патон надіслав Президенту України Л.М. Кравчуку листа «Про участь України у вивченні Антарктиди».

8 травня – Постановою Президії АН України засновано премію ім. М.І. Костомарова в галузі історії та історичного джерелознавства.

Костомаров Микола Іванович (1817-1885) – видатний історик, етнограф, письменник, літературознавець, громадський діяч, один із засновників Кирило-Мефодіївського братства у Києві (1845-1846). Відіграв значну роль у розвитку української та російської історіографії. Автор монографій «Богдан Хмельницький» (1857), «Руїна» (1879-1880), «Мазепа» (1882), «Мазепинці» (1884), «Російська історія в життєписах її найважливіших діячів» (т. 1-3, 1874-1876).

20 травня – Постановою Президії АН України при Інституті геологічних наук АН України створено Центр аерокосмічних досліджень Землі (з 2005 – Державна установа Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України).

– Постановою Президії АН України Криворізькому ботанічному саду надано статус самостійної установи в системі АН України.

26 травня – Розпорядженням Президії АН України Центральний науково-природничий музей АН України отримав статус самостійної наукової установи при Президії АН України.

3 липня – Постановою Президії АН України на базі Спеціального конструкторського бюро математичних машин і систем Інституту кібернетики АН України створено Інститут проблем математичних машин і систем АН України.

Основні напрями: створення наукових засад розроблення та впровадження прогресивних інформаційних технологій; сучасних методів математичного моделювання, засобів обчислювальної техніки, автоматизованих систем різного призначення та нових інтелектуальних систем обробки інформації.

3 липня – Постановою Президії АН України на базі СКТВ програмного забезпечення Інституту кібернетики АН України створено Інститут програмних систем АН України.

Основні напрями: теоретичні та прикладні питання розробки систем і технологій програмування; моделі та засоби програмної інженерії; проблеми оцінки і забезпечення якості, стандартизації та сертифікації програмних систем; формально-логічні основи, методи і засоби створення інтелектуальних інформаційних систем, банків даних і знань; математичне і програмне забезпечення побудови складних розподілених комп'ютерних систем.

3 липня – Створено Кібернетичний центр АН України (директор **В.С. Михалевич**).

16 липня – Постановою Президії АН України засновано премію імені М.І. Туган-Барановського за видатні наукові роботи в галузі економіки.

Туган-Барановський Михайло Іванович (1865-1919) – учений-економіст, історик, громадський діяч, акад. УАН (1918), голова Відділу соціальних наук УАН (1918-1919). З

1895 викладав у Петербурзькому і Київському університетах, Петербурзькому політехнічному інституті, університеті ім. Шанявського в Москві. В 1917-1918 – міністр в уряді Української Центральної Ради, 1918-1919 – професор Київського університету, в 1919 – директор Інституту по вивченню економічної кон'юнктури та народного господарства України УАН.

21 вересня – Постановою Президії АН України на базі Ужгородського відділення Інститут ядерних досліджень АН України створено Інститут електронної фізики АН України.

Основні напрями: дослідження з атомної та ядерної фізики низьких енергій, фізики електронних та іонних зіткнень, фізичної і квантової електроніки, нелінійної оптики; розробка нових методів досліджень та створення нових приладів і оптичних матеріалів функціональної та квантової електроніки.

30 вересня – Постановою Президії АН України на основі Відділу архівних фондів Центральної наукової бібліотеки АН України створено Інститут архівознавства АН України як науково-дослідної структури Бібліотеки з функціями головного архівного підрозділу в АН України.

7 жовтня – Постановою Президії АН України створено Інститут східноєвропейських досліджень АН України (з 2001 – Інститут європейських досліджень НАН України). Постановою Президії НАН України від 21 вересня 2011 на базі Інституту європейських досліджень НАН України створено Інститут всесвітньої історії НАН України (директор – **А.І. Кудряченко**).

Основні напрями: теоретичні проблеми всесвітньо-історичного процесу; історія країн світу, історія міжнародних відносин; світовий культурно-цивілізаційний розвиток; суспільно-політичні та культурні взаємини України з країнами світу, їх аналіз і прогнозування розвитку.

21 жовтня – Постановою Президії АН України створено Міжнародний інститут клітинної біології АН України.

Основні напрями: з'ясування молекулярно-біологічних та молекулярно-генетичних механізмів життєдіяльності рослинних клітин; створення біотехнологій на основі клітинної і генної інженерії, способів культивування клітин, методів біохімії, біофізики та імунології [2, с.247].

13 листопада – У Дніпропетровську створено Інститут проблем природокористування та екології.

25 листопада – Загальні збори АН України обрали нових членів Академії.

Обрані дійсними членами:

Л.І. Анатичук (матеріалознавство, технологія матеріалів для перетворювачів енергії);
М.П. Булгаков (гідрогеологія);
А.Д. Візір (клінічна медицина);
С.В. Волков (хімія);
Є.Г. Гончарук (гігієна);
І.С. Горбань (фізика твердого тіла);
Я.М. Григоренко (механіка);
Ю.Л. Далецький (математика);
Є.П. Дибан (енергетика);
І.М. Дзюба (літературознавство);
Г.В. Єльська (молекулярна біологія);
А.С. Єфімов (ендокринологія);
М.Г. Жулинський (українська література);
Я.Д. Ісаєвич (культурологія);
І.М. Карп (енергетика);
П.С. Кислий (матеріалознавство);
С.М. Конюхов (механіка);
О.О. Корж (травматологія і ортопедія);
В.М. Кошляков (аналітична механіка);

В.М. Кунцевич (системи управління);
Л.М. Литвиненко (астрономія і радіоастрономія);
О.М. Лук'янова (педіатрія);
Л.Т. Мала (терапія);
О.О. Навакатікян (патофізіологія);
Н.О. Пучківська (офтальмологія);
Б.М. Пшеничний (системи керування рухомими об'єктами);
А.П. Ромоданов (нейрохірургія);
В.П. Семиноженко (матеріалознавство, надпровідні матеріали);
Е.В. Собонович (геохімія навколишнього середовища);
В.О. Топачевський (зоологія);
Д.Ф. Чеботарьов (терапія);
Ю.С. Шемшученко (право);
І.К. Янсон (електроніка).

Обрані членами-кореспондентами:

О.Є. Божко (енергомашинобудування);
Б.І. Бондаренко (матеріалознавство, технологія металів);
В.П. Бондаренко (надтверді матеріали);
Б.П. Борисов (електротехніка);
Л.І. Бударін (технічна хімія);
Г.М. Бутенко (патофізіологія);
М.Я. Валах (фізика напівпровідників та діелектриків);
І.Р. Вихованець (українська мова);
В.М. Геєць (економіка);
М.В. Даниленко (хірургія);
Г.В. Донченко (біохімія);
В.Г. Дончик (українська література);
С.І. Дорогунцов (розміщення продуктивних сил);
В.Г. Дрінфельд (математика);
В.Б. Євтух (політологія);
М.Ф. Євтушенко (гідробіологія);
В.М. Єремєєв (хімічна океанографія);
М.З. Згуровський (системний аналіз);
О.О. Ключников (наукове приладобудування);
Г.В. Книшов (серцево-судинна хірургія);
Г.О. Ковтун (фізична хімія);
О.О. Коноваленко (астрофізика);
Ю.В. Коржушко (терапія);
Ю.П. Корчевий (теплофізика);
Р.І. Костик (астрофізика);
А.Г. Косторнов (матеріалознавство, технологія металів);
В.Д. Кубенко (механіка рідин і газів);
Є.О. Куліш (геологія);
М.Є. Кучеренко (біохімія);
В.Й. Лакомський (металургія);
В.С. Лисенко (обчислювальна техніка);
М.Г. Лук'яненко (органічна хімія);
В.І. Лялько (гідрогіологія);
І.С. Магура (біофізика);
В.А. Макара (матеріалознавство, міцність матеріалів);
Т.П. Мар'янович (інформатика);
В.Б. Молодкін (фізика металів);
О.К. Назаренко (матеріалознавство, технологія металів);
Д.С. Наливайко (теорія літератури);
Б.О. Нестеренко (атомна фізика, електроніка);
С.І. Пирожков (демографія);
Г.Г. Півняк (гірнична та металургійна електроенергетика);
М.В. Попович (філософія);
В.Н. Редько (автоматизовані системи);

А.М. Романенко (онкологія);
Л.Г. Руденко (географія);
С.М. Рябченко (фізика магнітних явищ);
О.Я. Савченко (математичні проблеми механіки);
В.М. Семененко (геологія);
В.І. Семчик (підприємницьке право);
В.М. Сидельников (педіатрія);
В.А. Сідоров (фізіологія рослин);
В.Г. Скляренко (мовознавство);
І.Г. Скрипаль (молекулярна біологія);
В.А. Смолій (історія України);
К.М. Степанов (ядерна фізика, фізика плазми);
М.В. Стешенко (астрономія);
В.Ю. Сторіжко (ядерна фізика, фізика плазми);
Ю.І. Тарасевич (колоїдна хімія);
Л.В. Тимошенко (акушерство і гінекологія);
А.П. Травлєєв (грунтознавство);
І.М. Трахтенберг (медична екологія);
Ф.П. Трінус (токсикологія);
М.Д. Тронько (радіаційна медицина);
А.Ф. Фролов (епідеміологія);
О.М. Харитонов (геофізика);
Є.Я. Хруслов (математика);
В.П. Шевченко (механіка);
А.П. Шпак (аморфні матеріали);
М.М. Щербак (зоологія хребетних).

9 грудня – Президія Академії наук України прийняла постанову «Про підготовку багатотомної документальної серії книг «Реабілітовані історією» (головний редактор – **П.Т. Тронько**) [3].

12 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

Й.В. Островському, Б.Я. Левіну – за цикл праць «Дослідження з цілих та мероморфних функцій»;

О.Г. Ситенку – за цикл праць «Флуктуації і нелінійна взаємодія хвиль в плазмі»;

П.М. Цибульову – за участь у роботі «Плазмохімічні процеси: фізико-хімічні основи, технологія, застосування»;

В.П. Семиноженку, Л.Я. Малкесу, Б.М. Красовицькому, В.М. Шершукову, Л.М. Ягупольському – за створення органічних люмінофорів і люмінесцентних матеріалів, організацію їх виробництва в Україні та впровадження у різні галузі народного господарства, науки і техніки;

А.П. Лебеді, Н.М. Макачук, О.П. Ісайкіній, Н.І. Джуренко, В.Г. Собку, В.Д. Осетрову, В.В. Кривенку, А.М. Гродзінському (посмертно) – за енциклопедичний довідник «Лікарські рослини», виданий 1989;

І.І. Чебаненку, В.О. Крашкіну, В.П. Клочку – за участь у відкритті принципово нового об'єкта пошуків родовищ нафти і газу як джерела розширення паливно-енергетичної бази України;

А.М. Белоусу, В.Й. Луговому, В.О. Моїсєєву, А.М. Гольцеву, О.М. Воротіліну, Г.С. Лобинцевій, С.С. Лаврику (посмертно) – за цикл праць «Створення наукових основ та методів кріоконсервування клітинних суспензій і їх використання у медицині»;

В.В. Немошкаленку, А.П. Шпаку, В.В. Маслову, О.В. Романовій – за цикл праць «Структура та властивості метастабільних аморфних і мікрокристалічних сплавів, одержаних надшвидким охолодженням розплаву, та їх використання у техніці»;

В.І. Гнесіну – за участь у розробці наукових основ газодинамічного удосконалення та створення високоекономічних і надійних проточних частин парових турбін потужністю 200–1000 МВт.;

М.І. Хомі, В.С. Білякову, І.Ф. Миронюку – за участь у розробці та впровадженні екологічно чистих потокових технологій прискореного виробництва харчових напоїв на основі використання нових препаратів діоксиду кремнію;

П.Г. Костюку, І.С. Магурі, Д.М. Гродзінському, М.Ф. Шубі, Є.П. Сидорику – за підручник «Біофізика», виданий 1988;

М.О. Кільчевському (посмертно) – за підручник «Теоретична механіка» у 4-х томах, виданий у 1957-1990.

29 грудня – Розпорядженням Президії АН України Науково-інженерний центр по розробці та впровадженню технологій використання амонійно-карбонатних сполук у сільському господарстві «АКСО» Інституту фізіології рослин та генетики АН України передано Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії АН України.

30 грудня – Постановою Президії АН України Інститут напівпровідників АН України перейменовано в Інститут фізики напівпровідників АН України.

1992 (листопад) – Затверджено положення про Відділення АН України та основні принципи організації діяльності науково-дослідного інституту.

1992 – Президія АН України прийняла постанову «Про заснування АН України золотих медалей імені видатних учених України».

– Постановою Президії АН України створено Інститут економіко-правових досліджень АН України (директор – **В.К. Мамутов**).

Основні напрями: теоретичні та практичні проблеми господарського права; державне регулювання економіки; правове забезпечення формування і функціонування змішаної економіки; економіко-правові проблеми соціально-економічного розвитку територіальних систем; правове забезпечення підприємництва; формування нових організаційно-господарських структур; вирішення економіко-правових проблем попередження економічних правопорушень; проблеми детінізації і декриміналізації економіки; економіко-правові проблеми територій із спеціальним правовим режимом господарської діяльності; проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків; економіко-правові проблеми екології регіонів.

– Створено Кримське відділення АН України.

– У відання АН України передано Науково-технічний центр електрофізичної обробки Мінатоменергопрому та Мінмедпрому СРСР.

– У відання АН України передано Міжнародний центр технології програмування.

– Дослідний завод спецелектрометалургії Інституту електрозварювання АН УРСР реорганізовано у науково-виробничий комплекс малих підприємств та інженерних центрів.

– Створено книготорговельну мережу «Академічна книга» у складі книгарень у Києві, Харкові та Дніпропетровську.

– В.В. Гордієнко та О.В. Завгородня склали карту теплового потоку Північно-Східної Європи (Інститут геофізики АН УРСР).

– Створено органічні люмінофори та люмінесцентні матеріали, організовано їх виробництво та впровадження у різних (В.П. Семиноженко та ін.; Інститут монокристалів АН України).

– Розроблено нові підходи та методи молекулярного моделювання та фізико-хімічних досліджень рідкокристалічних фазових станів, на основі яких створено новий клас матеріалів – біоеквівалентні рідкокристалічні системи (Інститут монокристалів АН України).

– Закладено наукові основи та створено гідроакустичні комплекси інфра та низькочастотного діапазонів (Інститут імпульсних процесів і технологій АН України).

– Розроблено моделі, методи та алгоритми розрахунку на ЕОМ перехідних режимів і живучості електроенергетичних систем (Інститут електродинаміки АН України).

- Виявлено явище магнітного упорядкування кооперативного типу точкових дефектів кристалічної структури кремнію радіаційного та термічного походження (Інститут фізики АН України).
- Президія АН України прийняла постанову про започаткування журналу «Проблеми енергозабезпечення».
- Президія АН України прийняла рішення про відновлення видання журналу «Східний світ».
- Вийшли перші номери журналів: «Український географічний журнал» та «Процеси лиття».
- Вийшли в світ філософські твори Стефана Яворського в трьох томах, підготовлені Інститутом філософії АН України.
- Вийшла в світ книга «Нариси історії вітчизняної астрономії» за редакцією В.А. Амбарцумяна, підготовлена Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН України.
- Здійснено видання збірника документів і матеріалів «Колективізація і голод на Україні, 1929–1933», підготовленого Інститутом історії України АН України.

1992 - Вийшла книга С.М. Гершензона «Тропою генетики» [4].

В книзі видатний український генетик С.М. Гершензон розповідає про свою більш ніж піввікову наукову діяльність, яку він розпочав під керівництвом таких видатних учених, як М.К. Кольцов, С.С. Четвериков, О.С. Серебровський, М.І. Вавилов і Г.Мьоллер, висвітлює низку важливих подій в історії вітчизняної генетики, свідком і учасником яких він був.

1993

6 січня - Постановою Президії АН України схвалено Національну космічну програму України, розроблену Національним космічним агентством України, КБ «Південне» та Академією наук України з метою збереження та розвитку космічної галузі України.

20 січня - Постановою Президії АН України Інститут суспільних наук АН України реорганізовано в Інститут українознавства АН України.

3 лютого - Розпорядженням Президента України та постановою Президії АН України Національний інститут економічних програм включено до складу АН України (з 1995 - Інститут Росії АН України, 1997 ліквідований).

5 лютого - Постановою Президії АН України створено Ужгородське відділення елементів і структур оптоінформатики Інституту проблем реєстрації інформації АН України.

18 лютого - Постановою Президії АН України Інститут геохімії і фізики мінералів АН України перейменовано в Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення АН України. Постановою Президії АН України від 7 грудня 2006 Інституту присвоєно ім'я М.П. Семененка.

Основні напрями: геохімія процесів породо- та рудоутворення; регіональна та генетична мінералогія та фізика мінералів; петрологія ендегенних процесів; геологія родовищ корисних копалин України, їх металогенія та прогнозування; пошукова геохімія.

3 березня - Президія АН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.В. Гончаруку** та **М.Г. Васильєву** - за монографію «Природні силікати: будова, властивості та реакційна здатність»;

премію ім. О.О. Богомольця **В.І. Грищенку** та **Г.О. Бабійчуку** - за цикл робіт «Електрофізіологічні та біохімічні процеси в організмі тварин та людей при охолодженні»;

премію ім. М.М. Крилова **М.Й. Ядренку**, **В.Л. Гірці** та **М.М. Леоненку** - за цикл робіт «Теорія випадкових полів операторів та її застосування»;

премію ім. Є.О. Патона **Ю.М. Готальському** - за монографію «Зварювання перлитних сталей аустенітними матеріалами»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.В. Моргуну** та **І.П. Чучмій** - за монографію «Генетичні основи і методи селекції скоростиглих гібридів кукурудзи»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.М. Іванову** та **О.В. Стабніковій** - за цикл робіт «Кінетика та стехіометрія росту популяцій мікроорганізмів»;

премію ім. В.І. Вернадського **Ю.П. Оровецькому** - за монографію «Мантіїний діапїризм»;

премію ім. О.М. Динника **Л.П. Козлову** та **В.В. Бабенку** - за цикл робіт «Обтікання тіл у випадку інтенсифікації вихрових структур в пограничному шарі»;

премію ім. М.Г. Холодного **К.С. Ткачуку** - за цикл робіт «Водний і сольовий обмін рослин»;

премію ім. О.В. Палладіна **М.П. Дмитренку** - за монографію «Пуриновий обмін і його регуляція в лімфоцитах»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Г.О. Бикову**, **С.І. Калачову** та **О.І. П'ятничку** - за цикл робіт «Енергозберігаючі технології використання альтернативних моторних палив на автотранспорті»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **М.Г. Чумаченку**, **М.Д. Айзенштейну** та **Р.І. Заботіній** - за цикл праць з економічних проблем автоматизації виробництва»;

премію ім. М.І. Костомарова **Ю.А. Пінчуку** - за серію праць, присвячених дослідженню життя і наукової спадщини М.І. Костомарова, М.С. Грушевського та інших відомих істориків України»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Г.П. Кулеміну** та **В.Б. Розказовському** - за монографію «Розсіяння міліметрових радіохвиль поверхнею Землі під малими кутами»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.Б. Ларіну** та **О.Д. Морозову** - за цикл робіт «Підвищення ефективності оцінок результатів випробувань нової техніки»;

премію ім. І.Я. Франка **М.О. Морозу** - за серію робіт з джерелознавства «Літопис життя і творчості Лесі Українки»;

премію ім. Л.П. Симиренка **А.П. Лебеді** та **Н.І. Джуренку** - за монографію «Обліпіха на Україні»;

премію ім. В.М. Глушкова **Ю.І. Самойленку**, **Ю.П. Ладиков-Роеву** та **Ю.Г. Кривоносу** - за цикл робіт «Керування процесами у суцільних середовищах»;

премію ім. М.П. Василенка **Г.Л. Знаменському** - за цикл робіт «Правове регулювання економіки в сучасних умовах»;

премію ім. М.Д. Стражеска **М.С. Заноздрі** та **Г.В. Яновському** - за цикл робіт по вивченню механізмів формування та розвитку основних захворювань серцево-судинної системи, розробці методів їх діагностики та лікування»;

премію ім. М.М. Боголюбова **В.Г. Бар'яхтару**, **Ю.О. Митропольському** - за цикл робіт «Метод усереднення та його застосування у математичній і теоретичній фізиці»;

премію ім. І.М. Францевича **В.О. Лавренку** та **Ю.Г. Гогоці** - за монографію «Корозія конструкційної кераміки»;

премію ім. М.С. Грушевського **В.С. Степанкову** - за серію праць з проблеми розвитку соціальної боротьби в ході Визвольної війни 1648-1654 та її впливу на процес творення національної держави, внутрішню і зовнішню політику уряду Б.Хмельницького»;

премію ім. Г.В. Карпенка **М.П. Савруку**, **С.Я. Яремі** та **О.П. Остащу** - за цикл робіт «Статистична і циклічна тріщиностійкість матеріалів з врахуванням впливу низькотемпературного середовища: теорія, методи визначення та способи підвищення»;

премію ім. М.П. Барабашова **М.І. Міщенку**, **О.В. Мороженку** та **Е.Г. Яновицькому** - за цикл робіт «Поляризація випромінювання атмосферами планет та хмарами міжзоряного пилу».

23 березня - Відбулися Загальні збори АН України, присвячені підсумкам її діяльності у 1992. На зборах також проведено вибори Президії АН України. Президентом АН України переобрано **Б.Є. Патона**, віце-президентами АН України стали **В.Г. Бар'яхтар**, **П.Г. Костюк**, **П.П. Толочко**, членами Президії АН України - **В.В. Немошкालенко**, **В.В. Скопенко**, **Б.С. Стогній**, **В.І. Трефілов**. Академіками-секретарями Відділень АН України затверджено: **І.І. Скрипника** - Відділення математики; **В.С. Михалевича** - Відділення інформатики, обчислювальної техніки та автоматизації; **В.С. Пилипенка** - Відділення механіки; **М.С. Бродина** - Відділення фізики і астрономії; **В.І. Старостенка** - Відділення наук про Землю;

І.К. Походню - Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства; **А.К. Шидловського** - Відділення фізико-технічних проблем енергетики; **В.Д. Походенка** - Відділення хімії; **Г.Х. Мацуку** - Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології; **Ю.І. Кундієва** - Відділення проблем медицини; **Ю.Ю. Глебу** - Відділення загальної біології; **І.І. Лукінова** - Відділення економіки; **Я.Д. Ісаєвича** - Відділення історії, філософії і права; **Л.М. Новиченка** - Відділення літератури, мови та мистецтвознавства.

28 травня - Постановою Президії АН України Інституту українознавства АН України присвоєно ім'я видатного українського історика **І.П. Крип'якевича**.

КРИП'ЯКЕВИЧ Іван Петрович (1886-1967) - видатний український історик, акад. АН УРСР (1958). Був головою історичної секції НТШ, завідувачем кафедри, проф. Львів. ун-ту, відділу Ін-ту історії України АН УРСР у Львові, з 1951 - Ін-ту суспільних наук АН УРСР (в 1953-1961 - директор).

Наукові праці в галузі історії України, археографії, нумізматики, архівістики. Автор праць: «Українська історіографія» (1923), «Велика історія України» (1935), «Історія українського війська» (1936, у співавторській), «Історія української культури» (1937), «Богдан Хмельницький» (1954) та ін. Засл. діяч науки УРСР (1961).

- Постановою Президії АН України засновано премію імені **І.І. Шмальгаузена** за видатні наукові роботи в галузі зоології, морфології, філогенії, екології тварин і біоніки.

Шмальгаузен Іван Іванович (1884-1963) - видатний зоолог, акад. ВУАН (1922), Наукові праці присвячено порівняльній анатомії та ембріології, еволюційній морфології, походженню наземних хребетних, вивченню процесів росту організмів, феногенетиці, загальнобіологічним проблемам. Встановив закон росту тварин. Заслужений діяч науки України (1935). Його ім'я присвоєно Інституту зоології НАН України.

31 травня - Вийшов Указ Президента України «Про державну політику інформатизації України», яким Кібернетичний центр АН України визнано головною організацією з проблем інформатизації.

9 червня - Постановою Президії АН України Інституту механіки АН України присвоєно ім'я видатного вченого **С.П. Тимошенка**.

- Президія АН України розглянула питання «Про стан та перспективи розвитку досліджень в Антарктиці». Прийнято рішення про створення Міжвідомчого антарктичного комітету (голова - **В.І. Старостенко**, заступник голови - **П.Ф. Гожик**) та його робочого органу - Центру антарктичних досліджень, схвалено план першої Української антарктичної експедиції. 11 серпня розпорядженням Президії АН України **П.Ф. Гожика** призначено директором Центру антарктичних досліджень АН України.

14 липня - Постановою Президії АН України та наказом Національного космічного агентства України Інституту технічної механіки АН України надано статусу подвійного підпорядкування - АН України та НКА України.

14-16 вересня - Відбулася Міжнародна конференція «Високоазотисті сталі» організована Інститутом металознавства АН України.

23 вересня - У Києві створено Міжнародну асоціацію академії наук (МААН) як неурядову міжнародну самоврядну організацію. Президентом її обрано **В.Є. Патона**.

29 вересня - Постановою Президії АН України Інституту загальної та неорганічної хімії АН України присвоєно ім'я **В.І. Вернадського**.

8 жовтня - Відбулася сесія Загальних зборів АН України, присвячена 70-річчю від дня народження видатного українського вченого-кібернетика, організатора науки **В.М. Глушкова**.

29 жовтня – Прийнято постанову бюро Президії АН України про створення на базі Дослідного виробництва Інституту фізичної хімії АН України Виробничо-технологічного комплексу малих колективних підприємств.

1 листопада – У Центрі антарктичних досліджень АН України створено Південне відділення в Одесі та Західне відділення – у Львові.

16 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів АН України, присвячена 75-річчю АН України.

22 грудня – Постановою Президії АН України засновано премію імені Ф.Г. Яновського за видатні наукові роботи в галузі терапії, клінічної бактеріології та імунології.

Яновський Феофіл Гаврилович (1860–1928) – видатний український учений-терапевт, акад. ВУАН (1927). Закінчив Київський університет (1884), в якому працював (1905–1919 – професор), з 1921 – завідувач кафедри Київського медичного інституту. Наукові дослідження стосуються туберкульозу легень, хвороб нирок, клінічної бактеріології, фізіології та патології травлення, патології кровообігу. Створив наукову школу терапевтів. Його ім'я присвоєно (1928) Українському науково-дослідному інституту туберкульозу та грудної хірургії.

31 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

Ю.М. Шевченку, І.Ф. Киричку, П.Г. Махорту, І.О. Моговиловцю, В.Г. Савченку, В.І. Козлову – за монографію «Механіка зв'язаних полів у елементах конструкцій» у п'яти томах, видану 1987–1989;

В.С. Михалевичу, І.В. Сергієнку, О.А. Летичевському, Н.З. Шору, Ю.В. Капітоновій, І.М. Молчанову, В.О. Трубіну, В.П. Клименту – за цикл праць «Математичні методи і програмні засоби для розпаралелювання та розв'язання задач на розподілених багатопроцесорних ЕОМ»;

О.М. Івасишину, В.Г. Гаврилюку, В.В. Кокоріну, Р.В. Тельовичу – за цикл праць «Фазові та структурні перетворення у твердих розчинах з мікро- і субмікронеоднорідним розподілом елементів та їх використання для одержання нових металічних матеріалів»;

В.Д. Походенку, В.Г. Кошечці, А.Ф. Попову, Й.О. Опейді, В.І. Станинцю, Ю.О. Сергучову, Л.М. Литвиненку, Р.В. Кучеру (посмертно) – за цикл праць «Проміжні частинки та комплекси в органічних реакціях: роль, будова, реакційна здатність»;

С.М. Кочубей, О.Г. Воловик, С.В. Мануїльській – за працю «Фізико-хімічні механізми мінливості мембранної системи хлоропластів у зв'язку з регуляцією процесу фотосинтезу»;

М.М. Паламарчуку, О.М. Мариничу, Л.Г. Руденку, І.О. Горленку, Г.О. Пархоменку – за цикл монографій «Географічні основи раціонального природокористування в Україні»;

О.Й. Прицаку – за цикл праць «Україна і Схід» (1981–1992);

М.Я. Валаху, Є.Ф. Венгеру, О.Т. Сергєєву, Л.Й. Бережинському, С.І. Власкіній, Д.Т. Тарашенку – за цикл праць «Комплексні дослідження фізичних властивостей карбіду кремнію і розробка на його основі напівпровідникових приладів, що працюють в екстремальних умовах»;

І.І. Залюбовському, А.К. Вальтеру (посмертно) – за підручник «Ядерна фізика» (4-е видання, 1991).

1993 – Засновано журнал «Метал та лиття України».

– Президент АН України Б.Є. Патон надіслав листа міністру закордонних справ України А.М. Зленку щодо перемовин з Великою Британією про умови передачі Україні англійської антрактичної станції «Фарадей» тощо.

– До складу Академії ввійшов Державний науковий центр лікарських засобів.

– Відбулася Міжнародна конференція з електронної спектроскопії ESCA-5 організовано Інститутом металофізики АН України.

– В.С. Гвоздецкий та І.В. Кривцун відкрили особливий вид електричного газового розряду та розробили обладнання для гібридного зварювання та інших родинних технологій.

- Розроблено метод оберненої системи з використанням множини траєкторій, одержано умови та алгоритми розв'язання прямих і обернених задач керування (Інститут прикладної математики і механіки АН України).
- Створено технологію інтегрованого інтелектуального розв'язання динамічних конфліктів у реальному масштабі часу («Антикон») призначену для керування динамічними об'єктами в конфліктних ситуаціях підвищеної складності (В.В. Павлов, Інститут кібернетики АН України).
- Розроблено теорію, інженерно-технічні методи визначення та підвищення статичної і циклічної тріщиностійкості матеріалів з урахуванням впливу низькотемпературного середовища (М.П. Саврук та ін., Фізико-механічний інститут АН України).
- Доведено, що структура забруднень техногенними домішками після переносу в турбулентній атмосфері має складний плямистий, мультифрактальний характер, одержано експериментальні значення фрактальних розмірностей плями забруднень поверхні ^{137}Cs і межі його випадання внаслідок Чорнобильської аварії (В.Г. Бар'яхтар, В.Гончар, В.Яновський).
- Розроблено фізичні та фізико-хімічні основи одержання надпровідних проводів довільної довжини у вигляді високотекстурованого покриття з купрату вісмуту-стронцію на металевому дроті (В.П. Семиноженко та ін., Інститут монокристалів АН України).
- Експериментально відкрито ефект автолокалізації екситонних збуджень і доведено співіснування вільних і автолокалізованих екситонів в одновимірних молекулярних ланцюжках обмеженої довжини зі строго одновимірним екситонним транспортом, встановлено вплив складу діелектричної матриці на поляронний ефект (Ю.В. Малюкин, О.Г. Товмаченко, В.П. Семиноженко, Інститут монокристалів АН України).
- Створено сім'ю фосвіч-детекторів та розроблено прилади радіаційного контролю, що мають принципово нові можливості реєстрації випромінювання (Ю.Т. Видай, А.С. Гершун, М.В. Космина та ін.; Інститут монокристалів АН України).
- Розроблено методи та програмне забезпечення вимірювання акустичних сигналів з використанням адаптивної фільтрації (Інститут імпульсних процесів і технологій АН України).
- Вивчено доменну організацію та функції окремих доменів білків системи зсідання крові та фібринолізу (Л.В. Медвідь, С.В. Литвинович, Ю.В. Мацука).
- Інститут історії України НАН України розпочав видання серії збірників «Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика». На 2012 вийшло 17 випусків.
- Видано колективну монографію «Правовий статус Академії наук України».
- Вийшла монографія Ю.О. Храмова, С.П. Рудої, Ю.В. Павленка, В.А. Кучмаренко «Рання історія Академії наук України» (1918-1923) [5].
- Вийшла в світ колективна праця «Етнос і соціум», підготовлена Інститутом філософії АН України.
- Вийшли перші номери журналів: «Наука і наукознавство», «Фізика конденсованих систем», «Технічна механіка».
- Видано «Фразеологічний словник української мови» у двох книгах, підготовлений Інститутом української мови АН України.

1994

20 січня - Постановою Президії НАН України Донецькому фізико-технічному інституту НАН України присвоєно ім'я О.О. Галкіна.

Галкін Олександр Олександрович (1914–1982) – видатний вчений у галузі експериментальної фізики, акад. АН УРСР (1965). У 1937–1941 і 1945–1960 – працював у Харківському фізико-технічному інституті, 1960–1965 – заступник директора Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР, з 1965 – директор Донецького фізико-технічного інституту АН УРСР. Наукові праці у галузі фізики твердого тіла, радіоспектроскопії, надпровідності, фізики високих тисків. Спільно зі співробітниками відкрив проміжний фазовий стан у антиферомагнетиках (1968), ефект необоротного індукування магнітного стану речовини сильним магнітним полем (1971), доплерон-фононний резонанс у металах (1977). Розробив метод нестационарної гідроекструзії. Заслужений діяч науки і техніки України (1978). Лауреат Державної премії України (1971, 1982) та премії ім. К.Д. Синельникова (1975).

16 лютого – Президія АН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Н.І. Ільченку, М.В. Павленку та М.П. Самченку** – за цикл робіт «Розробка наукових основ створення нових ефективних гетерогенних каталізаторів та каталітичних процесів синтезу цінних продуктів на основі Cl-сполук»;

премію ім. О.О. Богомольця **О.О. Мойбенку та В.Ф. Сагачу** – за монографію «Імуногенні порушення діяльності серцево-судинної системи»;

премію ім. М.М. Крилова **М.Л. Горбачу ку** – за серію наукових праць «Простори основних та узагальнених векторів замкненого оператора та їх застосування до дослідження розв'язків операторно-диференціальних рівнянь»;

премію ім. Є.О. Патона **В.В. Панасюку** – за монографію «Механіка квазікрихкого руйнування матеріалів»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.П. Гриню** (посмертно) – за цикл робіт «Створення високоврожайних і стійких вітамінних сортів овочевих рослин, впровадження їх у сільськогосподарське виробництво України»;

премію ім. Д.К. Заболотного **Р.І. Гвоздяку, М.С. Матишевській та Є.Ф. Григор'єву** (посмертно) – за монографію «Мікробний полісахарид ксантан»;

премію ім. В.І. Вернадського **Ю.М. Сеньковському, В.В. Глушку та А.Ю. Сеньковському** – за монографію «Фосфорити Заходу України»;

премію ім. О.М. Динника – **Г.В. Степанову** за монографію «Пружнопластичне деформування та руйнування матеріалів при імпульсному навантаженні»;

премію ім. М.Г. Холодного **Я.П. Дідуху та Р.І. Бурді** – за цикл робіт «Рослинний покрив і флора півдня України та їх антропогенна трансформація»;

премію ім. О.В. Палладіна **З.П. Васкренку, А.Ф. Фролову та В.В. Смирнову** – за монографію «Жирнокислотні профілі бактерій, що патогенні для людини та тварини»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **І.В. Волкову, В.М. Ісакову та О.П. Плугатару** – за роботу «Електромеханічні системи для енерго- та ресурсозберігаючих технологій на базі електроприводів з джерелами струму в силових ланцюгах»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **В.О. Топачевському, В.А. Несіну та О.Ф. Скорику** – за цикл робіт «Гризуни неогену та давнього плейстоцену півдня Східної Європи (систематичний, історико-фауністичний, біостратиграфічний та палеогеографічний аналіз)»;

премію ім. М.І. Костомарова **М.М. Корінному** – за монографію «Переяславська земля» (X – перша половина XIII ст.);

премію ім. К.Д. Синельникова **І.П. Запісочному, В.А. Кельману та Ю.О. Шпенику** – за цикл робіт «Фізичні процеси та механізми збудження когерентного випромінювання в лазерах на парах вісмуту з електророзрядним і оптичним способами накачки»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.Ю. Тонкалю, М.М. Кулику та М.В. Гнідому** – за серію праць «Основи теорії та організації систем управління розвитком енергетики та енергозбереження»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.П. Бассу, В.І. Тимошенку та В.О. Шувалову** – за цикл робіт «Розробка експериментально-теоретичних методів і комплексні дослідження з аерогазодинаміки і електроплазмодинаміки об'єктів ракетно-космічної техніки»;

премію ім. І.Я. Франка **Д.В. Затонському** – за монографію «Реалізм – це сумніви»;

премію ім. Л.П. Смиренка **М.В. Андрієнку** – за цикл робіт з технології вирощування малопоширених плодових та ягідних культур;

премію ім. В.М. Глушкова **А.В. Анісімову, А.О. Морозову та Б.М. Пшеничному** – за цикл робіт «Методи управління та обробки даних у прикладних системах»;

премію ім. М.Д. Стражеска **В.О. Боброву та О.Д. Яновському** – за монографію «Синдром слабкості синусового вузла та суправентрикулярні аритмії»;

премію ім. М.М.Боголюбова **О.Г.Ситенку** та **О.М.Шарковському** - за цикл робіт «Теорія розсіяння квантових систем та одновимірні динамічні системи»;

премію ім. М.П. Василенка **І.Б. Усенку** - за цикл робіт «Юридичні аспекти історії Всеукраїнської академії наук»;

премію ім. М.С. Грушевського - **П.С. Соханю**, **В.І. Ульяновському** та **С.М. Кіржаєву** - за цикл робіт «М.С. Грушевський і українське національне відродження»;

премію ім. І.М. Францевича **Г.С. Єршову** та **Л.О. Позняку** - за монографію «Структурування та формування властивостей сталей і сплавів»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Л.М. Ягупольському** - за монографію «Ароматичні та гетероциклічні сполуки з фторвмісними замісниками»;

премію ім. Г.В. Карпенка **П.М. Острику**, **С.Г. Тиру** та **З.О. Бобошку** - за цикл робіт «Створення колекції (фонду) інгібіторів корозії та інгібітованих матеріалів»;

премію ім. М.П. Барабашова **Ю.І. Волощуку**, **Б.Л.Кашеєву** та **В.Г. Кручиненку** - за монографію «Метеори та метеорна речовина».

22 березня - Указом Президента України Академії наук України надано статус національної - НАН України.

23 березня - Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена роботі Академії наук у 1993. Із звітною доповіддю «Основні підсумки діяльності Академії наук України у 1993 році та її завдання в умовах, що склалися» виступив її президент Б.Є. Патон.

З метою поліпшення взаємодії і координації наукових досліджень НАН України і галузевих академій наук Загальні збори обрали членами її Президії президента Української академії аграрних наук О.О. Созінова та президента Академії медичних наук України О.Ф.Возіанова [6].

Загальні збори НАН України також обрали 18 іноземних членів:

Б. Барановські (матеріалознавство), Польща;

П. Вольпе (молекулярна біологія), Італія;

К. Грін (кріобіологія і кріомедицина),
Велика Британія;

Б. Закман (молекулярна фізіологія), Німеччина;

Ф. Калоджеро (математика), Італія;

Г. Лібовіц (механіка руйнування), США ;

В. Маркус (політологія, міжнародне право), США;

К. Міллер (машинобудування, втома матеріалів), Велика Британія;

Е. Негер (біофізика), Німеччина;

Л. Ніренберг (математика), США;

М. Павлік (електроенергетика), Польща;

П. Рао Рама (матеріалознавство), Індія;

П. Рейвен (ботаніка), США;

Р. Ролле (археологія), Німеччина;

Дж. Ротблат (фізика), Велика Британія;

Л. Рудницький (літературознавство), США;

Б. Сполдінг (теплофізика), Велика Британія;

А. Хаас (органічна хімія), Німеччина.

19 жовтня - Постановою Президії НАН України на базі Львівського відділення Інституту економіки НАН України створено Інститут регіональних досліджень НАН України.

Основні напрями: формування регіональної політики; системи управління та еколого-економічного регулювання розвитку регіонів; раціональне використання виробничого, трудового, природно-ресурсного та інтелектуального потенціалу регіонів; ринкова інфраструктура і підприємництво; зовнішньоекономічна діяльність та транскордонне співробітництво; регіональна статистика.

3 листопада - Відбулося розширене засідання Президії НАН України, в якому взяв участь Президент України Л.Д. Кучма.

28 грудня - Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

М.П. Корнейчуку – за цикл наукових праць «Теорія сплайнів та їх застосування в оптимізації наближень»;

М.С. Бродину, І.В. Блонському, В.Б. Молодкіну, Л.І. Даценку, В.І. Хрупі, В.Ф. Мачуліну – за працю «Рентгено-, оптикоакустичні явища в реальних кристалах при комбінованому впливі різних фізичних полів».

В.В. Глушку – за цикл праць «Тектонічні карти як основа геологічного вивчення надр України»;

Ф.К. Іванченку – за підручник «Підйомно-транспортні машини», виданий 1993;

М.С. Ковальченку, Ю.Г. Ткаченку, О.В. Паустовському, Г.О. Бовкун, А.Л. Костюку – за розробку наукових основ створення нового покоління матеріалів, технології та устаткування для електроіскрового зміцнення деталей машин та інструментів та їх освоєння у промисловості;

В.М. Шимановському та Л.М. Лобанову – за цикл праць «Теорія розрахунку просторових конструкцій будівель і споруд на статичні та динамічні навантаження».

1994 (квітень) – Президент НАН України Б.Є. Патон і директор Центру антарктичних досліджень НАН України П.Ф. Гожик звернулися до SCAR з листом про прийняттям України асоціативним членом SCAR.

1994 – Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського НАН України перейменовано в Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України.

– Створено міжгалузевий науково-технічний центр «Укриття», який підпорядковано НАН України.

– Побудовано машиностійкі алгоритми наближення багаточленами спеціальних функцій (В.К. Дзядик).

– Введено поняття інформативності неперервних функціоналів відносно деякої множини метричного простору (М.П. Корнейчук).

– Проаналізовано основні тенденції та наслідки трансформації науки України з регіональної в самостійну національну наукову систему, функціонуючу в умовах перехідної економіки (Б.А. Малицький, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України).

– Створено субпікосекундні лазери з синхронним збудженням, в тому числі лазери з оберненим хвильовим фронтом (Є.О. Тихонов, С.Г. Розуван, О.К. Лямець, Інститут фізики НАН України).

– Виявлено пік електромагнітного поглинання у міліметровому радіодіапазоні при переході в рідкому гелії (О.П. Корольук, Є.М. Ганнопольський, А.В. Голік, Інститут радіофізики і електроніки НАН України).

– Виявлено переміщення ділянок області іоносфери, збуреної потужним короткохвильовим випромінюванням вздовж магнітних силових ліній (В.І. Таран, Л.П. Гончаренко, В.К. Боговський, Інститут іоносфери НАН України).

– Розроблено теорію оптичного поляризаційного еліпсометричного методу дослідження неоднорідних поверхневих структур твердих тіл і рідин (А.І. Семененко та ін.; Інститут прикладної фізики НАН України).

– Передбачено нове явище – надплинність електронно-позитронної плазми і дано його кількісну теорію (О.І. Ахієзер, С.В. Пелетинський, А.Яценко).

– Встановлено, що радіонукліди всіх хімічних елементів проникли на глибину до 250 м у районі Київської промислово-міської агломерації.

– Складено карти підводних долин та каньйонів Анатолійського сектору Чорного моря у масштабі 1:500 000, проведено їх морфометричну обробку (О.Ю. Митропольський, П.Ф. Гожик, В.І. Мельник, Інститут геологічних наук НАН України).

- Доведено вікове співвідношення земнокам'яних поясів Українського щита та Курської магнітної аномалії, встановлено вікові рубежі земнокам'яних поясів трьох генерацій: 3300-3265, 3170-3000 та 2167-2060 млн. років (М.П. Щербак, Г.В. Артеменко, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України).
- Досліджено закономірності поведінки підшви земної кори (А.В. Чекунов, Ю.П. Оровецький, Р.І. Кутас, Інститут геофізики НАН України).
- Виявлено жильну форму залягання нафти, що значно збільшує нафтогазовий потенціал Карпатської нафтогазоносної провінції (Г.Ю. Бойко, Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України).
- Встановлено фізико-хімічні закономірності високошвидкісного випаровування алюмінію, титану та сплавів на їх основі з використанням нового процесу - «гарячого джерела пари», досліджено структуру, фазовий склад і механічні властивості одержуваних композитів (Б.О. Мовчан, М.І. Гречанюк, Інститут електрозварювання НАН України).
- Створено оптичну систему об'єднання кількох лазерних потоків в один оптоволоконний тракт, що дозволило розробити технологічний лазерний комплекс потужністю 1 кВт з транспортуванням випромінювання на відстань до 10 метрів (Інститут електрозварювання, Інститут прикладної оптики НАН України).
- Запропоновано нові багатоконпонентні сплави - сорбенти водню з підвищеними електрохімічними характеристиками для заміни кадмію в нікель-кадмієвих акумуляторах (В.В. Скороход, Інститут проблем матеріалознавства НАН України).
- Побудовано великомасштабну трьохелектродну систему подвійного електрозбудження вуглецево-водневої плазми для низькотемпературного осадження алмазоподібних плівок на полімерній основі з метровими розмірами (М.В. Новиков та ін. Інститут надтвердих матеріалів НАН України).
- Розроблено метод надточного формування сферичних та асферичних дзеркал з листового металу для прецизійних оптичних пристроїв (А.А. Орап, Інститут надтвердих матеріалів НАН України).
- Одержано монокристали на основі фулерену (В.П. Семиноженко, Є.Є. Лакін, С.Г. Дедик, Інститут монокристалів НАН України).
- Передбачено ефект осциляційної залежності фазової швидкості акустичних фононів від хвильового вектору в системах еніонів і композитних ферміонів (Інститут монокристалів НАН України).
- Закладено наукові основи паралельної дії електровибуху та поверхнево-активних речовин на нафто- та водовіддачу свердловин (Інститут імпульсних процесів і технологій НАН України).
- Виконано комплекс досліджень по вивченню принципів керування фізико-хімічними властивостями рідких металів і сплавів при акустичному перемішуванні електровибуховим пристроєм, виявлено суттєві зміни структурно-чутливих характеристик розплавів, досягнуто підвищення поверхневого натягу рідких міді, чавуну, сталі (Інститут імпульсних процесів і технологій НАН України).
- Теоретично обґрунтовано та експериментально доведено концепцію живлення силових ланцюгів електроприводів змінного струму, що дало можливість розробити електромеханічні системи нового типу, які забезпечують ефективне перетворення електричної енергії (І.В. Волков, В.М. Ісаков, О.П. Плугатар, Інститут електродинаміки НАН України).

- В.Л. Походенко зі співробітниками заснував в Україні новий напрям молекулярного матеріалознавства - фізичну хімію електропровідних органічних полімерів (Інститут фізичної хімії НАН України).
- А.І. Крюков, С.Я. Кучмій та В.Л. Походенко розробили принципи створення молекулярно організованих фотокаталітичних систем, що містять комплекс перехідного металу та напівпровідник (Інститут фізичної хімії НАН України).
- Розроблено регулятор росту рослин «Симарп», який включено до списку препаратів, дозволених для застосування в сільському господарстві (А.Д.Синиця, Н.К. Майданович, Інститут органічної хімії НАН України).
- За безвідходною технологією одержано безпечні плівкоутворюючі полімери з підвищеною корозійною, фотохімічною та термічною стійкістю (Л.М. Сергеева, Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України).
- Досліджено вплив постійної дії радіоекологічних факторів аварії на ЧАЕС на систему імунітету у чотирьох поколіннях дослідних тварин різного віку (Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології НАН України).
- Показано, що зміни параметрів іонного гомеостазу та стану води носять закономірний характер як при фотоперіодичній індукції, так і при індукції цвітіння антезинами (К.М. Ситник, Л.І. Мусатенко, Інститут ботаніки НАН України).
- Доведено вплив іонів калію і кальцію на інтенсивність накопичення радіоцезію, а також спрямованість метаболічних процесів у риби (В.Л. Романенко, Інститут гідробіології НАН України).
- Показано, що утворення нових ландшафтів під впливом заростання рівнинних водоймищ приводить до значного перерозподілу та зміни якості біологічних ресурсів (Л.М. Зимбалецька, Інститут гідробіології НАН України).
- В Інституті економіки промисловості НАН України під керівництвом М.Г. Чумаченка розроблено концепцію регіональної економічної політики.
- Вийшла «Історія Академії наук України. 1918-1993», підготовлена Інститутом історії України НАН України.
- Оpubліковано колективну монографію «Міграційні процеси в Україні».
- Видано монографію П.П. Толочка «Літописи Київської Русі».
- Видано книгу «В'ячеслав Липинський - історико-політологічна спадщина і сучасна Україна» (головний редактор - Я.Пеленський). Підготовлена Інститутом східноєвропейських досліджень НАН України, Східноєвропейським дослідним інститутом ім. В.К. Липинського, Інститутом української археографії НАН України, Українською правничою фундацією.
Містить історичні праці, політологічні трактати, публіцистичні твори, листи, щоденники, записки та нотатки В. Липинського, в яких обґрунтовується ідея створення України як самостійної держави.
- Інститутом соціології НАН України спільно з вченими США опубліковано колективну працю «Соціологічна теорія сьогодні».
- Вийшов перший номер журналу «Математичні машини і системи».

1994-1998 - Оpubліковано тритомний «Російсько-український словник наукової термінології»: «Суспільні науки» (1994), «Біологія. Хімія. Медицина» (1996), «Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю і Космос» (1998). В ньому міститься найуживаніша термінологія соціо-гуманітарних, природничих і технічних наук.

1 лютого - Постановою Президії НАН України Інституту української археографії та джерелознавства НАН України присвоєно ім'я М.С. Грушевського [7].

15 лютого - Постановою Президії НАН України на базі Відділення фізико-технічних проблем транспорту на надпровідних магнітах Інституту геотехнічної механіки НАН України створено Інститут транспортних систем і технологій НАН України (Дніпропетровськ).

Основні напрями: фізико-технічні проблеми створення магнітолевітуючих транспортних систем і пристроїв, засобів управління та енергозабезпечення; проблеми механіки та аеродинаміки транспортних засобів; проблеми створення та експлуатації високоенергомістких бортових джерел живлення для транспортних засобів.

1 березня - Президія НАН України присудила:

премію ім. Л.В.Писаржевського **Є.В. Титову** та **В.Л. Рибаченку** - за роботу «Фізико-хімія N-, O-ацильних солей»;

премію ім. О.О. Богомольця **К.П. Ганіну**, **Л.З. Поліщуку** та **Л.Г. Бучинській** - за монографію «Цитоморфологія та цитогенетика залозистої гіперплазії і раку»;

премію ім. М.М. Крилова **О.Я. Савченку**, **Г.В. Горру** та **О.М. Ковальову** - за цикл досліджень «Динаміка, стійкість, керованість систем зв'язаних твердих тіл»;

премію ім. Є.О. Патона **М.І. Гасику** - за монографію «Марганець»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **І.С. Косенку**, **В.В. Мітіну** та **О.К. Морозу** - за серію монографій «Ліщина деревоподібна на Україні», «Інтродукція шипшини в лісостепу України», «Біологія рослин, інтродукованих у дендропарку «Софіївка», «Кореневі троянди в лісостепу України»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.С. Підгорському**, **Е.О. Коваленку** та **І.О.Симоненку** - за монографію «Лектини бактерій»;

премію ім. О.М.Динника **В.Г.Колесникову**, **Г.Л.Шевельову** та **В.М. Чехову** - за цикл робіт «Геомеханічні основи керування станом тріщино-порового газонасиченого шаруватого гірського масиву»;

премію ім. М.Г. Холодного **Л.Я. Сіренко** та **Т.М. Червченко** - за цикл праць «Біологія розвитку та вирощування рослин у контрольованих умовах»;

премію ім. О.В. Палладіна **А.Й. Бикорізу** та **О.О. Фільченкову** - за монографію «Трансформуючі фактори росту»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.Н. Щербаню** (посмертно) та **В.П. Черняку** - за цикл робіт «Дослідження в галузі гірничої теплофізики»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **І.К. Следзевській** - за цикл робіт «Відновлювальна терапія, диспансеризація та працездатність хворих з артеросклерозом коронарних судин»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **В.В. Корнющину**, **Л.О. Смогоржевській** та **Н.І. Ісковій** - за серію праць «Паразитичні черви птахів України (проблеми систематики, сучасне поширення та екологія)»;

премію ім. М.І. Туган-Варановського **А.А. Чухну** - за цикл робіт «Проблеми переходу до ринкової економіки»;

премію ім. М.І. Костомарова **Г.С. Русяевій** - за монографію «Релігія та культури античної Ольвії»;

премію ім. К.Д. Синельникова **О.П. Біланюку**, **Л.І. Слюсаренку** та **В.В. Токаревському** - за цикл праць «Дослідження повних перерізів реакцій взаємодії α -частинок з ядрами»;

премію ім. С.О. Лебедева **Б.С. Стогнію**, **О.В. Кириленку**, **В.М. Ковалю** - за серію робіт «Основи теорії, методи проектування та побудови інтегрованих інтелектуальних інформаційно-керуючих систем в електроенергетиці»;

премію ім. М.К. Янгеля **Л.М. Блохіну**, **В.М. Азарскову** та **С.В. Держаку** - за цикл науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт «Розробка методології створення оптимальних і модифікація існуючих імітаторів аерокосмічного збуреного польоту і оптимальних систем стабілізації рухомих об'єктів»;

премію ім. І.Я. Франка **Г.П. Півтораку** - за цикл робіт «Формування та діалектна диференціація давньоруської мови», «Українці: звідки ми та наша мова»;

премію ім. Л.П. Смирненка **П.В. Ключку** та **В.І. Сеніну** - за роботу «Технологія вирощування плодів в інтенсивних насадженнях яблуні при зрошенні на півдні України»;

премію ім. В.М. Глушкова **М.З. Згуровському, В.М. Кунцевичу та М.В. Михалевичу** - за цикл робіт «Розробка та застосування методів системного аналізу для дослідження складних процесів різної природи»;

премію ім. М.М. Боголюбова **О.І. Ахієзеру, В.С. Корольку та Д.В. Ширкову** - за цикл робіт «Квантові та стохастичні еволюційні системи в теорії збурень»;

премію ім. М.Д. Стражеска **О.В. Коржушці, Д.Ф. Чеботарьову та О.Г. Калиновській** - за монографію «Геріатрія в терапевтичній практиці»;

премію ім. М.П. Василенка **О.М. Костенку** - за цикл праць «Закон і злочин: соціопсихологічні дослідження»;

премію ім. А.Ю. Кримського **В.С. Рибалкіну** - за цикл робіт «Арабська лексикографічна традиція» та «Ранні арабські словники»;

премію ім. М.С. Грушевського **В.Ф. Верстюку та В.М. Волковинському** - за цикл праць «З історії махновщини - селянського революційно-повстанського руху в Україні в 1918-1921 рр.»;

премію ім. І.М. Францевича **М.Д. Глинчук, І.П. Бикову та Ю.І. Якименку** - за цикл робіт «Нові матеріали та елементи електронної техніки на основі п'єзокераміки титанату-цирконату свинцю»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Ф.С. Бабичеву, В.О. Ковтуненку та В.М. Кисілю** - за серію праць «Синтез та реакційна здатність сполук ряду ізоіндолу та ізохіноліну»;

премію ім. М.П. Барабашова **М.Я. Чернезі, В.В. Тельнюк-Адамчуку та О.А. Молотаю** - за цикл праць «Положення та власні рухи яскравих зір всього неба за даними оптичних спостережень»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Б.М. Лавришину, В.М. Федірку та М.В. Червоному** - за цикл робіт «Протикорозійний захист технологічного обладнання для експлуатації в сильно агресивних середовищах».

12-14 квітня - Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, яка розглянула її роботу в 1994. Із звітною доповіддю «Про основні підсумки діяльності Національної академії наук України у 1994 та напрямки її роботи у сучасних умовах» виступив президент НАН України В.С. Патон. Постановою Загальних зборів було ліквідовано у складі НАН України Відділення проблем медицини, а Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології перейменовано у Відділення молекулярної біології, біохімії, експериментальної та клінічної фізіології. Академіком-секретарем Відділення інформатики, обчислювальної техніки та автоматизації НАН України обрано І.М. Коваленка, головним ученим секретарем НАН України - А.П. Шпака. 14 квітня на Загальних зборах [8].

Обрані дійсними членами:

Г.Д. Вервес (слов'янознавство, зарубіжні слов'янські літератури);

І.М. Вишневський (атомна енергетика);

В.М. Геєць (макроекономіка);

В.Т. Грінченко (механіка);

М.З. Згуровський (інформатика і обчислювальні системи);

І.Ф. Курас (політологія);

І.С. Магура (нейрофізіологія);

В.Л. Найдек (матеріалознавство);

А.М. Підгорний (енергетичне машинобудування);

А.М. Самойленко (математика);

В.А. Смолій (історія України);

В.Ю. Сторіжко (фізика);

В.В. Стрелко (хімія адсорбентів і адсорбція);

В.П. Шевченко (механіка);

В.М. Шестопалов (геологія, геофізика);

А.П. Шпак (матеріалознавство).

Обрані членами-кореспондентами:

В.В. Анісімов (системний аналіз і програмування);

В.Д. Баран (археологія);

П.О. Білецький (мистецтвознавство);

Я.Б. Блюм (клітинна біологія рослин);

О.А. Борисенко (математика);
Г.П. Борисов (матеріалознавство, технологія матеріалів);
В.М. Бородюк (економіка прогнозування);
Л.А. Булавін (експериментальна фізика);
А.Ф. Булат (пірнична механіка);
Б.В. Буркинський (економіка);
І.Д. Войтович (інформатика та обчислювальні системи);
М.Д. Глинчук (матеріалознавство, технологія матеріалів);
П.Ф. Гожик (геологія);
В.С. Гудрамович (механіка);
В.А. Даниленко (геофізика);
Н.С. Дяченко (вірусологія);
В.М. Кавсан (молекулярна біологія і генетика);
Г.Л. Камалов (хімічний каталіз);
В.М. Клименко (теплоенергетика);
М.Ф. Котляр (історія України);
А.Я. Красовський (механіка руйнування);
М.М. Кулик (загальні проблеми енергетики);
З.Т. Назарчук (матеріалознавство, міцність матеріалів);
С.Г. Одулов (експериментальна фізика);
П.Ф. Олексенко (експериментальна фізика);
В.Л. Пилушенко (металургія);
М.І. Портенко (математика);
В.Ф. Резцов (відновлювані джерела енергії);
В.Ф. Сагач (фізіологія людини і тварин);
В.Ф. Сіренко (право);
В.В. Скопецький (інформатика та обчислювальні системи);
В.В. Сльозов (теоретична фізика);
І.В. Стасюк (теоретична фізика);
О.Б. Ткаченко (українська мова);
М.Ф. Харченко (експериментальна фізика);
В.П. Цемко (економіка землекористування);
Т.М. Черевченко (ботаніка);
В.І. Шаповал (електрохімія);
Г.Є. Шульман (гідробіологія).

Обрані іноземними членами:

Д. Джардіна (фізика), Італія;
К.Р. Ліліус (матеріалознавство), Фінляндія;
В. Рика (геологія), Польща;
В. Сойфер (генетика), США;
Д. Сорос (економіка, фінанси), США;
Д. Уотсон (генетика), США.

Уотсон Джеймс (н. 1928) – видатний американський біолог. Був проф. Гарвард. ун-ту. Наукові праці у галузі молекулярної біології та генетики. Разом з Ф. Кріком і М. Уілкінсом відкрив просторову структуру ДНК (1953). Лауреат Нобелівської премії (1962).
І.Фізер (теорія літератури), США;

Чжоу Гуанчжао (теоретична фізика), Китай;

Чжоу Гуанчжао (н. 1929) – китайський фізик-теоретик, акад. АН Китаю, її президент (1987–1997). В 1957–1960 працював в Об'єднаному ін-ті ядерних досліджень в Дубні, з 1966 – в наукових установах Китаю, що займалися розробкою ядерної зброї, в 1983–1990 – директор Ін-ту теоретичної фізики АН Китаю. Наук. праці стосуються теорії елементарних частинок, ядерної фізики, ядерної зброї, фізики вибуху, космічної техніки. Брав участь у створенні китайських атомної і водневої бомб та штучного супутника Землі.

Чень Сішень (фізичне матеріалознавство), Китай.

20 червня – Директором Центру антарктичних досліджень (ЦАД) П.Ф. Гожиком і директором Британської антарктичної служби (БАС) Б.Хейвудом у Лондоні підписано Меморандум між ЦАД і БАС про передачу Україні британської антарктичної станції «Фарадей» [9].

11 липня – Президією НАН України (спільно з Академією медичних наук України) засновано премію імені видатного біолога І.І. Мечникова.

12 липня – Постановою Президії НАН України та НКА України Інституту технічної механіки НАН України надано функції головного інституту у ракетно-космічній галузі України.

17 жовтня – Прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про розвиток досліджень в Антарктиці».

18 жовтня – Постановою Президії НАН України на базі Відділення високотемпературного перетворення енергії Інституту проблем енергозбереження НАН України створено Науково-технічний центр вугільних енерготехнологій НАН України та Міністерства палива та енергетики України.

20 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.В. Панасюку, О.Є. Андрейківу, О.М. Романіву, З.Т. Назарчуку, М.П. Савруку, С.Є. Ковчику, Г.М. Никифорчину, О.П. Дацшин – за цикл монографій «Фізико-хімічна механіка руйнування матеріалів і цілісність конструкцій»;

І.П. Запісочному, О.Б. Шпенику, А.Й. Імре, А.М. Завілопулу, О.П. Сабаду – за цикл праць «Елементарні процеси та резонансні явища в парних зіткненнях електронів, атомів та іонів»;

С.В. Волкову, В.В. Скопенку, В.І. Пехню, О.В. Городиському (посмертно) – за цикл наукових праць «Координаційна хімія в електролітах»;

В.Д. Романенку, О.П. Оксіюк, В.М. Жукинському, В.І. Лаврик – за цикл праць «Наукові основи екологічної оцінки впливу гідротехнічних об'єктів на водні екосистеми з метою управління якістю води та біопродуктивністю»;

А.В. Чекунову, В.І. Старостенку, О.М. Харитонову, В.В. Гордієнку, С.С. Красовському, Р.І. Кутасу, І.К. Пашкевич, В.В. Соллогубу (посмертно) – за восьмитомну монографію «Літосфера Центральної та Східної Європи»;

В.В. Смирнову, С.Р. Резнику, І.Б. Сорокуловій, В.О. В'юницькій, А.Т. Слабоспицькій – за цикл праць «Теоретичне обґрунтування, конструювання, освоєння виробничого випуску та впровадження в клінічну практику принципово нового медичного пробіотика – біоспорин»;

А.Я. Іщенку, В.Р. Рябову – за цикл наукових праць «Теоретичні основи системи виробництва відповідальних деталей та вузлів машин із високоміцних легких конструкційних матеріалів»;

М.К. Шейнкману, Т.В. Торчинській, Н.Б. Лук'яничковій, Г.С. Свечникову, П.М. Томчуку, В.О. Тележкіну – за цикл праць «Фізичні механізми деградації та шляхи підвищення надійності оптоелектронних приладів»;

А.Г. Косторнову, О.В. Кириченку, А.Л. Морозу, М.Л. Черкасову, М.К. Кірдіну, В.Ф. Пріснякову – за розробку наукових основ створення і технологічних процесів виробництва нового класу пористих металевих матеріалів волокнистої будови та виробів на їх основі для високоефективного капілярного транспорту в теплообмінних системах і тонкої фільтрації рідких та газових середовищ»;

А.Д. Алексєєву – за працю «Наукові основи, розроблення технології і промислове використання метану вуглегазових родовищ»;

І.М. Карпу, О.І. П'ятничку, Г.О. Бикову, С.І. Калачеву – за цикл праць «Теоретичні основи і технології виробництва та використання на транспорті альтернативних моторних палив на базі мінеральних ресурсів України».

1995 (осінь) – Президія НАН України створила Комісію з реформування Академії.

1995 – На базі відділів Інституту металофізики ім. Г.В. Курдюмова НАН України та Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України створено Інститут магнетизму НАН України та МОН України (директор – **В.Г. Бар'яхтар**).

Основні напрями: експериментальні та теоретичні дослідження в галузі фізики магнітних явищ у твердотільних матеріалах і рідинах, тонких гетерогенних і багаточарових плівках, нанокристалічних і магнітних системах з мартенситними фазовими перетвореннями; теорія релаксації, нелінійні хвилі та солітони; фазові переходи; узагальнена теорія надпровідності; комп'ютерне моделювання фізичних явищ та складних

саморегульованих систем; розробка матеріалів для магнітних сенсорів та реєстраторів інформації, магнітного запису надвисокої густини; вирощування та синтез монокристалів; створення апаратури високих тисків та температур.

- На базі НТК «Інститут надтвердих матеріалів ім. В.М. Бакуля» створено науково-технологічний алмазний концерн «Алкон».

- На основі наукових підрозділів Інституту електрозварювання НАН України створено науково-інженерний центр «Патон-АЗОВМАШ» та Науково-інженерний центр електрошлакових технологій.

- Створено Державний науковий центр радіогеохімії навколишнього середовища подвійного підпорядкування - НАН та Мінчорнобилу України.

- Інститут чорної металургії переведено у подвійне підпорядкування - НАН та Мінпрому України.

- Інститут української археографії реорганізовано в Інститут української археографії та джерелознавства.

- Науково-технологічний центр використання природних ресурсів шельфу введено до складу Морського гідрофізичного інституту НАН України.

- М.Л. Жадкевич розробив технології покращення експлуатаційних якостей високореакційних металів і сплавів застосуванням високотемпературних деформацій і зварювальних джерел нагрівання.

- Б.Є. Патон і В.К. Лебедев довели можливість електричного зварювання м'яких біологічних тканин тварин і людини, розробили електрохірургічне обладнання та програмне забезпечення режиму зварювання при хірургічних операціях. На базі проведених досліджень лікарняними закладами України з використанням електрозварювання освоєно нові види операцій в онкології, мамології, урології, отоларингології, пульмонології, абдомінальній та інших видах хірургії.

- Створено геоінформаційну систему ПС-РОДОС-ЗОНА і здійснено її завантаження цифровою картою розподілу стронцію-90 у зоні відчуження Чорнобильської АЕС разом з топологічною картою місцевості навколо ЧАЕС (А.О. Морозов, М.Й. Железняк, Інститут проблем математичних машин і систем НАН України).

- Здійснено дослідну експлуатацію станції контролю якості води без обслуговування оператором (П.М. Сіверський, Інститут проблем математичних машин та систем НАН України).

- В Інституті проблем реєстрації інформації НАН України під керівництвом В.В. Петрова введено в дію першу чергу Національного банку комп'ютерної інформації України, що вміщує бази даних науково-технічної та правової інформації, до яких забезпечено доступ через Internet.

- На основі комплексних геолого-палеоокеанографічних досліджень створено великомасштабну (1:1000000) модель структури давньої континентальної околиці Центрально-Європейського сегмента океану (Карпато-Чорноморська область) (Ю.М. Сеньковський).

- На орбітальному комплексі «Мир» виконано комплекс наукових та прикладних досліджень з метою вивчення динамічних характеристик великогабаритних космічних конструкцій після тривалої їх експлуатації в екстремальних умовах космосу (Б.Є. Патон, В.Ф. Лапчинський, Інститут електрозварювання НАН України).

- Розроблено науково-технологічні основи одержання нових матеріалів у космосі і на їх базі створено комплекс спеціалізованої технологічної апаратури;

розроблено, виготовлено та випробувано лабораторні макети головних функціональних вузлів обладнання для вирощування напівпровідникових та композитних матеріалів (В.Ф. Лапчинський, А.Є. Асніс, Інститут електрозварювання НАН України).

- Розроблено технологію з'єднання деталей без плавлення основного металу шляхом нанесення диспергованого потоку присадкового металу в вакуумі, одержано якісні з'єднання композитів на основі алюмінію з мікродисперсними частинками Al₂O₃ і SiC (А.Іщенко, В.Рябов, Інститут електрозварювання НАН України).

- Розроблено полістирольні пластмасові сцинтилятори з домішками органічного люмінофору та підсилювача дифузії, що за радіаційною стійкістю і світловим виходом перевершують кращі аналоги (Інститут монокристалів НАН України).

- Розроблено теорію вихідного сцинтиляційного відгуку діелектричних кристалів на іонізуючі випромінювання і засоби математичного моделювання сцинтиляційного процесу, встановлені фізичні закономірності використано при розробці сцинтиляційних детекторів для комп'ютерних томографів, електромагнітних калориметрів, медичних гамма-камер (М.Глобус, В.Гриньов, Інститут монокристалів НАН України).

- Виявлено взаємозв'язок дислокаційної структури металів з параметрами енерговузла (Інститут імпульсних процесів і технологій НАН України).

- Розроблено теоретичні основи побудови інформаційно-керуючих систем в електроенергетиці (Б.С. Стогній, О.В. Кириленко, Інститут електродинаміки НАН України).

- Створено вітроводневу установку з електричною потужністю вітрогенератора 100 кВт (С.О. Кудря, Інститут електродинаміки НАН України).

- Створено гібрид (МС 300 МВ) нової кормової культури Маїссинте (В.В. Моргун, Інститут фізіології рослин і генетики НАН України).

- Створено математичну модель імуноактивації аденовірусів - процесу, що відіграє вирішальну роль у реалізації противірусного гуморального імунітету (Н.С. Дяченко, Інститут мікробіології і вірусології НАН України).

- Видано монографію Ю.О. Митропольського «Нелінійна механіка. Асимптотичні методи».

- Оpubліковано монографію О.А. Бойчука, В.Ф. Журавльова, А.М. Самойленка «Узагальненообернені оператори та нетерові крайові задачі» (Інститут математики НАН України).

- Вийшла в світ монографія В.М. Кошлякова «Параметри Родріга-Гамільтона та їх застосування до механіки твердого тіла».

- Вийшла книга В.В. Моргуна і В.Ф. Логвиненка «Мутаційна селекція пшениці» [10].

- Вийшла в світ монографія В.Л. Храмової «Цілісність духовної культури».

На матеріалах новітньої фізики, історії, художньої літератури, аналітичної психології розроблено концепцію цілісності духовної культури, в основі якої лежать характерні для визначеної історичної епохи архетипи суспільної свідомості. Запропоновано науково-дослідну програму, орієнтовану на глобальне теоретико-філософське осмислення категоріально-світоглядних основ сучасного соціокультурного прогресу. В 2009 вийшли її видання (інститут філології НАН України).

- Видано працю П.В. Харламова «Нариси основ механіки», де запропоновано їх нову концепцію.

- Вийшов перший номер українського наукового реферативного журналу «Джерело» (серія 1. «Природничі науки»; серія 2. «Техніка, промисловість, сільське господарство»; серія 3. «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво»; серія 4. «Медицина»).

- Вийшли перші номери журналів: «Космічна наука і технологія», «Металознавство та обробка металів», «Штучний інтелект», «Радіофізика і радіоастрономія», «Схід».

1995–1996 - Видано двотомну монографію «Історія України: нове бачення» за редакцією В.А. Смолія.

1995 - Видано підготовлений Інститутом археології НАН України двотомник «Давня історія України».

- Видано колективну монографію «Біля витоків соціологічної думки в Україні» (Інститут соціології НАН України).

- Видано колективну монографію «Законодавство: проблеми ефективності» за редакцією В.Ф. Сіренка (Інститут держави і права НАН України).

- Вийшла в світ монографія Ю.В. Павленка «Передісторія давніх русів у світовому контексті» (Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України).

1995 - Виведено на навколосезонну орбіту перший український супутник «Січ-1» розробки КБ «Південне» та виробництва «Південного машинобудівного заводу». У 2011 виведено на орбіту супутник «Січ-2».

1996

11 січня - Постановою Президії НАН України Інституту радіофізики і електроніки НАН України присвоєно ім'я О.Я. Усикова [11].

Усиков Олександр Якович (1904–1995) - видатний вчений у галузі радіофізики та електроніки, акад. АН УРСР (1964). З 1955 працював в Інституті радіофізики і електроніки АН УРСР (1955–1973 - директор, 1973–1987 - завідувач відділу). Наукові праці присвячено створенню імпульсних магнетронних генераторів дециметрових і міліметрових радіохвиль, застосуванню їх у радіолокації. Лауреат Ленінської премії (1960) та Державної премії УРСР (1981).

7 лютого - В Антарктиді піднято український прапор - Україна за угодою між британським і українським урядами офіційно вступила у володіння науково-дослідною станцією «Фарадей». Станція стала власністю України і отримала назву «Академік Вернадський».

9 лютого - Постановою Президії НАН України Інститут проблем лиття НАН України перейменовано у Фізико-технологічний інститут металів і сплавів НАН України.

19 лютого - Постановою Президії НАН України на базі Відділення радіогеохімії навколишнього середовища та Відділення металогенії Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України створено Державний науковий центр радіогеохімії навколишнього середовища НАН України, з 28 жовтня 1996 подвійного підпорядкування - НАН України та МНС України.

20 березня - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Г.О. Ковтуну** - за роботу «Металокомплексний каталіз у радикальних реакціях інгібування процесів окислення»;

премію ім. І.І. Мечникова **В.В. Фролькісу** та **Х.К. Мурадян** - за монографії «Life Spanprolongation» та «Старіння, еволюція та подовження життя»;

премію ім. О.О. Богомольця **Г.Г. Скибі** та **Л.М. Ковалю** - за монографію «Структурні закономірності розвитку нейронів в умовах культивування»;

премію ім. М.М. Крилова **Є.Я. Хрусло** та **В.П. Котлярову** - за цикл праць «Розпад розв'язків нелінійних еволюційних рівнянь на асимптотичні солітони»;

премію ім. Є.О. Патона **І.К. Походні**, **В.І. Швачку** та **В.М. Горпенюку** - за монографію «Металургія дугового зварювання»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.А. Кравченку**, **В.К. Андрющенку** та **Т.К. Горовій** - за серію праць «Селекційно-генетичні методи створення нових сортів і гетерозисних гібридів овочевих культур»;

премію ім. Д.К. Заболотного **І.Г. Скрипалю**, **В.В. Бабичеву** та **Л.П. Малиновській** - за цикл робіт «Фундаментальні основи реалізації патогенних потенцій молекулами - збудниками «жовтух» рослин»;

премію ім. В.І. Вернадського **Е.Я. Жовинському** та **І.В. Кураєвій** - за роботу «Геохімія мікроелементів та її прикладне значення»;

премію ім. О.М. Динника **Я.М. Григоренку** та **А.Т. Василенку** - за монографію «Задачі статистики анізотропних неоднорідних оболонок»;

премію ім. М.Г. Холодного **Н.П. Масюку** - за роботу «Еволюційні аспекти морфології екваторіальних водоростей»;

премію ім. О.В. Палладіна **А.І. Дворецькому** та **Е.Ю. Чеботарьову** - за серію праць «Вивчення механізмів променевого порушення іонного гомеостазу в клітинах організму тварин»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.А. Шрайберу**, **О.М. Підвисоцькому** та **В.В. Дубровському** - за цикл робіт «Багатофазові полідисперсні потоки в енергетичних установках і теплових двигунах»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **М.С. Пилипчуку**, **В.М. Пилипчуку** та **Г.А. Подлеснику** - за монографію «Помилки у діагностиці захворювань легенів»;

премію ім. І.І. Шмальгаузіна **Ю.П. Зайцеву** - за серію праць «Сучасний стан і зміни в екологічній системі Чорного моря»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **М.І. Долішньому**, **С.І. Пирожкову** та **С.М. Злупку** - за цикл робіт «Теоретичні основи відтворення трудового потенціалу та механізм його реалізації в умовах формування ринкової економічної системи»;

премію ім. М.І. Костомарова **Ю.І. Шаповалу** - за цикл праць «Україна 20-50 років: відновлені сторінки історії»;

премію ім. К.Д. Синельникова **М.Л. Дмитруку** та **В.Л. Стрижевському** (посмертно) - за роботу «Поверхневі поляритони у напівпровідниках і діелектриках»;

премію ім. С.О. Лебедева **Г.Г. Півняку**, **С.І. Випанасенку** та **В.В. Слесареву** - за роботу «Управління енергоємними технологічними процесами підприємств гірничо-металургійного комплексу»;

премію ім. М.К. Янгеля **Ю.С. Алексеєву**, **О.М. Мащенку** та **О.О. Негоді** - за цикл робіт «Вдосконалення моделей експлуатації космічного ракетного комплексу «Циклон» для забезпечення підтримки його експлуатаційних характеристик і високого рівня надійності в умовах обмеженого виробництва і зменшення кількості пусків ракет-носіїв»;

премію ім. І.Я. Франка **М.М. Ільницькому** - за цикл праць «Українська повоєнна еміграційна поезія» та «Від «Молодої музи» до «Правської школи»;

премію ім. Л.П. Смирєнка **В.К. Смикову**, **А.І. Лищуку** та **С.О. Косисі** - за роботу «Інтродукція, створення та впровадження нових сортів абрикоси»;

премію ім. В.М. Глушкова **Б.Б. Тимофєєву**, **В.В. Петрову** та **Г.О. Козлику** - за роботу «Розробка теоретичних основ і впровадження методів і засобів організації інформаційних процесів у виробничих і науково-технічних комплексах»;

премію ім. М.П. Барабашова **В.В. Прокоф'євій** - за цикл робіт «Супутники астероїдів»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Е.В. Приходьку** - за монографію «Ефективність комплексного легування сталей та сплавів»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Ю.Ю. Керчі**, **З.В. Онищенку** та **Л.А. Шелковниковій** - за серію праць «Структурно-хімічна модифікація еластомерів»;

премію ім. І.М. Францевича **О.В. Толмачову**, **В.О. Ткачову** та **Ю.М. Саввіну** - за цикл робіт «Розробка та дослідження нових моно- і мультимолекулярних плівок Ленгмюра-Блоджетт органічних люмінофорів, барвників та полімерів»;

премію ім. М.С. Грушевського **Н.М. Яковенко** - за монографію «Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття (Волинь і Центральна Україна)»;

премію ім. А.Ю. Кримського **Л.В. Грицику** - за монографію «Орієнталістика А.Кримського в українському літературному процесі початку ХХ ст.»;

премію ім. М.П. Василенка **Л.В. Тарану** - за монографію «Історична думка Франції та Росії»;

премію ім. М.Д. Стражеска **А.І. Хомазюку** - за серію робіт «Патофізіологія вінцевого кровообігу»;

премію ім. М.М. Боголюбова **В.О. Марченку**, **О.С. Парасюку** та **А.Н. Тавхелідзе** - за цикл робіт «Функціонально-алгебраїчні методи в математичній фізиці».

26 березня - на базі Інституту імпульсних процесів і технологій НАН України створено Науково-технічний центр «ВЕГА». Займається створенням і впровадженням технологій та устаткування, заснованих на використанні високовольтного розряду в рідині.

4 квітня - Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 80-річчю видатного українського хіміка К.Б. Яцимирського [1].

5 квітня - Указом Президента України Центральну наукову бібліотеку ім. В.І. Вернадського НАН України перейменовано у Національну бібліотеку України імені В.І. Вернадського.

8 квітня - Постановою Президії НАН України та наказом України створено Інститут космічних досліджень НАН України та НКА Національного космічного агентства України (директор - **В.М. Кунцевич**).

Напрями діяльності: астрофізичні дослідження космічних об'єктів; розробка стратегії та принципів використання космічних засобів для вирішення науково-дослідних та практичних завдань; розробка та випробування в умовах космосу технологічних процесів і наукової апаратури; розробка нових принципів та вдосконалення систем навігації та керування рухом космічних апаратів; розробка пропозицій щодо концепції і стратегії космічних програм.

17 квітня - Відбулися Загальні збори, на яких заслухано доповідь президента НАН України Б.Є. Патона «Про основні підсумки діяльності Національної академії наук України у 1995 році та хід реформування Академії». Загальними зборами обрано іноземних членів НАН України [12].

Капелера А. (історія України), (Німеччина);

Мозера Ю. (математика), Швейцарія;

Седержольма-Вільямса С. (біохімія), Велика Британія;

Сендова В. (математика), Болгарія;

Хабера Є. (хімія поверхні, каталіз), Польща.

10 липня - Постановою Президії НАН України Українському державному науково-дослідному проектно-конструкторському інституту гірничої геології і маркшейдерської справи надано статус подвійного підпорядкування - Мінвуглепрому України та НАН України.

25 вересня - Постановою Президії НАН України Інституту металофізики НАН України присвоєно ім'я Г.В. Курдюмова.

23 жовтня - Постановою Президії НАН України Інституту проблем машинобудування НАН України присвоєно ім'я А.М. Підгорного.

Підгорний Анатолій Миколайович (1932-1996) - учений-механік, акад. НАН України (1995). З 1972 - директор Ін-ту проблем машинобудування НАН України (Харків). Наук. праці стосуються динаміки і міцності машин, енергомашинобудування, водневої енергетики. Держ. пр. УРСР (1984). Засл. діяч науки і техніки України (1992).

28 жовтня - Постановою НАН України та Держкомгеології України прийнято подвійне підпорядкування Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України.

- Державний науковий центр радіогеохімії навколишнього середовища НАН України отримав подвійне підпорядкування - НАН України та МНС України.

29-30 жовтня - Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження видатного українського вченого-хіміка А.І.

Кіпріанова. З доповіддю «Академік А.І. Кіпріанов – сторінки життя» виступив Ф.С. Бабічев [12].

6 листопада – Спільною постановою Президії НАН України та АМН України засновано премію імені В.П. Комісаренка за роботи з патофізіології та ендокринології.

Комісаренко Василь Павлович (1907–1993) – видатний український патофізіолог та ендокринолог, акад. АН УРСР (1951). В 1945–1965 – завідувач лабораторії: Інституту фізіології АН УРСР, 1965–1986 – директор Київського науково-дослідного інституту ендокринології та обміну речовин МОЗ України. Наукові праці присвячено механізму дії гормонів і лікувальних препаратів. Синтезував хлодитан, кортикотонін і спленін. Лауреат Державної премії України (1976), премії ім. О.О. Богомольця (1961), заслужений діяч науки України (1960). Його ім'я присвоєно Київському науково-дослідному інституту ендокринології та обміну речовин.

6 листопада – Прийнято спільну постанову Президії НАН України та Науково-технічної ради Національного космічного агентства України, якою визначено пріоритетні наукові напрями в галузі космічної фізіології та медицини в установах НАН України – Інститут і фізіології, Інституті зоології, Інституті кібернетики, Інституті технічної теплофізики, Інституті експериментальної патології, онкології і радіобіології.

Дослідження регуляції адаптивних можливостей організму людини в стані мікрогравітації і космічного опромінення, тривалого перебування у космосі; створення науково обґрунтованих технологій відбору та передполітної підготовки космонавтів; вивчення колективних форм поведінки космонавтів у позаштатних ситуаціях та прогнозування і профілактика стресових порушень діяльності їх центральної нервової системи; аналіз закономірностей порушення обміну кальцію в організмі людини при тривалому перебуванні в умовах космічного простору та його профілактика.

11 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

Ю.О. Митропольському, А.М. Самойленку, В.Л. Кулику, О.К. Лопатіну, М.Й. Ронто – за цикл праць «Нові математичні методи в нелінійному аналізі»;

С.В. Пелетинському, В.М. Григор'єву, Е.Я. Рудавському, В.К. Чаговецю, М.Є. Дюміну – за цикл праць «Кінетичні процеси у квантових рідинах та кристалах»;

Я.Б. Файнбергу – за цикл праць «Змінно-фазове фокусування, розроблення та створення прискорювачів протонів та іонів на його основі»;

В.В. Магдинцю, А.Ф. Маслою, В.К. Гриценку, С.С. Гудзері, Й.Й. Ділунгу, В.М. Гранчаку – за цикл наукових праць «Наукові основи створення фоточутливих олігомерних матеріалів і методів реєстрації оптичної інформації та їх використання у наукоємких технологіях»;

О.О. Мойбенку, В.Ф. Сагачу, Л.М. Шаповал, А.І. Соловійову, О.В. Базілюк, С.М. Марченку, А.В. Жуковій, М.М. Ткаченку – за цикл праць «Роль ендотеліального походження в регуляції кровообігу і діяльності серця»;

К.Ф. Тяпкіну, О.Б. Гінтову – за працю «Закономірності деформації верхньої частини тектоносфери Землі, встановлені теоретичними і експериментальними методами»;

О.О. Созинову – за науково-технічну розробку української комплексної системи переробки органічних відходів «Біоекотех»;

Ю.П. Зозулі – за розроблення і впровадження нових методів діагностики та хірургічного лікування ушкоджень периферійної нервової системи, організацію спеціалізованої хірургічної допомоги в Україні;

М.В. Новикову, О.О. Шульженку, А.О. Шепелеву, О.І. Боримському, Є.К. Бондареву, М.О. Давидову, В.Д. Якименку – за створення високопродуктивного абразивного інструменту на основі надтвердого кубічного нітриду бору, забезпечення його конкурентоздатності на світовому ринку, широкого промислового виробництва та ефективного застосування;

Б.В. Гриньову, О.С. Гершуну, Б.Г. Заславському, О.В. Радкевичу, В.І. Горилецькому, Л.Г. Ейдельману, В.І. Мойсеенку, В.В. Трофименку – за розроблення та промислове освоєння технологічних процесів автоматизованого вирощування великогабаритних скінтіляційних лужногалогідних монокристалів та виготовлення детекторів на їх основі для різних галузей ядерного приладобудування;

Ю.М. Таран-Жовніру – за розроблення та освоєння нової технології виплавки корозійностійких сталей методом газокисневого рафінування в агрегатах конверторного типу;

А.Ф. Булату, В.В. Виноградову, К.К. Софійському, В.В. Репці – за цикл праць з наукового обґрунтування, розроблення та впровадження ресурсозберігаючих методів і технологій керування властивостями та станом вкрай напруженого вуглепородного масиву малоенергоємними впливами.

В.Г. Кузнецову, Ю.І. Тугаю – за розроблення наукових основ, методів і технічних засобів запобігання ферорезонансним процесам на підстанціях електричних мереж напругою 110кВ і вище.

25 грудня – Указом Президента України Центральному науково-природничому музею НАН України надано статус національного.

1996 (квітень) – На Загальних зборах НАН України її президент Б.Є. Патон підкреслив, що після проголошення незалежності України зусилля Академії наук у справі структурної та тематичної реорганізації повинні бути спрямовані на пріоритетний розвиток соціогуманітарних досліджень, зокрема соціально-економічних наук, роль яких у розв'язанні проблем державотворення стає особливо значною.

– Створено Інститут прикладного системного аналізу НАН та Міносвіти України.

– На базі відділення високотемпературного перетворення енергії Інституту проблем енергозбереження організовано Науково-технічний центр вугільних енерготехнологій подвійного підпорядкування – НАН України та Міністерства енергетики та електрифікації.

– Міжнародним аделопатичним товариством засновано премію імені видатного українського вченого А.М. Гродзінського [13].

Гродзінський Андрій Михайлович (1926–1988) – ботанік, засновник сучасної аделопатії та теоретичних основ фітодизайну, акад. АН УРСР (1979), академік-секретар Відділення загальної біології АН УРСР (з 1974), директор Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР (з 1965), голова Ради ботанічних садів України та Молдавії. Розробив схему та з'ясував механізми хімічної взаємодії рослин, значення аделопатії у формуванні структури, стійкості та продуктивності фітоценозів. Створив нову схему аделопатії як кругообігу фізіологічно активних речовин у біогеоценозі, які відіграють роль регулятора внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків. Лауреат Державної премії України (1992, посмертно) та премії ім. М.Г. Холодного (1977). Медаль ім. Е. Пуркіне (1977).

1996 – В.В.Петров, О.Г. Додонов та ін. розробили теоретичні основи та методи організації інформаційних процесів у виробничих та науково-технічних комплексах.

– Розроблено прямий оптичний цифровий метод перезапису фонографічних циліндрів Едисона, який дозволяє відтворити звук за допомогою лазерного інтерферометра без пошкодження циліндрів. Це дає можливість відновити унікальні старовинні звукові записи з високою якістю і організувати систематичну роботу з перезапису та зберігання в комп'ютерному вигляді фонографічного надбання культурної спадщини України (В.В. Петров та ін.; Інститут проблем реєстрації інформації НАН України).

– Розроблено метод аналітичної регуляризації двовимірних задач розсіяння електромагнітних хвиль в локально-неоднорідних середовищах (В.П. Шестопалов та ін.).

– Розроблено та виготовлено макет програмного обладнання, який дозволяє проводити процес вирощування напівпровідникових, надчистих та композитних матеріалів в автоматичному режимі, зокрема в умовах космосу (Б.Є. Патон, В.Лапчинський, А.Асніс, С.Заболотін, Б.Перепеченко).

- Розроблено, виготовлено та впроваджено у виробництво нове покоління машин для контактного зварювання рейок необмеженої довжини в польових умовах при спорудженні швидкісних залізничних магістралей (С.І. Кучук-Яценко).

- Створено наукові засади промислової технології магнітокерованої електрошлакової плавки високочистих титанових сплавів (М.Л. Жадкевич, Я.Ю. Компан, Інститут електрозварювання НАН України).

- Розроблено та випробувано комплекс устаткування для здійснення швидкісного електрошлакового зварювання товстолистових сталей підвищеної міцності без високотемпературної термічної обробки після зварювання (Ю.Н. Ланкін, О.П. Бондаренко, О. Москаленко, В.Тикалов, Інститут електрозварювання НАН України).

- Розроблено наукові основи технології вирощування великогабаритних монокристалів лейкосапфіру для оптичного приладобудування (Інститут монокристалів НАН України).

- Побудовано рівняння стану металів в області високих концентрацій енергії, що супроводжують електровибух провідників (Інститут імпульсних процесів і технологій НАН України).

- Розроблено наукові основи, методи та технічні засоби запобігання ферорезонансним явищам в електроенергетичних системах високої та надвисокої напруги (В.Г. Кузнецов, Ю.І. Тугай, Інститут електродинаміки НАН України).

- Оpubліковано монографію С.М. Гершензона «Аналітичний огляд досліджень з популяційної генетики, здійснених у Національній академії наук України» [14].

В науковій праці, написаній в рік свого 90-річчя, академік НАН України С.М. Гершензон підбиває підсумки своїх багаторічних досліджень з генетики популяцій. Наведено результати досліджень у популяціях комах і ссавців, частоти зчеплених зі статтю видимих мутацій, аутосомних видимих мутацій, генних мутацій, що мають летальний та напівлетальний ефекти і викликають стерильність організмів, а також хромосомних аберацій. Викладено оригінальну концепцію еволюційного процесу.

- Інститут історії України НАН України розпочав видання серії збірників «Історія України. Маловідомі імена, події, факти» (головний редактор - П.Т. Тронько). Вийшло 37 випусків.

- Видано книгу «Чорнобильська трагедія: документи і матеріали» за редакцією В.А. Смолія [15].

- Вийшла в світ книга «Чорнобильська катастрофа» за редакцією В.Г. Бар'яхтара.

- Вийшла в світ колективна праця «Феномен української культури: методологічні засади осмислення» за редакцією В.І. Шинкарука та Є.Бистрицького.

Проведено аналіз формування української культури - історії думки, політичної культури, права, моралі, мистецтва, екологічної свідомості та культурно-господарських пріоритетів українців. Досліджується також найсучасніші проблеми культурного самоутвердження України в контексті світової культури, пов'язані з релігійним життям, міжетнічними взаєминами, стосунками з Росією, місцем особи в національному житті.

- Вийшли перші номери журналів: «Радіофізика і електроніка» та «Регіональна економіка».

- Оpubліковано «Історію української літератури ХІХ ст.» (Інститут літератури НАН України).

1996-1997 - Здійснено видання двотомника «Українська Центральна Рада: документи і матеріали» за редакцією В.А. Смолія.

1996-1998 - Здійснено видання чотиритомного «Словника української мови» В.Грінченка.

9 січня – Відбулися Спільні урочисті збори НАН та АМН України, присвячені 120-річчю від дня народження видатного українського вченого в галузі фізіології і медицини М.Д. Стражеска [16].

7 лютого – Відбулися Спільні урочисті збори НАН та АМН України, присвячені 130-річчю від дня народження видатного українського вченого в галузі мікробіології Д.К. Заболотного [16].

26 лютого – Постановою Президії НАН України Інститут проблем енергозбереження НАН України реорганізовано в Інститут загальної енергетики НАН України.

Основні напрями: прогнозування розвитку енергетики та енергоспоживання; системний аналіз та оптимізація структури енергокомплексу, галузевих і регіональних систем енергетики та паливно-енергетичних балансів; створення інформаційних та програмних засобів прогнозування.

26 лютого – Створено Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН і МОН України.

12 березня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.В. Павлищуку, П.А. Манорику та Я.Д. Ламепці** – за роботу «Фізико-неорганічна хімія координаційних сполук 3d-металів з різними видами внутрішньомолекулярних взаємодій»;

премію ім. І.І. Мечникова **Н.М. Бережній** – за цикл робіт «Нові підходи до вивчення імунології та імунореабілітації при злоякісних новоутвореннях та алергічних захворюваннях»;

премію ім. О.О. Богомольця **Г.М. Бутенку** – за цикл робіт «Імунологія старіння»;

премію ім. М.М. Крилова **О.М. Боголюбову та О.Б. Ликовій** – за цикл праць «Розвиток і дослідження конструктивних методів розв'язання задач нелінійної механіки та математичної фізики»;

премію ім. Є.О. Патона **Д.А. Дудку** – за цикл робіт «Нові способи зварювання та напilenня»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **М.В. Зубцю та В.П. Буркату** – за серію праць «Теоретичне обґрунтування та організація впровадження у виробництво селекційних і біотехнологічних методів використання кращого світового генофонду у скотарстві України»;

премію ім. Д.К. Заболотного **А.Л. Бойку, В.П. Поліщуку та Н.А. Князевій** – за цикл робіт «Діагностика та прогноз розвитку фітовірусних інфекцій в різних екологічних регіонах України»;

премію ім. В.І. Вернадського **В.П. Палієнку** – за монографію «Новітня геодинаміка та її відображення в рельєфі України»;

премію ім. О.М. Динника **Г.М. Третьяченку, Б.С. Карпіносу та В.Г. Барилу** – за цикл робіт «Термічна втома матеріалів при нерівноважних термодинамічних станах»;

премію ім. М.Г. Холодного **В.В. Протопоповій та В.В. Новосаду** – за серію праць «Теоретичні та прикладні аспекти природної диференціації та синантропізації спонтанної флори України»;

премію ім. О.В. Палладіна **В.А. Барабою** – за цикл робіт «Роль перекисного окислення ліпідів у механізмі променевого ураження та стресу»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Б.Г. Марченку, М.В. Мисловичу та І.В. Хімюку** – за роботу «Методи математичного моделювання фізичних процесів і полів в електротехнічному обладнанні для вирішення задач підвищення його надійності, контролю та діагностики»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **А.П. Пелешуку, В.Г. Передерію та А.С. Свінцицькому** – за монографію «Гастроентерологія»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **М.Ф. Ковтуну та Р.Й. Лихотопу** – за цикл робіт «Порівняльна анатомія, ембріологія та еволюція рукокрилих»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **П.П. Борщевському, Б.Й. Пасхаверу та В.М. Трегобчуку** – за цикл робіт «Економічні та екологічні проблеми розвитку і функціонування національного агропромислового комплексу»;

премію ім. М.І. Костомарова **Л.А. Дубровиній, О.П. Реєнту та О.П. Моці** – за цикл робіт з проблем історії та культури України;

премію ім. К.Д. Синельникова **Л.Т. Цимбалу**, **М.К. Даньшину** та **Д.Ю. Овсієнку** - за цикл робіт з фізики фазових переходів;

премію ім. С.О. Лебедева **І.В. Сергієнку**, **В.В. Скопецькому** та **В.С. Дейнеку** - за роботу «Математичне моделювання та дослідження процесів у неоднорідних середовищах»;

премію ім. М.К. Янгеля **А.П. Алпатову**, **В.С. Гудрамовичу** та **Є.С. Переверзєву** - за цикл робіт «Розробка експериментально-теоретичних методів і дослідження довговічності об'єктів ракетно-космічної техніки»;

премію ім. І.Я. Франка **Г.Д. Вервесу** - за монографію «Українці на рандеву з Європою»;

премію ім. Л.П. Симиренка **І.І. Хоменку** - за цикл праць «Захист зерняткових садів у Центральному Лісостепу України»;

премію ім. В.М. Глушкова **А.П. Великому**, **А.М. Гупалу** та **П.С. Кнопову** - за роботу «Розробка та використання методів прогнозування, оцінювання та розпізнавання об'єктів стохастичної природи»;

премію ім. М.М. Боголюбова **Ю.М. Березанському**, **Б.Г. Лазарєву** та **В.С. Владимирову** - за цикл праць «Актуальні проблеми функціонального аналізу та їх застосування до теоретичної фізики»;

премію ім. М.Д. Стражеска **М.І. Лутаю**, **Л.Г. Воронкову** та **О.Г. Камінському** - за цикл робіт «Наукова розробка та впровадження в практику заходів по боротьбі з ішемічною хворобою серця»;

премію ім. М.П. Василенка **Ю.І. Римаренку** - за цикл праць «Етнодержавознавство як наука: історіологія, теорія, методологія, праксеологія»;

премію ім. М.С. Грушевського **М.Ю. Брайчевському**, **О.С. Рубльову** та **Ю.А. Черченку** - за цикл праць з проблем методології та методики історичної україністики;

премію ім. І.М. Францевича **М.В. Новикову**, **О.О. Шульженку** та **Г.П. Богатирьовій** - за цикл робіт «Синтез алмазу»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **О.О. Іщенку** - за роботу «Будова та спектрально-люмінесцентні властивості поліметинових барвників»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Л.Т. Бережницькому**, **М.Г. Стащуку** та **М.В. Делявському** - за цикл робіт «Розробка методів оцінки міцності композитних матеріалів з тріщинами та включеннями під дією силових навантажень»;

премію ім. М.П. Барабашова **В.С. Кислюку**, **О.К. Осипову** та **Ю.Г. Шкуратову** - за цикл робіт «Геометричні та оптичні характеристики поверхні Місяця».

11 квітня - Відбулися Загальні збори НАН України, які розглянули її роботу в 1996. Із звітною доповіддю «Про основні підсумки діяльності Національної академії наук України в 1996 році та першочергові заходи щодо подолання кризового стану науки» виступив президент НАН України Б.Є. Патон. Збори перейменували Відділення інформатики, обчислювальної техніки та автоматизації НАН України у Відділення інформатики НАН України [16].

14 травня - Постановою Президії НАН України створено Карадазький природний заповідник НАН України.

26 травня - Створено Навчально-науковий центр «Фізико-хімічне матеріалознавство» Київського університету та НАН України.

Центр досліджує: механізми формування та фізико-хімічні властивості мікро- та наноконпозиційних матеріалів і структур; вплив фізичних полів і радіаційного опромінення на мультифункціональні нанопетеросистеми, що включають біомолекули та біосумісні фази.

20 червня - Постановою Президії НАН України засновано премію імені О.К. Антонова за видатні наукові роботи в галузі технічної механіки та літакобудування.

Антонов Олег Костянтинович (1906-1984) - видатний український авіаконструктор, акад. АН УРСР (1967). З 1962 - генеральний конструктор, керівник конструкторського бюро літакобудування в Києві (нині - Авіаційний науково-технічний комплекс ім. О.К. Антонова). Під його керівництвом створено поршневі (АН-2 і АН-14), турбогвинтові (АН-10, АН-12, АН-22 («Антей»), АН-24, АН-26, АН-28, АН-30), реактивний (АН-72) літаки. Створив науково-технічну школу. Герой Соціалістичної Праці (1966), лауреат Ленінської

(1962), Державної премії СРСР (1952) та Державної премії УРСР (1976), премії ім. М.К. Янгеля (1984), заслужений діяч науки УРСР (1976).

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені О.І. Бродського за видатні наукові роботи в галузі теорії хімічної будови, кінетики та реакційної здатності.

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені Б.І. Веркіна за видатні наукові роботи в галузі фізики та техніки низьких температур.

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені О.С. Давидова за видатні наукові роботи в галузі теоретичної та біологічної фізики.

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені М.М. Доброхотова за видатні наукові роботи в галузі металургії та матеріалознавства.

Доброхотов Микола Миколайович (1889-1963) - видатний український учений в галузі металургії, акад. АН УРСР (1939), голова її Відділу (1948-1952). В 1939-1949 працював в Інституті чорної металургії АН УРСР, з 1949 - в Інституті газу АН УРСР (в 1949-1952 - директор). Наукові праці присвячено теорії металургійних печей та сучасній технології виплавки, розкислення та розливання сталі. Розробив нові методи виробництва сталі з чавуну. Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1951).

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені Ф.М. Колесси за видатні наукові роботи в галузі української фольклористики, етнології, народознавства та музикознавства.

Колесса Філарет Михайлович (1871-1947) - видатний український фольклорист, музикознавець, літературознавець і композитор, акад. ВУАН (1929). З 1940 - директор Державного етнографічного музею у Львові. Автор оригінальних музичних творів, численних обробок народних пісень, музикознавчих праць.

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені Г.В. Курдюмова за видатні наукові роботи в галузі фізики металів і фізичного матеріалознавства.

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені М.О. Лаврентьева за видатні наукові роботи в галузі математики.

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені В.Є. Лашкарьова за видатні наукові роботи в галузі фізики напівпровідників і напівпровідникового приладобудування.

Лашкарьов Вадим Євгенович (1903-1974) - видатний український фізик, акад. АН УРСР (1945). В 1939-1960 - завідувач відділу Інституту фізики АН УРСР та 1944-1957 - кафедри Київського університету, з 1960 - Інституту напівпровідників АН УРСР (у 1960-1970 - директор). Наукові праці стосуються оптики рентгенівських променів, дифракції електронів, фізики і техніки напівпровідників. Створив наукову школу. Лауреат Державної премії УРСР (1981, посмертно). Його ім'я присвоєно Інституту фізики напівпровідників НАН України.

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені В.С. Михалевича за видатні наукові роботи в галузі інформатики, теорії оптимізації та системного аналізу.

Михалевич Володимир Сергійович (1930-1994) - видатний український учений в галузі кібернетики та інформатики, акад. АН УРСР (1973) і АН СРСР (1984). В 1958-1962 працював в Обчислювальному центрі АН УРСР, з 1962 - в Інституті кібернетики АН УРСР (з 1982 - директор). Наукові праці присвячено теорії оптимальних рішень і розробці математичного апарату економічної кібернетики. Розвинув метод послідовного аналізу варіантів і концепцію інформатизації суспільства. Лауреат Державної премії СРСР (1981) та Державної премії УРСР (1973), премій ім. М.М. Крилова (1971) та В.М. Глушкова (1984), заслужений діяч науки і техніки УРСР (1990), з 1988 - академік-секретар Відділення НАН України.

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені З.І. Некрасова за видатні наукові роботи в галузі металургії.

20 червня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені М.В. Остроградського за видатні наукові роботи в галузі математики та математичних проблем механіки.

Остроградський Михайло Васильович (1801–1861) – видатний математик, акад. Петербурзької АН (1830). Уродженець України. З 1828 працював у Росії. Наукові праці стосуються аналітичної механіки, теорії удару, балістики, варіаційного числення, алгебри, теорії чисел, теорії ймовірностей тощо.

20 червня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені С.І. Пекаря за видатні наукові роботи в галузі теорії твердого тіла.

Пекар Соломон Ісакович (1917–1985) – фізик-теоретик, акад. АН УРСР (1961). В 1998–1960 працював в Інституті фізики АН УРСР (з 1944 – завідувач відділу), з 1960 – зав. відділу Інституту напівпровідників АН УРСР. Наукові праці в галузі теорії неметалічних кристалів. Запровадив поняття про полярони та розвинув їх теорію. Передбачив додаткові електромагнітні хвилі (світлоекситони) та побудував нову кристалооптику. Створив теоретичну школу. Лауреат Державної премії УРСР (1981).

20 червня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені О.О. Потебні за видатні наукові роботи в галузі мовознавства, філософії, мови та народної творчості.

Потебня Олександр Опанасович (1835–1891) – видатний український мовознавець, теоретик літератури, фольклорист, етнограф, чл.-кор. Петербурзької АН (1875). Один із засновників Харківського історико-філологічного товариства і його голова. Основоположник психологічного напрямку в слов'янському мовознавстві. Його ім'ям названо Інститут мовознавства НАН України. З 1977 проводяться «Потебнянські читання».

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені А.Ф. Прихотько за видатні наукові роботи в галузі лазерної фізики, оптики та кристалографії.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені М.В.Птухи за видатні наукові роботи в галузі економіки та демографії, демографічної статистики.

Птуха Михайло Васильович (1884–1961) – видатний учений-економіст, акад. УАН (1920). В 1919–1938 – директор Демографічного інституту АН УРСР, 1940–1950 – завідувач відділу Інституту економіки АН УРСР. Наукові праці присвячено демографії та статистиці, зокрема статистиці населення України та СРСР, історії статистики. Голова Відділу АН УРСР (1945–1950), заслужений діяч науки УРСР (1944).

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені І.П. Пулюя за видатні наукові роботи в галузі прикладної фізики.

Пулюй Іван Павлович (1845–1918) – фізик та електротехнік. Уродженець України. З 1884 – професор Празького політехнічного інституту. Удосконалив виготовлення розжарювальних ниток для освітлювальних ламп, уперше досліджував холодне світло (неонове). Побудував телефонну станцію та абонентські апарати, захищені від сильних електричних струмів, електростанцію в Празі, що працювала на змінному струмі, та кілька електростанцій на постійному струмі в Австро-Угорщині. Сконструював низку фізичних та електротехнічних приладів, зокрема газорозрядних трубок, в т.ч. трубку, яка була прообразом рентгенівської (1882), перевідкрив рентгенівські промені (1896) та вивчав їх властивості. Його ім'ям названо Тернопільський приладобудівний інститут, на базі якого 1996 організовано Тернопільський державний технічний університет ім. І. Пулюя.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені С.І. Субботіна за видатні наукові роботи в галузі геофізики, гідрофізики, наукового приладобудування, метеорології та фізики атмосфери.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені С.П. Тимошенка за видатні досягнення в галузі теоретичної та прикладної механіки.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені В.І. Толубинського за видатні досягнення в галузі теплофізики та теплотехніки.

Толубинський Всеволод Іванович (1904–1988) – український теплофізик і теплоенергетик, акад. АН УРСР (1964). В 1939–1941 та 1944–1960 – завідувач відділу Інституту

теплоенергетики АН УРСР, з 1963 – Інституту технічної теплофізики АН УРСР (в 1963–1972 – директор). Наукові праці в галузі технічної теплофізики та теплоенергетики. Заслужений діяч науки УРСР (1974). Премія ім. Г.Ф. Проскури (1981),

20 червня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені В.М. Хрущова за видатні наукові роботи в галузі енергетики та електротехніки.

Хрущов Василь Михайлович (1882–1941) – український учений в галузі електротехніки, акад. АН УРСР (1939). З 1930 – професор Харківського електротехнічного інституту з 1939 – директор Інституту енергетики АН УРСР. Наукові дослідження присвячено колекторним машинам змінного струму, передачі й розподілу електроенергії, розрахунку електричних мереж.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені Д.І. Чижевського за видатні наукові роботи в галузі філософських наук.

Чижевський Дмитро Іванович (1894–1977) – видатний філософ, славіст, літературознавець, громадський діяч. Народився в Україні. Навчався в 1913–1917 та 1919 у Київському університеті. З 1921 – в еміграції, професор університетів у Німеччині. Його праці з історії української філософії заклали фундамент розвитку цього напрямку української гуманітаристики. Зокрема автор книг: «Філософії на Україні» (1926), «Нарис з історії філософії на Україні» (1931), «Історія української літератури від початків до доби реалізму (1956).

26 червня – Постановою Президії НАН України СКТВ з Дослідним виробництвом реорганізовано в Науково-інженерний центр «Матеріалообробка вибухом» Інституту електро-зварювання НАН України.

5 вересня – Постановою Кабінету Міністрів України та постановою Президії НАН України створено Інститут економічного прогнозування НАН України, з 6 липня 2005 – Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України» (директор – В.М. Геєць).

Основні напрями: економічна теорія; моделювання та прогнозування економічного розвитку; грошово-кредитні відносини; державні фінанси; фінанси реального сектора; економічне зростання та структурні зміни в економіці; розвиток виробничої інфраструктури; промислова політика; технологічне прогнозування та інноваційна політика; секторальні прогнози та кон'юнктура ринків; економіка і політика аграрних перетворень; форми і методи господарювання в агропромисловому комплексі; моніторингові дослідження соціально-економічних трансформацій українського суспільства; економічна історія; соціально-економічні проблеми праці; управління економікою; просторовий економічний розвиток та місцеве самоврядування.

5 листопада – Постановою Президії НАН України Інститут національних відносин і політології НАН України перейменовано в Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України.

4 грудня – На Загальних зборах НАН України обрано її нових членів.

Обрані дійсними членами:

В.В. Гончарук (хімія);

В.П. Горбулін (інформаційні технології та стратегічна безпека);

М.І. Долішній (економіка);

В.М. Єремєєв (океанологія);

Ю.П. Зайцев (зоологія, паразитологія);

М.П. Корнейчук (математика);

Ю.П. Корчевий (енергетичне машинобудування);

О.Г. Костюк (мистецтвознавство);

О.О. Кришталь (фізіологія людини і тварин);

Л.М. Лобанов (матеріалознавство);

Д.О. Мельничук (біохімія);

А.Г. Наумовець (фізика поверхні);

О.С. Онищенко (культурологія);

Г.Г. Півняк (гірнична та металургійна електроенергетика);

М.В. Стешенко (астрономія, астрофізика);

В.Я. Тацій (правознавство);

Ю.М. Шевченко (механіка);
Н.З. Шор (інформатика).

Обрані членами-кореспондентами:

М.Я. Азаров (гірнична геофізика);
О.І. Амоша (соціологія, статистика);
Є.Р. Бершеда (економічне прогнозування);
І.В. Блонський (експериментальна фізика твердого тіла);
А.П. Великий (інформатика);
Є.Ф. Венгер (електронне приладобудування);
Є.М. Ганапольський (фізика твердого тіла);
Г.М. Григоренко (матеріалознавство, електрометалургія);
Л.В. Губерський (філософія);
С.О. Довгий (геодинаміка навколишнього середовища);
А.Г. Загородній (теоретична фізика, фізика плазми);
М.Ю. Ільченко (телекомунікаційні системи);
А.Я. Іщенко (матеріалознавство, зварювання металів);
О.В. Кириленко (електроенергетика);
В.А. Кунах (фізіологія рослин, генетика);
В.М. Литвин (новітня історія України);
В.М. Локтев (теоретична фізика, фізика надпровідності);
В.Л. Мазур (металургія);
Ю.Р. Малашенко (мікробіологія);
О.В. Мишанич (українська література);
В.І. Наулко (етнологія);
Ю.М. Неміш (механіка);
В.М. Огенько (фізична хімія);
В.Ф. Опришко (правознавство);
С.П. Ошкадьоров (матеріалознавство, технологія матеріалів);
Є.Б. Патон (молекулярна біологія);
Г.П. Півторак (мовознавство);
М.О. Перестюк (математика);
А.В. Риндич (молекулярна біологія);
Ю.М. Савченко (прикладна механіка);
Ю.М. Сеньковський (геологія, геохімія);
М.С. Слободяник (неорганічна хімія);
Ю.Ф. Снежкін (теплоенергетика);
О.І. Степанець (математика);
В.П. Черних (хімія фізіологічно активних речовин);
А.О. Чикрій (інформатика);
О.Б. Шпеник (експериментальна атомна фізика);
В.М. Шульга (астрономія, астрофізика);
О.О. Шульженко (матеріалознавство, синтез надтвердих матеріалів);
Ю.І. Якименко (п'єзоелектричні перетворювачі енергії).

Обрані іноземними членами:

С. Ангельські (біохімія), Польща;
Х. Аокі (геологія), Японія;
К. Бекерфордерзандфорт (енергетика), Німеччина;
В. Вельфе (моделювання економічних процесів), Польща;
Е. Гьобель (фізика твердого тіла), Німеччина);
І. Карубе (біофізика), Японія;
М. Мушинка (фольклористика), Словаччина;
Е. Нево (ботаніка), Ізраїль;
Ю. Тамаш (літературознавство), Югославія;
Г. Шимчак (фізика твердого тіла), Польща.

9 грудня – Постановою Кабінету Міністрів України та постановою Президії НАН України Інституту філософії НАН України присвоєно ім'я Г.С.Сковороди.

10 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

М.М. Амосову, О.Г. Івахненку, В.І. Гриценку, Т.К. Вінцюку, М.І. Шлезінгеру, Г.Л. Гімельфарбу, Е.М. Куссулю, В.В. Мацеллі, О.М. Касаткіну, В.І. Рибаку – за цикл фундаментальних і прикладних досліджень з розпізнавання сигналів і зображень та створення на їх основі інтелектуальних інформаційних технологій і систем;

Б.Я. Брауде, А.В. Меню, С.Л. Рашковському, М.К. Шарикіну, Г.А. Інютіну, В.О. Шепелеву, В.В. Кошовому, Ю.В. Романчеву, В.Г. Булацену, А.І. Браженку – за цикл праць «Розробка принципів наддалекої низькочастотної інтерферометрії, створення української мережі радіоінтерферометрів для космічних досліджень і спостереження на ній»;

А.А. Долінському, Ю.О. Шурчковій, Б.М. Процишину, Ю.С. Кравченку, О.Ф. Немчину, В.І. Баску, Г.К. Іваницькому, О.А. Корчинському, В.О. Кремньову, А.П. Гартвігу – за створення і впровадження енерго-ресурсозберігаючих технологій і обладнання на основі принципу дискретно-імпульсного введення енергії;

В.В. Моргуну, В.Ф. Логвиненко – за цикл праць «Генетичні основи, методи створення нових напівкарликових сортів озимої м'якої пшениці та їх впровадження у виробництво»;

В.Л. Найдеку, В.Г. Горенку, П.М. Каричковському – за участь у створенні і впровадженні автоматизованого роторно-конвеєрного комплексу і ресурсозберігаючого, екологічно чистого технологічного процесу виготовлення відцентрових заготовок складного профілю в масовому виробництві;

Є.Г. Гончаруку, Ю.І. Кундієву – за підручник «Загальна гігієна. Пропедевтика гігієни», виданий у 1995 році;

М.Г. Находкіну, А.Г. Наумовцю, Ю.С. Ведулі, Д.В. Корбутяку, В.Г. Литовченку, Р.М. Гуржи, О.І. Копеліовичу – за цикл наукових праць «Процеси переносу заряду і маси та електронні кінетичні явища на поверхнях і у приповерхневих шарах твердих тіл»;

В.С. Підгорському, Н.К. Коваленку, Т.М. Головачу, В.М. Мацюку, О.В. Коркушку – за цикл праць «Біологія молочнокислих бактерій, розробка наукових принципів, створення на їх основі препаратів і продуктів спрямованої дії для людини та тварин, організація промислового виробництва та впровадження в народне господарство»;

В.Т. Троценку, А.О. Лебедєву, А.Я. Красовському, В.О. Стрижалу, В.В. Покровському, Ф.Ф. Гігіняку, В.П. Ламашевському, В.С. Гудрамовичу – за цикл праць по створенню новітніх методів оцінки міцності та довговічності елементів конструкцій сучасної техніки і розробці на їх основі нормативних документів.

1997 – Створено Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій і систем НАН України та МОН України (директор – **В.І. Гриценко**).

Являє собою науково-навчальну організацію, в роботі якої поєднуються науково-дослідна, навчальна та міжнародна діяльність в галузі інформатики, інформаційних та телекомунікаційних технологій. Основні напрями: проблеми штучного інтелекту, нові інформаційні та комунікаційні технології і системи, проблеми інформатизації, створення інформаційного суспільства в Україні та його взаємодії зі світовим інформаційним простором.

– На базі Кримського відділення Академії створено Кримський науковий центр НАН і Міннауки України.

– Організовано Науково-технологічний центр паливно-енергетичних ресурсів НАН України та Держнафтогазпрому.

– Створено Міжвідомчий центр з кріобіології і кріомедицині НАН України, АМН та МОЗ України.

– Міжнародна організація IEEE присудила В.М. Глушкову (по смертно) медаль «Піонер комп'ютерної техніки» за створення Інституту кібернетики та автору теорії цифрових автоматів і архітектури обчислювальних систем макроконвеєрного типу.

– Ю.І. Ізотов у галактиці IZw18 відкрив зорі Вольфа-Райе з витікаючими оболонками, а у галактиці SBS 0335-052E – масивні зорі з вітром (у 2007–2008 ще у двох галактиках із дуже низьким вмістом важких елементів досліджено еволюцію в часі так званих яскравих блакитних змінних зір, які належать до найяскравіших відомих зір і втрачають масу рекордними темпами). Ці відкриття

уможливили вдосконалення моделей еволюції зір (Головна астрономічна обсерваторія НАН України) [17].

- Розроблено технології та обладнання для виготовлення оптичних дисків-оригіналів та гальваноматриць (Інститут проблем реєстрації інформації НАН України).

- В Інституті геофізики НАН України побудовано нову модель геофізичного середовища з урахуванням його структури та нерівноважних фізико-хімічних перетворень в ньому, на основі якої розроблено нові перспективні технології видобутку нафти, газу, руд та інших корисних копалин.

- Створено версію першого міждисциплінарного банку океанографічних даних для Чорного моря (В.М. Єремєєв, О.Суворов, В.Владимиров, Морський гідрофізичний інститут НАН України).

- Розроблено технологію і виготовлено устаткування для зварювання високоточних несучих тонкостінних конструкцій з високоміцних алюмінієвих сплавів (Л.М. Лобанов, Інститут електрозварювання НАН України).

- Розроблено оригінальну конструкцію підводного магістрального трубопроводу, що включає труби різної товщини (С.Білецький, В.Голинько, Інститут електрозварювання НАН України).

- Став до ладу радіоінтерферометр «УРАН-3» (Радіоастрономічний інститут НАН України).

- Розроблено спеціальну емульсійну екологічно чисту промислову вибухову речовину (О.Чучмарьов, М.Гаврилюк, Фізико-механічний інститут НАН України).

- Створено узагальнену теорію сольвосистем (В.Чергинець, Інститут монокристалів НАН України).

- Вивчено критерії подібності електричних і гідродинамічних характеристик коронного розряду, що дозволило завершити розробку наукових основ електровибухових процесів у рідині при різноманітних способах ініціювання розряду (Інститут імпульсних процесів і технологій НАН України).

- Запропоновано принципово новий електророзрядний спосіб і засоби вимірювання високих температур рухомих і нерухомих об'єктів (М.Фальковський, І.Вожко, Ю.Сердюк, В.Белінський, Інститут електродинаміки НАН України).

- Розвинуто новий напрямок в електрохімії - електрохімічну конверсію «малих» молекул (CO_2 , CO , SO_2 , NO , фреонів та ін.) в цінні органічні продукти (В.Г. Кошечко, В.Д. Походенко та ін.; Інститут фізичної хімії НАН України). Це дозволило здійснювати синтез різних класів органічних сполук з використанням «малих» молекул як вихідної сировини.

- Створено та впроваджено в медичну практику аміксин - пероральний індуктор ендогенного інтерферону, що має широкий спектр протівірусної активності (Фізико-хімічний інститут НАН України).

- В Інституті економіки промисловості НАН України під керівництвом О.І. Амоші розроблено економічні й соціальні напрямки комплексної реструктуризації промисловості України.

- Вийшов перший номер журналу «Фізика напівпровідників та оптоелектроніка».

- Видано колективні монографії «Громадянське суспільство: ідеологія і реальність» та «Громадянське суспільство: соціальні тенденції та чинники становлення» (Інститут філософії НАН України).

- Видано монографію М.В. Поповича «Раціональність і виміри людського буття».
- Вийшли перші номери журналів: «Проблеми машинобудування», «Наука. Релігія. Суспільство» та «Соціологія: теорія, методи, маркетинг».
- Опубліковано монографію І.Ф. Кураса та Л.П. Нагорної «Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи».
- Видано двотомну «Історію України: нове бачення» за редакцією В.А. Смолія, в якій провідні вчені з інститутів історії України, українознавства, археології, політичних і етнонаціональних досліджень подано нові оцінки історичного процесу від стародавніх часів до сьогодення, наукове осмислення на академічному рівні всієї понад тисячолітньої історії України.
- Інститут історії України НАН України поновив серійне видання «Історіографічних досліджень в Україні». На 2012 вийшло 22 випуски.
- Інститутом історії України НАН України розпочато серійне видання «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики» (головний редактор – **Г.В. Боряк**). На 2013 вийшов 21 випуск.

1997 – Вийшла книга М.В. Кучука «Генетична інженерія вищих рослин».

Розглянуто питання, пов'язані з одержанням трансгенних і трансгеномних рослин, основні принципи конструювання векторів і проблеми експресії генів, що переносяться, у геномах рослин. Значну увагу приділено проблемам одержання трансгенних сільськогосподарських видів рослин і основним досягненням генетичної інженерії у галузі практичного застосування.

1998

18 березня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.Г. Ільїну** та **Ф.М. Бобоницу** – за цикл робіт з розвитку наукових основ цілеспрямованого синтезу та модифікування цеолітів (молекулярних сит);

премію ім. І.І. Мечникова **О.Ф. Сенюку** – за цикл робіт «Імунодіагностика та імунокорекція в нормі та при патології»;

премію ім. О.О. Богомольця **С.В. Івасівку**, **М.С. Яременку** та **І.Л. Поповичу** – за цикл робіт «Біологічно активні речовини води «Нафтуса», їх генез і механізми фізіологічної дії»;

премію ім. М.М. Крилова **М.О. Перестюку**, **Г.В. Радзівєвському** та **Є.О. Гребеникову** – за цикл праць «Сучасні методи дослідження динамічних систем»;

премію ім. Є.О. Патона **В.Ф. Лапчинському** – за монографію «Зварювання у космосі та споріднені технології»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.І. Глазку** – за цикл праць «Генетика та селекція домашніх тварин»;

премію ім. Д.К. Заболотного **М.І. Менджулі**, **Н.В. Нестеровій** та **Т.Г. Лисенку** – за роботу «Особливості структури та стратегії функціонування геномів ціанофагів»;

премію ім. В.І. Вернадського **М.А. Вороновій** за монографію «Паліостратиграфія нижньої крейди та розвиток ранньокрейдових флор України»;

премію ім. О.М. Динника **В.Д. Кубенку** та **О.П. Жуку** за цикл робіт «Рух твердих тіл в ідеальній та в'язкій рідині під дією динамічного навантаження»;

премію ім. М.Г. Холодного **Ю.П. Старченкову**, **М.М. Нічику** та **С.Я. Коцю** – за цикл робіт «Фізіолого-біохімічні особливості симбіотичних взаємовідносин бобових рослин і нових штамів бульбочкових бактерій»;

премію ім. В.П. Комісаренка **К.П. Заку** – за серію робіт, присвячених ультраструктурній та імунологічній ідентифікації природних клітин-кілерів і з'ясуванню їх ролі при ендокринних, гематологічних і онкологічних захворюваннях і радіаційних порушеннях;

премію ім. Г.Ф. Проскури **В.С. Бойку, В.В. Бойку та В.І. Сеньку** – за цикл робіт «Розробка науково-технічних основ створення економічних пристроїв енергетичної електроніки для живлення постійним струмом потужних споживачів»;

премію ім. І.І. Шмальгаузену **Л.І. Рековцю, Г.М. Двойносу та В.О. Харченку** – за серію праць «Еволюція ссавців і еколого-морфологічні особливості їх паразитів в антропогені»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **С.І. Дорогунцову, Л.М. Гореву та М.А. Хвесику** – за цикл наукових праць «Основи оптимізації екосередовищ»;

премію ім. М.І. Костомарова **І.Т. Муковському, О.Є. Лисенку та В.С. Чижку** – за цикл наукових праць «Особа в історії України»;

премію ім. К.Д. Синельникова **М.С. Бродину, С.В. Марісовій та В.Й. Сугакову** – за цикл робіт «Поверхневі екситони та деформуючі поляритони в молекулярних кристалах»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.В. Арістову, В.П. Божну та В.С. Годлевському** – за цикл робіт «Системно-ієрархічне проектування комп'ютерних систем контролю і управління високодинамічними об'єктами (в енергетиці)»;

премію ім. М.К. Янгеля **Г.І. Богомазу, О.В. Пилипенку та М.І. Довгоцьку** – за цикл робіт «Розробка теоретико-експериментальних методів дослідження динамічної навантаженості та динамічної сумісності рідинних ракетних двигунних установок і конструкцій ракет-носіїв космічних апаратів»;

премію ім. І.Я. Франка **Я.П. Запасці** – за працю «Пам'ятки книжкового мистецтва. Українська рукописна книга»;

премію ім. Л.П. Симиренка **Б.К. Гапоненку та М.Б. Гапоненку** – за книгу «Ваш сад»;

премію ім. М.М. Боголюбова **О.В. Погорелову, А.М. Самойленку та А.О. Логунову** – за цикл праць «Створення та обґрунтування сучасних математичних методів розв'язання задач фізики та механіки»;

премію ім. М.Д. Стражеска **Л.Т. Малій, І.Х. Макаревичу та Ю.Г. Горбу** – за монографію «Серцеві глікозиди»;

премію ім. М.П. Василенка **Ю.С. Шемшученку та К.А. Вислобокову** – за підготовку та видання визначної пам'ятки українського права «Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 р.»;

премію ім. М.С. Грушевського **І.Л. Бутичу, В.С. Шандрі та І.І. Глизу** – за високопрофесійну підготовку до друку та високе наукове опрацювання унікальної пам'ятки історико-культурної спадщини XIX ст. «О.Ф. Кістяківський. Щоденник (1874-1885)» у двох томах;

премію ім. І.М. Францевича **Ю.Б. Падерні** – за цикл робіт «Закономірності формування структури та властивостей матеріалів на основі боридів рідкісноземельних елементів»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Ю.С. Ліпатову** – за роботу «Сплави лінійних і сітчастих полімерів»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Л.О. Позняку** – за монографію «Інструментальні сталі»;

премію ім. М.П. Барабашова **Л.В. Поперенку, І.А. Шайкевичу та Е.Г. Яновицькому** – за серію праць «Роль поверхневих ефектів у діагностиці оптичних властивостей і електронної структури матеріалів і поляризаційні методи їх дослідження»;

премію ім. В.М. Глушкова **Т.О. Грінченку, В.П. Клименку та З.Л. Рабіновичу** – за серію праць «Програмні та апаратні засоби інтелектуалізації обчислювальних систем».

14 вересня – Відбулася ювілейна сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 75-річчю з дня народження В.М. Глушкова [18].

20 жовтня – Постановою Президії НАН України, згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 липня 1998, Спільним наказом НАН України і Міністерства вугільної промисловості України від 24 серпня 1998 Український державний науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи підпорядковано НАН України.

Основні напрями: розробка інформаційних технологій; захист будівель і споруд; прогноз і попередження гірських ударів і газодинамічних явищ; вивчення напружено-деформованого стану масивів гірських порід і забезпечення стійкості підземних виробок; дослідження і прогноз деформацій земної поверхні; пошук родовищ корисних копалин; прогноз гірничо-геологічних умов відпрацювання вугільних родовищ; моніторинг геологічного середовища; екологічні дослідження.

26 листопада - Указом Президента України Б.Є. Патону - видатному вченому та організатору науки, академіку НАН України, її президенту присвоєно звання Героя України.

Патон Борис Євгенович (н. 1918) - учений в галузі металургії, технології металів, електрозварювання та матеріалознавства, організатор науки, державний діяч, акад. НАН України (1958), її президент (з 1962). З 1942 працює в Ін-ті електрозварювання НАН України (з 1944 - зав. відділу, з 1953 - директор), водночас з 1993 - президент Міжнародної асоціації академії наук (МААН).

Наукові дослідження присвячено: автоматизації зварювальних процесів та керуванню ними; новим процесам зварювання (електрошлакове, електронно-променеве, плазмове і лазерне, гібридне лазерно-дугове та лазерно-плазмове); розробці космічних технологій зварювання та пристроїв для їх реалізації; розв'язанню проблем створення магістральних нафто- та газотранспортних систем (технології виробництва труб, спорудження трубопроводів, надійність, залишковий ресурс, діагностика матеріалів і конструкцій); методам і технологіям спеціальної металургії; зварювання живих тканин. Заклав основи електрошлакового переплаву та спецелектрометалургії. Засновник нових науково - технічних напрямків - космічної технології і космічного виробництва. Створив наукову школу.

Засл. діяч науки і техніки України (1968). Двічі Герой Соціалістичної Праці (1969, 1978). Ленін. пр. (1957). Держ. пр. України (2004). Держ. пр. СРСР (1950). Держ. нагороди України, СРСР та іноземних держав. Акад. РАН (1962) та ін. академії наук. Золоті медалі ім. М.В. Ломоносова (1981), С.П.Корольова (2003), В.І. Вернадського (2004).

1 грудня - Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, що розглянула роботу НАН України за шестирічний період [18].

- У Києві біля Міського будинку вчителя на Володимирській вул. відкрито пам'ятник М.С. Грушевському.

2 грудня - Відбулася ювілейна сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 80-річчю від дня її заснування [18].

3-4 грудня - Відбулися Загальні збори НАН України, присвячені виборам президента НАН України та Президії НАН України. Президентом НАН України було знову обрано Б.Є. Патона віце-президентами обрано В.Г. Бар'яхтара, П.Г. Костюка та П.П. Толочка, головним ученим секретарем - А.П. Шпака. На Загальних зборах НАН України були затверджені академіки-секретарі Відділень: І.В. Скрипник (Відділення математики), І.В. Сергієнко (Відділення інформатики), В.В. Пилипенко (Відділення механіки), А.Г. Наумовець (Відділення фізики і астрономії), В.І. Старостенко (Відділення наук про Землю), І.К. Походня (Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства), Б.С. Стогній (Відділення фізико-технічних проблем енергетики), В.В. Гончарук (Відділення хімії), Г.Х. Мацука (Відділення молекулярної біології, біохімії, експериментальної та клінічної фізіології), Д.М. Гродзінський (Відділення загальної біології), В.М. Геєць (Відділення економіки), О.С. Онищенко (Відділення історії, філософії та права), І.М. Дзюба (Відділення літератури, мови та мистецтвознавства) [18].

15 грудня - Постановою Президії НАН України у складі НАН України створено Секції: фізико-технічних і математичних наук, хімічних і біологічних наук, суспільних і гуманітарних наук.

17 грудня - Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

О.О. Розенбергу - за розроблення теоретичних та практичних основ створення і промислового освоєння нового покоління конкурентноспроможних, високоефективних і надійних апаратів пневматичних систем дорожніх транспортних засобів;

К.А. Ларченку, Ю.М. Александрову, С.С. Малюті, І.С. Карповій, С.М. Гершензону (помертено) - за цикл наукових робіт «Мутагенна дія нуклеїнових кислот і вірусів»;

Ф.С. Бабичеву - за цикл праць «Молекулярний дизайн гетероциклічних сполук»;

А.А. Щербі - за розроблення науково-технічних основ, організацію серійного виробництва та впровадження на лініях електропередач 10-1150 кВ високовольтних ізолюючих конструкцій зі склопластика та силіконових еластомерів;

Є.О. Тихонову, Л.П. Яценку, А.М. Негрійку, Д.Я. Яцківу, В.І. Прохоренку - за цикл наукових робіт «Фізичні основи, розробка та створення високостабільних лазерних систем для метрології, аналітичних вимірювань та фундаментальних досліджень»;

М.І. Гасику - за електрометалургійний марганцевий комплекс України: наукові та проектно-конструкторські розробки, освоєння унікальних електропечей, впровадження нових енерго- і ресурсозберігаючих технологій виробництва феросплавів, підвищення конкурентоспроможності продукції та вирішення екологічних завдань;

Г.Г. Півняку - за розроблення та впровадження способів і технологій збереження геологічного середовища і забезпечення повноти ефективного, енергозберігаючого виймання запасів вугілля у Західному Донбасі.

О.О. Бакаєву, В.Л. Ревенку - за комплексне дослідження та реалізацію переходу річкового транспорту України на ринкові умови господарювання;

М.П. Щербак, К.Ю. Єсипчуку, І.Б. Щербакову, С.В. Нечаєву, Б.Ф. Міцкевичу, Є.О. Кулішу, Ю.П. Мельнику, Р.Я. Белєвцеву, В.Б. Ковалю, Г.І. Каляєву - за цикл робіт «Геохімія, петрологія і рудоносність докембрію України»;

А.О. Морозову - за систему інформаційно-аналітичного забезпечення законотворчої та правозастосовної діяльності;

Ю.М. Бережанському, М.Л. Горбачуку, В.І. Горбачук, Ю.Г. Кондратьєву, Л.П. Нижнику - за цикл монографій «Нові методи в теорії узагальнених функцій та їх застосування до математичної фізики»;

М.Є. Кучеренку, М.Д. Курському - за підручник «Біохімія» (1995).

1998 (літо) - Вчені України, Білорусії та Росії опублікували атлас забруднення території Європи цезієм-137, що містив повний набір карт радіоактивного забруднення території європейських країн.

1998 - Під керівництвом В.П.Боюна з використанням цифрового подання зображень і відеопослідовностей розроблено інтелектуальні системи відео спостереження: панорамування, кругового огляду, пошуку, виявлення динамічних об'єктів і стеження за ними.

- Дано повну класифікацію вкладених гіперповерхонь Хопфа в комплексному просторі сталої голоморфної кривини (О.А. Борисенко).

- Розв'язано обернену задачу теорії розсіяння для диференціально-операторних рівнянь другого порядку (С.О. Кужель).

- Знайдено всі одновимірні коливні спектральні системи із заданими властивостями, що мають фізичну реалізацію (В.О.Марченко, Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України).

- Розроблено нові алгоритми отримання двоїстих (лагранжевих) оцінок у багато екстремальних та дискретних задачах оптимізації, в основі яких лежать субградієнтні процеси з перетворенням простору аргументів (Н.З. Шор, Інститут кібернетики НАН України).

- Розроблено програмно-алгоритмічне забезпечення, що реалізує принципові положення системи економічної безпеки і дає можливість ефективно виконувати відповідні прогнозно-аналітичні розрахунки (В.П. Горбулін, І.В. Сергієнко, А.П. Великий).

- Розроблено теорію руху твердих тіл у в'язкій рідині в умовах дії акустичної хвилі та впливу на процес твердої плоскої межі рідини (О.М. Гузь, О.П. Жук, Інститут механіки НАН України).

- Розвинуто методи активного керування хвильовими процесами в поропружних, п'єзопружних та акустичних середовищах (В.Т. Грінченко, Інститут гідромеханіки НАН України).

- Розроблено високостабільний гелій-неоновий лазер з накачкою поперечним високочастотним розрядом (О.В. Бойко, А.М. Негрійко, Л.П. Яценко, Інститут фізики НАН України).

- Розвинуто теорію магнітогідродинамічних хвиль у нейтронній матерії (О.І. Ахієзер, С.В. Пелетминський, М.В. Ласкін) [19].

- Здійснено сумісний синтез рідких олігомерних неорганічних і полімерних органічних фаз, одержано гібридну систему полімер-наповнювач, в якій реалізуються міжфазні хімічні зв'язки (Є.В. Лебедев, Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України).

- Встановлено закономірності розділення частинок подрібненої залізної руди в струмопровідних рідинах під дією неоднорідного магнітного поля (А.К. Шидловський та ін.; Інститут електродинаміки НАН України).

- Створено тривимірну модель молекули фібриногену і фібрили полімерного фібрину (Є.М. Макогоненко, Інститут біохімії НАН України).

1998 - Вийшов в світ 1-й том шеститомної «Юридичної енциклопедії» (головний редактор - Ю.С. Шемшученко).

- Вийшла в світ монографія Ю.М. Пахомова, С.Б. Кримського та Ю.В. Павленка «Шляхи та перехрестя сучасної цивілізації» (Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України).

Розглядаються проблеми формування, структури та сучасного кризового стану світової цивілізації. Аналізуються протиріччя розвитку сучасного людства і варіанти подолання труднощів, що стають перед ним. Висвітлюється зростаюча роль духовно-особистісного виміру історичного процесу в нашу перехідну епоху.

- Видано монографію Ю.В. Павленка, Ю.М. Ранюка та Ю.О. Храмова «Справа УФТІ. 1935–1938», в якій розкрито трагічну долю багатьох співробітників цього провідного фізичного інституту в контексті суспільно-політичної обстановки в країні [20].

- Вийшов «Нарис історії культури України» М.В. Поповича [21].

- Видано працю «Феномен нації: основи життєдіяльності» (Інститут філософії НАН України).

1998–2000 - Вийшло в світ 15-томне видання «Україна крізь віки», підготовлене співробітниками Інституту історії України НАН України (Державна премія України, 2001).

1998 - Вийшли перші номери журналів: «Економіка промисловості», «Нелінійні коливання», «Фізика напівпровідників, квантова електроніка і оптоелектроніка», «Людина і політика».

- Інститут історії України НАН України спільно з видавництвом «Наукова думка» розпочав роботу над багатотомною «Енциклопедією історії України». На 2013 вийшло 9 томів. Ведеться також робота по підготовці її електронної загальнодоступної версії.

1999

12 січня - Указом Президента України Л.Т. Малій - видатному ученому - терапевту, акад. НАН України присвоєно звання Героя України.

10 березня - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **Ю.П. Зозулі, В.А. Барабою та Д.А. Сутковому** - за цикл робіт «Стан окисно-відновлювальних та антиоксидантних процесів при патології внутрішніх органів і ураженнях центральної нервової системи»;

премію ім. М.М. Крилова **Я.Й. Буряку, О.Р. Гачкевичу та Р.Ф. Терлецькому** - за цикл праць «Математичні моделі та крайові задачі термомеханіки електропровідних континуальних систем»;

премію ім. В.І. Толубинського **А.А. Долінському** - за цикл робіт «Теплофізика двофазних середовищ»;

премію ім. В.М. Хрушова - **А.К. Шидловському, К.О. Липківському та В.С. Федію** - за цикл робіт «Розвиток теорії електричних кіл з вентилями та створення на її основі нових технічних засобів корекції параметрів електричної енергії»;

премію ім. Д.І. Чижевського **В.М. Нічику** - за цикл наукових праць «Діяльність і філософія Петра Могили»;

премію ім. М.В. Птухи **І.І. Лукінову** - за монографію «Економічні трансформації наприкінці ХХ сторіччя»;

премію ім. І.П. Пуля **А.В. Величку, О.Я. Кириченку та М.Т. Черпаку** - за цикл робіт «Радіочастотний відгук високотемпературних надпровідників на мікрохвильове випромінювання»;

премію ім. О.О. Потебні **В.Ю. Франчуку** - за цикл праць «Стилістика літописання» та «О.О. Потебня і його доба»;

премію ім. С.І. Пекаря **Ю.І. Горобцю, В.Ф. Клепікову та О.І. Олемському** - за цикл праць «Фазові перетворення та неоднорідні структури у впорядкованих системах»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.І. Большакову, О.Д. Учителю та Ф.М. Шутильову** - за цикл робіт «Розробка теоретичних основ управління розподілом шихти й газів, удосконалення технології та обладнання сучасних доменних печей»;

премію ім. М.О. Лаврентьева **Ю.О. Митропольському** - за цикл праць з теорії асимптотичних методів та одночастотних коливань у динамічних системах»;

премію ім. Г.В. Курдюмова **В.М. Антонову, Ю.М. Ковалю та В.В. Немошкаленку** - за цикл робіт «Про природу мартенситних перетворень та електронну структуру металів»;

премію ім. Д.К. Заболотного **Н.С. Дяченку, Л.М. Носачу та С.Л. Рибалку** - за цикл робіт «Молекулярні властивості лімфотропних вірусів людини, включаючи ВІЛ, та їх взаємовідносини з клітиною в умовах моно- та змішаної інфекції як основа розробки засобів етіотропної терапії та методів специфічної діагностики»;

премію ім. В.І. Вернадського **М.П. Булгакову та С.М. Булгакову** - за цикл робіт «Формування та взаємозв'язок великомасштабної циркуляції і стратифікації вод Чорного моря»;

премію ім. О.М. Динника **Б.М. Усаченку, С.Б. Вакарчуку та В.Г. Перепелицю** - за цикл робіт «Геомеханічні основи керування станом масиву гірських порід при розробці потужних пластів і повторному використанні відпрацьованих підземних просторів»;

премію ім. М.Г. Холодного **М.М. Мусієнку, О.В. Брайону та Н.Ю. Тарану** - за цикл робіт «З'ясування адаптаційного синдрому рослин за структурно-функціональними маркерами стресового стану організму, агро- та фітоценозів»;

премію ім. О.В. Палладіна **О.Ю. Петренку, О.М. Сукачу та Л.П. Кравченку** - за серію праць «Функція внутрішньоклітинних структур в ізольованих гепатоцитах у залежності від метаболічного стану та дії низьких температур»;

премію ім. Ф.М. Колесси **С.Й. Грицю** - за працю «Музичний фольклор з Полісся у записах Ф.Колесси та К.Мошинського»;

премію ім. О.І. Бродського **В.Д. Походенку та В.Г. Кошечці** - за роботу «Будова, реакційна здатність, спектральні та електрохімічні властивості гетероатомних моно- і полі- іон-радикалів»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.С. Бойку, Р.І. Гарберу та А.М. Косевичу** - за монографію «Оборотна пластичність кристалів»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.К. Дзюїну, М.І. Ісаєнку та В.Д. Ткаченку** - за цикл робіт «Створення нової технології обробки та автоматизованого аналізу телеметричної інформації, одержаної під час пусків ракети-носія «Зеніт»;

премію ім. Л.П. Смирєнка **В.Ф. Горобцю, К.М. Копаню та С.Я. Шестопапу** - за цикл робіт «Збереження генофонду, створення та впровадження у виробництво нових сортів агрусу, смородини, суниці та півонії»;

премію ім. В.М. Глушкова **І.М. Парасюку, О.Л. Перевозчиковій та О.І. Провотару** - за роботу «Логіко-алгебраїчні моделі та методи подання знань і їх застосування у прикладних системах»;

премію ім. М.П. Барабашова **Г.С. Бісноватому-Когану, Б.І. Гнатику та С.О. Сілічу** - за цикл робіт «Розробка методів багатовимірної газодинаміки та їх застосування до актуальних проблем сучасної астрофізики»;

премію ім. І.М. Францевича **В.Л. Соложенку, В.З. Туркевичу та І.А. Петруші** - за цикл робіт «Фізико-хімічні основи синтезу кубічного нітриду бору»;

премію ім. М.С. Грушевського **В.М. Даниленку, О.І. Гуржію та О.В. Добржанському** - за цикл праць «Історичний досвід боротьби за українську державність».

7 квітня - Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, яка розглянула її діяльність за 1998. Із доповіддю «Про підсумки діяльності НАН України у 1998 р. та основні напрями її роботи в сучасних умовах» виступив президент НАН України **В.Є. Патон** [22].

14 вересня - Указом Президента України відомому ученому-хіміку **В.В. Скопенку** присвоєно звання Героя України.

Скопенко Віктор Васильович (1935-2010) - хімік, акад. НАН України (1988), її віце-президент (1988-1989). В 1958-2010 працював у Київ. ун-ті (з 1972 - проф., з 1977 - зав. кафедри, в 1985-2008 - ректор). Наукові праці в галузі хімії координаційних сполук, хімії псевдогалогенів. Розробив ряд нових методів синтезу координаційних сполук. Засл. діяч науки і техніки України (1991). Держ. пр. України (1990, 1995). Орден України. Пр. ім. Л.В. Писаржевського (1989).

20 жовтня - Постановою Президії НАН України засновано премію імені **Є.П. Федорова** за видатні наукові роботи в галузі теоретичної та прикладної астрономії.

Федоров Євген Павлович (1909-1986) - видатний український астроном, акад. АН УРСР (1969). В 1947-1959 працював у Полтавській гравіметричній обсерваторії, 1959-1973 - директор Головної астрономічної обсерваторії АН УРСР. Наукові праці присвячено вивченню обертання Землі, руху її полюсів і зв'язків цих явищ з різними геофізичними процесами. Засновник наукової школи. Лауреат Державної премії УРСР (1983).

20 жовтня - Указом Президента України та постановою Президії НАН України Центральному ботанічному саду ім. М.М. Гришка надано статус національного.

29 жовтня - Відбулися Спільні урочисті збори НАН та АМН України, присвячені 150-річчю від дня народження видатного російського фізіолога, лауреата Нобелівської премії **І.П. Павлова** [22].

1 грудня - Відбулися Спільні урочисті збори НАН та АМН України, присвячені 100-річчю від дня народження видатного українського вченого-онколога **Р.Є. Кавецького** [22].

- Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

І.Ф. Курасу, Д.В. Табачнику, В.М. Литвину, М.Ф. Дмитрієнко - за серію монографій «Українська фалеристика та боністика»;

І.В. Сергієнку, Н.З. Шору, В.В. Скопецькому, А.О. Чикрію, В.С. Дейнеці, М.З. Згуровському, Б.М. Пшеничному, В.Д. Романенку - за цикл монографій з методів системного аналізу та інформаційних технологій управління процесами і полями;

В.О. Переломі, В.П. Гаврилюку, Б.А. Кірієвському, Є.А. Марковському, В.І. Тихоновичу, Г.Д. Костенку - за комплекс робіт по розробці теоретичних та технологічних основ створення зносостійких литих сплавів та організації виробництва з них деталей для різних галузей машинобудування;

В.О. Дзензерському, В.М. Привалову, С.В. Васильєву - за створення науково-промислового комплексу по виробництву свинцево-кислотних акумуляторних батарей.

М.М. Кулику, М.В. Гнідому, Б.А. Костюковському, О.В. Кириленку - за розробку наукових основ та засобів підвищення енергетичної ефективності і їх впровадження в системах управління постачанням і використанням електроенергії, природного газу та тепла;

А.Г. Шапару, С.З. Поліщуку - за створення високоефективних екологоорієнтованих технологій видобутку корисних копалин на основі керування станом гірського масиву і впровадження їх на кар'єрах України;

І.М. Вишневецькому, О.Ф. Немцю, В.В. Тришину, В.О. Желтоножському, М.І. Заїці, Ю.В. Кібкалу, Ю.М. Павленку, В.М. Мазуру - за цикл праць «Закономірності та аномальні явища в ядерних процесах»;

Г.М. Бутенку, В.Г. Пінчуку (посмертно) - за цикл праць «Імунобіологія тимусу, його роль у регуляції імуногенезу, одержання та можливості використання препаратів тимусу (вилочкової залози)»;

В.М. Гавві - за створення та впровадження комплексу машин та обладнання для механізації вантажно-розвантажувальних робіт з буряками в цукровій промисловості;

В.Г. Бар'яхтару, О.О. Ключникову, О.О. Боровому, В.П. Кухарю, В.І. Трефілову - за створення екополісу Славутич як шлях радіаційно-екологічної та соціально-економічної реабілітації територій, забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи, забезпечення безаварійної роботи станції, виведення її з експлуатації та приведення об'єкту «Укриття» в екологічно безпечний стан;

І.К. Походні, Л.О. Позняку, А.І. Троцану - за розробку теоретичних основ та широкомасштабне впровадження способу підвищення властивостей конструкційних сталей мікролегуванням порошковими дротами з високоактивними елементами;

В.І. Баптизмаському (посмертно) - за підручник «Теорія металургійних процесів» (1997).

1999 (березень) - На базі лабораторії інформаційних технологій та комп'ютерних мереж створено Державне підприємство Науково-телекомунікаційний центр «Українська академічна і дослідницька мережа» НАН України.

28 березня - Здійснено перший пуск ракети-носія «Зеніт 3SL» з плавучої стартової платформи в океані в рамках міжнародного проекту «Морський старт (КБ «Південне»).

21 квітня - Здійснено перший пуск ракети-носія «Дніпро», розробленої в КБ «Південне» (С.М. Конюхов та ін.). Триступінчаста РН легкого класу, призначена для високоточного виведення космічного апарата на низькі навколосемні орбіти.

22 грудня - Постановою Президії НАН України затверджено напрями досліджень установ НАН України по науковому забезпеченню розробок ракетно-космічної техніки КБ «Південне» ім. М.К. Янгеля.

Створення нових матеріалів, стійких до тривалої дії факторів космічного простору; дослідження характеристик матеріалів, що працюють в екстремальних умовах експлуатації; розробка і впровадження методів неруйнівного контролю і технічної діагностики на стадії виробництва ракет і космічних апаратів; розробка програмно-методичних продуктів для інтерпретації інформації від космічних апаратів з метою створення географічної інформаційної системи України; науковий супровід розробки авіаційного ракетно-космічного комплексу в частині аеродинаміки та динаміки складних систем, динаміки перехідних процесів, забезпечення теплових режимів; розробки математичних методів аналізу багатокомпонентних динамічних систем, фізичних основ і математичних моделей руйнування конструкцій з багаточарових композиційних матеріалів; розробка методів і засобів екологічного контролю впливу ракетних палив та продуктів їх розкладу на довкілля.

1999 - Постановою Президії НАН України на базі підрозділів Морського гідрофізичного інституту НАН України та Інституту біології південних морів НАН України створено Океанологічний центр НАН України (директор - **В.М. Єремеев**).

Наукові напрями: комплексне вивчення Азово-Чорноморського басейну та стратегічно важливих для України районів Світового океану; глобальні та регіональні варіації клімату; вирішення проблем раціонального використання природних ресурсів, зниження негативних наслідків антропогенного впливу на прибережні акваторії; створення морських приладів; формування бази даних океанографічних параметрів Чорного моря та Світового океану.

- Впроваджено запатентовані в кількох країнах системи захисту інформації для використання в сучасних корпоративних системах, у тому числі системи мобільного зв'язку (В.Ф. Бардаченко)

- Побудовано математичні моделі дифузії в середовищах з мембранами, розташованими на негладких поверхнях (М.І. Портенко, Інститут математики НАН України).
 - Розроблено науково-методичні основи чисельного моделювання нестационарних просторових течій газу в ділянках складної форми (В.В. Пилипенко, Ю.О. Кваша, О.О. Дячків, Інститут технічної механіки НАН України).
 - Створено теорію індукування поляризації вакууму і вакуумної енергії сингулярним магнітним вихором (Ю.О. Ситенко, Інститут теоретичної фізики НАН України).
 - Розроблено програму дистанційного зондування іоносфери та магнітосфери Землі в Антарктиді на українській антарктичній станції «Академік Вернадський». Виявлено ефект «соняшника» в добовій поведінці еліпса поляризації мікропульсацій магнітного поля (Л.М. Литвиненко, А.В. Залізівський, Ю.М. Ямпольський, Радіоастрономічний інститут НАН України).
 - Завершено створення каталогу положень 673 радіоджерел (Я.С. Яцків, В.В. Тельнюк-Адамчук, О.А. Молотай, Головна астрономічна обсерваторія НАН України).
 - Запропоновано осадово-неорганічну теорію формування нафтових і газових родовищ (І.І. Чабаненко, Інститут геологічних наук НАН України).
 - Розроблено прилад, який поєднує в собі можливості наноіндентора і вимірвача мікропластичної деформації за рахунок реєстрації акустичної емісії та тунельної мікроскопії (М.В. Новиков, В.І. Грушко, О.Г. Лисенко, С.М. Дуб, Інститут надтвердих матеріалів НАН України).
 - Здійснено зварювання високоміцних металів з границею текучості 800 - 1000 МПа (В.Г. Петушков).
 - Розроблено технологію приготування в псевдозрідженому повітряному шарі сферичних неорганічних іонообмінників і сорбентів з керованими фізико-хімічними та фізико-механічними властивостями (В.В. Стрелко, В.А. Каніболоцький).
- 1999–2003** – Б.І. Лев, В.М. Пергаменщик, П.М. Томчук та С.Б. Чернишук (Інститут фізики НАН України) запропонували новий метод і побудували теорію надмолекулярних структур у рідких кристалах з макрокластерами та пояснили відомі та передбачили низку нових структур, індукованих макро- і мікродомішками.
- 1999** – Створено системи генетичної трансформації та отримання трансгенних рослин з родини бобових, картоплі і цукрових буряків (Ю.Ю. Глеба).
- Вийшла в світ монографія І.В. Сергієнка «Інформатика в Україні: становлення, розвиток, проблеми» [23].
- Розглянуто наукові напрями кібернетичних досліджень в Україні та їх еволюцію. Значна увага приділяється дослідженням, проведеним в Інституті кібернетики ім. В.М.Глушкова НАН України. Подається огляд та аналіз основних праць вітчизняних фахівців з кібернетики, розвитку теорії ЕОМ і їх математичного забезпечення, теорії надійності, теорії керування, системного моделювання та ігрових задач динаміки. Частина книги присвячено оригінальним результатам і проблемам теорії оптимізації та обчислювальної математики. Значну увагу приділено дослідженням з біологічної та медичної кібернетики, космічним дослідженням, застосуванню економіко-математичних методів і моделей в перехідній економіці.
- Вийшли перші номери журналів: «Інтродукція рослин», «Прикладна гідромеханіка», «Ядерна фізика та енергетика».
 - Вийшла в світ книга М.В. Поповича «Нарис історії культури України».

5 січня - Постановою Президії НАН України засновано премію імені Р.Є. Кавецького за видатні наукові роботи в галузі експериментальної онкології.

Кавецький Ростислав Євгенович (1899-1978) - видатний український патофізіолог, акад. АН УРСР (1951). В 1946-1960 працював в Інституті клінічної фізіології АН УРСР (в 1946-1952 - директор), 1960-1971 - директор Інституту експериментальної і клінічної онкології МОЗ УРСР, з 1971 - Інституту проблем онкології АН УРСР. Лауреат Державної премії України (1972, 1981), премії ім. О.О. Богомольця (1964), заслужений діяч науки України (1960). Наукові дослідження стосуються проблем реактивності організму, теоретичних і прикладних проблем онкології. Його ім'я присвоєно Інституту експериментальної патології, онкології та радіобіології НАН України.

15 березня - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Ю.І. П'ятницькому, М.Г. Марценюк-Кухарукі С.М. Орлику** - за роботу «Проблема селективності в складних і сумішених гетерогенно-каталітичних реакціях»;

премію ім. І.І. Мечникова **К.Ф. Чернушенку** - за цикл робіт «Проблеми імунології туберкульозу»;

премію ім. Є.О.Патона **С.І.Кучук-Яце-нку** - за цикл робіт «Зварювання в твердій фазі»;

премію ім. В.Я.Юр'єва **С.В.Клименку, Б.О.Левенку та М.О.Рубцовій** - за цикл робіт «Теоретичні основи нових методів селекції та їх використання у плідівництві»;

премію ім. Є.П. Федорова **С.Л. Болотіну, О.Є. Вольвовачу та Я.С. Яцківу** - за серію робіт «Теорія та практика застосування методу довгобазової радіоінтерферометрії в астрометрії та геодинаміці»;

премію ім. С.І. Субботіна **К.Ф. Тяпкіну** - за підручник «Фізика Землі»;

премію ім. С.П. Тимошенка **О.М. Гузю** - за монографію «Fundamentals of the Three-Dimensional Theory of Stability of Deformable Bodies» (1999);

премію ім. А.Ф. Прихотько **М.В. Васнецову та М.С. Соскіну** за серію робіт «Утворення дислокацій хвильових фронтів припроходженні світла через кристали»;

премію ім. М.В. Остроградського **М.П. Корнейчуку, О.І. Степанцю та С.М. Нікольському** - за цикл робіт з теорії наближення функцій;

премію ім. В.С. Михалевича **Ю.М. Єрмольєву, І.М. Коваленку та Н.З. Шору** - за серію праць «Асимптотичний аналіз стохастичних систем, квазіградієнтні методи в стохастичних задачах, алгоритми одержання квадратичних оцінок»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **Г.В. Лашкарьову, Є.А. Салькову та М.К. Шейнкману** - за серію робіт «Дослідження нерівноважних і кінетичних явищ в актуальних для сучасної фотоелектроніки напівпровідниках (АІІВІ)»;

премію ім. М.М. Доброхотова **Е.В. Приходьку** - за цикл робіт «Розробка фізико-хімічних моделей будови металевих і шлакових розплавів для дослідження їх властивостей та процесів взаємодії»;

премію ім. О.С. Давидова **О.І. Ахієзеру, Ю.А. Бережному та М.Ф. Шульзі** - за серію робіт «Взаємодія частинок великих енергій з атомними ядрами та кристалами»;

премію ім. Б.І. Веркіна **А.М. Александровському, В.Б. Єсельсону та В.Г. Манжелію** - за серію робіт «Квантове (тунельне) обертання молекул у твердих тілах»;

премію ім. О.К. Антонова **П.В. Балабуєву** - за цикл робіт з науково-технічного та методичного забезпечення створення новітньої вітчизняної авіаційної техніки;

премію ім. В.П. Комісаренка **В.М. Казакову, В.А. Бочарову та О.А. Бочаровій** - за цикл робіт «Патогенетичні механізми виникнення, розвитку та регресу під впливом лікування почуття свербіжу у хворих на atopічний дерматит (радіоімунологічні та електрофізіологічні дослідження)»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **А.Є. Єринову, Г.С. Марченку та О.Б. Сезоненку** - за цикл робіт «Наукові основи розвитку новітніх технологій для систем децентралізованого опалення житлових і промислових приміщень»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **Ю.І. Феценку та В.М. Мельнику** - за монографію «Туберкульоз легень у період епідемії: епідеміологічні, клініко-діагностичні, лікувально-профілактичні та організаційні аспекти»;

премію ім. І.І. Шмальгаузеня **Л.І. Францевичу, В.А. Гайченку та В.І. Крижанівському** - за цикл робіт «Вплив Чорнобильської катастрофи на тваринний світ»;

премію ім. М.І. Тугана-Барановського **Ю.М. Пахомову**, **С.Б. Кримському** та **Ю.В. Павленку** – за монографію «Шляхи та перехрестя сучасної цивілізації»;

премію ім. М.І. Костомарова **В.Ф. Солдатенку** – за монографію «Українська революція: концепція та історіографія» (у двох книгах);

премію ім. С.О. Лебедева **С.Г. Буніну**, **М.Ю. Ільченку** та **В.В. Грицику** – за цикл робіт «Перспективні радіотелекомунікаційні системи та спеціалізовані засоби обробки інформації»;

премію ім. М.М. Боголюбова **І.В. Скрипнику**, **М.М. Боголюбову** (мол.) та **П.М. Боголюбову** – за цикл робіт «Асимптотичні методи в задачах математичної фізики»;

премію ім. М.Д. Стражеска **В.В. Фролькісу** (посмертно), **В.В. Безрукову** та **О.К. Кульчицькому** за монографію «Старіння та експериментальна патологія серцево-судинної системи»;

премію ім. М.П. Василенка **Я.М. Шевченку** та **Н.М. Хуторяну** – за цикл праць «Проблеми розвитку цивільного та трудового права в умовах формування ринкових відносин»;

премію ім. А.Ю. Кримського **О.Б. Бубенку** – за монографію «Яси та бродники в степах Східної Європи (VI – початок VIII ст.)»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Г.С. Шаповалу** та **О.А. Пуду** за роботу «Електрохімічно ініційовані трансформації макромолекул»;

премію ім. Г.В. Карпенка **В.І. Ткачову**, **О.З. Студенту** та **І.Д. Скрипнику** – за цикл робіт «Воднева деградація металів і методи її запобігання в умовах підвищених температур»;

премію ім. І.Я. Франка **В.А. Овсійчук** – за працю «Українське малярство X-XVIII ст. Проблеми кольору».

30 березня – Постановою Бюро Президії НАН України створено Міжгалузевий науково-технічний центр вітроенергетики при Інституті електродинаміки НАН України (з 2003 – Інститут відновлювальної енергетики НАН України).

6 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, яка розглянула її діяльність в 1999 [24].

7 квітня – На Загальних зборах НАН України проведено вибори її нових членів.

Обрані дійсними членами:

А.Ф. Булат (гірнична механіка);
В.Г. Кремень (філософія);
М.М. Кулик (загальна енергетика);
М.Є. Кучеренко (радіаційна біохімія);
М.О. Лозинський (хімія);
І.О. Луковський (математика);
С.І. Пирожков (демографія);
В.Н. Редько (інформаційні системи);
В.М. Яковенко (теоретична радіофізика).

Обрані членами-кореспондентами:

А.Г. Білоус (неорганічна хімія);
В.І. Большаков (металургія чорних металів);
В.М. Ворона (соціологія);
М.І. Галась (механіка);
С.Л. Гнатченко (фізика низьких температур);
М.Л. Горбачук (математика);
І.П. Григорюк (фізіологія рослин);
В.С. Дейнека (математичне моделювання в екології);
В.І. Дубоделов (металургія, технологія металів);
Е.Я. Жовинський (гірнична екологія);
В.О. Іванов (океанографія);
О.М. Івасишин (фізика металів);
Ю.І. Ізотов (астрофізика);
М.Т. Картель (фізична хімія);
Н.К. Коваленко (мікробіологія);
Ю.М. Коваль (матеріалознавство, технологія монокристалів);
Є.Л. Кордюк (експериментальна ботаніка);
Ю.Г. Кривонос (інформатика);

О.В. Курдюмов (матеріалознавство, нанокристалічні матеріали);
О.І. Луйк (медична хімія);
В.Л. Макаров (обчислювальна математика);
С.С. Малюга (генетика мікроорганізмів);
В.Ф. Мачулін (елементна база, системи діагностики);
В.С. Мельник (інформатика і теорія систем);
В.П. Мікловда (економіка);
В.І. Монченко (зоологія);
В.П. Моторний (математика);
І.М. Неклюдов (матеріалознавство, міцність матеріалів);
С.П. Павлюк (етнологія);
Є.І. Паталаха (геотектоніка);
А.М. Погорілий (фізика магнітних явищ);
О.П. Реент (історія України);
Г.М. Сивокінь (теорія літератури);
Ф.Ф. Сизов (фізика низьковимірних систем);
І.О. Солошенко (експериментальна радіаційна фізика);
С.Г. Таранов (моделювання в енергетиці);
В.І. Тимошенко (механіка космічних апаратів);
П.М. Томчук (теоретична і обчислювальна фізика);
Н.М. Фіалко (теплоенергетика);
В.П. Хиля (органічна хімія);
Л.П. Хорошун (механіка руйнування);
Д.Ф. Чернега (металургія, технологія металів);
В.Ф. Чехун (експериментальна онкологія);
Н.А. Шидловська (теоретична електротехніка);
М.А. Якимчук (геологія горючих копалин).

Обрані іноземними членами:

С.С. Аверінцев (літературознавство), Росія;
Ж.І. Алфьоров (фізика), Росія.

Алфьоров Жорес Іванович (н. 1930) – видатний російський фізик та організатор науки. Директор Фізико-технічного ін-ту РАН, її віце президент. Відкрив явище надінжекції у гетеро структурах, показав, що в гетероструктурах можна принципово інакше управляти світловими та електронними потоками. Відкрив перші («ідеальні») гетероструктури: арсенід алюмінію – арсенід галію (Al As – Ga As). Створив напівпровідникові лазери на основі подвійних гетероструктур, реалізував безперервний режим генерації при кімнатній температурі. Лауреат Ленінської премії (1972), Нобелівської премії (2000). Академік АН СРСР (1979).

Д.Бовуа (історія), Франція;
О.О. Боярчук (астрономія), Росія;
А.Гарріс (матеріалознавство), Велика Британія;
А.І. Григор'єв (космічна фізіологія), Росія;
І.Гук (трансплантологія), Австрія;
Д.Гамота (фізика), США;
К.С. Демірчян (електроенергетика), Росія;
Ю.І. Журавльов (інформатика), Росія;
В.О. Кабанов (високомолекулярні сполуки), Росія;
С.Козак (літературознавство), Польща;
К.Кох (економіка), Німеччина;
В.М. Кудрявцев (право), Росія;
Р.Лав (гідробіологія), Велика Британія;
М.П. Лякишев (матеріалознавство, металургія), Росія;
Д.С. Львов (економіка), Росія;
А.Т. Мокроносів (фізіологія рослин), Росія;
Нгуен Ван Дао (математика), В'єтнам;
О.М. Нефедов (органічна хімія), Росія;
М.Нудельман (економіка), Ізраїль;
Д.Олсон (матеріалознавство), США;
Ю.С. Осипов (математика), Росія.

Осипов Юрій Сергійович (н. 1936) – видатний російський математик і механік, організатор науки. У 1969–1993 працював в Інституті математики і механіки Уральського відділення РАН (з 1976 – завідувач лабораторії, з 1986 – директор), з 1993 – директор Математичного інституту РАН, 1991–2013 – президент РАН. Йому належать фундаментальні дослідження в галузі сучасної математики, механіки й теорії керування, реалізації великих проектів, пов'язаних із створенням нової техніки. Лауреат Ленінської премії (1976) та Державної премії Російської Федерації (1993). Ордени князя Ярослава Мудрого IV ст. (1999), «За заслуги» III ст. (2002). Золота медаль ім. В. І. Вернадського (2007).

Т.Перит (геологія), Польща;

М.А. Плате (високомолекулярні сполуки), Росія;

І.Прігожин (фізика), Бельгія.

Прігожин Ілля Романович (1917–2003) – видатний бельгійський фізик і фізико-хімік. Його наукові праці стосуються складних, дисипативних систем, самоорганізації та необоротності, що мали вплив на різні галузі науки. Запровадив поняття виробництва ентропії та потоку ентропії (1947). Сформулював одну з основних теорем теорії нерівноважних процесів (теорема Пригожина). Один із засновників синергетики. Лауреат Нобелівської премії (1977). Член низки академій наук.

О.М. Прохоров (фізика), Росія.

В.А. Садовничий (інформатика), Росія;

Н.Сайред (теплофізика), Велика Британія;

О.А. Самарський (інформатика), Росія;

В.С. Стьопін (філософія), Росія;

Сюе Чуньду (економіка), Китай;

К.В. Фролов (машинобудування), Росія.

12 липня – Постановою Президії НАН України Державний науковий центр радіогеохімії навколишнього середовища НАН України та МНС України перейменовано в Інститут геохімії навколишнього середовища НАН та МНС України.

14 липня – Постановою Кабінету Міністрів України на базі Львівського відділення регуляторних систем клітини Інституту біохімії НАН України створено Інститут біології клітини НАН України (директор – **А.А. Сибірний**).

Основні напрями: вивчення молекулярних, генетичних і біохімічних механізмів гомеостазу органел; регулювання метаболізму у дріжджів; розробка нових біотехнологічних процесів і одержання продуктів на основі цих мікроорганізмів.

21 серпня – Указом Президента України О.Ф. Возіанову – відомому вченому-медику та організатору медичної справи в Україні присвоєно звання Героя України.

Прохоров Олександр Михайлович (1916–2002) – видатний російський фізик. Його наукові праці присвячено радіофізиці, фізиці прискорювачів, радіоспектроскопії, квантової електроніки, нелінійній оптиці. Один із основоположників квантової електроніки та винахідників лазерних технологій. Спільно з М.Г. Басовим сформулював основні принципи квантового підсилення та генерації (1953), що було реалізовано під час створення першого квантового генератора (мазера) на аміаку (1954). Лауреат Нобелівської (1964), Ленінської (1959), Державних премій СРСР (1980) та Російської Федерації (1998)

Возіанов Олександр Федорович (н.1938) – учений в галузі фізіології та медицини, акад. НАН України (1991). Працював у Київ. медичному ін-ті (1968–1987; з 1979 – зав. кафедри); з 1987 – директор Ін-ту урології і нефрології, з 2001 – Ін-ту урології АМН України, також в 1990–2004 – начальник Лікувально-оздоровчого об'єднання (нині – Управління при Президенті України). Наукові праці присвячено урології, зокрема розробці функціональних методів діагностики та хірургічного лікування основних урологічних захворювань, вивченню проблем пухлин передміхурової залози, клітинних і молекулярних механізмів розвитку раку сечового міхура і впливу на цей процес радіаційного забруднення території після аварії на ЧАЕС. Засл. діяч науки України (1986). Держ. пр. України (1983, 2001). Акад. АМН України (1993), її президент (1993–2011). Ордени України та СРСР.

31 жовтня – Відбулася ювілейна сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження видатного математика, організатора науки М.О. Лаврентьєва [24].

7 листопада – Указом Президента України П.Т. Троньку – відомому історичу та державному діячу присвоєно звання Героя України.

Тронько Петро Тимофійович (1915– 2011) – історик, урядовець, акад. АН УРСР (1978), її віце-президент (1978–1979). В 1951–1978 – заступник Голови Ради Міністрів України, 1980–1988 – зав. відділу, з 1988 – радник при дирекції Ін-ту історії України НАН України. Наукові праці стосуються історії Великої Вітчизняної війни, історичного краєзнавства, проблем охорони пам'яток історії та культури України. Голова Головної редколегії «Історії міст і сіл України» (вийшло 26 томів) та серії книг «Реабілітовані історією». Засл. діяч науки і техніки УРСР (1990). Держ. пр. СРСР (1976). Ордени та медалі України та СРСР.

22 листопада – Постановами Кабінет Міністрів України та Президії НАН України Інституту проблем моделювання в енергетиці НАН України присвоєно ім'я Г.Є. Пухова.

Пухов Георгій Євгенович (1916–1998) – учений в галузі теоретичної електротехніки, обчислювальної математики та обчислювальної техніки, акад. НАН України (1967). В 1959–1962 – зав. відділу і заст. директора Обчислювального центру АН УРСР, 1962–1971 – Ін-ту кібернетики АН УРСР, 1971–80 – Ін-ту електродинаміки АН України, 1981–1988 – директор Ін-ту проблем моделювання в енергетиці АН УРСР, також 1978–1988 – академік-секретар Відділення АН України.

Наук. праці присвячено теоретичним основам операційних методів, аналізу електричних кіл і систем, теорії електричних машин, теорії квазіаналогового моделювання, теорії обчислювальних систем. Розробив принципи побудови аналогових і гібридних обчислювальних машин. Створив наукову школу.

Засл. діяч науки України (1982). Держ. пр. України (1982). Ордени та медалі СРСР. Пр. ім. С.О. Лебедева (1981).

5 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.М. Єремєєву, М.П. Булгакову, В.О. Іванову, Е.В. Соботовичу, Є.Ф. Шнюкову, Г.М. Орловському, П.Ф. Гожику, О.Ю. Митропольському, В.Х. Геворк'яну, В.І. Беляєву (посмертно) – за цикл робіт «Регіональна океанологія: стан середовища та мінерально-сировинні ресурси Атлантичного, Індійського, Південного океанів та їх морів»;

В.П. Семиноженку, В.Д. Рижикову, І.О. Коржу, М.Ф. Коломійцю – за розробку і створення апаратних комплексів та їх застосування в ядерній фізиці, енергетиці та інших галузях науки і техніки;

Л.В. Новицькій-Усенку – за наукову розробку та впровадження медичної системи життєзабезпечення постраждалих під час техногенних аварій і катастроф;

Б.Б. Тимофєєву, В.М. Кунцевичу, В.Л. Мазуру – за цикл наукових праць «Розробка теорії і практика побудови багатоканальних систем керування транспортними об'єктами і прокатними станами»;

В.І. Большакову, В.О. Носкову – за створення наукових основ, розробку та впровадження нового високонадійного обладнання для реалізації ресурсозберігаючих технологій металургійного виробництва;

І.М. Дмитренку, В.М. Дмитрієву, В.П. Галайку, Є.В. Безуглому, В.Г. Волоцькій, І.В. Золочевському, О.Г. Сівакову, Є.В. Христенку, Г.Є. Чурілову (посмертно) – за цикл робіт «Стимульована змінним електромагнітним полем надпровідність та процеси проковзування фази в тонких плівках надпровідників, включаючи високотемпературні»;

Л.І. Глобі, П.І. Гвоздяку, Г.М. Дмитренко, Н.Ф. Могілевич – за наукове обґрунтування, розробку та впровадження у практику новітніх біотехнологій очищення стічних і природних вод гідробіонтами, що розвиваються на волокнистих насадках;

М.І. Головею – за роботу «Хімія, технологія і властивості складних халькогенгалогенних матеріалів».

О.М. Лук'яновій, П.М. Серкову, М.М. Середенку, В.Я. Березовському, І.М. Маньковській, Ю.М. Онопчуку, М.М. Сиротиніну (посмертно) – за цикл наукових праць «Фундаментальні дослідження гіпоксичних станів та розробка методів використання адаптації до гіпоксії в медицині і спорті»;

В.П. Черних – за підручник «Органічна хімія» у трьох книгах (1997).

2000 - Б.Є. Патон, В.К. Лебедев і Д.С. Калеко, розробили конструкції екстракторів та інших хірургічних інструментів, імплантатів та ендопротезів з ефектом пам'яті форми.

- П.І. Фомін і Ю.В. Штанов в квантовій космології розробили схему, яка містить послідовне тлумачення фізичного змісту хвильової функції Всесвіту [25].

- Отримано розв'язок задачі оптимальної стабілізації нелінійних механічних систем з динамічним зворотним зв'язком у критичному випадку (О.Я. Савченко).

- В Інституті кібернетики НАН України створено систему «Гомеопат» - найбільш адекватний прототип асоціативної інформаційно-діагностичної системи.

- Одержано точні розв'язки динамічних задач для рухомих тріщин у механіці крихкого руйнування матеріалів з початковим напруженням (О.М. Гузь, І.С. Чернищенко, Інститут механіки НАН України).

- Розроблено нові методи кількісного аналізу дисперсних гетерогенних систем з використанням рентгенівської фотоелектронної спектроскопії (А.П. Шпак, І.В. Плюто, Інститут металофізики НАН України).

- Створено мапу розломної тектоніки і нафтогазоносності Дніпровсько-Донецького рифтогену масштабом 1:200000 (В.К. Гавриш, Інститут геологічних наук НАН України).

- Розроблено поліматричний композит на основі тугоплавких металів «хром - ванадій» (В.І. Трефілов, А.Т. Коломієць).

- Розроблено технологію зварювання тиском товстостінних труб з нагріванням дугою, керованою магнітним полем (С.І. Кучук-Яценко, В.С. Качинський).

- Побудовано модель ішемії мозку, оптимізованої для досліджень фармакологічної активності нейропротекторних сполук (О.О. Кришталь, Інститут фізіології НАН України).

- Здійснено пряме перенесення генів у протопласти з наступною регенерацією трансгенних рослин (Я.Б. Блюм).

- Вийшли перші номери журналів: «Економіка і прогнозування» та «Успіхи фізики металів».

- Вийшла в світ книга С.Б. Кримського «Філософія як шлях людяності та надії» [26].

- Інститут історії України НАН України започаткував серію збірників «Проблеми історії України XIX - початку XX ст.» (головний редактор - О.П. Реєнт). На 2012 вийшло 20 випусків.

- Опубліковано підручник Д.М. Гродзінського «Радіобіологія» [27].

2000 - Вийшла книга М.А. Голубця «Екосистемологія».

2001

28 лютого - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **О.Ф. Возіанову, А.К. Бутенку** та **К.П. Заку** - за монографію «Цитокіни. Біологічні та протипухлинні властивості»;

премію ім. М.М. Крилова **І.О. Луковському, П.В. Харламову** та **О.М. Тимохі** - за цикл робіт з математичних проблем аналітичної механіки;

премію ім. Р.Є. Кавецького **С.П. Осинському, Д.Ф. Глузману** та **В.М. Запорожану** - за цикл робіт «Нові підходи та технології у діагностиці та лікуванні онкологічних захворювань»;

премію ім. Д.І. Чижевського **С.Б. Кримському** - за монографію «Філософія як шлях людяності та надії»;

премію ім. В.І. Толубинського **В.І. Гнесіну, В.М. Голощанову** та **О.Л. Шубенку** - за цикл робіт «Підвищення економічності, надійності та продовження ресурсу теплотехнічного обладнання ТЕС та АЕС»;

премію ім. В.М. Хрушова **О.С. Яндутьському, О.Ф. Буткевичу** та **В.Г. Левітському** - за цикл робіт «Елементи теорії та методи побудови систем інформаційного забезпечення та управління режимами електричних мереж»;

премію ім. І.П. Пулюя **А.Д. Алексееву** та **В.Г. Іллюшенку** - за серію робіт «Вугільний масив: ЯМР - аналіз стану та управління ним»;

премію ім. М.В. Птухи **О.Г. Білорусу** та **О.В. Чернецькій** - за цикл праць «Глобалізація та інтеграція світового розвитку»;

премію ім. О.О. Потебні **В.Г. Скляренку** - за працю «Праслов'янська акцентологія»;

премію ім. С.І. Пекаря **Ф.Т. Ваську** та **В.О. Кочелалу** - за серію робіт «Теорія електронних та оптичних явищ у квантових гетероструктурах»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.Л. Найдеку, А.В. Нарівському** та **В.М. Мовчану** - за цикл праць «Розробка теоретичних основ і створення нових технологічних процесів підвищення якості металів шляхом обробки розплавів заглибленими плазмовими струменями»;

премію ім. М.О. Лаврентьєва **О.Ю. Ішлінському** та **А.М. Самойленку** - за цикл робіт з розробки методів математичної фізики;

премію ім. Г.В. Курдюмова **В.Ф. Бритуну** та **О.В. Курдюмову** - за цикл праць «Мартенситні перетворення шаруватих структур при високих тисках і керований синтез надтвердих фаз»;

премію ім. Д.К. Заболотного **М.Я. Співаку, А.В. Руденку** та **Л.М. Лазаренку** - за цикл робіт «Роль системи інтерферону в імунітогенезі бактеріальних і вірусних інфекцій»;

премію ім. В.І. Вернадського **О.Ю. Лукіну** - за монографію «Літогеодинамічні фактори нафтогазонакопичення в авлакогенових басейнах»;

премію ім. О.М. Динника **В.О. Дзензерському, О.А. Зевіну** та **М.М. Хачапуридзе** - за цикл робіт «Динаміка та стійкість левітуючого транспортного засобу з електродинамічним підвісом»;

премію ім. М.Г. Холодного **В.К. Яворській, І.В. ДрагОВОУ** та **В.М. Трояну** за цикл робіт «Функціонування аденілатциклазної та гормональної системи в рослинній клітині»;

премію ім. О.В. Палладіна **Л.Л. Громашевській** та **О.С. Микоші** - за серію праць «Регуляція біохімічних процесів в нормі та патології»;

премію ім. Ф.М. Колесси **Л.Ф. Дунаєвській** - за працю «Українська народна проза (легенда, казка) - еволюція епічних традицій»;

премію ім. О.І. Бродського **С.В. Волкову** - за цикл праць «Хімічна будова та реакційна здатність комплексів у неводних і змішаних середовищах»;

премію ім. К.Д. Синельникове **З.Т. Назарчуку** та **Ю.О. Ситенку** - за серію робіт з теорії фізичних полів;

премію ім. М.К. Янгеля **Л.В. Кравчуку, Р.І. Куріату** та **Е.О. Ескіну** - за цикл праць «Методи та результати дослідження несучої здатності теплозахисних і жароміцних покриттів елементів конструкцій аерокосмічної техніки в умовах інтенсивних теплових потоків»;

премію ім. М.С. Грушевського **М.Р. Литвину, А.О. Ручці** та **В.В. Танчеру** - за цикл наукових праць з історичної україністики та соціології;

премію ім. І.М. Францевича **Г.Г. Гнесіну, М.П. Гадзирі** та **О.О. Михайлику** - за цикл праць «Синтез і дослідження неврівноваженого твердого розчину SiC-C і матеріалів на його основі»;

премію ім. М.П. Барабашова **І.І. Зінченку, М.С. Нестерову** та **В.М. Шульзі** - за серію робіт «Дослідження спектрів і змінності космічного радіовипромінювання в міліметровому діапазоні на радіотелескопі РТ-22»;

премію ім. В.М. Глушкова **А.І. Куксі, С.І. Ляшку** та **О.А. Павлову** - за цикл робіт «Дослідження та розробка математичних методів і алгоритмів розв'язання прикладних задач оптимізації і прийняття рішень»;

премію ім. Л.П. Симиренка **В.М. Самородову, С.В. Поспелову** та **І.П. Гірницькій** - за цикл робіт «Інтродукція видів роду ехінацея та тропічних і субтропічних рослин».

6 квітня - Відбулися Загальні збори НАН України, на яких розглянуто її діяльність у 2000. Із звітною доповіддю «Про підсумки діяльності Національної академії наук України в 2000 році та основні напрями її роботи в сучасних

умовах» виступив президент НАН України Б.Є. Патон. Загальні збори розглянули проект нової редакції Статуту НАН України.

25 квітня – Наказом Міністерства освіти і науки України та постановою НАН України Західний науковий центр отримав подвійне підпорядкування – НАН та МОН України.

– Наказом Міністерства освіти і науки України та постановою НАН України Донецький науковий центр отримав подвійне підпорядкування – НАН та МОН України.

27 квітня – Постановою Президії НАН України Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України набув подвійного підпорядкування – Держкомгеології України та НАН України.

16 травня – Постановою Президії НАН України та Наказом МНС України Державний науковий центр радіогеохімії навколишнього середовища набув подвійного підпорядкування НАН та МНС України.

Основні напрями діяльності: геохімія, радіогеоекологія і космохімія; техногенно-екологічна безпека; встановлення закономірностей поведінки радіонуклідів та хімічних елементів природного і техногенного походження в навколишньому середовищі; підготовка рекомендацій з оздоровлення екологічної ситуації в Україні; вивчення питань поводження з радіоактивними відходами та їх захоронення; вирішення комплексних питань геології та моніторингу навколишнього середовища для господарських потреб; наукове супроводження геологорозвідувальних та вишукувальних робіт стосовно технологічних розробок уранової промисловості.

25 травня – Відбулися Спільні урочисті збори НАН, АМН та МОЗ, присвячені 120-річчю від дня народження О.О. Богомольця [28].

11 липня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені Л.В. Шубникова за видатні наукові роботи в галузі експериментальної фізики.

– Прийнято постанову Президії НАН України «Про стан та перспективи розвитку космічних досліджень в НАН України».

Мета – реалізація Національної космічної програми на 2002–2006 та Міжвідомчої програми впровадження космічних технологій, координації космічної діяльності в НАН України та співпраці у галузі космічних досліджень з провідними зарубіжними центрами та недержавними міжнародними організаціями. Створено Раду з космічних досліджень НАН України.

26 липня – Указом Президента України І.М. Дзюбі – відомому літературознавцю та громадському діячу присвоєно звання Героя України.

Дзюба Іван Михайлович (н. 1931) – літературознавець, акад. НАН України (1992). У 1957–1971 працював у редакції журналу «Вітчизна», видавництвах «Молодь», «Дніпро» та ін. У 1972 заарештований і засуджений за «антирадянську діяльність», 1973 – звільнений, 1990 – реабілітований. У 1982–1989 – на творчій роботі як член Спілки письменників України. З 1989 працює в Ін-ті літератури НАН України, 1992–1994 – міністр культури України, у 1997–2004 – академік-секретар Відділення НАН України, з 2004 – радник Президії НАН України.

Наукові праці з проблем літературно-художнього розвитку української культури та культур інших народів, літературної критики, Автор книг «Звичайно людина чи міщанин?» (1959), «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1968), «Грані кристалу» (1978), «Автографи відродження» (1986), «З криниці літ», «Між культурою і політикою» (1998), «Пастка. Тридцять років зі Сталіним. П'ятдесят років без Сталіна» (2003), «Тарас Шевченко. Життя та творчість» (2008) та ін. Держ. пр. України ім. Т.Г. Шевченка (1990). Орден Держави (2001). Пр. ім. О.І. Білецького (1987) та ін.

25 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.А. Вихлевську, Ю.Т. Худіку, В.О. Полякову – за розробку та впровадження ресурсозберігаючої технології виробництва конкурентноздатного на світовому ринку арматурного прокату нового покоління;

- В.А. Смолю, О.П. Реєнту, М.Ф. Котляру, С.В. Кульчицькому, В.М. Даниленку, О.В. Русиній, О.П. Толочку, В.Д. Барану** – за цикл праць «Україна крізь віки»;
- С.М. Конюхову** – за створення та освоєння виробництва вітчизняних зернозбиральних комбайнів КЗС-9-1 «Славутич» та КЗС-1580 «Лан»;
- В.А. Ляшенку** – за розробку теоретичних основ та впровадження нових високопродуктивних технологій, що підвищують ресурс і надійність роботи деталей та вузлів двигунів;
- К.Д. Товстюку, З.Д. Ковалюку, С.С. Іценку, Ф.В. Моцному, А.М. Яремку, А.М. Косевичу** – за нові фізичні ефекти в сильно анізотропних напівпровідниках і прилади на їхній основі;
- Ю.П. Зозулі** – за імплантовані пристрої для лікування захворювань центральної нервової системи: науково-технічна розробка, виробництво та практичне застосування в закладах охорони здоров'я;
- І.Г. Скрипалю, Л.П. Панченку, Л.П. Малиновській, О.В. Єгорову, Д.М. Федоряку, І.Я. Дубею, І.В. Алексєєвій** – за цикл робіт «Теорія і практика створення антисигнатурних олігодезоксирибонуклеотидів як універсальних антимікробних засобів»;
- Г.М. Федоренку** – за створення та впровадження у виробництво серії вітчизняних вибухозахищених асинхронних двигунів потужністю від 2,2 до 400 кВт для вибухонебезпечних виробництв України;
- О.Т. Третяку, В.М. Завойському, О.М. Русакову, А.М. Глеваській, Н.П. Михайлові, В.М. Цикорі** – за палеомагнітні дослідження в Україні (теорія, методологія та впровадження в практику нового напрямку в галузі наук про Землю);
- Р.І. Гвоздяку, С.К. Воцелко, О.О. Литвинчук** – за цикл робіт «Теорія та практика біотехнології випуску ксампану та енкосану, розробка наукових засад та технологій їх використання в текстильній, хімічній, харчовій промисловостях та сільському господарстві»;
- І.М. Коваленку, І.М. Парасюку, Л.С. Стойковій, М.Ю. Кузнецову, В.Д. Шпаку, О.М. Фалю, А.І. Кочубінському, А.П. Великому, А.М. Гупалу** – за цикл робіт «Ймовірнісно-статистичні методи в проблемах надійності та безпеки інформаційних технологій»;
- Д.Я. Петрині, А.Г. Нікітіну, В.І. Герасименку, П.В. Малишеву, А.У. Клімику, В.І. Фушичу** (помертло) – за цикл монографій «Функціонально-аналітичні та групові методи сучасної математичної фізики»;
- А.І. Хижняку** – за підручник «Лазерна фізика»;
- О.Ф. Возіанову** – за підручник «Урологія».
- 2001 (грудень)** – Запущено в дію перший в НАН України розрахунковий кластер Інституту фізики конденсованих систем (16 процесорів, робоча продуктивність 12,5 Гфлпс).
- 2001** – Застосовано методи прискореного статистичного моделювання надійності систем, запропоновані І.М. Коваленком в схемі малого параметра та розвинуті М.В. Кузнецовим у схемі незміщених оцінок та В.Д. Шпаком у схемі випадкових процесів із вкладеними напівмарковськими процесами.
- О.М. Наконечний розвинув метод оптимізації точних меж функціоналів, що визначають надійність.
 - Л.С. Стойкова створила метод обчислення точних меж функціоналів, що визначаються надійність.
 - Створено ІТ оптимального управління основними процесами в багатокомпонентних ґрунтових середовищах (В.В. Скопецький, В.С. Дейнека, В.П. Шило, І.М. Парасюк).
 - Розвинуто спектральну теорію полів Якобі і на її основі побудовано узагальнення хаотичного представлення для гамма-поля операторів і відповідного стохастичного процесу (Ю.М. Березанський, Д.А. Мержієвський).
 - Розроблено математично-розрахункову модель радіовипромінювання молекул у молекулярних хмарах з біполярними потоками речовини, які виникають у місцях зародження нових зір (В.М. Шульга, О.В. Антюфєєв).

- Розроблено Класифікацію мінеральних вод України (В.М. Шестопалов).
- Доведено принципову можливість створення акустичного лазера, в якому за активне середовище править рідкокристалічний сегнетоелектричний матеріал (В.П. Семиноженко, О.П. Федоряко).
- Продемонстровано каталітичну активність фталоціанінових комплексів дихлоридів Ti та Zr у гомогенній полімеризації етилену (С.В. Волков).
- Теоретично обґрунтовано та експериментально виявлено гомогенний каталіз диспропорціювання оксиген- і карбоцентованих вільних радикалів молекулярними кластерами металів різної будови (Г.О.Ковтун).
- Здійснено синтез нового покоління імуносупресорів з високою активністю (Г.Х. Мацука).
- Відкрито явище штучної адаптацій рослин до значних доз ультрафіолетового випромінювання (Д.М. Гродзінський).
- Вийшов у світ перший том п'ятитомної (у 9 книгах) «Історії української культури» (головний редактор – Б.Є.Патон). Остання, четверта, книга 5 тому вийшла в 2013 [29].
Вперше системно викладається багатовікова історія української культури, її самобутність та зв'язок з іншими культурами, внесок у світову культурну спадщину. В підготовці томів до друку брали участь інститути Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України.
- Інститут історії НАН України опублікував монографію «Україна: утвердження незалежної держави (1991–2001)».
Присвячена проблемам формування незалежної Української держави, аналізу суспільно-політичних, соціально економічних і культурних процесів трансформаційного періоду. Розглянуто будівництво збройних сил України та її зовнішньополітична діяльність. Приділено увагу дослідженню національних державотворчих традицій, починаючи з доби Київської Русі.
- Вийшла в світ колективна монографія В.І. Онопрієнка, Б.А. Маліцького, В.П. Соловйова, Л.В. Рижко та ін. «Методологічні питання наукознавства» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України).
- Вийшов у світ перший том «Енциклопедії сучасної України» [30].
Перше багатотомне видання про Україну від початку ХХ століття до сьогодні. Подає цілісний образ новітньої України в подіях, фактах, інституціях, установах, поняттях, персоналіях. Охоплює всі сфери життя в Україні, відображає сучасні погляди на історичні події та постаті.
- Опубліковано «Пересопницьке Євангеліє» (факсимільне видання).
Визначна пам'ятка української мови, писемної культури та книжкового мистецтва середини ХVІ ст. (науковий редактор – В.В. Німчук). Один із перших відомих дотепер перекладів українською літературною мовою канонічного євангельського тексту. На оригіналі Пересопницького Євангелія приймає присягу новообраний Президент України.
- Вийшов у світ перший том чотиритомника В.В. Моргуна та ін. «Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть» [31].
Охоплює широке коло питань сучасної генетики і селекції. Представлено дані стосовно історії та розвитку досліджень з проблем генетики і селекції в Україні: молекулярної генетики, генетики мікроорганізмів, медичної генетики, генетики тварин, біотехнології, генетичної інженерії, загальних питань генетики і селекції рослин, експериментального мутагенезу, імунітету рослин, спеціальної генетики та селекції злаків, технічних культур, круп'яних, зернових, бобових, олійних, ефіроолійних і лікарських, кормових, овочевих та баштанних, деревних, плодових і декоративних культур.
- Завершено видання тритомного «Атласу української мови» (Державна премія України, 2006).

Перша в українському мовознавстві лінгвогеографічна праця, що охоплює ареал суцільного поширення української мови й частково переселенські говірки за його межами. Відображає стан українських говорів 40-70 рр. XX ст. на всіх рівнях мовної структури, засвідчує сучасне діалектне членування українського ареалу, типологічні, генетичні, ареальні характеристики старожитніх і новостворених говорів української мови, взаємозв'язки національної мови та її говорів, міждіалектні контакти, ареальні зв'язки української мови з сусідніми мовами.

- Вийшли перші номери журналів: «Екологія довкілля та безпека життєдіяльності», «Українська мова», «Наноструктурне матеріалознавство», «Відновлювальна енергетика».

2002

16 січня - Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 50-річчю створення першої в Україні та континентальній Європі електронно-обчислювальної машини «МЕСМ». З доповіддю «Перша вітчизняна ЕОМ «МЕСМ» та її вплив на подальші дослідження з інформатики» виступив І.В. Сергієнко.

22 лютого - Постановою бюро Президії НАН України на базі Херсонської науково-дослідної гідробіологічної станції Інституту гідробіології НАН України створено Херсонську гідробіологічну станцію НАН України.

11 березня - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **О.О. Чуйку, В.М. Огенку та Є.П. Вороніну** - за цикл праць «Фізико-хімічні процеси у поверхневому шарі оксидних систем і проблеми створення нових функціональних матеріалів»;

премію ім. І.І. Мечникова **В.В. Смирнову, І.Б. Сорокуловій та О.М. Реві** - за роботу «Генетичні та фізіологічні особливості ендоефітних бактерій роду *Bacillus* і перспективи їх біотехнологічного використання для захисту рослин. Створення нового високоєфективного екологічного препарату «Фітоспорин»;

премію ім. Є.О. Патона **В.К. Лебедєву та М.П. Лякішеву** - за цикл робіт з електротермії;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Я.Б. Блюму, В.А. Кунаку та Л.О. Лісневичу** - за цикл робіт «Генетичні основи клітинної селекції, інженерії рослин і селекційні білкові маркери»;

премію ім. Є.П. Федорова **В.Ю. Карпаченцевій** - за серію робіт «Відкриття нових карликових галактик»;

премію ім. С.І. Субботіна **Є.Г. Булаху та В.М. Шуману** - за монографію «Основи векторного аналізу та теорії поля»;

премію ім. С.П. Тимошенка **І.Т. Селезову** - за цикл робіт «Поширення та розсіяння гідродинамічних, магніто- та гідропружних хвиль в обмежених і локально неоднорідних середовищах»;

премію ім. А.Ф. Прихотько **О.В. Савченку, Н.І. Остапенку та Я.О. Довгому** - за серію робіт «Нейтральні та зарядові збудження в твердотільних системах»;

премію ім. М.В. Остроградського **В.С. Королюку, М.І. Портенку та Ю.М. Лінькову** - за цикл робіт «Аналіз функціоналів від випадкових процесів»;

премію ім. В.С. Михалевича **І.В. Сергієнчу** - за монографію «Інформатика в Україні. Становлення, розвиток, проблеми»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **П.П. Пугі, В.М. Головею та Б.М. Гунді** - за серію робіт «Рекомбінаційні процеси у тетрабораті літію»;

премію ім. М.М. Доброхотова **В.О. Єфімову та А.С. Ельдарханову** - за цикл праць «Теоретичні та експериментальні дослідження впливу зовнішніх дій на процеси кристалізації сплавів і формування структури та властивостей металургійних заготовок»;

премію ім. О.С. Давидова **Е.Г. Петрову та О.О. Єремку** - за серію робіт «Транспорт електронів у низьковимірних молекулярних структурах»;

премію ім. Б.І. Веркіна **В.В. Чабаненку та Г.Шимчаку** - за серію робіт «Динаміка вихрової структури та властивості жорстких надпровідників».

премію ім. О.К. Антонова **Д.С. Ківі** - за комплекс робіт з науково-технічного та методологічного забезпечення сертифікації літаків «АН» на всіх етапах їх створення;

премію ім. Г.Ф. Проскури **В.Г. Кузнецову, Ю.І. Тугаю та О.Г. Шполянському** - за цикл робіт «Основи теорії та методи підвищення режимної безпеки електроенергетичних систем»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **В.Д. Романенку**, **Ю.Г. Криту** та **В.Д. Соломатиній** - за цикл робіт «Екологічні основи біотехнологій відтворення риб і безхребетних в аквакультури»;

премію ім. М.І. Тугана-Барановського **О.І. Амоші** та **О.Ф. Новиковій** - за цикл праць з проблем соціальної орієнтації економіки;

премію ім. М.І. Костомарова **Н.П. Барановській**, **Р.Т. Ковалюку** та **І.Б. Матяшу** - за цикл праць «Соціокультурна еволюція українського суспільства ХІХ-ХХ ст.»;

премію ім. С.О. Лебедева **Є.І. Соколу**, **Ю.І. Якименку** та **В.Я. Жуйкову** - за цикл робіт «Елементи теорії та методи побудови напівпровідникових і твердотільних перетворювачів електроенергії»;

премію ім. М.М. Боголюбова **Л.А. Пастуру**, **С.В. Пелетминському** та **Г.Кадишевському** - за цикл робіт «Теорія поля й теорія невпорядкованих систем»;

премію ім. М.П. Василенка **В.Ф. Погорілку**, **О.В. Скрипнику** та **М.І. Ставнійчук** - за цикл праць «Проблеми становлення та розвитку правової держави в Україні»;

премію ім. А.Ю. Кримського **О.І. Айбабіну** та **Ю.М. Кочубею** - за цикл праць «Україна та Схід: проблеми етнічної історії та культурних взаємозв'язків»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Ю.П. Гетьманчуку** - за цикл наукових праць «Полімерна хімія»;

премію ім. Г.В. Карпенка **І.М. Дмитраку** та **В.В. Панасюку** - за монографію «Вплив корозійних середовищ на локальне руйнування металів біля концентраторів напружень»;

премію ім. І.Я. Франка **М.Х. Коцюбинській** - за працю «Зафіксоване та нетлінне. Роздуми про епістолярну творчість».

5 квітня - Відбулися Загальні збори НАН України, на яких розглянуто її діяльність у 2001. З доповіддю виступив президент НАН України Б.Є. Патон.

24 квітня - Постановою Президії НАН України шляхом реорганізації Відділення фізико-технічних гірничих проблем Донецького фізико-технічного інституту НАН України створено Інститут фізики гірничих процесів НАН України.

Напрями діяльності: фізика гірничих процесів на великих глибинах; створення способів активного управління станом гірського масиву; розробка методик прогнозування стану гірського масиву і земної поверхні при затопленні вугільних шахт, які виводяться з експлуатації; фізика сорбційних процесів у вугіллі.

22 серпня - Указом Президента України Ф.М. Муравченку - видатному конструктору авіадвигунів присвоєно звання Героя України.

Муравченко Федір Михайлович (н.1929) - учений в галузі авіаційного двигунобудування, чл.-кор. НАН України (2003). З 1967 працює в Запорізькому машинобудівному конструкторському бюро «Прогрес» (з 1989 - генеральний конструктор - керівник підприємства), також проф. Харківського аерокосмічного ун-ту. Науково-технічна діяльність пов'язана зі створенням авіаційних двигунів і газотурбінних двигунів індустріального призначення. Брав участь у створенні понад 40 типів і модифікацій авіаційних і наземних газотурбінних двигунів, які встановлено на літаках і вертольотах, зокрема на Як-42, Ан-72, Ан-74, Ан-124 «Руслан», Ан-225 «Мрія», Ан-140 та ін. Держ. пр. України (1994). Держ. пр. СРСР (1984). Ордени та медалі України та СРСР.

9 жовтня - Постановою Президії НАН України засновано премію імені В.І.Трефілова за видатні наукові роботи в галузі фізики міцності та пластичності матеріалів.

Трефілов Віктор Іванович (1930-2001) - видатний український фізик і організатор науки, акад. АН УРСР (1973) та АН СРСР (1987), віце-президент АН України (1974-1993). В 1955-1973 працював в Інституті металофізики АН УРСР, з 1973 - директор Інституту проблем матеріалознавства АН України. Наукові дослідження стосуються металофізики, фізики міцності та пластичності металів і тугоплавких матеріалів. Заклав основи технології виробництва та обробки тугоплавких і жаростійких металів, а також методів боротьби з крихким руйнуванням металів і сплавів. Заслужений діяч науки і техніки України (1994), лауреат Державної премії СРСР (1988) та Державної премії України (1974, 1999), премії ім. Є.О. Патона (1987), нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ст. (2000).

9 жовтня - Постановою Президії НАН України та розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2002 створено Інститут демографії та соціальних

досліджень НАН України. У 2009 постановою Президії НАН України йому присвоєно ім'я М.В. Птухи.

Основні напрями: теоретичні проблеми демографії; відтворення демографічного потенціалу; причини та наслідки демографічної кризи; міграційні процеси; людський розвиток – методологічні проблеми та оцінювання на регіональному рівні; формування соціального капіталу; рівень життя, ринок праці, трудові відносини та соціальне партнерство; соціальна політика та соціальний захист населення; гендерна політика; розвиток соціальної інфраструктури; соціально-демографічне прогнозування; інформаційно-статистичне забезпечення соціально-економічних та демографічних досліджень.

11 жовтня – Розпорядженням Кабінету Міністрів України Дніпропетровському національному університету залізничного транспорту присвоєно ім'я видатного вченого В.А. Лазаряна [32].

Лазарян Всеволод Арутюнович (1909–1978) – учений-механік, акад. АН УРСР (1972). В 1934–1968 працював у Дніпропетровському транспортному інституті (з 1934 – завідувач кафедри, 1941–1958 – начальник інституту), з 1968 – керівник Дніпропетровського відділення Інституту механіки АН УРСР. Наукові дослідження стосуються будівельної механіки, теорії коливань, теорії стійкості руху, перехідних режимів руху механічних систем, теорії моделювання, загальної механіки. Заслужений діяч науки і техніки України (1969). Лауреат Державної премії України (1971) та премії ім. О. М. Динника (1978).

23 жовтня – Постановою Президії НАН України Інституту геотехнічної механіки НАН України присвоєно ім'я М.С. Полякова.

Поляков Микола Сергійович (1903–1991) – учений у галузі гірничої справи, акад. АН УРСР (1967). З 1945 – завідувач відділу Інституту гірничої справи АН УРСР, у 1962–1967 – керівник Дніпропетровського філіалу Інституту механіки АН УРСР, 1968–1975 – директор Інституту геотехнічної механіки АН УРСР. Наукові праці присвячено розробці фізичних основ теорії гірничих транспортних машин, нових методів їх розрахунку, механізації гірничих робіт. Заслужений діяч науки і техніки України (1978).

– Постановою Президії НАН України Інституту проблем міцності НАН України присвоєно ім'я Г.С. Писаренка.

14 листопада – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження С.О. Лебедева – видатного вченого в галузі обчислювальної техніки, розробника першої в Україні обчислювальної машини «МЕСМ».

24 грудня – Постановою Президії НАН України та наказом Міністерства палива та енергетики України створено Інститут вугільних енерготехнологій НАН України та Мінпаливенерго України.

Основні напрями: розробка нових високоефективних екологічно чистих технологій спалювання та газифікації вітчизняного вугілля з метою його використання в енергетиці України; тепло- та електрофізичні дослідження, спрямовані на підвищення ефективності перетворення теплової енергії на електричну; розробка та впровадження сучасних методів діагностики та запобігання викидам шкідливих речовин теплових електростанцій в навколишнє середовище.

– Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

П.П. Толочку, С.Д. Крижиському, Д.Н. Козаку, О.П. Моці, В.Ю. Мурзіну, Г.Ю. Івакіну, А.С. Русяевій, В.В. Отроценку, В.О. Круцу – за цикл праць «Давня історія України» та «Етнічна історія давньої України»;

Є.Г. Гончаруку, Ю.І. Кундієву, Д.Д. Зербіні, І.І. Трахтенбергу – за роботу «Важкі метали як небезпечні для людини забруднювачі довкілля України: медико-екологічні дослідження, обґрунтування та досвід впровадження профілактичних засобів»;

В.Л. Пілюшенку, В.О. Єфімову (посмертно) – за розробку і реалізацію енерго- і ресурсозберігаючих технологічних циклів виробництва конкурентоспроможних металовиробів на основі комплексу печей-ковшів і машин безперервного лиття заготовок.

Е.Ф. Гарфу – за розробку наукових основ та принципів побудови експлуатаційно надійних конструкцій магістральних електромереж, освоєння їх виробництва та впровадження;

В.М. Геєцю, В.П. Горбуліну, С.І. Пирожкову, Ю.М. Пахомову, Л.О. Бакаєву – за роботу «Науково-методологічні засади системи національної безпеки України»;

А.П. Шпаку, В.Б. Молодкіну, С.Й. Оліховському, М.Ф. Шульзі, О.І. Ахієзеру (посмертно), **В.В. Немошкаленку** (посмертно) – за цикл наукових праць «Ефекти колективізації станів та кореляції при дифракції і дифузному розсіянні, каналюванні та випромінюванні високоенергетичних квазічастинок у кристалах з дефектами»;

В.І. Грищенку, Т.М. Юрченко, О.Ю. Петренку, О.С. Прокопюк, Ю.А. Дьоміну – за розробку на базі фундаментальних досліджень нових біотехнологій для одержання клітинних і тканинних алотрансплантатів;

В.І. Пожмурському, С.Г. Полякову, А.О. Рибаківу – за роботу «Наукові основи та технічні засоби електрохімічних методів системи контролю екологічної безпеки і корозійної активності техногенних середовищ»;

Б.К. Остафійчуку, Ю.К. Бондаренку – за роботу «Національна еталонна база України: створення та впровадження в економіку держави»;

Ю.М. Савченку, В.М. Семененку, Ю.Д. Власенку, С.І. Путіліну, В.В. Серебрякову, В.Т. Савченко, Г.В. Логвиновичу (посмертно) – за цикл наукових праць «Дослідження гідродинаміки суперкавітаційних течій».

2002 – Під керівництвом П.І. Андона розроблено основи інженерії якості програмних систем (Г.І. Коваль, Т.М. Коротун, В.Ю. Суслов; Інститут програмних систем НАН України).

– Ю.В. Штанов дав теоретичну інтерпретацію у багатовимірній космологічній моделі з граничною «браною» сучасних спостережень далеких наднових зір типу Ia, що свідчать про прискорене розширення Всесвіту (Інститут теоретичної фізики НАН України) [33].

– Знайдено клас унітарно інваріантних ансамблів випадкових матриць, для яких граничну нормовану міру власних значень можна записати через елементарні функції (Л.А. Пастур).

– Розроблено принципи і практичні рекомендації щодо керування динамічними властивостями багатокомпонентних п'єзоактивних випромінюючих систем (В.Т. Грінченко, Інститут гідромеханіки НАН України).

– Реалізовано зворотний ефект Допплера на оптичних вихорах, що відкриває можливість прецизійного маніпулювання мікрочастинками, – так званий лазерний пінцет (М.С. Соскін, М.В. Васнецов, В.В. Слюсар, І.В. Басистий).

– Створено дилатометричний комплекс для дослідження фазових перетворень у широкому діапазоні температур і сильних магнітних полях (В.Т. Черепін, В.І. Василенко).

– Розроблено новий метод визначення модуля пружності матеріалів під час випробувань на нанотвердість (М.В. Новиков, С.М. Дуб).

– Експериментально підтверджено механізм неруйнівного визначення залишкових напружень у зварних конструкціях (Л.М. Лобанов).

– Розроблено метод синтезу наноутворень Ge із заданими параметрами в матриці Si, що дозволяє змінювати зонну структуру квантового переходу Si-Ge (О.О. Чуйко, А.Г. Наумовець, Ю.М. Козирев, А.О. Дадикін).

– Розроблено методи кріоконсервування ембріонів людини ранніх етапів розвитку (П.Г. Костюк, Інститут фізіології НАН України).

– Розроблено біотехнології використання рослин як біореакторів – продуцентів фармацевтичних білків (Ю.Ю. Глеба, Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України).

– Одержано мутантний сорт озимої пшениці Смуглянка, що забезпечив рекордний врожай – 114 ц/га (В.В. Моргун).

- Вийшла в світ монографія А.Г. Косторнова «Матеріалознавство дисперсних і пористих металів і сплавів».

Розглянуто процеси одержання металів і сплавів у дисперсному стані, формування з них виробів без застосування тиску, високотемпературну обробку пористих об'єктів спіканням у твердій і рідкій фазах, в тому числі в умовах специфічних зовнішніх впливів, а також гарячим пресуванням, екструзією та штампуванням. Проаналізовано особливості рекристалізації при температурній обробці пористих тіл і особливості спікання матеріалів з ультрадисперсних частинок і волокон.

- Опубліковано перший том шеститомника «Політична історія України XX століття» (І.Ф. Курас, Ю.А. Левенець, Л.П. Нагорна, М.С. Кармазіна) [35].

- Вийшла в світ книга М.Ю. Брайчевського «Вчений і особистість».

Видання присвячено світлій пам'яті великого вченого, поета і художника, людини високої громадянської мужності М.Ю. Брайчевського (1924–2001). В ньому містяться наукові праці та поезії видатного історика та статті дослідників, в яких розкривається його внесок у науку і громадський поступ України.

2002 - Інститут історії України НАН України започаткував серійне видання «Соціум». На 2012 вийшло 10 випусків.

2003

4 лютого - Постановою Президії НАН України на основі розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2002 Інституту фізики напівпровідників НАН України присвоєно ім'я В.Є. Лашкарьова.

24 лютого - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **Ю.В. Бицю, В.П. Пішаку та О.В. Атаману** - за монографію «Порівняльно-патофізіологічні аспекти енергозабезпечення судинної стінки»;

премію ім. М.М. Крилова **О.А. Борисенку, Ю.А. Амінову та В.В. Шарку** - за цикл робіт «Розробка геометричних і топологічних методів дослідження багатовидів і підбагатовидів»;

премію ім. Р.Є. Кавецького **В.Л. Ганулу та В.О. Чорному** - за серію робіт «Розробка методів комбінованого лікування хворих у торакальній та абдомінальній онкології»;

премію ім. Д.І. Чижевського **Л.В. Губерському, В.П. Андрущенку та М.І. Михальченку** - за монографію «Культура. Ідеологія. Особистість»;

премію ім. В.І. Толубинського **А.А. Халатову, І.І. Борисову та Н.В. Костенку** - за цикл робіт «Термогазодинаміка вихрових і закручених потоків»;

премію ім. В.М. Хрушова **М.М. Кулику та Б.А. Костюківському** - за цикл робіт «Дослідження та оптимізація напрямів перспективного розвитку електроенергетичної системи України»;

премію ім. І.П. Пулюя **Е.Т. Верховцевій, О.В. Гнатченку та О.Б. Шпенику** - за серію робіт «Резонансні явища та поляризаційне гальмівне випромінювання при зіткненнях електронів з атомами»;

премію ім. М.В. Птухи **А.І. Кредісову** - за серію робіт «Історія вчень менеджменту», «Менеджмент для керівників», «Управління зовнішньоекономічною діяльністю»;

премію ім. О.О. Потебні **Т.Б. Лукинович** - за працю «Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис)»;

премію ім. С.І. Пекаря **Ю.К. Рудавському, І.М. Мриглоду та М.В. Токарчуку** - за серію робіт «Теорія динамічних властивостей та фазові переходи у рідких магнетиках»;

премію ім. З.І. Некрасова **Й.Г. Товаровському та В.П. Лялюку** - за цикл праць «Технологічні засади нетрадиційної малококсової та безкоксової доменної плавки»;

премію ім. М.О. Лаврентьева **В.М. Кошлякову, Г.С. Кіту та В.М. Титову** - за створення математичних моделей та теоретичні дослідження динамічних процесів у механічних системах;

премію ім. Г.В. Курдюмова **В.Г. Гаврилюку, Г.Бернсу та В.М. Варюхіну** - за серію робіт «Фізичні основи високоазотистих сталей»;

премію ім. Д.К. Заболотного **Г.О. Гутинській, А.Ф. Антипчуку та О.В. Валагуровій** - за монографію «Функціонування мікробних ценозів ґрунту в умовах антропогенного навантаження»;

премію ім. В.І. Вернадського **Л.Г. Руденку** та **О.Є. Литвиненку** - за CD «Атлас України»;

премію ім. О.М. Динника **Ю.М. Шевченку**, **М.О. Бабешку** та **Р.Г. Терехову** - за цикл робіт «Термов'язкопластичні процеси складного деформування матеріалів та елементів конструкцій»;

премію ім. М.Г. Холодного **О.П. Дмитрієву** за цикл робіт «Сигнальні системи імунітету рослин»;

премію ім. О.В. Палладіна **С.В. Комісаренку**, **Е.В. Луговській** та **І.М. Колесниковій** - за цикл праць «Імунохімічний аналіз механізмів полімеризації фібрину та фібринолізу»;

премію ім. Ф.М. Колесси **Р.Я. Кисю** - за працю «Фінал Третього Риму. Російська месіянська ідея на зламі тисячоліть»;

премію ім. О.І. Бродського **А.Ф. Попову**, **В.А. Савьоловій** та **Ю.С. Сіманенку** - за цикл наукових праць «Супернуклеофільні системи для розщеплення екотоксикантів - нейротоксинів»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Я.Л. Колесниченку**, **В.В. Луценку** та **Ю.В. Яковенку** - за серію робіт «МГД-явища та транспорт іонів високих енергій у термоядерній плазмі»;

премію ім. М.К. Янгеля **Н.Г. Белецькій**, **О.М. Заволокій** та **А.Д. Шептуну** - за цикл робіт «Дослідження сучасних проблем динаміки польоту об'єктів ракетно-космічної техніки»;

премію ім. М.С. Грушевського **Л.В. Войтовичу**, **М.Ф. Рибачуку** та **М.О. Шульзі** - за цикл праць з давньої та сучасної соціально-політичної історії України;

премію ім. І.М. Францевича **Ю.В. Найдичу** та **В.П. Красовському** - за цикл робіт «Дослідження взаємодії з металами безкисневих іонних сполук (галогенідів), відкриття аномального ефекту інертності, незмочування та корозійної стійкості цих речовин у контакті з особливо хімічно агресивними розплавами та розробка вогнетривів для ізотермічної плавки, гомогенізації та лиття сплавів»;

премію ім. М.П. Барабашова **В.Г. Каретникову**, **І.Л. Андронову** та **С.М. Андрієвському** - за серію робіт «Дослідження затемнено-подвійних катаклізмичних та пульсуючих змінних зір»;

премію ім. В.М. Глушкова **В.К. Задіраці**, **Н.Д. Панкратовій** та **А.О. Чикрію** - за роботу «Методи прийняття рішень в умовах невизначеності для задач керування, прогнозування ризику та теорії обчислень»;

премію ім. Л.П. Симиренка **П.В. Кондратенку** та **Т.Є. Кондратенку** - за цикл робіт «Яблуня в Україні».

14 березня - Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 140-річчю від дня народження В.І. Вернадського.

12 квітня - Указом Президента України С.М. Конюхову - видатному конструктору ракетно - космічних систем присвоєно звання Героя України.

Конюхов Станіслав Миколайович (1937-2011) - учений-механік і конструктор, акад. НАН України (1992). З 1959 працює в конструкторському бюро «Південне» (нині - ДКБ «Південне» ім. М.К. Янгеля) (з 1991 - генеральний конструктор - генеральний директор). Науково-практична діяльність спрямована на створення нових зразків ракетно-космічної техніки, зокрема стосується статичної і динамічної стійкості, раціональних способів забезпечення просторової орієнтації, механіки взаємодії твердих тіл з перешкодами при гіперзвукових швидкостях, працездатності конструкцій при швидкісних переходах в інше середовище. За його безпосередньою участю і керівництвом створено кілька поколінь бойових ракетних комплексів стратегічного призначення, зокрема СС-18 та СС-24, та космічних ракетних комплексів «Космос», «Циклон», «Зеніт». Держ. пр. України (2001). Держ. пр. СРСР (1987). Ордени України та СРСР. Пр. ім. М.К. Янгеля (1991).

15-16 травня - Відбулися Загальні збори НАН України. З доповіддю про діяльність НАН України у 2002 виступив президент НАН України Б.Є. Патон. Розглянуто також питання про внесення змін і доповнень до Статуту НАН України. 16 травня відбулися вибори до НАН України.

Обрані дійсними членами:

О.І. Амоша (економіка);

Б.В. Буркинський (регіональна економіка);

Л.В. Губерський (філософія);

О.М. Гвасишин (експериментальна фізика);
О.Г. Гвахненко (інформатика);
О.О. Коноваленко (радіоастрономія);
А.Г. Косторнов (матеріалознавство);
В.Д. Кубенко (механіка);
Є.В. Лебедев (хімічне матеріалознавство);
В.М. Литвин (новітня історія України);
В.М. Локтев (теоретична фізика, фізика надпровідності);
Ю.М. Мацевитий (теплофізика);
В.І. Монченко (зоологія);
А.Ф. Попов (фізико-органічна хімія);
М.В. Попович (філософія);
В.Г. Склярєнко (мовознавство);
Є.Я. Хруслов (математика);
В.П. Широбоков (мікробіологія, вірусологія);
К.А. Юценко (матеріалознавство).

Обрані членами-кореспондентами:

В.М. Ажажа (матеріалознавство, технологія металів);
В.П. Бабак (діагностика бортових енергосистем);
М.В. Багров (географія);
М.С. Веселовський (біофізика);
В.П. Георгієвський (аналітична хімія);
М.Ф. Головко (фізика м'якої речовини);
А.М. Гольцев (кріобіологія);
Т.І. Гундорова (літературознавство);
В.М. Даниленко (історія України);
Б.М. Данилишин (регіональна економіка);
Я.П. Дідух (екологія рослинного світу);
І.М. Дмитрах (матеріалознавство, корозія металів);
В.Й. Драновський (механіка космічних апаратів);
І.Г. Смелянов (екологія тваринного світу);
М.Л. Жадкевич (матеріалознавство, технологія металів);
Ю.Г. Здесенко (експериментальна ядерна фізика);
М.М. Ільницький (літературознавство);
В.І. Кир'ян (міцність матеріалів і конструкцій);
В.Ф. Клепиков (прикладна фізика);
О.М. Ковальов (математичні проблеми механіки);
Б.Ю. Корнілович (фізична хімія, радіохімія);
С.О. Костерін (біохімія);
Е.М. Лібанова (економіка праці);
С.І. Ляшко (інформатика);
О.Ю. Майстрєнко (теплотехніка);
О.Ю. Митропольський (геологія);
М.І. Михальченко (політичні науки);
О.П. Моця (археологія);
Ф.М. Муравченко (авіаційне двигунобудування);
Л.І. Мусатенко (фізіологія рослин);
Н.М. Мхітарян (альтернативні та відновлювані джерела енергії);
В.І. Нікішов (механіка рідин та газів);
І.М. Парасюк (теорія систем та технологія обробки даних);
О.Л. Перевозчикова (інформаційні технології);
Е.Г. Петров (радіофізика, електроніка);
В.І. Пехньо (технічна хімія);
В.Ф. Погорілко (право);
Б.Й. Пташник (математика);
В.М. Пузіков (матеріалознавство, технологія матеріалів);
Е.Я. Рудавський (фізика низькотемпературних явищ);
В.С. Савчук (економіка);
Ю.С. Самойленко (математика);

А.А. Сибірний (біологія клітини);
Г.А. Скрипник (етнологія);
Ю.М. Солонін (матеріалознавство, технологія матеріалів);
М.О. Стржемечний (фізика високих тисків);
В.О. Стрижало (механіка руйнування);
В.Й. Сугаков (фізика неупорядкованих систем);
Ю.Ю. Туниця (економіка природокористування і навколишнього середовища);
В.Г. Шапар (геохімія);
М.Ф. Шульга (обчислювальна фізика);
А.А. Щерба (газоплазмові процеси в енергетиці).

Обрані іноземними членами:

Д.Броджі-Беркофф (слов'янознавство), Італія;
В.Вертелецький (молекулярна генетика), США;
О.Д. Гвішіані (інформатика і системний аналіз), Росія;
Р.Джаків (Яцків) (фізика), США;
Р.Котлінський (морська геологія), Польща;
М.Неврлий (літературознавство), Словаччина;
В.М. Ораєвський (космічна фізика), Росія;
П.Пардалос (інформатика), США;
К.Раєвські (біохімія та молекулярна імунологія), Німеччина;
Г.Ратайчак (молекулярна фізика), Польща;
Є.В. Семенов (філософія), Росія;
В.К. Шумний (генетика), Росія.

28 травня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені М.М. Амосова за видатні наукові роботи в галузі біокібернетики, проблем штучного інтелекту та розробки нових інформаційних технологій, кардіо- та судинної хірургії і трансплантології.

9 липня – Постановою Президії НАН України засновано золоту медаль імені В.І. Вернадського [36].

10 вересня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені С.М. Гершензона за видатні досягнення в галузі молекулярної біології, молекулярної генетики та молекулярної біофізики.

11 вересня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 80-річчю від дня народження В.М. Глушкова. Доповідь «Ідеї В.М. Глушкова у контексті інформатизації суспільства» виголосив І.В. Сергієнко.

17 липня – Розпорядженням Кабінету Міністрів України Інституту теоретичної фізики Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» присвоєно ім'я видатного вченого О.І. Ахієзера [37].

Ахієзер Олександр Ілліч (1911-2000) – фізик-теоретик, один із засновників харківської школи фізиків-теоретиків, акад. АН УРСР (1964). В 1938-1988 – завідувач відділу Харківського фізико-технічного інституту. Наукові праці стосуються атомної та ядерної фізики, квантової електродинаміки, фізики елементарних частинок, фізики плазми, теорії прискорювачів заряджених частинок, фізики магнітних явищ, фізичної кінетики, фізики твердого тіла. У 40-50-х рр. разом із І.Я. Померанчуком брав участь у розробленні ядерних реакторів, зокрема розрахунках їх критичних розмірів, передбачив можливість існування холодних нейтронів, побудував теорію резонансних ядерних реакцій (1948). Разом із О.Г. Ситенком передбачив ефект дифракційного розщеплення дейтрона та розвинув його теорію (1955). Спільно з Я.Б. Файнбергом передбачив пучкову нестійкість плазми (1948), на основі якого запропоновано новий метод її нагрівання. Разом з В.Г.Бар'яхтаром і С.В.Пелетминським відкрив нове явище – магнітоакустичний резонанс (1956). Заслужений діяч науки і техніки України (1986). Лауреат Державної премії України (1986; 2002, посмертно), премій ім. Л. Мандельштама АН СРСР (1948), ім. І.Я. Померанчука (1998) та О.С. Давидова (2000). Орден «За заслуги» III ст. (1996) та II ст. (1999).

8 жовтня – Постановою Президії НАН України Інститут економіки НАН України реорганізовано в Об'єднаний інститут економіки НАН України.

29 жовтня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 80-річчю від дня народження видатного конструктора ракетної техніки В.Ф. Уткіна.

5 листопада – Указом Президента України Д.О. Мельничуку – відомому вченому та організатору аграрної науки, академіку присвоєно звання Героя України.

Мельничук Дмитро Олександрович (н. 1943) – біохімік, акад.НАН України (1997). З 1968 працює в Ін-ті біохімії АН УРСР (з 1982 – зав. лабораторії, відділу), водночас з 1979 – зав. кафедри та з 1984 – ректор Національного аграрного ун-ту. Наукові праці стосуються питань метаболічної регуляції фізіологічного стану організму та біохімії сільськогосподарських тварин. Засл. діяч науки і техніки України (1990). Акад. Укр. академії аграрних наук (1996), її віце – президент (з 2001). Держ. пр. України (1985). Ордени України.

28–29 листопада – Відбулися Загальні збори НАН України, на яких з доповіддю «Про діяльність Національної академії наук України у 1998–2003 рр.» виступив президент НАН України Б.Є. Патон. Також Загальні збори переобрали Б.Є. Патона президентом НАН України на наступні п'ять років. 29 листопада на Загальних зборах відзначено 85-річчя Академії.

10 грудня – Постановою Президії НАН України створено Інститут відновлювальної енергетики НАН України.

Основні напрями: фізико-технічні проблеми вітроенергетики, сонячної енергетики, гідроенергетики, біоенергетики, геотермальної енергетики; проблеми комплексного використання енергії відновлюваних джерел різних видів.

12 грудня – Відбулася спільна сесія Загальних зборів НАН та АМН України, присвячена 90-річчю від дня народження М.М. Амосова – видатного українського вченого-хірурга.

19 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.В. Гончаруку, Г.О. Ковтуну, Г.Л. Камалову, Є.С. Рудакову – за цикл праць «Каталіз. Кластерні підходи, механізми гетерогенного та гомогенного каталізу»;

В.П. Шевченку – за участь у розробці науково-технічних основ створення і освоєння технології масового виробництва озонобезпечних побутових холодильників та морозильників з високою енергетичною ефективністю;

В.Ф. Мачуліну, І.В. Блонському, В.М. Пузікову, Л.А. Литвинову, О.Я. Даньку, Г.Т. Адонкіну, О.Т. Буднікову, М.П. Катричу, Ю.П. Мірошникову, В.Ю. Качалі – за роботу «Монокристали сапфіру: розробка високорентабельних технологій, освоєння промислового виробництва конкурентноздатних на світовому ринку сапфірових елементів для оптики, електроніки та медицини»;

Я.С. Яцківу, Р.І. Костику, Е.Г. Яновицькому, О.В. Мороженку, Р.Р. Кондратюку, В.К. Тарадію, О.В. Сергееву, М.В. Карпову, Е.А. Гуртовенку (помертньо) – за цикл робіт «Розробка теоретичних основ та унікальної спостережної бази в Голосієві та на Терсколі для досліджень Сонця та тіл Сонячної системи»;

О.І. Амоші – за участь у розробці та впровадженні техніко-технологічних та організаційно-економічних рішень при активній інвестиційній політиці, що забезпечують найвищу продуктивність видобутку вугілля;

М.Л. Жадкевичу, О.С. Письменному – за участь у циклі робіт «Розвиток теорії, розробка та впровадження ефективних технологій виробництва тонкостінної довговимірної металопродукції»;

В.С. Королюку, А.В. Скороходу, М.І. Портенку, А.Ф. Турбіну, А.А. Дороговцеву, М.Й. Ядренку – за цикл монографій «Аналітичні та асимптотичні методи дослідження стохастичних систем та їх застосування»;

Н.М. Мхітаряну – за участь у циклі праць «Наукові дослідження, розробка та впровадження енергоємних технологій і техніки у будівництві»;

О.О. Мойбенку, В.Ф. Сагачу, М.М. Ткаченку, О.В. Коркущі, Л.Т. Малій (помертньо), **В.В. Фролькісу** (помертньо) – за цикл наукових праць «Дослідження фундаментальних

механізмів дії оксиду азоту на серцево-судинну систему як основи патогенетичного лікування її захворювань»;

М.І. Долішньому, М.Г. Чумаценку, В.К. Мамутову, С.І. Дорогунцову, Б.М. Данилишину, Б.В. Буркинському, В.П. Мікловді, В.К. Симоненку, С.М. Злупку - за цикл робіт з проблем регіональної соціально-економічної політики;

П.І. Андону, К.М. Лавріщевій, В.Н. Редьку, Б.М. Малиновському, О.В. Перевозчиковій, Ю.В. Капітоновій, В.М. Ковалю, О.А. Летичевському, М.С. Нікітченку, О.І. Провотарю - за цикл робіт «Теоретичні основи та інструментальні засоби розробки програмного забезпечення інформаційних технологій»;

П.Г. Костюку, М.Ф. Шубі, О.О. Кришталю, В.І. Скоку, М.С. Веселовському, Н.О. Лозовій, С.А. Федуловій, Я.М. Шубі, О.О. Лук'янець, Ю.В. Панкратову - за роботу «Синаптична передача сигналів в нервовій системі: клітинні і молекулярні механізми та шляхи корекції їх порушень».

2003 - **Б.О. Мовчан** розробив електронно-променево технологію виготовлення тонкої фольги с наночастиною структурою.

- **Б.Є. Патон, І.В. Кривцун і В.Д. Шелягин**, розробили фізико-математичні моделі і принципи побудови інтегрованого обладнання для лазерно-плазмових процесів зварювання і нанесення покриттів.

- Розроблено ГІС-технологію дослідження впливу навколишнього середовища на стан здоров'я населення (Інститут кібернетики НАН України).

- Створено глобальну автоматизовану систему «ГАРТ» для автоматизації діяльності інфраструктури прикордонних військ України із забезпечення захисту державного кордону, контролю нелегальної міграції, контрабанди зброї і наркотиків, перевезення і продажу крадених цінностей (Інститут кібернетики НАН України).

- Одержано повний асимптотичний розвиток за від'ємними степенями спектрального параметра для розв'язків Вейля (В.О. Марченко).

- Встановлено основні закономірності, розроблено математичну модель генерації звуків життєдіяльності людини (В.Т. Грінченко).

- В Інституті кібернетики НАН України розроблено теоретичні засади та експериментальні засоби програмного забезпечення інформаційних технологій, створено та здано Єдину розподілену інформаційну технологію Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (Ю.Г. Кривонос).

- Розроблено фізичні основи технології одержання титанових сплавів із надвисокою міцністю (О.М. Івасишин, П.Є. Марковський, Інститут металофізики НАН України).

- Закладено наукові основи розробки засобів запобігання негативного впливу водню при зварюванні високоміцних сталей (І.К. Походня).

- Розроблено узагальнений підхід до розрахунку констант швидкості хімічних реакцій на поверхні наночастинок (О.О. Чуйко, В.В. Лобанов, Інститут хімії поверхні НАН України).

- Створено ефективні каталізатори на основі вуглецевих тканин для низькотемпературних процесів очищення газів від озону, а також окислення водню (В.М. Власенко, Інститут фізичної хімії НАН України).

- Показано, що, змінюючи стан кислотно-лужної рівноваги крові, можна суттєво вплинути на інтенсивність виведення важких металів із організму тварин, токсикованих солями важких металів (Д.О. Мельничук).

- Отримано фармакологічно цінні білки за допомогою транз'єнтно́ї експресії генів у рослинних системах (Ю.Ю. Глеба).

- Розроблено стратегію розвитку економіки України на довгострокову перспективу та концепцію економічного зростання в умовах нестабільності (В.М. Геєць).

- Видано монографію, підготовлену Інститутом історії України НАН України, «Голод 1932–1933 років в Україні: причини та наслідки» (В.А. Смолій, В.М. Литвин, С.В. Кульчицький, Р.Я. Пиріг та ін.).

Досліджується історія голодомору 1932–1933 рр. в Україні: розкриваються його витoki, аналізується механізм творення терору голодом, простежуються руйнівні наслідки голодного лихоліття для українського етносу та української культури. Висвітлюється боротьба за повернення українцям і всьому світові правди про голодомор. Видання містить унікальні фотодокументи 1929–1934.

- Вийшла монографія К.В. Чуїстова «Старіння металічних сплавів» (Інститут металофізики НАН України) [38].

- Вийшов перший том багатотомної «Енциклопедії історії України» (Інститут історії України НАН України). На початок 2013 видано 9 томів.

- Вийшла книга з серії біобібліографія вчених України «Володимир Володимирович Немошкаленко» (серію засновано 1968). В книзі висвітлено основні етапи життя, наукову, науково-організаційну, педагогічну та громадську діяльність видатного українського вченого в галузі фізики твердого тіла.

- Вийшла в світ книга Ю.В. Павленка «Історія світової цивілізації». Дається перше в сучасній філософсько-історичній думці осмислення шляхів людства з часів ранньої первісності до наших днів. В основі концепції лежить розроблена автором методологія взаємодоповнення принципів стадіальності, поліваріантності і цивілізаційної дискретності бачення історії, пов'язана з персоналістичним розумінням ролі особистості в соціокультурному процесі. З цих позицій на міждисциплінарному рівні синтезуються дані історії, археології, порівняльно-історичного мовознавства, етнології, культурології, релігієзнавства, історії філософії та інших наук з метою побудови узагальненої картини минулого і сучасного стану світової цивілізації.

2003 - Оpubліковано монографію Є.Л. Кордюм, К.М. Ситника та ін. «Клітинні механізми адаптації рослин до несприятливих впливів екологічних факторів у природних умовах» [39].

Узагальнено сучасні уявлення про стрес у рослин та їх адаптації на клітинному й молекулярному рівнях до несприятливих змін екологічних чинників. Представлено дані досліджень структурної та функціональної організації рослин двох екологічних форм частухи подорожникової в умовах природних флуктуацій водного режиму із застосуванням методів оптичної, сканувальної та трансмісійної електронної мікроскопії, електронної цитохімії, цитофотометрії та біохімії. Викладено нові погляди на оперативну адаптацію повітряно-водних рослин до хронічного помірному водного дефіциту і розглянуто положення щодо стабільності та пластичності рослинних організмів.

2004

27 січня - Відбулася спільна сесія Загальних зборів НАН та АМН України, присвячена 80-річчю видатного фізіолога та геронтолога, академіка НАН та АМН України В.В. Фролькіса [40].

18 лютого - Постановою Президії НАН України на базі Міжгалузевого науково-технічного центру «Укриття» (заснований 4 квітня 1992) створено Інститут проблем безпеки атомних електростанцій НАН України (директор - **О.О. Ключников**).

Основні напрями: безпека та ефективність експлуатації АЕС; технології утилізації радіоактивних відходів; розробка та впровадження технологій зняття з експлуатації енергоблоків атомних електростанцій.

3 березня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.П. Привалку** – за цикл наукових праць «Фізико-хімія гетерогенних полімерних систем»;

премію ім. І.І. Мечникова **М.Я. Співаку, Л.М. Лазаренку** та **О.М. Михайленку** – за цикл наукових праць «Інтерферон і система мононуклеарних фагоцитів»;

премію ім. Є.О. Патона **Л.М. Лобанову** – за цикл робіт з питань міцності, діагностики та подовження ресурсу зварних конструкцій;

премію ім. В.Я. Юр'єва **М.М. Чекаліну** – за монографію «Генетичні основи селекції зернобобових культур на стійкість до патогенів»;

премію ім. Л.В. Шубникова **В.В. Єременку, В.А. Сіренку** та **В.Д. Філю** – за цикл робіт «Магнітопружні явища у шубниковській фазі надпровідників».

премію ім. В.І. Трефілова **Ю.В. Мільману, С.О. Фірстову** та **Ю.Я. Мешкову** – за роботу «Структурні основи формування високоміцних станів»;

премію ім. М.М. Амосова **Л.С. Алєєву, Л.М. Касаткіній** та **А.Б. Котовій** – за цикл робіт «Інтелектуальні інформаційні технології у біологічній та медичній кібернетиці. Фундаментальні та прикладні аспекти»;

премію ім. Є.П. Федорова **М.С. Черниху, Л.І. Черниху** та **В.В. Румянцеву** – за роботу «Кримський огляд малих планет»;

премію ім. С.І. Субботіна **В.Ю. Максимчуку, Ю.М. Городиському** та **В.Г. Кузнецову** – за роботу «Динаміка аномального магнітного поля Землі»;

премію ім. С.П. Тимошенка **А.О. Лебедеву, В.С. Гудрамовичу** та **М.Г. Чаусову** – за цикл праць «Процеси деформування матеріалів та граничні стани елементів конструкцій в умовах складного навантаження»;

премію ім. А.Ф. Прихотько **Ю.Г. Птушинському, В.Д. Осовському** та **Б.О. Чуйкову** – за цикл робіт «Квантові ефекти та фазові переходи при низькотемпературній адсорбції водню»;

премію ім. М.В. Остроградського **А.М. Самойленку, М.І. Шкілю** та **В.П. Яковцю** – за цикл праць «Асимптотична теорія лінійних сингулярних диференціальних рівнянь»;

премію ім. В.С. Михалевича **М.З. Згуровському** та **В.М. Кунцевичу** – за серію праць «Методи оптимізації та системного аналізу в рішенні актуальних проблем управління, прийняття рішень і стратегічного планування»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **Н.А. Власенку, З.Л. Денисову** та **Я.Ф. Кононцю** – за цикл робіт «Фізичні механізми та роль дефектів у самоорганізації та бістабільності тонкоплівкових електролюмінесцентних структур на основі напівпровідників А2В6»;

премію ім. М.М. Доброхотова **Б.І. Бондаренку** за монографію «Теорія і технологія безкоксової металургії»;

премію ім. О.С. Давидова **Є.М. Ганапольському** та **З.Є. Єременку** – за цикл робіт «Стохастичні явища у квазіоптичних НВЧ-системах міліметрового діапазону»;

премію ім. О.К. Антонова **О.А. Приходьку** та **Ю.О. Кваші** – за цикл робіт «Розробка науково-методичного забезпечення для чисельного дослідження з аерогазодинаміки літальних апаратів»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **В.Ф. Резцову** та **М.М. Юрченку** – за серію праць «Елементи теорії та методи побудови фотоелектричних систем для бортових технологічних установок космічних апаратів»;

премію ім. І.І. Шмальгаузену **В.В. Аністратенку, І.В. Довгалю** та **О.В. Корнюшину** (посмертно) – за цикл робіт «Проблеми еволюції водних безхребетних (найпростіших та молюсків)»;

премію ім. М.І. Тугана-Барановського **В.Г. Єременку** та **Л.П. Горкіній** – за цикл наукових праць «Соціальна економіка та історія економічної думки»;

премію ім. М.І. Костомарова **М.Ф. Котляру** та **В.Ю. Франчуку** – за роботу «Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.Ф. Бардаченку, В.С. Лисенку** та **А.І. Шевченку** – за цикл робіт «Розробка та створення компонентів, пристроїв і систем захисту та обробки інформації»;

премію ім. М.М. Боголюбова **А.Г. Наумовцю, Д.Я. Петрині** та **О.Б. Жижченку** – за цикл робіт з теоретичної та математичної фізики;

премію ім. М.П. Василенка **В.С. Журавському, О.Л. Копиленку** та **Н.М. Онищенку** – за серію праць «Правова система та парламентаризм в Україні: проблеми становлення та розвитку»;

премію ім. А.Ю.Кримського **Л.В.Матвеевій** – за монографію «Юлиан Кулаковський»;
премію ім. А.І. Кіпріанова **М.О. Лозинському, В.І. Станінцю** та **Ю.О. Сергучову** – за цикл праць «Нові напрямки синтезу функціонально заміщених гетероциклів і карбоциклів»;
премію ім. Г.В. Карпенка **І.М. Андрейку, І.П. Волчку** та **В.П. Силованюку** – за роботу «Фізико-хімічна механіка руйнування структурно-неоднорідних вуглецевих сплавів (теорія та експеримент)»;
премію ім. І.Я. Франка **М.Г. Жулинському, В.Г. Дончику** та **О.В. Мишаничу** (посмертно) – за працю «Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 1926-2001. Сторінки історії».

8 квітня – Відбулася спільна сесія Загальних зборів НАН та АМН України «Наука – здоров'ю людини» [40].

14 квітня – Постановою Президії НАН України створено Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.

29–30 квітня – Відбулися Загальні збори НАН України. Розглянуто її діяльність у 2003, із звітною доповіддю «Про підсумки звітного періоду та основні завдання з підвищення ефективності діяльності НАН України» виступив президент НАН України Б.Є. Патон. 30 квітня дійсним членом НАН України зі спеціальності «радіаційне матеріалознавство» обрано І.М. Неклюдова. Сесія затвердила у структурі НАН України Відділення ядерної фізики та енергетики. Затверджено академіків-секретарів Відділень: **І.В. Скрипник** (Відділення математики), **І.В. Сергієнко** (Відділення інформатики), **А.Ф. Булат** (Відділення механіки), **В.М. Локтев** (Відділення фізики і астрономії), **В.М. Шестопалов** (Відділення наук про Землю), **І.К. Походня** (Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства), **Б.С. Стогній** (Відділення фізико-технічних проблем енергетики), **І.М. Неклюдов** (Відділення ядерної фізики та енергетики), **В.В. Гончарук** (Відділення хімії), **С.В. Комісаренко** (Відділення молекулярної біології, біохімії, експериментальної і клінічної фізіології), **Д.М. Гродзинський** (Відділення загальної біології), **В.М. Геєць** (Відділення економіки), **О.С. Онищенко** (Відділення історії, філософії та права), **В.Г. Склярєнко** (Відділення літератури, мови та мистецтвознавства) [40].

19 серпня – Указом Президента України В.Я. Тацію – відомому правознавцю та організатору юридичної освіти, академіку присвоєно звання Героя України.

Тацій Василь Якович (н. 1940) – право-знавець, акад. НАН України (1997). З 1969 працює у Національній юридичній академії України в Харкові (1973–1986 – проректор, з 1987 – ректор). Наукові праці в галузі конституційного та кримінального права. Засл. діяч науки і техніки України (1989). Акад. Академії правових наук України (1993), її президент (з 1993). Держ. пр. України (2004). Ордени України та СРСР.

8 вересня – Постановою Президії НАН України створено Науковий центр екомоніторингу та біорізноманіття мегаполісу НАН України. 11 травня 2011 Центру надано статус науково-дослідного інституту.

10 жовтня – Указом Президента України **Г.В. Книшову** – відомому хірургу, акад. НАН та АМН України присвоєно звання Героя України.

Книшов Геннадій Васильович (н. 1934) – учений-хірург, акад. НАН України (2006). З 1962 працює в Ін-ті серцево-судинної хірургії АМН України (з 1970 – керівник відділення, з 1988 – директор), також з 1992 – зав. кафедри Національної медичної академії післядипломної освіти. Наукові праці стосуються розробки нових методів хірургічного лікування набутих пороків серця, ішемічної хвороби, складних порушень серцевого ритму. Засл. діяч науки і техніки України (1994). Держ. пр. України (1988, 2005). Акад. АМН України (1994). Ордени України. Пр. ім. М.М. Амосова (2006).

12–14 жовтня 2004 – Відбулася Міжнародна наукова конференція «Нанорозмірні системи: електронна, атомна будова і властивості НАНСИС 2004», організована Інститутом металофізики НАН України.

9 грудня - Указом Президента України В.М. Литвину - відомому історичу, академіку НАН України присвоєно звання Героя України.

Литвин Володимир Михайлович (н. 1956) - історик, громадсько-політичний діяч, акад. НАН України (2003), її віце-президент (2006-2008). В 1978-1986 та з 1991 викладає у Київ. ун-ті, 1986-1989 - начальник управління Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти України, 1989-1991 - в апараті ЦК КПУ, з 1994 - помічник Президента України, з 1995 - заступник глави Адміністрації Президента України, з 1996 - перший помічник Президента України, 1999 - 2002 глава Адміністрації Президента України; 2002-2006 та з 2007 - народний депутат України (2002-2006 та 2008-2012 - голова Верховної Ради України). Наукові праці в галузі історії та політології (суспільно-політичні процеси новітнього періоду історії України). Засл. діяч науки і техніки України (1998). Держ. пр. України (1999). Орден Держави (2004).

9 грудня - Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

Д.М. Гродзінському, Л.І. Францевичу, Г.М. Бондаренку, М.Й. Железняку - за участь у комплексному дослідженні впливу Чорнобильської катастрофи на природне середовище, науковому обґрунтуванні реабілітації забруднених територій та радіаційного захисту населення України;

М.Я. Азарову, В.Є. Новицькому - за участь у розробці та впровадженні в інституційній системі України інноваційних організаційно-економічних та інформаційних технологій;

М.І. Гасику, Б.І. Медовару (посмертно) - за участь у створенні інвестиційного металургійного комплексу інноваційних технологій виробництва сталі і суцільнокатаних залізничних коліс, які забезпечують високу конкурентоспроможність їх на міжнародних ринках транспортного металу;

В.М. Шестопалову, В.І. Ляльку, М.С. Огнянику, А.Б. Ситнікову, А.О. Сухореброву, В.В. Гудзенку, О.С. Скальському, Ю.Ф. Руденку - за цикл робіт «Наукові основи формування ресурсів підземних вод як джерела якісного водопостачання та раціонального господарського водокористування»;

Б.Є. Патону, В.К. Лебедєву, О.В. Лебедєву - за електричне зварювання м'яких живих тканин.

А.А. Долінському, Т.Г. Грищенку, Л.В. Декуші, О.І. Сігалу, А.В. Булавці, Л.Й. Воробйову, Є.М. Лавренцову - за технологію та обладнання для комплексної модернізації виробництва і постачання теплоти (розробка, апробація, впровадження);

Є.Г. Петрову, С.Л. Гнатченку, М.Ф. Харченку, І.Є. Чупис, В.П. Гнезділову, А.В. Єременку, В.І. Фоміну, Ю.Г. Пашкевичу, І.Л. Любчанському - за цикл праць «Нові оптичні та магнітооптичні явища в антиферромагнетиках»;

М.Ю. Ільченку, Ю.І. Якименку, В.П. Божу - за інформаційно-телекомунікаційні системи з використанням мікрохвильових технологій та спеціалізованих обчислювальних засобів;

В.Я. Тацію, Ю.С. Шемшученку, В.Ф. Погорілку, В.І. Семчику, В.П. Нагребельному, В.Н. Денисову, І.Б. Усенку, О.М. Мироненку, В.П. Горбатенку, М.П. Зяблюку - за багатотомну працю «Юридична енциклопедія»;

В.Д. Романенку - за підручник «Основи гідроекології»;

М.В. Багрову - за підручник «Землезнавство» (у співавторстві).

2004 (грудень) - В Інституті кібернетики здано Державній комісії кластерний комплекс СКІТ, який став першим вітчизняним MIMD-комп'ютером і втілює висловлені В.М. Глушковым наприкінці 70-х рр. концепції паралельно-конверсних обчислень.

2004 - А.Г. Загородній, П.І. Фомін та А.П. Фоміна (Інститут теоретичної фізики НАН України) розробили схему надпотужного мікрохвильового генератора нового типу на основі використання ефекту надвипромінювання електронів у магнітному полі.

- Розв'язано обернену задачу багатоканального розсіяння (В.О. Марченко).

- Створено мікропрограми комп'ютери з розвинутими внутрішніми мовами (О.В. Палагін, В.М. Коваль та ін.).

- Розроблено теорію і створено нові моделі нейронної асоціативної пам'яті збільшеної ємності зі здатністю до узагальнення даних (А.О. Морозов).

- Знайдено точний розв'язок узагальненої проблеми Лур'є про абсолютну стійкість системи з довільним запізненням у нелінійному зворотному зв'язку (В.О. Дзензерський, О.А. Зевін, Л.А. Філоненко).
- Здійснено сповільнення імпульсів світла на динамічних ґратках фоторефрактивних кристалів, доведено, що це уповільнення є наслідком надвисокої дисперсії динамічних ґраток в околі бреггівського резонансу (С.Г. Одулов, К.В. Щербін, О.М. Шумелюк).
- Запропоновано принципово новий квантово-релятивістський механізм вибуху наднових зір (П.І. Фомін).
- Показано, що адсорбцією з розчинів можна одержувати на поверхні металу високовпорядковані провідні і діелектричні моношари органічних молекул (А.Г. Наумовець, Р.Д. Федорович та ін.).
- Розроблено алгоритми і програми математичного моделювання термомеханічної еволюції структурованої нерівноважної літосфери (В.А. Даниленко, Д.Б. Венгрович, В.П. Нагорний).
- Запропоновано новий спосіб комбінованої обробки розплавів металів з використанням газліфтного перемішування, індукційного нагрівання та вакууму (В.Л. Найдек, В.І. Курпас, А.А. Сичевський; Фізико-технологічний інститут металів і сплавів НАН України).
- Запропоновано адитивну схему розрахунку констант зв'язування інтеркаляторів з ДНК (С.А. Андронаті, Л.А. Литвинова).
- Проведено систематизацію характеристик протон-активованих струмів у сенсорних нейронах (О.О. Кришталь, Інститут фізіології НАН України).

2004–2005 – Ю.І. Ізотов у спектрах трьох карликових галактик із низьким вмістом важких елементів відкрив емісійні лінії високої іонізації, існування яких зумовлено наявністю дуже жорсткого ультрафіолетового випромінювання, яке виникає під час проходження крізь щільне міжзоряне середовище ударних хвиль.

- Вийшла двотомна «Українська дипломатична енциклопедія» (головний редактор – Л.В. Губерський) [41].

- Оpubліковано монографію О.П. Реєнта та О.В. Сердюка «Перша світова війна і Україна» [42].

Розкрито значення економічного потенціалу України для Російської імперії в роки Першої світової війни, показано вплив війни на долю українського народу. Висвітлено суспільні процеси у Наддніпрянській Україні, відтворено загальну картину політичного, соціально-економічного, ідеологічного, етноконфесійного та культурного життя.

- Видано тритомник «Україна і Росія в історичній ретроспективі» (Інститут історії України НАН України) [43].

Розкрито прагнення українців відстояти свою ідентичність і національну самобутність, яке постійно наражалося на спроби російської політичної еліти поглинути Україну. Аналізуються також позитивні моменти перебування українців під «імперською парасолькою», зокрема економічні, політичні і культурні контакти українців з близьким їм російським народом.

- Оpubліковано монографію Е.Н. Тищенка та О.В. Дубровної «Епігенетична регуляція. Метилування ДНК генів і транскрипції рослин» [44].

- Вийшла монографія В.П. Соловйова «Інноваційна діяльність як системний процес у конкурентній економіці» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України) [45].

Досліджено процеси інновацій як феномену економічного розвитку та об'єктивного руху до пізнання світу через його перетворення. При цьому одним з основних відмінностей

прийнятої методології є формулювання такого підходу до дослідження інноваційних процесів, який на відміну від уже існуючих методів і підходів дозволяє оцінювати не тільки вартісні та матеріальні показники інноваційного розвитку в певний момент часу, але й показники інформаційної природи, які об'єктивно містять уявлення про всі етапи «життєвого циклу» інновацій і дають можливість оцінити релевантність нововведення до інфраструктури.

- В серії наукових біографій видавництва «Наука» (Москва) вийшла книга В.І. Онопрієнка та М.В. Онопрієнка «Олександр Сергійович Поварених. 1915-1986» [46].

- Вийшов біографічний словник «Кияни», в якому вміщено біографічні довідки майже 3000 провідних діячів Києва минулого і сьогодення в галузі суспільно-політичного, духовного, економічного й господарського життя міста, більшість супроводжуються фотографіями (головний редактор - Ю.О. Храмов) [47].

2004 - Відбулася VIII Міжнародна конференція «Високі тиски-2004. Фундаментальні та прикладні аспекти», організована Донецьким фізико-технічним інститутом НАН України та Міжнародна наукова конференція «Методологічні аспекти юридичної науки на сучасному етапі», організована Інститутом держави і права НАН України.

2005

12 січня - Засновано журнал «Наука та інновації».

5 березня - Указом Президента України М.Ф. Гулому - відомому біохіміку та в зв'язку з 100-річчям від дня народження присвоєно звання Героя України.

Гулий Максим Федорович (1905-2007) - біохімік, акад. НАН України (1957), її віце-президент (1958-1962). З 1932 працював в Ін-ті біохімії НАН України (1950-1987 - зав. відділу, 1973-1977 - директор), одночасно в 1944-1971 - зав. кафедри Укр. сільськогосподарської академії. Наукові праці присвячено обміну речовин, фізико-хімічних і біологічних властивостей білків та проблемам регуляції їх біосинтезу. Засл. діяч науки України (1956). Держ. пр. УРСР (1978, 1985). Орден Держави (2005). Ордени України та СРСР.

6 квітня - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **М.С. Веселовському** та **С.А. Федуловій** - за монографію «Біофізика поодинокого синапса»;

премію ім. М.М. Крилова **В.Я. Гутлянському**, **П.М. Тамразову** та **М.М. Шереметі** - за серію праць «Геометричні та аналітичні методи в комплексному аналізі»;

премію ім. Р.Є. Кавецького **Н.М. Бережній** - за серію праць «Закономірності протипухлинної дії лімфоцитів при взаємодії з пухлинними клітинами різних біологічних властивостей»;

премію ім. С.М. Гершензона **А.В. Риндичу** - за цикл робіт «Структура і експресія еукаріотичних і вірусних генів»;

премію ім. Д.І. Чижевського **А.Є. Конверському** - за монографію «Теорія та її обґрунтування»;

премію ім. В.М. Хрущова **Н.А. Шидловській** та **В.Г. Самойленку** - за серію праць «Дослідження нелінійних електричних кіл аналітичними методами»;

премію ім. В.І. Толубинського **Ю.М. Мацевитому** - за монографію «Обернені задачі теплопровідності» (у двох томах);

премію ім. І.П. Пулюя **Г.А. Мелкову** та **Ю.В. Коблянському** - за серію робіт «Обертання хвильового фронту та фазове спряження спінових хвиль і коливань»;

премію ім. М.В. Птухи **А.А. Чухну** - за роботу «Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України»;

премію ім. О.О. Потєбні **І.Р. Вихованцю** та **К.Г. Городенській** - за працю «Теоретична морфологія української мови»;

премію ім. С.І. Пекаря **В.Г. Бар'яхтару**, **Е.А. Пашицькому** та **О.Г. Галкіній** - за двотомний енциклопедичний словник «Фізика твердого тіла»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.І. Дубоделову, В.К. Погорському та М.С. Горюку** – за роботу «Розробка технологій та магнітодинамічного обладнання для дозованого розливання залізівуглецевих розплавів»;

премію ім. М.О. Лаврентьева **О.М. Шарковському та Л.П. Шильникову** – за серію праць «Складні скінченно- та нескінченновимірні динамічні системи»;

премію ім. Г.В. Курдюмова **М.Є. Глобусу та Б.В. Гриньову** – за монографію «Неорганічні скінтілятори: нові та традиційні матеріали»;

премію ім. Д.К. Заболотного **І.К. Курдишу, В.П. Патику, С.Я. Коцю** – за цикл праць «Наукові основи створення мікробних препаратів нового покоління для рослинництва»;

премію ім. В.І. Вернадського **В.О. Ємельянову** – за монографію «Основи морської геоecології. Теоретико-методологічні аспекти»;

премію ім. О.М. Динника **В.В. Зовулі та Я.Я. Рушицькому** – за цикл робіт з нелінійних динамічних проблем механіки пружних матеріалів з урахуванням їх структури»;

премію ім. М.Г. Холодного **Ю.Г. Мережинському, Є.Ю. Мордереру та В.В. Швартау** – за цикл робіт «Фізіологічні механізми регуляції вибіркової фітотоксичності гербіцидів»;

премію ім. О.В. Палладіна **Л.І. Остапченку та А.А. Сибірному** – за серію праць «Молекулярні механізми регуляції метаболізму та їх використання в біології та біотехнології»;

премію ім. Ф.М. Колесси **О.С. Найдену** – за працю «Українська народна іграшка. Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості»;

премію ім. О.І. Бродського **В.В. Гончаруку та Г.О. Ковтуну** – за цикл праць «Кінетика та механізми рідиннофазових реакцій окиснення та озонування»;

премію ім. К.Д. Синельникова **О.О. Лаврентьеву та В.О. Маслоу** – за цикл робіт «Розробка концепції термоядерного реактора та нейтронного джерела на основі багатощільної електромагнітної пастки»;

премію ім. М.К. Янгеля **М.В. Полякову, М.М. Дроню та В.С. Легезі** – за цикл робіт з гідрогазодинаміки та динаміки польоту літальних апаратів»;

премію ім. М.С. Грушевського **В.Б. Євтуху, В.П. Трошинському та М.А. Журбі** – за цикл праць з історії і теорії етносоціології»;

премію ім. І.М. Францевича **А.Г. Косторнову** – за монографію «Матеріалознавство дисперсних і пористих металів і сплавів»;

премію ім. М.П. Барабашова **І.О. Вакарчуці, Н.Г. Щукіній та К.І. Чурюмову** – за серію робіт «Спектральні дослідження зір і комет»;

премію ім. В.М. Глушкова **В.С. Дейнекі, О.М. Литвину та В.В. Скопецькому** – за роботу «Математичне моделювання процесів у складних об'єктах і високоефективні методи їх дослідження»;

премію ім. Л.П. Симиренка **В.Ф. Логвиненку** – за цикл робіт «Індукований мутагенез у генетичному поліпшенні рослин».

12 травня – Відбулися Загальні збори НАН України, на яких розглянуто діяльність НАН України у 2004. Із звітною доповіддю виступив її президент Б.Є. Патон.

20 червня – Указом Президента України О.О. Шалімову – видатному ученому-хірургу, акад. НАН України присвоєно звання Героя України.

Шалімов Олександр Олександрович (1918–2006) – учений в галузі фізіології і медицини, акад. НАН України (1978). У 1965–1970 – директор Харків. науково-дослідного ін-ту загальної і невідкладної хірургії, 1972–1988 – директор, з 1988 – почесний директор Київ. науково-дослідного ін-ту клінічної та експериментальної хірургії (нині – Національний ін-т хірургії та трансплантології ім. О.О. Шалімова). Наукові дослідження стосуються розробки методів хірургічного лікування гастроентерологічних захворювань і захворювань судин. Засл. діяч науки України (1967). Акад. АМН України (1993). Держ. пр. УРСР (1977). Держ. пр. СРСР (1985). Герой Соціалістичної Праці (1982). Ордени та медалі України та СРСР.

6 липня – Постановою Президії НАН України Інститут економіки та прогнозування НАН України перейменовано в Державну установу «Інститут економіки та прогнозування» НАН України.

- Постановою Президії НАН України ліквідовано Об'єднаний інститут економіки НАН України.

17 липня - Указом Президента України О.Т. Гончару - відомому письменнику та громадському діячу присвоєно звання Героя України.

15 вересня - Зареєстровано винайдення блискавкозахисного покриття (Л.Р. Вишняков, І.М. Кохана, В.О. Коханий, О.В. Нешпор, В.М. Казуров, В.Г. Бондар, Ю.Ф. Гринь, І.І. Чернявський, А.С. Гриценко; Інститут проблем матеріалознавства НАН України).

30 вересня - Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річному ювілею І.М. Францевича - видатного вченого-матеріалознавця.

11 жовтня - Розпорядженням Президії НАН України Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі при Інституті геологічних наук НАН України перейменовано в Державну установу «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України».

21 жовтня - Указом Президента України Б.І. Олійнику - відомому поету та громадському діячу присвоєно звання Героя України.

Олійник Борис Ілліч (н. 1935) - поет, літературознавець, громадський діяч, акад. НАН України (1990). Працював у редакціях літературних та суспільно - політичних періодичних видань («Молодь України», «Ранок», «Дніпро», «Вітчизна»), з 1992 - в Ін-ті політичних та етнопонаціональних досліджень НАН України; у 1994-2006 - народний депутат України 2-4 скликань, з 1987 - голова Українського фонду культури. Автор поем і поетичних збірок («Б'ють у крицю ковалі», «Двадцятий вал», «Сива ластівка», «У дзеркалі слова», «Дума про місто», «Поворотний круг», «Трубить трубів» та ін.), історико-літературних, критичних і публіцистичних праць. Держ. пр. України ім. Т.Г. Шевченка (1983). Держ. пр. СРСР (1975). Орден Держави (2005). Ордени України та СРСР.

2 грудня - Відбулися Загальні збори НАН України, присвячені 120-річчю від дня народження О.В. Палладіна - видатного біохіміка, президента АН УРСР (1946-1962) та 80-й річниці заснування Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України.

9 грудня - Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 75-річчю від дня народження В.І. Трефілова - визначного вченого-фізика і матеріалознавця, організатора науки, громадського діяча.

- Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

М.З. Згуровському, І.В. Сергієнку, В.С. Дейнеці, В.В. Скопецькому, А.В. Гладкому, В.П. Шилу, В.С. Мельнику, О.М. Новікову - за цикл монографій «Розробка нових математичних моделей, методів та інформаційних технологій для розв'язання задач трансобчислювальної складності;

О.Д. Федоровському, Є.І. Паталасі, С.О. Довгому, М.О. Попову, О.І. Сахацькому, О.М. Трофимчуку, І.І. Рокитянському, Г.К. Коротаєву, С.В. Мотижеву - за цикл наукових праць «Вирішення проблем раціонального природокористування методами аерокосмічного зондування Землі та моделювання геодинамічних процесів»;

М.Я. Співаку, Л.М. Лазаренко, В.В. Смирнову (посмертно) - за участь в екосистемному моніторингу вірусних інфекцій: діагностика та профілактика;

О.М. Івасишину, С.О. Фірстову, М.П. Тригубу, В.М. Замкову, С.В. Ахоніну - за участь у розробці фізико-металургійних і технологічних основ виготовлення та обробки титану і сплавів на його основі та їх впровадження у промисловість України;

М.В. Мисловичу, М.Ф. Сопелю - за участь у розробці і впровадженні наукоємних технологій і практичних методів реконструкції підроелектростанцій України для підвищення їх техніко-екологічної безпеки та енергоефективності в об'єднаній енергосистемі;

А.Г. Загородньому, В.І. Засенку, К.М. Степанову, Є.Д. Волкову, В.В. Чечкіну, О.М. Швецю, М.І. Назарову, С.В. Касілову, А.І. Скибенку - за колективні механізми нагріву та перенесення плазми в тороїдальних магнітних пастках;

І.О. Дудці, Н.А. Бісько, Н.Ю. Митропольській, В.Т. Білаю - за участь у розробці наукових основ промислового грибівництва та їх практичній реалізації в аграрному комплексі України;

В.Г. Кременю - за шеститомне видання «Енциклопедія етнокультурознавства» (у співавторстві);

О.А. Борисенку, В.В. Шарку, Ю.А. Амінову, О.В. Погорелову (по смертно) - за цикл монографій «Геометрія і топологія скінченновимірних, нескінченновимірних багатovidів і підбагатovidів»;

Ю.Р. Шеляг-Сосонку, Т.Л. Андрієнко-Малюк, Д.В. Дубині, М.А. Голубцю, С.М. Стойку, Н.Р. Малишевій, О.М. Волошкевичу - за цикл наукових праць «Розроблення наукових засад і практичних рекомендацій збереженні біорізноманіття в контексті сталого розвитку України»;

Г.В. Книшову, В.Ф. Саєнку - за фундаментальні дослідження впливу гіпертермії на стан імунітету та розробку нових високоефективних технологій лікування при гнійно-септичних захворюваннях у серцево-судинній та абдомінальній хірургії (у співавторстві);

В.М. Кір'якову - за участь у дослідженнях, розробці та впровадженні технологій і конструкцій маскування для ефективного захисту об'єктів від сучасної розвідки;

Г.Г. Півняку - за підручник «Перехідні процеси в системах електропостачання» (у співавторстві);

В.А. Кунаху - за підручник «Біотехнологія рослин» (у співавторстві).

14 грудня - Постановою Президії НАН України Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України присвоєно ім'я І.Ф. Кураса [48].

Курас Іван Федорович (1939-2005) - вчений-політолог, історик, акад. НАН України (1995). З 1983 - заступник директора, з 1991 - директор Інституту політичних досліджень АН України, в 1988-1993 - академік-секретар Відділення АН України. Наукові праці присвячено політичній історії України. Заслужений діяч науки і техніки України (1998). Лауреат Державної премії України (1999). Орден Ярослава Мудрого V ст. (1999) та IV ст. (2003).

- Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена проблемам розвитку енергетики України.

2005 - Одержано загальний розв'язок задачі про поширення віброакустичних хвиль у пружно-рідинних хвилеводах з нерегулярностями (В.Т. Грінченко).

2005-2012 - Розроблено фізичні основи і технологічні схеми швидкісної термічної обробки доевтектоїдних багат шарових сталей вітчизняного виробництва, що дозволило отримувати тонколистовий прокат (С.П. Ошкадьоров, Інститут металофізики НАН України).

- Створено першу в світі автоматизовану систему проектування багатомодульних нейронних мереж і на її основі багатомодульну нейросистему розпізнавання рухомих об'єктів (О.М. Скотобоець, Е.М. Куссуль, А.О. Куссуль).

- Створено високостабільні поверхнево-бар'єрні структури і польові транзистори на основі широкозонних напівпровідників (В.С. Лисенко, О.Е. Беляєв, Р.Б. Конакова, Інститут фізики напівпровідників НАН України).

- Розроблено новий неруйнівний засіб визначення залишкових напружень у зварних конструкціях, заснований на застосуванні електронної спектроінтерферометрії та високощільного імпульсного струму (В.Є. Патон, Л.М. Лобанов).

- Одержано параметричне підсилення акустичного сигналу в сегнетоелектричному рідкому кристалі, що дає змогу перейти до розробки нових рідкокристалічних матеріалів для електронної техніки та акустичних приладів (В.П. Семиноженко, О.П. Федоряко, К.В. Попова, Є.Ю. Копійченко, Л.А. Кутуля).

- Проведено узагальнення та аналіз стану, перспектив зміцнення і розширення та економічних аспектів видобутку основних видів мінеральної сировини для ядерної енергетики України (Є.О. Куліш, І.Л. Комов, Є.В. Глеваський).

- Показано, що варіювання природи розчинника дозволяє цілеспрямовано змінювати процес самоскладання нанокompatитів у розчині. Це відкриває широкі підходи для створення нанокompatитів з новими властивостями та шляхи керування ними (В.Д. Походенко).

- На основі розроблених імунодіагностиків для кількісного визначення D-димеру та розчинного фібрину показано, що його концентрація є важливою для діагностики загрози переривання вагітності (С.В. Комісаренко, Е.В. Луговський, І.М. Колесникова, П.Г. Гриценко, Інститут біохімії НАН України).

- Інститут історії України, Інститут фізики напівпровідників НАН України започаткував випуск альманаха «Ейдос», присвяченого проблемам теорії історіографії, методології та історії історичної науки. На 2012 вийшло 6 випусків.

- Оpubліковано монографію О.С. Поповича «Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України) [49].

Проаналізовано основні механізми науково-технологічної та інноваційної політики України. Розкрито переваги та недоліки українського законодавства, що має регулювати взаємовідносини в цій сфері, та особливості реальної практики його застосування в системі державного управління. Обґрунтовано необхідність застосування методології формування та реалізації державних пріоритетів як ієрархії цілей та специфічних для кожного її рівня механізмів реалізації. З'ясовується специфіка поняття «державні пріоритети» в його застосуванні до науково-технологічної та інноваційної сфер, показано, що їх обґрунтування неможливо без широкомасштабних прогностно-аналітичних досліджень. Продемонстровано роль інноваційної культури як важливого фактора ефективності інноваційної політики.

- Оpubліковано монографію В.А. Кунаха «Біотехнологія лікарських рослин. Генетичні та фізіолого-біохімічні основи» [50].

Розглянуто питання сучасної біотехнології рослин. Описано особливості культури тканин як біологічної системи та її застосування. Узагальнено механізми структурно-функціональної відмінності рослинного геному в природі та культурі *invitro*. Розглянуто шляхи створення нових форм рослин, клітинних штамів – продуцентів біологічно активних речовин методами клітинної селекції та генетичної інженерії. Висвітлено особливості біосинтезу алкалоїдів, глікозидів, нафтохінонів в культурі тканин лікарських рослин. Наведено результати фармакологічного вивчення препаратів, отриманих з біомаси культивованих *invitro* клітин. Визначено перспективні напрямки розвитку біотехнології лікарських рослин та фітопрепаратів.

2005 – Засновано журнал «Біотехнологія».

2006

21 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України з нагоди 20-ї річниці аварії на Чорнобильській АЕС. З доповіддю «Уроки Чорнобиля. Із минулого в майбутнє» виступив академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України В.М. Шестопапов [51].

22 березня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **С.Я. Кучмію, Г.Я. Колбасову та Г.М. Єременку** – за цикл праць «Розвиток фізико-хімічних основ створення нових високоефективних фотокаталітичних і фотоелектрохімічних систем і процесів»;

премію ім. І.І. Мечникова **В.С. Підгорському, Н.К. Коваленку та Т.М. Головачу** – за цикл робіт «Систематика, біологічна активність і природа взаємовідносин молочних бактерій з макроорганізмом»;

премію ім. Є.О. Патона **В.Й. Лакомському, В.І. Брагінцю та Л.А. Сидоренку** – за цикл праць «Створення оксидних катодів електричної дуги та розробка на їх основі конструкцій нових безсоплових плазмових пальників-дуготронів для зварювання великогабаритних вуглецевих електродів з металевими шинами металургійних агрегатів»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Д.Б. Рахметову, В.В. Кириченку та В.П. Петренкові** – за цикл робіт «Інтродукція та створення сортів нових високопродуктивних культур для забезпечення сталого розвитку агросфери України»;

премію ім. В.І. Трефілова **І.М. Неклюдову, С.О. Котречці та Е.У. Гриніку** – за цикл робіт «Фізика міцності конструкційних матеріалів, які працюють в умовах радіаційного опромінення»;

премію ім. М.М. Амосова **Г.В. Книшову, Р.М. Вітовському та В.П. Захаровій** – за монографію «Пухлини серця (проблеми діагностики та хірургічного лікування)»;

премію ім. Є.П. Федорова **С.Я. Брауде** (посмертно), **М.А. Сидорчуку та К.М. Сидорчуку** – за цикл робіт «Каталог радіоджерел північного неба в діапазоні декаметрових хвиль»;

премію ім. С.П. Тимошенка **В.О. Заруцькому, П.З. Луговому та В.Ф. Мейшу** – за цикл праць «Методи визначення динамічних характеристик і напруженого стану ребристих пластин і оболонки при динамічних навантаженнях та аналіз впливу дискретного розміщення ребер»;

премію ім. С.І. Субботіна **А.В. Анциферову** – за монографію «Теорія та практика шахтної сейсморозвідки»;

премію ім. А.Ф. Прихотько **Г.О. Пучковській, В.І. Мельнику та М.О. Стржемечному** – за цикл робіт «Поліморфні та квантові ефекти в молекулярних кристалах»;

премію ім. М.В. Остроградського **Ю.М. Березанському, Л.П. Нижнику та Ф.С. Рофе-Бекетову** – за цикл робіт «Спектральна теорія операторів математичної фізики»;

премію ім. В.С. Михалевича **В.М. Геєцю, О.О. Бакаєву та М.І. Скрипниченку** – за цикл праць «Інтегровані системи макромоделей економічного прогнозування»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **О.Є. Беляєву, Р.В. Конаковій та В.С. Лисенку** – за цикл робіт «Формування високостабільних контактних і поверхнево-бар'єрних структур у приладах високотемпературної НВЧ-електроніки на основі широкозонних напівпровідників»;

премію ім. М.М. Доброхотова **І.К. Походні, А.П. Пальцевичу та І.Р. Явдошину** – за монографію «Металургія дугового зварювання. Взаємодія металу з газами»;

премію ім. О.С. Давидова **Б.О. Іванову, О.С. Ковальову та Д.Д. Шекі** – за цикл робіт «Вихрова динаміка магнетиків»;

премію ім. Б.І. Веркіна **Ю.Г. Найдюку та І.К. Янсону** – за монографію «Мікроконтактна спектроскопія»;

премію ім. О.К. Антонова **О.К. Богданову** – за цикл праць «Дослідження, розробка та реалізація ідей О.К. Антонова по створенню важких транспортних літаків-носіїв як складових частин авіаційно-ракетних космічних систем з високими льотно-технічними та ресурсними характеристиками»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Б.С. Сороці** – за роботу «Розробка та розвиток науково-технічних засад енергоекології використання палива»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **А.В. Гаєвській** – за цикл робіт «Монографічні довідкові видання про паразитів і хвороби риб»;

премію ім. М.І. Тугана-Барановського **Б.В. Буркинському, В.М. Степанову та С.К. Харічкову** – за цикл праць «Екологізація політики регіонального розвитку»;

премію ім. М.І. Костомарова **В.Г. Кремню, Д.В. Табачнику та В.М. Ткаченку** – за роботу «Україна: проблеми самоорганізації»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.Г. Кузнецову, О.М. Дмитрієвій та О.П. Лютому** – за роботу «Розвиток теорії і методи аналізу електромагнітної сумісності в системах електропостачання»;

премію ім. М.М. Боголюбова **В.М. Локтеву, І.О. Луковському та Л.Д. Фаддєєву** – за цикл праць «Розробка нових математичних моделей для вивчення динамічних і статистичних властивостей складних систем»;

премію ім. М.Д. Стражеска **В.В. Братусю, В.О. Шумакову та Т.В. Талаєвій** – за монографію «Атеросклероз, ішемічна хвороба серця, гострий коронарний синдром»;

премію ім. М.П. Василенка **В.І. Семчику, П.Ф. Кулиничу та О.І. Юцику** – за цикл праць «Теоретичні проблеми аграрної та земельної реформ і законодавчого процесу в Україні»;

премію ім. А.Ю. Кримського **Я.Р. Дашкевичу** – за монографію «Вірменія і Україна»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **О.П. Швайці та М.І. Короткіх** – за цикл праць «Стабільні карбени та протокарбенові сполуки»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Р.М. Джалі, Л.П. Дикмаровій та С.Г. Полякову** – за цикл праць «Методи та засоби контролю протикорозійного захисту трубопроводів»;

премію ім. І.Я. Франка **Т.І. Гундоровій** - за працю «Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської».

5-6 травня - Відбулися Загальні збори НАН України, які розглянули її діяльність у 2005. Зі звітною доповіддю «Основні підсумки діяльності та перспективи розвитку Національної академії наук України» виступив президент НАН України Б.Є. Патон. 6 травня на Загальних зборах проведено вибори нових членів [51].

Обрані дійсними членами:

В.М. Ажажа (ядерна енергетика);
П.І. Андон (інформатика);
Я.Б. Блюм (зоологія);
Б.І. Бондаренко (теплотехніка);
Л.А. Булавін (експериментальна ядерна фізика);
В.М. Ворона (соціологія);
П.Ф. Гожик (палеонтологія і стратиграфія);
Б.В. Гриньов (матеріалознавство, сцинтиляційні матеріали);
В.С. Дейнека (інформатика);
В.Г. Дончик (літературознавство);
А.Г. Загородній (теоретична фізика, фізика плазмових процесів);
О.В. Кириленко (електроенергетика);
Г.В. Книшов (кардіохірургія);
В.Г. Кошечко (фізична хімія);
Є.О. Куліш (сировинна база атомної енергетики);
В.В. Матвеев (механіка);
З.Т. Назарчук (матеріалознавство, діагностика матеріалів);
О.В. Палагін (інформатика);
Д.Я. Петрина (математика);
В.С. Підгорський (мікробіологія);
Г.А. Скрипник (етнологія);
Ю.Ю. Туниця (маркетинг);
С.О. Фірстов (матеріалознавство, фізика міцності);
В.Ф. Чехун (експериментальна онкологія);
О.М. Шарковський (математика);
О.Б. Шпеник (експериментальна фізика, атомні явища);
В.М. Шульга (експериментальна фізика, квантова електроніка).

Обрані членами-кореспондентами:

М.О. Азаренков (фізика плазми);
А.Д. Алексеев (прикладна фізика);
В.М. Антонов (фізика металів, обчислювальний експеримент);
О.С. Бакай (радіаційна фізика);
Б.І. Басок (технічна теплофізика);
О.Є. Беляев (експериментальна фізика напівпровідників);
В.М. Беляков (екологічна хімія);
В.П. Боюн (обчислювальні системи);
Є.Г. Булах (геофізика);
Д.М. Ваврів (космічна фізика, радіоелектроніка);
В.П. Вишневський (фінанси, грошовий обіг і кредит);
О.І. Волошин (механіка рідин і газів);
Г.К. Вороновський (теплоенергетика);
В.П. Гаврилук (матеріалознавство, технологія металів);
Д.М. Говорун (молекулярна біофізика);
А.І. Гончар (океанографія);
О.М. Григорьев (матеріалознавство, технологія матеріалів);
Е.У. Гринік (ядерна енергетика);
В.Ф. Губарев (інформатика);
А.І. Даниленко (фінанси, грошовий обіг і кредит);
О.П. Дмитрієв (фітоімуннологія);
А.М. Довбня (ядерна фізика);

Л.А. Дубровіна (архівознавство, документознавство);
Д.О. Єгер (нафтогазова енергетика);
В.М. Єгоров (біофізика моря);
В.К. Задірака (інформатика);
В.О. Зажигалов (кінетика і каталіз);
В.І. Кальченко (органічна та біоорганічна хімія);
Ю.О. Карпенко (українська мова);
Б.Є. Кваснюк (економічна теорія);
Д.С. Ківа (механіка);
Н.Ф. Клименко (мовознавство);
В.М. Коломієць (ядерна фізика);
А.Є. Конверський (філософія);
О.Л. Копиленко (право);
О.І. Корнелюк (молекулярна біологія);
І.С. Косенко (інтродукція та акліматизація рослин);
І.В. Кривцун (матеріалознавство, зварювання металів);
С.Я. Кучмій (нанохімія);
Ю.А. Левенець (етнополітологія);
Ю.Г. Лисенко (економіка);
Г.В. Лисиченко (ядерна енергетика);
О.Ю. Лукін (геологія);
А.Л. Майстренко (матеріалознавство, технологія матеріалів);
П.М. Мележик (радіофізика);
М.В. Михалевич (економічна кібернетика);
В.І. Мірошниченко (фізика прискорювачів);
І.М. Мриглюд (фізика м'якої речовини, статистична фізика);
В.І. Мунтіян (оборонна економіка);
О.С. Никоненко (трансплантологія);
О.В. Новосельцев (моделювання в енергетиці);
О.М. Омелянчук (надпровідникова і мезоскопічна електроніка);
Б.К. Остафійчук (експериментальна фізика, фізика поверхні);
М.І. Павлюк (геотектоніка);
О.М. Пономаренко (геохімія);
Т.О. Пріхна (матеріалознавство, керамічні матеріали);
В.Г. Радченко (ентомологія);
С.І. Сидоренко (матеріалознавство, технологія металів);
В.К. Симоненко (макроекономіка);
В.Р. Сіденко (світова економіка);
В.Ф. Солдатенко (історія України);
М.Я. Співак (мікробіологія, вірусологія);
Р.С. Стойка (біохімія);
М.М. Сулима (літературознавство);
П.М. Тамразов (математика);
А.О. Тарелін (енергомашинобудування);
О.В. Толмачов (матеріалознавство, технологія функціональних матеріалів);
Ю.Ю. Трохимчук (математика);
В.Ф. Хорунов (матеріалознавство, технологія металів);
І.С. Чернишенко (прикладна механіка);
К.І. Чурюмов (астрофізика);
В.В. Шарко (математика);
А.І. Шевченко (обчислювальні системи);
В.В. Шевченко (хімія високомолекулярних сполук);
В.А. Широков (лінгвістичні технології);
В.А. Яценко (квантова оптика).

На Загальних зборах обрано віце-президентом В.М. Литвина та затверджено академіком-секретарем Відділення математики НАН України А.М. Самойленка.

22–26 травня – В Інституті теоретичної фізики НАН України відбувся XIII Міжнародний конгрес з фізики плазми.

19 серпня - Указом Президента України В.П. Шевченку - відомому ученому-механіку присвоєно звання Героя України.

Шевченко Володимир Павлович (н. 1941) - учений-механік, акад. НАН України (1995). З 1968 працює в Донец. ун-ті (з 1970 - зав. кафедри, з 1986 - ректор), також у 1998-2002 - голова, з 2002 - перший заст. голови Донец. наукового центру НАН та МОН України. Наукові праці в галузі механіки деформованого твердого тіла, теорії пластин і оболонок. Засл. діяч науки і техніки України (1991). Держ. пр. України (2003). Ордени України.

16-17 листопада 2006 - Відбулася 1-а Київська конференція молодих учених «Новітні матеріали і технології», організована Інститутом металофізики НАН України.

7 грудня - Постановою Президії НАН України Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України присвоєно ім'я видатного вченого М.П. Семененка.

Семененко Микола Пантелеймонович (1905-1996) - учений-геолог і організатор науки, акад. АН УРСР (1948). У 1944-1968 - завідувач відділу Інституту геологічних наук АН УРСР, 1969-1987 - Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР (у 1969-1977 - директор). Наук. праці присвячено петрографії, геології рудних копалин зокрема Криворізького басейну, проблемам докембрію, геохронології, висвітленню геологічної будови та петрографії Українського кристалічного щита. Заслужений діяч науки України (1957). Лауреат Державної премії УРСР (1973) та премії ім. В.І. Вернадського (1981).

15 грудня - Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.Б. Разказовському - за участь у розробці фізичних основ підвищення ефективності і заводозахисності радіолокаційних систем надвисокої частоти та їх реалізації при створенні сучасних радіолокаційних комплексів;

О.В. Гектіну, В.В. Некрасову, В.Р. Любінському, А.М. Берлізову, О.Ф. Рудіку - за розробку приладів та систем контролю, організацію їх промислового виробництва та впровадження нових технологій радіаційної безпеки;

В.О. Троїцькому, А.Я. Недосеці, В.А. Півтораку, Л.М. Девіну, Д.Б. Куриляку - за розробку і впровадження засобів неруйнівного контролю і технологій технічної діагностики машинобудівного і нафтогазового обладнання тривалої експлуатації;

Ю.Ф. Снежкіну, К.Д. Малецькій - за участь у створенні та впровадженні прогресивних технологій і ефективного обладнання для одержання нових функціональних оздоровчих харчових продуктів;

С.М. Жучкову - за участь у розробці теорії та практичному впровадженні нетрадиційного процесу - прокатка-розділення.

Г.К. Степанківській - за участь у науковій розробці, організації та впровадженні системи санаторно-курортного оздоровлення і лікування вагітних в Україні;

О.К. Назаренку, В.М. Нестеренкову, В.В. Гумовському, В.В. Галушці, В.В. Литвинову, В.В. Казимиру, А.В. Мірошніченку - за розробку новітніх електронно-променевих зварювальних установок на основі модельно-орієнтованого управління;

П.І. Фоміну, Ю.О. Ситенку, В.П. Гусиніну, В.А. Міранському, О.М. Омелянчуку, І.В. Криві, С.І. Шевченку - за ефекти спонтанного порушення симетрії і фазові переходи у фізиці елементарних частинок та фізиці конденсованого стану;

Т.К. Крушневичу - за участь у створенні новітньої газопаротурбінної технології «Водолій», її обладнанні та впровадженні в енергетичну галузь країни для радикального зменшення споживання палива та забруднення навколишнього середовища;

Е.Я. Жовинському, І.В. Кураєвій, А.І. Самчуку, В.О. Ємельянову, О.О. Орлову, І.Ф. Шраменку, В.В. Доліну, І.Л. Комову - за геохімію техногенезу: токсичні елементи в навколишньому природному середовищі України.

15 грудня - Зареєстровано винайдення самозмашувального композиційного антифрикційного матеріалу на основі міді (А.Г. Косторнов, О.І. Фушич, Т.М. Чевичелова, Ю.М. Сімеонова, Інститут проблем матеріалознавства НАН України).

2006 - На кластерному комплексі СКІТ реалізовано ІТ аналіз динамічного формування режимів ґрунтових вод у ґрунтових масивах значних обсягів NADRA-3D (В.С. Дейнека).

- Побудовано обчислювальні схеми підвищеної точності для розв'язання крайових задач для еліптичних кривих 4-го порядку з умовами спряження, що мають одну (відносно паралельного переносу чи повороту) ступінь вільності (Інститут кібернетики НАН України).
- Створено нову інформаційну технологію ІТ розв'язання дискретних оптимізаційних задач транс обчислювальної складності на комплексі СКІТ, основою якої стали ефективні методи дискретного програмування та алгоритми розпаралелювання процесу локальної оптимізації (Інститут кібернетики НАН України).
- Розроблено паралельні методи розв'язання задач обробки космічних даних на комплексі СКІТ (Інститут космічних досліджень)
- Побудовано замкнену теорію ортогональних поліномів комплексної змінної (Ю.М. Березанський).
- Створено нову мову надвисокого рівня «Аналітик-2006» з розвиненим апаратом аналітичних перетворень, яка є ефективним засобом математичного моделювання складних об'єктів (В.П. Клименко).
- Розроблено методи та інструментально-технологічні засоби створення і використання електронних інформаційних ресурсів в Інтернет-середовищі для підтримки наукових досліджень (П.І. Андон, В.О. Дерезький, В.А. Резніченко).
- Розв'язано пряму та обернену задачі теорії багатоканального розсіяння (В.О. Марченко).
- Побудовано теорію тонких і нетонких ортотропних оболонок із композитних матеріалів із врахуванням нелінійно-пружних властивостей та пониженої зсувної жорсткості (О.М. Гузь, І.С. Чернишенко).
- Знайдено точні тривимірні розв'язки рівняння Ландау-Ліфшиця для феро- та антиферомагнетиків, застосовані для описання розподілу намагніченості в магнітних нанодотах та нанодротах (В.Г. Бар'яхтар, Ю.І. Горобець, О.Ю. Горобець, Інститут магнетизму НАН України).
- Створено діагностичну систему, в основу якої покладено новий метод неруйнівного контролю якості - електронна ширографія (Б.Є. Патон, Л.М. Лобанов, В.А. Півторак).
- Побудовано мікроскопічну теорію надплинних систем, що базується на двох незалежних підходах - методі квазісередніх та узагальненні теорії фермі-рідини Ландау-Силіна на надплинні системи (С.В. Пелетминський).
- Сформульовано принципову особливість формування адсорбційних наночастинок мозаїчної структури в сумішах полімерів, встановлено можливість регулювання фрактальних властивостей наночастинок сумішей полімерів на поверхні твердого тіла (Ю.С. Ліпатов).
- Створено нову маркерну систему для селекції трансформованих клітин рослин на основі генів мутантного тубуліну (Я.Б. Блюм).
- Вперше на базі НТК «Фізико-хімічний інститут ім. О.В. Богатського НАН України» здійснено повний цикл створення готових лікарських препаратів з врахуванням вимог Європейського Союзу (С.А. Андронаті).
- Обґрунтовано підходи до створення системи економічно-математичних моделей розвитку економіки України (О.О. Бакаєв).
- Вийшла книга «В.М. Бакуль. Вибрані праці. Біографія. Спогади» [52].

- Вийшов перший том «Української музичної енциклопедії» (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України). В 2013 вийшов третій том [53].

- Вийшла в світ книга Ю.О. Храмова «Історія фізики» [54].

Історія фізики уперше подається комплексно - як історія фундаментальних ідей, теорій, наукових напрямів в рамках розробленої періодизаційної схеми та в історико-культурному контексті, а також в біографіях її провідних діячів і крізь історію низки провідних фізичних шкіл першої половини ХХ ст. Наведено біографічні довідки більш ніж 2000 фізиків минулого і сучасності, значна кількість яких у науковий обіг у російськомовній літературі введено вперше.

- Вийшла в світ монографія В.П. Соловйова «Конкуренція в умовах інноваційної моделі розвитку економіки» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України) [55].

Розглянуто проблеми теорії та практики трансформації національної інноваційної системи з засад включення процесів інноваційного розвитку в ринкове середовище. Досліджено узагальнені показники, що відображають рівень вхідних і вихідних бар'єрів для інноваційної продукції, сформульовано деякі принципи аналітичного визначення меж відповідних ринків. Викладено сучасні підходи до формування синергетичних методів управління в інноваційній економіці. Низку з викладених принципів і підходів апробовано при розробці та імплементації ряду законодавчих актів, що регулюють відносини суб'єктів інноваційної діяльності в Україні.

- Опубліковано монографію С.В. Дзядевича та О.П. Солдаткіна «Наукові та технологічні засади створення мініатюрних електрохімічних біосенсорів» [56].

2006 - Відбулися ІХ Міжнародна конференція «Моделювання, ідентифікація, синтез систем керування процесами і виробництвами» (Інститут прикладної математики і механіки НАН України, Московський інститут сталі та сплавів); Міжнародна конференція «Інформаційні технології в освіті для всіх» (Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН та МОН України); I Угорсько-українська конференція «Безпека, надійність і ризики інженерних конструкцій» (Інститут проблем міцності НАН України); IV Міжнародна конференція «Метан вугільних родовищ України» (Інститут геотехнічної механіки НАН України); VI Міжнародна конференція «Електронні процеси в органічних матеріалах» (Інститут фізики НАН України); XXVI Міжнародна конференція-виставка «Композиційні матеріали в промисловості» (Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України); Міжнародна конференція «Проблеми біологічної океанографії ХХІ століття» (Інститут біології південних морів НАН України).

2007

16 січня - Відбулася спільна сесія Загальних зборів НАН України та АМН України, присвячена 100-річчю від дня народження відомого патофізіолога та ендокринолога, академіка НАН та АМН України В.П. Комісаренка.

31 січня - Постановою Президії НАН України Інституту хімії поверхні НАН України присвоєно ім'я О.О. Чуйка.

Чуйко Олексій Олексійович (1930-2006) - відомий фізико-хімік, акад. НАН України (1988). В 1958-1981 працював в Ін-ті фізичної хімії АН УРСР (з 1973 - зав. відділу), з 1986 - директор Ін-ту хімії поверхні НАН України. Наук. діяльність стосується дослідження природи активних центрів, механізмів сорбційних процесів, структурних перетворень у поверхневому шарі твердих тіл. Дер. пр. УРСР (1972). Засл. діяч науки і техніки України (1993).

Пр. ім. Л.В. Писаржевського (2002) та О.І. Бродського (2007).

28 лютого - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **О.П. Костюку** та **О.О. Лук'янцю** - а монографію «Іони кальцію у функції мозку - від фізіології до патології»;

премію ім. М.М. Крилова **В.Л. Макарову, О.І. Степанецю та Ф.Абдуллаєву** - за цикл робіт «Сучасні методи теорії апроксимації та інтерполяції»;

премію ім. С.М. Гершензона **Л.А. Лівшицю та Л.Л. Лукашу** - за серію наукових праць «Мутаційний процес у популяціях клітин ссавців і природа мутацій, що спричиняють тяжкі спадкові захворювання людини»;

премію ім. Р.Є. Кавецького **О.О. Фільченкову та Р.С. Стойці** - за монографію «Апоптоз і рак: від теорії до практики»;

премію ім. Д.І. Чижевського **Ф.М. Рудичу, А.І. Кудряченку та В.О. Храмову** - за цикл праць «Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти»;

премію ім. В.М. Хруцова **О.Є. Божку** - за цикл праць «Нові результати теорії електромагнітних вібробуджувачів і нові ефекти в них»;

премію ім. В.І. Толубинського **Ю.Ф. Снежкіну, М.І. Нікітенку та Н.М. Сороковій** - за цикл робіт «Дослідження динаміки тепломасопереносу, фазових перетворень та усадки при сушінні колоїдних капілярно-пористих тіл з метою створення енергозберігаючих технологій»;

премію ім. І.П. Пуля **Б.О. Данильченку та О.Г. Сарбею** - за цикл робіт «Дослідження електрон-фононної взаємодії просторово обмежених станів носіїв в експериментах з балістичними фононами»;

премію ім. М.В. Птухи **О.І. Амоші, О.Ф. Новіковій та Є.Т. Іванову** - за цикл праць з проблем економічного забезпечення збереження та розвитку людського потенціалу»;

премію ім. О.О. Потебні **О.Б. Ткаченку** - за працю «Українська мова та мовне життя світу»;

премію ім. С.І. Пекаря **Е.Й. Рашбі, В.І. Шекі, М.М. Боголюбову** - за цикл праць «Теорія спин-орбітальної взаємодії та поляронних станів у напівпровідниках»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.Л. Зубову та М.І. Гасику** - за монографію «Електрометалургія феросиліція»;

премію ім. М.О. Лаврентьєва **В.О. Марченку, Є.Я. Хруслову та Б.Й. Пташнику** - за цикл робіт «Асимптотичні та аналітичні методи дослідження неklasичних задач математичної фізики»;

премію ім. Г.В. Курдюмова **О.Г. Ільїнському, В.А. Лободжю та В.В. Маслову** - за цикл робіт «Термокінетика фазових перетворень та їх вплив на структуру твердих і рідких металевих сплавів»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.К. Позуру** - за монографію «Імунобіологічна активність бактеріальних пептидогліканів»;

премію ім. В.І. Вернадського **В.О. Іванову та О.В. Прусову** - за монографію «Річковий стік півдня України: кількісні оцінки паводків, принципи управління та прогноз»;

премію ім. О.М. Динника **Л.П. Хорошуну та А.О. Камінському** - за цикл робіт «Механіка руйнування композитних матеріалів»;

премію ім. М.Г. Холодного **В.А. Кунаху, А.П. Лебеді та В.Г. Собку** - за цикл робіт «Фітотресурси України: раціональне використання та біотехнологія»;

премію ім. О.В. Палладіна **О.Г. Мінченку** - за серію праць «Молекулярні механізми регуляції експресії генів»;

премію ім. Ф.М. Колесси **Т.В. Кара-Васильєвій** - за серію монографічних праць у галузі мистецтвознавства»;

премію ім. О.І. Бродського **О.О. Чуйку** (посмертно), **В.К. Погорелому та В.О. Покровському** - за цикл наукових праць «Медицина хімія нанодисперсного кремнезему»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Ф.А. Даневичу, В.В. Кобичеву та В.І. Третяку** - за серію праць «Експериментальні дослідження рідкісних процесів у фізиці атомного ядра та елементарних частинок»;

премію ім. М.К. Янгеля **М.М. Слюняєву, Г.А. Маймуру та В.А. Шульзі** - за роботу «Вирішення деяких невідкладних глобальних проблем сучасності засобами ракетно-космічної техніки»;

премію ім. М.С. Грушевського **О.О. Рафальському, В.П. Коцуру та А.І. Павку** - за цикл наукових праць з історії та історіографії історії України»;

премію ім. І.М. Францевича **Я.В. Зауличному, В.І. Іващенко та О.Ю. Хижуну** - за цикл праць «Електронна структура нестехіометричних, аморфних, нанорозмірних фаз та фаз високого тиску - основа створення нового покоління неметалевих матеріалів із прогнозованими властивостями»;

премію ім. М.П. Барабашова Г.К. Назарчуку (посмертно), **В.П. Таращуку** та **Л.М. Шульману** - за цикл робіт «Відкриття та дослідження нових фізичних явищ у ядрах та атмосферах комет»;

премію ім. В.М. Глушкова **Л.Ф. Гуляницькому**, **Г.П. Донцю** та **В.І. Норкіну** - за працю «Розробка ефективних моделей, методів дискретної та стохастичної оптимізації та їх використання при створенні інформаційних технологій»;

премію ім. Л.П. Симиренка **М.В. Матвієнку**, **Р.Д. Бабіні** та **Л.П. Шелудьку** - за цикл робіт «Створення генофонду та селекція груші та м'яти перцевої».

19 квітня - Відбулися Загальні збори НАН України, які розглянули її діяльність в 2006. Президент НАН України Б.Є. Патон виступив з доповіддю «Про діяльність Національної академії наук у 2006 році та основні напрямки її подальшої роботи». Постановою Загальних зборів Відділення молекулярної біології, біохімії, експериментальної та клінічної фізіології НАН України перейменовано на Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології [57].

16 травня - Указом Президента України П.Г. Костюку - видатному ученому-фізіологу присвоєно звання Героя України.

Костюк Платон Григорович (1924-2010) - фізіолог, акад. НАН України (1969), її віцепрезидент (1993-1998). З 1958 - зав. відділу, з 1966 - директор Ін-ту фізіології НАН України та з 1992 - Міжнародного центру молекулярної фізіології НАН України і з 2000 - зав. міжнародної кафедри ЮНЕСКО (Київ). Наукові праці присвячено загальній фізіології нервової системи, нейрофізіології, зокрема вивченню клітинних механізмів мозкової діяльності, встановленню принципів передачі інформації в нервовій системі. Розробив унікальні методики вивчення фізіології людини і тварин, заклав наукові основи широкого спектра практичних розробок в галузі медичних технологій і лікарських препаратів. Відкрив явище вибіркової кальцієвої провідності мембрани соми нервових клітин. Створив наукову школу. Засл. діяч науки і техніки України (2003). Держ. пр. України (1992, 2003). Акад. АН СРСР (1974). Акад. АМН України (1994). Ордени і медалі України та СРСР. Премії ім. І.П. Павлова (1960), О.О. Богомольця (1967) та І.М. Сеченова (1977).

11 липня - Постановою Президії НАН України засновано премію імені С.Я. Брауде за видатні наукові роботи в галузі радіофізики та радіоастрономії.

Брауде Семен Якович (1911-2003) - радіофізик і радіоастроном, акад. АН УРСР (1969). В 1931-1955 працював у Харківському фізико-технічному інституті, 1955-1985 - в Інституті радіофізики і електроніки АН УРСР (з 1955 - заступник директора, з 1980 - завідувач відділу), 1985-1987 - завідувач відділу Радіоастрономічного інституту АН УРСР. Наукові праці стосуються електроніки надвисоких частот, поширення радіохвиль, радіоастрономії. Засновник радіоокеанографії. Побудував спільно з іншими низку радіотелескопів, у т.ч. УТР-2. Лауреат Державної премії СРСР (1952) та Державної премії України (1991, 1997), заслужений діяч науки і техніки України (1991). Ордени України.

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені Д.В. Волкова за видатні наукові роботи з теорії ядра та фізики високих енергій.

Волков Дмитро Васильович (1925-1996) - фізик-теоретик, акад. АН УРСР (1988). З 1956 працював у Харківському фізико-технічному інституті (з 1967 - зав. лабораторії).

Наукові праці в галузі теорії елементарних частинок. Побудував теорії суперсиметрії та супергравітації. Засл. діяч науки УРСР (1982).

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені А.О. Дородніцина за видатні наукові роботи в галузі комп'ютерної математики та обчислювальної техніки.

Дородніцин Анатолій Олексійович (1910-1994) - учений у галузі математики, аеродинаміки, гідромеханіки, обчислювальної техніки, акад. АН СРСР (1953). В 1941-1955 працював у ЦАГІ та 1945-1955 - в Математичному інституті ім. В.А. Стеклова АН СРСР, з 1955 - директор Обчислювального центру АН СРСР. Герой Соціалістичної Праці (1970), Держ. пр. СРСР (1946, 1947, 1950).

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені М.Г. Крейна за видатні наукові роботи в галузі функціонального аналізу і теорії функцій.

Крейн Марк Григорович (1907-1989) - математик, чл.-кор. АН УРСР (1939). Наукові праці в галузі функціонального аналізу та його застосувань. Працював в ін-тах математики та фізико-хімічному АН УРСР. Лауреат Держ. пр. УРСР (1987) та пр. ім. М.М. Крилова (1979).

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені О.І. Лейпунського за видатні роботи в галузі ядерної енергетики.

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені Н.Д. Моргуліса за видатні наукові роботи в галузі фізики поверхні та фізичної і наноелектроніки.

Моргуліс Наум Давидович (1904-1976) - фізик, чл.-кор. АН УРСР (1939). В 1930-1961 працював в Інституті фізики АН УРСР, з 1932 - проф., з 1952 - зав. кафедри Київ. ун-ту. Наукові праці в галузі фізичної електроніки, фізики та техніки високого вакууму, фізики плазми. Відкрив явище прямого перетворення теплової енергії в електричну. Створив київську школу фізичної електроніки.

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені Г.С. Писаренка за видатні наукові роботи в галузі міцності матеріалів і конструкцій.

Писаренко Георгій Степанович (1910-2001) - учений-механік, акад. АН УРСР (1964), віце-президент АН УРСР (1970-1978). В 1939-1951 працював в Інституті будівельної механіки АН УРСР, 1951-1966 - зав. відділу Інституту металокераміки і спецсплавів АН УРСР, Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР, 1966-1988 - директор Інституту проблем міцності АН УРСР. Наукові праці в галузі теорії міцності матеріалів, історії науки. Створив наукову школу. Лауреат Державної премії СРСР (1982) та Державної премії УРСР (1969, 1980), премії ім. М.М. Крилова (1968), заслужений діяч науки України (1973).

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені О.В. Погорелова за видатні наукові роботи в галузі геометрії та топології.

Погорелов Олексій Васильович (1919-2002) - математик, акад. АН УРСР (1961). З 1960 - зав. відділу Фізико-технічного інституту низьких температур НАН України. Наукові дослідження стосуються геометрії в цілому, теорії пружних оболонок, прикладних проблем. Розв'язав багатовимірну проблему Мінковського та четверту проблему Гільберта. Лауреат Ленінської премії (1962), Державної премії СРСР (1950) та Державної премії УРСР (1973), премії ім. М.М. Крилова (1988), заслужений діяч науки і техніки України (1994).

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені П.А. Тутковського за видатні наукові роботи в галузі геології, географії, океанології, геоекології, кліматології та метеорології.

Тутковський Павло Аполлонович (1858-1930) - учений-геолог, акад. УАН (1918). З 1921 - голова Відділу ВУАН, з 1924 - керівник Кафедри геології ВУАН, з 1926 - директор Інституту геології ВУАН. Наукові праці присвячено мінералогії, петрографії, гідрогеології, палеонтології, регіональній четвертинній геології, геоморфології та ландшафтознавству. Автор еолової теорії походження лесу (1899).

- Постановою Президії НАН України засновано премію імені Ф.І. Шміта за видатні наукові роботи в галузі мистецтвознавства та культурології.

Шміт Федір Іванович (1877-1937) - мистецтвознавець, акад. ВУАН (1921). В 1912-1920 - завідувач кафедри Харків. ун-ту, 1921-1929 - голова Археологічної комісії та Археологічного комітету ВУАН, директор Київ. археологічного інституту, 1924-1930 - директор Російського інституту історії мистецтв у Ленінграді. Наукові праці стосуються історії мистецтва, археології, музейної справи.

9 жовтня - Відбулася спільна ювілейна сесія Загальних зборів НАН України і УААН, присвячена 80-річчю від дня народження відомого економіста, акад. НАН України і УААН І.І. Лукінова [57].

10 жовтня - Прийнято постанову Президії НАН України «Питання розвитку космічних досліджень в НАН України» для реалізації Загальнодержавної науково-технічної космічної програми України на 2008-2012.

21–23 листопада – Відбулася Міжнародна наукова конференція «Нанорозмірні системи», організована Інститутом металофізики НАН України.

15 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

І.М. Неклюдову, В.Ф. Зеленському, В.І. Терешину, І.Є. Гаркуші, Є.О. Корнілову, В.І. Карасю, Д.Г. Солякову, В.В. Чеботарьову, О.А. Гончарову, І.О. Солошенку (помертньо) – за цикл робіт «Фізичні основи, розробка, створення та використання в радіаційній фізиці потужних і надпотужних прискорювачів іонів і плазми».

В.Ф. Чехуну, В.О. Шляховенку, Н.К. Бердинських, В.М. Півнюк, Н.М. Лялюшко – за розробку технології одержання церулоплазміну та дослідження його біологічних і фармакологічних властивостей;

Г.Г. Полікарпову, В.І. Монченку, В.М. Єгорову, В.Є. Заїці, Г.Є. Шульману, А.В. Гаєвській, О.Г. Миронову, Е.З. Самишеву, Ю.М. Токареву, З.З. Фіненку – за цикл праць «Продуктивність, біорізноманіття та екологічна безпека екосистем Чорного моря й перспективних для України регіонів Світового океану»;

А.М. Романенку, М.Д. Троньку – за визначення механізмів радіоіндукованих онкогематологічних та онкологічних ефектів Чорнобильської катастрофи, розробку і впровадження новітніх технологій медичного захисту постраждалих (у співавторстві);

Ю.С. Самойленку, Ю.А. Дрозду, В.М. Бондаренку, В.В. Любашенку, В.Л. Островському, В.В. Сергейчуку, А.В. Ройтеру (помертньо) – за цикл робіт «Зображення алгебраїчних структур і матричні задачі в лінійних та гільбертових просторах»;

В.В. Павліщуку – за участь у циклі наукових праць «Супрамолекулярні координаційні сполуки»;

О.В. Толмачову, М.Б. Косміні, В.К. Комару, Ю.А. Загоруйку, В.М. Томашику, М.Г. Старжинському, С.М. Галкіну, Л.П. Гальчинецькому, В.І. Сіліну – за розробку і впровадження високоефективних технологій отримання напівпровідникових кристалічних матеріалів групи АІІВІ та виробів на їх основі для приладобудування;

Б.І. Бондаренку – за участь у розробці наукових засад та створенні комплексу енерго-і ресурсозберігаючих технологій та обладнання для одержання залізорудної сировини, що забезпечує високу ефективність виробництва металів;

І.Д. Багрію, В.М. Палію, С.Д. Аксьому, Т.О. Знаменській, В.П. Кожемякіну, Т.Ф. Шуліпенку, В.І. Почтаренку – за цикл праць «Оцінка та шляхи оптимізації стану геологічного середовища Криворізького залізорудного басейну в умовах реструктуризації гірничодобувної галузі»;

А.Л. Майстренку, М.О. Бондаренку, В.Г. Гаргіну – за участь у створенні і впровадженні комплексу вітчизняних технологій, технічних засобів, бурових інструментів і новітніх матеріалів для підвищення ефективності бурових робіт, спрямованих на збільшення видобутку нафти і газу в Україні;

А.Ф. Жаркіну, О.Д. Подольцеву, І.М. Кучерявій – за участь у розробці та впровадженні в серійне виробництво вітчизняної високовольтної кабельно-провідникової продукції на напругу до 110 кВ, що забезпечує підвищення надійності та безпеки систем електропостачання.

І.Д. Войтовичу, М.А. Приміну, В.М. Сосницькому, Ю.Д. Мінову, П.Г. Суткову, І.В. Недайводі – за цикл праць «Інформаційна технологія та технічні засоби безконтактної діагностики в медицині, біології і техніці» (у співавторстві).

2007 (лютий) – Розрахунковий кластер Інституту фізики конденсованого стану НАН України приєднано до GRID мережі академічних установ.

2007–2008 – Ю.І. Ізотов уперше виявив карликові галактики з дуже низьким вмістом важких елементів і надзвичайно широкими та яскравими емісійними лініями в їхніх спектрах, що свідчить про рухи речовини зі швидкістю понад 1000 км/с. Таке явище можна пояснити лише акрецією речовини на чорну діру з масою в кілька сотень тисяч мас Сонця [58].

2007–2012 – Розроблено фізичні основи та технологічні схеми швидкісної термообробки залізничних рейок вітчизняного виробництва, що дозволило підвищити в десятки разів їх втомні характеристики (С.П. Ошкадьоров, Інститут металофізики НАН України)

2007 – Розроблено метод синтезу систем робасної стабілізації нелінійних об'єктів керування (В.М. Кунцевич).

– Розроблено концептуальні основи синтезу прикладних програмних систем у семантичному Інтернет-середовищі (П.І. Андон, В.О. Дерещкий).

– Дано обґрунтування моделей в теорії стійкості багат шарових вуглецевих нанотрубок (О.М. Гузь).

– Отримано діаграми стабільності для три- та чотиричастинкових квантових кулонівських систем (І.В. Сименюк, М.В. Кузьменко, Ю.М. Відасюк, В.М. Хряпа; Інститут теоретичної фізики НАН України).

– Виявлено ефект топологічного екранування оптичних сингулярностей у випадкових світлових полях (М.С. Соскін, Р.І. Єгоров).

– Запропоновано метод світлового тиску на атоми, що полягає у використанні зустрічних частотно-модульованих хвиль (Л.П. Яценко, В.І. Романенко).

– Одержано порошок селеніду цинку з люмінесцентними властивостями (В.П. Семиноженко та ін.).

– Розроблено дифузійну теорію ядерного колективного руху з великою амплітудою (В.М. Коломієць, С.В. Радіонов).

– Встановлено можливість утворення нанорозмірних монокристалів у матриці електропровідних спряжених полімерів (В.Д. Походенко).

– Вийшла монографія А.В. Рагули та В.В. Скорохода «Консолідовані наноструктурні матеріали» [59].

Розглянуто один з класів наноструктурних систем-консолідовані матеріали, а також методи їх одержання та численні застосування. На основі багаторічного досвіду роботи авторів з нанорозмірними частинками та консолідованими об'єктами систематизовано дані про будову матеріалів, розмір структурних елементів яких (зерен, пір, доменів, сегрегацій та ін.) становить менше 100 нм. Описано основні методи консолідації наноструктурних матеріалів з позиції конкурування між ущільненням і зростанням зерен. Узагальнено відомості щодо прояви розмірних ефектів у фізичних, хімічних, механічних та інших властивостях наноструктурних матеріалів, потенційні галузі їх використання в сучасній техніці, електроніці та медицині.

– Вийшла книга Б.А. Маліцького «Прикладне наукознавство»

– Видано монографію «Національна академія наук України: проблеми розвитку та входження в європейський науковий простір» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського) [60].

Розглянуто функціонування НАН України в широкому контексті взаємодії традицій і новацій в організації фундаментальних досліджень, історія створення і досвід функціонування європейських академій і центрів фундаментальних досліджень, сучасні зрушення в європейському науковому просторі під впливом європейської інтеграції та її наслідків у національних наукових системах. Висвітлюється організація фундаментальних досліджень в НАН України та її внесок в інноваційний розвиток економіки.

2007 – Відбулися Міжнародна конференція: «Нанорозмірні системи: будова-властивості-технології» (друга), (Інститут металофізики НАН України); III Міжнародна науково-практична виставка-конференція «Литво-2007» (Фізико-технологічний інститут металів і сплавів НАН України); IV Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми природокористування, сталого розвитку та техногенної безпеки регіонів» (Інститут проблем природокористування та екології НАН України); Міжнародна наукова конференція «Осмилення спадщини Давньої Русі: Галицько-Волинське князівство в історіографії» (Інститут українознавства НАН України).

2008

18 січня – Указом Президента України Ю.О. Митропольському – видатному математику присвоєно звання Героя України.

Митропольський Юрій Олександрович (1917–2008) – математик і механік, акад. НАН України (1961). З 1950 працював в Ін-ті математики НАН України (з 1953 – зав. відділу, у 1958–1988 – директор), водночас 1961–1993 – академік-секретар Відділення. Наукові праці в галузі нелінійних диференціальних рівнянь. Розробив теорію нестационарних процесів у нелінійних системах з багатьма степенями вільності та загальну теорію інтегральних багатовидів у нелінійній механіці. Створив наукову школу. Засл. діяч науки УРСР (1967). Акад. АН СРСР (1984). Ленін. пр. (1965). Герой Соціалістичної Праці (1986). Орден Держави, ін. ордени України та СРСР. Пр. ім. М.М. Крилова (1969) та М.М. Боголюбова (1993).

6 лютого – Президія НАН України присудила:

премію ім. Є.О. Патона **В.Ф. Хорунову, С.В. Максимовій та О.М. Сабадашу** – за цикл праць «Припої та технологічні процеси паяння перспективних матеріалів»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **О.З. Глухову, В.М. Остапку та І.І. Коршикову** – за серію праць «Акліматизація та селекція рослин у техногенно трансформованому середовищі»;

премію ім. А.О. Дородніцина **І.В. Сергієнку** – за монографію «Інформатика та комп'ютерні технології»;

премію ім. М.Г. Крейна **М.Л. Горбачуку, В.М. Адам'яну та І.Ц. Гохбергу** – за цикл робіт «Проблеми спектральної теорії операторів та її застосувань»;

премію ім. О.І. Лейпунського **В.М. Ажажі, О.С. Бакаю та А.М. Довбні** – за цикл робіт «Імітаційні експерименти з проблем рідкосольових ядерних реакторів»;

премію ім. Н.Д. Моргуліса **О.А. Марченку, П.В. Мельнику та М.Г. Находкіну** – за цикл робіт «Дослідження взаємодії електронів середніх енергій з поверхнею твердого тіла та її структури і властивостей за допомогою скануючої зондової мікроскопії з атомною роздільною здатністю»;

премію ім. Г.С. Писаренка **В.Т. Троценку та В.В. Матвєєву** – за цикл праць «Втома матеріалів і деякі підходи до її діагностування»;

премію ім. О.В. Погорелова **С.П. Новікову, Ю.Ю. Трохимчуку та А.Д. Мілці** – за цикл праць «Сучасні методи геометрії і топології та їх застосування»;

премію ім. П.А. Тутковського **П.Ф. Гожику, М.М. Іваніку та Н.В. Маслуну** – за цикл праць з палеонтології та стратиграфії кайновою;

премію ім. С.Я. Брауде **О.О. Коноваленку, Л.М. Литвиненку та А.В. Меню** – за цикл робіт «Нові напрями радіоастрономічних досліджень»;

премію ім. М.М. Амосова **Р.Д. Григор'яну, К.І. Кузьміній та Т.М. Сьомик** – за цикл наукових робіт «Комп'ютерні моделі та інформаційні технології для вивчення механізмів адаптації людини до змін середовища»;

премію ім. О.В. Палладіна **З.Р. Ульберг, О.В. Карпову та С.В. Верьовці** – за серію праць «Колоїдно-хімічні та фізіолого-біохімічні аспекти взаємодії нано- та мікрочастинок з клітиною як підґрунтя для створення перспективних нанобіотехнологій»;

премію ім. О.С. Давидова **А.І. Бугрію, М.І. Горенштейну та Г.М. Зінов'єву** – за цикл робіт «Фазові перетворення у системах з високими густинами енергії»;

премію ім. Б.І. Веркіна **М.О. Оболенському, В.М. Пану та В.М. Самоварову** – за цикл робіт «Електронні стани та транспортні явища у надпровідних металоксидних купратах»;

премію ім. О.К. Антонова **Л.І. Мартиненку, В.П. Голубу та А.Д. Погреб'яку** – за цикл праць «Розв'язок задач підвищення ресурсу та надійності авіаційних газотурбінних двигунів. Розробка критеріїв і методів прогнозування довготривалої міцності матеріалів та елементів конструкцій»;

премію ім. В.П. Комісаренка **М.Д. Троньку, П.М. Боднару та Ю.І. Комісаренку** – за серію праць «Історія розвитку ендокринології в Україні»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **М.Г. Шульженку, Л.Д. Метельову та В.Й. Цибульку** – за цикл робіт «Діагностування технічного стану теплоенергетичних агрегатів великої потужності»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **Л.С. Чернею та В.П. Федоренку** – за серію праць «Жуки – чорнотілки фауни України, їх морфологічні особливості та методи захисту від них»;

премію ім. М.І. Тугана-Барановського **Л.І. Федуловій** – за цикл робіт з управління інноваційним розвитком економіки;

премію ім. М.І. Костомарова **П.П. Толочку** - за монографію «Давноруські літописи та літописці X-XIII ст.»;

премію ім. С.О. Лебедева **А.В. Анісімову, І.М. Парасюку** та **В.О. Романову** - за цикл робіт «Інформаційні технології комп'ютерного аналізу та обробки даних недетермінованої природи»;

премію ім. М.П. Василенка **В.П. Горбатенку** - за цикл праць «Проблеми та перспективи політико-правового розвитку України»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Є.В. Лебедеву** та **Є.П. Мамуні** - за цикл праць «Синтез, структура та властивості органо-неорганічних полімерних систем»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Г.В. Пожурській, М.М. Студенту** та **В.М. Довгунику** - за цикл праць «Розроблення, дослідження та впровадження у промисловість нових електродугових відновних і захисних покриттів»;

премію ім. І.Я. Франка **Є.К. Нахліку** - за працю «Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель» (у двох томах).

7 березня - Указом Президента України від 7 березня В.В. Моргуну - відомому ученому-генетику присвоєно звання Героя України.

Моргун Володимир Васильович (н. 1938) - генетик, акад. НАН України (1990). В 1968-1986 працював в Ін-ті молекулярної біології і генетики АН УРСР (з 1979 - зав. відділу), з 1986 - директор Ін-ту фізіології рослин і генетики НАН України. Наукові праці в галузі експериментального мутагенезу рослин. Створив мутантний сорт озимої пшениці Киянка, низку мутантних гібридів кукурудзи. Засл. діяч науки і техніки УРСР (1987). Держ. пр. України (1982, 1997). Держ. пр. СРСР (1986). Ордени України. Пр. ім. В.Я. Юр'єва (1993).

17 квітня - Відбулися Загальні збори НАН України, на яких розглянуто її діяльність у 2007. Зі звітною доповіддю «Про діяльність Національної академії наук України в 2007 та підвищення ролі Академії у вирішенні актуальних завдань розвитку України» виступив президент НАН України Б.Є. Патон [61].

2 липня - Постановою Президії НАН України створено Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України (директор - **Я.Б. Блюм**).

Основні напрями: вивчення молекулярно-біологічних і клітинно-біологічних механізмів життєдіяльності рослинних клітин на основі розвитку структурної та функціональної геноміки і біоінформатики рослин, структурної біології та молекулярної генетики; розробка нових молекулярних біотехнологій та нанобіотехнологій рослин і прокаріотичних систем; розробка наукових засад ресурсозаощаджувальних технологій переробки сільськогосподарської сировини, одержання нових видів харчових продуктів та біопалива з біомаси; розробка біотехнологій виробництва продуктів харчування, їх складових та біологічно активних компонентів, молекулярно-генетичних і біохімічних методів фітосанітарного, медико-біологічного контролю продовольчої сировини, харчових домішок, продуктів і кормів та наукових засад біобезпеки.

30 вересня - Законом України затверджено розроблену КБ «Південне» ім. М.К. Янгеля та Інститутом технічної механіки НАН України Загальнодержавну цільову науково-технічну космічну програму України на 2008-2012 роки, яка визначила пріоритети та шляхи розвитку космічної діяльності держави.

10 жовтня - Відбулася сесія Загальних зборів Національної академії наук України, присвячена 100-річчю від дня народження відомого вченого-нейрофізіолога - академіка НАН України П.М. Серкова [61].

24 жовтня - Постановою Президії НАН України засновано премію імені Д.Ф. Чеботарьова за особливо важливі наукові дослідження в галузі геронтології та геріатрії.

Чеботарьов Дмитро Федорович (1908-2005) - учений-терапевт, акад. НАН України (1992). В 1961-1987 - директор Українського науково-дослідного інституту геронтології. Наукові праці присвячено фізіології старіння, дослідженню особливостей патології, профілактики та лікування захворювань у осіб похилого віку та розробці наукових основ продовження життя людини. Лауреат Державної премії УРСР (1984), премії ім. С.П. Боткіна (1994) та М.Д. Стражеска (1995), заслужений діяч науки УРСР (1964).

12-14 листопада - Відбулася Всеукраїнська конференція молодих вчених «Сучасне матеріалознавство: матеріали і технології», організована Інститутом металофізики НАН України.

1 грудня - Відбулася ювілейна сесія Загальних зборів НАН України, присвячена її 90-річчю [61].

- Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

А.П. Травлєєву, О.З. Глухову, П.І. Копачу, О.О. Скрипнику, В.Н. Романенку, А.Ю. Мазур - за розробку та впровадження технологій відродження порушених гірничими роботами земель;

Ю.Г. Лисенку - за роботу «Система управління фінансами в галузі освіти і науки» (у співавторстві).

А.В. Андифєрову, С.І. Скіпочці, А.О. Яланському, Т.А. Паламарчук - за роботу «Науково-технологічні основи, розробка та впровадження високоефективного геомеханічного моніторингу підземних геотехнічних систем шахт і рудників» (у співавторстві);

Ю.М. Мацевитому, А.В. Русанову, В.В. Солов'ю, М.Г. Шульженку, В.М. Голощатову, П.П. Гонтаровському, А.О. Костікову - за роботу «Підвищення енергоефективності роботи турбоустановок ТЕС і ТЕЦ шляхом модернізації, реконструкції та удосконалення режимів їхньої експлуатації»;

В.І. Дубодєлову, А.В. Нарівському - за участь у розробці та впровадженні нових способів і технологій фізико-хімічної обробки, розливання міді та її сплавів, одержаних з відходів, і виготовлення з них деформованих профілів і напівфабрикатів;

Д.М. Говоруну, О.І. Корнєлюку, В.М. Харкянєну, Ю.П. Благому, В.О. Сорокіну, С.Н. Волкову, Л.М. Христофорову, В.Я. Малєєву, М.О. Семенову, О.Н. Весєлкову (посмертно) - за роботу «Фундаментальні фізичні властивості біополімерів, що визначають їхнє функціонування»;

Ю.М. Солоніну, А.Г. Білоусу, І.Ю. Завалію - за роботу «Інтерметаліди, гідриди та оксиди як основа нових енергоощадних матеріалів» (у співавторстві);

В.І. Махнєнку, В.С. Буту - за участь у розробці та впровадженні технологій ремонту магістральних трубопроводів під тиском;

О.М. Ковальову, А.А. Мартинюку, В.І. Слиньку, О.Л. Зуєву, О.А. Бойчуку, О.Г. Мазку - за цикл наукових праць «Нові якісні методи нелінійної механіки та їх застосування для аналізу багаточастотних коливань, стійкості та проблем керування»;

О.С. Онищенку, В.В. Петрову, А.А. Крючину, С.М. Шанойлу, М.В. Синькову, В.І. Кожешкурту, І.В. Косяку, Л.Й. Костєнку, Є.В. Кривоносєву - за роботу «Фізичні методи і комп'ютерні засоби реєстрації, зберігання і використання великих обсягів інформації»;

Ю.Г. Птушинському, О.М. Брауну, І.М. Яковкіну, О.Г. Федорусу, В.Д. Осєвському, С.В. Сєлогубу, В.Г. Піщанському, С.М. Орлику, С.О. Сєловйову, О.А. Панченку (посмертно) - за цикл праць «Адсорбовані шари на поверхні перехідних металів: структура, електронні процеси, тертя, кінетика формування, каталіз»;

М.Ф. Бєндарєнку - за підручник «Комп'ютерна дискретна математика» (у співавторстві).

2008 - Відбулася Міжнародна конференція «Сучасні проблеми фізики металів», організована Інститутом металофізики НАН України.

- В Інституті проблем математичних машин та систем НАН України розроблено і впроваджено нові архітектурні рішення для модернізації системи інформаційного обслуговування депутатів Верховної Ради України «Рада-3» (А.О. Морозов, Л.В. Баран)

- У Міжнародному науково-навчальному центрі інформаційних технологій та систем в галузі цифрової медицини розроблено низку інтелектуальних інформаційних технологій, що ґрунтуються на дослідженнях закономірностей функціонування фізіологічних систем організму людини (В.І. Гриценко, А.Б. Котова, М.І. Вєвк, Л.С. Файзільберг, О.С. Ковалєнко).

- В Інституті проблем штучного інтелекту НАН України розроблено типові компоненти для конструювання комп'ютерних навчальних програм залежно від потреб.

За допомогою цієї систем створено низку електронних посібників (А.І. Шевченко, С.Б. Іванова).

- В Інституті кібернетики НАН України запрацював новий кластерний комплекс СКІТ-3. Під керівництвом А.О. Якуби віртуалізовано всі роботи всередині комплексу СКІТ, зокрема підтримка роботи користувачів, функціонування різних grid-систем, обслуговування порталу кластерних обчислень; розроблено технологію забезпечення обчислювальних вузлів кластерного комплексу над швидкими віртуальними дисками для системи віртуальної пам'яті.

- Одержано умови глобального існування, єдності і керованості слабких розв'язків стохастичних функціонально-диференціальних рівнянь нейтрального типу зі змінним запізненням у сепарабельному гільбертовому просторі (А.М. Самойленко).

- Досліджено асимптотичну поведінку розв'язків системи рівнянь, що описують рух в'язкої нестисливої рідини, збуреної дрібними твердими обертальними частинками (Є.А. Хруслов).

- Для динамічних систем, які задовольняють теоремі Барбашина-Красовського, одержано два типи додаткових функцій, за допомогою яких побудовано функції Ляпунова зі знаковизначеною похідною для довільної множини нульових значень її похідних (О.М. Ковальов).

- Розроблено метод визначення інваріантних множин (областей дисипативності) сім'ї дискретних лінійних і деяких класів нелінійних систем з обмеженими адитивними збуреннями та розв'язано узагальнену задачу Булгакова про накопичення збурень динамічної системи (В.М. Кунцевич).

- Одержано закономірності розподілу напружень і деформацій навколо отворів і включень в композитних оболонках при двоосьовому навантаженні (О.М. Гузь, К.І. Шнеренко).

- Побудовано рівняння стану кварк-глюонних систем та співставлено його розв'язок із розрахунковими методами квантової хромодинаміки на ґратках. Проведено оцінки ширин важких та великих резонансів і з'ясовано відсутність їх появи в експериментах при високих енергіях (К.О. Бугаєв, Г.М. Зінов'єв, В.К. Петров).

- Встановлено, що для багаточарових систем InGaAs/GaAs(100) існують особливості самоспрямовуваного впорядкування структур з квантовими нитками (В.Ф. Мачулін, В.П. Кладько, О.Й. Гудименко, О.М. Єфанов, М.В. Слободян, Н.В. Сафрук).

- Розроблено алгоритми автоматичного регулювання параметрів пульсуючого оплавлення, яке дає можливість одержувати якісні з'єднання при мінімальних енерговитратах (С.І. Кучук-Яценко).

- Розроблено концепцію багаточільового дослідницького ядерного реактора в Україні (І.М. Вишневський, В.В. Тришин та ін.).

- Створено полімерні наногібридні сітки отвердженням уретанових та епоксидних олігомерів в присутності неорганічних функціональних домішок, що покращує їх електричні, сорбційні та фізико-механічні властивості (Є.В. Лебедев).

- Розроблено методику катодного електроосадження високопористих наноструктурованих плівок протонпровідних оксидних сполук на основі вольфрамових кислот з розміром кластерів 15 нм (С.В. Волков).

- Встановлено механізм канцерогенної дії онкогена РТІ-1 (Г.В. Єльська, Б.С. Негруцький).

- При вивченні механізмів фібриноген\фібрину (головного білка системи зсідання крові) виявлено, що один із каліксаренів має сильну анти-полімеризаційну активність, що відкриває можливість для створення протитромботичних препаратів нового покоління (С.В. Комісаренко, Е.В. Луговський, В.І. Кальченко, П.Г. Гриценко).

- Методами спрямованої мутаційної селекції серед мутантних сортів та сортів гібридного походження виділено низку ліній озимої пшениці з вмістом білка 15,3-17,5% та високими хлібопекарськими властивостями (В.В. Моргун).

- Видано монографію «Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності» (Інститут історії України НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України) [62].

У дослідженні, виконаному істориками, політологами, економістами, правознавцями і соціологами, вперше у вітчизняній історіографії зроблено спробу проаналізувати тисячолітню історію українського народу за допомогою політологічного інструментарію, щоб визначити основні закономірності функціонування політичних систем і дати об'єктивну оцінку сучасній ситуації з метою її вдосконалення.

- Вийшла книга «Б.Є. Патон. Вибрані праці» [63].

- Вийшла монографія В.П. Басса «Молекулярна газова динаміка та її застосування в ракетно-космічній техніці» (Інститут технічної механіки НАН України та НКА України) [64].

Розглядається широке коло питань динаміки розрідженого газу та молекулярної газової динаміки. Вперше строго сформульовано фізичні та математичні моделі процесів масопереносу, що впливають на формування власної атмосфери в околі космічних апаратів. Запропоновано ефективні чисельні алгоритми, їх програмну реалізацію та схеми чисельного моделювання взаємодії потоку, які застосовано для вирішення завдань радіаційного теплообміну, супутникової фотометрії та геодинаміки.

- Вийшла книга П.П. Толочка «Київ і Русь».

2008 - Відбулися XV Міжнародна конференція з автоматичного керування «Автоматика-2008» (Інститут космічних досліджень НАН та НКА України); X Міжнародна конференція «Стійкість, керування і динаміка твердого тіла» (Інститут прикладної математики і механіки НАН України); Міжнародна конференція «Сучасні проблеми фізики металів» (Інститут металофізики НАН України); V Міжнародна науково-практична конференція «Метан вугільних родовищ України» (Інститут геотехнічної механіки НАН України); XII Міжнародна конференція «Проблеми механіки залізничного транспорту. Безпека руху, динаміка, міцність та енергозбереження» (Інститут технічної механіки НАН України і НКА України); Міжнародна конференція «Інженерія сцинтиляційних матеріалів і радіаційні матеріали» (Інститут ядерних досліджень НАН України). Міжнародна конференція «Ресурс, надійність та ефективність використання енергетичного обладнання» (Інститут проблем машинобудування НАН України); XIII Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи інноваційного розвитку економіки» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України).

2009

4 лютого - На Загальних зборах НАН України обрано нових її членів.

Обрані дійсними членами:

О.С. Бакай (ядерна енергетика);

А.Г. Білоус (неорганічна хімія);

В.І. Большаков (металургія);

М.С. Веселовський (біологія клітини);

І.Д. Войтович (інформатика та обчислювальні системи);

А.М. Гольцев (кріобіологія);

Г.М. Григоренко (матеріалознавство, електрометалургія);
Б.М. Данилишин (економіка природокористування);
Ю.П. Зозуля (нейрохірургія);
В.О. Іванов (фізика моря);
Ю.І. Ізотов (астрофізика);
Г.Л. Камалов (фізична хімія);
О.О. Ключников (атомна енергетика);
Ю.Г. Кривонос (інформатика);
Ю.А. Левенець (етнополітологія);
О.А. Летичевський (інформатика);
Е.М. Лібанова (соціоекономіка);
О.Ю. Майстренко (енергомашинобудування);
В.Л. Макаров (математика);
А.А. Мартинюк (механіка);
В.Ф. Мачулін (фізика і діагностика наносистем);
С.П. Павлюк (етнологія);
М.О. Перестюк (математичні проблеми механіки);
Г.П. Півторак (слов'янські мови);
В.М. Пузіков (матеріалознавство, технологія монокристалічних матеріалів);
В.Г. Радченко (екосистемологія);
Л.Г. Руденко (географія);
М.Ф. Харченко (експериментальна фізика);
М.Ф. Шульга (ядерна фізика);
Ю.І. Якименко (електроніка в енергетиці).

Обрані членами-кореспондентами:

А.О. Авраменко (теплотехніка);
В.П. Андрущенко (філософія);
А.В. Анісімов (інформатика);
В.Д. Базилевич (економічна теорія);
В.С. Бакіров (соціологія);
М.Ф. Бондаренко (комп'ютерні технології);
М.Д. Борисюк (прикладна механіка);
О.М. Бородіна (економіка сільського господарства);
В.В. Брей (каталіз);
В.М. Варюхін (фізика високих тисків);
О.Г. Величко (металургія);
Ю.М. Височанський (фізика напівпровідників і діелектриків);
А.І. Вовк (біоорганічна хімія);
О.З. Глухов (біологічне і ландшафтне різноманіття);
К.О. Гогаєв (матеріалознавство, порошок металургія);
А.А. Гриценко (інституційна економіка);
А.М. Гупал (інформатика);
В.Я. Гутляньський (алгебра та аналіз);
І.О. Дудка (ботаніка);
О.М. Єгоров (джерела ядерних випромінювань);
С.Я. Єрмоленко (українська мова);
А.Ф. Жаркін (інформаційні технології в енергетиці);
В.С. Загорський (економіка);
В.М. Зайцев (хімія поверхні);
Г.Ю. Івакін (археологія);
Б.О. Іванов (теоретична фізика);
Г.О. Іутинська (клітинна біологія);
І.М. Карнаухов (ядерна фізика);
В.Ф. Колесник (всесвітня історія);
С.К. Коновалов (регіональна гідрохімія);
Г.К. Коротаєв (океанографія);
Є.І. Крижанівський (матеріалознавство, міцність та довговічність нафтогазового обладнання);
А.А. Крючин (інформатика);

М.Ю. Кузнецов (комп'ютерні технології);
М.П. Куліш (радіаційна фізика);
Р.І. Кутас (геофізика);
М.В. Кучук (клітинна генетична інженерія);
Р.М. Кушнір (математичні проблеми механіки);
Б.І. Лев (нанофізика);
Е.В. Луговської (хімія білків);
О.В. Мамченко (хімічні проблеми захисту довкілля);
Ю.Я. Мешков (електротермія);
О.А. Мінаєв (металургія);
Є.І. Никифорович (механіка);
А.Г. Нікітін (диференціальні рівняння);
В.Є. Новицький (світова економіка);
А.О. Омельчук (технічна хімія);
О.Г. Осауленко (статистика);
В.В. Павліщук (фізико-неорганічна хімія);
Е.А. Пашицький (фізика поверхні);
О.В. Пилипенко (механіка);
О.Б. Полонський (географія);
А.В. Рагуля (матеріалознавство, керамічні матеріали);
Р.П. Радишевський (слов'янські літератури);
В.Ю. Розов (магнетизм технічних об'єктів);
М.М. Романюк (соціальні комунікації);
А.В. Руденко (кардіохірургія);
В.І. Слісенко (ядерна енергетика);
Ю.В. Слюсаренко (теоретична фізика, фізика фундаментальних взаємодій);
Л.Ф. Суходуб (біофізика);
В.І. Терьошин (фізика плазми, термоядерний синтез);
О.І. Титко (електромеханічні системи та комплекси);
О.П. Толочко (історія України);
М.А. Тукало (молекулярна біологія);
В.З. Туркевич (матеріалознавство, надтверді матеріали);
В.М. Уваров (нанофізика);
В.М. Федірко (матеріалознавство, технологія металів);
І.Д. Чуєшов (теорія ймовірностей та математична фізика);
В.Д. Шаповал (конституційне право);
В.В. Швартау (фізіологія рослин, продукційний процес);
О.Л. Шубенко (теплотехніка);
В.О. Ямпольський (радіофізика);
Ю.М. Ямпольський (астрономія, фізика космосу).

Обрані іноземними членами:

О.Ф. Андреев (фізика низьких температур), Росія;
С.Атлурі (прикладна механіка), США;
С.Ю. Глазьев (теорія економічного розвитку), Росія;
Г.Г. Дука (екологічна хімія), Молдова;
Ю.Г. Євтушенко (інформатика), Росія;
Л.М. Зелений (фізика космічної плазми), Росія;
В.Г. Кадишевський (ядерна фізика), Росія;
М.К. Керімов оглу (фізика напівпровідників), Азербайджан;
М.П. Лавьоров (геологія рудних родовищ), Росія;
Г.Манг (міцність матеріалів), Австрія;
Г.А. Мєсяц (електроніка, електрофізика), Росія;
В.Є. Панін (ядерні матеріали), Росія;
Б.Фуллер (кріобіологія і кріомедицина), Велика Британія;
А.Чехановер (хімія білків), Ізраїль;
Р.Шпорлюк (історія, політологія), США.

25 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **О.В. Мамченку** та **В.В. Ставицькому** (посмертно) – за цикл праць «Теоретичне обґрунтування та практична апробація нової ресурсозберігаючої, маловідходної технології комбінованого одержання знесоленої та пом'якшеної води»;

премію ім. І.І. Мечникова **О.М. Лук'янович**, **Д.С. Янковському** та **Г.С. Дименту** – за серію наукових праць «Мультипробіоти-ки Симбітер і Апібакт та їх застосування у медицині»;

премію ім. Д.В. Волкова **В.Ю. Денисову**, **М.П. Меренкову** та **Ю.П. Степановському** – за цикл робіт «Фізика надважких ядер і поляризаційних явищ у квантовій електродинаміці та електродинаміці адронів»;

премію ім. С.М. Гершензона **В.І. Данілову**, **Л.Г. Горбу** та **Д.М. Говоруну** – за серію наукових праць «Квантово-хімічна природа спонтанних точкових мутацій ДНК, спричинених таутомерією її нуклеотидних основ»;

премію ім. Р.С. Кавецького **Ю.І. Кундієву**, **А.М. Нагорній** та **Д.В. Варивончику** – за монографію «Професійний рак: епідеміологія та профілактика»;

премію ім. Д.І. Чижевського **В.І. Ярошовцю**, **П.Ю. Сауху** та **О.М. Єременку** – за цикл праць з методології історії філософії;

премію ім. Є.П. Федорова **Ю.І. Ізотову**, **Н.Г. Гусевій**, **Ю.В. Штанову** – за цикл робіт «Блакитні карликові галактики та проблеми темної матерії»;

премію ім. В.І. Толубинського **Б.І. Баску**, **А.О. Авраменку** та **А.І. Накорчевському** – за цикл робіт «Тепломасообмін і гідродинаміка гетерогенних потоків»;

премію ім. С.П. Тимошенка **А.Я. Красовському**, **І.В. Ориняку** – за цикл праць «Міцність і надійність трубопровідних систем»;

премію ім. С.І. Субботіна **О.А. Трипільському** та **М.В. Шарову** – за монографію «Літосфера докембрійських щитів північної півкулі Землі за сейсмічними даними»;

премію ім. І.П. Пулюя **А.М. Погорілому**, **В.Ф. Лосю** та **Я.Б. Базалію** – за цикл робіт «Магнітні та магнітотранспортні властивості наноматеріалів спінтроніки з неідеальними межами»;

премію ім. А.Ф. Прихотько **П.М. Томчуку**, **В.М. Порошину** та **В.І. Волкову** – за цикл робіт «Гарячі» електрони та нові оптичні явища в багатодолінних напівпровідниках і наночастинках»;

премію ім. М.В. Остроградського **Л.А. Пастуру**, **Г.М. Фельдману** та **М.В. Щербині** – за серію праць «Імовірнісні задачі на групах і в спектральній теорії»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.О. Носкову** (посмертно), **Б.М. Маймуру** та **В.С. Куціну** – за цикл праць «Розвиток технологічних основ брикетування техногенних ресурсів гірничо-металургійного комплексу України»;

премію ім. В.С. Михалевича **В.С. Дейнеці** та **С.О. Довгому** – за цикл робіт «Аналіз деяких класів багатокомпонентних розподілених систем»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **В.М. Яковенку**, **С.І. Ханкіну**, **І.В. Яковенку** – за цикл робіт «Коливальні та хвильові процеси НВЧ діапазону в неоднорідній плазмі напівпровідників»;

премію ім. Ф.М. Колесси **А.І. Іваницькому** – за працю «Історична Хотинщина. Музично-етнографічне дослідження. Збірник фольклору»;

премію ім. М.М. Боголюбова **Є.Д. Білоколоту**, **А.К. Прикарпатському** та **О.Д. Суханову** – за цикл робіт «Актуальні питання математичної фізики та статистичної механіки»;

премію ім. М.Д. Стражеска **О.О. Мойбенку**, **О.М. Пархоменку**, **В.Є. Досенку** – за цикл робіт «Дослідження нових аспектів патогенезу гострого інфаркту міокарда та розробка нових методів його терапії»;

премію ім. М.С. Грушевського **О.П. Моці**, **В.О. Балуху**, **В.А. Вергунову** – за цикл праць «Проблеми української історії в контексті досліджень європейської цивілізації»;

премію ім. І.М. Францевича **В.М. Пузікову**, **В.І. Салу** та **І.М. Питулі** – за цикл праць «Монокристали типу KDP для мегаджоульних лазерів. Вирощування, властивості»;

премію ім. Л.П. Самиренка **Ф.С. Каленичу** – за монографію «Агроєкологічні основи інтегрованого захисту яблуні від парші та інших хвороб».

16–17 квітня – Відбулися загальні збори НАН України. 16 квітня її президентом переобрано **Б.Є. Патона**. 17 квітня обрано першим віце-президентом НАН України **А.П. Шпака**, віце-президентами – **А.Г. Наумовця**, **В.Д. Походенка** та **В.М. Гееця**; головним ученим секретарем НАН України – **А.Г. Загороднього**; членами Президії НАН України – **С.А. Андронаті**, **О.Ф. Возіанова**, **Л.В.**

Губерського, М.З. Згуровського, В.Г. Кременя, В.Ф. Мачуліна, З.Т. Назарчука, В.П. Семиноженка, В.А. Смолія, В.Я. Тація, П.П. Толочка, В.П. Шевченка, Я.С. Яцківа.

Затверджено академіками-секретарями Відділень НАН України:

А.М. Самойленка (Відділення математики), **А.Ф. Булата** (механіки), **В.М. Локтева** (фізики і астрономії), **В.М. Шестопалова** (наук про Землю), **І.К. Походню** (фізико-технічних проблем матеріалознавства), **Б.С. Стогнія** (фізико-технічних проблем енергетики), **І.М. Неклюдова** (ядерної фізики та енергетики), **В.В. Гончарука** (хімії), **С.В. Комісаренка** (біохімії, фізіології, молекулярної біології), **В.В. Моргуна** (загальної біології), **Е.М. Лібанову** (економіки), **О.С. Онищенко** (історії, філософії та права), **М.Г. Жулинського** (літератури, мови та мистецтвознавства).

10 червня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені Ю.О. Митропольського за видатні наукові роботи в галузі математики та нелінійної механіки.

27 жовтня – Указом Президента України Л.В. Губерському – відомому вченому, організатору вищої школи присвоєно звання Героя України.

Губерський Леонід Васильович (н. 1940) – філософ, акад. НАН України (2003). У 1982–1994 – проректор, з 2008 – ректор Київ. ун-ту, з 1994 – директор Ін-ту міжнародних відносин при ун-ті. Наукові праці присвячено проблемам соціальної філософії, дослідженню ідеології як соціально-історичного феномена. Засл. працівник освіти України (1997). Орден Держави (2009), ін. ордени України. Пр. ім. Д.І. Чижевського (2003).

30 листопада – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.І. Кир'яну, А.О. Камінському, І.О. Гузю, В.В. Зозулі, В.М. Назаренку, В.Л. Богданову – за цикл наукових праць «Сучасні проблеми механіки руйнування»;

А.О. Тареліну, О.Л. Шубенку – за участь у створенні парових турбін нового покоління потужністю 325 МВт;

В.Г. Вербицькому, В.І. Осінському – за участь у розробці високоефективних технологій оптоелектроніки і комунікаційних систем на їх основі;

О.О. Желтужину, В.О. Сороці, О.Ю. Нурмагамбетову, І.А. Бандосу, В.Д. Гершуну, В.Д. Волкову (посмертно) – за цикл праць «Відкриття та розвиток принципів суперсиметрії і супергравітації та їх застосування до побудови єдиної теорії фундаментальних взаємодій елементарних частинок»;

О.М. Алимову, С.О. Рибаку – за роботу «Системи прогнозованого активного управління проектами та програмами соціально-економічного розвитку України в сферах освіти, науки і виробництва» (у співавторстві);

Л.Д. Варбанець, Л.М. Яковлева, І.Я. Захарова, Г.М. Здоровенко, Т.О. Грінберг – за цикл праць «Глікополімери бактерій: закономірності структурної організації макромолекул, функціонально-біологічна активність і аспекти практичного використання»;

Л.А. Пирогоу – за участь у розробці та впровадженні системи методів діагностики, профілактики і лікування хвороб нирок;

В.П. Палиєнку, Т.І. Козаченку, В.П. Разову, В.С. Чабанюку, А.І. Бочковській – за роботу «Національний атлас України (методологія і практика розробки)»;

М.І. Павлюку, М.І. Євдошукі – за роботу «Нафтогазоперспективні об'єкти України (наукові і практичні основи пошуків родовищ)».

2009 – Розв'язано обернену задачу теорії коливань: одержано необхідні та достатні умови її однозначної розв'язності та знайдено алгоритми розв'язання (В.О. Марченко).

– Розроблено новий аналітико-статистичний метод дослідження імовірнісних показників системи обслуговування. Запропоновано алгоритм знаходження нестационарного коефіцієнта готовності певного класу резервованих систем з відновленням, поведінку яких можна описати марковським чи напівмарковським процесом (І.М. Коваленко, М.Ю. Кузнецов).

- Запропоновано теорію взаємодії рідини з твердими частинками, що містяться в ній, зумовленої радіаційними силами акустичного поля (О.М. Гузь, О.П. Жук).
- Показано, що космічна струна індукує у вакуумі навколо себе циркулярний струм і магнітне поле (Ю.О. Ситенко, Інститут теоретичної фізики НАН України).
- Виявлено, що під дією мікрохвильового опромінення резистивність напівпровідникової плівки олова суттєво зменшується (В.М. Дмитрієв, І.В. Золочевський, Т.В. Саленкова).
- П.І. Фомін запропонував зонний підхід до мікроскопічної теорії надплинності.
- У Головній астрономічній обсерваторії НАН України створено індивідуальний та об'єднаний каталоги положень радіоджерел, які включають відповідно 3555 та 3572 радіоджерела, що використано при створенні нової Міжнародної небесної системи координат ICRF2, прийнятої Міжнародним астрономічним союзом як стандарт з 1 січня 2010 року (Я.С. Яцків, С.Л. Болотін, С.О. Литвин).
- Створено та видано «Атлас глибинної будови Антарктики за даними гравіметричної томографії», що містить результати моделювання глибинної будови Антарктики і регіонів Південного океану (П.Ф. Гожик, Р.Х. Греку).
- Створено спеціальний інструмент та вперше проведено експерименти з приварювання сітківки та інших видів оперативного втручання в офтальмології за допомогою високочастотного електрозварювання (Б.Є. Патон, С.Є. Подпряттов).
- Показано, що при наноіндентуванні широкого кола монокристалів на глибині близько 30 нм має місце пружнопластичний перехід, викликаний гомогенним загородженням дислокацій у відбитку. При цьому межа пружності на зсув наближається до теоретичної, а середній контактний тиск у відбитку є граничною твердістю монокристала (М.В. Новіков, С.М. Дуб).
- Виявлено явище додаткового синергетичного збурення електричного поля у твердій полімерній ізоляції сукупністю дефектів і впливів. Визначено та обґрунтовано експоненційну залежність ресурсу її напружених об'ємів від локальної напруженості поля (А.К. Шидловський, А.А. Щерба).
- Експериментально підтверджено передбачений стохастичний механізм відхилення позитивно та негативно заряджених частинок великої енергії вигнутими кристалами, що відкриває нові можливості у керуванні пучками частинок на великому андронному коллайдері в ЦЕРНі (М.Ф. Шульга, А.А. Гриненко).
- Розроблено екологічно чисту золь-гель технологію одержання сферично гранульованих сорбентів у повітряному протитоці. На створеній дослідно-промисловій установці одержано гранульовані зразки діоксинів цирконію і кремнію та фосфатів титану і цирконію (В.В. Стрелко).
- Показано, що процес полімеризації аніліну в умовах ультразвукового опромінювання приводить до утворення монокристалів поліаніліну з підвищенням розпрямленості його ланцюгів (В.Д. Походенко).
- Створено ефективні композиції для інокуляції насіння культурних рослин. Показано, що розроблені комплексні біопрепарати позитивно впливають на формування мікрофлори ризосферного ґрунту і продуктивність сої та пшениці (Г.О. Іутинська).
- Встановлено, що за умов підвищеної радіоактивності середовища різко зростає мінливість рослин в популяціях внаслідок збільшення частоти рекомбінантних та інших процесів, які підвищують гетерозиготність організму (Д.М. Гродзінський).

- В Інституті клітинної біології і генетичної інженерії НАН України одержано стійкі до гербіцидів трансгенні рослини цукрового буряку, ріпаку, гороху, створено перші модельні трансгенні клітинні лінії і рослини, що продукують рекомбінантні білки-вакцини проти туберкульозу.

- Видано книгу «Українське суспільство 1992-2009. Динаміка соціальних змін» (Інститут соціології НАН України) [65].

- Інститут історії України НАН України видав п'ятитомник «Історія державної служби в Україні», в якій докладно висвітлюється державотворчий процес та досвід управлінської діяльності на українських землях [66].

2009-2011 - Інститут історії України НАН України видав третій - шостий томи науково-популярного довідника «Україна: хронологія розвитку», в якому подано реєстр подій з історії України.

2009 - Вийшла книга В.А. Кунаха «Розвиток генетики в Національній академії наук України» [67].

Наведено основні напрями і здобутки генетичних і генетико-селекційних досліджень в установах НАН України. Проаналізовано наукову і науково-організаційну діяльність низки інститутів і провідних генетиків та селекціонерів, їх внесок у розвиток світової науки.

- Вийшла в світ «Зелена книга України» (Інститут ботаніки НАН України; Міністерство охорони навколишнього природного середовища України), яка є офіційним документом, у якому зведено відомості про сучасний стан рідкісних рослин і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні [68].

- Вийшли в світ монографії І.М. Мриглода, В.В. Ігнатюка та А.С. Литвику «Миколи Миколайович Боголюбів та статистична фізики в Україні» Ю.В. Головача) «Микола Боголюбів і Україна» [69].

- Вийшла в світ колективна монографія «Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього» за редакцією А.І. Кудряченка (Інститут європейських досліджень НАН України) [70].

Досліджуються актуальні проблеми виходження незалежної Української держави в коло європейських країн, її можливості, виклики і перспективи. На широкому історичному матеріалі здійснено ретроспективний аналіз існування й визнання України як європейської держави, досліджено політико-правові, економічні, світоглядні й духовно-культурні засади сучасних відносин України з далекими і близькими сусідами по спільному європейському дому. Висвітлено процес становлення, трансформації і проблеми сучасного розвитку двостороннього та багатостороннього міждержавного співробітництва.

- Опубліковано монографію В.Л. Храмової «Особистість як духовний феномен» [71].

2009 - Вийшов «Океанографічний атлас Чорного та Азовського морів» (Інститут біології південних морів НАН України, Інститут геологічних наук НАН України, Морський гідрофізичний інститут НАН України, Океанологічний центр НАН України; Український науково-дослідний гідрометеорологічний інститут НАН України) [72].

Містить комплексну наукову інформацію про стан середовища і основні особливості Чорного і Азовського морів. У ньому представлено карти, які з високим ступенем деталізації відтворюють океанологічні, кліматичні, гідрографічні та інші характеристики цих морів, створені з використанням найповніших масивів даних.

2010

24 лютого - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **І.С. Магурі, М.Я. Співаку та І.М. Трахтенбергу** - за серію праць «Проблеми вродженої імунорезистентності та вікової фізіології і токсикології»;

премію ім. М.М. Крилова **А.Г. Нікітіну, В.А. Осадчуку та Ю.В. Теплінському** - за цикл робіт «Розвиток групових та асимптотичних методів і теорії диференціальних рівнянь та їх застосування у моделях математичної фізики, математичної біології і механіки»;

премію ім. Ю.О. Митропольського **А.М. Самойленку** - за цикл робіт «Асимптотичні методи дослідження рівнянь нелінійної механіки»;

премію ім. Д.Ф. Чеботарьова **О.В. Коржушці, В.Х. Хавінсону та В.Б. Шатилу** - за монографію «Пінеальна залоза: шляхи корекції при старінні»;

премію ім. Ф.І. Шміта **Г.В. Врочинській** - за працю «Українські народні жіночі прикраси XIX - початку XX століть»;

премію ім. П.А. Тутковського **Н.І. Диканю** - за роботу «Систематика четвертинних остракод України»;

премію ім. В.І. Трефілова **Б.В. Гриньову, В.Д. Рижикову та В.П. Семиноженку** - за монографію «Сцинтиляційні детектори та системи контролю радіації на їх основі»;

премію ім. Л.В. Шубникова **С.П. Дюбку, Є.А. Алексееву та В.В. Ілюшину** - за цикл робіт «Радіоспектроскопія молекул у міліметровому діапазоні довжин хвиль»;

премію ім. В.М. Хрущова **А.А. Щербу, І.П. Кондратенку та М.М. Резинкіній** - за цикл праць «Моделювання та аналіз електромагнітних процесів в енергетичних і технологічних системах»;

премію ім. С.І. Пекаря **В.М. Антонову, О.Е. Райчеву та А.А. Звягіну** - за цикл робіт «Вплив спін-орбітальної та кулонівської взаємодій на властивості електронних систем»;

премію ім. О.О. Потєбні **Г.П. Півтораку та О.І. Скопненку** - за працю «Білорусько-український словник»;

премію ім. М.О. Лаврентьева **В.П. Моторному, В.В. Шарку та О.Л. Ребенку** - за цикл праць «Математичні методи аналізу, теорії апроксимації та топології в математичній фізиці»;

премію ім. Г.В. Курдюмова **Н.І. Главацькій, В.В. Кокоріну та В.А. Львову** - за цикл робіт «Індуковані магнітним полем ефекти в феромагнітних мартенситних сплавах»;

премію ім. Д.К. Заболотного **О.М. Зайченку, О.В. Андрієнку та К.С. Циганенку** - за монографію «Макроциклічні трихотеценові мікотоксини»;

премію ім. О.М. Динника **Б.О. Блюссу, Є.Є. Гарковенку та Є.В. Семененку** - за цикл праць «Гідромеханічні основи екологічно безпечних ресурсо- та енергозберігаючих технологій транспортування та переробки мінеральної сировини»;

премію ім. М.Г. Холодного **Д.А. Кірізію, Т.М. Шадчиній та О.О. Стасику** - за цикл праць «Наукові основи оптимізації фотосинтезу та підвищення продуктивності рослин у змінювальних умовах довкілля»;

премію ім. М.М. Доброхотова **В.В. Скороходу та Г.Г. Гнесіну** - за енциклопедичне видання «Неорганічне матеріалознавство»;

премію ім. О.І. Бродського **В.В. Стрелку** - за цикл наукових праць «Гетероатоми в хімії активованого вугілля»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **М.С. Регеді та І.Г. Гайдучку** - за серію праць «Захворювання органів дихання: етіопатогенетичні механізми їх розвитку та сучасні підходи до діагностики, лікування та профілактики»;

премію ім. М.І. Тугана-Барановського **А.І. Даниленку, Л.М. Шаблісті та Н.М. Шелудьку** - за тритомну колективну монографію «Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку»;

премію ім. К.Д. Синельникова **М.О. Азаренкову, В.М. Воеводіну та І.О. Гірці** - за цикл робіт «Взаємодія випромінювання та потоків частинок із матеріалами в енергетичних установках»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.М. Шнякіну, В.І. Коноху та Л.М. Усатюку** - за цикл праць «Створення рідинних ракетних двигунів з високими енергомасовими характеристиками»;

премію ім. В.М. Глушкова **М.Ю. Кузнецову, В.О. Петрухину та В.П. Шилу** - за цикл робіт «Інформаційні технології розв'язання складних оптимізаційних задач на багатопроекторних комплексах»;

премію ім. М.П. Барабашова **Р.Є. Гершбергу, О.П. Павленку та Я.В. Павленку** - за цикл робіт «Зорі середніх і малих мас від жовтих карликів сонячного типу до холодних коричневих карликів: спостережувана активність та їх еволюційний статус»;

премію ім. А.Ю. Кримського **Е.Г. Циганковій** - за монографію «Сходознавчі установи в Україні: радянський період».

12-13 травня - Відбулися Загальні збори НАН України. З доповіддю «Про діяльність Національної академії наук України в 2009 році та основні напрями її подальшої роботи» виступив президент НАН України Б.Є. Патон. На зборах обрано нових членів НАН України.

Обрані дійсними членами:

М.В. Багров (географія);

В.І. Лялько (географія, дистанційні дослідження природних ресурсів).

Обрані членами-кореспондентами:

М.Д. Гродзінський (географія);

В.І. Осадчий (гідрометеорологія).

На Зборах вручено Золоту медаль ім. В.І. Вернадського НАН України відомому українському математику **В.О. Марченку** та **Ж.Бургейну** - професору Принстонського інституту перспективних досліджень (США).

21 серпня - Указом Президента України В.Г. Бар'яхтару - видатному фізику, організатору науки та в зв'язку з 80-річчям від дня народження присвоєно звання Героя України.

Бар'яхтар Віктор Григорович (н. 1930) - фізик-теоретик, акад. НАН України (1978), її віце-президент (1990-1998). Працював у Харків. фізико-технічному ін-ті АН УРСР (1954-1973), Донец. фізико-технічному ін-ті АН УРСР (1982-1985 - зав. відділу), Ін-ті теоретичної фізики АН УРСР (1982-1985), Ін-ті металофізики АН УРСР (1985-1989 - директор); з 1995 - директор Ін-ту магнетизму НАН України і Міністерства освіти і науки України, також у 1982-1989 - академік-секретар Відділення АН УРСР, 1996-2007 - декан Київ. політехнічного ін-ту. Наукові праці присвячено теорії магнетизму, фізиці металів, фізиці плазми, надпровідності. Спільно з іншими відкрив магніто-акустичний резонанс (1956) і проміжний стан в антиферромагнетиках (1970). Розробив низку рекомендацій щодо ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Створив наукову школу. Засл. діяч науки України (1980). Держ. пр. України (1971, 1986, 1999). Орден Держави (2010), ін. ордени України та СРСР. Пр. ім. К.Д. Синельникова (1978), М.М. Крилова (1985), М.М. Боголюбова (1993), С.І. Пекаря (2005).

- Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки **В.Л. Чергинцю, М.М. Смирнову, А.Ю. Бояринцеву, Є.А. Мазуренку** - за розробку технологій і організацію виробництва йод- і бромвмісних продуктів в Україні.

М.Г. Демчишину, О.В. Климчуку - за роботу «Оцінка інженерно-геологічних умов території України (наукові основи сталого господарського використання територій)» (у співавторстві).

В.В. Шваргау, Є.Ю. Мордереру, Ю.Г. Мережинському - за цикл наукових праць «Розробка та впровадження екологічно безпечних технологій боротьби з бур'янами» (у співавторстві).

М.І. Тарасевичу, С.Г. Мельнику, В.М. Олабіну - за роботу «Ресурсозберігаючі технології отримання конвертерної сталі та утилізації відходів металургійного виробництва» (у співавторстві).

О.Ф. Буткевичу, В.Л. Тутику, С.Я. Дячуку, В.В. Сорочинському - за роботу «Моніторинг та діагностування електроенергетичних об'єктів та систем України на базі комплексів «Регіна» (у співавторстві).

О.М. Шарковському, І.Д. Чушову, С.Ф. Коляді, О.Ю. Романенку, Ю.Л. Майстренку, О.Ю. Теплінському, В.В. Федоренку, С.І. Безуглому, О.І. Даниленку - за цикл наукових праць «Теорія динамічних систем: сучасні методи та їх застосування».

С.О. Костеріну, Н.М. Гулій, В.М. Клімашевському, Т.М. Горідько, Г.В. Косяковій, А.Г. Бердишевій - за роботу «Новий клас біологічно активних ліпідів - N-ацилетаноламіни (відкриття, вивчення та практика застосування)».

В.К. Кісельову, Г.І. Хлопову - за роботу «Створення авіаційних та навчально-тренувальних комплексів на базі багатофункціональних радіоелектронних систем» (у співавторстві).

В.В. Лукінову, В.Г. Перепелиці, І.Ф. Чемерису, А.Я. Радзівілли - за роботу «Створення енергоефективного комплексу добування та використання шахтного газу метану» (у співавторстві).

М.М. Кісельову, В.К. Розенбуш, В.П. Тишковцю - за роботу «Розвиток теоретичних основ, розробка та застосування поляриметричних методів і апаратури для дистанційного

зондування об'єктів Сонячної системи наземними та аерокосмічними засобами» (у співавторстві).

12 жовтня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 80-річчю від дня народження В.І. Трефілова – видатного ученого в галузі фізики та матеріалознавства, акад. НАН України.

19–22 жовтня – Відбулася Міжнародна наукова конференція «Наноструктурні матеріали: Білорусь, Росія, Україна», організована Інститутом металофізики НАН України.

3 листопада – Постановою Президії НАН України створено Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України.

12 листопада – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження Г.С. Писаренка.

2010 – Розв'язано проблему значних відхилень для випадкових еволюцій з незалежними приростами у схемі асимптотично малої дифузії, побудовано алгоритми обчислення експоненційного генератора великих відхилень для марковських випадкових еволюцій (В.С. Королюк).

– Створено методи математичного моделювання загроз безпеці людини, суспільства та держави, які дозволили визначити закономірності зв'язків і відносин між елементами системи національної безпеки, а також величину впливу реальних і потенційних загроз на стан безпеки складних систем (В.П. Горбулін).

– Розроблено теоретичні основи ультразвукових неруйнівних методів визначення напруги в матеріалах та елементах конструкцій, створених в Інститутах механіки та електрозварювання НАН України (О.М. Гузь).

– Досліджено поляризацію вакууму квантованого скалярного поля, яке задовольняє умові Діріхле на межі магнітного вихору скінченого радіуса. Показано, що вакуумна енергія індукується, коли комптонівська довжина хвилі поля значно перевищує радіус вихору (Ю.О. Ситенко).

– В Головній астрономічній обсерваторії НАН України відкрито нову планету в позасонячній планетарній системі WASP-10.

– Визначено основні закономірності газоносності сланцевих пелітоморфних порід та охарактеризовано перспективи освоєння сланцевого газу в Україні. Запропоновано новий напрям освоєння нетрадиційних та альтернативних джерел вуглеводнів, пов'язаний зі створенням штучних нафтових і газових покладів (О.Ю. Лукін).

– Розроблено джерело живлення нового покоління високочастотного зварювання живих тканин, проведено натурні випробування на тваринах при операціях різних органів, створено основу для серійного виробництва таких джерел на базі Інституту електрозварювання НАН України, розроблено та перевірено на практиці інструмент електро-хірургічного призначення для масового виробництва (Б.Є. Патон, Г.С. Маринський).

– Показано, що одержані механо-хімічним шляхом нанокompозитні електроди на основі електропровідних полімерів і перехідних металів значно перевищують за стабільністю циклювання заряду-розряду нанокompозити типу «ядро-оболонка» в літійових акумуляторах (В.Д. Походенко).

– Отримано рекомбінантні похідні HB-EGF та визначено їх взаємодію з різними лігандами, зокрема з дифтерійним токсином. Встановлено здатність флуоресцентних похідних HB-EGF на основі зеленого флуоресцентного протеїну специфічно

взаємодіяти з поверхнею клітин різних типів та походження, виявлено відмінності динаміки внутрішньоклітинного транспортування цих флюоресцентних похідних (С.В. Комісаренко, Д.В. Колибо).

- Методами генетичної інженерії створено трансгенні лінії ячменю, що продукують людський лактоферрин (Я.В. Блюм).

- Вийшла монографія М.Д. Глинчук та А.В. Рагули «Наноферроїки» [73].

Присвячена наноферроїкам - матеріалам з фазовими переходами в наноструктурному стані. Узагальнено теоретичні та експериментальні дослідження наноферроїків, викладено результати багаторічної роботи авторів у теорії розмірного ефекту ферроїків, практичного експерименту з нанорозмірними частинками і тонкими плівками, а також сучасні досягнення світової науки в цій сфері. Систематизовано дані про будову та властивості наноферроїків і передбачено деякі властивості, відсутні в об'ємних зразках. Описано методи одержання наноструктурних ферроїків в ракурсі конкуренції механізмів зародження та росту нової фази.

- Видано монографію «Вступ у механіку нанокомпозитів» (О.М. Гузь, Я.Я. Рушицький, І.О. Гузь) [74].

Викладено загальний підхід до побудови основ механіки нанокомпозитів, принципи і методи дослідження, а також конкретні результати для низки класів задач, що стосуються проблем статистики, динаміки, стійкості та руйнування нанокомпозитів. Суттєву увагу приділено побудові механіки нанокомпозитів як складової частини структурної механіки матеріалів.

- Вийшла в світ книга В.В. Моргуна та Р.А. Якимчука «Генетичні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС» [75].

Узагальнено результати 20-річних досліджень генетичних наслідків хронічного опромінення рослин озимої пшениці в зоні відчуження Чорнобильської АЕС. Проаналізовано залежність частоти та спектра хромосомних аберацій і видимих мутацій від інтенсивності радіонуклідного забруднення. Встановлено, що через 20 років після аварії на ЧАЕС тенденції до зниження рівня мутаційної мінливості не спостерігається. Показано генетичну ефективність дії низьких доз гамма-променів і хімічних мутагенів та розкрито закономірності індукування ними специфічних типів хромосомних аберацій та видимих мутацій. На прикладі озимої пшениці представлено оригінальні дані моніторингу спонтанної мутаційної мінливості в різних еколого-географічних регіонах України. Описано зразки колекції чорнобильських мутантів озимої пшениці, виділених за рідкісними господарсько-корисними ознаками та показано доцільність їх використання при вирішенні специфічних завдань селекції найважливішої сільськогосподарської культури.

- Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України видано монографію «Населення України. Трудова еміграція в Україні» (відповідальний редактор - Е.М. Лібанова).

Розглядається широке коло проблем, пов'язаних із зовнішньою трудовою міграцією українських громадян, висвітлено теоретичні та прикладні аспекти трудової еміграції. Досліджується перебіг зовнішніх трудових міграцій у контексті загальної соціально-економічної ситуації на основі відомостей державної статистики та спеціальних вибіркового обстежень. Проаналізовано соціально-економічні характеристики зовнішніх трудових мігрантів, напрямки трудової еміграції, умови праці та перебування громадян України за кордоном. Здійснено оцінку заробітків трудових мігрантів та грошових переказів, визначено вплив трудової еміграції на розвиток ринку праці в Україні. Розроблено пропозиції щодо формування міграційної політики.

- Оpubліковано монографію Б.В. Сорочинського, Я.Б. Блума та О.О. Созінова «Рідкі біопалива. Сучасний стан та тенденції» [77].

Розглянуто сучасні тенденції у виробництві рідких видів біопалива. Аналізується статистична інформація та регуляторна політика щодо виробництва біодизелю та біоетанолу в окремих країнах (ЄС, Бразилія, США, Китай). Досліджується сировинний потенціал для виробництва моторних видів біопалива в Україні за рахунок культивованих сільгоспкультур, а також можливість отримання біодизелю з мікроводоростей. Обговорюються проблемні питання, що стосуються організації виробництва біопалива в Україні.

- Оpubліковано монографію Я.В. Блюма, Г.Г. Гелетухи та ін. «Новітні технології біоенергоконверсії» [78].

- Вийшла монографія В.В. Гончарука «Наука про воду» [79].

Вперше багатогранність властивостей води висвітлено з засад виникнення життя. Показано зв'язок між якістю питної води, рівнем розвитку інтелекту людини та її здоров'ям. Узагальнено відомості щодо хімічних, фізичних, біологічних властивостей води та її численних аномалій. Наведено нову концепцію про граничні шари кластерів – межу поділу фаз «вода у воді». Висвітлено питання еколого-геохімічного стану джерел централізованого питного водопостачання, гігієнічні та екологічні вимоги до якості води цих джерел. Проаналізовано останні світові досягнення в галузі підготовки питної води і сучасні тенденції розвитку досліджень у цьому напрямі. Висвітлено проблеми отримання фізіологічно і цитогенетично якісної питної води, особливості та проблеми її знезараження. Вперше запропоновано новий підхід до створення стандартів на питну воду. Узагальнено матеріали розробленого в Інституті колоїдної хімії та хімії води НАН України комплексного підходу до оцінювання безпеки питних вод – біотестування.

- Вийшла монографія А.П. Шпака і В.Л. Карбовського «Рентгенівська та електронна спектроскопія» [80].

Викладено основи теорії взаємодії випромінювання з речовиною; приведено класифікацію методів дослідження залежно від процесів взаємодії випромінювання з речовиною; містяться фізичні основи методів дослідження, що базуються на рентгенівській фотоелектронній спектроскопії та ультрафіолетовій фотоелектронній спектроскопії. Викладено основи рентгенівської емісійної спектроскопії та електронної оже-спектроскопії. Приводяться сучасні методи дослідження неупорядкованих систем – EXAFS- та XANES-спектроскопії. Окреслено перспективи застосування методів спектроскопії рентгенівського резонансного та нерезонансного розсіяння. Описано теоретичні основи та особливості сканувальної тунельної спектроскопії.

- Вийшла монографія «Культурно-цивілізаційний простір Європи і Україна: особливості становлення, сучасні тенденції розвитку», підготовлена Інститутом європейських досліджень НАН України 81.

Досліджується феномен розвитку Європи, її культурно-цивілізаційні параметри і залученість України до цих процесів. Виявлено тенденції зміцнення цивілізаційних та культурно-політичних вимірів, які уможливили формування Європейського Союзу як унікального об'єднання, що нарощує геополітичний вплив та сприяє поширенню і поглибленню інтеграції до загально континентальних масштабів. Аналізується європейський вибір України, його цивілізаційна складова, а також розвиток держави та громадянського суспільства в контексті формування спільного європейського простору.

2010 - Відбулися Міжнародні конференції «Сучасна стохастика: Теорія і застосування II» (Інститут математики НАН України), XIII Міжнародна конференція з квантової оптики і квантової інформатики (Інститут фізики НАН України); Міжнародна наукова конференція «Функціонування та еволюція екосистем Азово-Чорноморського басейну в умовах глобальної зміни клімату» (Морський гідрофізичний інститут НАН України); III Міжнародна конференція «Сучасні проблеми генетики, радіобіології, радіоекології та еволюції» (Інститут південних морів НАН України).

2011

16 лютого - Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Є.О. Патона **З.Т. Назарчуку, А.Я. Недосекій та В.Р. Скальському** - за цикл праць «Акустико-емісійна діагностика матеріалів і конструкцій»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **О.В. Дубровній, Т.В. Чугунковій та І.І. Ляльку** - за цикл праць «Створення нових форм буряків генетичними та біотехнологічними методами»;

премію ім. П.А. Тутковського **Є.П. Гурову** - за серію праць, присвячених проблемі взаємодії Землі з космічною речовиною;

премію ім. О.В. Погорелова **О.А. Борисенку, Ю.Г. Решетняку та В.І. Дісканту** – за цикл праць «Геометрія підбагатовидів і аналітичні методи в теорії підбагатовидів»;

премію ім. Г.С. Писаренка **А.Є. Бабенку, М.І. Бобирю та А.О. Лебедєву** – за низку підручників і навчальних посібників з механіки деформованого твердого тіла та механіки матеріалів;

премію ім. Н.Д. Моргуліса **І.О. Анісімову, В.В. Ільченку та О.Г. Федорусу** – за цикл робіт «Генерація та динаміка електронних пучків у плазмі»;

премію ім. О.І. Лейпунського **Л.А. Булавину, В.І. Слісенку та В.В. Клепку** – за цикл робіт «Нейтронна спектроскопія конденсованих середовищ»;

премію ім. М.Г. Крейна **Ю.М. Березанському, Г.Лангеру та А.А. Нудельману** – за цикл робіт «Проблема моментів і близькі питання, пов'язані зі спектральною теорією операторів»;

премію ім. А.О. Дородніцина **Ю.І. Журавльову, І.М. Коваленку та О.А. Летичевському** – за цикл робіт «Інформаційні технології створення високонадійних та якісних комп'ютерних систем»;

премію ім. С.Я. Брауде **В.Г. Вакултику, А.О. Мінакову та О.Ф. Тирнову** – за цикл робіт «Статистичний аналіз поширення електромагнітних хвиль у випадково-неоднорідних середовищах»;

премію ім. М.М. Амосова **М.Ф. Зінковському** – за монографію «Природжені пороки серця»;

премію ім. О.В. Палладіна **М.Я. Співаку, Л.М. Лазаренку та Н.М. Жолобаку** – за цикл праць «Молекулярно-біологічні особливості інтерферогенезу та створення науково обґрунтованих підходів до використання препаратів інтерферону та їх індукторів при патології»;

премію ім. Б.І. Веркіна **Ю.З. Ковдрю (посмертно), В.Ю. Сивоконю та С.С. Соколову** – за цикл робіт «Ефекти упорядкування та колективні явища у низьковимірних системах електронів надрідким гелієм»;

премію ім. О.С. Давидова **В.М. Коломійцю, І.В. Сименугу та Ш. Шлому** – за цикл робіт «Колективні ефекти в атомних ядрах»;

премію ім. О.К. Антонова **В.Д. Кубенку** – за цикл праць «Динамічні процеси в тілах та елементах конструкцій при взаємодії з пружним або рідинним середовищем»;

премію ім. В.П. Комісаренка **Ю.Б. Чайковському, О.І. Дельцовій та С.Б. Герашенку** – за монографію «Міжтканинні взаємодії периферійного нерву в нормі та патології»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.В. Кравченку, І.Г. Суворовій та А.В. Бастєєву** – за цикл робіт «Створення науково-практичних основ інтенсифікації фізико-хімічних і гідродинамічних процесів у технологіях видобутку, переробки й споживання вуглеводневих енергоносіїв»;

премію ім. І.І. Шмальгауцена **С.О. Афанасьєву, Н.І. Гончаренку та В.Л. Долинському** – за цикл праць «Раритетна іхтіофауна як показник екологічного стану річок України»;

премію ім. М.І. Тугана-Барановського **Е.М. Лібановій, О.В. Макаровій та Л.М. Черенку** – за цикл наукових праць з проблем бідності;

премію ім. М.І. Костомарова **О.С. Онищенку, Л.М. Яременку та С.В. Старовойту** – за цикл праць з історії науки та історичного джерелознавства;

премію ім. С.О. Лебедева **С.П. Денисюку, С.В. Дубовському та В.В. Павловському** – за цикл праць: «Проблеми управління та забезпечення стійкості об'єднаних енергосистем в умовах лібералізації ринку електроенергії»;

премію ім. Г.В. Карпенка **А.Г. Косторнову, О.І. Фуцичу та Т.М. Чевичеловій** – за цикл робіт «Створення нового класу композиційних матеріалів триботехнічного призначення з елементами самоорганізації у процесах спрямованого трибосинтезу для експлуатації в екстремальних умовах»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **С.А. Андронаті, М.Я. Головенку та А.С. Редеру** – за цикл праць «Снотворний і ансіолітичний засіб левана (циназепам). Розробка, властивості, впровадження»;

премію ім. М.П. Василенка **І.С. Гриценку, Н.М. Пархоменку та С.Я. Фурсі** – за цикл праць «Проблеми розвитку матеріального та процесуального права»;

премію ім. І.Я. Франка **Л.В. Ушкалову** – за працю «Григорій Сковорода. Повна академічна збірка творів» (упорядкування, передмова, коментарі та примітки).

18 лютого – Відбулися Загальні збори НАН України, присвячені 100-річчю від дня народження М.В. Келдиша – видатного вченого в галузі математики,

механіки, космічної науки і техніки, організатора науки, президента АН СРСР у 1961–1975.

20 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 130-річчю від дня народження О.О. Богомольця – видатного ученого-патофізіолога, президента Академії наук УРСР у 1930–1946.

21 квітня – Відбулися Загальні збори НАН України. Із доповіддю «Про діяльність Національної академії наук України в 2010 році та основні напрями її подальшої роботи» виступив президент НАН України В.Є. Патон.

На Зборах вручено Золоту медаль ім. В.І. Вернадського НАН України відомому українському фізику **М.П. Лисиці** за досягнення в галузі оптики і спектроскопії та почесному директору Інституту фізики твердого тіла ім. Макса Планка **М.Кардоні** за досягнення у фізиці та оптиці твердого тіла. Також обрано **В.П. Горбуліна** членом Президії НАН України та затверджено академіком-секретарем Відділення інформатики НАН України **В.С. Дейнеку**.

23 серпня – Указом Президента України О.О. Ключникову – відомому фізику, учаснику ліквідації аварії на ЧАЕС присвоєно звання Героя України.

Ключников Олександр Олександрович (н. 1945) – фізик, акад. НАН України (2009). У 1970–1995 працював в Ін-ті ядерних досліджень НАН України (з 1979 – заст. директора і директор Спеціального конструкторсько-технологічного бюро), з 1996 – директор Міжгалузевого науково-технічного центру «Укриття», з 2004 – Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАН України. Наукові праці присвячено застосуванню методів ядерної фізики в різних галузях науки і техніки, науковому приладобудуванню. Засл. діяч науки і техніки України (1995). Держ. пр. України (1985, 1999). Орден Держави (2011), ін. ордени України.

– Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки: **О.М. Хімічу, М.Ф. Кириченку** (посмертно), **О.В. Кобі** – за цикл наукових праць «Конструктивна теорія моделювання, аналізу та оптимізації систем з неповними даними та її застосування» (у співавторстві).

Я.Б. Блюму, А.А. Сибірному, І.П. Григорюку, С.П. Циганкову, А.І. Ємець, К.В. Дмитруку, Д.Б. огли Рахметову – за роботу «Система використання біоресурсів у новітніх біотехнологіях отримання альтернативних палив» (у співавторстві).

І.В. Кривцуну – за участь у створенні універсальних транспортних суден та засобів океанотехніки.

В.З. Туркевичу, І.А. Петруші, М.В. Булановій, В.С. Судавцовій, В.Г. Іванченку, В.К. Носенку – за роботу «Багатокомпонентні системи для створення нових матеріалів: структура, термодинаміка, фазові рівноваги» (у співавторстві).

О.Є. Антонову – за роботу «Створення нових типів та модернізація діючих турбогенераторів для теплових електричних станцій» (у співавторстві).

В.М. Костякову, В.І. Галінічу – за участь у розробці та впровадженні ресурсозберігаючих технологій у виробництві спеціальних сталей.

Р.М. Кушніру, Г.С. Кіту, І.М. Дмитраку, В.В. Михаськіву, М.М. Николишину, В.Р. Скальському, І.В. Ориняку, В.А. Осадчуку (посмертно) – за цикл наукових праць «Теорія і методи розрахунку напруженого стану та міцності твердих деформівних тіл з концентраторами напружень».

С.К. Коновалову, В.М. Белокопитову, Є.О. Годіну, О.Р. Болтачову, Ю.П. Ільїну – за участь у розробці та створенні національної колекції морських навігаційних карт і Океанографічного атласу Чорного та Азовського морів.

В.О. Романову, С.В. Дзядевичу, А.А. Євтуху, В.Г. Мельнику – за роботу «Мікроелектронні датчики нового покоління для інтелектуальних систем» (у співавторстві).

Л.А. Булавину, В.М. Уварову, В.І. Антонову, М.О. Стржемечному, В.О. Карачевцеву, А.І. Прохватулову, О.В. Долбину, С.В. Лубенцю, М.І. Лебовці, С.Г. Шаропову – за цикл наукових праць «Квантові ефекти і структурна самоорганізація у нових багатофункціональних наноматеріалах».

19 жовтня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження М.К. Янгеля – видатного ученого-механіка, конструктора ракетно-космічної техніки.

16–18 листопада – Відбулася Всеукраїнська конференція молодих вчених «Сучасне матеріалознавство: матеріали і технології», організована Інститутом металофізики НАН України.

23 грудня – Постановою Президії НАН України затверджено Цільову комплексну програму НАН України з наукових космічних досліджень на 2012–2016.

2011 (травень) – Відбулася міжнародна наукова конференція „Україна як суб’єкт сучасних цивілізаційних процесів та її можливості подолання глобалізаційних ризиків», організована Інститутом європейських досліджень НАН України.

2011 – Б.О. Мовчан розробив електронно-променевою технологію осадження нанорозмірних покриттів на порошки неорганічних та органічних речовин.

– Сформульовано принципи і підходи структурної механіки матеріалів, на яких побудовано основи наномеханіки композитних матеріалів з обґрунтуванням переходів від дискретної (атомної) структури до різноманітних континуальних структур матеріалів (О.М. Гузь, Я.Я. Рушицький).

– Одержано рішення міждисциплінарної проблеми визначення інваріантних множин досить широкого класу нелінійних дискретних систем, що зазнають впливу обмежених неконтрольованих адитивних збурень, які не зводяться до квазілінійної форми (В.М. Кунцевич).

– Побудовано теорію динамічної спінової переорієнтації в антиферромагнетику під дією фемтосекундного лазерного імпульсу з урахуванням як нетеплової, так теплової дії імпульсу (О.Г. Галкіна, І.Ю. Михайлов, Б.О. Іванов).

– Створено Стратиграфічний кодекс України, який є узагальнюючим зведенням правил і наукових критеріїв, що визначають геохронологічну базу державного геологічного картування, пошуків, розвідки, експлуатації корисних копалин та проведення різноцільових геологічних робіт в Україні (П.Ф. Гожик, В.М. Семененко).

– Проведено дослідження впливу параметрів процесу зварювання та конструктивних особливостей інструменту на якість з’єднання м’яких живих тканин і встановлено їх оптимальні значення відповідно до апарату нового покоління ЕКВЗ-300 «Патонмед» (Інститут електрозварювання НАН України).

– Створено нанорідини на основі багатостінних вуглецевих нанотрубок термографеніту та наноалюмосилікатів, дослідження яких як теплоносіїв для енергетики показали можливість підвищення критичних теплових потоків у 2–3 рази, що відкриває можливості для створення більш компактного та ефективного теплообмінного обладнання в енергетиці, промисловості та на транспорті (Б.І. Бондаренко).

У ЦЕРНі експериментально підтверджено передбачений в Україні ефект пригнічення гальмівного випромінювання електронів ультрависокої енергії у тонкому шарі речовини (ефект Терновського-Шульги-Фоміна) (М.Ф. Шульга, С.П. Фомін, О.С. Фомін).

– Розроблено ефективний механо-хімічний метод одержання оксиду графену з різним ступенем окислення у відсутності агресивних середовищ (В.Д. Походенко).

– Виявлено магнітний ізотопний ефект під час репарації ДНК у живих клітинах (Д.М. Гродзінський).

- Інститут історії України НАН України видав двотомну працю «Економічна історія України», в якій висвітлено соціально-економічні процеси в Україні від найдавніших часів до сьогодення [82].

- Інститут української мови НАН України і Президентський фонд Л.Д. Кучми «Україна» видав CD «Говоримо і пишемо зразковою українською мовою» - спільний медіа-проект, який містить інформацію 70 випусків збірника науково-популярних праць «Культура слова».

2011-2012 - Вийшов у світ десятитомник (у 15 книгах) «Вибраних наукових праць академіка В.І. Вернадського» (голова редакційної ради - Б.Є. Патон). Видання здійснено під орудою Комісії з наукової спадщини академіка В.І. Вернадського (голова - А.Г. Загородній). Підготовка томів до друку проводилася відповідними академічними інститутами [83].

- До 150-річчя з дня народження В.І. Вернадського вийшли дві книги І.І. Мочалова та В.І. Онопрієнка «В.І. Вернадський: наука, філософія, людина» [84].

2011 - Вийшла колективна монографія «Україна в Європі: контекст міжнародних відносин». (Інститут європейських досліджень НАН України).

Досліджуються актуальні проблеми міжнародних відносин України з європейськими країнами впродовж IX-XXI століть. На основі архівних матеріалів, широкої джерельної та історіографічної бази, здійснено аналіз політико-правового дискурсу генези міжнародних взаємин в Європі, досліджено роль України в системі міжнародних відносин на континенті, з'ясовано регіональні інтереси та геостратегічні пріоритети незалежної України у довгостроковій перспективі [85].

2011 - Відбулися III Міжнародна науково-технічна конференція «Актуальні проблеми прикладної механіки та міцності конструкції» (Інститут технічної механіки НАН України і НКА України); Міжнародна конференція «Ядерна медицина: фізика, інженерія, практика» (Інститут сцинтиляційних матеріалів НАН України); VII Міжнародна конференція «Енергія з біомаси» (Інститут технічної теплофізики НАН України); Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-демографічні наслідки Чорнобильської катастрофи» (Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України); II Міжнародна конференція молодих вчених «Фізика низьких температур» (Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України).

2012

15 лютого - Президія НАН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.Г. Кошечці** - за цикл праць «Електронно індуквані електрохімічні та гомогенно-каталітичні процеси активації «малих» молекул та їх використання для одержання цінних органічних продуктів»;

премію ім. І.І. Мечникова **М.В. Скоку, Л.М. Ковалю та С.В. Комісаренку** - за цикл праць «Будова та функції нікотинових ацетилхолінових рецепторів В-лімфоцитів»;

премію ім. С.М. Гершензона **М.А. Тукалу та Г.Д. Яремчуку** - за цикл робіт «Молекулярні механізми розпізнавання гомологічних tРНК і коригування помилок аміноацил-tРНК синтетазами»;

премію ім. Д.В. Волкова **Ю.Л. Болотіну, О.Ю. Корчину та П.І. Фоміну** (посмертно) - за цикл робіт «Нові підходи у фізиці частинок, ядерній динаміці та астрофізиці»;

премію ім. Р.Є. Кавецького **А.П. Бурлаці та Є.П. Сидорику** - за монографію «Радикальні форми кисню та оксиду азоту при пухлинному процесі»;

премію ім. Д.І. Чижевського **Л.В. Рижко** - за монографію «Топологія науки»;

премію ім. Є.П. Федорова **Н.В. Харченку, П.М. Федорову** - за цикл робіт «Каталоги зоряних даних як інструменти астрономічних досліджень»;

премію ім. В.І. Толубинського **Ю.П. Корчевій, О.Ю. Майстренку** (посмертно) та **О.І. Топалу** - за цикл робіт «Розробка та впровадження методів спалювання високозольного вугілля та відходів вуглезбагачення в різних модифікаціях киплячого шару»;

премію ім. С.П. Тимошенка **В.І. Дирді, В.Г. Карнаухову та А.С. Кобцю** - за цикл праць «Прикладна механіка деформування та руйнування пружно-спадкових середовищ»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **Г.М. Морозовській, Г.С. Свечникову та Є.А. Єлісеєву** – за цикл робіт «Локальні електрофізичні властивості сегнетоелектриків-напівпровідників: формування доменних стінок і нанодоменів»;

премію ім. В.С. Михалевича **Ю.Г. Кривоносу, Ю.В. Краку та А.І. Кулясу** – за цикл робіт «Методи та інформаційні технології синтезу, аналізу та оптимізації складних комунікаційних систем»;

премію ім. А.Ф. Прихотько **Ю.О. Резнікову, В.Ю. Решетняку та О.В. Ярощуку** – за цикл робіт «Фізичні основи та прикладні аспекти фотоорієнтації рідких кристалів»;

премію ім. І.П. Пулюя **О.О. Боровику, Г.М. Гомонаю та Є.Ю. Реметі** – за цикл робіт «Кореляційні ефекти в процесах пружного розсіяння, збудження та іонізації атомів та іонів при зіткненнях з електронами»;

премію ім. С.І. Субботіна **М.Г. Тіркелю, О.О. Глухову, В.А. Анциферову** – за монографію «Вивчення газоносності вугленосної товщі»;

премію ім. М.В. Птухи **О.О. Шубіну** – за монографію «Хімічна промисловість України: економічні трансформації та перспективи»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.Л. Мазуру та О.В. Ноговіцину** – за монографію «Теорія та технологія тонколистової прокатки»;

премію ім. М.В. Остроградського **В.П. Котлярову, В.Г. Самойленку та Д.Г. Шепельському** – за серію праць «Аналітичні та асимптотичні методи в теорії інтегрованих систем»;

премію ім. Ф.М. Колесси **Р.Т. Кирчіву** – за працю «Двадцять століття в українському фольклорі»;

премію ім. М.М. Боголюбова **А.Г. Загородньому, В.Л. Макарову та В.А. Матвееву** – за цикл робіт «Розвиток ідей М.М. Боголюбова у теоретичній та математичній фізиці»;

премію ім. Л.П. Симиренка **П.В. Вольвачу** – за цикл праць «Творча спадщина, життя та діяльність видатних українських вчених – садівників і помологів Л.П. Симиренка та В.Л. Симиренка»;

премію ім. І.М. Францевича **Я.Ю. Бейгельзімеру, В.М. Варюжину та М.Б. Штерну** – за цикл праць «Нові методи модифікування конструкційних, зокрема порошкових матеріалів, із застосуванням високих тисків та інтенсивних зсувних деформацій»;

премію ім. М.С. Грушевського **В.В. Ткаченку та В.І. Онопріенку** – за цикл робіт: «Історичне краєзнавство: Чернігово-Сіверщина у перше повоєнне двадцятиріччя»; «Джерела з історії Українського наукового товариства в Києві»; «Наука у суспільно-політичному дискурсі розвитку УРСР (20–30-ті рр. ХХ ст.)»; «Історія української науки»;

премію ім. М.Д. Стражеска Я. **Р.М. Федорову, М.С. Регеді та І.Р. Трутяку** – за серію праць «Сучасні підходи до етіології, патогенетичних механізмів розвитку імуніалергічних захворювань, їх діагностики, лікування та профілактики».

12–13 квітня – Відбулися Загальні збори НАН України. Зі звітною доповіддю «Про діяльність Національної академії наук України в 2011 році та основні напрями її подальшої роботи» виступив президент НАН України В.Є. Патон, також 12 квітня Загальні збори обрали віце-президентом НАН України А.Г. Загороднього та головним ученим секретарем НАН України В.Ф. Мачуліна (з 26 жовтня 2011 виконували обов'язки). 13 квітня Загальні збори обрали нових членів НАН України [86].

Обрані дійсними членами:

М.О. Азаренков (фізика неупорядкованих систем);

В.С. Бакіров (соціологія, соціоекономіка);

О.Г. Білорус (світова економіка);

В.П. Вишневський (фінанси);

С.Л. Гнатченко (експериментальна фізика, фізика магнітних явищ);

В.І. Дубоделов (матеріалознавство, технологія функціональних матеріалів);

В.М. Єгоров (екосистемологія);

М.Ю. Ільченко (телекомунікаційні системи);

І.М. Карнаузов (новітні ядерні системи і технології);

М.Т. Картель (хімія);

Д.С. Ківа (літакобудування);

О.М. Ковальов (математика);

А.Є. Конверський (філософія);

І.В. Кривцун (матеріалознавство, зварювання металів);

О.Ю. Лукін (геологія нафти і газу);

І.М. Мриглод (фізика рідкого стану);
Д.С. Наливайко (зарубіжна література, компаративістика);
В.В. Петров (матеріалознавство, оптоелектронні матеріали);
А.А. Сибірний (біологія дріжджів);
А.А. Халатов (енергетичне турбобудування);
В.А. Широков (лінгвістичні технології).

Обрані членами-кореспондентами:

А.В. Анциферов (гірнична геофізика);
О.С. Бешта (гірнична і металургійна енергетика);
В.Л. Богданов (механіка);
О.А. Бойчук (диференціальні рівняння);
Г.В. Боряк (всесвітня історія);
О.Б. Брик (нанофізика мінералів);
О.С. Власюк (економіко-математичне моделювання);
В.М. Воеводін (ядерне матеріалознавство);
О.Б. Гінтов (тектонофізика);
Р.Є. Гладивевський (кристалохімія);
Є.О. Гордієнко (кріобіологія);
В.П. Гусинін (теоретична фізика, фізика вуглецевих наносистем);
Ю.А. Дрозд (алгебра);
Т.І. Єфименко (фінанси);
В.А. Жовтянський (газоплазмові процеси в енергетиці);
Ю.Л. Забулонов (ядерна фізика);
А.П. Загнітко (українська мова);
М.І. Зверяков (економічна теорія);
Г.М. Зінов'єв (релятивістська фізика зіткнень важких іонів);
А.І. Іваницький (фольклористика);
С.О. Івахненко (матеріалознавство, надтверді матеріали);
П.С. Кнопов (інформатика);
О.І. Колодяжний (органічна хімія);
О.А. Кордюк (магнітоелектронні структури, спінтроніка);
В.О. Кочелап (фізика напівпровідників);
П.І. Лобода (матеріалознавство, керамічні матеріали);
Ю.В. Малишкін (матеріалознавство, функціональні матеріали);
І.Г. Манцуров (інституційна економіка);
О.А. Марченко (експериментальна фізика, фізика поверхневих явищ);
С.Л. Мосякін (екологія рослинного світу);
А.М. Негрійко (радіофізика і електроніка);
В.М. Нестеренков (матеріалознавство, зварювання металів);
В.Г. Ніколаєв (сорбційна токсикологія);
С.М. Орлик (каталітичні процеси та реактори);
О.В. Романенко (екологія тваринного світу);
О.О. Слюсаренко (соціальна філософія);
Є.І. Сокол (керування в силовій електроніці);
О.П. Солдаткін (новітні біомедичні технології);
П.Є. Стрижак (фізична хімія);
О.М. Трофимчук (космічні дослідження);
В.В. Харченко (міцність матеріалів і конструкцій);
В.П. Чабай (археологія);
О.В. Шимановський (будівельна механіка);
Л.В. Шинкарук (економіка промисловості);
Ю.Г. Шкуратов (астрофізика, фізика Сонячної системи);
М.Б. Штерн (матеріалознавство, міцність матеріалів);
М.О. Шульга (соціологія, соціоекономіка);
М.В. Щербина (теорія ймовірностей);
Н.Г. Щукіна (астрофізика, фізика Сонячної системи).

16 травня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.Л. Макарову, О.М. Тимосі, В.В. Хлобистову, О.І. Степанцю (посмертно) – за цикл праць «Дискретні та функціональні методи теорії наближення та їх застосування»;

Ю.С. Яковлеву, О.П. Кургаєву, О.Ю. Авксентьеву – за участь у роботі «Проблемно-орієнтовані обчислювальні засоби обробки інформації в реальному часі»;

А.М. Довбні, М.І. Маслоу, Б.І. Шраменку, В.Б. Ганенку, В.Й. Касілову, В.Л. Мороховському, В.І. Трутню, С.П. Фоміну – за цикл наукових праць «Динаміка пучків частинок високих енергій у кристалічних структурах, керування параметрами пучків та властивостями гамма-випромінення»;

В.П. Костильову, М.І. Ключу, А.В. Саченку, А.В. Макарову, В.О. Шаповалову, О.Є. Коротинському, О.В. Семенову – за роботу «Ключові технології виробництва кремнієвих сонячних елементів та енергетичних систем на їх основі»;

С.Я. Коцю, С.М. Маліченко – за участь у роботі «Бобово-ризобіальні системи в сучасному землеробстві»;

А.І. Даниленку, Л.І. Федуловій, В.А. Пепеляєву – за участь у роботі «Реалізація стратегії інноваційного розвитку на основі новітніх алгоритмів управління».

30 травня – У Києві відбулося засідання Міжнародної академії астронавтики за участю керівництва НАН України та Державного космічного агентства України.

10 жовтня – Постановою Президії НАН України «Про розвиток співробітництва НАН України та Державного підприємства «Конструкторське бюро «Південне» ім. М.К. Янгеля» схвалено Генеральну угоду про науково-технічне співробітництво між НАН України та ДП «КБ «Південне» в галузі розробки ракетно-космічної техніки.

Визначено пріоритетні напрямки спільних досліджень, створено Координаційну раду під керівництвом президента НАН України та Генерального конструктора – Генерального директора КБ «Південне», призначено керівників постійно діючих робочих груп: з балістики, аеродинаміки і теплообміну; навантажень і міцності конструкцій; нових матеріалів і технологій; основних проблем ракетних двигунів на твердому паливі; супутникових систем наукового та спеціального призначення, систем телевимірювань; систем управління; економіки та управління; історії ракетно-космічної техніки.

23 листопада – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 120-річчю від дня народження відомого ученого в галузі математики, академіка ВУАН М.П. Кравчука [86].

2012 – Видано монографію «Б.Є. Патон: 50 років на чолі Академії» (відповідальний редактор – А.Г. Наумоєць) [87].

Висвітлюється 50-річна діяльність видатного українського вченого і організатора науки академіка Б.Є. Патона на посту Президента Національної академії наук України. Відомі вчені діляться враженнями про особисте спілкування з Б.Є. Патonom, його величезний внесок у розвиток науки і техніки. Книга багато ілюстрована фотографіями.

– Інститутом проблем безпеки атомних електростанцій НАН України видано монографію «Теплофізика аварій ядерних реакторів» (О.О. Ключников та ін.) [88].

Розглянуто теплофізичні аспекти потенційно можливих важких аварій в реакторних відділеннях сучасних АЕС. Наведено приклади аварій, що мали місце у світовій атомній енергетиці. Проаналізовано найважливіші аспекти динаміки теплообміну в типових аварійних ситуаціях, а також розрахункова методологія їх обліку. Вдосконалено низку уявлень про динаміку розвитку аварій в конструктивних елементах реакторних відділень та відповідних методологічних принципів, які можуть бути використані як вихідні передумови для вибору заходів по локалізації та ліквідації аварійних ситуацій.

– Вийшла монографія Ю.О. Храмова «Фізика. Історія фундаментальних ідей, теорій і відкриттів» [89].

Викладено коротку всесвітню історію фізики як історію її фундаментальних ідей, побудованих на їх основі теорій, законів і відкриттів, тобто фізичних інновацій, у рамках певної періодизаційної схеми. Ця інноваційна історія фізики доповнюється докладною її хронологією, довідкою про Нобелівські премії з фізики, значним списком літератури. Книгу ілюстровано великою кількістю сюжетних фотографій, креслень та портретів.

– Оpubліковано монографію Ю.В. Павленка «Народи. Цивілізації. Людство. Проблема ідентичності» [90].

1 січня – В НАН України діє 169 науково-дослідних інститутів і прирівняних до них наукових установ та 46 організацій дослідно-виробничої бази (дослідні підприємства, конструкторсько-технологічні організації, обчислювальні центри). В структурі НАН України діють національні заклади – Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського, Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут», Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія», Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка, Національний дендрологічний парк «Софіївка», Національний науково-природничий музей, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В.Стефаника, Національний центр «Мала академія наук України» МОН України та НАН України. Загальна чисельність працюючих в НАН становила 40609, в тому числі в наукових установах – 37426, організаціях дослідно-виробничої бази – 2039, організаціях сфери обслуговування – 1144; наукових працівників – 19337, в тому числі докторів наук – 2564, кандидатів наук – 7956. Персональний склад Академії на 14 листопада 2013 налічує 199 дійсних членів, 364 члени-кореспонденти і 108 іноземних членів.

– Президія НАН України має склад:

президент НАН України – **Б.Є. Патон**;

віце-президенти НАН України: **А.Г. Наумовець** (голова Секції фізико-технічних і математичних наук), **В.Д. Походенко** (голова Секції хімічних і біологічних наук), **В.М. Геєць** (голова Секції сульпільних і гуманітарних наук), **А.Г. Загородній**;

головний учений секретар НАН України – **В.Ф. Мачулін**;

академіки-секретарі Відділень НАН України: **А.М. Самойленко** (Відділення математики), **В.С. Дейнека** (інформатики), **А.Ф. Булат** (механіки також, голова Придніпровського наукового центру), **В.М. Локтев** (фізики і астрономії), **В.М. Шестопалов** (наук про Землю), **І.К. Походня** (фізико-технічних проблем матеріалознавства), **Б.С. Стогній** (фізико-технічних проблем енергетики), **І.М. Неклюдов** (ядерної фізики та енергетики), **В.В. Гончарук** (хімії), **С.В. Комісаренко** (біохімії, фізіології, молекулярної біології), **В.В. Моргун** (загальної біології), **Е.М. Лібанова** (економіки), **О.С. Онищенко** (історії, філософії та права), **М.Г. Жулинський** (літератури, мови та мистецтвознавства);

члени Президії: **С.А. Андронаті** (голова Південного наукового центру), **М.В. Багров** (голова Кримського наукового центру), **О.Ф. Возіанов**, **В.П. Горбулін**, **Б.В. Гриньов**, **Л.В. Губерський**, **М.З. Згуровський**, **В.Г. Кремень**, **З.Т. Назарчук** (голова Західного наукового центру), **В.П. Семиноженко** (голова Північно-східного наукового центру), **В.А. Смолій**, **В.Я. Тацій**, **П.П. Толочко**, **В.П. Шевченко** (голова Донецького наукового центру), **Я.С. Яцків**;

1 лютого – Презентовано новий картографічний «Атлас історії України» підготовлений Інститутами історії України та археології НАН України.

5 березня – У Національній парламентській бібліотеці України представили широкий громадськості видані перші два томи шеститомної «Шевченківської енциклопедії», підготовлені Інститутом літератури НАН України [91].

12 березня – Відбулася ювілейна сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 150-річчю від дня народження В.І. Вернадського.

15 березня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **О.О. Кришталю**, **В.І. Цимбалюку**, **В.В. Медведєву** – за цикл праць «Фізіологія та патологія аферентних систем мозку: розкриття механізмів і розробка новітніх методів медичної корекції»;

премію ім. М.М. Крилова **Ю.В. Козаченку**, **Ю.С. Мішурі** та **М.В. Працьовитому** – за цикл праць «Фрактальні та апроксимаційні схеми в теорії випадкових процесів та їхні застосування»;

премію ім. П.А. Тутковського **С.О. Вяловій** та **В.М. Палію** - за монографію «Олег Степанович Вялов. Нариси життя та діяльності»;

премію ім. Ф.І. Шміта **Г.М. Івашківу** - за працю «Декор української народної кераміки XVI - першої половини XX століть»;

премію ім. Д.Ф. Чеботарьова **М.Г. Ахаладзе**, **С.М. Кузнецовій** та **В.Ю. Лішневській** - за цикл праць «Нові підходи до діагностики, профілактики та лікування цереброваскулярної та кардіоваскулярної патології»;

премію ім. Ю.О. Митропольського **О.А. Бойчуку**, **І.Є. Єгоровій** та **В.Д. Кошманенку** - за цикл робіт «Аналітичні та спектральні методи теорії динамічних систем і нелінійних диференціальних рівнянь»;

премію ім. В.І. Трефілова **Ю.М. Ковалю**, **В.А. Лободьку** та **Е.В. Естріну** - за монографії «Деформаційні та релаксаційні явища при перетвореннях мартенсійного типу» та «Мартенситні перетворення»;

премію ім. Л.В. Шубникова **В.О. Голубу**, **Г.М. Каказею** та **Г.Г. Левченку** - за цикл робіт «Новітні багатофункціональні магнітні матеріали: від макросистем до наноструктур; властивості та застосування»;

премію ім. В.М. Хрущова **О.Є. Антонову**, **В.Г. Кіреєву** та **В.С. Петухову** - за серію праць «Розробка наукових засад створення ефективних магнітоелектричних машин з кількома ступенями вільності обертання ротора»;

премію ім. О.О. Потебні **О.П. Загнітко** - за працю «Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис»;

премію ім. С.І. Пекаря **В.Й. Піпі**, **В.Й. Сугакову** та **С.І. Шевченку** - за цикл робіт «Теорія кореляційних і когерентних процесів у напівпровідникових гетероструктурах»;

премію ім. Г.В. Курдюмова **С.О. Котречку**, **Ю.Я. Мешкову** та **В.М. Надутову** - за цикл робіт «Фазові та структурні перетворення як основа оптимізації фізичних властивостей сталей і сплавів»;

премію ім. М.О. Лаврентьєва **Р.М. Кушніру**, **Ю.В. Неміровському** та **В.С. Поповичу** - за цикл праць «Аналітично-чисельні методи дослідження крайових задач теплопровідності та термопружності для структурно-неоднорідних тіл»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.О. Іваниці**, **Л.А. Пасічнику** та **Ф.І. Товкачу** - за цикл праць «Фітопатогенні бактерії - збудники особливо небезпечних хвороб рослин та їх автономні генетичні елементи»;

премію ім. О.М. Динника **І.В. Вовку**, **Н.С. Городецькій** та **В.В. Мелешку** - за цикл праць «Закономірності хвильових процесів в акустичних, пружних і поро-пружних обмежених середовищах»;

премію ім. М.Г. Холодного **В.П. Гелюті**, **С.Я. Кондратюку** та **О.І. Тереку** - за цикл праць «Порівняльні дослідження молекулярно-біологічних і фізіологічних процесів грибів і вищих рослин»;

премію ім. М.М. Доброхотова **М.І. Гасику** та **М.М. Гасику** - за монографію «Електротермія кремнію»;

премію ім. О.І. Бродського **Є.С. Рудакову**, **В.Л. Лобачову** та **С.Л. Литвиненку** - за цикл праць «Механізми окислення вуглеводнів і тіоефірів активованими формами пероксиду водню й радикалами ОН»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **І.А. Калабуху**, **О.В. Хмелю** та **Ю.Ф. Савенкову** - за монографію «Керівництво з хірургії туберкульозу легенів»;

премію ім. М.І. Тугана-Барановського **В.Д. Базилевичу**, **Т.В. Гайдаю** та **Н.І. Гражевській** - за цикл праць «Славетні постаті історії економічної думки України»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Ю.О. Касаткіну**, **В.Ф. Клепикову** та **В.В. Литвиненку** - за цикл робіт «Електрофізичні процеси в ядерних системах і конденсованих середовищах під опроміненням»;

премію ім. М.К. Янгеля **О.В. Дегтяреву**, **О.О. Коноваленку** та **В.А. Асюшкіну** - за цикл праць «Створення ракетно-космічного комплексу з ракетною-носієм «Зеніт-3Ф» та реалізація космічної місії з радіотелескопом «Спектр-Р»»;

премію ім. В.М. Глушкова **В.П. Божуну**, **І.Д. Войтовичу** та **О.В. Палагіну** - за цикл робіт «Інтелектуальні системи та технології сприйняття і обробки інформації різної фізичної природи»;

премію ім. М.П. Барабашова **Ф.П. Величку**, **Ю.М. Круглому** та **В.Г. Шевченку** - за цикл робіт «Фізичні властивості астероїдів за результатами фотометричних спостережень»;

премію ім. А.Ю. Кримського **В.О. Кіктенку** та **О.Д. Огневій** – за цикл праць «Філософсько-релігійні та наукові традиції Сходу в європейській культурі».

2 квітня – У Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка пройшов десятий фестиваль «Французька весна».

23–25 квітня – У Києві в рамках VII Всеукраїнського фестивалю науки влаштовано виставку «Наука – виробництву».

20–23 травня – В Інституті металофізики НАН України Відбулася Міжнародна конференція «Електронна структура та електронна спектроскопія», присвячена пам'яті відомого українського вченого, академіка НАН України В.В. Немошкаленка.

12 вересня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 90-річчю від дня народження В.М. Глушкова.

22 жовтня – Відбулося розширене засідання Координаційної ради з організації спільних робіт КБ «Південне ім. М.К. Янгеля» і наукових установ НАН України, присвячене 90-річчю від дня народження В.Ф. Уткіна – генерального конструктора КБ «Південне» в 1970–1990 [92].

19–22 листопада – Відбулася Міжнародна наукова конференція «Нанорозмірні системи: будова, властивості, технології», організована Інститутом металофізики НАН України.

2013 – Вишла книга «Будник. Справа всього життя» – про життя і діяльність видатного конструктора та ученого в галузі ракетно-космічної техніки В.С. Будника, одного з основоположників практичного ракетобудування в Україні [93].

– Вийшла монографія І.В. Сергієнка «Наукові ідеї В.М. Глушкова та розвиток актуальних напрямів інформатики» [94].

Присвячена 90-річчю від дня народження академіка В.М. Глушкова. Аналізуються ідеї і шляхи розвитку інформатики, відзначається їх важлива роль при побудові комп'ютерних технологій у галузі прикладної математики, теорій програмування та обчислювальних систем. Особлива увага приділяється результатам досліджень і практичних розробок українських учених упродовж останніх трьох десятиріч. Висвітлено їх результати з математичного моделювання складних процесів, створення нових методів розв'язання та дослідження задач оптимізації в різних постановках, розробки комп'ютерних технологій для досліджень в галузі економіки, біології, медицини, захисту інформації в системах.

– Оpubліковано монографію В.Л. Храмової «Постпозитивістська філософія науки та об'єктивність істини» [95].

– Вийшла в світ монографія І.І. Колесник «Українська історіографія: концептуальна історія», (Інститут історії України НАН України) [96].

2013 – Видано останню, четверту, книгу п'ятого тому «Історія української культури» [97].

ПІСЛЯМОВА

Історія Національної академії наук є невід'ємною органічною складовою історії України. Вже в кінці XIX ст., за умов консолідації українських національно-демократичних сил, було усвідомлено необхідність створення національного наукового осередку, який виконував би функції Академії наук. Таким центром в якійсь мірі стало Наукове товариство ім. Т.Шевченка у Львові. На початку XX ст., після деякої лібералізації політичного життя в Російській імперії, подібні функції виконувало Українське наукове товариство в Києві. Інтелігенція України і провідні політичні діячі вже тоді збагнули, що сучасна держава не може існувати без потужного науково-технічного та освітнього потенціалу, і відразу після Лютневої революції 1917 розгорнули роботу по створенню Академії. Вже в березні 1917 на загальних зборах Українського наукового товариства за пропозицією М.С. Грушевського розглядалося питання про організацію цього закладу. Але буремні події 1917 – початку 1918 та слабкий організаційний і фінансовий потенціал уряду Центральної Ради, не сприяли інституційному оформленню Академії.

Нове дихання ідея створення Академії наук дістала в травні 1918, коли ситуація в Україні внаслідок приходу до влади П.П. Скоропадського дещо стабілізувалася і урядом було розпочато широкомасштабні заходи по відновленню нормального функціонування всіх сфер життя. На цьому етапі вирішальну роль в справі створення Академії наук відіграли такі відомі вчені і громадські діячі, як М.П. Василенко і В.І. Вернадський. На відміну від М.С. Грушевського вони відстоювали концепцію створення Академії як державної багатопрофільної установи, а не громадської асоціації вчених переважно гуманітарного профілю. За цією концепцією Академія наук мала стати інституційним органом цілеспрямованого розвитку наукових досліджень в усіх галузях знання, необхідних для піднесення Української держави та виходу її на гідне місце серед країн світу. Тому поряд із гуманітарними в ній гідне місце мали зайняти природничі, технічні та математичні науки.

Сприяв створенню Української академії наук саме на таких засадах гетьман П.П. Скоропадський, який 14 листопада 1918 видав наказ про її організаційне оформлення та призначив її перших дійсних членів. Напередодні, 13 листопада, Рада Міністрів прийняла постанову про фінансування Академії наук.

Отже, керівники Української держави 1917-1918, при всіх своїх ідейно-політичних розбіжностях і відмінностях у поглядах на структуру і функції Академії, добре усвідомлювали її необхідність як загальнонаціонального інтелектуально-дослідницького центру. Вони розуміли, що без сучасної науки Україна ніколи не зможе вийти на рівень розвинутих країн світу і вітчизняна наука не може плідно розвиватися без потужної державної підтримки.

В подальшому більшовицьке керівництво країни також добре розуміло, що без потужної науково-технічної бази і мови бути не може про соціально-економічний розвиток держави. Прагнення до світового панування СРСР, а потім принаймні до паритету сил з США зумовило те, що структура радянської науки була викривлена в бік розробок для військово-промислового комплексу. Але навіть за таких умов науково-дослідні програми і заклади, не пов'язані безпосередньо з військовими замовленнями, отримували необхідний для виконання своїх функцій мінімум фінансування, а престиж вченого був надзвичайно високим.

Динамічного розвитку дістали передусім природничі, математичні і технічні галузі знання. Соціогуманітарні ж науки не могли повною мірою розкрити свій потенціал, оскільки деформувалися ідеологічним тиском і нав'язуванням комуністичної ідеології, декларативна відданість якій часто-густо ставала основним критерієм при оцінці роботи окремих учених і наукових колективів. Численні дослідники з яскравим самостійним мисленням за сталінських часів зазнавали репресій (і часто гинули у в'язницях або таборах примусової праці), утисків та переслідувань, позбавлялися можливості працювати за фахом. Та й у пізніші, хрущовсько-брежневські часи, окремі громадяни також потрапляли за свої думки у в'язниці, табори та психічні лікарні («психушки»).

Але при всьому цьому радянські керівники розуміли значення науки для гідного місця держави в світі і перспектив її розвитку та забезпечували їй стабільне фінансування, яке дорівнювало 3-5 % валового внутрішнього продукту (ВВП) (нині в Україні фінансування науки з бюджету становить 0,3-0,5 % ВВП). Тому, попри всі негаразди, вітчизняна наука, особливо впродовж 50-70-х років, уславилася видатними досягненнями, зокрема в галузі математики, механіки, кібернетики, фізики, хімії, біології, літакобудування, електрозварювання, матеріалознавства тощо. Тут сформувалися і успішно функціонували всесвітньовідомі наукові школи - Л.В. Писаржевського, О.О. Богомольця, О.В. Палладіна, М.М. Стражеска, В.П. Філатова, М.М. Боголюбова, харківські теоретичної фізики та кріогеніки, київські металознавча, матеріалознавча, електрозварювання та ін.

Певні досягнення мали й окремі гуманітарні науки, наприклад археологія чи лінгвістика, в яких ідеологічний пресинг був менший, ніж у тих наукових сферах, які проголошувалися царинною ідеології. Але навіть в таких заідеологізованих галузях, як філософія, історія, економічна наука, відбувалися малопомітні, приховані процеси продуктивного саморозвитку. Це об'єктивно сприяло подоланню старої догматики на рівні свідомості спочатку провідних інтелектуалів, а потім і пересічної більшості фахівців, готувало українських гуманітаріїв і суспільствознавців до роботи в нових умовах, при відсутності ідеологічних гальм. Так, впродовж 70-80-х рр. поступово визрівали вітчизняні соціологія і культурологія, дослідження в галузі світової економіки і міжнародних відносин тощо, які принесли реальні наукові результати вже у 90-х рр.

Наприкінці 80-х, особливо в 90-х рр., ситуація в науках соціально-гуманітарного профілю принципово змінилася. Ідеологічний тиск спочатку зменшився, а потім, принаймні на

державному рівні, майже зник. Інша річ, що з'явилися деякі національно акцентовані громадські діячі, які проголосили себе новими ідеологами.

Водночас фінансування науки катастрофічно скоротилося. Життєвий рівень більшості вчених досяг принизливо-жалюгідного рівня і, на відміну від 60-80-х рр., його вже ніхто і не порівнює з стандартами життя вчених і викладачів вищої школи в розвинутих і навіть не дуже розвинутих країнах світу. При цьому коштів, що виділяються на Академію наук, ледве вистачало на мізерні зарплати. Ні про яке фінансування масштабних наукових проєктів, які передбачають проведення експериментів на сучасному устаткуванні, не йдеться. Обладнання більшості лабораторій безнадійно застаріло і досягти помітних результатів з його допомогою практично неможливо. Тому не дивно, що спочатку 90-х років спостерігається масовий відтік вітчизняного інтелекту за кордон. Особливо це стосується молодих здібних і енергійних фахівців, які не бачать для себе перспектив у вітчизняних наукових установах, що занепадають на очах. З іншого боку, енергійна, амбітна, здібна, здатна до творчої діяльності молодь відвертається від науки і шукає інших засобів забезпечення собі рівня життя, відповідно до стандартів рекламних роликів. А це призводить до того, що наука не відтворюється на рівні спадкоємності поколінь, і цілі наукові напрями, які колись плідно розроблялися і розвивалися, залишилися не забезпеченими молодими, дієздатними в творчодослідницькому відношенні кадрами, розпадаються і наукові школи.

На жаль, у верхніх ешелонах влади тривалий час охоче сприймалися демагогічні заяви горе-реформаторів монетаристської орієнтації про те, що все, в тому числі й наукова та освітня сфери, має жити за ринковими законами і гинути, якщо не здатне вижити за умов ринку. Але кожному, хто хоч якось причетний до наукового життя, добре відомо, що фундаментальна наука і по-справжньому глибока освіта не можуть розвиватися на ринкових засадах і потребують фінансової підтримки.

В нинішньому світі, коли передові країни Заходу і Далекого Сходу вийшли на рівень інформаційного суспільства, розвиток науково-технічної сфери є вирішальним фактором для визначення подальшої долі будь-якої країни. Глобалізація визначає жорсткі правила гри на світовій арені. Шанси на гідне життя мають ті країни, де на найвищому рівні знаходяться інформаційно-науково-технічна сфера, освіта, охорона здоров'я, тобто та сфера життя, яка опинилася у нас у найзанедбанішому стані.

Нині незалежній Україні ясно, що розрахунки на краще майбутнє, які засновувалися на її нібито багатих природних ресурсах, можливостях розвитку сільського господарства і створеному в радянський час потужному індустріальному потенціалі, не виправдалися. Якою мірою можливо і чи можливо в принципі зламати існуючі в Україні тенденції? Якщо розраховувати на перспективу (хоч би на життя одного покоління), доцільно розглянути можливість подолання системної кризи, приділивши першочергову увагу (передусім надавши достатнє фінансування), соціальній сфері, інакше кажучи, зробивши інвестування в людину. Цей шлях повинен передбачати передусім підтримку з боку держави вітчизняної науки, вирішальною мірою зосередженою в НАН України. Без забезпечення гідного рівня життя вчених та інженерів та умов для їх продуктивної праці неможливо сподіватися на подолання кризи, яка має не тільки економічну, а й системну, соціокультурну природу.

Досвід повоєнних Німеччини, Японії та багатьох інших країн, яким пощастило ефективно подолати кризу і в лічені роки піднятися на вершини досягнень сучасної цивілізації, свідчить про можливість успішного поєднання високої економічної ефективності і соціальної орієнтації в економічному розвитку. Вкладання в охорону здоров'я, освіту і підвищення кваліфікації, науку ведуть до економічного піднесення країни і зростання її конкурентоспроможності на міжнародній арені. А останнє не можливе без роботи потужних науково-дослідних колективів, які існують у системі Національної академії наук. Саме людина з її знаннями, досвідом, ідейно-ціннісними мотиваціями відіграє вирішальну роль в процесі економічного та будь-якого іншого суспільного життя. Отже, найбільше надбання кожної нації – її соціальний капітал, який включає природжені здібності людини, рівень її освіти, професійну кваліфікацію, стан здоров'я тощо.

Але при всіх негативних тенденціях останніх років стан справ у зазначених сферах України виглядає не зовсім безнадійним. У суспільстві, зокрема в НАН України та інших науково-дослідних інститутах і вищих навчальних закладах, зберігаються ще значний запас нагромадженого в попередні десятиліття науково-освітньо-культурного потенціалу та орієнтація багатьох людей на цінності професійної відповідальності та освіченості. Масова комп'ютеризація продемонструвала можливість поєднання наявних у нашому суспільстві знань і професійних навичок з останніми інформаційними досягненнями.

Потужним підґрунтям можливого піднесення країни є наш людський капітал, в його традиційній, укоріненій в глибинах східнохристиянської ментальності формі, з ціннісною орієнтацією на працю заради самореалізації та здобуття поваги та авторитету. Тому Україна не має і принципово не може мати жодних підвалин для подолання кризи, крім людського потенціалу. Але останній, особливо в науковій сфері, зокрема в системі НАН України, на наших очах з надзвичайною швидкістю зазнає ерозії.

Відтак основні зусилля влади мають бути спрямованими передусім саме на підтримку і розвиток науково-освітньо-культурно-медичної сфери, сфери якості життя. Необхідно відновити якість життя людини при орієнтації не на "навздогін" розвинутих країн Заходу послідовним проходженням тих фаз, які ті долали впродовж багатьох десятиліть (що неможливо), а на адаптацію сучасних технологічних і соціальних здобутків до властивостей і вже наявних якостей нашої людини. Але без потужного наукового забезпечення, без скоординованої праці співробітників НАН України та інших науково-дослідних установ це здійснити неможливо. Ось чому всіляка підтримка Національної академії наук України є не тільки і не стільки справою честі і гідності нашої держави, а передусім необхідною передумовою самої можливості подолання сучасної системної кризи і подальшого розвитку України.

Тому стратегічним напрямком державної політики має стати констатація першочерговості розвитку науки, освіти і медицини, визначення їх як пріоритетних, високоінтелектуальних і науковомістких галузей економіки. Без мобілізації наукових сил держави, здебільшого зосереджених в установах Національної академії наук, здійснити такий прорив неможливо. За таких умов НАН України має відіграти вирішальну роль в забезпеченні виходу нашої держави на рівень розвинутих країн інформаційного суспільства.

Список літератури та архівних матеріалів по розділах

Передісторія НАН України (друга половина XIX ст. – початок XX століття)

1. Львівський університет. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1986.
2. Багалеї Д.И. Опыт истории Харьковского университета. – Харьков, 1893-1904. – 2 т.
3. Розвиток науки в Київському університеті за сто років. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1935.
4. Маркевич А.И. Двадцатипятилетие Императорского Новороссийского университета. Исторические записки и академические списки. – Одесса, 1890.
5. Онопрієнко В.І., Реєнт О.П., Щербань Т.О. Українське наукове товариство: 1907-1921 роки. – К., 1998.
6. Онопрієнко В.І. Академія наук України і Наукове товариство ім. Шевченка як центри українознавства // Вісник АН України. – 1993. – № 12. – С. 51-59.
7. История отечественной математики (1801- 1917). – К.: Наук. думка, 1967. – Т. 2.
8. История механики в России. – К.: Наук думка, 1987.
9. Очерки истории отечественной астрономии. С древнейших времен до начала XX в. – К.: Наукова думка, 1992.
10. Храмов Ю.О. Наукова робота з фізики на Україні до Великої Жовтневої соціалістичної революції / Нариси історії природознавства і техніки, 1977. – Вип. 23. – С. 55- 69.
11. Храмов Ю.А. История физики. – К.: Феникс, 2006.
12. Шендеровский В.А., Кожушко Б. П. Юліуш Планер – першовідкривач рідких кристалів (відновлення пріоритету) // Наука та наукознавство. – 2010 – № 4 (70). – С. 41 – 48.
13. Влох О.Г., Гайдай Р.П., Пляцко Р.М. Іван Пулій та становлення рентгенології / Нариси з історії природознавства і техніки, 1994. – Вип. 41. – С. 63-75.
14. Развитие физической химии на Украине. – К.: Наук. думка, 1989.
15. Развитие аналитической химии на Украине. – К.: Наукова думка, 1982.
16. Развитие органической химии на Украине. – К.: Наук. думка, 1979.
17. Развитие химической технологии на Украине. – К.: Наукова думка, 1976. – Т. 1.
18. Развитие биологии на Украине. – К.: Наукова думка, 1984-1985. – 3 т.
19. Развитие металлургии в Украинской ССР. – К.: Наук. думка, 1980.
20. Бенардос Н.Н. Научно-технические изобретения и проекты. – К.: Наук. думка, 1982.
21. Писаренко Г.С. Степан Прокопьевич Тимошенко. – К.: Наук. думка, 1979.
22. Развитие строительной науки и техники в УССР. – К.: Наук. думка, 1989. – Т. 1.
23. Глебова А.Н., Храмов Ю.А. К вопросу о приоритете в создании магнетронного генератора / Нариси з історії природознавства і техніки, 2000. – Вип. 43. – С. 3-15.
24. Онопрієнко В.І., Кистерская Л.Д., Севбо П.И. Евгений Оскарович Патон. – К.: Наук. думка, 1988.
25. Создатели новой техники в Украинской ССР. – К.: Наукова думка, 1991.
26. Маркевич М. История Малороссии. – М., 1842-1843. – 5 т.
27. Антонович В. Про козацькі часи в Україні. – Коломия: Галицька накладня, 1912.
28. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. – Харків, 1918.
29. Єфіменко О. Історія українського народу. – Харків: Держвидав України, 1922.
30. Грушевський М. Історія України-Руси. – Львів-Київ, 1898-1936. – 10 т.
31. Яворницький Д. История запорожских казаков. – СПб., 1892-1897. – 3 т.
32. Хвойко В. Древние обитатели среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена. – К., 1913.
33. Потебня А. Мысль и язык. – Х., 1892.
34. Драгоманов М. Розвідки про українську народню словесність і письменство. – Львів, 1899-1907. – 4 т.
35. Франко І. Наукові праці. – К.: Наукова думка, 1985-1987.
36. Петров Н. Очерки из истории украинской литературы XVII-XVIII веков. – К., 1911.
37. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1913. – 2 т.
38. Грушевський М. Історія української літератури. – Київ-Львів, 1923-1927. – 5 т.
39. Крымский А.Е. История арабов и арабской литературы, светской и духовной. – М., 1914. – 3 ч.
40. Крымский А.Е. История Турции и ее литературы. – М., 1910. – 2 т.
41. Крымский А.Е. История Персии, ее литературы и дервишской теософии. – М., 1909-1917. – 3 т.
42. Павленко Ю.В., Руда С.П., Хорошева С.А., Храмов Ю.О. Природознавство в Україні до початку XX ст. – К.: Академперіодика, 2001.

Заснування Української академії наук у Києві та її організаційне оформлення (1918-1926)

1. Чотири універсали. – К.: Добровільне т-во книголюбів України, 1990.
2. ЦДАВО України. – Ф. 1063, оп. 2, спр. 2, арк. 2-6.
3. ЦДАВО України. – Ф. 1115, оп. 1, спр. 4, арк. 5-8.
4. ЦДАВО України. – Ф. 1115, оп. 1, спр. 5, арк. 10-11.
5. ЦДАВО України. – Ф. 1115, оп. 1, спр. 4, арк. 9.
6. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність. 1917-1919. – К.: Манускрипт, 1995.
7. Грушевський М.С. Історія України – Руси. – К.: Наукова думка, 1991. – 11 т.
8. Грушевський М.С. Історія української літератури. – Київ – Львів, 1923 – 1927. – 5 т.
9. Крип'якевич І. П. Михайло Грушевський. Життя і діяльність. – Л., 1935.

10. Феденко П. Влада Павла Скоропадського. – К., 1995.
11. Скоропадський П. Спомини. – К.: Україна, 1992.
12. Вернадский В.И. Труды по всеобщей истории науки. – М.: Наука, 1988.
13. Грушевський М. Наукова діяльність Товариства імені Шевченко в 1886 і 1887 рр. // «Діло», 1898.
14. Грушевський М. Львовское Ученое общество имени Шевченко и его вклад в изучение Южной Руси // Журнал Министерства народного просвещения. – 1904 – Ч. 352 – март.
15. Онопрієнко В.І., Реєнт О.П., Щербань Т.О. Українське наукове товариство: 1907–1921 роки. – Київ, 1998.
16. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 10, спр. 32877, арк. 1.
17. НБУВ НАН України. – Ф. 10, спр. 32254, арк. 3.
18. ЦДАВО України. – Ф. 2201, оп. 1, спр. 135, арк. 5.
19. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 10, спр. 32919, арк. 1.
20. Архів Президії АН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 14, арк. 2.
21. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 3, спр. 32919, арк. 95.
22. ЦДАВО України. – Ф. 2201, оп. 1, спр. 135, арк. 6.
23. Архів РАН. – Ф. 518, оп. 4, д. 99, л. 1–2.
24. Збірник праць комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві. – Київ, 1919.
25. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 12–15 зв.
26. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 19–22.
27. Державний Вістник. – 1918. – №30. – 4 серпня.
28. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 23–24 зв.
29. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 25–26 зв.
30. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 28–30.
31. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 31–32 зв.
32. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 34–35.
33. Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 1, арк. 11.
34. Дубровіна Л.А., Онищенко О.С. Історія Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998.
35. ІР ЦНБ АН України. – Ф. 40, оп. 1. спр. 1346, арк. 27.
36. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 40–41 зв.
37. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 42–43.
38. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 80–80 зв.
39. Пояснюча записка до законопроекту про заснування Української академії наук у Києві. – К., 1918.
40. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1, арк. 13.
41. Винниченко В. Відродження нації. – К.: Політвидав України, 1990. – Ч. 3.
42. ЦДАВО України. – Ф. 2201, оп. 1, спр. 135, арк. 6.
43. Державний вісник, 1918, №73, 22 листопад.
44. Полонська-Василенко Н. Українська Академія наук (нарис історії) (1918–1930). – Мюнхен, 1955. – Ч. 1.
45. Статут Української академії наук у Києві. – К., 1919.
46. ЦДАВО України – Ф. 2201, оп. 1, спр. 135, арк. 37.
47. Державний вісник, 1918, №81, 6 грудня.
48. Протоколи засідань фізично-математичного Відділу УАН у Києві. 1918 – Київ. – 1919.
49. ЦДАВО України. – Ф. 2201, оп. 1, спр. 135, арк. 60.
50. ІР НБУВ НАН України – Ф. 40, спр. 44, арк. 1.
51. Інститут технічної механіки / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998.
52. Акліматизаційний сад / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998.
53. ІА НБУВ НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 1, арк. 11.
54. Комісія для виучування народного (звичаєвого) права України / Історія Національної академії наук України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998.
55. Інститут економічної кон'юнктури / Історія НАН України. 1924–1928. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998.
56. ІА НБУВ НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 1, арк. 11.
57. ІА НБУВ НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 8, арк. 2–2 зв.
58. Архів Президії АН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 8, арк. 1–2, 2 зв.
59. Архів Президії АН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 14, арк. 2.
60. Архів Президії АН України. – Ф. 251, оп. 1 спр. 8, арк. 11–11 зв.
61. ЦДАВО України. – Ф. 2201, оп. 1, спр. 136, арк. 3–3 зв.
62. ІА НБУВ НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 5, арк. 6–6 зв.
63. Варава Т.В. Структура, персональний склад і діяльність словникових комісій УАН ВУАН (1918–1931) // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2005. – Вип. 10. – С. 124–127.
64. Звідомлення про діяльність УАН у Києві до 1 січня 1920 р. – Київ, 1920.
65. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26122, арк. 3–4.
66. Журба О.І. Київська археографічна комісія 1843–1921. – Київ: Наук. думка, 1993.

67. ІР ЦНБ АН України. - Ф. 10, спр. 32919, арк. 105-106.
68. Макаренко М. Музей мистецтв бувший ім. Б.І. та В.М. Ханенків Української Академії Наук. Провідник. - К.: Червоний Шлях, 1924.
69. Кордыш Л.И. Гравитация и инерция // Университетские известия, 1918. №3/4.
70. Кисіль О. Український вертеп. - К., 1918.
71. Комісія для вивчення флори України / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 509.
72. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26123, арк. 6.
73. Статут і штати УАН у Києві. - К., 1919.
74. Дорошенко Д. Історія України: 1917-1923. Українська Гетьманська Держава. - Ужгород, 1932. - Т. 2.
75. Ботанічний сад / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 509.
76. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26128, арк. 1-1 зв.
77. Сытник К.М., Апанович Е.М., Стойко С.М. В.И. Вернадский: Жизнь и деятельность на Украине. - Киев: Наукова думка, 1988.
78. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26129, арк. 2-2 зв.
79. ІР НБУВ НАН України - Ф. 1, спр. 26129, арк. 2-2 зв.
80. Усенко І. Правничо-термінологічна комісія ВУАН // Академічна юридична думка. - 1998.
81. Перший піврік існування УАН та начерк її праці до кінця 1919 р. - Київ, 1919.
82. Комісія для вивчення природних багатств України / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 502-503.
83. Холодний Г. До історії організації термінологічної справи на Україні // Вісник ІУНМ. - 1928. - Вип. 1. - С. 9-20.
84. Варава Т.В. Словникові комісії УАН-ВУАН (1918-1933) // Бібліотечний вісник - 2000. - №3.
85. Лабораторія фізичної хімії / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 504.
86. Зоологічний музей / Історія Національної академії наук України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 508.
87. ІР НБУВ НАН України - Ф. 1, спр. 26136, арк. 1-2.
88. Рибалко О.Л. УАН в обороні діячів культури (1919-1920) // Слово і час. - 1990. - №12.
89. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26138, арк. 1-2 зв.
90. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26141, арк. 1-2 зв.
91. ІР НБУВ. - Ф. 36, спр. 663, арк. 1.
92. ІР НБУВ. - Ф. 1, спр. 26142, арк. 1-2.
93. ІР НБУВ. - Ф. 1, спр. 26143, арк. 1-2 зв.
94. Інститут для вивчення економічної кон'юнктури / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 513.
95. Комітет для вивчення фауни / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 507.
96. ІР ЦНБ АН України. - Ф. ІІ, оп. 2, спр. 11, арк. 2.
97. ІР НБУВ. - Ф. 1, спр. 26148, арк. 1-5.
98. Жидівська історично-археографічна комісія / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 492.
99. Житецький Г. В.П. Науменко // Книжний вісник. - 1919. - № 2. - С. 99.
100. Геологічний кабінет / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 492.
101. Комітет охорони пам'яток історії та мистецтва / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 499.
102. ІР ЦНБ АН України, - Ф. 1, архів А.Ю. Кримського, спр. 22764, арк. 1-2 зв.
103. Вороненко В.В., Кістерська Л.Д., Матвеева Л.В., Усенко І.В. Микола Прокопович Василенко. - К.: Наук. думка. - 1991.
104. Комісія для видавання пам'ятників нової української літератури) / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 499.
105. ІР НБУВ. - Ф.1, спр. 26154, арк. 1-2.
106. Комісія для дослідів над бюджетами / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 515.
107. Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві. - Київ, 1919.
108. ІР НБУВ НАН України. - Ф.1, спр. 26144, арк. 1-2; спр. 26145, арк. 8-9; спр. 26143, арк. 1-2 зв.; спр. 26147, арк. 1-1зв.; спр. 26126, арк. 1-2; спр. 26126, арк. 1-2; спр. 26132, арк. 1-2; спр. 26143, арк. 1-2 зв.; спр. 26147, арк. 1-1зв.; спр. 26148, арк. 1-5 зв.; спр. 26141, арк. 1-2 зв.; спр. 26145, арк. 8-9; спр. 26126, арк. 1-2; спр. 26146, арк. 1-2.
109. Комісія Першого, Історично-філологічного відділу, для присуду премій ім. М.Костомарова, О. Потебні, В. Антоновича, М. Драгоманова / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 501.
110. Перший піврік існування Української Академії Наук у Києві та начерк її праці до кінця 1919 року. - К., 1919.
111. Записки Історично-Філологічного Відділу Української Академії Наук. - К., 1919. - Кн. І.

112. Ревуцький Д. Українські думи та пісні історичні. - К.: Т-во Час, 1919.
113. Комісія для складання археологічної карти України / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 498
114. ЦДАВО України. - Ф. 166, оп. 1, спр. 140, арк. 13-14.
115. ІР ЦНБ АН України. - Ф. 1, архів А.Ю. Кримського, спр. 26183, арк. 3-4.
116. Товариство економістів при УАН / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 515.
117. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26166, арк. 1-8.
118. Комісія для дослідів над історією громадсько-політичних течій на Україні / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 494-495
119. Громадське слово - 1920 - №16.
120. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26170, арк. 1-3.
121. Історія Академії наук України. 1918-1923. Документи і матеріали. - К., 1993. - С. 417.
122. ІР НБУВ НАН України - Ф. 10, спр. 18803, арк. 1.
123. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26171, арк. 6.
124. Комісія для видавання творів Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, В.Б. Антоновича та М.П. Драгоманова / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 494.
125. Кульчицький С., Павленко Ю., Руда С., Храмов Ю. Історія Національної академії наук України. 1918-1998. - К.: Фенікс, 2000.
126. ІР НБУВ НАН України - Ф. 1, спр. 26180, арк. 1.
127. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26183, арк. 1-2 зв.
128. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26186, арк. 1-4.
129. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26174, арк. 1-4зв.; спр. 26162, арк. 2-4; спр. 26161, арк. 1-4 зв.; спр. 26165, арк. 1-4; спр. 26539, арк. 1-12; спр. 26166, арк. 1-8.
130. Комісія для складання історичного словника української мови / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 491.
131. Комітет для видання творів О.О. Потебні / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 494.
132. Комісія для складання енциклопедичного словника / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 493.
133. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 10, спр. 18196, арк. 1-1 зв.
134. Комісію для вивчення історії громадсько-політичних рухів в Україні / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 494-495.
135. ІР ЦНБ АН України. - Ф. 40, спр. 39, арк. 1- 17.
136. Комісія для складання енциклопедичного словника / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 489
137. Архів Президії АН України. - Ф. 2, оп. 2, спр. 9, арк. 55 зв.
138. ЦДАВО України. - Ф. 166, оп. 2, спр. 451, арк. 197-198.
139. Археологічний комітет / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 488.
140. Комісія вищої математики / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 506.
141. Вісті Київського губернського революційного комітету - 1921. - №84. - 23 лютого.
142. Правниче товариство / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 515.
143. Збір законів і розпоряджень Уряду України. - Харків, 1921. - Ч. 2 - С. 45-46.
144. Вісті Київського губернського революційного комітету. - 1921. - №77. - 15 лютого.
145. ЦДАВО АН України. - Ф. 1, оп. 2, спр. 399, арк. 8.
146. ІР ЦНБ АН України. - Ф. 10, спр. 32311, арк. 1.
147. Центральний архів давніх / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 488.
148. Геометричний інститут / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 506.
149. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26201, арк. 2.
150. Народний семінар для виучування цивільного та народного права / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 515.
151. Музей антропології та етнології ім. Ф.К. Вовка / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 488.
152. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26209, арк. 1-1зв.
153. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 10, спр. 12636, арк. 1.
154. Інститут експериментальної медицини та епідеміології / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 510.
155. Археологічна комісія / Історія НАН України. 1929-1933. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1998. - С. 498.
156. Об'єднання УАН та Українського наукового товариства / Історія НАН України. 1918-1923. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 1993. - С. 418-419.

157. Бюро наочного приладдя та навчання / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 512.
158. Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927 / Зб. документів і матеріалів. – К., 1979. – С. 191–193.
159. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26221, арк. 5–7.
160. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 10, спр. 1268, арк. 1.
161. Інститут української наукової мови / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 492.
162. Комісія геофізична / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 506.
163. Геодезичний інститут / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 506.
164. ІР ЦНБ АН України. – Ф. І, спр. 26219.
165. Інститут мікробіології ім. Ф.З. Омельченка / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 508.
166. Вісті ВУЦВК. – 1921 – Ч. 132. – 21 липня.
167. ІР ЦНБ АН України. – Ф. І, спр. 23292, арк. 1–2.
168. Вісті ВУЦВК. – 1921. – Ч. 174 – 16 вересня.
169. ЦДАВО України. – Ф. 2, оп. 2, спр. 22, арк. 213.
170. ІР ЦНБ АН України. – Ф. І, спр. 26223, арк. 2–12.
171. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26227, арк. 1–2.
172. ІА НБУВ НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 6, арк. 7.
173. Ботанічний кабінет (музей) та Гербарій / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 509.
174. ІР ЦНБ АН України. – Ф. І, спр. 26234, арк. 1–2.
175. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26230, арк. 1–2.
176. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26230, арк. 1–2.
177. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917–1959 рр. (1917 – червень 1941 рр.). – К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1960. – Т. 1.
178. Дніпровська біологічна станція / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 508.
179. Інститут української наукової мови / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 492.
180. Редакційно-видавнича комісія / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 489.
181. Музей антропології та етнології ім. Ф.К. Вовка / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 512.
182. Найголовніші правила українського правопису. – К.: Держ. вид-во України, 1921.
183. Вісті ВУЦВК. – 1922. – 1 січня.
184. ЦДАВО України. – Ф. 1, оп. 2, спр. 876, арк. 21–21 зв.
185. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26246, арк. 1.
186. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26248, арк. 1–2 зв.
187. Історично-літературне товариство / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 501.
188. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26253, арк. 1.
189. ІР НБУВ – Ф. 1, спр. 26264, арк. 1.
190. Архів Президента РФ. – Ф. 3, оп. 58, спр. 175, арк. 93.
191. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26266, арк. 1–2 зв.
192. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26248, арк. 1–2 зв.
193. Там само. – Спр. 26241, арк. 1–3 зв.
194. Там само. – Спр. 26248, арк. 1–2 зв.
195. Там само. – Спр. 26238, арк. 1–2.
196. Там само. – Спр. 26242, арк. 1.
197. Там само. – Спр. 26255, арк. 1–1 зв.
198. Там само. – Спр. 26257, арк. 1.
199. Опоков Е.В. Водные богатства Украины. – К.: Госиздат Украины, 1925.
200. Інститут механіки. – К.: Наук. думка, 1978.
201. Скрипник Г. До 85-річчя Інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії // Народна творчість і етнографія. – 2006. – №5.
202. Грінченко М. Історія української музики. – К.: Спілка, 1922.
203. ІА НБУВ НАН України. – Ф. 206, оп. 1, спр. 3, арк. 1.
204. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26284, арк. 1.
205. Рулін П.І. Український Театральний музей. Завдання і перспективи. – К., 1927.
206. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26283, арк. 1–2.
207. Там само. – Спр. 26292, арк. 1–2.

208. Митропольский Ю.А. Николай Митрофанович Крылов // Украинский математический журнал. - 1979. - Т. 31. - №6.
209. Онопрієнко В.І. Володимир Іванович Лучицький. - К.: Наук. думка, 1991.
210. Шмальгаузен И.И. Основы сравнительной анатомии позвоночных. - М. - П.: Госиздат, 1923.
211. Грушевський М.С. Історія української літератури. - К., 1923. - Т. 1.
212. Попов П.М. Записки до історії українського письменства XVII-XVIII вв. - К.: ДУАН, 1923.
213. ІР НБУВ. - Ф. 1, спр. 26299, арк. 1.
214. ІР НБУВ НАН України - Ф. 1, спр. 26314, арк. 1-1зв.
215. ІР НБУВ НАН України - Ф. 1, спр. 26301, арк. 1-1зв.
216. Там само. - Спр. 26306, арк.1-1зв.
217. Левитский Г.А. Материальные основы наследственности. - К.: Гос. изд. Укр., 1924.
218. Плевако М.А. Шевченко й критика. Еволюція поглядів на Шевченка. - Х.: Червоний шлях, 1924.
219. ІР НБУВ. - Ф. 1, спр. 26321, арк. 1.
220. ІР НБУВ. - Ф. 1, спр. 26324, арк. 1.
221. ЦДАВО України. - Ф. 166, оп. 4, спр. 244, арк. 368-375.
222. ІР НБУВ. - Ф. 1, спр. 26330, арк. 1-1 зв.
223. ЦДАВО України. - Ф. 166, оп. 7, спр. 561, арк. 148-153.
224. ІР НБУВ НАН України. - Ф. 1, спр. 26321, арк. 1-2.
225. Птуха В.М. Статистическая наука на Западе. - Х.: ЦСУ УССР, 1925.
226. Історія НАН України. 1918-1998. - К.: Фенікс, 2000.
227. ІР НБУВ. - Ф.1, спр. 26350, арк. 1-2.
228. ІР НБУВ. - Ф.1, спр. 26351, арк. 1.
229. Горбунов Б.М. Додаткові напруги підземного згину в поясах мостових зв'язнів від цупкості вузлів під впливом сторчового обтяження. - К.: НКО УРСР - ВУАН, 1932.
230. Величко С. Сказання про війну козацьку з поляками. - К.: Вид.-во Акад. наук, 1926.

Становлення фундаментальної академічної науки (1927-1941)

1. ІР НБУВ. - Ф. 1, спр. 26373, арк. 1-2.
2. ІР НБУВ. - Ф. 1, спр. 13072-13273, арк. 186.
3. ІР НБУВ. - Ф. 1, спр. 26387, арк. 6-7.
4. Історія НАН України (1929-1933). Документи і матеріали. - К., 1998.
5. ЦДАГО України. - Ф. 1, оп. 6, спр. 122, арк. 83-84.
6. ЦДАВО України. - Ф. 166, оп. 7, спр. 199, арк. 65.
7. Птуха М.В. П'ять років існування III Соціально Економічного Відділу Української Академії Наук (1919-1923). - К., 1924.
8. ІР ЦНБ АН України. - Ф.1, спр. 23292, арк. 140-141.
9. Развитие физической химии на Украине. - Киев: Наук. думка, 1989.
10. Институт ботаники им. Н.Г. Холодного АН УССР. - Киев: Наук. думка, 1985.
11. Биологи. Биографический справочник. - К.: Наук. думка, 1984.
12. 50 лет Харьковскому физико-техническому институту АН УССР. - Киев: Наук. думка, 1978.
13. ЦДАВО України. - Ф.166, оп. 7, спр. 564, арк. 36-38.
14. ЦДАВО України. - Ф. 166, оп. 7, спр. 198, арк. 26-29.
15. ЦДАГО України. - Ф. 1, оп. 16, спр. 6, арк. 82.
16. ІР НБУВ. - Ф. 1, спр. 26393, арк. 5-7.
17. ЦДАВО України. - Ф. 166, оп. 7, спр. 198, арк. 60-62.
18. Физико-технический институт на Украине // Научный работник. - 1928. - № 7.
19. Институт микробиологии и вирусологии им. Д.К. Заболотного. - Киев: Наук. думка, 1985.
20. ЦДАГО України. - Ф. 1, оп. 16, спр. 1, арк. 179 зв.
21. Архів Президії НАН України. - Ф. 251, оп. 1, спр. 27, арк. 172-176.
22. Історія НАН України в суспільно-політичному контексті. 1918-1998. - К.: Фенікс, 2000.
23. Історія НАН України. 1924-1928: Документи і матеріали. - К.: Нац. бібл. України, 1998.
24. Птуха М.В. Смертність у Росії й на Україні. - К. - Х., 1928.
25. Палладін О.В. Академія наук УРСР.- К.: Вид-во АН УРСР, 1944.
26. Пристайко В. Жертви терору: як ДПУ боролось з українською академічною наукою // З архівів ВУЧК - ГПУ - НКВД - КГБ. - 1994. - №1.
27. Архів Президії НАН України. - Ф. 251, оп. 1, спр. 33, арк. 63.
28. Листопадова сесія ВУАН // Вісті Всеукраїнської академії наук. - 1929. - №3/4.
29. Збірник праць, присвячений сорокаліттю наукової діяльності Євгена Оскаровича Патона, 1897 - 1937. - К., 1937.
30. Ларин А.А. Деятельность института строительной механики АН УССР в области динамической прочности в 1930-1940-е гг. // Вестник НТУ «ХПИ». - 2008. - №53.
31. ЦДАВО України. - Ф. 166, оп. 9, спр. 1420, арк. 35.
32. ЦДАГО України. - Ф. 1, оп. 20, спр. 7092, арк. 51-57.
33. Комуніст // 1930, 25-26 лютого.
34. ЦДАГО України. - Ф.1, оп. 20, спр. 3098, арк. 59-60.
35. Вальтер А.К. Про роботу Українського фізико-технічного інституту // Українські фізичні записки. - 1938. - Т. VII. - Вип. 1.

36. ЦДАВО України. - Ф. 166, оп. 9, спр. 871, арк. 123-126.
37. Штрум Л.Я. Фазова швидкість в кінематиці теорії релятивності // Українські фізичні записки. - 1930. - Т. II. - С. 87-90.
38. Пристайко В., Шаповал Ю. Справа «Спілки визволення України». - Київ: Інтел, 1995.
39. Павленко Ю., Ранюк Ю., Храмов Ю. «Дело» УФИ (1935-1938). - К.: Фенікс, 1998.
40. ЦДАВО України. - Ф. 166, оп. 10, спр. 569, арк. 9-13, арк. 17.
41. Історія НАН України. 1934-1937. Документи і матеріали. - К.: НБУВ, 2003.
42. ЦДАГО України. - Ф. 1, оп. 20, арк. 4194, арк. 33-34.
43. Артемський А.Я. Що таке Всеукраїнська Академія наук. - Київ, 1931.
44. Шубников Л.В. Избранные труды. Воспоминания. - К.: Наукова думка, 1990.
45. Архів Президії НАН України. - Ф. 251, оп. 1, спр. 53, арк. 1-4.
46. Затонський В.П. Національно-культурне будівництво і боротьба проти націоналізму. - К.: Вид-во ВУАН, 1934.
47. Архів Президії НАН України. - Ф. 251, оп. 1, спр. 56, арк. 42-45.
48. ЗУ УСРР. - 1934. - №14. - Ст. 114. - С. 2-5; Ст. 115. - С. 7-8.
49. ЗУ УСРР. - 1934. - № 14. - Ст. 117. - С. 10.
50. Харьковский рабочий. - 1934. - 20 мая.
51. Крылов Н.М., Боголюбов Н.Н. Основные проблемы нелинейной механики. - К.: ВУАН, 1934.
52. Бродский А.И. Избранные труды. - К.: Наук. думка, 1974.
53. Крылов Н.М., Боголюбов Н.Н. Введение в нелинейную механику. - К., 1937.
54. Ландау Л.Д. Собрание трудов. - М.: Наука, 1969. - 2 т.
55. Інститут математики. - К., 1997.
56. Вісті Академії наук УСРР, 1936, ч. 5-6.
57. Статут Академії наук Української Соціалістичної Радянської Республіки. - К., 1936.
58. Гунчак Т. Україна. Перша половина ХХ століття. - К.: Либідь, 1993.
59. Інститут строительной механики к XX-летию Великой социалистической революции. - К., 1938.
60. Крилов М.М., Боголюбов М.М. Загальна теорія міри в нелінійній механіці // Збірник праць з нелінійної механіки. - К., 1937. - С. 29-54.
61. Крылов Н.М., Боголюбов Н.Н. Введение в нелинейную механику. - К., 1937.
62. Гершензон Сергей Михайлович. - К.: Наук. думка, 1984.
63. Архів Президіума НАН України. - Особиста справа академіка Гольдмана Олександра Генріховича. - Оп. 567, №3, арк. 73.
64. Хроніка. Резолюція сесії фізичної групи АН СРСР про роботу Інституту фізики АН УРСР // Фізичні записки. - 1939. - Т. 7. - Вип. 3.
65. Про роботу Інституту фізики // Вісті АН УРСР. - 1938. - №6. - С. 57.
66. К.Штета, Ф.Гоутерманс. Чистка в Росії. - Х., 2000.
67. Развитие биологии на Украине. - К.: Наук. думка, 1984-1985.
68. Палладін О.В. Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки, 1919-1944. - К.: Вид во АН УРСР, 1944.
69. О.І. Проскура. Трагічні сторінки життя академіка О.Г. Гольдмана // Наука та наукознавство. - 1995. - № 1-2. - С. 158.
70. Крилов М.М., Боголюбов М.М. Про деякі проблеми ергодичної теорії стохастичних систем // Записки кафедри математичної фізики. - 1939. - Т. 4. - С. 243-287.
71. Інститут електросварки ім. Е.О. Патона. - К., 1994.
72. Історія Академії наук України (1918-1993). - К.: Наук. думка, 1994.
73. Корниенко А.Н. 50 лет дуговой автоматической сварке // Юбилей науки. - 1990. - С. 395-402.

АН УРСР та Велика Вітчизняна війна (1941-1945)

1. Полонська-Василенко Н.Д. Українська Академія наук. Нарис історії. - Київ: Наук. думка, 1993.
2. В.С. Lazarev, В.Н. Eselson. An apparatus for obtaining temperatures below 0,8 K // J.Phys. - 1941 - V. 2-3, 151.
3. Лазарев В.Г., Хоткевич В.И., Галкин А.А. Исследование сверхпроводимости на высоких частотах // ЖЭТФ - 1941. - Т. 11. - С. 5, 575.
4. Ладивір І.І. Вклад учених АН УРСР у перемогу над фашистською Німеччиною. - К.: Наук. думка, 1970.
5. Оноприенко В.И., Кистерская Л.Д., Севбо П.И. Евгений Оскарович Патон. - Киев: Наук. думка, 1988.
6. Будников П.П., Зорин С.П. Ангидритовый цемент. - М., 1954.
7. Богомолец А.А. Основные направления моих работ // АП - 1947 - №3.
8. Інститут електросварки ім. Е.О. Патона. - К., 1994.
9. Історія Національної академії наук України. 1918-1998. - К.: Фенікс, 2000.
10. Палладін О.В. Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки, 1919-1944. - К.: Вид-во АН УРСР, 1944.
11. Інститут геологических наук. - К.: Наук. думка, 1986.
12. Історія України - К.: Альтернатива, 1997.

Післявоєнне десятиріччя в історії АН УРСР (1945-1955)

1. Історія Національної академії наук України. 1918-1998. - К.: Фенікс, 2000.

2. Патон Борис Евгеньевич. – М.: Наука, 1988.
3. Боголюбов Н.Н. О некоторых статистических методах в математической физике. – К.: Изд-во АН УССР, 1945.
4. Комисаренко В.П. Спленин. – К., 1961.
5. Глебова Н.А., Храмов Ю.А. А.Г. Гольдман – основоположник физики и техники полупроводников в Украине // Вестник ДНУ, 1994, вып. 1.
6. Боголюбов Н.Н. Проблемы динамической теории в статистической физике. – М. – Л., 1946.
7. Литвинко А.С. Микола Миколайович Боголюбов та статистична фізика в Україні. – К: Академперіодика, 2009.
8. Шмальгаузен И.И. Факторы эволюции. – М.: Наука, 1946.
9. Вісник АН УРСР. – 1947. – №4. – С. 55–74.
10. Денатурация и связанные с ней изменения белков // Успехи биол. химии. – 1950. – Т. 1.
11. Боголюбов М.М. До теорії надплинності // Зб. праць Інституту математики. – 1948. – №9.
12. Вісник АН УРСР. – 1948. – №5.
13. Вісник АН УРСР. – 1948. – № 9.
14. Інститут фізики. – Київ: Наук. думка, 1979.
15. Боголюбов Н.Н. Одночастотные свободные колебания в нелинейных системах со многими степенями свободы / Сб. трудов Ин-та строительной механики АН УССР. – К., 1948. – Т. 10.
16. Ахиезер Александр Ильич. – К.: Наук. думка, 1981.
17. Б.М. Малиновський. Наукова біографія С.О. Лебедева // Інформаційні технології та вичислювальні системи. – 2002. – №3.
18. Королук В.С., Митропольский Ю.А., Скороход А.В. Иосиф Ильич Гихман // Успехи математических наук. – 1978. – Том 33. – Вып. 5(203).
19. Вісник АН УРСР. – 1949. – №6.
20. Вісник АН УРСР. – 1949. – №6
21. Вісник АН УРСР. – 1949. – №9.
22. Вісник АН УРСР. – 1949. – №9.
23. Савін Г.М. Динамічна теорія розрахунку шахтних підйомних канатів. – К., 1948.
24. Храмов Ю.А. Физики. Биографический справочник. – М.: Наука, 1983.
25. Вісник АН УРСР. – 1950. – № 5.
26. Радянська Україна. – 1950. – 5 листопада
27. Вісник АН УРСР. – 1950. – №12.
28. Патон Е.О. Избранные труды. – К.: Изд-во АН УССР, 1959–1961.
29. Деркач Ф.А. Хімія. – Л., 1968.
30. Сухомел Г.И., Засс В.М., Янковский Л.И. Исследование движения судов по ограниченным фарватерам. – К., 1956.
31. Радянська Україна, 1951, 18 травня, 24 травня.
32. Вісник АН УРСР. – 1952. – № 5.
33. Карпенко В.Г. Избранные труды. – К.: Наук. думка, 1985.
34. Лебедев С.А., Дашевский Л.Н., Шкабара Е.Л. Малая электронная счетная машина. – М.: Из-во АН СССР, 1952.
35. Інститут органічної хімії АН УССР. – К.: Наук. думка, 1989.
36. Вісник АН УРСР. – 1952. – № 2.
37. Вісник АН УРСР. – 1952. – № 3.
38. Вісник АН УРСР. – 1952. – № 5.
39. Вісник АН УРСР. – 1952. – № 5.
40. Вісник АН УРСР. – 1952. – № 6.
41. Путята Т.В., Фрадін Б.Н. Діяльність видатних механіків на Україні. – К.: Держтехвидав УРСР, 1952.
42. Історія Української РСР. – К.: Наук. думка, 1956.
43. Вісник АН УРСР. – 1954. – №3.
44. Вісник АН УРСР. – 1954. – №4.
45. Хоменко Л.Г. История отечественной кибернетики и информатики – К., 1998.
46. Хренов К. К. Сварка, резка и пайка металлов. – М., 1952.
47. Наука и техника в СССР. 1917–1987. Хроника. – М.: Наука. 1987.
48. Інститут фізики. – К.: Наук. думка, 1979.
49. Марко Вовчок. Твори. – К., 1955–1956.

Період «відлиги» в історії АН УРСР (1956–1965)

1. Хрущев Н.С. О культе личности и его последствиях. Доклад XX съезда КПСС // Известия ЦК КПСС. – 1989. – №3.
2. Вісник АН УРСР. – 1956. – №4.
3. Вісник АН УРСР. – 1956. – №4.
4. Вісник АН УРСР. – 1956. – №6.
5. Інститут математики. Нариси розвитку. – К., 1997.
6. Федорченко И.М. Основы порошковой металлургии. – К., 1961.
7. Глушков В.М. Строение локально бикомпактных групп и пятая проблема Гильберта // Успехи матем. наук. – 1957. – В. 2 / 74. – Т. XII.

8. Інститут фізики. - К.: Наукова думка, 1979.
9. Інститут радіофізики і електроніки. - К.: Наук. думка, 1985.
10. Історія Академії наук УРСР. - К.: Наук. думка, 1979.
11. Зосимович В.П. Полиплоидная сахарная свекла в СССР и за рубежом / Полиплоидия и селекция. - М. - Л.: Наука, 1965. - С. 89-99.
12. Рильський М.Т. Література і народна творчість. - К.: Рад. письменник, 1956.
13. Булаховський Л.А. Питання походження української мови. - К.: Вид-во АН УРСР, 1956.
14. Яснопольський Л.М. Кам'яновугільна промисловість Донецького басейну. - К.: Вид-во АН УРСР, 1956-1957. - 2 т.
15. Наука и техника в СССР. 1917-1987. Хроника. - М.: Наука, 1987.
16. Гірничий енциклопедичний словник. - Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. - Т. 3.
17. Розвиток науки в Українській РСР за 40 років. - К., 1957.
18. До 100-річчя від дня народження М.К. Янгеля // Наука та наукознавство. - 2011. - №4.
19. Історія Національної академії наук України. 1918-1998. - К.: Фенікс, 2000.
20. 50 лет Харьковскому физико-техническому институту АН УССР. - К.: Наук. думка, 1978.
21. Шидловська Т.В. та інші. Олексій Сидорович Коломійченко. - К., 1990.
22. Кияк Г.С. Яровая пшеница. - К.: Изд. АН УССР, 1957.
23. Глушков В.М. Кибернетика. Вопросы теории и практики. - М.: Наука, 1986.
24. Олексій Григорович Івахненко. - К.: МННЦ ІТС НАНУ та МОНУ, 2003.
25. Корецький В.М. Декларация прав и обязанностей государств. - К.: Изд-во АН УССР. 1962.
26. Словник лінгвістичних термінів. - К.: Вид-во АН УРСР, 1957.
27. Інститут геологических наук. - К.: Наук. думка, 1986.
28. Інститут общей и неорганической химии АН УССР. - К.: Наук. думка, 1980.
29. Квасницький А.В. та ін. Искусственное осеменение свиней. - К., 1961.
30. Боголюбов Н.Н., Митропольский Ю.А. Асимптотические методы в теории нелинейных колебаний. - М.: Физматгиз, 1958.
31. Дроботько В.Г., Айзенман Б.Е. и др. Антимикробные вещества высших растений. - К.: Изд-во АН УССР, 1958.
32. Штокало Й.З. Нариси розвитку математики в Україні за 40 років Радянської влади. - К.: Вид-во АН УРСР, 1958.
33. Боголюбов Н.Н. О новом методе в теории сверхпроводимости // Журнал экспериментальной и теоретической физики. - 1958. - Вып. 1.
34. Боголюбов Н.Н. Новый метод в теории сверхпроводимости. - М.: Изд-во АН СССР, 1958.
35. Костюк П.Г. Двухнейронная рефлекторная дуга. - М.: Медгиз, 1959.
36. Інститут електросварки. - К., 1994.
37. Развитие биологии на Украине. - К.: Наук. думка, 1984-1985. - 3 т.
38. Бондарчук В.Г. Геологія України. - К.: Вид-во АН УРСР, 1959.
39. Наука и техника в СССР. 1917-1987. Хроника. - М.: Наука, 1987.
40. Нестеренко О.О. Розвиток промисловості на Україні. - К.: Вид-во АН УРСР, 1959-1966.
41. Нариси з історії інститутів Відділу технічних наук. - К.: Вид-во АН УРСР, 1961.
42. Развитие биологии на Украине. - К.: Наук. думка, 1984-1985. - 3 т.
43. Храмов Ю.А. Физики. Биографический справочник. - М.: Наука, 1983.
44. Самсонов Г.В., Марковский Л.Я., Жиган А.Ф., Валяшко М.Г. Бор, его соединения и сплавы. - К.: Изд-во АН УССР, 1960.
45. Птуха М.В. Очерки по статистике населення. - М.: Госстатиздат, 1960.
46. Грабовський П.А. Твори. - К.: Вид-во АН УРСР, 1961.
47. Федорченко И.М., Андриевский Р.А. Основы порошковой металлургии. - К.: Изд-во АН УССР, 1961.
48. Копнин П.В. Диалектика как логика. - К.: Изд-во Киев. ун-та, 1961.
49. Нариси з історії інститутів Відділу технічних наук. - К., 1961.
50. Хоменко Л.Г. История отечественной кибернетики и информатики. - К.: Інститут кибернетики НАН України, 1998.
51. Глушков В.М. Синтез цифровых автоматов. - М.: ГИФМП, 1962.
52. Гулый М.Ф. Биосинтез белка. - К.: Изд-во АН УССР, 1963.
53. Семененко Н.П. Метаморфизм подвижных зон. - К.: Изд-во АН УССР, 1963.
54. Гнип П.І. Розвиток газифікації України. - К.: Вид-во АН УРСР, 1963.
55. Михайловський М.К. Міжнародний арбітраж. - К.: Вид-во АН УРСР, 1963.
56. Литвинко А. С. Микола Миколайович Боголюбов та статистична фізика в Україні. - К.: Академперіодика, 2009.
57. Кононенко В.О. Колебательные системы с ограниченным возбуждением. - М., 1964.
58. Развитие нефтяной и газовой промышленности и эффективность капитальных вложений. - К.: Наук. думка, 1964.
59. Гуслистий К.Г. К вопросу об этногенезе и начальном этапе развития украинской народности. - М.: Наука, 1964.
60. Филипов А.П. Колебания механических систем. - К.: Наук. думка, 1965.

1. ЦДАВО України. - Ф. 2. - Оп. 13. - Спр. 1097. - Арк. 7.; Постанова Президії АН УРСР №7 від 10.01.1966. - Архів Президії НАН України.
2. Архівні фонди установ НАН України. - К., 2008.
3. Постанова Президії АН УРСР № 423 від 05.04.1966. - Архів Президії НАН України.
4. Постанова Президії АН УРСР № 99 від 14.04.1966. - Архів Президії НАН України.
5. Постанова Президії АН УРСР № 958 від 13.07.1966. - Архів Президії НАН України.
6. Отчет о деятельности АН УССР в 1966 г. - К.: Наук. думка, 1967.
7. «Правда», 1966, 22 апреля.
8. Збірник постанов і розпоряджень уряду УРСР. - 1966. - № 6. - С. 56.
9. ЦДАВО України. - Ф. 5111. - Оп. 1. - Спр. 494. - Арк. 84.
10. ЦДАВО України. - Ф.2. - Оп. 13. - Спр. 1098. - Арк. 87. Постанова Президії АН УРСР №211 від 14.09.1966. - Архів Президії НАН України.
11. Постанова Президії АН УРСР №323 від 8.12.1966. - Архів Президії НАН України.
12. М.Брайчевський. Приєднання чи возз'єднання? - Торонто, 1972.
13. Скороход А.В. О локальном строении непрерывных марковских процессов // Теория вероятностей и ее применения. - 1966. - Т. 11, Вып. 3; Скороход А.В. Однородные марковские процессы без разрывов второго рода // Теория вероятностей и ее применения. - 1967. - Т. 12. Вып. 2.
14. Інститут фізики НАН України. 80 років. - Львів: Євровіт, 2009.
15. Сергієнко І.В. Наукові ідеї В.М. Глушкова та розвиток актуальних напрямів інформатики. - К.: Наук. думка, 2013.
16. Струтинский В.М. Оболочечные поправки к классической модели для энергии ядра. - Препринт ИАЭ. - 1108, М., 1966.
17. 50 лет Физико-техническому институту низких температур. - К.: Наук. думка, 2010.
18. Корниенко А.Н. История сварки. XV - середина XX вв. - К.: Феникс, 2004.
19. Геологія родовищ корисних копалин України - К.: Наук. думка, 1966.
20. Яцимирський К.Б. и др. Химия комплексных соединений редкоземельных элементов. - К.: Наук. думка, 1966.
21. Развитие физической химии на Украине. - К.: Наук. думка, 1989.
22. Наука о науке. Введение в общее науковедение. - К.: Наук. думка, 1966.
23. Нарис історії філософії на Україні. - К.: Наук. думка, 1966.
24. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. - К.: Наук. думка, 1966.
25. Історія українського мистецтва. - К.: Головна редакція УРЕ, 1966-1968.
26. История отечественной математики. - К. Наук. думка, 1966-1970. - Т. 1-4.
27. Глушков В.М., Рабинович З.Л. О некоторых проблемах развития алгоритмических структур вычислительных машин // Кибернетику - на службу коммунизму. - 1966. - Т. 3.
28. Оканенко А.С. Фізіологічні основи підвищення цукристості цукрових буряків. - К.: Наук. думка, 1966.
29. Харкевич С.С. Полезные растения природной флоры Кавказа и их интродукция на Украине. - К.: Наук. думка, 1966.
30. Мажуга П.М. Функциональная морфология кровеносных сосудов конечностей человека и животных. - К.: Наук. думка, 1966.
31. Постанова Президії АН УРСР №45 від 14.02.1967. - Архів Президії НАН України.
32. «Правда», 1967, 22 апреля.
33. Розпорядження Президії АН УРСР №464 від 05.05.1967. - Архів Президії НАН України.
34. Тезисы докладов Второго Всесоюзного симпозиума по физиолого-биологическим основам формирования растительных сообществ. - Киев. 23-27 мая 1967. - К., 1967.
35. Рекомендации научной сессии Сектора химии и технологии воды АН УССР по проблеме "Использование и охрана водных ресурсов Украинской ССР". - К., 1967.
36. Постанова Президії АН УРСР № 314 від 7.12.1967. - Архів Президії НАН України.
37. ЦДАВО України. - Ф. 2. - Оп. 13. - Спр. 2029. - Арк. 226.; Постанова Президії АН УРСР №25 від 22.01.1968. - Архів Президії НАН України.
38. Гидрохимия и гидробиология водоемов-охладителей теплоэлектростанций СССР. - К.: Наук. думка, 1971.
39. Національна академія наук України. 1918-2008. - К.: Вид-во КММ, 2008.
40. Дьяченко С.С. 50 років радянської медичної мікробіології // Мікробіолог. журн. - 1967. - Т. 29, № 5.
41. Історія Академії наук Української РСР. - К., 1967. - 2 кн.
42. Мажуга П.М., Батюк И.Ф. Остеогенез и иммунологические основы его регулирования. - К.: Наук. думка, 1967.
43. Визначник грибів України. - Т. 1. - К.: Наук. думка, 1967.
44. Корецький Л.М., Паламарчук М.М. Географія промисловості Української РСР. - К.: Наук. думка, 1967.
45. Гражданская война на Украине, 1918-1920: сборник документов и материалов. - К.: Наук. думка, 1967. - 3 т.
46. Гуслистий К.Г. До питання про утворення української нації. - К.: «Знання», 1967.
47. Алмазов А.М., Денисова А.И., Майстренко Ю.Г., Нахшина Е.П. Гидрохимия Днепра, его водохранилищ и притоков. - К.: Наук. думка, 1967.

48. Постанова Президії АН УРСР №16 від 5.01.1968. – Архів Президії НАН України.
49. Постанова Бюро Президії АН УРСР №105-В від 6.03.1968. – Архів Президії НАН України.
50. Отчет о деятельности АН УССР в 1968. – К.: Наук. думка, 1969.
51. Постанова Президії АН УРСР № 169 від 30.04.1968. – Архів Президії НАН України.
52. Постанова Президії АН УРСР № 212 від 12.06.1968. – Архів Президії НАН України.
53. Постанова Президії АН УРСР № 240 від 8.07.1968. – Архів Президії НАН України.
54. Постанова Президії АН УРСР № 300 від 7.10.1968. – Архів Президії НАН України.
55. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1968 года» // «Правда», 1968, 6 ноября.
56. Білокін С. Пожежі київської Публічної бібліотеки АН УРСР 1964 та 1968 років // Пам'ятки України. – 1998. – №3-4.
57. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 13. – Спр. 2928. – Арк. 325. Постанова Президії АН УРСР № 4 від 9.01.1969. – Архів Президії НАН України.
58. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. – Нью-Йорк: Париж: Торонто: Вид-во «Українське слово», 1987.
59. Закономерности формирования производственно-территориальных комплексов. Тезисы Межреспубликанской научно-теоретической конференции. – К., 1968.
60. Развитие биологии на Украине. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 2.
61. Каналы СССР: Гидрохимия и гидробиология. – К.: Наук. думка, 1968.
62. Розвиток філософії в Українській РСР. – К.: Наук. думка, 1968.
63. Еременко В.Н., Найдич Ю.В., Лавриненко И.А. Спекание в присутствии жидкой металлической фазы. – К.: Наук. думка, 1968.
64. Определитель фауны Черного и Азовского морей. – К.: Наук. думка, 1968. – Т. 1.
65. Цветение воды. – К.: Наук. думка, 1968.
66. Гіхман Й.І., Скороход А.В. Стохастические дифференциальные уравнения. – К.: Наук. думка, 1968.
67. Історія української літератури. – К.: Наук. думка, 1968–1971.
68. Андреев А.Ф., Лифшиц И.М. Квантовая теория дефектов в кристаллах // Журн. эксперим. и теорет. физики. – 1969. – №56, Вып. 6. – С. 2057–2068; Григорьев В.П., Есельсон Б.П., Михеев В.А., Шульман Ю.Е. Квантовая диффузия примесей Ne³ в твердом Ne⁴ // Письма в ЖЭТФ. – 1973. – № 17, Вып. 1. – С. 25–27.
69. Отчет о деятельности АН УССР в 1969 г. – К.: Наук. думка, 1970.
70. Постанова Президії АН УРСР № 359 від 11.04.1969. – Архів Президії НАН України.
71. Патон Б.Є., Онопрієнко В.І., Храмов Ю.О. та ін. М.В. Келдиш та українська наука. – К.: Академперіодика, 2011.
72. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 13. – Спр. 3740. – Арк. 180. Постанова Президії АН УРСР № 202 від 24.06.1969. – Архів Президії НАН України.
73. Постанова Бюро Президії АН УРСР № 238 від 08.07.1969; №250 від 11.09.1969. – Архів Президії НАН України.
74. Генеральный конструктор. Книга об В.Ф. Уткине. – ЦНИИмаш, 2003.
75. Будник. Дело всей жизни. – Днепропетровск: АРТ ПРЕСС, 2013.
76. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1969 года» // «Правда», 1969, 6 ноября.
77. Патон Б.Є., Кубасов В.Н. Эксперимент по сварке в космосе // Автоматическая сварка. – 1970. – №5. – С. 7–9.
78. Самсонов Г.В. Неметаллические нитриды. – М.: Металлургия, 1969.
79. Постанова Бюро Президії АН УРСР № 238 від 08.07.1969; № 250 від 11.09.1969. – Архів Президії НАН України.
80. Власюк П.А. Биологические элементы в жизнедеятельности растений. – К.: Наук. думка, 1969.
81. Сытник К.М., Кордюк В.А., Кок И.П. Регуляторные механизмы клетки. – К.: Наук. думка, 1969.
82. Мацелюх Б.П. Проблемы генетической трансформации. – К.: Наук. думка, 1969.
83. Пидопличко И.Г. Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине. – К.: Наук. думка, 1969.
84. Изучение ресурсов наземных позвоночных фауны Украины. – К.: Наук. думка, 1969.
85. Погорелов А.В. Внешняя геометрия выпуклых поверхностей. – М.: Наука, 1969.
86. Сучасна українська літературна мова. – К.: Наук. думка, 1969.
87. Постанова Президії АН УРСР №12 від 8.01.1970. – Архів Президії НАН України.
88. Постанова Президії АН УРСР № 73 від 26.02.1970. – Архів Президії НАН України.
89. Отчет о деятельности АН УССР в 1970 г. – К.: Наук. думка, 1971.
90. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 13. – Спр. 4611. – Арк.; 70. Постанова Президії АН УРСР №105 від 26.03.1970. – Архів Президії НАН України.
91. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 13. – Спр. 4611. – Арк. 70. Постанова Президії АН УРСР №155 від 15.05.1970. – Архів Президії НАН України.
92. Постанова Президії АН УРСР №168 від 28.05.1970. – Архів Президії НАН України.
93. Постанова Президії АН УРСР №196 від 11.06.1970. – Архів Президії НАН України.
94. Постанова Президії АН УРСР №289 від 7.10.1970. – Архів Президії НАН України.
95. Постанова Президії АН УРСР №335 від 5.11.1970. – Архів Президії НАН України.

96. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1970 года» // «Правда», 1970, 6 ноября.
97. Постанова Президії АН УРСР № 82 від 25.02.1971. – Архів Президії НАН України.
98. Патон Б.Е., Шелягин В.Д., Назаренко О.К., Ланкин Ю.Н. и др. Мощный малогабаритный электронно-лучевой аппарат для технологических и физических экспериментов в космических условиях // Космические исследования на Украине. – 1984. – №18. – С. 3–9.
99. Главная астрономическая обсерватория. – К.: Наук. думка, 1984.
100. Пелех Б.Л. Теорія оболонок із скінченною зсувною жорсткістю. – К.: Наук. думка, 1973; Пелех Б.Л., Сяський А.А. Распределение напряжений возле отверстий в податливых на сдвиг анизотропных оболочках. – К.: Наук. думка, 1975.
101. Институт физики. – К.: Наук. думка, 1979.
102. Борис Иеремиевич Веркин. – К.: Наук. думка, 1989.
103. Институт черной металлургии им. З.И. Некрасова. – Днепропетровск: Артпресс, – 2007.
104. Институт физической химии им. Л.В. Писаржевского. – К.: Наук. думка, 1986.
105. Варбарич А.І. Гербарна справа на Україні // Український ботанічний журнал, 1970, №5.
107. В.М. Глушков та ін. Вычислительные машины с развитыми системами интерпретации. – К.: Наук. думка, 1970.
108. Нелепо В.А. Ядерная гидрофизика. – М.: Атомиздат, 1970.
109. Бур'яни України (визначник-довідник). – К.: Наук. думка, 1970.
110. Определитель листовых мхов средней полосы и юга Европейской части СССР. – К.: Наук. думка, 1970.
111. Билай В.И., Лидопличко Н.М. Токсикообразующие микроскопические грибы и вызываемые ими заболевания человека и животных. – К.: Наук. думка, 1970.
112. Постанова Бюро Президії АН УРСР №13-Б від 14.01.1971. – Архів Президії НАН України.
113. Постанова Бюро Президії АН УРСР №124-Б від 26.03.1971. – Архів Президії НАН України.
114. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1971 года» // «Правда», 1971, 6 ноября.
115. Погорелов А.В. Четвертая проблема Гильберта. – М.: Наука, 1974.
116. Донецкий физико-технический институт им. А.А. Галкина. – Донецк: ДонФТИ НАНУ, 2005.
117. Кантор Б.Я. Нелинейные задачи теории неоднородных пологих оболочек. – К.: Наук. думка, 1971.
118. Соллогуб В.В., Просен Д., Милицер Х. Строение земной коры Центральной и Юго-Восточной Европы: по данным взрывной сейсмологии. – К.: Наук. думка, 1971.
119. Митропольский Ю.А. Метод усреднения в нелинейной механике. – К.: Наук. думка, 1971.
120. Археологія Української РСР. – Наук. думка, 1971–1975. – 3 т.
121. Определитель лишайников СССР. – Л.: Наука, 1971–1977. – Вып. 1–4.
122. Лазаренко А.С., Высоцкая Е.И., Лесняк Е.Н. Атлас хромосом листовых мхов УССР. – К.: Наук. думка, 1971.
123. Хайлов К.М. Экологический метаболизм в море. – К.: Наук. думка, 1971.
124. Цыперович А.С. Ферменты: основы химии и технологии. – К.: Техніка, 1971.
125. «Правда», 1972, 22 апреля.
126. Волков Д.В., Акулов В.П. О возможном универсальном взаимодействии нейтрино // Письма в ЖЭТФ. – 1972. – Т. 16, Вып. 11.
127. Энциклопедия кибернетики. К.; 1975. – 2 т.
128. Скороход В.В. Реологические основы теории спекания. – К.: Наук. думка, 1972.
129. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1973 года» // «Правда», 1973, 6 ноября.
130. Институт проблем прочности. События и люди. – К.: Логос, 2006.
131. Волков Д.В., Сорока В.А. Эффект Хиггса для голдстоуновских частиц со спином половина // Письма в ЖЭТФ. – 1973. – Вост. 8.
132. Институт теоретической физики. – К.: Наук. думка, 1986.
133. Фомин П.И. Гравитационная неустойчивость вакуума и космологическая проблема. – К.: ИТФ АН УССР, 1973.
134. Відділ молекулярної генетики. – [Електроний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imbg.org.ua/uk/dept/molgenetics/>
135. Сытник К.М., Глеба Ю.Ю. Изолированные протопласты высших растений и конструирование растительной клетки. – К.: Наук. думка, 1973.
136. Айзенман Б.Е. Антибиотические свойства бактерий. – К.: Наук. думка, 1973.
137. Костюк П.Г. Структура и функции нисходящих систем спинного мозга. – Л.: Наука, 1973.
138. Сучасна українська літературна мова. – К.: Наук. думка, 1969–1973. – 5 т.
139. Коцюбинський М.М. Зібрання творів. – К.: Наук. думка 1973–1975. 7 т.
140. «Правда», 1974, 22 апреля.
141. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1974 года» // «Правда», 1974, 6 ноября.
142. Пелетминский С.В., Соколовский А.И. К вопросу о построении неравновесной энтропии // Теорет. и матем. физика. – 1974. – Т. 20. – №1.
143. Глушков В.М., Цейтлін Г.Е., Ющенко Е.Л. Алгебра. Мови. Програмування. – Київ: Наук. думка, 1978.

144. Чеботарев Е.Е., Рябова Э.З., Индык В.М. Защитное и лечебное действие экзогенной ДНК при облучении быстрыми нейтронами. - К.: Наук. думка, 1974.
145. Задачи картографического обеспечения охраны природы и охраны окружающей среды СССР. - М., 1975.
146. Глушков В.М. Макроэкономические модели и принципы построения ОГАС. - М.: Статистика, 1975.
147. Трефилов В.И., Мильман Ю.В., Фирстов С.А. Физические основы прочности тугоплавких металлов. - К.: Наук. думка, 1975.
148. Зеров Д.К., Партика Л.Я. Мохоподібні Українських Карпат. - К.: Наук. думка, 1975.
149. Самоочищение, биопродуктивность и охрана водоемов и водотоков Украины. - К.: Наук. думка, 1975.
150. «Правда», 1976, 22 апреля.
151. Научные труды и другие творческие материалы, биографические документы, документы о деятельности, письма А.П. Александрову, труды других лиц в фонде А.П. Александрова // АРАН. - Ф. 1916. - Оп. 1.
152. Белоусов В. В., Буряк А.А. Підвищувати ефективність наукових досліджень, зміцнювати зв'язки науки з виробництвом, прискорювати науково-технічний прогрес: спільне засідання Державного комітету Ради Міністрів СРСР з науки і техніки й Президії АН СРСР, присвячене обговоренню питання про досвід АН УРСР щодо підвищення ефективності наукових досліджень і прискорення впровадження їх результатів у народне господарство // Вісник АН УРСР. - 1977. - №4. - С. 67-75.
153. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1976 года» // «Правда», 1976, 6 ноября.
154. Ганиев Р.Ф., Кононенко В.О. Колебания твердых тел. - М.: Наука, 1976.
155. Развитие химической технологии на Украине. - К.: Наук. думка, 1976. - Т. 1.
156. Затула Д.Г. Микробиологические аспекты изучения злокачественных опухолей. - К.: Наук. думка, 1976.
157. Шевченківський словник. - К., 1976-1978. - 2 т.
158. Франко Іван Якович. Зібрання творів. - К.: Наук. думка, 2008. - 50 т.
159. «Вечірній Київ», 1977, 25 липня.
160. «Радянська Україна», 1977, 6 вересня.
161. Региональная палеогеография. - К., 1977.
162. Информационные материалы о расширенном заседании секции общественных наук АН УССР 29 октября 1977 года. - К., 1978.
163. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1977 года» // «Правда», 1977, 6 ноября.
164. Гихман И.И., Скороход А.В. Управляемые случайные процессы. - К.: Наук. думка, 1977.
165. Глушков В.М., Калиниченко Л.А., Лазарев В.Г., Сифоров В.И. Сети ЭВМ. - М.: Связь, 1977.
166. Історія Української РСР. - К.: Наук. думка, 1977-1979. - 8 т.
167. Демографическое развитие Украинской ССР (1959-1970). - К.: Наук. думка, 1977.
168. «Вільна Україна», 1977, 3 червня.
169. Выступление президента Академии наук СССР академика А.П. Александрова в Институте ядерных исследований АН УССР 19 мая 1978 года // Вопр. истории естествознания техники. - 2003. - №2.
170. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1978 года» // «Правда», 1978, 6 ноября.
171. Археологические исследования на Украине в 1976-1977 гг. - Ужгород, 1978.
172. Институт геологических наук. - К.: Наук. думка, 1986.
173. Відділ механізмів трансляції генетичної інформації. - [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://www.imbg.org.ua/uk/dept/translation/>
174. Ваулина Э.Н., Винников Я.А. и др. Влияние космического полета на развивающиеся организмы. - К.: Наук. думка, 1978.
175. Храмов Ю.А. Научные школы в физике. - К.: Ин-т теор. физики, 1979 (Препринт 79-63 р.); Школы в науке // Вопросы истории естествознания и техники. -1982. -№3. - С. 54-67.
176. Развитие органической химии на Украине. - К.: Наук. думка. 1979.
177. История Академии наук Украинской ССР. - К.: Наук. думка, 1979.
178. Гершензон С.М. Основы современной генетики. - К.: Наук. думка, 1979.
179. Волошин В.В. Перебування президента Академії наук СРСР академіка А.П. Александрова і президента Академії наук УРСР академіка В.Є. Патона в Західному науковому центрі АН УРСР // Вісн. АН УРСР. - 1980. - №6.
180. Президія Академії наук СРСР схвалила досвід Західного наукового центру АН УРСР // Вісн. АН УРСР. - 1980. - № 8. - С. 96-97.
181. Научные труды и другие творческие материалы, биографические документы, документы о деятельности, письма А.П. Александрову, труды других лиц в фонде А.П. Александрова // АРАН. - Ф. 1916. - Оп. 1.
182. Біобібліографія президента НАН України академіка НАН України В.Є. Патона. - К.: Наук. думка, 2008.
183. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1980 года» // «Правда», 7 ноября, 1980.

184. Кок И.П., Скуратовская И.Н., Строковская Л.И. Молекулярные основы репродукции бакуловирусов. - К.: Наук. думка, 1980.
185. Францевич И.Н., Гнесин Г.Г., Курдюмов А.В., Каржк Г.Г., Бочко А.В., Семененко Н.П. Сверхтвердые материалы. - К.: Наук. думка, 1980.
186. Червона книга Української РСР. - К.: Наук. думка, 1980.
187. Развитие металлургии в Украинской ССР. - К.: Наук. думка, 1980.
188. Словник української мови. - К.: Наук. думка, 1970-1980. 11 т.
189. Біобібліографія президента НАН України академіка НАН України В.Є. Патона. - К.: Наук. думка, 2008.
190. Отчет о деятельности АН УССР в 1981 г. - К.: Наук. думка, 1982.
191. Александров П.А. Академик Анатолий Петрович Александров. - М.: Наука, 2002.
192. Прискорювати впровадження результатів наукових досліджень у народне господарство // Вісн. АН УРСР. - 1981. - №12. - С. 66-74.
193. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1981 года» // «Правда», 1981, 6 ноября.
194. Актуальные проблемы археологических исследований в Украинской ССР. - К., 1981.
195. Отчет о деятельности АН УССР в 1982 г. - К.: Наук. думка, 1983.
196. История Киева. - К.: Наук. думка. - 1984-1986. - 4 т.
197. Отчет о деятельности АН УССР в 1983 г. - К.: Наук. думка, 1984.
198. Біобібліографія президента НАН України академіка НАН України В.Є. Патона. - К.: Наук. думка, 2008.
199. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1983 года» // «Правда», 1983, 7 ноября.
200. Патон В.Е., Лапчинский В.Ф., Загребельный А.А. и др. Анализ результатов экспериментов, выполненных с универсальным ручным инструментом в космосе // Проблемы космической технологии металлов - Киев: Ин-т электросварки им. Е.О. Патона НАН Украины, 1986. - С. 5-13.
201. Храмов Ю.А. Биография физики. Хронологический справочник. - К.: Техника, 1983.
202. Отчет о деятельности АН УССР в 1984 г. - К.: Наук. думка, 1985.
203. Правда, 1984, 22 апреля.
204. Патон В.Е. Воспоминания об Анатолии Петровиче. Сб. воспоминаний. - Рос. науч. центр «Курчатовский ин-т». - М., 1996. - С. 162-175.
205. Богатський О.В. - хімік, академік АН УРСР (1976) / Опис №1 документів особового походження за 1933-2002. - К.: Інститут архівознавства, 2008.
206. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1984 года» // «Правда», 1984, 7 ноября.
207. Генеральный конструктор. Книга об В.Ф. Уткине. - ЦНИИмаш, 2003.
208. Развитие биологии на Украине. - К.: Наук. думка, 1984-1986. - 3 т.
209. Бужиевская Т.И. Вирусиндуцированный мутагенез в клетках млекопитающих. - К.: Наук. думка, 1984.
210. Храмова В.Л. Категориальный синтез теоретического знания. - К.: Наук. думка, 1984.
211. Отчет о деятельности АН УССР в 1985 г. - К.: Наук. думка, 1986.
212. Труды Международного конгресса археологов-славистов, 18-25 сентября 1985. - К., 1988. - Т. 1.
213. Современные проблемы энергетики. - К., 1985.
214. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1985 года» // «Правда», 1985, 7 ноября.
215. Композиционные материалы. Справочник. - Киев: Наук. думка, 1985.
216. Федорченко И.М., Францевич И.Н., Радомысльский И.Д. и др. Порошковая металлургия. Материалы, технология, свойства, области применения. Справочник. - К.: Наук. думка, 1985.
217. Фитогормональная регуляция роста и развития растений. - К., 1985.
218. «Правда», 1986, 22 апреля.
219. Клопотання президента АН СРСР А.П. Александрова перед Радою Міністрів СРСР про створення в Україні Інституту загальної і радіаційної екології АН УРСР / Чорнобильська трагедія: док. і матеріали. - К., 1996. - С. 302-303.
220. Чорнобильська трагедія: док. і матеріали. - К., 1996.
221. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1986 года» // «Правда», 1986, 7 ноября.
222. <http://archive.nbuv.gov.ua/institutions/bpci/inc>
223. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1987 года» // «Правда», 1987, 7 ноября.
224. Храмов Ю.А. Научные школы в физике. - К.: Наук. думка, 1987.
225. Развитие неорганической химии на Украине. - К.: Наук. думка. 1987.
226. Стародуб Н.Ф., Назаренко В.И. Гетерогенная система гемоглобина: структура, свойства, синтез, биологическая роль. - К.: Наук. думка. 1987.
227. Про відзначення 125-річчя з дня народження В.І. Вернадського: постанова Ради Міністрів УРСР // Зібр. постанов Уряду УРСР. - 1988. - №3. - С. 9.
228. «Правда», 1988, 22 апреля.

229. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1988 года» // «Правда», 1988, 7 ноября.
230. Физическая химия неорганических материалов. – К.: Наук. думка, 1988. – 3 т.
231. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1989 года» // «Правда», 1989, 7 ноября.
232. Трефилов В.И., Моисеев В.Ф., Печковский Э.П. и др. Деформационное упрочнение и разрушение поликристаллических металлов. – К.: Наук. думка, 1989.
233. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1990 года» // «Правда», 1990, 7 ноября.
234. <http://archive.nbuv.gov.ua/institutions/i-soc/inc>.
235. Ельская А.В., Стародуб Н.Ф., Потапов А.П. и др. Регуляция биосинтеза белка у эукариот. – К.: Наук. думка, 1990.
236. Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К.: Політвидав України, 1990.
237. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. – К.: Наук. думка, 1991-1998.

Академія наук в незалежній Україні (1992–2013)

1. Звіт про діяльність АН України у 1992 р. – К.: Наук. думка, 1993. – Ч. 1.
2. Архівні фонди установ Національної академії наук України. – К., 2008.
3. Про поновлення в складі Академії наук України вчених, необгрунтовано виключених з Академії наук України в 30-40-і роки // Вісник АН України. – 1992. – № 7.
4. Гершензон С.М. Тропою генетики. – К.: Наук. думка, 1992.
5. Храмов Ю.О., Руда С.П., Павленко Ю.В., Кучмаренко В.А. Рання історія Академії наук України (1918-1921). – К.: Манускрипт, 1993.
6. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1994 р. – К.: Наук. думка, 1995.
7. Інститут української археографії та джерелознавства імені М.Грушевського НАН України [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й. – К.: Наук. думка, 2005.– Режим доступу: http://www.history.org.ua/termin=Inst_Grushevskogo_NAN_Ukr.
8. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1995 р. – К.: Наук. думка, 1996.
9. Підкова Ігор. Україна 1991-1996: хроніка подій. Львів, 2001.
10. Моргун В.В., Логвиненко В.Ф. Мутаційна селекція пшениці. – К.: Наук. думка, 1995.
11. Інститут радіофізики і електроніки ім. А.Я. Усикова НАН України. 50 лет. – Харків: ІРЭ НАНУ, 2005.
12. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1996 р. – К.: Наук. думка, 1997.
13. International allelopathy society. – Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.international-allelopathy-society.org/main/home/IAS_20Award.html nowmenuid.
14. Гершензон С.М. Аналітичний огляд досліджень по популяційній генетиці, проведених в Національній академії наук України. – К., 1996.
15. Чорнобильська трагедія : док. і матеріали. – К., 1996.
16. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1997 р. – К.: Наук. думка, 1998. – Ч. 1.
17. Ізотов Юрій Іванович // Вісник НАН України. – 2012. – №2.
18. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1998 р. – К.: Наук. думка, 1999.
19. Ласкин Н.В., Пелетминский С.В., Приходько В.И. Статистическая механика систем в случайных полях. – К., 1977. – (Препринт ИТФ 77-133Р).
20. Павленко Ю.В., Ранж Ю.Н., Храмов Ю.А. «Дело» УФИ (1935-1938). – К.: Феникс, 1998.
21. Національна Академія наук України: Персон. склад (1918-1998). – К.: Фенікс, 1998.
22. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1999 р. – К.: Наук. думка, 2000.
23. Сергієнко І.В. Інформатика в Україні: становлення, розвиток, проблеми. – К.: Наук. думка, 1999.
24. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2000 р. – К.: Наук. думка, 2001.
25. Фомин П.И., Штанов Ю.В., Барабаш О.В. Квазизамкнутые миры и квантовое рождение вселенной // Доповіді НАН України. – 2000. – №10.
26. Крымский С.В. Философия как путь человечности и надежды. – К.: Курс, 2000.
27. Гродзінський Д.М. Радіобіологія: Підручник. – К.: Либідь, 2000.
28. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2001 р. – К., 2002.
29. Історія української культури. – Т. 1. – К.: Наук. думка, 2001.
30. Енциклопедія сучасної України. – Т. 1. – К.: Поліграфкнига, 2001.
31. Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть: У 4 т. – К.: Логос. 2001. – Т. 1.
32. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2002 р. №576-р «Про присвоєння Дніпропетровському національному університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна», м. Київ / Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/576-2002-p>.
33. Shtanov Yu. V. Flat vacuum branes without fine tuning // Phys. Lett. B. – 2002. – V. 543. – Pp. 121-126.
34. Косторнов А.Г. Материаловедение дисперсных и пористых металлов и сплавов. – К.: Наук. думка. – 2002. –Т. 1.

35. Політична історія України. - Т. 1 - К.: Генеза, 2002.
36. Постанова №190 від 19.07.2003 Президії НАН України / Офіційний веб-портал НАН України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www1.nas.gov.ua/infrastructures/Legaltexts/nas/2003/regulations/OpenDocs/030709_190.pdf
37. Розпорядження від 17 липня 2003 р. № 430-р, м. Київ / Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/430-2003-p>
38. Енциклопедія історії України. - Т.1. - К.: Наук. думка, 2003.
39. Кордюм Е.Л., Сытник К.М., Бараненко В.В., Белявская Н.А., Климчук Д.А., Недуха Е.М. Клеточные механизмы адаптации растений к неблагоприятным воздействиям экологических факторов в естественных условиях. - К.: Наук. думка, 2003.
40. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2004 р. - К., 2005.
41. Українська дипломатична енциклопедія. - К.: Знання України, 2004. - 2 т.
42. Реент О.П., Сердюк О.В. Перша світова війна і Україна. - К.: Генеза, 2004.
43. Верстюк В.Ф., Горобець В.М., Толочко О.П. Україна і Росія в історичній ретроспективі. - К.: Наук. думка, 2004.
44. Тищенко Е.Н., Дубровная О.В. Эпигенетическая регуляция. Метилирование ДНК генов и транскрипции генов растений. - К.: Логос, 2004.
45. Соловьев В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике. - К.: Фенікс, 2004.
46. В.І. Онопрієнко, М.В. Онопрієнко «Олександр Сергійович Поварених. 1915-1986» - Москва, Наука, 2004.
47. Києви. Біографічний словник. К., 2004.
48. Постанова Президії НАН України №280 від 14.12.2005 «Про присвоєння Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України імені академіка НАН України І.Ф. Кураса», м. Київ / Офіційний веб-портал Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=91>
49. Попович О.С. «Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації». - К.: Фенікс, 2005.
50. Кунах В.А. Біотехнологія лікарських рослин. Генетичні та фізіолого-біохімічні основи. - К.: Логос, 2005.
51. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2006 р. - К., 2007.
52. Бакуль В.М. Вибрані праці. Біографія. Спогади. - К.: ІНМ НАНУ, 2006.
53. Українська музична енциклопедія. - Т.1. - К., 2006.
54. Храмов Ю.А. История физики. - К.: Фенікс, 2006.
55. Соловйов В.П. Конкуренция в условиях инновационной модели развития экономики. - К.: Фенікс, 2006.
56. Дзядевич С.В. Наукові та технологічні засади створення мініатюрних електрохімічних біосенсорів - К.: Наук. думка, 2006.
57. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2007 р. - К., 2008.
58. Ізотов Юрій Іванович // Вісник НАН України. - 2012. - № 2.
59. Рагуля А.В., Скороход В.В. Консолидированные наноструктурные материалы. - К.: Наук. думка, 2007.
60. Національна академія наук України: проблеми розвитку та входження в європейський науковий простір. - К.: - Фенікс, 2007.
61. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2008 р. - К., 2009.
62. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності. - К.: Вид-во «Ніка-Центр», 2008.
63. Патон Б.Є. Вибрані праці. - К.: Вид. ІЕЗ НАНУ, 2008.
64. Басс В.П. Молекулярная газовая динамика и ее приложения в ракетно-космической технике. - К.: Наук. думка, 2008.
65. Українське суспільство 1992-2009. Динаміка соціальних змін. - К. 2009.
66. Історія державної служби в Україні. - К.: Ніка-Центр, 2009. - 5 т.
67. Кунах В.А. Розвиток генетики в Національній академії наук України. - К.: Академперіодика, 2009.
68. Зелена книга України. - К.: Альтарес, 2009.
69. Литвинко А.С. Микола Миколайович Боголюбов та статистична фізика в Україні. - К.: Академперіодика, 2009. Мриглод І.М., Ігнатюк В.В., Головач Ю.В. Микола Боголюбов і Україна. - Львів: ЄвроСвіт, 2009.
70. Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього. - К. 2009.
71. Храмова В.Л. Личность как духовный феномен. - К.: Фенікс, 2009.
72. Океанографічний атлас Чорного та Азовського морів. - К.: ДУ Держкартографія, 2009.
73. Глинчук М.Д., Рагуля А.В. Наноферроики. - К.: Наук. думка, 2010.
74. Гузь О.М., Рушицький Я.Я., Гузь І.О. Введення в механіку нанокомпозитів. - К.: ІМ НАНУ, 2010.
75. Моргун В.В., Якимчук Р.А. Генетичні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС. - К.: Логос, 2010.
76. Історія державної служби в Україні. - К.: Ніка-Центр, 2009. - 5 т.
77. Сорочинський Б.В. Рідкі біопалива: Сучасний стан та тенденції. - К.: ДІА, 2010.
78. Блюм Я.В. Новітні технології біоенергоконверсії.- К.: «Аграр Медія Груп», 2010.

79. Гончарук В.В. Наука про воду. - К.: Наук. думка, 2010.
80. Шпак А.П., Карбовський В.Л. Рентгенівська та електронна спектроскопія. - К.: Наук. думка, 2010.
81. Культурно-цивілізаційний простір Європи і Україна: особливості становлення та сучасні тенденції розвитку. - К., 2010.
82. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження. - К.: Ніка-Центр, 2011.
83. Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського. -- К.: Друкарня НБУВ, 2011. - 2 т.
84. Мочалов И.И., Оноприенко В.И. В.И. Вернадский: Наука. Философия. Человек. - К.: ИАА, 2011.
85. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин. - К.: Фенікс, 2011.
86. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2012 р. - К., 2013.
87. Б.Є. Патон: 50 років на чолі Академії. - К.: Академперіодика, 2012.
88. Ключников О.О. та ін. Теплофізика аварій ядерних реакторів. - Чорнобиль: ІПБАЕ, 2012.
89. Храмов Ю.О. Фізика. Історія фундаментальних ідей, теорій та відкриттів. - К.: Фенікс, 2012.
90. Павленко Ю.В. Народи. Цивілізації. Людство. Проблема ідентичності. - К.: Фенікс, 2012.
91. В.Лубчак // "День", 1991, 5 березня.
92. Генеральний конструктор. Книга об В.Ф. Уткине. - ЦНИИмаш, 2003.
93. Будник. Дело всей жизни. - Днепропетровск: АРТ ПРЕСС, 2013.
94. Сергієнко І.В. Наукові ідеї В.М. Глушкова та розвиток актуальних напрямів інформатики. - К.: Наук. думка, 2013.
95. Храмова В.Л. Постпозитивістська філософія науки та об'єктивність істини. - К.: Фенікс, 2013.
96. Колесник І.І. Українська історіографія: концептуальна історія. - К.: Вид-во "Фенікс", 2013.
97. Історія української культури. - К.: Наук. думка, 2013. - 5 т. 4 кн.

Зміст

Передмова	3
Передісторія НАН України (друга половина XIX ст. – початок XX століття)	5
Заснування Української академії наук у Києві та її організаційне оформлення (1918–1926)	20
Становлення фундаментальної академічної науки (1927–1941)	80
АН УРСР та Велика Вітчизняна війна (1941–1945)	148
Післявоєнне десятиріччя в історії АН УРСР (1945–1955)	160
Період «відлиги» в історії АН УРСР (1956–1965)	196
Період активного розвитку АН УРСР (1966–1991)	241
Академія наук в незалежній Україні (1992–2013)	381
Післямова	507
Список літератури і архівних матеріалів	510

ДОВІДКОВЕ ВИДАННЯ

Автори: Г.А. Будзика, В.М. Гамалія, В.Г. Гармасар, А.М. Глебова, С.О. Жабін, Г.Л. Звонкова, Ок.Ю. Колтачихіна, Ол. Ю. Колтачихіна, О.М. Корнієнко, Г.Г. Костюк, А.С. Литвинко, О.Г. Луговський, Ю.І. Мушкало, Ю.В. Павленко, В.М. Палій, О.В. Романець, С.П. Руда, С.А. Хорошева, Ю.О. Храмов (керівник авторського колективу)

Редактор **Е.І. Патола**
Коректор **І.В. Голованова**
Оператор **Н.В. Божко**
Комп'ютерна верстка і дизайн **О.О. Дороніна**

Підписано до друку 18.11.2013.
Формат 70x100/16. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 42,9. Обл.-вид. арк. 48,2.
Тираж 1000 прим. Зам. №13-218.

Віддруковано в друкарні «Видавництво «Фенікс»
С-во суб'єкта видавничої справи
ДК №271 від 07.12.2000 р.
03680, м. Київ, вул. Шутова, 13Б
www.fenixprint.com.ua